C. GANE
TRECUTE VIEŢI
DE DOAMNE ŞI DOMNIŢE
VOL I
ILUSTRAT
CU O PREFAŢĂ DE D.N. IORGA OPERA PREMIATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ EDIŢIA II-a
EDITURA ZIARULUI „UNIVERSUL” S.A. BUCUREŞTI, STRADA BREZOIANU. 23 – 25
DIN ACEST VOLUM S-AU TRAS 1.000 DE EXEMPLARE PE HÂRTIE VELINĂ MATĂ NUMEROTATE DE LA 1 LA 1.000 ŞI 2000 DE EXEMPLARE PE HÂRTIE DE EDIŢIUNI NENUMEROTATE.

Învăţând Istoria, simţi că ţi se transformă neîncetat, nu numai spiritul, dar şi inima, şi, contrar metafizicienilor, eşti fericit de-a găzdui în tine, nu un suflet nemuritor, ci mai multe suflete muritoare.

(NIETZSCHE)

PREFAŢĂ

D. C. Gane cunoaşte perfect baza documentară a icoanelor pe care cu meşteşug literar le înfăţişează publicului capabil de a ceti, în acest vârtej de nebunie şi de înşelăciune, literatură bună.

Talentul său învie figuri cari nu meritau să fie uitate. Astfel de vieţi ca acelea pe care le prezintă sunt de natură să crească încrederea în noi cari am putut răbda atâta, rămânând totuşi vii şi capabili de o creaţiune pe care numai nemăsurata ignoranţă a conducătorilor a împiedicat-o până acum.

N. IORGA

Răspunzând cererii cititorilor, prezint aici ediţia a doua a scrierii de faţă, ilustrată cu clişee lucrate numai după stampe ale epocii sau după picturi murale. Adaug de asemenea tabele genealogice. Am revăzut textul, îndreptând unele greşeli şi adăugând câteva date noi. Cea mai importantă adăugire asupra căreia atrag atenţia cititorilor, este acea privitoare la sfârşitul Domniţei

Ruxandei a lui Vasile Lupu, inedită şi studiată de mine după arătările domnului Paul Krupenski.

Cât despre critica ce mi s-a făcut în ziarul „Epoca", am răspuns la ea în coloanele ziarului „Universul". Adaug aci că singurele două obiecţiuni cu aparenţă de seriozitate ce mi s-au făcut, anume cele asupra originii Ţării Româneşti şi asupra deosebirii ce se face de unii între ramurile domnitoare ale Basarabilor şi ale Craioveştilor, nu mi se par concludente şi cu atât mai puţin pot fi privite aceste chestiuni ca tranşate. Am adoptat o atitudine şi nişte teorii, alţii pot adopta alte atitudini şi alte teorii, fără ca pentru aceasta să se poată vorbi de „erori", cu atât mai puţin de „chestiuni tranşate". Aceste chestiuni nu vor fi tranşate decât atunci când noi documente vor ieşi la iveală în sprijinul unora sau altora din aceste teorii.

C. GANE

Bătălia de la Posada 1330

(din. Chronicon Pictuur Vindohonensel

După d. I. Lnpaş. Atacul regelui Carol-Robert contra lui Basarab cel Mare

CAPITOLUL I.

LUPTA PENTRU CATOLICISM

Un atare subiect – vieţile Doamnelor şi Domniţelor române – întâmpină, pentru început, o greutate din cele mai mari, cea mai mare din (toate: lipsa de documentare, începând cu veacul al XVI-lea, material pentru descrierea acestor vieţi aflăm îndeajuns, bogat uneori, interesant întotdeauna. Însă pentru epoca anterioară acest material se face din ce în ce mai rar, abia câteva veşti şi o searbădă nomenclatură pentru anii 1400 la 1500, iar pentru începuturile neamului în veacul al XIV-lea lipsesc adeseori până şi numele nevestelor voievozilor noştri.

Totuşi nu se poate începe fără început. Şi acest început are, dincolo de domeniul propriu-zis al subiectului nostru, o latură interesantă în strânsă legătură cu viaţa de altă dată a Doamnelor române. E vorba de lupta ce s-a dat în trecut pentru răspândirea catolicismului în meleagurile noastre, luptă care se coboară în timp mult înainte de întemeierea voievodatelor Moldovei şi Munteniei.

Când în anul 1038 regele Ştefan al Ungariei, zis Cel Sfânt, a înibrăţişat creştinismul, iar câţiva ani maţ târziu (după schismul >din 1054) şi-a umplut ţara de preoţi şi de călugări catolici, de biserici, de mănăstiri şi de episcopate papistaşe, fireşte c-a încercat în toate chipurile ca vechile aşezări româneşti din Ardeal şi din Oltenia (voievodate, banate, cnezate) să fie convertite şi ele la catolicism. Ceea ce însă n-a izbutit Ungurul să facă atunci, a fost înfăptuit de un Român, cam două veacuri mai târziu, şi anume în anul 1204 de către Ion Assan) împăratul Ro

—) Ioniţă sau Kaloian.

mâno-Bulgarilor. Acest om, care prin nesămuita lui energie a ştiut să scuture de lanţurile bizantine atât populaţia bulgărească cât şi acea românească din întinsele sale domenii, care s-a priceput, întru înfăptuirea planurilor sale, să capete şi sprijinul Românilor de dincoace de Dunăre (Vlahii din Muntenia şi Brodnicii din Moldova), acest om a înţeles că pentru menţinerea şi afirmarea neaşteptatei lui puteri, cât şi pentru a putea duce mai

departe lupta împotriva Imperiului Bizantin, îi trebuie sprijinul Papei, care pe vremea aceia ideţinea în mâinile lui nu numai puterea spirituală, ci şi pe acea lumească. Şi astfel s-a putut că în anul 1204 uniunea imperiului assănesc cu biserica din Roma să se înfăptuiască.

Când 40 ani mai târziu, în 1241, Jon Assan al II-lea, fiul lui Assan, s-a lepădat de biserica romană, pentru scopuri politice de altfel analoage – căci Bizanţul căzuse în mâinile cruciaţilor formând acum Imperiul Latin din Orient, şi lui Jon Assan îi trebuia deci un nou sprijin împotriva veşnicului duşman bizantin, pe care l-a aflat în alianţa ce a încheiat cu împăratul din Nicea, ortodox – când deci în anul 1241 Imperiul Româno-Bulgar s-a lepădat de Papa, acesta, văzându-şi strădumile zădărnicite, se adresă regelui Ungariei pentru a-l îndupleca de a face o expediţie împotriva necredincioşilor Români şi Bulgari şi de a-i aduce din nou, cu sila, la catolocism. Bela al IV-lea, întru împlinirea mandatului său, se pregătea tocmai de a călca teritoriul lui Assan, când se întâmplă evenimentul reper-cutor în veacuri al năvălirii Tătarilor. Din învălmăşeala care a avut loc atunci a rezultat şi desfacerea Imperiului Româno-Bulgar. Bulgarii au urmat totuşi, dincolo de Dunăre, a avea o viaţă naţională a lor, foarte slăbită, până la distrugerea statului lor de către Turci, iar Românii, dincoace de Dunăre, pentru a putea rezista împotriva Tătarilor, au fost nevoiţi să ceară sprijinul Regelui Ungariei, supunându-se lui. Este constatat astăzi documentar că în momentul invaziunei tătare, 1241, Românii dintre Carpaţi şi Dunăre, din ambele părţi ale Oltului, erau organizaţi în voievodate, probabil sub suzeranitatea Imperiului Româno-Bulgar al Assăneştilor. În Oltenia domnea *Lytuon*, (sau Litovoi), iar în Muntenia (Ţara Românească, Terra

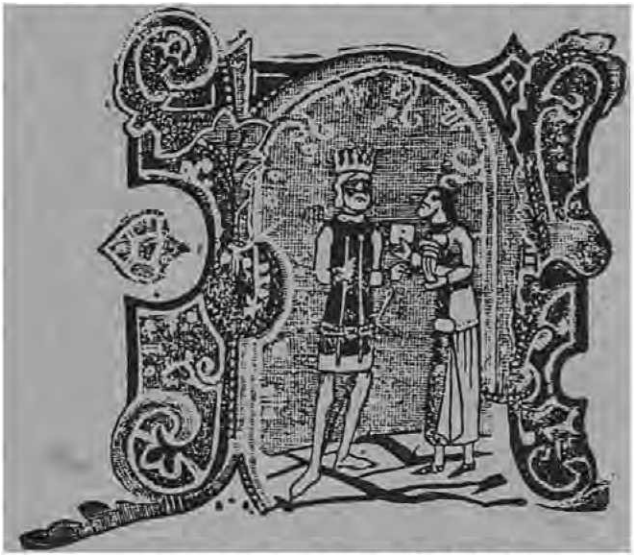

Blacorum) domnea voievodul *Seneslau*. Aceştia, supunându-se acum regelui Ungariei, avură din nou a înfrunta strădaniile bisericii romane pentru a-i aduce sau pentru a-i readuce la catolicism, strădanii care, dincolo de munţi, în Ardeal, nu încetaseră de fel niciodată *şi* care, o sută de ani mai târziu, au pricinuit descălecatul Moldovei de către Bogdan. Pe de altă parte, fiind mereu hărţuiţi de Tătari, iar regele Ungariei, cu toată protecţia nominală ce le acorda, fiind prea slab pentru a-i apăra împotriva barbarilor, Românii ajunseră cu încetul a înţelege că a-şi uni puterile înseamnă a rezista mai bine cotropitorilor. Astfel după moartea lui Seneslau (ca, 1260), Lytuon, voievodul Olteniei, împreună cu fraţii lui, a cucerit teritoriile acestuia şi le-a unit cu ale lui. Înfiinţând astfel unitatea naţională dintre Carpaţi şi Dunăre. *) Douăzeci de ani mai târziu ei se simţiră destul de tari în noul lor voievodat pentru a încerca de-a se scutura de lanţurile maghiare. Atacând pe regele Ladist) Aceasta este teoria expusă de D. Onciul în „Originile Principatelor Române”, şi adoptată de doctrina istorică L). I.C. Filiiti are o teoiie contrară şi interesantă (că voievodul Munteniei Seneslau a cucerit Oltenia, vezi „Banatul Severinului şi Craioveştii”).

Iau al Ungariei (probabil în Banatul Severinului, pe care ar fi vrut să şi-l reînsuşeasică) Lytuan muri în bătălie, iar frate-său Bărbat, făcut prizonier, trebui să plătească o însemnată sumă de bani pentru a se răscumpăra (1285). Urmaşii lor, Tucomir şi Bas arab cel Mare, au rămas supuşi coroanei ungureşti, până când, după mostrea celui din urmă rege arpadian, Basarab s-a scuturat de acea suzeranitate benevolă la început, *o monedă a lui Basarab voivod* prin strălucita victorie ce a repurtat întriva regelui Carol Robert d-Anjou, lângă Cetatea Argeşului, în anul 1330 (bătălia de la Posada). De aici încolo credinţa papistaşă nemaiputând fi impusă mici. prin arme, nici prin alte mijloace (cum fusese de pildă mă! i înainte prin mijlocul Ordinului Cavalerilor Teutoni şi Ioaniţi, cărora regii Ungariei le dăduseră celor dintâi Ţara Bâlsei), iar celor de-al doilea Oltenia şi Muntenia într-un fel de apanaj) biserica romană va încerca, după cum vom vedea, de ei că olici-a ţara prin femisi.

Dar, fiindcă procedeul acesta a fost încercat în acelaşi timp şi în Moldova, câteva vorbe mai întâi asupra Românilor de la Nord.

În Moldova de azi, în tot timpul năvălirilor barbare, de la Geţi (271) şi până în veacul al XII-lea, adică vreo 900 ani, nu 6*au putut constata urme de aşezări mai trainice. Au trecut puhoiuri de năvălitori, au stat o vreme, au venit alţii peste ei, cari la rândul lor au fost iar alungaţi de alţi noi veniţi. Cumanii singuri au avut o organizare mai temeinică, deşi de fapt sediul lor principal era dincolo de Nistru. Totuşi în perioada de linişte de sub dominaţia lor, aşezările au început a se înmulţi. Prin anul 1150 documentele şi cronicele streine ni arată ţara Moldovei locuită de Români, ca şi Muntenia, ca şi Oltenia, ca şi întreg Ardealul, ca şi Macedonia. Românii din părţile

acestea purtau, cel puţin printre streini, numele de *Brodnâci* la sud (de la slavonul brod = vad. oameni de pe vaduri, căci locuiau pe margini de râuri) şi de *Bolohoveni* la Nord (de la Boloh, Vloh.

3) Intizându-se ei dincoace de munţi.

Vlah), Aceşti Bolohoveni aveau cnejii lor şi erau aşezaţi între Prut şi Nistru, întinzându-se mai mult dincolo de acest rău, spre Nord, dar având ramificaţiile lor înspre Sud şi Vest, până în munţii Carpaţi. Peste ei, ca şi peste toată lumea, s-a năpustit Tătarii în anul 1241, adică cam 100 de anii după ce se pot constata primele aşezăminte ale acestor strămoşi români din Moldova. Cel dintâi veac după năvălirea Tătarilor a trebuit să se petreacă, ca pretutindeni, în neîncetate lupte. Abia în anul 1342, când tronul Ungariei fu ocupat de valorosul ei rege Ludovic d-Anjou, acesta hotărî o expediţiune pentru răspângerea lor de la hotarele ţării sale. Voievodul Ardealului, Andrei, comanda oştirea acestei expediţiuni, şi nobilul român Dragoş din Badeu, în Maramureş, se afla printre căpitanii săi. Tătarii fiind învinşi şi respinşi. Dragoş cu familia lui şi cu o seamă de alţi nobili români maramureşeni – români ungureni, cum îi numesc cronicele noastre, drept dovadă că Bolohovenii de dincoace de munţi erau români şi ei – primiră în dar de la rege pământuri pe malurile Moldovei, şi se stabiliră acolo, unde le veni cu atât mai uşor a sta, cu cât, pe de o parte, ei găsiră pământurile locuite tot de Români, fără organizaţie închegată poate, dar Români, iar pe de altă parte întrucât, deşi supuşi unguri, se bucurau, din cauza munţilor ce-i despărţeau de suzeranii lor, de mai multă libertate. Acesta fu adevăratul început al neamului moldovenesc, contopirea Românilor de dincolo de munţi, cu acei de dincoace, primul descălecat, cum l-au numit cronicele.

Dragoş, bătrân, muri doi ani mai târziu, şi fiul său Sas îi luă locul.

În timpul acesta, în Maramureş domnea Bogdan, fiul lui Ştefan, nepot lui Nicolae, voievozi de Maramureş şi conţi de Ugoci. Acest Biogdam, nemulţumit la culme de

felul cum înţelegeau Ungurii să facă propagandă papistaşă, se răzvrăti. Şi iată de ce: drept răsplată a trecerii Românilor la catolicism, regele dădea renegaţilor moşii şi titluri de nobilime. În felul acesta, nu numai căii icatoliza, dar îi şi maghiariza, scăzând astfel numărul populaţiei româneşti din regat. Procedeul acesta care ţinea de mult, ajunsese la culme sub regii angevini. Bogdan, care întruchipa aspiraţiile româneşti de pe atunci, se răzvrăti.

Revolta fu înăbuşită, oamenii lui pedepsiţi, iar voievodatul Maramureşului scos de sub sceptrul lui, care fu dat unei rude a lui Dragoş. Atunci Bogdan cu o mână de credincioşi voinici de-ai lui, cu oameni recrutaţi mai cu voie şi mai cu isila, trecu munţii în Moldova pentru a-şi căuta o patrie nouă. Atacând pe Drag, fiul lui Sas, în cetatea lui de la Siret, îi «drobi oştirea, şi îl alungă peste munţi înapoi, luându-i locul în Moldova. Iată a doua descălecare, descotorosită de legendă, fără vânătoare de zimbru, pe care nici Dragoş, nici Bogdan nu l-au urmărit niciodată n; ciprin păduri bătrâne, nici pe malul apelor. Stema Moldovei, un cap de bour, era vechea stemă a voievozilor de Maramureş.

Ludovic D-Anjou întreprinse o expediţie pentru a pedepsi pe răzvrătitul său vasal, şi a aduce pe Drag din nou în Moldova. Însă, bătut de Bogdan, se întoarce umilit în ţara lui unguresacă şi astfel voievodatul Moldovei căpătă neatârnarea în anul 1359 prin Bogdan, precum voievodatul Olteno-Muntenesc căpătase pe a lui prin Basarab, cu 29 de ani înainte (1330).

Moldova fu numită de către streini *Bogdania* şi Muntenia *Basarabia*. Numele acesta din urmă a dispărut mai târziu, pentru a fi adoptat de către noi numai pentru partea din preajma Deltei Dunării, care fusese în stăpânirea lui Mircea Basarab, şi întins apoi de către Ruşi, în anul 1812, la partea Moldovei cunoscută azi sub această denumire.

Şi acum că principatele erau înjghebate şi că nu mai erau ordine de primit de la Buda sau de la Roma, credinţa

strămoşească putea înflori în toată pravoslavnicia ei.

Însă, aici voiam să ajungem, această floare a ortodoxismului a crescut printre spini, care nu odată erau s-o înăbuşe. Precum am arătat, ceea ce Sanctitatea Sa Papa de la Roma nu mai putea face prin mijlocirea regelui Ungariei sau a Cavalerilor şei Teutoni, a încercat a face cu ajutorul primelor Doamne române, care, din întâmplare sau nu, au fost în bună parte catolice.

* * *

Mircea cel Bătrân şi Doamna Mara
După Buletinul C. ftf *I.*

CAPITOLUL II.

PRIMELE DOAMNE ALE MUNTENIEI ŞI ALE MOLDOVEI

DOAMNA CLARA A LUI ALEXANDRU BASARAB I

N Ţara Românească noua politică de convertire a Romei avu începuturi anevoioase. Domnii noştri ortodocşi aveau, pentru a-şi alege soţii, vecini ortodocşi. În vremea aceia, voievozii noştri, nu încă cu totul ieşiţi dintr-o epocă de feodalitate – căci oricât s-ar fi combătut şi se mai combate încă ideea unei feodalităţi româneşti, ea a existat – în vremea aceia, zic, voievozii români, cu obiceiuri moştenite din străbuni, nu-şi alegeau nevestele decât din case domnitoare. Or, în Muntenia, ţară aşezată între Carpaţi şi Dunăre, alegerea de femei ortodocse îi era uşoară... Ţara lor se învecina cu cele trei împărăţii bulgăreşti existente pe atunci, cele de la Marea Neagră, de la Târnova şi de la Vidin, cu regatul Serbiei, cu al Bosniei, şi chiar, căci au fost şi astfel de încuscriri, cu împărăţia Bizanţului. În Moldova dimpotrivă, în afară de îndepărtaţii stăpânitori ai Moscovei şi de abia mai apropiaţii nobili lituanieni, voievozii noştri nu aveau alegere decât la catolicii Unguri şi Poloni. Din această cauză vom vedea deci că, acolo în Nord, încuscririle cu catolicii şi în genere influenţa catolică a fost mai însemnată decât la Sud.

În adevăr, dacă cercetăm perioada de la 1300 până la 1400, nu găsim de fapt, pentru Doamnele cunoscute nouă în Muntenia, decât o singură catolică, pe celebra Doamnă Clara. Numele nevestelor de Domni dinainte de Basarab cel Mare. adevăratul întemeietor al Ţării Româneşti, nu ni sunt cunoscute. Ştim

doar atât că Lytuon (Litovoi) şi-a măritat o fată cu regele Sârbilor, Milutin (ca 1370).

Din pomelnicul de la Câmpulung aflăm numele câtorva din primele Doamne muntene. Astfel Basarab cel Mare ţinea pe *Marghita*. Fetele acestora erau *Teodora* şi *Ruxanda*, cea dintâi măritată cu ţarul Bulgariei Alexandru (din Vidin, nepot şi co-regent al ţarului Mihail). Ea se călugări mai târziu sub numele de Teofana. A doua fată, Ruxanda, a fost soţia regelui Sârbiei, Ştefan Uroş III x) iar fiul lui Basarab cel Mare, Alexandru-Nicolae voievod a avut două soţii, pe *Maria* şi pe *Clara*, despre care vom vorbi îndată.

Radu I (1374 – 85) Cel Mare, zis apoi Radu-Negru, presupusul descălecător al legendei (confusia datează din veacul al 17-lea) a avut, după pomelnicul din Câmpulung, de soţie pe *Ana*, iar după acel din Tismana pe *Calinichia*. Pomelnicul fiind de dată recentă, primul din 1711 şi al doilea din 1798, nu putem pune multă bază pe ele. Rămâne totuşi ipoteza că Radu Vodă a avut două neveste. În tot cazul pe Calinichia o cunoaştem, prin binevoitorul concurs al marelui nostru Haşdeu. Ea era de neam împărătesc» din Bizanţ, sora sau vara împăratului *Ion Paleologul*. Ştim şi felul cum s-a făcut această căsătorie, prin mijlocirea lui Ioachim Critopol, mitropolitul Vi-cinei2), ajuns mai târziu cel întâi mitropolit al Ungro-Vlahilor şi al Plaiurilor (Muntenia şi ducatele de peste Munţi) drept mulţumire pentru serviciul prestat lui Radu Vodă. 8)

*) Şt. Nicolaescu, „Universul" din 15 Ianuarie 1933.

2) Vicina era probabil lsaccea de azi (Q. Brăteanu: Vicina).

3) Şt. Nicolaescu (Universul din 15 Ian. 1933) vrea să distrugă aserţiunea lui Haşdeu, afirmând că Doamna Calinichia era fata regelui Sârbiei

Lazăr Cârbieanovici. Argumentele lui sunt bune.

Dan I, fiul lui Radu, ţinea pe fata lui Vuc Brancovici, regele Sârbilor, iar Mircea. cel Bătrân pe *Mara*, o vară primară de-a lui, deci o Basarabă şi ea. Pentru a putea face această căsătorie, oprită de canoane, Mircea Vodă ceru întâi învoirea arhiepiscopului de Ohrida, care i-o dete, şi apoi acea a patriarhului de Constantinopol, care-i răspunse (1394) că *nu aprobă* o însoţire cu o femeie care-i est rudă atât de apropiată, însă că *nu dezaprobă o* căsătorie recunoscută de arhiepiscopul de Ohrida. Uite popa, nu e popa! Şi Mircea se însură!

Cât despre Clara, a doua soţie a lui Alexandru –, Nicolae voe-vod, cel care a domnit între anii 1330 şi 1364, ea era din neamul banilor unguri de Severin, conţi de Doboka. Se – ştie că pe vremea aceia ţinutul Mehedinţi şi partea de vest a Gorjului aparţineau coroanei ungare. La sfârşitul veacului al XIII aflăm acolo pe un puternic senior

transilvan, Ştefan Mikud Kukenus, numit ban de Severin şi primind în apanaj de la rege un întins domeniu, compuse din satele *Dăbăceşti*, Runou, Baltă, Brădi-cenil., Stroeşti, Stolojeni etc. care domeniu fu erijat în comitat ereditar. Ştefan Mikud avu patru fii, pe Ion (Ianoş), Dumitru, Nicolae şi Petru. Ei moşteniră de la tatăl lor domeniul Dăbăceştilor, în părţi egale, purtând cu toţii titlul de conte, iar Ion, cel mai mare din fii, moşteni şi bănia Severinului). Clara era fata acestuia, şi căsătoria ei cu voievodul Tatii Româneşti însemna nu numai o întărire a neamului ei în ţinuturile noastre, cât mai ales un nou mijloc de-al Papei de-a încerca răspândirea catolicismului la noi.

*) B.P. Haşdeu, în Negru-Vodă CCLXXIX, afirmă că Dăbăceştii sat îşi trage numele de la conţii de Doboka. Cu ocazia căsătoriei Clarei, zice marele nostru savant, unchiul ei Dumitru se mută în ţară la noi (din Ardeal) şi, făcându-se ortodox, îşi schimbă şi numele din Doboka în Dăbăcescu, iar urmaşii lui ar fi Dăbăceştii. E însă firesc şi logic să fi fost tocmai contrarul, adică numele de Doboka să le fi venit de la domeniul lor feodal Dăbăceştii. Şi în adevăr, vedem pe acest Dumitru, unchiul Doamnei Clara, lăsând la moartea lui (circa 1385) mănăstirii Tismana „a patra parte a lui din Dăbăceşti”. Intru cât testamentul precizează că a patra parte numai este a lui, înseamnă că Dăbăceştii aparţineau în coproprietate celor 4 fraţi conţi de Doboka, Ion (socrul Domnului), Dumitru, Nicolae şi Petre. Că Dăbăceştii de mai târziu să fi fost urmaşii lui Dumitru, se poate, deşi nu e de crezut că a avut copii, fără care nu ar fi dăruit mănăstirii tocmai partea acestui domeniu, din care urmaşii lui şi-ar trage mai târziu numele, când tocmai ei nu ar mai fi fost proprietarii acestui domeniu. Dăbăceştii ar fi prin urmare mai curând descendenţii din Nicolae sau din Petru; iar în tot cazul numele satului n-a putut veni de la acel al proprietarului său, ci numele proprietarilor de la apanajul ce aveau.

Şi iarăşi pare ciudat că cei patru fraţi arătaţi mai sus să fi fost fiii lui Ştefan Mikud, care a bănit în Severin între anii 1275 – 79, pe când Dumitru a murit prin 1385. Ban de

Severin nu putea fi Ştefan înainte să fi avut cel puţin 30 de ani. Dacă era deci născut pe la 1245 şi fiul său a murit pe la 1385, ar fi 140 de ani pentru două generaţii. Cam greu.

Doamna Clara, fiind bigotă şi în strânse legături cu regele Ungariei şi cu Papa, şi-a petrecut viaţa de Doamnă în Curtea

de Argeş, atât în timpul domniei soţului ei Alexandru Voievod, cât şi într-a fiului ei vitreg viteazul Vodă Vladislav, căutând să convertească pe soţ, pe fiu, pe fetele ei, pe boieri şi tot poporul la adevărata credinţă creştinească, după părerea ei, catolicismul. Cu toate aceste strădanii, cu toate că era înconjurată de preoţi şi de misionari papis-taşi, cu toată corespondenţa ce întreţinea cu scaunul papal din Roma. ea nu reuşi să catolice ască decât numai una din fetele ei, Ana, care ajunse nevastă de craii, a lui Straşmir.

Ţarul Bulgariei, Biserica papistaşă din Curtea de Argeş a fost făcută de ea, acea biserică ale căror pitoreşti ruine se mai văd şi astăzi, pe un deal, în mijlocul grădinii publice din acel orăşel de provincie foastă glorioasă capitală a Ţării Româneşti. Această iruină, acum 120 de ani, a fost luată de un călător englez prin ţărille noastre, Mister Clarcke, drept utn templu roman, ca dovadă că civilizaţia şi cultura nu sunt numaidecât gemene surori.

Un alt succes trecător al Doamnei Clara fu cel de a influenţa pe fiul ei vitreg Vladislav I după ce acesta, în anul 1369, încheiase definitiv pacea cu regele Ungariei, *a-l*

influenţa şau poate a-l sili, să cheme pe un episcop catolic din Transilvania în Ţara Românească, pentru a sfinţi aici biserici şi altare, pentru a ierta păcate şi a judeca pricini. Ceea ce dovedeşte de altfel, că numărul catolicilor din ţară era totuşi destul de mare. Papa la auzul acestei veşti fu cuprins iar de fiorii nădejdii, scrise lui Vladislav Voievod (1370) pentru a-i mulţumi de buna lui voinţă, şi pentru a-l îndemna şi a-l ruga să treacă el însuşila catolicism, încredinţându-l că astfel va deveni un atlet al lui Christ, care în orice timp şi în orice împrejurare va avea sprijinul Scaunului Papal. Drept răspuns la această epistolă, şi sfătuit fiind de Sfântul Nicodim al Tismanei, care până la moarte a luptat împotriva tendinţelor eretice ale Clarei, Vladislav înfiinţă la Severin, adică la chiar marginea ţărilor catolice, o a doua Mitropolie română ortodoxă. Papa o fi muşcat. din buze iar ce a făcut Doamna Clara, istoria nu ne spune. De altfel, istoria nu ne spune despre Doamna Clara aproape nimic altceva decât cele înşirate mai sus. Tot restul e închipuire, iar Alexandru Davila, în celebra lui dramă „Vlaicu Vodă", s-a priceput a da acestei închipuiri o formă, care l-a aşezat în fruntea listei bunilor noştri scriitori. *)

Doamna Clara pare a fi avut o singură fată, pe *Ana* – împărăteasa Bulgariei, nevasta lui Ion Straşimir, ultimul Ţar din Vidin. De altfel Ana şi Straşimir erau veri primari, mama ţarului, Teodora, fiind sora voievodului Alexandru, fiica lui Basarab cel Mare. Sângele românesc al Basarabilor curgea deci în vinele multor crai vecini. Femeie deşteaptă şi energică, ca şi mama ei, Ana a protejat în Bulgaria arta şi literatura. Se cunoaşte, în ldmiba slavonă, o culegere a Vieţii Sfintelor, scrisă sub al ei patronaj: „Mulţumită îngrijirei pioasei şi vestitei Ţarina Ana, şi din porunca ei a fost scrisă această carte numită Synaxerul Sfintelor Femei, la Vidin, 1360". Cu zece ani mai înainte, 1350, Papa Urban al V-lea scria Doamnei Clara ce fericit se simte de a afla că „Prea iulbita în Christos fiica noastră, slăvită împărătească a Bulgariei, a urmat pilda mamei sale, trecând la catolicism", dar că *Anca*, regina

slăvită a Serbiei, rămasă în legea Răsăritului, va trebui convertită şi ea.

Această Ancă, nevasta lui Uroş, regele Serbiei2), nu poate să fi fost decât Ifata vitregă a Doamnei Clara, fiica lui Alexandru Vodă din prima căsătorie. Astfel s-ar înţelege de ce a rămas ea ortodoxă, şi iarăşi s-ar putea tălmăci cum de purtau două surori acelaşi nume, Ana şi Anca.

*) Vlaicu-Vodă, care şi-a spus numai Vladislav Voievod, era însurat cu fata lui Ştefan al Bosniei. (Şt. Grecianu: Genealogii. Tabla Basarabilor).

2) După d. N. Iorga. Iar după d. Sever Zotta ar fi fost nevasta lui Simion, regele Serbiei. Arhiva Genealogică. Anul I 2 – 3. Idem Şt. Grecianu, Genealogii.

O a treia soră, Domniţa Elizabeta, a fost măritată cu La-distau, Palatinul Ungariei. Moartă la 1370, ea a fost îngropată la Oradea Mare.

În timpul acesta, în Moldova, lucrurile se petreceau altfel. Acolo, de la început, aflăm nu numai Doamne catolice, dar şi pe iun Domn convertit, renegat, Laţcu, fiul lui Bogdan. Papa neputându-se mângâia de desfiinţarea Episcopiei Cumanilor, cum! află că Moldova s-a organizat în stat independent, începu o politică de convertire, în care scop încercă în toate chipurile să reînfiinţeze Episcopia pierdută. Planurile lui nu isiburtiră pe această cale, întrucât partea de Sud a Moldovei, în care fusese Episcopia Cumanilor, nu era încă pe vremea aceia în stăpânirea Domnilor Moldovei. idar, ce n-a putut face la isud, reuşi să înfăptuiască, în bună parte, la Nord, prin mijlocirea emisarilor săi. Sarcina lor fu în Moldova cu atât mai uşoară, cu cât voievozii descălecători aduseseră cu ei din Ardeal o parte din populaţia catolică ungurească şi saşa, care se stabili în inima ţării, cu instituţiile şi preoţii lor, şi ale căror urme se mai constată astăzi atât prin existenţa ruinei bisericii catolice de la Baia (pe atunci centrul ide căpetenie al Saşilor) cât şi prin populaţia ungurească aşezată încă în zilele noastre prin părţile Romanului şi ale Bacăului, şi rămasă din punct de vedere etnic, intactă.

Moldova pravoslavnică a trăit zile de grea cumpănă în primele decenii după înfiinţarea ei. Pericolul a fost înlăturat – dacă se poate voribi de un pericol, ceea ce nu putem şti – şi ortodoxismul a triumfat.

Despre Doamnele primilor descălecători nu ştim nimic. De altfel, Dragoş Vodă îşi fiul său Sas nu mai pot fi priviţi astăzi, după datele istoriografiei moderne, ca voievozi moldoveni. Ei erau nu numai vasalii regelui Ungariei, erau procuratorii lor, un fel de guvernatori de provincie. Abia când, după moartea lui Sas, Bogdan din Cuhnea, fost Voievod al Maramureşului şi conte de Ugoci, răzvrătindu-se contra craiului Ungariei, năvăli cu oamenii lui în Moldova, atacă pe Drag, fiul şi moştenitorul lui Sas, îl învinse la Siret, reşedinţa lui, şi-l alungă dincolo <*se* munţi, împreună cu toţi cei rămaşi credincioşi coroanei lui Arpad, abia de atunci putem vorbi de o ţară independentă şi de un prim domn al Moldovei.

Acest Domn a venit în Moldova, bătrân, cu o nevastă bătrână, Maria, o polonă catolică. Faptul că fostul voievod al Ma ramureşului ţinea pe o catolică, dovedeşte că nu atât ura împotriva acestei credinţi făcuse pe Bogdan să se răzvrătească împotriva regelui său, cât sistemul ce aveau Angevinii de a deznaţionaliza pe Români.

Întemeierea Moldovei o datorăm deci mai curând unui fenomen etnic decât religios, deşi după cum am văzut, legătura între aceste fenomene era foarte strânsă. În tot cazul, lucru de importanţă pentru scurgerea evenimentelor viitoare, prima Doamnă a Moldovei a fost deci o catolică, Doamna Maria a lui Bogdan Voievod.

După câţiva ani de domnie (date controversate) Bogdan Vodă moare, lăsând în 1365, moştenitor ţării înfiinţată de el, pe fiul său Laţco. Numele nevestei lui n-a ajuns până la noi. Însă era ortodoxă. Iar despre această a doua Doamnă a Moldovei, avem de povestit ceva frumos, ceva care dovedeşte că sufletul mamelor noastre, care s-a dezvălit în ultimul război atât de tare, că sufletul acesta din străbuni le vine.

Laţco Vodă, prin presiunile şi făgăduielile venite de

la Roma –, prin influenţa mamei luli desigur, a trecut la catolicism înf iinţând chiar în Şiret o Episcopie catolică. Papa triumfa. Şi odată că voievodul Moldovei îmbrăţişase această credinţă, această formă a oredinţei creştine, era şi firesc să caute înainte de toate a-şi converti soţia. Dar această femeie ortodoxă din Ardealul Românesc se împotrivi. Se împotrivi soţului ei, misionarilor care mişunau prin ţară şi-n deosebi în Şiret, capitala; se împotrivi însuşi Papei, care cu mâna lui îi scrise o scrisoare, căreia Doamna al cărui nume nu îl ştim, răspunse că ea de legea strămbunilor nu se leapădă. Energia acestei femei a făcut că împotriva voinţei soţului ei, care era doar Domn, singurul lor copil, Domniţa Anastasia, să rămână şi ea ortodoxă. Prin această îndărătnicie a ei, ea a scăpat ţara de legea romană, care după moartea lui Laţco, s-ar fi lăţit pretutindeni de ar fi fost şi Anastasia catolică. Căci în adevăr când în 1373, voievodul Laţco îşi dădu obştescu sfârşit în cetatea lui din Şiret, nu lăsă în urmă-i alt moştenitor decât pe fiica lui Anastasia Obiceiurile de atunci nu îngăduiau ca o femeie să se urce pe tron, dar nici ca moştenirea acestuia să treacă în mâini străine, atât timp cât mai curge în vinele cuiva sângele foştiilor stăpânitori.

Aşa dar la moartea tatălui ei, Anastasia trebuia măritată pe dată, spre a da Moldovei un Domn. De ar fi fost această Domniţă catolică, catolic i-ar fi fost probabil bărbatul. Dar mama ei, Doamna văduvă, îndărătnica ortodoxă, era încă în viaţă şi veghea. Ea îşi alese ginerele, care, după credinţa ei trebuia să fie de viţă domnească şi creştin pravoslavnic. Îşi îndreptă deci privirile asupra Lituanii, şi peţi, ca să zicem aşa, pentru fata ei, pe Iuga Coriatovici, fiul duceluii Lituaniei.

Istoria Românilor, cea de la 1850 încoace, ştie să ne povestească multe lucruri frumoase despre acest voievod care ar fi domnit în Moldova între anii 1373 – 75, precum şi despre Doamna Anastasia. Însă, precum nici vechile cronici moldoveneşti nu pomenesc o vorbă despre domnia lui, astfel şi istoricii cei mai noi îi neagă existenţa *). Să nu fi fost Anastasia nici măcar măritată cu el? În tot cazul

Anastasia a avut o fată, pe care o chema tot Anastasia şi care fu nevasta Lui Roman Muşat... Copii lor au purtat numele de Alexandru (cel Bun), Bogdan şi Iuga (cel care a domnit câteva luni în 1400) s) E deci de presupus că acest Iuga, care a existat ca Domn al Moldovei, purta numele bunicului său. Concluzia ce trebuie trasă, este că, chiar dacă ducele lituanian Iuga Coriatovici nu a domnit la noi după cum. ar fi dorit soacră-sa, el a fost în tot cazul bărbatul Anastasiei Muşat, fata lui Laţco voievod.

Rămâne acum de văzut în ce chip şi pe ce temei de drept au ocupat, după moartea lui Laţco – dacă nu a lui Iuga I – Muşatinii scaunul Moldovei.

4) P.P. Panaitescu: Hruşenski (Kiew 1927), dovedeşte neexistenţa lui Juga Koriatovici ca Domn al Moldovei. D.N. Iorga s-a raliat acestei păreri (Revista Istorică. XIV. 1928. p. 320).

j) După P.P. Panaitescu (Alexandru Cel Bun) acest Juga ar fi fost fiul lui Petru, văr deci cu Alexandru v. v. P. 6).

* * *

Alexandru cel Bun şi Doamna Marina lepitrafir de la muzeul Sf. Al, Nevschi. Retrograd)

Dacă d. N. Iorga: Patrahirul lui Alexandru cel Bun (A. A, R).

CAPITOLUL III

MUŞATA ŞI NEVESTELE LUI ALEXANDRU CEL BUN

8

N anul 1375, Petru, fiul Muşatei, s-a urcat în scaunul Moldovei. Cine însă era această Muşată, care a dat numele ei întreg şirului de domni ce s-a perindat în Moldova timp de aproape 250 de ani?

Unii istorici – îndeosebi Xenopol – au orezut că era Munteancă, din viţa Basarabilor, alţii au luat-o drept o Poloneză, pe când ea, vestita Muşată, ar fi de fapt Moldoveancă, nici mai mult nici mai puţin decât fata lui Bogdan descălitorul, sora lui Laţco, şi prin urmare mătuşa Anastasiei.

Această presupunere de dată recentă şi nu încă dovedită *documentar*, pare cea mai verosimilă, şi până la proba contrarie trebuie adoptată. Ea aruncă o lumină vie asupra felului, foarte precis, de bună şi deja stabilă organizare a începuturilor statului moldovenesc. Nu o întâmplare a adus prin meleagurile noastre o ceată de vânători, cărora le-a trecut deodată prin minte să înfiinţeze şi să organizeze un stat. Ci dimpotrivă, întemeietorii Moldovei au venit din Ardeal cu gândul bine preconceput de a crea aici un stat neatârnat de Coroana Ungariei, şi care nu s-ar deosebi de acel pe care-l aveau din vechi în Maramureş decât tocmai numai prin faptul că s-ar desface de stăpânirea maghiară. Încolo, aceiaşi organizaţie, sub aceiaşi voievozi. Şi de-aceia după moartea lui Bogdan şi a fiului său Laţco, domnia, pentru a nu încăpea pe mâini străine, a fost dată lui Petru, fiul Muşatei, care era fata lui Bogdan.

Petru era şi el fiu de Domn. Îl putem chiar privi ca adevăratul întemeietor al Moldovei. Căci tatăl său, Ştefan, bărbatul Muşatei *), era voievodul Şepeniţei, adică a porţiunii de teren cuprins între Prut îşi Nistru, cu întinderea aproximativă a judeţului Hotin de astăzi.

Muşat a, fiind fata catolicei Maria, a fost catolică şi ea. Purta chiar, prin străini, numele de Margareta. Totuşi fii ei au rămas în credinţa tatălui lor, voievodul Ştefan, ortodocşi. Aceşti fii au domnit tustrei: *Petru* şaisprezece ani, frate-său *Roman* trei ani, şi cel mai mic *Ştefan*, şase ani (de la 1375 până la 1400) *) Alexandru cel Bun, care, după scurta domnie a unui al doilea Iuga, neidentificat până azi, a urmat lui Ştefan în scaunul Moldovei, era fiul lui Roman şi al Anastasiei. Aşa dar, într-o vreme când viaţa patriarhală avea altă însemnătate decât azi, Muşata noastră era fată de idomn, a lui Bogdan, soră de domn, a lui Laţco, nevastă de domn a lui Ştefan din Şepenit, mamă a trei domni, Petru, Roman şi Ştefan, bunica lui Alexandru cel Bun, răsibunica lui Ştefan cel Mare şi strămoaşa tutu*) După d. Nistor, iar după alţi istorici, tatăl lui Petiu, bărbatul Muşatei, ar fi fost Costea.

—) După P.P. Panaitescu (Alexandru Cel Bun) acest Ştefan, care a domnit de la 1394 – 99, n-ar fi fost fiul lui Costea (sau Ştеian) şi al Muşatei, ci un uzurpator (p. 6).

Bogdan, care-şi întinsese teritoirul voievodatului său de la cotul Prutului în jos, îşi măritase fata înainte sau după descălecare, cu acest voievod vecin, Ştefan al Şepeniţului, probabil urmaşul Bolohovenilor, despre care am vorbit mai sus. La moartea lui Ştefan i-a urmat în scaun fiul său, Petru, iar la stingerea dinastiei Bogdăneştilor, Moldovenii l-au rugat să le fie şi lor Domn, ca fiind nepot de fată a lui Bogdan, nepot de soră al lui Laţco şi văr primar cu Anastasia. Astfel dinastia Bogdăneştilor va putea continua prin femei, astfel s-a înfiinţat domnia Muşatinilor în Moldova, astfel prin această alegere, unindu-se voievodatul lui Bogdan cu acel al lui Petru, s-a creat adevărata Moldovă, care, de bine de rău, a ştiut să-şi păstreze o relativă neatârnare, până târziu, până când, abia după 400 de ani, începu cunoscuta ei dezmembrare prin succesivele răpiri ale Bucovinei şi ale Basarabiei, şi apoi iarăşi întregirea tuturor teritoriilor în anii aceştia din urmă.

ror celorlalţi domni, Ştefăniţă, Petru Rareş, Lăpuşneanu, etc. Iată pentru ce numele ei de botez a rămas în istoria noastră un nume patrimonial cunoscut de toată românimea timp de aproape 600 de ani.

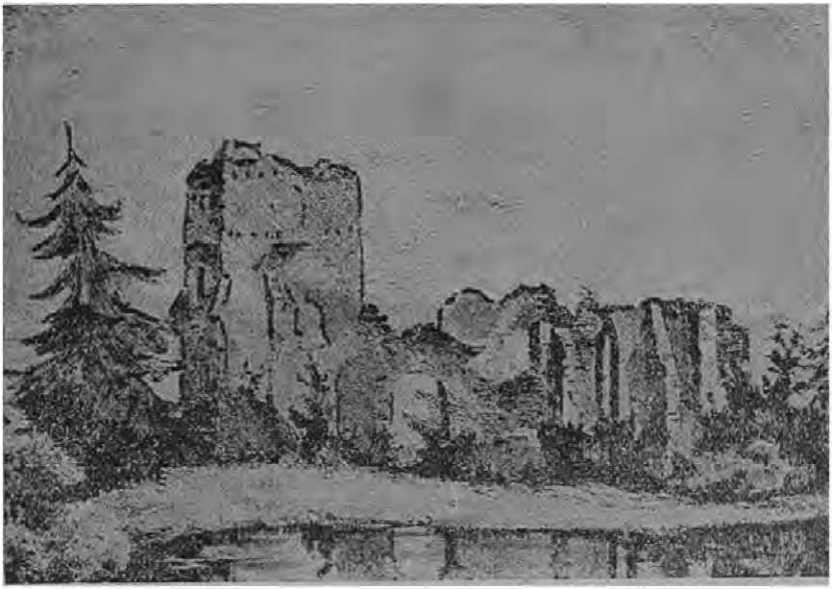

Amănuntele vieţii ei nu se cunosc. Dar puţinul cât ştim ajunge pentru a-i da o faimă care merită să fie reamintită. Ca mamă de domni ea a locuit în Şiret, unde catolicii o numeau Doamna Marghita, şi unde a clădit o biserică, Sf. Ion Botezătorul, pe care a încredinţat-o călugărilor dominicani. Atât această biserică, cât şi acea a călugărilor Franciscani s-au năruit şi nu rămâne astăzi din ele nimic.

Şi sub Alexandru cel Bun, deşi intrăm în secolul al XV-lea, lupta pentru catolicism a urmat a se da cu înverşunare. Acest domn, una din cele mai deosebite figuri ale istoriei noastre, a fost însurat de patru ori. Cea dintâi soţie, pe care o avea încă înainte de a urca treptele tronului, se chema *Margareta* şi era catolică, fiica palatinului Ştefan din Losontz, din Transilva nia1). Ea făcu biserica papitaşă de la Baia, unde şi fu îngropată. Celebrul călător Bandini, trimisul Papei, a văzut, în anul 1646, mormântul ei acolo, astăzi dispărut, atunci însă întreg şi în bună stare. Strădaniile Margaretei de a-şi converti soţul la catolicism rămaseră, ca şi ale Clarei în Muntenia, zadarnice!

După moartea ei, Alexandru Vodă se însură din nou,

cu o Românca de data aceasta, *Neacşa*, sau, cum îi zic autorii străini, nu se ştie de ce, *Ana*. D. Iorga ne spune că această Doamnă pare a fi fost fata lui Mircea cel Bătrân. Ceea ce este sigur, e că ea muri scurtă vreme după cununie2), şi că Alexandru cel Bun, căruia nu-i plăcea văduvia, se însură a treia oară, luând de soţie iar pe o catolică, însă de neam mare de tot. Anume pe *Ringala*, vara regelui Vladislav al Poloniei (sora lui Vitold) Ringala era de altfel vară de al treilea şi cu Alexandru. Rudenia aceasta ar fi venit după bunica lui Alexandru cel Bun, Muşată, a cărei mamă, Maria, era polonă, după cum ştim.

Măritată întâia oară cu ducele de Mazonia, Ringala era văduvă când o luă Alexandru.

*) Sau poate din Polonia Losontz lângă Lemberg. Însă istoriografia modernă neagă existenta acestei prime Doamne a lui Alexandru cel Bun. (P. P. Panaitescu. Ibidem, N. Iorga). Prima soţie ar fi fost Ana.

2) Ea fu mama lui Ilie v. v. precum şi a unui fiu Roman, mort copil, şi a Vasilicei.

Căsătoria ei, făcută cu mare alai în anul 1411, se desfăcu fără multe forme, zece ani mai târziu, în 1421. De ce şi-a trimis Alexandru soţia acasă, după o convieţiure cuviincioasă, zice-se, nu se ştie. Istoricii tac, din lipsă de documentare. Însă, bănuiala trebuie să cadă tot asupra chestiunei catolicismului. Propaganda acestei Doamne ajunsese atât de întinsă, încât până şi Mitropolitul ţării fu conventit la credinţa catolică. Un document din 1435, adică doi ani după moartea lui Alexandru, ni-l arată pe acest înalt prelat, fost mitropolit ortodox al Moldovei, cutreierând Europa spre a face propagandă credinţei papistaşe. De altfel, cronicele polone arată lămurit, că „Ringala s-a despărţit de soţul ei Alexandru din pricină că acesta nu voia în ruptul capului să devie catolic”. Aşa dar, a plecat ea de bună voie, n-a fost alungată. E deci învederat că sistemul de conver ţâre pe cale piezişă, adoptat de Papa pentru propagandă în ţările noastre, a urmat încă multă vreme după înfiinţarea voe-vodatelor, timp de aproape o sută de arii.

Alexandru cel Bun, fie că-i era sufletul larg, fie din diplomaţie, pentru a nu se strica cu puternicul său vecin, regele Poloniei, dete foastei lui soţii, după despărţire, venitul a două oraşe din Moldova, Şiretul şi Volohăvăţul, precum şi 600 de zloţi pe an. Ba mai mult decât atât – şi aceasta arată că în adevăr ţinea foarte mult să nu se certe cu regele Vladislav – în 1422, adică un an după despărţire, îi trimise 400 de călăreţi sub conducerea spătarului Coman pentru a-i veni în ajutor în războiul ce purtau Polonii cu Cavalerii Teutoni. Comain al nostru, cu Moldovenii lui, repurtă la Marienburg strălucita izbândă, prea cunoscută de istorie pentru a mai vorbi de ea.

Patru ani mai târziu, în 1426, Alexandru arătă încă odată dorinţa ce avea de a rămâne prietenul Poloniei, cerând, pentru fiul său Ilie, ce avusese ou Doamna Ana, mâna Marincăi, cumnata regelui Vladislav Iagellon. Şi aceasta este încă o dovadă că nu Alexandru, însurat cu vara regelui Poloniei şi care cerea acum în căsătorie pentru fiul său pe cumnata acestuia, că nu el alungase pe Ringala, ci că dimpotrivă ea, unealta Papei, plecase de bună voie şi mâhnită dintr-o ţară pe care, cu toate strădaniile ei, nu o putuse îndruma pe calea „adevăratei credinţi”.

t

De altfel, după despărţirea lui de Ringala, orientându-şi politica mai mult spre Bizanţ, mai ales după trecerea împăratului Ion al VIII le-a prin Moldova (1424) Alexandru cel Bun se însură a patra oară cu o ortodoxă de data aceasta, Marina, despre care se ştie numai că era fata lui Marin şi că se intitula.

*) Marina, sora boierului Braţul, căpătă de la soţul ei în dar mănăstirea Vaşnevăţul (azi Căpriana în Basarabia), ca să-i fie uric cu tot venitul şi cu toate lucrurile folositoare, ei şi copiilor ei, şi nepoţilor şi strănepoţilor.

după pilda soţului ei „Doamnă de sine stătătoare a toată Moldova şi a malului mării”. Din această titulatură ce-şi dădea voievodul şi Doamna lui se vede lămurit că Moldova se considera, către sfârşitul domniei lui

Alexandru, neatârnată de Poloni. Legăturile cu această ţară rămăseseră cordiale, dar vasalitatea dispăruse *).

Marina e întâia doamnă românca de la care ne-a rămas chipul „autentic”. Un epitrafil, ţesut de meşteri bizantini contemporani şi care se afla înainte de război într-unul din muzeele Petrogradului, ne-o arată pe Marina în bogatul ei costum de Doamnă subţire şi mlădioasă cu ochi galeşi, sprâncenele încondeiate şi foarte ridicate deasupra ochilor, nasul subţire, gura mică, părul împletit. Această din urmă Doamnă a lui Alexandru, a fost mama lui Petru. Aron, despre care vom vorbi în capitolul următor2).

—) AI. Cel Bun ar fi avut şi o ţiitoare *Stanca*, ce ar fi fost mama lui Ştefan (Stetcu), Vezi P.P. Panaitescu. Al. Cel Bun. p. 36.

El a mai avut cu Marina pe Alexandru şi pe Chiajna, care mai trăia încă pe vremea lui Ştefan Cel Mare.

* * *

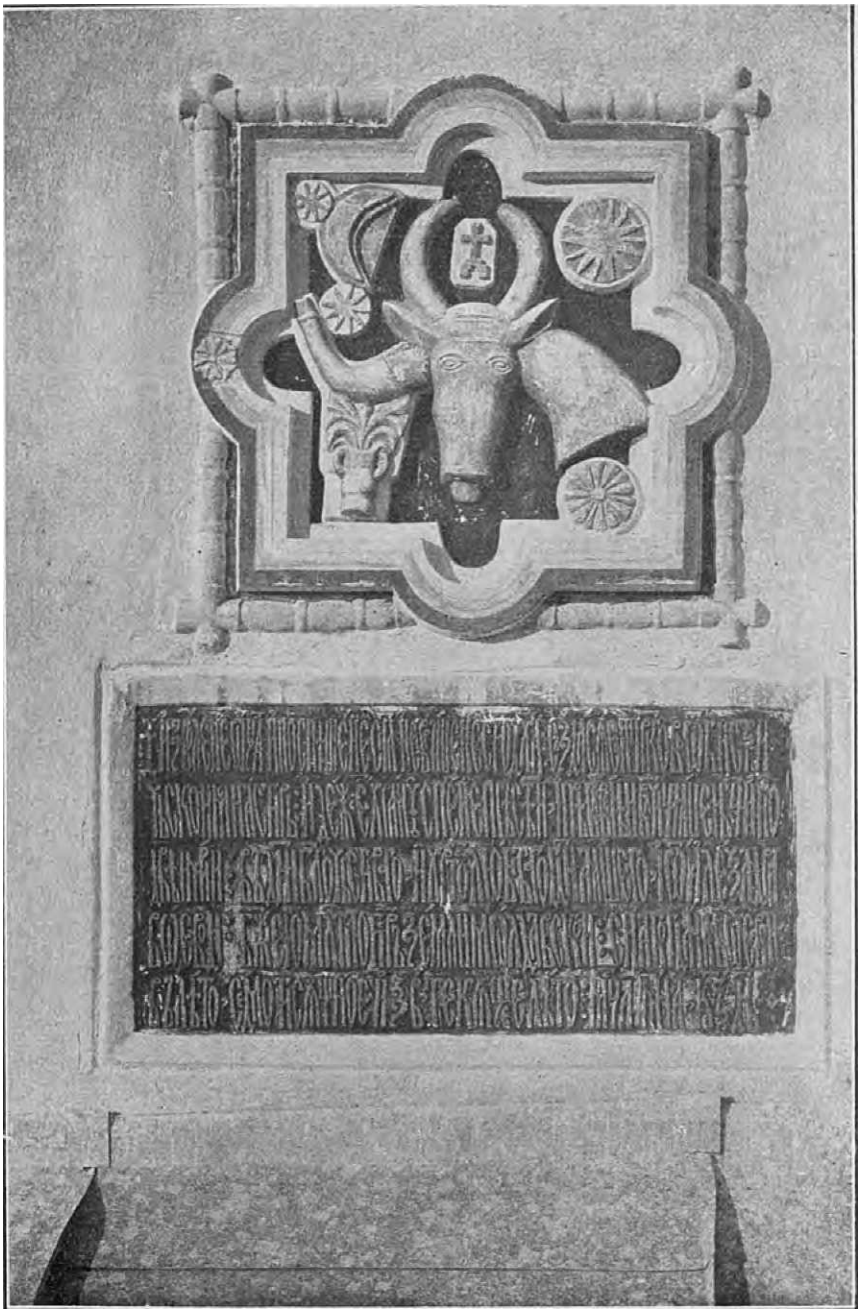

După Buletinul C.M. I.

CAPITOLUL IV
DOAMNA MARINCA A LUI ILIE VODA

M

ARIA, sau *Mardnca*, sau *Mânca*, era sora reginei Poloniei Sofia, arabele fete ale ducelui lituanian *Andrei Oligman dovici*.

Nunta ei cu Ilie, firul mai mare al lui Alexandru cel Bun, s-a făcut la Suceava, în ziua de 23 Octombrie 1425, nuntă cu alai mare, cu slujbă oficiată de cel dintâi Mitropolit al Moldovei, Iasif, vărul Domnului.

Tânăra Domniţă nu bănuia atunci viaţa de durere care o aştepta. În faţa altarului, toate miresele, în toate – vremurile, sunt la fel. Îndrăgostite sau nu, ele cred, când li se pune cununa pe cap şi preotul le (binecuvântează, că de acum viaţa va însemna pentru ele o necurmată fericire. Abia atunci însă încep grijile şi năcazurile. Cât despre domniţa Maria a lui Vodă Ilie Muşat, viaţa ei a fost un blăstem.

*) Ştefan era frate cu Ilie numai de pe tată, fiind fiul lui Alexandru cel Bun cu Stanca ţiitoarea.

Şapte ani după cununie, în 1433, Alexandru cel Bun moare. Ilie şi Maria urcă treptele tronului. Însă, nu apucară bine a gusta din plăcerile Domniei, că iată, un frate de al lui, numit Ştefan, al doilea fiu al lui Alexandru, soseşte din Muntenia cu ajutor de la Vlad Dracul şi-l alungă, împreună cu Doamna lui, peste hotarele Moldoveiilie şi Marinca, izgoniţi de Ştefan, părăsiţi de boieri, fug în Polonia, la cumnatul lor, regele Vladislav. Marinca avea cu ea doi prunci, pe Roman şi pe Alexandru, de 6 şi de 5 ani. Credea biata femeie, că cumnatul ei îi va ajuta să-şi recapete scaunul. Însă Vladislav îşi primi rudele, le găzdui, le mângâia, le purtă cu vorba şi mai mult nimic.

Ştefan, noul Domn al Moldovei, i se închinase, primind suveranitatea Poloniei, aşa încât regele Vladislav chibzui că este mult mai cuminte să-şi găzduiască cumnaţii, decât să facă, de ochii lor, război Moldovenilor.

Însă, nu trece bine anul şi, în 1434, Vladislav Iaghelo îşi dă duhul în capitala ţării lui, plâns – zic cronicele polone – de întreg poporul, iar eu zic că de cumnaţii lui nu cred să

fi fost plâns. Îi urmează în scaun Vladislav al III-lea, de care bieţii noştri prizonieri – căci de fapt asta erau Ilie şi Maria, nişte prizonieri – n-avură cu ce se făli.

Acest rege, ca şi predecesorul său, îşi ţinu rudele închise în palat, nevrând a le da ajutorul cerut de ei pentru redobândirea domniei pierdute. Ilie însă nu era om să stea cu manele în sân. Văzând că de la rege nu putea căpăta sprijinul dorit, el îşi făcu prietenii în nobilimea polonă, ştiind că nobilii erau adese ori mai puternici decât regele însuşi. Astfel într-o zi, prietenii lui îl făcură scăpat, şi cu o armată strânsă de ei, îl duseră până la hotarele Moldovei. Aflând regele despre aceasta şi fiindu-i teamă că dacă Ilie şi-ar redobândi scaunul fără ajutorul său, s-ar lepăda de suzeranitatea polonă, şi trimise în ajutor o armată destul de puternică pentru a putea ataca, cu sorţi de izbândă, pe rivalul său frate. Ilie în adevăr porneşte împotriva lui Ştefan, şi la Podraga îl învinge. Cum însă Ştefan avea numeroşi partizani în Moldova, Ilie pentru a se feri de luptele interne, se împacă în curând cu fratele său, hotărând împreună să domnească amândoi, unul asupra Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, iar celălalt asupra părţii de jos a ţării, spre mare. Ilie simţindu-se sprijinit de Poloni, păstră totuşi un fel de supremaţie. Pe el îl vedem locuind în Suceava, şi pe el figurând în fruntea documentelor oficiale.

Au domnit astfel nouă anii, de la 1435 la 1444. Doamna Mărinca, întoarsă la căminul ei, putu crede în răstimpul acesta că s-a isprăvit cu zilele amare. Neştiutoare de viitor, îşi creştea în linişte odraslele, pregătindu-le pentru o viitoare domnie. În 1444, Roman, cel mai mare din fii ei, împlini 18 ani, cu care prilej se făcu la curtea din Suceava mari serbări, petreceri populare în oraş, împărţire de daruri boierilor, popilor, prostimei.

Însă, abia câteva luni mai târziu, nenorocirea care pândeşte pe om şi vine când nu (crezi şi dincotro nu ştii, se năpusti asupra casei lui Ilie Vodă şi a Doamnei Mărimcăi.

Vladislav al III-lea, regele Poloniei, murind în bătălia de la Vama împotriva Turcilor, Ilie rămâne fără sprijinul

care ţinea pe frate-său în ascultare. Ştefan, Domnul Ţării de jos, aflând momentul prielnic, îşi strânge prietenii şi oamenii, şi sosind în Suceava fără veste, prinde pe frate-său Ilie, îi scoate ochii şi-l aruncă la închisoare. Doamna, nu se ştie prin ce întâmplare, scăpă de urgia cumnatului ei, şi luându-şi copii, fugi din nou în Polonia la sora ei, regina văduvă Sofia.

Pentru a înţelege ce urmează, trebuie amintit că în timpul domniei lui, Ilie restituise Poloniei cetăţile Hotinului şi a Hmielnovului, pe care Vladislav Iaghello le amanetase lui Alexandru cel Bun. Ştefan, după ce uzurpă scaunul fratelui său, nevoind să recunoască această restituire făcută de Ilie, se pregăti să atace cetăţile pentru a pune din nou stăpânire pe ele.

În timpul acesta, Ilie, orb, murise în închisoare. Doamna Maria, rămasă văduvă, exilată şi îndurerată, în loc de a se lăsa covârşită de nenorocire, se arată deodată fată de duce şi soţie de domn.

Chemă împrejurul ei pe foştii prieteni ai lui Ilie, nobilii poloni, care în sprijinise cu 9 ani înainte la redobândirea scaunului Moldovei, adună cu ajutorul lor o armată de lefegii, şi înainte ca Ştefain să se dezmeticească, puse ea stăpânire pe întăritele cetăţi ale Hotinului şi ale Hmielnovului. Încredinţând apoi paza unor prieteni, poate chiar rude, lui Ion de Cicior, căpitanul Cracoviei şi lui Petru de Sprowa, palatinul Liowului (Lemberg), ea se întoarce la «Cracovia şi prin farmecele ei, prin voinţă, prin ibani, prin rugăminţi, prin ameninţări, prin făgăduieli, nu ştim prin ce mijloace, dar ştim că şi-l impuse pe fiul ei (Roman, băieţandrude 18 ani, Domn al Moldovei, cu dreptul de stăpânire asupra cetăţilor amintite. Ciopârţită Moldova, dar straşnică femeie.

În 1445 Roman făcu jurământul de credinţă lui Cazimir al IV-lea noul rege al Poloniei. El însă domneşte din mila acestui rege şi prin voinţa mamei lui, domneşte cu numele, de la Hotin, de la Hmielnov, de la Cracovia, însă în Moldova nu se poate întoarce. Acolo era stăpân unchiul său Ştefan, uzurpatorul, cate îşi coasociase la domnie pe

alt frate, Petru, al treilea fiu al lui Alexandru cel ibun. Acest Petru, numit şi Aron, pare a fi ajutat pe Ştefan la detronarea, orbirea şi omorârea fratelui Iot Ilie. iar drept răsplată, Ştefan l-ar fi îngăduit a domni în Moldova împreună cu el, păstrându-şi însă întâietatea pentru sime.

Din Cracovia Doamna Maria veghea. Îi trebuia pe de o parte domnia efectivă pentru fiul ei, iar pe de altă parte îi trebuia răzbunare pentru omorul soţului. Şi astfel, după vreo trei ani de neobosite sforţări, ea izbuteşte, prin rudele şi prietenii ei, a îndupleca pe regele Cazimir să-i dea o armată pentru a alunga pe cumnatul ei din scaunul Moldovei. Comanda trupelor e încredinţată fiului ei Roman, care trece hotarul, ajunge pe neaşteptate în Suceava, prinde pe unchiul său Ştefan şi-l omoară, răzbunând astfel în sfârşit rătăcitoarea umbră fără odihnă a tatălui său.

Iată-l pe Roman, la vârsta de 21 ani, răzbainic ostaş, răzbunător asasin, Domn! Iat-o pe Doamna văduvă Marinca întoarsă la căminul ei, răzbunată în sfârşit de schingiuirea şi de omorul bietului ei soţ., şi de-acum vor curge zile de lapte şi de miere, dacă dacă n-ar fi „dacă şi poate”.

Petru-Aron, care la auzul omorului lui Ştefan, fugise în Ardeal de frica nepotului său Roman, se refugiase la curtea lui Ion – Corvin de Hunyade, cu gândul de a-i cere ajutor pentru recăpătarea domniei Moldovei. Acolo pentru a-şi ajunge mai lesne scopul, ceru în căsătorie pe sora lui Ion – Corvin. Mâna ei îi fu acordată, căci domnişoara Corvin de Hunyade avea 50 de ani ibătuţi, ceea ce a făcut pe unii gravi istorici, unguri şi români, să zâmbească şi cu oarecare dreptate. Petru-Aron, fiul lui Alexandru cel Bun cu Marina, trebuie să fi avut prin 1448, cel mult 23 de ani, cam de vreo vârstă deci cu nepotul său. Aşa încât această căsătorie, care ne aduse pe tronul Moldovei o doamnă ardeleancă, n-avea alt scop decât de a îndupleca pe Hunyade să-i dea ajutorul de care Petru avea nevoie pentru a-şi alunga nepotul din scaun. Veni deci cu armată ungurească şi lovindu-se

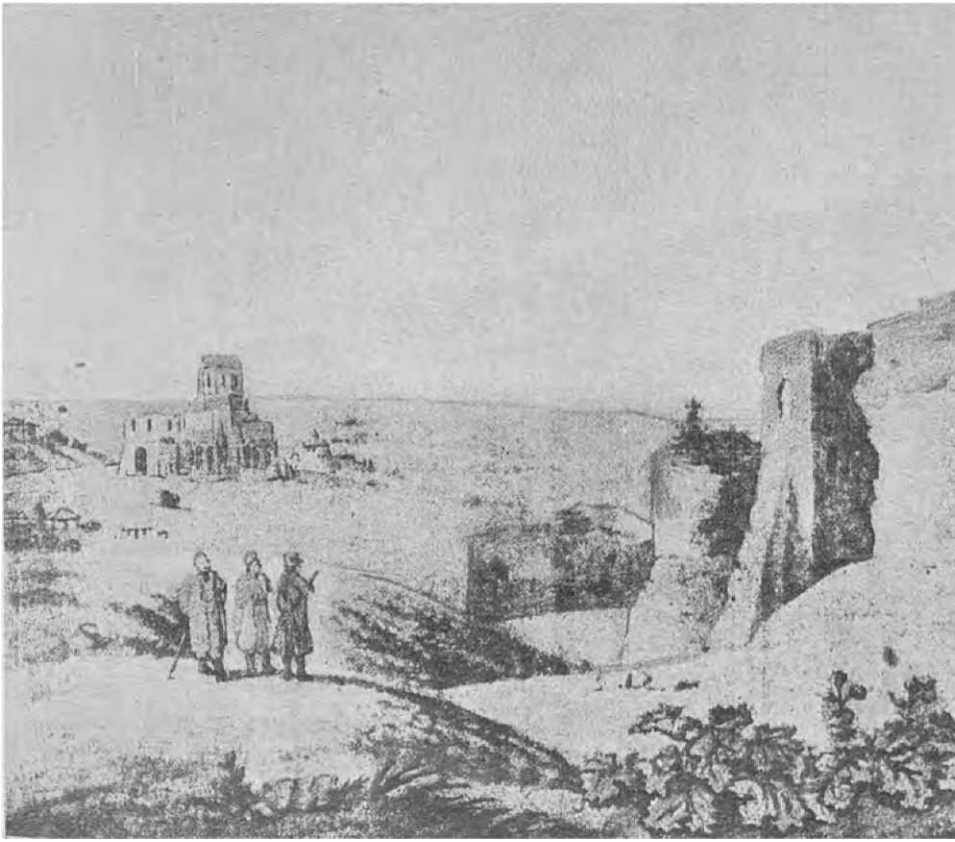

Ruinele Cetă/II *Sucevei* cu Roman Vodă lângă Suceava, îl bătu şi-l alungă din ţară, aşezându-se în scaun în locul lui.

Roman, care domnise abia câteva luni de zile, luându-nşi mama şi frăţiorul, fugi din nou la Cracovia aceia, scăparea atâtor domni moldoveni pribegi.

Un an mai târziu, la vârsta de abia 22 de ani, fugarul Domn îşi dă duhul în capitala Poloniei, de boală zic unii, iar alţii zic că de otravă. Ce s-o fi petrecut în sufletul Doamnei Marinca, a ştiut ea şi Dumnezeu. Dar ce a ştiut lumea şi ne-a repetat-o Istoria, e că această curagioasă şi neobosită femeie, nelăsându-se abătută nici de această lovitură a sorţii, începu din nou lupta pentru căpătuirea singurului fiu ce-i mai rămânea, Alexandru. A găsit, de data aceasta, un sprijin mai grabnic decât înainte, întrucât Polonii, neputând îngădui amestecul Ungurilor în treburile

Moldovei, se hotărâră pe dată să scoată din scaun pe Petru-AToп, creatura şi cumnatul lui Hunyade. Tânărul Alexandru căpătă deci o puternică oaste leşească şi intrând în Moldova, alungă pe unchiul său din Suceava. Cum însă între timp, Ca-zimir şi Hunyade se împăcară între dânşii, Alexandru fu nevoit să se împace la rândul său cu Petru-Aron. Domniră deci, ca şi predecesorii lor, amândoi împreună, nepotul şi unchiul, unul în Ţara de Sus, celălalt în Ţara de jos, precum, după cum se vede, se făcuse obicei acum de a împărţi Moldova.

Domnia această împreună ţinu un an, în care timp, Doamna Marinca, îmbătrânită şi sătulă de atâtea hărţueli, rămase în Polonia.

Ion Corvin – nu se ştie din ce cauză – supărându-se pe cumnatul său Petru-Aron, îl dete afară din Moldova, nici mai mult nici mai puţin. Avea şi putere destulă pentru aceasta. În locul lui, trimise ca Domn al Moldovei de Jos, pe un general de-al său, Ciopor. Pe acesta, care împreună cu Alexandru, a domnit câteva luni în Moldova, l-a botezat poporul mai târziu: Ciubăr-Vodă, despre care povestea ne spune că l-ar fi mâncat guzganii!

În timpul acesta, un pretendent domnesc, Bogdan, fiu din flori al lui Alexandru cel Bun (şi tatăl lui Ştefan cel Mare) sosi în Moldova, cu oaste adunată nu se ştie de unde, învinse pe

Alexandru şi pe Ciopor, îi alungă din ţară şi urcă treptele bântuitului scaun moldovenesc.

Ca şi tatăl său, ca şi frate-său, Alexandru se refugiază în Polonia, *ia* rudele şi prietenii lui. Găseşte în Cracovia pe Doamna Marinca, obosită văduvă care rlădăjduia să-şi isprăvească zilele acolo în linişte. Însă, cum află bătrâna că fiul ei şi-a pierdut iar domnia, energia de altă dată reînvie, şi iarăşi prin alergături, prin rugăminţi, prin făgăduinţi, pune la cale întoarcerea lui lân Moldova. Acolo, în Polonia se retrăsese şi fugarul Petru-Aron, cumnatul lui Convin, foştii codomnitori, unchi şi nepot de aproape aceeaşi vârstă, se înţeleg uşor şi cu sprijinul lui Cazimir, pornesc la Suceava să-l scoată pe Bogdan din pâine. Vom arăta în

capitolul următor cum l-au prins pe neaşteptate, la Reuseni lângă Suceava, şi cum l-au omorât, împărţindu-şi apoi din nou Moldova, Alexandru Domn al Tarei de Sus şi Petru-Aron Domn al Ţării de Jos. În răstimp de mai puţin de zece ani s-au făcut trei omoruri, măceluri de fraţi, de unchi şi de nepoţi între ei. Cruzimea acelor vremuri e înspăimântătoare, şi cam la fel, de altminteri era pretutindeni. Omenirii, ieşită cu greu din epoca tulbure a invaziunilor barbare, i-a trebuit multă vreme până să păşească pe căile civilizaţiei, până să se aşeze pe principiile umanităţii.

Unchiul şi nepotul, ba cu certuri, ba cu împăcări, de bine de rău, domnesc împreună încă patru ani. Aron Vodă ambiţios, cu veleităţi de întâietate, de a domni singur dacă se poate, isibuteşte, după scurgerea acestor patru ani, să-şi formeze un partid destul de puternic pentru a pune mâna pe Alexandru, a-l scoate din scaun şi a-l trimite prizonier la Cetatea Albă. Acolo, după scurtă vreme, tânărul voievod Alexandru moare otrăvit!

Iat-o pe Doamna Marinca, despre care nici nu mai ştim unde se afla, în Polonia, în Moldova, la Cetatea Albă, iat-o trăind zile destul pentru a vedea şi moartea acestui din urmă copil el ei. Bărbatul orbit şi sugrumat, fiul mai mare mort de boală la vârsta de 22 ani, fiul mai mic mort otrăvit la 27 de ani. Câtă deosebire între mireasa de la Suceava, fata ducelui Lituaniei şi mama îndurerată – de la – Cetatea Albă, văduva Domnului Moldovei. Ce imensă tragedie omenească în scurtul răstimp de 30 de ani!…

% – 4.

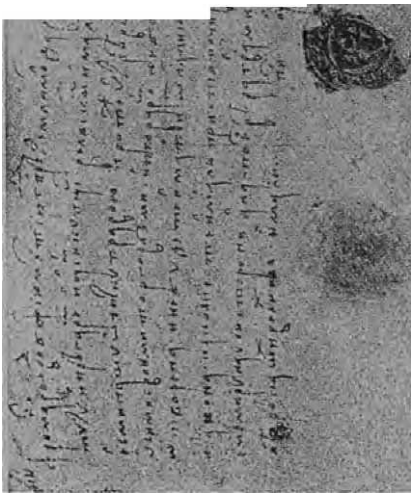

5

Pe urmă, nimic. Istoria nu mai pomeneşte de numele Doamnei Marinca.

Doamna Maria din Mangop
După Buletinul C.M. I.

CAPITOLUL V.
FAMILIA LUI ŞTEFAN CEL MARE

ŞTEFAN cel Mare, care alături de Mihai Viteazul a fost podoaba şi mândria Ţării Noastre, s-a urcat în scaunul Moldovei în anul 1457, trei ani după cucerirea Bizanţului de către Turci.

Nici azi nu ne dăm îndeajuns de bine seama ce noroc am avut de-a avea *tocmai atunci*, *tocmai pe Ştefan*.

Viaţa lui fiind închinată luptei împotriva păgânilor pentru păstrarea neatârnării neamului său în vremea când Turcii cotropeau popoarele, e firesc să fi avut el drept simbol de luptă Crucea împotriva semilunii. Atletul lui Christ, cum îl numea Papa, a) fost fără voia lui. O urmare a ce-l împingea nevoia să facă. Însă apărătorul credinţei strămoşeşti a fost cu voia lui, din îndemnul unui neam care voia să trăiască. Ca atare Ştefan fiind, conştient, figura reprezentativă a ortodoxismului poporului său, el şi-a luat de soţii femei ortodoxe, toate patru soţii numai ortodoxe. Cu toată corespondenţa ce-a avut cu Roma, cu tot ajutorul ce, la strâmtoare, l-a cerut de la Papa, influenţa catolicismului a fost, cât a trăit Ştefan, inexistentă în Moldova.

Domn la Suceava a venit cu ajutorul lui Vlad Ţepeş, scoţând din scaun pe Petru-Aron, ucigaşul tatălui său.

Acest Petru Aron era fiul lui Alexandru cel Bun şi al Marinei, şi deci frate vitreg cu Bogdan Vodă, tatăl lui Ştefan. Intrat în Moldova în fruntea unei armate polone el înaintă până la Suceava, unde află că frate-său Bogdan, neştiutor de *ceA* aşteaptă, petrecea fără grijă la nunta unui boer de-al lui, în sat la Reuseni, în apropierea isucevei. Îşi îndreptă o parte din oaste într-acolo, şi sosind noaptea, în toiul chefului acelei nunţi, când

Vodă el însuşi trebuie să fi fost cam ameţit de vin, înconjură conacul şi intră pe neaşteptate în camera în care benchetuiau nuntaşii şi Vodă. Scoţând de acolo pe frate-

său în curte „puse să i se reteze capul în faţa lui şi a oaspeţilor încremeniţi de spaimă. Era în noaptea de Vineri spre isâmbătă, la 15 Octombrie. 1451.

Se spune că Ştefan, încă foarte tânăr pe atunci, ar fi fost şi cât la nunta aceia din Reuseni, c-ar fi fost de faţă la omorul tatălui său şi c-ar fi fugit, în toiul nopţii, întâi /în Polonia şi de-acolo, prin Ardeal, în Muntenia. Odihnă n-ar fi avut până n-a văzut pe ucigaşul tatălui său scos din domnie şi omorât la rândul său. Fapt e, că-l vedem, şase ani mai târziu, sosind cu o oaste adunată în Muntenia cu ajutorul lui Vilad Ţepeş, învingând, la Jol-dea, în ziua de 12 Aptil 1457, pe unchiul său Petru Aron, şi aruncându-l dincolo de hotare la prietenii săi Poloni. „Şi astfel bulucitu – s-au a doua oară Petru Vodă" spune Ureche, în Letopiseţi. Câţiva ani mai târziu Ştefan urmări pe acest ucigaş până în inima Ardealului şi punând mâna pe el, îl străpunse cu sabia lui.

La acea dată, Ştefan era neînsurat. Însă, cum avea un fiu numit Alexandru, care a trăit până târziu (1496), e de presupus că noul Voievod era văduv. Se cunoaşte şi numele mamei acestui Alexandru, *Maruşca*. Şi ca să fi fost ea numai ţiitoarea lui Ştefan, nu e de crezut, fiindcă, pe de o parte o aflăm trecută într-un pomelnic alături deceleralte Doamne ale lui Ştefan cel Mare, iar pe de altă parte, fiindcă Domnii, deşi aveau obiceiul să-şi crească copiii naturali pe lângă ei, totuşi nu-i pomeneau în genere în – documente şi nici nu-i luau cu ei la război, cum făcea Ştefan cu fiul său Alexandru.

Acuma, c-o fi una, c-o fi alta, fapt e că întâia căsătorie sigură pe care o cunoaştem, e cea făcută de Ştefan şase ani după urcarea luli în scauln, ila 1463. Mireasa era o ruteancă, *Evdochia*, şi venea din Kiew, fata principelui Olelco şi sora lui Simion. Aceştia erau vasalii regelui Poloniei, vasali atât de credincioşi, încât Simion dim Kiew iasă, la moartea lui, regelui Poloniei, spre a-i dovedi dragostea şi supunerea ce avusese pentru el, îi lăsă în (dar cele mai sfinte lucruri ale lui: calul şi arcul!

— Nunta lui Ştefan cu Evdoohia se făcu la Suceava,

binecuvântată fiind de Mitropolitul Moldovei Teoctist şi de Tarasie, Episcopul de Roman. Binecuvântarea acestor înalţi prelaţi nu le fu de folos. Evdochia, după ce dărui soţului ei doi feăeţi care au murit copii (1479) şi o fată a cărei nenorocită viaţă o vom povesti-o mai jos, se stinse, de iboală, după abia patru ani de căsnicie (1467).

Cinci ani mai târziu, în 1472 – Ştefan se însoară din nou. De data aceasta marele nostru Voievod „a dat lovitura. –, cum s-ar zice în zilele noastre. Sau mai curând a încercat s-o dea, căci nu i-a mers în plin.

În ultimele timpuri ale imperiului bizantin, împăraţii Comnend, hărţuiţi mereu de Turci, deveniseră atât de slabi, atât de neputincioşi faţă de pericolul turanic care-i ameninţa, încât ei, Cn loc de-a ţine piept duşmanului, se certau numai între ei, ba de la moştenirea tronului, ba de la împărţirea ultimilor petice de pământ ce le mairămăseseră din întinsa lor împărăţie de altă dată. Astfel se întâmplă ca Comnenii să-şi împartă, la un moment dat, sf-pânirea imperiului, unul din ei rămânând la Bizanţ, stăpân în Europa, celălalt la Trapezunt, pe Marea Neagră, stăpân în Asia. Imperiul Trapezuntului mai dăinui câţiva ani, iar când, la 1461, căzu şi el la rândul lui, Comnenii de acolo, alungaţi de Turci, se refugiară în Crimeea, Hanul Crâmului le dădu în stă –, pânire *Mamgapul*, un domeniu cu un castel pe-o stâncă, la malul mării. Pe fata acestui – Comnen o peţi Ştefan cel Mare, pe *Maria din Mangop1*).

Căsătoria aceasta nu numai că dădea Domnului Moldovei şi întregii ţări o deosebită vază, venită de la strălucirea neamului împărătesc al Comnenilor, cât mai ales dădea lui Ştefan posibilitatea de-a pune cându-vă stăpânire pe Mangop, prin drept de moştenire. În adevăr, tatăl Mariei, Olabei Comnen, fiind bătrân.

!) D. Charles Diehl, celebrul bizantolog francez, expune laptele diferit. (Hist. de l-Empire Byzantin. Paris 1 20 p. 218 et suiv.). După dumnesa, ultimul împărat din Trebizonda (mort tot în 1461) ar fi fost David Comnen. Despre Olobei nu pomeneşte. Iar familia sa ar fi fost

internată, din ordinul Sultanului, la Seres, în Macedonia. Domnii Xenopol şi Iorga vorbesc însă de Mangup, şi trebuie să aibă dreptatea lor. Căci Maria era din Mangup, nu din Seres.

Doamna Maria-Vochiță

mereu aţinjtită asupra marei, care se luptase cu atâta înverşunare pentru menţinerea Kiliei şi a Cetăţii Albe, nu putea decât să râvnească la această posesie bizantină din peninsula Crimeiei, ale cărei coaste erau stăpânite de Genovezi, cu care comerţul nostru întreţinea strânse legături.

Nunta lui Ştefan cu Maria Comnen se făcu la Suceava, în ziua de 24 Septembrie 1472.

Această căsătorie nu fu mult mai norocoasă decât precedentele. Convieţuirea Mariei cu Ştefan fu scurtă şi fără noroc. Trei ani după sosirea acestei odrasle împărăteşti în meleagurile noastre, Turcii a-l ac ară Crimeea, supuseră pe Han, puseră stăpânire asupra Caffei şi Mangopului şi omorâri pe ultimii Comneni de acolo, pe Isac, fratele Mariei, şi pe Alexandru, un văr de-al ei, parese. Această nenorocire familiară se lega în curând de alta, mai grozavă pentru Maria, nenorocirea casnică. Trebuie să se fi petrecut în cetatea! din Suceava, pe vremea aceia, o grozavă dramă, şi multe lacrami trebuie să fi curs în că-cămara Doamnei.

Ştefan cel Mare ţinea mai de mult a-cihhfl, la> curtea lui din Suceava, două femei prizoniere, pe doamna Maria, nevasta lui Radu cel Frumos al Munteniei, şi pe fiica lor *Maria Voichiţa*.

Le avea la curte la idânsu-l – dinainte chiar să se fi însurat cu Maria din Mangop, cu un an înainte, din 1471, când înfrânsese el pe înverşunatul său duşman, Rauu, voievodul Munteniei, ÎI bătuse-îângă Bucureşti, la Soci, în Martie 1471, şi-i nimicise oş-itirea, încât acesta, în graba lui de a trece mai repede Dunărea, *Sisi* părăsise în capitală soţia, fata şi întreaga lui avere. Ştefan puse stăpânire pe bogăţiile lui Radu, iar pe femei le luă cu el la Suceava, prizoniere.

Maria-Voichiţă pare a fi moştenit frumuseţea tatălui ei Radu, supranumit cel Frumos. Cu timpul, crescând fata sub ochii lui Vodă, acolo în cetatea Sucevei, s-a îndrăgostit Ştefan de ea. Când Turcii cuceriră Mangopul, omorând pe Isac Comnen, Ştefan, pierzând nădejdea ce iniţreţinea de-a fi cândva stăpânul acelui ţinut dinr Crimeea, se înstrăină de soţia lui Maria, la dragostea căreia se vede că ţinea mai puţin decât la zestrea ei, răpită de Turci. Că s-ar fi despărţit Ştefan de Maria Comnen, după cum spune Xenopol, şi că s-ar fi xeânsurat chiar în acel an, 1475, cu Maria Basarab, fata lui Radu cel Frumos, nu poate fi adevărat. De nicăieri nu rezultă lucrul acesta. Dimpotrivă, d. Iorga ne spune că în aniul următor, 1476, după bătălia de la Războeni, Ştefan Vodă fiind biruirt de Turci şi umblând o vreme fugar prin ţară, Doamna lui, Maria din Mangop, rămasă în Suceava, se îngrijea că de săptămâni de zile era fără veşti de la bărbatul ei. Dacă însă Ştefan nu se despărţise de ea, în tot cazul se înstrăinase. Ochii frumoşi aii celeilalte Maria, farmecele ei, îl subjugaseră. Şi rivalitatea între aceste două femei, între Doamna şi viitoarea Doamnă, durerea de a-şi vedea dragostea stingherită, de-a se vedea părăsită când tocmai avea mai multă nevoie de sprijin, de-o vorbă bună, din pricina doliului ei recent – aceste toate au dus de sigur în mormânt pe tânăra Domniţă de neam împărătesc. Ea

moare în anul 1477, în luna Decembrie, în postul Crăciunului, după abia cinci ani de căsnicie. A îngropat-o Vodă Ştefan, cu alai şi cinste multă, la mănăstirea Putnei, noua lui ctitorie. Ştofa cusută cu fir, care-i acoperă mormântul, o arată moartă, îmbrăcată în scumpe haine domneşti, cu coroana bizantină în cap, şi cu armele Bizanţului cusute în colţurile stofei *).

Ştefan, fie că a vrut să ţie un doliu cuviincios, fie că fata lui Radu cel Frumos era încă prea tânără, s-a însurat cu ea abia trei ani mai târziu, în 1480 3). Această din urmă căsnicie ţinu

!) Şi ale Paleologilor. Pe pânza mortuară stă scris: «Mariaş Pal.» Nu se poate lămuri de ce Paleolog şi nu Comnen, când ştiut este că Comnenii au domnit în Trebizonda, începând de la Alexis I, 1204 – 22. (Charles Diehl. o. c. p. 217). Afară doar dacă – lucru pe care bizantologii de azi poate nu-l ştiu – Comnenii şi Paleologii, înrudiţi, formau în secolul al XV-a o singură familie.

—) După «Cronica Germană a lui Ştefan Cel Maro descoperită de curând, această nuntă ar fi avut loc la 1 Decembrie 1476, dată arătată de Letopiseţul de la Bistriţa ca fiind acea a morţii Mariei din Mangup. Rămâne deci în această privinţă o contraversă. De asemeni. din nepotrivirea acestor izvoare, rămâne contraversată data morţii lui Bogdan I şi acea a naşterei lui Bogdan II.

24 de ani, până la moartea lui Ştefan, întâmplată la 1504. Doamr na Maria-Voichiţa l-a supravieţuit 7 ani. A fost îngropată la

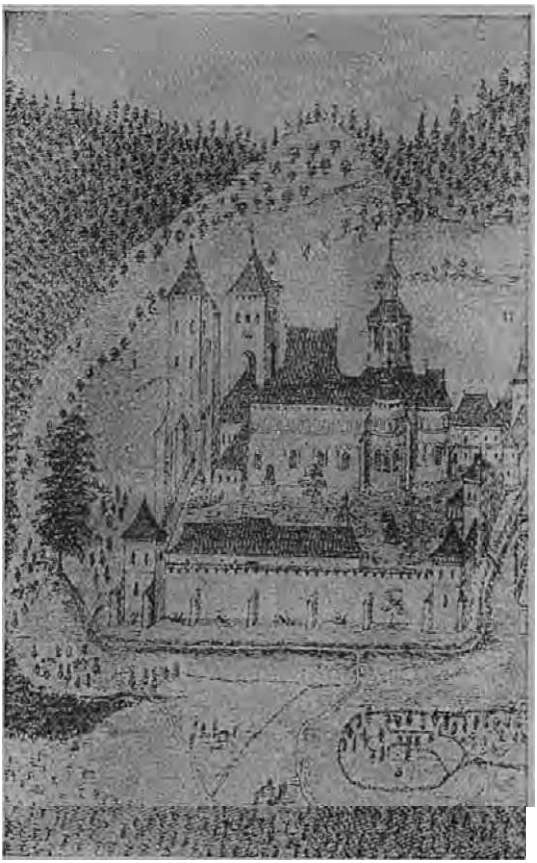

Mănăstirea Putna

Putna, alături de cealaltă soţie, în anul 1511, în timpul domniei fiului ei Bogdan.

* * *

Deşi în timpul căsătoriei lui cu Maria Basarab, Ştefan era trecut de mult de vârsta maturităţii, totuşi vioi la suflett şi la trup, el mai avea ibovnice. Cea mai cunoscută din toate era întreţinuta lui din Hârlău, Maria, nevasta unui negustor de peşte, numit Rareş. Deseori se abătea Vodă de la Suceava la Hârlău să şi va! dă iubita, dacă nu cumva o fi luat-o, în vremea din urmă, la curte la el. În tot cazul fructul nelegitim al acestei împreunări a fost un fiu, Petre, căruia i s-a zis Rareş, i după numele mamei sale şi care va ajunge mai târziu şi el Domn al Moldovei.

Despre mama lui Ştefan, acea pe care Bolintineanu

ne-o arată, ca-n medievalurile timpuri ale lui Marlborough, stând în turnul Cetăţii Neamţului şi refuzând să deschidă fiului ei, învins şi rănit, poarta castelului. „De eşti tu acela, nu-ţi sunt mamă eu” despre această straşnică femeie legendară nu se ştie aproape nimic.

Subiectul poeziei lui Bolintineanu e scos dintr-o „O seamă de cuvinte” a cronicarului Ion Neculce, al cărui text este următorul: „Ştefan Vodă cel Bun, bătându-l Turcii la Războeni, a mers să imitre în Cetatea Neamţului, şi fiind imamă-sa în cetate, nu l-a lăsat să intre şi i-a zis că *Pasărea* în *cuibul ei piere*, ce să se ducă în sus să strângă oaste, că izbânda va fi a lui. Şi aşa, *pe cuvântul mâne-sa*, s-a dus şi a strâns oaste”.

Neculce trăind cam la două-trei sute de ani mai târziu, a raportat şi el numai ce-a auzit din bătrâni. Dar legendele având întotdeauna un fond de adevăr, concluzia pe care o putem trage este că Doamna Oltea trebuie să fi fost neapărat o femeie energică, o femeie care ştia să impue chiar straşnicului ei fiu.

De asemenea nu se poate şti cu siguranţă dacă Doamna Oltea era soţia legitimă a lui Bogdan Vodă, cel omorât de frate-seu la nunta din Reuseni, sau poate numai o ibovnică de-a lui. O chema şi *Maria* şi *Oltea*, căci ambele numiri se găsesc, alternate, în documente.

La moartea ei, a fost îngropată întâi la Poiana, de unde o mută apoi nepotul Petru Rareş în apropiata mănăstire a Probo-tei, ctitoria lui.

În schimb avem veşti îndeajuns despre copii lui Ştefan. Din

Domnița Elena
(fiica lui Ștefan cel Mare)

căsătoria lui cea dintâi cu Maruşca, care muri înainte de a apuca să fie Doamnă, el a avut numai doi fii. Pe unul din ei, Ilie, îl cunoaştem numai din pomelnice. O fi murit tânăr. Despre cel mai mare, Alexandru, am voribit mai sus. Acesta, favoritul lui Ştefan, cel în care-şi pusese el nădejdea pentru apărarea mai departe a Moldovei, a murit totuşi înainte de-a ai unge Domn, la vârsta de vreo 45 de ani. În ziua de 28 Iulie 1495 a fost îngropat de către amărâtul. său tată, care-i adusese trupul tocmai din Stambul, unde Coconul Săndrel fusese ostatec.

Din căsătoria cu Evdochia de la Kiew, Ştefan a avut trei copii: pe Bogdan şi pe Petru, morţi amândoi în acelaşi an, (1479) îngropaţi la Putna, şi pe Elena, măritată cu Ionţ fiul Ţarului Ioan al III-lea al Moscovei, a cărei viaţă zbuciiumată o vom povesti-o mai jos.

Cu Maria din Mangop, Ştefan nu a avut copii şi poate o fi fost şi aceasta una din cauzele pentru care i se înstrăinase inima de ea.

În sfârşit, cea din urmă soţie, Maria Voichiţa Basarab, a mai dăruit şi ea soţului ei doi copii. O fiică, Maria, zisă cneajna, rămasă nemăritată, fiindcă nu găsise un soţ de rangul ei, muri fată bătrână, la 18 Martie 1518 – şi un fiu Bogdan, zis orbul sau chiorul, sau încrucişatul, care a urmat în scaunul Moldovei după moartea tatălui său, în 1504.

Ştefan a mai avut o fată cu una din aceste trei soţii, măritată cu principele polonez Wisnowiecki. Nu i se cunoaşte până acuma nici numele, nici mama, deşi nu ar fi greu de aflat aceasta în atât de bine păstratele arhive nobiliare polone. Se ştie numai că fiul lor a râvnit la tronul Moldovei pe vremea lui Despot Vodă, ca fiind nepot de fată a lui Ştefan *) şi după cum vom vedea mai departe, nepotul sau strănepotul acestuia a luat şi el pe-o Domniţă moldovenească, pe Regina Chiajna, fata lui Eremia Vodă Movilă. Aceştia din urmă au fost bunicii regelui Mihai Corybut Wisnowiecki (1669 – 73), care avea deci de două ori sânge românesc în vine, sângele muşatin al lui Ştefan cel Mare şi cel móvilesc a lui Vodă Eremia.

În afară de căsnicie nu i se cunosc lui Ştefan, până acum, decât trei copii: pe Petru Rareş despre care am vorbit şi vom mai vorbi, pe unul Ion sau Iani, care se spunea în 1521 fiu al marelui Voievod şi pe-o fată, măritată cu nobilul polonez Sam-buszko. Poate încă pe Ştefan Vodă Lăcustă, despre care nu se ştie sigur de era feciorul lui Ştefan, sau al fiului său Săndrel.

Din toate aceste figuri dispărute, unele fără a lăsa aproape nicio urmă, interesante sunt numai acele despre care vom vorbi fiecare la rândul lui, anume ale voievozilor Bogdan Orbul şi Petru Rareş, a Domniţei Maria cneaja, nemăritată din mândrie, şi a Elenei, cea care era să fie Ţarină, dar a fost numai o foarte nenorocită femeie.

Prin anii 1480 sau 81 se pomeni voievodul Ştefan, al cărui nume era cunoscut în toată Europa, cu o delegaţie a Ţarului Moscovei Ivan Vasiilevici al III-lea, care venea să-i ceară mâna domniţei lui Elena pentru fiul său, Ion cel Tânăr.

Mihai Pleştev, trimisul Ţarului, sosi la Suceava cu o numenoasă şi strălucită întovărăşire de boieri moscoviţi şi cu împuternicirea de-a săvârşi logodna, ca procurator al tânărului Ion.

*) De altfel, această afirmaţie a lui Wisnowiecki e singurul izvor cu privire la această căsătorie a fetei lui Ştefan Cel Mare. Documentar, ea nu e dovedită.

Urmară ospeţe şi serbări şi Domniţa Elena porni, prin Poloni a, înspre destinul ei. Ştefan-Vodă îi dădu trei boieri s-o întovărăşească, pe Lascu, pe Singer şi pe Gherasim, cu jupânesele lor. Regele Gazirnir al Poloniei, primi pe tânăra Domniţă moldoveancă şi pe însoţitorii ei cum se şi cuvenea viitoarei ţarinei moscovite, dându-i bogate daruri, şi alaiul domnesc porni mai departe, ajungând la Moscova de postul sfântului Filiip. Acolo, tânăra Domniţă fu dusă întâi într-o mănăstire, unde prin mijlocirea mamei Ţarului, făcu cunoştinţă cu logodnicul ei, iar de Bobotează avu loc nunta. Din această căsătorie se născu, doi ani mai târziu, un fiu, Dumitru.

Fericirea Elenei părea asigurată. Soţie şi mamă iubitoare, ea mai avea şi bucuria de a fi favorita Ţarului Ivan, socrul ei, care la naşterea nepotului Dumitru, văzându-şi dinastia asigurată, de multă voie bună îşi încărcă fiul şi nora cu cele mai bogate daruri.

De după uşă, nenorocirea o pândea. Ivan, la bătrâneţe, su însură a doua oară, cu o greacă ambiţioasă.de neam împărătesc, Sofia Paleologul, fiica celui din urmă Despot al Peloponezului. Din această căsătorie se născu un fiu, Vasile. Din clipa aceia inima bătrânului începu să se înstrăineze de a nepoţelului Dumitru şi de a mamei sale Elena.

Pe ascuns, greaca lucra, deşi fără sorţ de izbândă, deoarece n-ar fi fost niciun chip de-a putea înlătura pe Ion, soţul Elenei, de la drepturile sale de moştenitor legitim al tronului. Soarta favoriza pe Sofia. În 1490, de boală, sau poate din altă pricină, ţareviciul Ion muri. din clipa aceia Ţarina Sofia nu mai avu odihnă până nu-şi împlini scopul, de-a vedea pe fiul ei proclamat moştenitor al tronului.

Curtea, boierii, ţara, se împărţiră în două tabere, una pentru Dumitru, fiul Elenei, moştenitor prin drept de primogenitură, alta pentru Vasile, fiul Sofiei, ca fiind fecior, nu nepot al Ţarului Ivan. Partida Elenei era mă tare, întâi fiindcă memoria lui Ion cel Tânăr era dragă Moscoviţilor şi al doilea fiindcă Sofia bizantină, înconjurată numai de Greci, era mai puţin simpatizată în ţară decât Moldoveanca noastră. Simţindu-se în inferioritate, Sofia recurse la complot. Ea puse la cale omorârea copilului rivalei ei, precum şi, se pare, înlăturarea, printr-o lovitură de stat, a însuşi soţului ei, ca

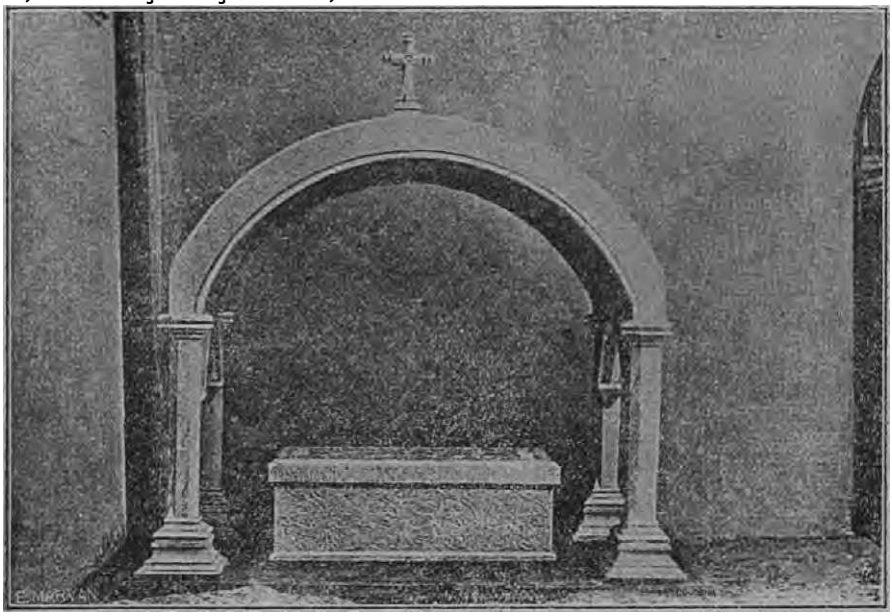

fiind prea bătrân şi incapabil de-a domni. Complotul fu descoperit înainte de-a fi înfăptuit. Ţarul Ivan condamnă pe conjuraţi la moarte, îşi trimise soţia la mănăstire, şi proclamă pe fiul nurorii sale moştenitor al Tronului. În 1498, Dumitru, băieţaş de 5 ani, fu dus cu un strălucit alai la catedrala din Moscova şi încoronat, în văzul şi auzul întregului popor, drept viitor ţar al Moscovei, al Vladimirului şi al Novgorodului. Mamă-sa, s/tându-i de-a stânga, plângea de bucurie.

Iar dincolo, în mânstire, plângea greaca de necaz. Dar, nu era doar în zadar vlăstarul împăraţilor bizantini,

trăiţi de veacuri în viclenii, în intrigi, în comploturi. Schimbându-şi cu totul felul de-a fi, ea se arătă pocăită şi smerită, până căpătă iertarea soţului ei. Odată întoarsă la curte, începu, dulceagă din mândra ce fusese, să puie întâi stăpânire pe inima bărbatului ei. şi apoi, cu încetul să-şi câştige dragostea boierilor şi a poporului. Când după patru ani de trudă, se simţi destul de tare pentru a lovi, ea învinui la rândul ei pe Elena de complot, asigurând pe Ivan că nora lui vrea să-l omoare, pentru a-şi vedea fiul ajuns mai curând stăpânitorul ţinutului Moscovit. Ţarul Ivan, bătrân acum de tot, ajuns în mintea copiilor, crezu această înscenare, dezmoşteni pe Dumitru, îl trimise cu mamă-sa la închisoare, şi proclamă pe fiul său Vasile, moştenitor al tronului.

Acestea se întâmplau în 1502. Ştefan cel Mare, la auzul acestei nedreptăţi făcute fiicei lui şi în neputinţă de a se răzbuna împotriva acestui cuscru a cărui ţară era despărţită de a lui prin Polonia şi Lituania, îşi răcori năcazul oprind şi băgând la închisoare pe nişte soli de-ai lui Ivan al III-leal ce treceau prin Moldova în drumul lor din Italia în Rusia. Platonică răzbunare, care nu folosi nici bietei Domniţe Elena, nici fiului ai Dumitru Ei rămaseră în închisoarea Moscovei, unde, doi ani mai târziu, Elena află moartea tatălui ei Ştefan, ultimul sprijin în care mai nădăjduia. Această lovitură o fi dus-o în mormânt, căci un an după aceia, în 1505, muri şi ea, acolo, în beciurile închisorii. Fiul ei Dimitni a fost otrăvit din porunca ţarinei Sofia, morala lumii a fost satisfăcută şi veşnica dreptate, ca întotdeauna, şi-a mai pus odată pecetea pe-o pagină a istoriei.

* * *

Vlad Ţepeş

După un tablou în ulei de la Castelul Ambros în Tlrol

CAPITOLUL VI.

DOAMNELE MUNTENE DIN VEACUL AL XV-lea DOAMNA RUXANDA A LUI BOGDAN VODA

P

ANA a ajunge la Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare, vom

fi nevoiţi a face întâi o mică incursiune în istoria Munteniei, pe care de la moartea lui Mircea o părăsisem cu totul. Trebuie însă mărturisit, spre părerea noastră de rău, că epoca aceasta a istoriei Ţării Româneşti de la Mircea Cel Bătrân până la Neagoe Basarab, adică întreg veacul al XV-a, este încă atât de săracă, sau mai bine zis istoriagrafia ei atât de neîntregită ou privire la domniţele muntene, încât va trebui să ne mărginim la o seacă şi necompletă nomenclatură, în loc de-a face o plăcută desoriere a unor vieţi de mult trăite, cu care doresc a atrage luarea aminte a cititorului îngăduitor.

Vom trece uşor peste această epocă – încâlcita şi nici azi încă bine lămurită vreme a luptelor interne dintre Drăculeşti şi Dăneşti, pretendenţi la scaunul Ţării Româneşti, pe care, timp de ioo de ani, l-au apucat cu rândul, unul şi altul, slăbindu-l şi pregăhindu-i astfel drumul spre desăvârşita supuşenie turcească.

Şi mai întâi, pentru a nu părăsi firul ideii conducătoare de pân-acum a acestei scrieri, trebuie spus că dacă în Moldova încercările papistaşilor de-a converti ţara la catolicism prin mijlocul căsătoriilor domneşti s-au menţinut, după cum am văzut, în tot cursul veacului al XV-a, apoi în Ţara Românească nu mai dăm de urmele unei atare îndărătnice propagande. Pricina poate fi aceia că Dăneştii şi Drăculeştii, prea salbi şi prea efemeri în scaunul domniei lor, nu inspirau puternicilor noştri vecini destulă încredere pentru a se încuscri cu ei. Singur Vlad Ţepeş a ţinut în căsătorie pe-o catolică, pe *Elena Corvin*, vâre regelui Matei Corvin de Hunyadi. Ba chiar despre Vlad Ţepeş el însuşi se spune c-ar fi trecut al catolicism, lucru nedovedit de altfel. În tot cazul căsătoria aceasta a cam zăpăcit pe cobora –, torii lui Ţepeş, care Basarabi fiind, nu aveau nevoie de înrudirea Corvinilor pentru a se făli cu neamul lor. Totuşi, toţi Drăculeştii au adăugat în urmă, în titulatura lor, vorbele: „Din familia regească a Corvinilor”. Nu trebuie însă uitat că, încă acum 80 de ani, era o ruşine de-a se zice Român. „Eu şunt boer moldovean” zicea Todirirţă Bailş, „Român e ţăranul”!

Celelalte Doamne, ale căror mume ni sunt cunoscute, erau ortodoxe, fete de boieri, sau fete de Domni munteni sau moldoveni. Astfel Vlad Dracul, fiul lui Mircea cel Bătrân şi tatăl lui Vlad Ţepeş (Draculea), ţinea probabil pe *Maria Muşat*, sora Qiui Roman, Domnul Moldovei. Vlad Călugărul, fratele lui Vlad Ţepeş, ţinea pe *Maria*, din călugărie *Epraxia*. Aceasta pare a fi păşit în viaţa monahală odată cu soţul ei, pe vremea când erau numai boieri; iar când Vlad, lepădându-se de călugărie, a ajuns. Domn, şi-a lăsat nevasta la mănăstire şi după moartea ei (de zile amare poate), s-a însurat a doua oară cu o fată de boer, despre care nu ştim nimic decât că o chema *Radar* călugărită şi ea la bătrâneţe sub numele de *Samonida1*).

Radu Cel Frumos, un alt frate al lui Vlad Ţepeş, era însurat cu Maria, sau Maria-Despina, despre care am vorbit în capitolul precedent, când am arătat că Ştefan Cel Mare, în –, viragânid pe soţul ei – la Soci, în Martie 1471, l-a împins peste Dunăre, luând cu el în Moldova bogăţiile fostului domn muntean, precum şi pe nevasta lui Maria-Despina, şi pe fata lor Măria-Voichiţa. Mai târziu Ştefan s-a însurat ou Voichiţa, astfel încât prizoniera de la Suceava, Doamna Maria Despina a lui Radu Basarab Cel Frumos, ajunse soacra marelui voievod moldovean. Când după aproape 30 de ani de exil, muri această Doamnă în cetatea Sucevei, la 11 Mai 1500, ea fu îngropată cu alai domnesc în gropniţa domnilor moldoveni, la mănăstirea Putnei.

Ea era mama lui Radu Cel Mare 1496 – 1508.

Radu cel Mare şi Doamna Cătălina

După pictura murală de la biserica mănăstirii Govora (N. Iorga: Portretele Domnilor Romani)

O descoperire recentă, publicată în Arhivele Olteniei ni arată pe Ţepeluş Vodă sau Basarab Cel Tânăr, însurat cu *Ana Bengescu 1*), iar despre Radu, zis Cel Mare, ştim că ţinea pe *Cătălina*, curat îşi frumos nume românesc, care

înseamnă E-caterina. Astăzi se mai zice şi icatinca, dar ce deosebire între asonanţele acestor două nume: Catinca şi Cătălina! Chipul acestei Doamne, cu coroană pe cap, benzi de fier pe piept şi la urechi cercei cu pietre scumpe, ni-a fost păstrat la mănăstirea Govorii, alături de-al soţului ei Radu, cititorii mănăstirii.

Deşi nu e vorba de-o Doamnă, ci numai de mama unui Domn, voi arăta totuşi două suggestive şi frumoase scrisori din anul 1481, din care se va vedea că sângele Românului iute a fost întotdeauna şi că poate, mulţumită acestui fapt ne-am păstrat noi, în veacuri, cu toate greutăţile prin care am trecut, integritatea acestui teritoriu ce locuim.

Ştefan Cel Mare, care nu se putea lăsa de obiceiul de-a se tot amesteca în trebile Munteniei, după ce alungase din domnie pe Radu Cel Frumos şi pe Basarab Cel Bătrân, voia acum să scoată din scaun pe Basarab Cel Tânăr. El ţinea la curtea! lui din Suceava pe un pretendent domnesc, Mircea, care se zicea fiu natural al lui Vlad Dracul şi al cărui mamă *Călţuna*, o brăileancă, fusese – se spune – batjocura pescarilor de acolo. Ştefan, cu gândul de a da domnia Ţării Româneşti protejatului său Mircea, scria Brăilenilor, la 15 Martie 1481, următoarea scrisoare:

„Io Ştefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată ţara Moldovei, scriem Dominia Mea ilatoţi boierii, şi mari şi mici, şi la toţi judeţii, şi la toţi sărmanii, de la mic la mare, din tot ţinutul aşa să vă fie în ştire că am luat Domnia mea lângă mine pe feciorul Domniei Mele Mircea Voievod şi nu-l voi lăsa de la mine, şi voi stărui pentru binele lui ca şi pentru al meu, însumi cu capul meu şi cu boierii mei şi cu toată ţara, până ce va fi în baştină sa, Ţara Românească, care-i este dreaptă baştină.

—) După domnii I.C. Filitti şi Q.B. Florescu Ţepeluş Vodă ar fi fost însurat cu Maria, însă ar fi trăit marital cu Neaga, soţia Pârvului banul Oaiovescu, cu care ar fi avut pe Neagoe Basarab v. v. (I. C. Filitti: Banatul Olteniei şi Craioveştii).

cum şi Dumnezeu ştie şi cunoaşteţi şi voi. Drept aceia vă zic: în ce ceas veţi vedea această scrisoare a mea, voi să vă întoarceţi la locurile voastre cu tot avutul vostru câţ veţi fi având, fără vreo frică, ori grijă şi teamă. Căci aşa să ştiţi, că mu mă gândesc a vă face vreun rău sau vreo pagubă, ci să trăiţi în pace. Şi iarăşi cine va voi să vie la Domnia Mea şi la Mircea Voievod, îl vom milui şi hrăni şi cinsti. Scris în Târgul de Jos (Roman), Martie, 15".

Iar peste puţin răspunsul Brăilenilor fu acesta: „De la toţi boierii brăileni, şi de la toţi cnejii, şi de la toţi Românii, îţi scriem ţie, Ştefane Voievod, Domn Moldovenesc. Este în tine omenie, ai tu minte, ai tu creieri, de-ţi strici cerneala şi hârtia pentru un copil de femeie stricată, fiul Calţunei, şi zici că-ţi este fecior? De-ţi este fecior şi vrei să-i faci bine, orânduieşte deci să fie după moartea ta Domn în locul tău, şi pe mă-sa ia-o şi o ţine, să-ţi fie Doamnă, că au ţinut-o în ţara noastră toţi pescarii Brăilii, ci tu ţine-o să-ţi fie Doamnă. Şi învaţă în ţara ta cum să te slujească, iar pe noi să ne laşi în pace, că de-ţi cauţi duşman, îl vei găsi. Şi aşa să ştii că avem Domn mare şi bun şi avem pace din toate părţile. Să ştii, de nu ne laşi, că toţi pe capete vom veni asupra ta şi vom staj pe lângă Domnul nostru Basatab Voievod, până ce vom pierde capetele!"

Bravo lor, boieri, cneji şi români brăileni!

* * *

Cu aceasta încheiem istoria veacului al XV-a. Iar în pragul celui de-al XVI-a, aflăm în scaunul Moldovei pe Bogdan, fiul lui Ştefan Cel Mare, şi într-al Ţării Româneşti pe Mihnea Cel Rău, fiul lui Vlad Ţepeş. Pe soţiile lui Mihnea le-au chemat *Smaranda* şi *Voica*. Voica, a-lt frumos mume românesc – iar pe fata lui, *Ruxanda*... Cum aceasta se mărita în 1513 cu Bogdan, Domnul Moldovei, istoria amându-tor ţări, pentru această epocă, se confundă în această privinţă şi o vom trata-o deci paralel.

Bogdan, fiul lui Ştefan, se urcase în scaunul Moldovei înainte de moartea tatălui său, care-l asociase la domnie încă din anul 1502. Când, în 1504, se stinse marele nostru

voievod, şi, trecând prin sabie pe câţiva boieri răzvrătiţi, asigură câteva clipe înainte de moarte paşnica domnie viitoare a fiului său, acesta era holtei, băiat tânăr de altfel, de vreo 23 de ani. Ambiţios, având firea tatălui său, după cum mărturiseşte un contemporan, el dorea să facă o căsătorie strălucită, după cum făcuse, de mai multe ori, părintele său. Peti deci pe Elizabeta, sora regelui Alexandru al Poloniei. Acesta, care după ultimele înfrângeri suferite de la Ştefan prinsese frica Moldovenilor, inu îndrăzni să refuze. Însă mama lui, care era deci şi mama Elizabetei, se împotrivi din răsputeri la această însoţire, sub cuvânt că Bogdan era ortodox. Iar ca să treacă. Domnul Moldovei la catolicism, nu putea fi vorba. Între vremea trecutelor sforţări de propagandă catolică şi timpurile de acum, trecuseră nu numai aniii zadarnicelor strădanii ale Ringalei, trecuse mai ales chipul luminos al voievodului Ştefan, de la care învăţaseră papistaşil noştri vechi că Moldova e ortodoxă, autonomă şi destul de puternică pentru a-şi păstra bunurile sale. Aşa dar chestiunea căsătoriei lui Bogdan rămase în suspensie până la moartea reginei văduve a Poloniei, catolică îndărătnică. Când află Domnul Moldovei că aceasta murise, trimise din nou crainicii săi regelui Alexandru pentru a-i cere, a doua oară, mâna Elizabetei. Se pare însă că între timp Domnul Moldovei şi sora regelui Poloniei se întâlniseră undeva, de oarece acum Elizabeta se opune ea însăşi la căsătorie, sub cuvânt că Bogdan e „încrucişat” (şaşiu, spanchi).

În această privinţă trebuie să ne dăm din partea părerei lui Xenopol, care *afirmă* (ca şi cum l-ar fi văzut) că Bogdani era într-adevăr încrucişat, că adică se ifetita, cum spune Românul, cu un ochi la făină şi cu altul la slănină. *Orb*, cum îizice Ureche, sau *chior*, cum spunmai toţi istoricii, nu putea fi Bogdan, căci atunci ar fi fost însemnat, şi oamenii însemnaţi nu puteau domni1).

—) Foarte interesantă, în această chestiune, este părerea domnului P.P. Panaitescu, care crede că Bogdan-Vodă nu era nici chior, nici orb, nici încrucişat, ci bolnav

de ochi şi nimic mai mult. Domnia sa dovedeşte că Bogdan-Vodă trimisese în străinătate după doctori de ochi şi că la fel au făcut şi 4 iul seu Alexandru Lăpuşneanu, precum şi fiul acestuia Bogdan al IV-lea. Trei generaţii, tată, fiu şi nepot, suferind de ochi.

Voievodul Bogdan, simţindu-se jignit şi în vanitatea lui de domn şi în mândria lui de om, îşi adună oştirea şi-i trecând hotarele ţării, intră în Polonia, puistiikid-o. Leşii îl resping, îl a-lunig peste graniţă, şi intrând în ţară, pradă – ia rândul lor Moldova. După aceste hârţueli, Domnii se împacă şi căsătoria – se hotărăşte definitiv, cu condiţia ca Bogdan să clădească o biserică catolică şi să primească în Moldova un episcop papistaş. Mulţumit cu puţinul ce d se cerea, Bogdan se pregătea de nuntă, când află deodată, în luna August 1509, că regele Alexandru murise. Noi tratative cu Sigismund, urmaşul lui A-lexanrdru. Umblau forfota ştafetele între Suceava şi Cracovia, scrisori, răspunsuri, nimic; noul Tege al Poloniei refuză să-i dea lui Bogdan pe Elizabeta în căsătorie. Între Moldoveni şi Poloni iarăşi începu războiul, un război care a ţinut aproape doi ani.

După cum se vede, pe acele vremuri mureau încă oamenii de hatârul ambiţiei voievodului lor şi pentru ochii unei domniţe care nu-i voia1). Bogdan devastează Pocuţia şi ajunge până la Lwów (Lerhberg). Sigismund îl respinge şi intrând în ţară arde Hotinul – Cernăuţii, Dorohoi, Botoşanii, Ştefăneşti. Abia prin Ianuarie 1510, prin mijlocirea Ungurilor, pacea se încheie între: „Noi Sigismund, regele Poloniei, şi prietenul nostru magnificul Domn Io Bogdan, voievodul Ţării Moldovei!”

Între timp, Bogdan, nemaiputând Tăbda de-a tot Tămâne holtei şi de-a avea copii nelegitimi, cum a fost (bunăoară Şte-făniţă cu Stana şi Alexandru cu nevasta lui Cornea, se hotărî să se însoare cu cine o fi, tnuimai să-şi aibă şi el muierea. Se căsători deci cu *Nastasia* (probabil în chiar anul 1510) o fată de boer din Lăpuşna. Aceasta fu mama cunoscutului Domn Alexandnu Lăpuşmeamu. Ea însă muri peste doi anii, la 14 Octombrie 1512, şi fu

îngropată la Dobrovăţ, unde se mai află şi azi piatra ei de mormânt, alături de mormintele mai noi ale familiei domnitoare Racoviţă.

Deşi se zice că pietrele nu mint, iar mormântul din Dobrovăţ ne-o arată pe Nastasia „Doamnă”, totuşi căsătoria a

*) Mai era, în afară de ochii Domniţei, şi chestiunea Pocutiei la mijloc.

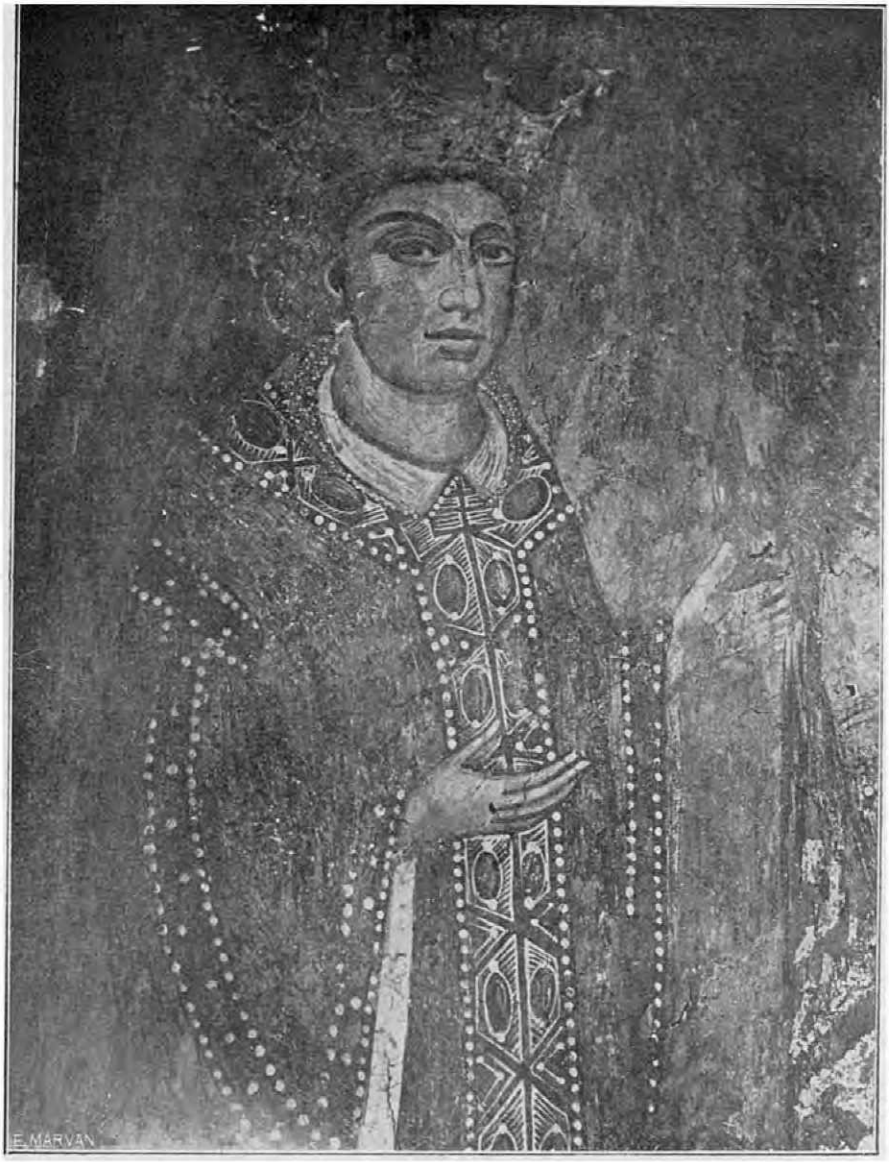
E. MARVAN

ceasta dintâi a lui Bogdan nu pare foarte sigură. Căci n-am înţelege de ce, după moartea lui, i-ar fi urmat în scaun fiul său din flori Ştefăniţă, pe când el ar fi avut un fiu legitim, pe Alexandru al Nastasiei. Noi credem mai curând că, din cei trei copii din flori şi nevârstnici ce lăsase Bogdan la moartea sa, a arătat însuşi ca urmaş al său pe cel mai mare din ei, Ştefăniţă. Iar vorba „Doamna" de pe mormântul Nastasiei o fi pus-o fiul ei Alexandru s-o sape, aşa încât nu piatra e cea care rămâne de minciună.

Zece luni după moartea Nastasiei, nevastă sau ibovnică, ce-o fi fost ea, Bogdan îşi ia o femeie de viţă domnească, o/ Basarabă, *peruxanda*, fiica lui Mihnea cel Rău şi a Smarandei (August 1513).

Cu această Smarandă, Mihnea mai avusese şi un fiu, Mircea. La moartea Smarandei, Mâhnea se însură a doua oară cu o fată încă tânără şi frumoasă, *Voica*, mamă vitregă a lui Mircea şi a Ruxandeiu şi, lucru rar, o bună mamă vitregă.

Acest Domn al Munteniei, Mihnea cel Rău, fiul lui Vlad Ţepeş, crud şi ieşit din minţi ca şi tată-său, fusese alungat din ţară de boieri şi, retras la Sibiu cât nevasta şi cu copii lui, fu omorât acolo de către un Sârb, Iaxici (unchiul lui Neagoe Basarab) unealta boierilor munteni care-şi urmăreau răzbunarea dincolo de hotare. A fost pumnalat pe piaţa din faţa bisericii în care se închinase şi în gropniţa căreia se mai vede şi azi bogatul lui sicriu. Voica, rămasă văduvă, se aşează cu copii lui Mihnea la Sibiu, îngrijind de ei, ca o adevărată mamă. Pe Mircea, (care a fost tatăl lui Alexandru şi al lui Petre Şchiopul) l-a sprijinit întotdeauna, ou vorba şi cu fapta, în toate încercările lui de-a recăpăta tronul tatălui său, la care de altfel fusese coasociat. Iar pe Ruxanda o mărită ea însuşi, de două ori.

Primul bărbat al acestei Domniţe a fost un boer muntean, logofătul Dragomir, cu care fu măritată, scurtă vreme după moartea tatălui ei, lân 1511. Cu prilejul acestei nunţi, doamna Voica avu de înfruntat o întreagă epopee din pricina unor ceşti de argint. Mihnea Vodă le

comandase la Braşov pentru a face parte din zestrea fiicei sale Ruxanda. După moartea voievodului, văduva lui le ceru Braşovenilor, care găsindu-le pese-mi-te prea frumoase, nu se învoiră a i le da.

Doamna trebui să se iroage de însuşi Tegele Ungariei, care porunca să i se restituie pe dată ceştile comandate de Mihnea. Nici în urma acestei porunci magistraţii Braşovului nu dădură obiectele, scriind Doamnei Voicăi cum că ordinul regal spunea că ceştile trebuie date „mamei lui Mircea", iar ea, Voica, nu-i era mamă. Recunoscând faptul, Doamna răspunse totuşi că „deşi Mircea nu este născut din trupul meu, dar îl iubesc ca pe un fiu şi el mă Iubeşte ca pe o mamă". În urma acestei demonstraţii, orăşenii trimiseră în sfârşit la Sibiu 23 de ceşti din cele 24 comandate de Mircea şi ele întregiră zestrea Domniţei Ruxanda.

Logofătul Dragomir, mereu de-a dreapta cumnatului său Mircea în încercările acestuia de a-şi redobândi scaunul, muri probabil într-una din aceste lupte, poate niciun an după cununie. Doamna Voaca începe atunci tratativele unei noi că» sătorii a Ruxadei cu Bogdan, Domnul Moldovei, tratative ajunse în scurtă vreme la bun sfârşit. La 15 August 1513 nunta se făcu la Suceava, cu mare alai, mireasa aducând cu ea în Molldova bogata ei zestre, în care erau şi ceştile de argint atât de iscusit lucrate de meşterii braşoveni, încât multă vreme s-a vorbit la moi de ceştile Ruxandei.

La această nuntă Bogdan pofti şi pe vecinul său Sigismund regele Poloniei, cel cu care se războise doi ani de zile din pricina Elizabetei. Regele, fireşte, nu veni. Trimisă însă ca locţiitor al său pe căpitanul Liowului *Stanislas de Chodez*, care având darul să nu placă lui Bogdan, fu trimis peste graniţă înapoi în Polonia. Sigismund se scuză, şi-l înlocui cu *Krupsky*, castelanul din Bels. De unde se vede că domnul Moldovei se simţea pe atunci stând pe picior de egalitate cu regele Polen mei, căci altfel nu i-ar fi fost îngăduit să-i arunce solul peste graniţă, fiindcă mu-d plăceau ochii lui. Dar să nu uităm că

Bogdan era fiul lui Ştefan cel Mare, cel temut de toţi, iar de atunci încoace cum au curs lucrurile, vom vedea mai cu durere în paginile ce urmează.

Şi această căsătorie a Ruxandei, din care nu s-au născut copii, a fost scurtă. Ea a ţinut patru ani, întreruptă fiind de moartea prematură a Domnului Moldovei, în anul 1517. Văduvă pentru a doua oară, Doamna Ruxanda dispare din Istorie.

Doamna Miliţa-Despina şi fiul ei Teodosie
[*icoană de la Curtea de Argeş*)
După d. N. Iorga: *Portretele Domnilor Români*.

CAPITOLUL VII.

DOAMNA ŞI DOMNIŢELE LUI NEAGOE BASARAB V

ORBESC Letopiseţii Bistriţei şi ale lui i Ureche

Vornicul despre un mitropolit ce-ar fi avut în vremuri Ţara Românească, şi care ar fi săvârşit o prea frumoasă faptă. Cică în anul 1507 s-ar fi pornit Bogdan Orbul, Domnul Moldovei, cu război împotriva duşmanului său Radu cel Mare, Domnul Munteniei. Şi când ajunse la Retezeni, lângă Râmnic, a făcut tabără pe un mal al râului, iar Radu Vodă era pe celălalt mal. Şi s-a sculat din tabăra Radului Vodă un călugăr şi a venit la voievodul Bogdan cu lăcrimi şi cu rugăminţi să-şi facă întoarsă calea, căci e păcat să se omoare Moldoveni şi Munteni „fiind ei creştini şi de acelaşi neam”. Şi mult s-a rugat de el, până Domnul Bogdan s-a înduplecat şi-a făcut pace cu Radu Vodă, jurând pe Evanghelie, chiar acolo pe malul râului, ca să-şi păstreze fiecare hotarele şi ceartă între ei pe viitor să nu mai fie.

Acest călugăr, care ştia acum patru veacuri că Moldovenii şi Muntenii sunt de-un neam şi că e păcat să se omoare –, unii pe alţii, era un sârb, care a ajuns mai târziu Mitropolit în Ţara Românească, cu numele de Maxim. Numele lui de mirean fusese Gheorghe Brancovici, nepot de fiu al sinonimului său, acel Gheorghe Brancovici, ultimul Despot al Sârbilor, alungat de Turci din scaunul şi din ţara lui.

Familia domnitoare a Brancovicilor rătăcise, timp de mai multe generaţii, prin Ungaria şi prin Albania, luptând împotriva Turcilor, fie cu scopul de a-şi recăpăta domnia pierdută şi neatârnarea ţării lor, fie din simţăminte de răzbunare. Gheorghe Brancovici el însuşi – Maxim al nostru – purtase ar mele în Ardeal, călugărindu-se abia pe la sfârşitul veacului al XV-lea, când trecu în Ţara Românească în timpul domniei lui Radu cel Mare, care, pentru a-l trăsiplăti de împăcarea ce prilejise între el şi Bogdan al Moldovei, îl făcu Mitropolit.

Maxim rămase în ţară până la moartea acestui Domn, iar sub urmaşul acestuia, Mihnea, poreclit Cel Rău, el se întoarse în Ardeal, neputându-se împăca cu apucăturile acestui om crud şi nebisericos.

În Transilvania trăia pe atunci un râvnitor al scaunului Munteniei, duşman înverşunat al lui Mihnea cel

Rău, un boer craiovean, Neagoe Basarab. El era fiu din păcate domneşti al lui Vodă Ţepeluş şi al Neagăi Craioveasca, soţia Pârvului vornic. *) Numele său de Neagoi venea deci atât de la mamă-sa Neaga, cât şi de la bunicul Neagoi Cmaiiovescu. Din neamul acesta de bani craioveni, puternici aproape cât voievozii din Târgovişte, se vor trage mai târziu, prin femei de altfel, Radu-Vodă Şerban, Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu.

Mitropolitul Maxim, plecat din Muntenia de răul lui Mihnea, se împrieteni cu (Neagoe. Şi pentru ca această prietenie să aibă şi consfinţirea rudeniei, el se gândi să-l însoare cu o nepoată de-a lui, Miliţa-Despina, fata fratelui său, Ion Brancovici 2) Căsătoria proiectată se şi efectuă, şi în anii primului deceniu al veacului al XVI-lea, Neagoe Basarab din strălucită viţă de Domni români, se ounună cu Miliţa-Despina, din prea strălucită viţă de Despoţi sârbeşti.

După d. I.O. Filitti: Banatul Severinului şi Craioveştii. Această filiaţiune este însă ipotetică.

*) Vezi Const. jirecek, Geschichte der Serben (Gotă 1918), din care, combinând-o cu datele ce cunoaştem din Ion Filitti (Arh. Ist. Rom I. Fas. 3) şi alpi ar rezulta următoarea spiţă de neam, din care rezultă că Doamna

Câţiva ani mai târziu, Mihnea cel Rău, alungat din scaunul lui de către boierii craioveşti, se refugia la Sibiu. Acolo, într-o zi, fu omorât la ieşirea din biserică, de către Dumitru Iaxici, unchiul lui Neagote (1510). Să fi avut acesta vreun amestec în omorul rivalului său, nu se ştie. Însă, doi ani după săvârşirea crimei, în 1512, scaunul Ţării Româneşti fu ocupat în sfârşit „cu ajutorul Turcilor de altfel, de către Neagoe Basa rab, care, însoţit de Doamna Despina, intra, învingător în Târgovişte.

Viaţa împreună a acestor doi soţi, care s-au înţeles şi s-au iubit, a fost închinată bisericii şi artei. Faţă de omorul din Sibiu, cucernicia acestui Domn derutează. Episodul acela, care este unul din cel mai pasionant din Istoria noastră, nu-şi are locul aici. Totuşi, fiindcă e greu de bănuit că a putut Iaxici să omoare pe duşmanulnepotului său fără ştiinţa acestuia, amintim, în trecere, că felul cum

au înţeles oamenii, în toate

Miliţa-Despina a lui Neagoe Basarab era sora Doamnei Elena a lui Petru Vodă Rareş al Moldovei:

PENTRU BRANCOVICI
Gheorghe Brancovici
Despotul Serbiei
Gheorghe (Mi trop. Maxim)
Ştefan
Ion
= Elena Iaxici
Lazăr III
I
Milita = Leonard 11-a de Tocco
Maria = Ferd. Frangipani
I
Milita
Neagoe Vodă Basarab
Elena
= Petru Vodă Rareş
X
= Theoder Prăjescu vei vistiernic
PENTRU IAXICI
Gheorghe Iaxici Despot
Dumitra
(Acestor fraţi Imp. Mathias le-a dăruit moşia Nâgylagk pe Mureş, în Ardeal)
Ştefan
Petra
Elena = Ion Brancovici Despot
Irena Ana
= Miklós = Vasile Balsic Lvovici Glinsky (Lituania) I
Elena
— Vasile Ionovici, ţar

Ivan Groaznicul, ţar vremile şi pretutindeni, să interpreteze – spiritul Evangheliei, nu a fost întotdeauna conform învăţăturii Mântuitorului.

Protectori ai artei, Neagoe şi Despina au. strâns, în timpul domniei lor, o întreagă comoară: evanghelii de aur,

căţui de argint, sfeşnice, cruci, inele, paftale, ceşti, toate podoabele ce se puteau culege sau face, la noi sau aiurea. Dar din câte au strâns şi din câte au făcut, podoaba cea mai măreaţă a rămas Biserica din Curtea de Argeş. Legenda spune că Doamna Despina, pentru a săvârşi această costisitoare biserică, şi-ar fi vândut toate juvaierele pe care le avea moştenite din casa domnitoare a Sârbiei. Cu prilejul sfinţirii mănăstirii Argeşului a văzut ţara o serbare cum nu-i fusese dat să vadă nici până atunci, nici de atunci încoace, *niciodată*.

Au venit în vechea capitală a ţării egumenii din sfântul Munte Athos, de la Lavra, Zograf, Pantaorator ş. e 1.; au venit episcopii greci din Seres, din Sardia, din Midia şi din Melenie; ba până şi Theolept, Patriarhul Constantinopolului, păşi pe pământul nostru românesc. Veni apoi tot clerul ţării, toţi boierii şi toţi negustorii, veni şi prostimea. Dar ce-a fost în adevăr frumos în zilele acele de la 14 la 17 August 1517, e că după ce Neagoe atârnă cu mâna lui icoanele sfinte la locul lor în biserică, după ce soborul, în frunte cu Patriarhul, făcu slujba dumnezeiască şi sfinţi lăcaşul, după ce se făcură deniile şi toate clopotele, deodată, începură să sune, atunci începu ospăţul cel mare, nemaipomenitul ospăţ, în adevăr creştinesc, când se întinseră mesele pe pajiştea din faţa mănăstirii, şi toată lumea mânca şi bea laolaltă, Vodă cu Doamna, Curtea, toţi prelaţii de prin străini, împreună cu popii noştri, şi cu boierii, mari şi mici, şi cu prostimea toată „săraci, văduve, mişei şi cei neputincioşi”, spune cronica ţării.

Erau oamenii pe atunci, mai cruzi de sigur şi mai sălbatici decât azi, dar mai aproape parcă, nu ştiu cum, dacă nu de Dumnezeu, în tot cazul de litera Evangheliei.

Cu itoate aceste – serbări, măriri şi frumuseţe, Doamna Despina a lui Neagoe n-a fost fericită. Doi fii şi-o fată, Ion, Petre şi Anghelina, i-au murit în fragedă vrâstă. Iar după g ani de domnie, la 1521, moare şi Vodă Neagoe, lăsând în urma-i o văduvă cu un fiu şi două fete în viaţă.

Neagoe murind în scaun, fiul seu Theodosie îi

urmează la domnie. Însă acesta, încă un copiii, pus sub epitropia lui Pârvu Craiovesou, e alungat din ţară de către altă rudă de-a lui, Radu de la Afumaţi, şi fugind peste Dunăre la Constantinopol, îşi află acolo moartea, pusă probabil la cale de către partizanii lui Radu *)

Doamna Despina, cu fetele ei Stana şi Ruxanda, se refugiază în Ardeal, la Sibiu. Unchiul ei, mitropolitul Maxim, fiind acum mort, iar celelalte rude sârbeşti reslăţite prin lume, Doamna Despina, alungată din Sârbia şi alungată din Ţara Românească, se puse sub ocrotirea Regelui Ungariei, vărul ei – căci aşa îşi spun suveranii între ei, veri – iar Despina era doar fată de rege şi văduvă de Domn. Trăindu-şi văduvia liniştită în Sibiu, ea, care nu mai putea face biserici, nilci cumpăra podoabe, nemaiavând bani, se îndeletnici cu creşterea celor două fete ce-o rămăsese din 6 copii ou câţi o miluise Dumnezeu.

Şi acum începe o poveste unică în analele Istoriei noastre: un război între doi voievozi pentru una din fetele Despinei.

Pe când trăia Neagoe Basarab, s-apucase să facăo. Înţelegere cu vecinul său Domnul Moldovei, Bogdan Voievod, ca să-şi dea pe una din fete lui Ştefăniţă, fiul acestuia. Cum atât fiul lui Bogdan, cât şi fetele lui Neagoe, erau încă nişte copii mici, rămăsese că atunci când s-o face Ştefăniţă mare să aibă el a alege pe care din fete o vrea. Dar soarta a vrut ca Domnii amândoi, viitorii cuscri, să moară încă tineri, Bogdan al Moldovei în 1517 şi Neagoe al Munteniei în 1521. După moartea lor, copiii de altă dată, tot încă copii erau. Doamna Despina îşi luă fetele să le crească la Sibiu, pe când iştefăniţă, ajuns în Moldova voievod nevârstnic, domnia sub epitropia vestitului boer Luca Arbore.

—) La Expoziţia română din Paris (1926, Vezi Catalogul) a fost expusă o icoană din biserica de la Argeş reprezentând pe Maica Domnului ţinând pe Iisus Christos mort în braţele hi, şi alături pe Doamna Despina ţinând pe Theodosie mort, în aceiaşi atitudine, (planşa de la începutul capitolului).

Pe atunci rege al Ungariei era Ludovic al II-lea, cel din urmă rege al Maghiarilor, căci în chiar anul întâmplării ce urmează, Turcii bătând pe Unguri la Mohaci, supuseră această ţară, desfiinţând-o, de nu mai putu ea să se ridice timp de trei secole. Ludovic al II-lea avea, în 1525, nouăsprezece ani. Că la frageda lui vrâstă îi plăceau intrigile amoroase, sau c-a fost îndemnat de sfetnicii lui, sau poate chiar rugat de Doamna Despina, nu putem şti, dar fapt e că în acel an, 1525, el porunci voievodului Ardealului, Ion Zápolya, să scrie lui Ştefăniţă, ajuns acum şi el în vrâstă de 20 de ani, pentru a-i aminti de făgăduiala dată de Bogdan lui Neagoe că-i va lua pe una din fete în căsătorie. Cum aceste fete, împreună cu mama lor Despina, se aflau acum în Ungaria, regele îl pofti să vină la Sibiu, să-şi aleagă mireasa. Iar fata care va rămâne va fi măritată cu Domnul Munteniei, Radu de la Afumaţi. Ludovic al II-lea şi Ion Zápolya hotărăsc chiar şi ziua când Domnul Moldovei şi al Munteniei urmează să vină la Sibiu.

Din nefericire însă, Ştefăniţă Vodă se afla în vremea aceia peste Nistru, în luptă cu Turcii. Neputând veni la Sib-u, în ziua hotărâtă, el trimise pe-un boer de-al lui acolo, rugând pe Despina şi pe fetele ei, să fie iertat şi să i se îngăduie o amânare. În schimb însă Radu, Domnul Munteniei, se grăbi să răspundă la chemare, sosi în ziua arătată la faţa locului şi odată acolo, nu stătu mult pe gânduri: îi plăcu Ruxanda şi o peţi.

Zápolya, pentru a nu supăra acum pe Domnul Munteniei şi pentru a scăpa de încurcătură, se înţelese cu Doamna Despina şi-i dădu pe Ruxanda, rămânând ca Ştefăniţă să ia pe fata mai mare, Stana. Oui va à la chasse perd să place.

Nunta se făcu două luni mai târziu şi Radu de la Afumaţi îşi luă soţia la Târgovişte J)

Se vede treaba însă că Ruxanda era de-o frumuseţe cu totul deosebită, şi apoi Ştefăniţă era iute la fire şi mânios, cai şi bunicul său Ştefan cel Mare. Când auzi el despre cele întâmplate, se burzului. O voia pe Ruxanda, despre farmecele căreia auzise vorbindu-se. Întors din

expediţia lui peste Nistru.

—) Radu de la Afumaţi mai fusese însurat odată cu fiica lui Vlaicu Vornic (vezi G.D. Florescu: Boierii Mărgineni p. 72 – 76).

Îşi îndreptă ostile împotriva lui Radu, pătrunse în Muntenia şi războiul începu. Se băteau acum voievodul

Moldovei cu acel al Munteniei „pentru ochii unei frumoase Domniţe.

Mitropolitul Maxim, caire ştia să împace pe cei de-un neam şi de-o credinţă, nemaitrăind, Ştefăniţă şi Radu, după multe lupte fără rezultat, se împăcară singuri. Ruxandra rămase lui Radu, iar Ştefăniţă căpătă în schimb o seamă de boieri moldoveni refugiaţi în Muntenia, cărora Domnul se sjrăbi, pentru a-şi mai potoli necazul, să le taie capetele.

Farmecele Ruxandrei fură scump plătite! Cu atât mai scump, şi cu atât mai în zadar a curs sângele acesta, cu cât, curând după această întâmplare, Ştefăniţă trimise la Sibiu să-i aducă pe Stana, devenind astfel cumnatul celui cu care în ajun se războise.

Doamna Despina, măritându-şi fetele amândouă cu doi Domni români, un Basarab şi un Muşat, nu se întoarse totuşi în ţara în care, cândva, domnise şi ea. Rămase la isibiu, un oraş în care-i plăcea să petreacă. La Suceava şi la Târgovişte trimitea numai ştafete cu scrisori pentru gineri şi pentru Doamnele lor, iar în Sibiu făcea pomeni şi rugăciuni pentru sufletele morţilor ei.

Această viaţă tihnită n-o duse mult – abia un an. În 1527, Ştefăniţă moare la Hotin, şi gurefle rele ziceau că însăşi Doamna Stana i-ar fi otrăvit. „Zău, de treabă jupânească moldoveancă să-şi omoare bărbatul” zice cronicarul) uitând numai că Stana nu era moldoveancă, ci după tatăl ei, munteancă, iar după mamă, sârboaică.

De altfel, dacă ea l-ar fi otrăvit, Delavrancea a ştiut în „Viforul” s-o apere destul de bine, cruzimile lui Ştefăniţă putând să scoată din fire pe oamenii cei mai blânzi. Lui Luca Arbore, care-l crescuse şi-l iubea ca pe-un fiu al său, a pus să i se taie capul, la fel lui Toader şi lui Nichita, capii nevinovaţi ai lui Arbore, la fel lui Costea Gane, pârcălabul de [Neamţ, şi lui Ivaşcu Logofătul, şi lui Sima vistierul şi câtor alţi boieri.

Doamna Stana, vinovată sau nu – părăsi Moldova, retrăgându-se în Sibiu, lângă mamă-sa.

Doi ani mai târziu, în 1529, moare şi celălalt ginere al

j) Constantin Căpitanul.

Despinei, Radu de la Afumaţi, zis cel Viteaz, moare omorât de boieri lui, care-l fugăriseră din Bucureşti pe drumul Craiovei, şi prinzându-l lângă Râmnicul Vâlcii, îi tăiară capul.

Iat-o din nou pe Doamna Despina cu amândouă fetele pe capul ei, în Sibiu, ambele văduve, sau mai bine toate trei vă –, duve acum, şi Despina şi Stana şi Ruxanda.

Stana, călugărită sub numele de Sofronia, moare peste foarte scurtă vreme, în 1530, iar Ruxanda, fiind încă tânără şi frumoasă, se mărită a doua oară, tot cu-n Domn muntean şi tot cu nin Basarab, Radu Paisie.

De data aceasta, bătrâna Doamna Despina se hotărăşte să părăsească Sibiul şi se întoarce, cu fata şi ginerele ei cel m-au, după 20 de ani de pribegie, în Ţara Românească. Printre anii1541 şi 1545 o aflăm în Bucureşti, unde nu mai găseşte din splendorile-i de altă dată, decât un locşor în Curtea Domnească, o cameră a ei anume, în care, singură şi amărâtă, urmează a-şi plânge morţii.

Şi astfel Doamna Miliţa-Despina, văduvă de tânără şi mamă a cinci copii morţi, se hotărăşte, după ce şi al treilea ginere al ei e mazilit din Domnie, să se călugărească.

j) fu a murit în chinurile ciumei în anul 1554 la Sibiu.

*) Radu Paisie care a purtat în boierie numele de Petre, Petre din Argeş, fusese însurat cu o fată de boer, jupâneasa Stana. După moartea acesteia, el se călugări la mănăstirea Argeşului, luând numele de Paisie. Când, în 1535, după moartea lui Vlad Vodă Vintilă (însurat cu Rada) i se oferi coroana Tarei Româneşti, el părăsi mănăstirea lui pentru a veni Domn în Târgovişte, unde fu uns sub numele de Radu, (Istoricii i-au zis Paisie, iar el s-a intitulat în hrisoave când Petre şi când Radu Vodă). Însurat a doua oară cu Ruxanda, fu alungat din scaun de Laiot Vodă, se refugia cu nevasta la Nico-pole, şi cu ajutor Turcesc se aşează din nou în scaun. Amestecat apoi, împreună cu Petre Rareş, în omorul lui Gritti în Ardeal, el fu scos din scaua de Turci şi exilat tocmai în Egipt, la Alexandria Nu ştim dacă frumoasa lui Doamnă îl însoţi acolo, sau dacă rămase la

Constantinopol sau în ţară. Urmele ei se pierd, iar el muri acolo, în oraşul reginei Cleopatra.

Din 1545 şi până pe la 1554, când îşi află în fine obştescul sfârşit, o găsim din nou în Sibiu, oraşul în care de fapt a trăit aproape toată viaţa ei1) o maică Platonida rătăcind de-alun-gul zidurilor unei vechi mănăstiri, rememorând poate în bătrâna ei minte puţina ferioire şi multele lăcrimi de care a avut parte în viaţă, rememorând faptele războinice ale Despoţilor sârbi, cele bisericeşti ale lui Neagoe Basarab şi cele lumeşti ale frumoaselor ei Domniţe 2).

Petru Rareş, Doamna Elena, Ilie, Ştefan şi Ruxanda După Buletinul C.M. I

CAPITOLUL VIII.

DOAMNA ELENA A LUI PETRU RAREŞ

deobşte îndepărtate de adevărul istoric. Despre Petru

B Rareş, domnul Moldovei, se istoriseşte cum că era pescar şi venind îmbr-o zi de la Prut cu carele încărcate cu peşte să le vândă în Hârlău, iată că se pomeni cu boreii, veliţi în cale, cari i se închinară, zicându-i că el este fiul lui Ştefan cel Mare şi de-acum înainte o să le fie Domn. Ca-n „De-aş fi rege”. Frumos, dar neadevărat.

Domnii noştri moldoveni nu-şi lepădau copiii din flori. Îi creşteau lângă ei, şi nu arare se întâmpla ca ei însăşi să-i arate ca moştenitori de-ai lor, fie că nu aveau pe alţii, fie că i se păreau mai destoinici.

Petre –, fiul lui Ştefan Vodă şi al Mariei, frumoasa târgo-veaţă din Hârlău, fu şi el, ca atâţia alţii, crescut probabil la Curtea din Suceava.

Tatăl său îl trimise mai târziu la Stambul, ca ostatec, unde se deprinse cu limba şi cu viaţa turcească, pe care ajunsese a o cunoaşte foarte bine.

În tot timpul domniei fratelui său Bogdan (1504 – 1517), precum şi a fiului acestuia Ştefăniţă (1517 – 1527) Petru Rareş sălăşlui în Polonia, pentru a fi cât mai aproape de graniţele Moldovei, al cărei scaun îl râvnea. Abia la moartea nepotului Ştefăniţă, căpătă Petru Rareş sprijinul Polonilor, cu care ocupă scaunul strămoşilor săi.

Petru intră în ţară cu nevasta lui, *Doamna Maria*, o fată de boer, care nu ne este cunoscută.

Această Doamnă însă moare după doi ani, fără a fi lăsat în amintirea posterităţii altă urmă decât numele ei, săpat pe o piatră de mormânt, în mănăstirea Putnei. Voievodul, văduv şi ambiţios, îşi alese o a doua nevastă, din neam crăiesc, din despoţii Sârbiei, *Elena*, zisă şi Cătălina – sora Doamnei Miliţa-Despina a lui Neagoe Basarab despre care am vorbit în capitolul precedent *) şi care la acea dată de 1530, văduvea acum de 9 ani, în Sibiu. Viaţa acestei Domniţe a fost, ca acelor mai multe de pe vremurile acele, o înseilare de puţine zile fericite şi de mulţi ani de griji, de necazuri, de amar.

În timpul acesta, Doamna Elena zidea biserici şi-şi creştea, în cetatea de la Suceava, copiii ce-i dăruise soţului ei. Aceştia erau trei fii: Ilie, Ştefan şi Constantin's), precum şi o fată Ruxanda, care a fost mai târziu Doamna lui Alexandru Lăpuşneanu. Cât despre Doamna Chiajna a lui Mircea Ciobanul, domnul Munteniei, imortalizată prin pana lui Alexandru Odobescu, ea pare a fi fost fata lui Petru Rareş cu prima lui soţie, Maria. Tot astfel fata lui Petru Vodă măritată cu Vlad Voievod beţivul, cel înecat în Dâmboviţa, a fost, sau aceiaşi Doamnă Chiajna, măritată deci de două ori cu doi domni mim) Doamna Elena era fiica despotului sârb Ion Brancovici şi a Elenei Iaxici, care era fiica lui Gh. Iaxici, Despot şi el. Vezi nota de la pagina 61.

*) Acest din urmă moare în timpul domniei lui Ştefan Vodă, căci pe când sub Ilie voievod în aflăm în documente întotdeauna trecut alături de frate-său, sub Ştefan Vodă el nu mai apare, (vezi şi Gh. Ghibănescu, Surete şi Izvoade, vol. 19).

De la 1530 la 1538, cât a fost Elena întâia oară Doamnă în Moldova, soţul ei mai mult prin lagăre ostăşeşti şi-a dus traiul. În Ardeal, întărirea stăpânirii cetăţilor moldovene Ciceiul şi Cetatea de Baltă devenise constanta lui preocupare. El îşi întinse puterea lui suverană până şi asupra Bistriţei şi a Braşovului, de era cât pe ce s-o întindă asupra întregii Transilvanii, devenind precursorul lui Mihai

Viteazul. În Polonia, revendicarea Pocuţiei, care fusese amanetată Moldovei pe vremea lui Roman Muşat, îl îndemna să nu mai lase odihnă craiului leşesc. Ba într-o parte, ba într-alta, el se afla aproape întotdeauna pe câmpul de luptă, demnul fiu, în această privinţă, al marelui Ştefan Vodă.

teni, sau în tot cazul, de era diferită de Chiajna, o odraslă de-a lui Petru, din prima lui căsătorie.

După cum se vede, în secolul al XVI-lea rămăsese obiceiul ca domnii să se însoare cu odrasle domneşti, iar fetele lor tot numai cu domni să se mărite. Cât despre creşterea pe care se pricepu Doamna Elena să dea copiilor ei, vom vorbi mai la vale.

În 1538, Petru Vodă, după o domnie de n ani, în timpul căreia a încercat să lăţească hotarele ţării şi să ridice prestigiul Moldovei în faţa străinătăţii, neştiind însă ibine cu cine să se dea, aşa încât ajunsese a-şi înstrăina simpatiile tuturor vecinilor, se pomeni deodată duşmănit de toţi, şi din toate părţile atacat. Ba până şi boierii lui, cu care de altfel se purtase aspru, trimiseseră o delegaţie la Stambul, cerând scoaterea sa din domnie. În toamna acelui an, 1538, domnul se văzu prins într-un cleşte de foc, cam cum a mai fost Moldova în zilele de tristă amintire ale anului 1917, înconjurat de Germani la Nord şi la Sud, şi de dezmăţarea bolşevică la Est. Pe atunci, de la Sud venea marele Soliman, cu o armată de 120 de mii oameni, o enormitate pe vremea aceia, de la Nord armatele polone, şi de la Est cetele Hanului Tătarilor. Se înţeleseseră cu toţii să tabere laolaltă asupra voievodului Moldovei, spre a-l alunga dintr-o domnie supărătoare pentru vecinii lui. Dacă Petru Rareş ar fi avut sprijinul boierilor, poate ar fi încercat, cu mica dar viteaza lui oaste, să se împotrivească acestui puhoi năvălitor. Însă, după cum am văzut, boierii ţării duşmănindu-l şi ei, îl părăsiră.

Mai înainte ca pericolul să devie iminent. Vodă îşi trimisese soţia şi copiii în Transilvania, singura frontieră încă liberă, şi-i instală în cetatea Ciceiului, stăpânirea lui dreaptă, proprietate moldovenească în inima Ardealului.

Când îşi dete seama că a mai rămâne în Suceava, ar însemna a fi predat de boieri Turcilor sau Polonilor, o luă şi el la goană, singur, călare, fugar prin ţara pe care o stăpânise.

Sfatul ţării alese Domn pe Ştefan, supranumit Lăcustă (fiindcă în timpul domniei lui s-au năpustit lăcustele de-au sărăcit Moldova), un nepot de-al lui Petru Rareş, fiul lui Ale xandru, acel Săndrel al lui Ştefan cel Mare, despre care am vorbit mai sus. *)

Noul Domn, care voia cu orice preţ să predea pe unchiul său Petru răzbunării Turcilor, puse cete de ostaşi să-i fugărească prin ţară, să-l prindă, şi mort sau viu, să i-l aducă. Nu izbuti. Pe cât a fost de viteaz Petru Rareş la război, pe atât de iute la picior a fost în fuga aceasta. O fugă plină de peripeţii pitoreşti. Fără o slugă domnească să-l întovărăşească, el o luase singur prin ţară, prin vâlcele şi câmpii, prin viroage şi coclauri.

La Piatra, pe când trecea prin mahalaua Valea-Viei, un glonte rătăcit sau ţintit, îi şuiera la ureche. Venea dinspre biserica locului. Petru, care numai fricos nu era, dădu pinteni calului şi se-opri în dreptul lăcaşului lui Dumnezeu, să vadă, ori împotriva lui a fost îndreptat acel glonte şi de către cine. La geamul bisericii zări atunci un popă, îmbrăcat înjodăjdiile slujbei cu-n pistol în mână, pe care-l îndreptă asupra-i. Avu numai vreme să sară de pe cal şi să se adăpostească în spatele lui. Glontele îi şuiera hăt deasupra capului. Ca fulgerul, Petru încăleca din noi şi blestemând pe popă – cică i-ar fi spus: „Du-te popo, la slujbă, că m-oi întoarce eu în ţară” – o luă la goană mai departe.

Zice-se că pe acel popă l-ar fi chemat Ghiţă, şi că nevastă-sa, preoteasa Rada, fiind ibovnica lui Ştefăniţă Vodă Lăcustă, ar fi îndemnat pe bărbatul ei să omoare pe Petru Rareş. Şi iar se mai zice că atunci când s-a sfârşit leturghia şi s-a întors popa Ghiţă acasă, preoteasa l-a dat pe uşă afară, pentru că nu fusese vrednic să nimerească la ţintă pe voievodul Petru. Iar popa îndrăgostit se vede de muierea lui” se spânzură pe culmea Borso-ghianului,

urmărindu-l astfel blestemul celui pe care ar fi vrut să-l omoare.

*) Ştefan Vodă Lăcustă n-a fost însurat. El era logodit cu Maria Gritti fiică naturală a cunoscutului aventurier Alois Gritti. Fata avea un renume dubios şi mai fusese logodită cu un italian Cigogna, ceea ce nu împiedică pe Ştefan Vodă s-o dorească de nevastă, fiindcă Gritti era pe atunci candidat al tronului Ardealului, om influent la Poartă şi foarte bogat. Căsătoria nu avu loc

Ajuns la mănăstirea Bistriţei, ctitoria lui Alexandru cel Bun, la câţiva kilometri numai de Piatra, Petru Vodă descălecă şi intrând în Biserică, se închină la icoane, aducând mulţumire Domnului că-l scăpase de primejdie şi rugându-se de El să-i îngăduie să-şi poată învinge duşmanii. „Intrând în sfânta biserică" spune el însuşi într-un hrisov de-al său din 1546 „am căzut la pământ înaintea sfintelor icoane, şi mult am plâns, aşijderea şi egumenii şi tot soborul plângea împreună cu mine, şi am dat făgăduinţă lui Dumnezeu, că de mă voi întoarce la scaunul meu cu bine şi biruitor, atunci din temelie voi reînnoi sfânta mănăstire".

Pe când se închina astfel Petru în biserică, veni un om să-i spuie că e înconjurată mănăstirea de pâlcuri ca să-l prindă, încât abia dacă a mai avut timp să încalece şi în goana calului s-a ascuns într-adânc de codru. Aceste se întâmplau la 18 Septembrie 1538.

„Fără drum, fără povaţă" zice Ureche" au dat de strâmtori ca acele ce nu erau nici de cal, nici de picior, ci au căutat a lăsare calul.

Şi aşa în şase zile, învăduindu-se prin munte, flămând şi trudit, au nimerit la un pârâu şi au dat de nişte pescari, care dacă i-au luat seama (adică l-au recunoscut) cu dragoste l-au primit. Aceşti pescari, după ce i-au dat de mâncare şi de băut, l-au îmbrăcat în haine proaste de-ale lor, şi pe înserate, l-au scos în Ardeal, printre santinelele ungureşti, care întrebându-i cine sunt, ei au răspuns „Suntem pescari!" Astfel a trecut Petru Vodă graniţa, fără ca nimeni să-l cunoască. Acolo, a poposit la conacul unui

ungur, prieten cu el, care nefiind acasă, l-a primit jupâneasa lui, l-a ospătat şi l-a găzduit peste noapte, iar a doua *zi* în zori i-a dat un rădvan cu 6 cai şi 12 voinici să-l întovărăşească. Ungurii, prinzând de veste că a trecut domnul Moldovei travestit peste graniţă, au trimis o parte din oştire în urmărirea lui, însă n-a putut fi prins, căci Sâmbătă la 21 Septembrie, în răsăritul soarelui, a ajuns Petru Vodă la Cicei, şi intrând în Cetate, a închis porţile!”

Era şi vremea să le închidă. În cetate putu el în adevăr să-şi îmbrăţişeze nevasta şi copii, care de câteva săptămâni acum îl aşteptau acolo cu înfrigurare – însă în afară de ziduri, nu bine închisese Petru porţile, că sosi armata lui Zápolya, noul crai al Ungariei, şi asediul începu. Pârcălabul cetăţii, boerul Simion (poate istroici) şi Episcopul Anastasie, care se aflau înăuntrul zidurilor, se dădură de partea duşmanilor lui Petru, şi erau cât pe ce să-l dea pe mâna lui Zápolya, dacă nu prindea Domnul de veste şi nu i-ar fi alungat, cu hulă şi ocară, dincolo de ziduri.

Asediul ţinu patru luni. Petru Rareş era hotărât să moară acolo, cu nevasta, cu copii şi cu toată garnizoana lui, dacă soldaţii nu l-ar fi silit, din lipsă de hrană, să capituleze. S-a închinat deci viteazul Petru Voievod lui Ion Zápolya, cu condiţie însă ca el să restituie cetatea Ungurilor, iar aceştia să<î îngă-due dreptul de-a locui mai departe în castel, până i se va alege soarta.

Astfel rămase el cu Doamna Elena, cu copii şi cu câţiva credincioşi iboeri în cetatea Ciceiului, timp de 16 luni. Petru Rareş îşi puse de gând să meargă la Stamibul să ceară/ Sultanu-i lui iertare, milă, şi redobândirea domniei.

— Cum însă corespondenţa în afară era deosebit de anevoioasă, nefiind Petru de fapt altceva decât prizonierul lui Zápolya, el puse pe Doamna Elena să ticluiască pe sârbeşte o frumoasă scrisoare către Sultan, pe care o coborî noaptea, cu o sfoară, de pe o fereastră a castelului, unui om credincios de-al lor, care, prin mii de peripeţii o duse la Constantinopol.

Isultanul învoi cererea mazilului Domn, şi în Ianuarie 1540, îl aflăm pe Vodă Petru, întovărăşit de secretarul său Grigore Rosenberg din Hârlău, părăsindu-şi din nou familia, şi alergând plin de avânt şi de noi nădejdi, către malurile Bosforului. La 26 Ianuarie era la Alba Iulia. Veranciu, un istoric ungur, l-a văzut acolo şi l-a găsit: „foarte vesel, plin de nădejde că-şi va redobândi scaunul şi neavând înfăţişarea unui om lovit de-o soartă potrivnică. Totuşi, când a venit vorba de soţie şi de copii, „faţa lui pe dată se schimbă şi ochii i se umplură de lacrami”. De asemenea din Caransebeş, unde ajunse la 2 Februarie, scrie el cu mâna lui bunului său prieten Toma Boldorffer din oraşul Bistriţa: „Să te sârgueşti Dumneata pe lângă copii şi soţia noastră, ce îi va fi nevoia, ca să li se dea lor ceva bani… şi de cai să ai dumneata grijă”.

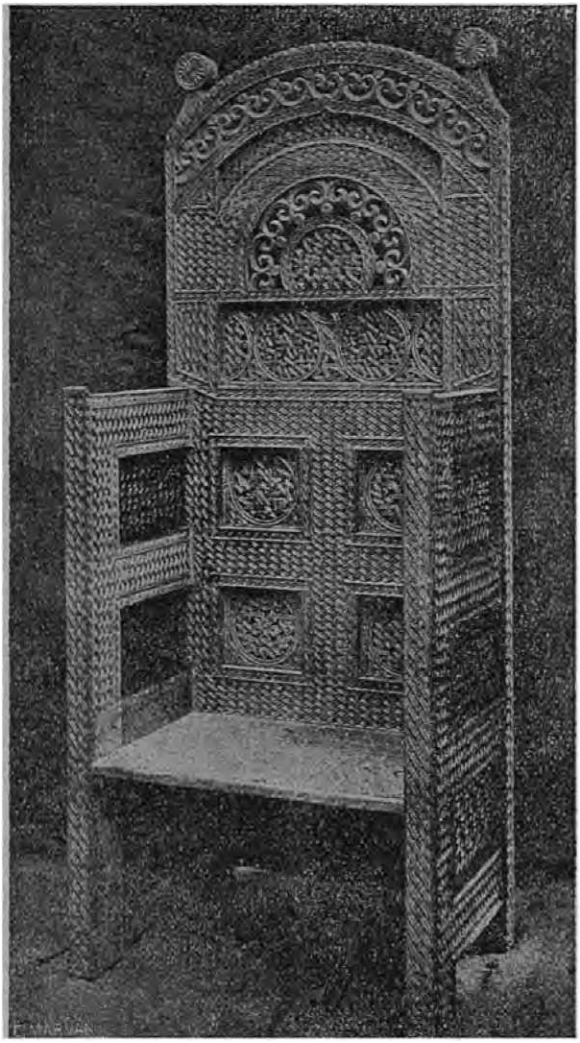

La 23 Iunie Petru e în Constantinopol. Ce face, ce învârte, câte pungi de galbeni a cheltuit şi ce lux de eloquentă a desfăşurat, nu este locul să arătăm-aci. Atât doar că Sultanul Soliman îl primi, îl ascultă, şi-i făgădui domnia din nou. Până *o* veni momentul opoftun, Petru fu găzduit în mahalaua genoveză, Pera, dincolo de Cornul de Aur, unde întreţinu o mică curte domnească, compusă din Unguri, din Greci, din Italieni, ba chiar şi din Turci, care în dispreţul prescripţiilor Coranului, îşi luau libertatea de-a se îmbăta.

Pe Doamnă şi pe copii nu-i uită; gândul îi era mereu la ei; şi cu orice prilej le trimitea, tot prin Boldorffer, veşti de la el. „Aici nu ne lipseşte nimic" scrie el „şi te rog pe Dumneata să te sârgueşti cu ce poţi, să faci bine nevestei şi copiilor, cu hrană şi cu alte cele, pentru care vei fi plătit, căci – adaugă el – voi fi acela ce-am fost şi încă mai mult!"

Totuşi, pe vremurile acele nesigure, ştafetele nu soseau toate la vreme, poate uneori chiar de loc, de oarece vedem pe Doamna Elena cerând, în Ianuarie 1541, veşti de la bărbatul ei, prin castelanul Ciceiului. care scrie la Constantinopol că „Măria Sa Doamna Măriei Sale mă roagă să întreb de dânsul, fiindcă mult se întristează".

Doamna Elena încredinţase uni grec, Toader, un inel scump să *i-i* aducă lui Petru la Stambul. Grecul, şiret, se opri la Bistriţa şi-şi însuşi inelul, precum şi banii de drum pe care i le dăduse Doamna. Amărâta femeie se plânse Bistriţenilor împotriva lui Toader, cerându-i înapoi juvaieru şi banii, care, nu mai zic documentele, de i-au fost sau nu restituite.

În sfârşit, în primăvara anului 1541* Petru îşi recapătă domnia.

*) Care se pretindea fiul lui Bogdan Vodă cu nevasta unui boer Cornea.

În timpul acesta, în Moldova, boierii Arbureşti şi Găneşti omorâseră pe Ştefan Viodă Lăcustă, sus într-un foişor, în Cetatea Sucevei, „cât şi astăzi" spune Nicolae Costin, după we-o 200 de ani „se cunoaşte sângele pe zidul pereţilor casei aceia, pistruiat din Ştefan Vodă". Aceşti boieri aleseseră Domn pe Alexandru Cornea omul lor, care, aflând că se întoarce Petru Rareş cu ajutor turcesc pentru a-şi lua din nou domnia, îi ieşi înainte la Galaţi, cu oastea lui cât o avea „ce nimică n-au folosit, că părăsindu-l ai săi, au căzut în mâinile lui Petru Vodă şi de îndată au poruncit de i-au tăiat capul". Iar pe boierii lui i-a tăiat pe toţi, pe Mihul Hatmanul, pe Trotuşan Logofătul, pe Crasneş şi pe Cozma Gane postelnicul *). Culrăţind astfel câmpul! de cei ce-l duşmăneau, Petru Vodă putu domni în linişte în ultimii ani ai bătrâneţelor sale. El trimise pe dată la Cicei să i se

aducă familia, iare sosind la Suceava în ziua de 25 Mai „ieşitule-au Petru Vodă înainte trei miile de lloc şi multă bucurie era la adunarea lor; că pe câtă jale fusese când se [despărţise la Cicei de se dusese la Ţarigrad *) mai multă bucurie şi veselie era acum la împreunarea lor. (Miron Costin).

După cinci ani de domnie destul de liniştită de data aceasta, în care găseşte totuşi cu cale ba să se dea din partea Germanilor care întreprinseseră o cruciadă împotriva Sultanului Soiiman, ba să se întoarcă din nou din partea Turcilor, prinzând pe Mailat, voievodul Ardealului, şi trimiţându-l legat la Constantinopol – Petru Rareş, bătrân în 1546, moare de boală în capitala lui, Suceava. El fu îngropat la mănăstirea Probota, pe malul Siretului, ctitoria lui.

De-acum înainte, viaţa văduvei lui, Elena, este un adevărat canon. Ea rămâne în Moldova, căci la moartea lui Petru, se urcă în scaun fiul lor Ilie, nevârstnic; şi Doamna e silită, după obiceiul poporului, să ia trebile ţării în mână.

*) Acesta era vestitul Cozma Şarpe, frate cu Costea Gane sau Gănescul, pârcălab de Neamţ. El era însurat cu Dragă Hărman, fata pârcălabului lui Ştefan cel Mare. Moşia Hărmăneşti a rămas în stăpânirea neamului Gănesc până în 1753 când o vându Paraschiva, vara Lupului Gane, nepoata lui Ştefan Gane pârcălab. (A. R. Creştere 1905, precum şi (pentru Cozma postelnic) M. Costăchescu în Bul. Ion Neculce VIII, 1930 p. 45 şi urm.)

”) Constantinopol.

Ilie fusese timp de doi ani (1544 – 46) ostatec la Constantinopol, cum fusese şi tatăl său în tinereţe. De unde i-a putut veni, în sourtul timp de doi ani, dragostea ce prinsese de Turci, nu putem şti. El se întoarse în Iaşi cu o ceată de mahomedani după ei, bărbaţi şi femei, cu care, după vorbele cronicei, „ziua se dezmierda, iar noaptea cu turcoaice petrecând (cronica zice mai urât), din obiceiurile creştineşti s-au depărtat”. Şi mai zic Letopiseţii că altfel părea blând şi milostiv însă „denafară se vedea pom înflorit, aeră den lăuntru, lac împuţit!” După patru ani de

destrăbălată viaţă şi nedemnă domnie, abdică de bună voie, şi trecând coroana fratelui său Ştefan, plecă la Stambul, pentru a se turci. Îşi în ce fel. A luat crucea lui Iisus, de trei ori a scuipat-o, de trei ori a călcat-o în picioare, şi-apoi cerând să i se dea Coranul, l-a sărutat. Numele lui cel nou a fost Mehe-med, iar în Istorie a rămas legată de făptura lui porecla de! „Turcitul”, Iliaş Turcitul. De altfel a murit curând, exilat fiind la Brusa, în Asia Mică.

Fată de Despot sârb şi văduvă de Domn moldovean, Doamna Elena nu mai ştia cum o mai răbda Dumnezeu pe pământ, să trăiască atare ruşine şi atare durere.

Ajuns Domn în locul lui frate-său, Ştefan începe a milostivi bisericile, pentru a şterge în ochii poporului amintirea proastă lăsată de Ilie. Însă Moldovenii se săturaseră de odraslele acestea ale lui Petru Vodă. Li se păru că Ştefan, cu toate că bisericos, calcă pe urmele lui frate-său, în fiece clipă li se părea c-o să-şi lepede şi el legea pentru a se face turc. O mână de boieri, conjuraţi, hotărâră să-i omoare. Noaptea, pe malul Prutului, unde mersese el să facă chef, tot cu Turcoaice de altfel, înconjurară boierii cartul în care se odihnea după beţie, şi tăind sforile, se nărui cortul asupra lui. În învălmăşeala aceia, se repeziră asupra-i şi-l înjunghiară. Apoi, pe loc, acolo, aleseră Domn pe unul de al lor, boierul Joldea, căruia pentru a-i da şi lui înfăţişare domnească, îl logodiră cu Domniţa Ruxanda, sora omorâtului Ştefan Vodă. Căsătoria aceasta nu avut loc, căci Joldea Vodă, curând după aceia, fu prins şi călugărit de către Vornicul! Moţoc, care aducea din Polonia un nou voievod Moldovei, pe stolnicul Petru, fiul lui Bogdan Orbul, nepotul lui Ştefan cel Mare. Hotărât, Moldovenii erau dinastici. Le trebuiau, musai, domn din osul lui Ştefan.

Petru, fiu din flori al lui Bogdan cu Nastasia din Lăpuşna, se urcă pe tronul înaintaşilor săi, luând numele de Alexandru Voievod şi poreclit fiind de popor, după numele oraşului de baştină a mamei sale, Lăpuşneanul. Urcat în scaunul destinat lui Joldea, el îi luă şi mireasa, pe Domniţa Ruxanda, a cărei poveste face obiectul capitolului

ce urmează.

Doamna Elena, care în ultimii şase ani se obicinuise cu toate nenorocirile, o văzu şi pe aceasta, pe fiică-sa Ruxandra, logodită, văduvă, şi măritată apoi cu-n văr primar de-al ei.

Nu se ştie cum s-a sfârşit Doamna Elena. S-a spus c-a fost sugrumată din porunca ginerelui ei, Lăpuşneanul. Dacă aşa s-o fi întâmplat, înseamnă că în spaima unui asasinat s-a stins blânda Doamnă Elena, fiica regelui Ion al Serbiei, văduva unuia din marii noştri voievozi, care şi-a petrecut o parte din viaţă aşteptând în cetatea Sucevei întoarcerea soţului ei din războaie, petrecând trei ani prizonieră în castelul de la Cicei, îngrijorată de soarta Domnului fugar, ajunsă pe de 40 de ani văduvă, având nemărginita durere să vadă pe unul din fii ei turcindu-se, pe celălalt omorât de boieri, şi pe fata ei măritată cu cel care trebuia să-i răpună zilele.

Vieţele aceste de Doamne romănce nu erau tocmai de invidiat. Vom vedea mai jos ce soartă au avut fetele lui Petru Rareş, Doamna Ruxanda şi Doamna Kiajna, două cunoscute figuri ale Istoriei noastre.

Doamna *Ruxanda Lăpuşneanu*

După d. W, *Iorgai Portretele Domnilor noştri la Muntele Allios* (*A. A. R.*)

CAPITOLUL IX.

D

DOAMNA RUXANDA A LUI LĂPUŞNEANU OMNIŢA

Ruxanda se trăgea din neam strălucit. Prin tatăl ei, Petru Vodă Rareş, era nepoata lui Ştefan cel

Mare, iar prin maică-sa, Doamna Elena, nepoata lui Ion, Despotul Sârbilor. Dar a fi fată şi nepoată de Domn, nu însemna, pe vremile acele, o ideală fericire pământească, nu mai mult decât azi, în tot cazul.

Născută la Suceava prin anii 1535, în timpul domniei tatălui ei, această domniţă avu o trudită copilărie. Fraţii ei Bogdan şi Chiajna, din întâia căsătorie a lui Petru, şi fraţii

ei drepţi Constantin, Ilie şi Ştefan, o fi răsfăţat-o poate cum răsfaţă fraţii mai mari pe cel mai mic copil al casei. Însă această copilă avea abia 3 sau 4 ani când tatăl ei, împresurat de duşmani, fu nevoit să-şi trimită familia în Transilvania, la Cetatea Ciceiului, pe atunci proprietatea Domnilor Moldoveni. Sosind şi el după câteva săptămâni, fugarul Domn avu de susţinut acolo un asediu de patru luni împotriva armatei lui Zápolya, craiul Ungariei; iar când, silit de garnizoana lui, deschise porţile cetăţii şi se predă, i se impuse să rămână în cetate prizonier al regelui.

Prin urmare, primele amintiri care s-o fi deşteptat în sufletul copilului, trebuie să fi fost o fugă prin munţi, o bejănie de la Suceava la Cicei, o zarvă de arme, de împuşcături, de vaiete, poate foametea chiar, ororile unui asediu, şi pe urmă închisoarea. Cum Petru Rareş plecă mai în urmă la Stambul să să-şi recapete domnia, iar familia rămase mai departe prizonieră în Cicei, copilăria Ruxandei îi mai fu otrăvită şi de planşetele mamei sale, care, zice o scrisoare a prietenului casei, Boldorffer „mult se întrista” că nu avea ştiri de la soţul ei.

În sfârşit, în iarna 1541, se întoarsere cu toţii din nou la Suceava, căci Petru voievod recăpătase domnia. De aici încolo, timp de vreo 4 – 5 ani, o fi fost un trai mai mult sau mai puţin tihnit şi o fi văzut şi copila aceasta ceva linişte împrejurul ei. Însă, după abia patru ani şi jumătate. Petru Rareş, bătrân în 1546, îşi dădu duhul în cetatea Sucevei. Ruxanda avea pe atunci n-12 ani. Rămase la Suceava, căci fratele ei mai mare, Ilie, fusese ales Domn, şi neavând el însuşi mai mult de 15 ani, mama lor Elena luase, împreună cu sfatul tarei, trebile Moldovei în mână. Urmară iar zile năcăjite, căci fratele acesta, după cinci ani de netrebnică domnie, părăsi scaunul Moldovei de bună voie şi plecă la Stambul să se turcească. În locul lui, boierii aleseră Domn pe celălalt frate de-al doilea, Ştefan, care, cu toată făţărnicia lui, umbla şi el înconjurat de Turcoaice, ceea ce nelinişti ţara, făcând-o să bănuiască că va călca şi el într-o bună zi pe urmele fratelui său Ilie. O conjuraţie se formă, cu hotărârea de-al omorî.

Domniţa Ruxanda avea acum, în 1552, cam la 17 – 18 ani, şi zic mărturiile timpului, că era frumuşică. Trebuie să se fi aflat cu maică-sa la Curţile din Iaşi, nu din Suceava, în zilele de Septembrie, când s-a desfăşurat drama ce urmează.

Ştefan Vodă cu Turcoaicele lui merse pe malul Prutului să se scalde. După ba e urmă cheful şi după chef odihna. Într-un cort, pe malul râului, păzit numai de 17 ostaşi, voievodul Moldovei adormi. Boierii conspiratori, flămânzi de sângele viitorului renegat, se aruncară asupra gărzii, o străpunseră cu lănefle şi apoi, tăind sforile cortului care se nărui peste. Ştefan, se năpustiră asupra-i şi-l înjunghiară. Acolo, pe loc, l-au şi îngropat. Şi cum îl băgară în pământ, se şi puseră la sfat pe cine să aleagă Domn. Dacă persoana acestuia era sau nu hotărâtă de mai înainte, nu ne spune istoria. Atât ştim, că l-au ales pe Joldea, un boer încă tânăr, din capii conspiraţiei. Cum obiceiul ţării nu îngăduia însă ca Vodă să nu fie, dacă nu „os de Domn”, cel puţim înrudit cu vreun Domn, sfatul hotărî ca Joldea să dea de nevastă pe Domniţa Ruxanda.

Cam aceasta rezultă din cronică şi din spusese istoricilor… Iar adevărul poate fi că tânăra Domniţă şi noul voievod se iubeau mai de mult şi erau înţeleşi între ei ca să se cunune împreună. Altfel nu s-ar înţelege cum de-au pornit îndată cu toţii de pe malul Prutului înspre Iaşi, unde Domniţa îi aştepta, deşi iarăşi trebuie mărturisit că e ciudată această nuntă ce urma să aibă loc între Ruxanda şi ucigaşul fratelui ei.

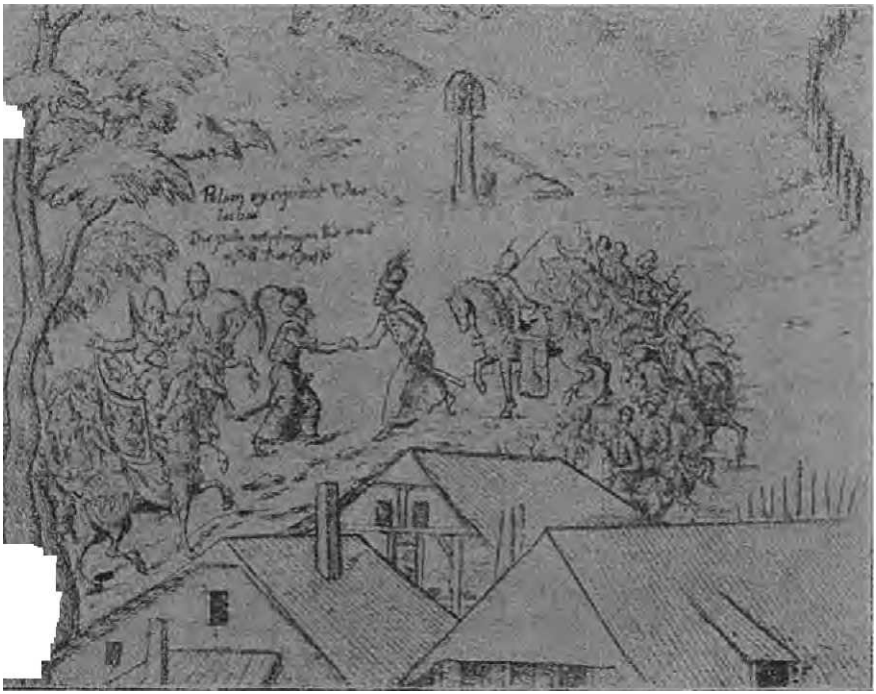

Ori cum o fi stat lucrurile, sigur e numai că Joldea porni la Iaşi să-şi ia mireasa, şi de acolo urmau să meargă amândoi la Suceava, să facă nunta şi să se aşeze în scaun. Dar nimeni, spune Evanghelia, mu ştie nici ziua mioi ceasul. La Şipote, în judeţul Botoşani, alaiul domnesc e întâmpinat de-o armata polonă, având în fruntea ei pe vornicul Moţoc, care atacă mica oaste a lui Joldea, o bătu şi, prinzând pe noul voievod, alesul boierilor, îl însemnă la nas – fiindcă, după obiceiul ţârii, oamenii însemnaţi nu mai puteau domni. Îl trimise apoi la mânaş ţâre, călugărindu-l cu sila. Visul de domnie a lui Joldea ţinuse trei zile.

Ce voia însă acest Moţoc, cu oastea lui leşească? El aducea cu sine pe un alt Domn, Stolnicul Petru, fiul lui Bogdan Vodă Oribuil cu Anastasia, târgoveaţă din Lăpuşna. Acest Petru trăise în Polonia1), se înţelesese cu o parte din boieri pentru a înlătura pe Ştefan Rareş, şi acum, cu ajutorul regelui polon, venise în ţară să-şi ocupe scaunul, moştenirea lui dreaptă, zicea el, după tatăl său Bogdan şi bunicul său Ştefan cel Mare. Înainte chiar de-a intra în Moldova, el fusese încoronat Domn, în oraşul

Trebovla în Polonia de către armatele regale leşeşti. Auzind că boierii aleseseră în locul asasinatului Ştefan pe Jolea, îşi trimisese vornicul să prindă pe acest nepoftit voievod, să-l călugărească, şi punând mâna şi pe Domniţa Ruxanda, să i-o aducă lui, căci o poftea de nevastă. Ruxanda, cu boierii asasini ai fratelui ei, fu deci dusă din Iaşi la Suceava. Acolo, ea găsi pe noul Domn urcat în scaunul tatălui şi fraţilor ei, acel Domn care-şi schimbase numele din Petru în Alexandru, iar de popor fu poreclit Lăpuşneanul, după oraşul de baştină a mamei sale. Mai cu voie, mai cu sila, ea primi să-i fie nevastă, deşi erau veri primari. Însă mitropolitul găsi cu cale să afirme că, după canoane, ei nu se înrudeau, întrucât şi Rareş şi Lăpuşneanul erau numai copii naturali.

*) După moartea lui Bogdan Vodă, căci în timpul domniei acestuia el e întotdeauna citat de tatăl său în documente, alături de celălalt tiu al său, Ştefăniţă, şi întotdeauna după el, ceea ce este o dovadă că era frate mai mic al lui Ştefăniţă (vezi Surete şi Izvoade de Gh. Ghibănescu vol. XIX).

Deşi atât pana poetică a lui Costache Negruzzi, cât şi judecata istorică a lui Xenopol au făcut din Alexandru Lăpuşneanu o fiară cu înfăţişare de om, Domnul acesta nu pare a fi fost atât de sălbatic şi de crud, precum ne-a fost înfăţişat până acum. Nici afirmarea că el şi-ar fi sugrumat soacra, pe blânda Doamna Elena, nu poate fi acceptată fără o mai temeinică cercetare. Şi s-ar pare chiar ciudat că Doamna Ruxanda, care a trăit bine cu soţul ei, să fi putut ţine la asasinul mamei sale. În tot cazul îl vedem pe Vodă Alexandru având mereu grijă de nevasta lui. La Sibiu, la Braşov, s-au descoperit scrisori, prin care Lăpuşneanul cere, în Tepeţite rânduri, lucruri bune de mâncare: prune, cireşi, altele de-ale gurii „pentru soţia mea”. De asemeni îl vedem primind la curtea lui, cu o uimitoare bunăvoinţă, pe acel Vântură Ţară ce-a fost Iacob Era-clide Despotul, pentru simplul motiv că se zicea văr cu Doamna Ruxandra, nepoată de Despot şi ea, după mamă-sa Elena, şi în sfârşit, când în 1561, acelaşi inteligent şi cultivat aventurier,

Iacob Era clide Despotul, alungă, cu ajutorul unei armate de mercenari, pe vărul său din scaun şi din ţară, Alexandru Lăpuşneanu, fugar, avu grijă în primul rând de soţia şi de copiii lui, pe care-i trimisese în siguranţă la vecinul lor, Domnul Munteniei, nepotul Ruxandei.

Din aceste fapte trebuie trasă concluzia că Lăpuşneanu na era ne-om, că şi-a iubit soţia, şi că aceasta, la rândul ei, o fi ţinut la bărbatul ei.

După detronarea lui, Lăpuşneanu se refugia la Constantinopol pentru a cere Turcilor recăpătarea domniei. O şi obţinu, după doi ani, în 1563. Şi iarăşi, prima lui grijă când ajunse în Iaşi, unde-şi mută el de data aceasta scaunul, fu să-şi aducă din Bucureşti pe Ruxanda şi pe copii. Că în timpul acestei domnii de-a doua (1563 – 68) Alexandru Vodă făcu acel grozav măcel de boieri despre care ne vorbesc cronicele (a omorât 47 din ei într-o singură zi), iarăşi nu trebuie să ne ducă la concluzia că el era o fiară. Lăpuşneanul fusese trădat de boierii lui, care dăduse domnia lui Despot. Se impunea, nu numai o răzbunare, ci un exemplu. Şi Ştefan cel Mare îşi tăiase boierii, pe patul de moarte fiind, şi Petru Rareş a omorât o sumedenie de căftăniţi, fără ca Istoria să facă din ei nişte monştri, dimpotrivă. Însă istoria are ciudăţeniile ei. A vrut să facă din Lăpuşneanu pata de sânge pe filele imaculate ale cronicilor. Şi nu s-a băgat de seamă că a fost scrisă după mărturiile contemporane ale unor pătimaşi boieri, el însuşi poate atinşi de răzbunarea lui Vodă. Şi nu s-a băgat iarăşi de seamă că Moldova avea o veche, puternică, ambiţioasă, gălăgioasă şi tulburătoare boierime, care de mai bine de 50 de ani începuse să-şi facă de cap, care voia să facă şi să desfacă domniile, şi în potriva căreia s-a Tidicat întâi Ştefăniţă, apoi Petru Rareş şi la urmă Lăpuşneanul. Cei întâi au distrus numai câteva din aceste neamuri boiereşti, (Tăutu-Ieştii, Abureştii şi Găneştii) el i-a exterminat pe aproape toate, înlocuindu-le cu altele noi. (Balş, Sturză, Stroici, Movilă, Şep-tilici, etc.) A primenit boierimea. A distrus puterea boierilor dascălicători, pentru a se servi de bunăvoinţa unor. noi veniţi. A fost un om

politic. Istoria acelei epoci trebuie refăcută.

Cred că cel mai bun apărător al lui Lăpuşneanu, este Doamna lui, Ruxanda, care i-a stat alături neclintită, care, când în 1567 s-a îmbolnăvit, trimitea la Sibiu după doftori, şi care, când pe patul lui de moarte a cerut să fie călugărit, i-a stat de-a dreapta până la văzut cu scufia în cap pe noul călugăr Pahomie.

Iar dacă o fi adevărat – ceea ce nu e dovedit – că trezindu-se din letargie, când se văzu Lăpuşneanu chiar călugăr de-a binelea ar fi răcnit boierilor că „dacă se va scula din pat, pe mulţi va popi şi el”, şi că boierii înspăimântaţi i-ar fi dat atunci otravă ca să-i curme zilele – chiar dacă aceste ar fi adevărate, apoi sigur este că nu Doamna Ruxanda şi-a otrăvit soţul. Până şi severul Xenopol apără pe această Doamnă de învinuirea ce i-o aduce legenda. Cât despre Letopiseţi, zice Ureche că Ruxanda era „o femeie creştină, înţeleaptă, destoinică şi dumnezăiască, şi la toate bunătăţile plecată şi milostivă”.

Iar Ureche vornicul trebuie să fi ştiut ce fel de femeie fusese Ruxanda, de oarece a trăit numai cu puţine generaţii mai târziu.

Aşa dar, la 1568, iat-o pe Ruxanda văduvă, la vârsta de abia 33 de ani. Boierii, mai mult de hatârul ei, decât în amintirea răposatului Lăpuşneanu, aleseră Domn pe Bogdan, fiul lor, un copilandru de 15 ani. Iar cum Doamna era, după cum am văzut, femeie înţeleaptă, destoinică şi dumnezăiască, sfatul ţării a numit-o „regentă”, sau, cum se spunea pe atunci mai pe înţeles şi mai frumos „au pus-o pe ea să poarte trebile ţării”. Şi le-o fi purtat bine, deşi plodul Domn era cam zburdalnic. Ureche spune despre el că „era blând şi cucernic şi tuturor arăta dreptate, cât se cunoştea că nimic nu s-au arătat în el din obiceiul tâtâni-seu. Niai la carte nu era prost, la călărie sprinten, cu suliţa la halcă nu prea lesne avea potrivnic, la săgetare din arc *tare* nu putea fi mai bine. Numai ce era mai detreabă domniei

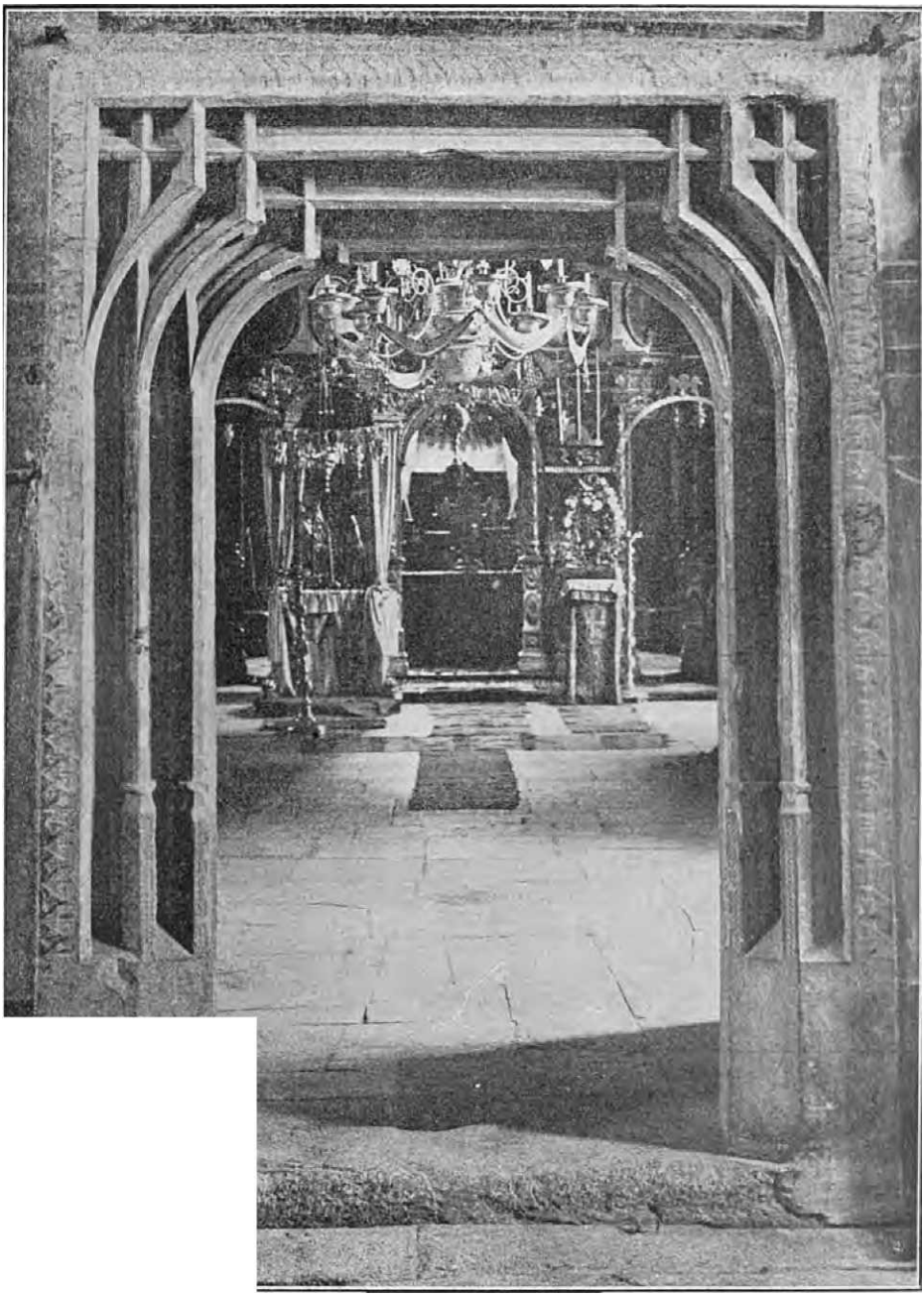

*După Buletinul C.*M. /.

Îi lipsea: că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua învăţătură”.

Pitorescul acestui stil e ameţitor. Când te gândeşti la tot ce poţi citi în ziarele zilnice, deseori chiar în cărţile cu pretenţii literare, te apucă necazul că nu mai ştie Românul să scrie astăzi cum scria altă dată!

Vodă Bogdan Lăpuşneanul, fiul lui Vodă Alexandru, mal avea, pe lângă cusurul de-a fi mai mult un „sportsman” decât un bărbat de stat (ceea ce, la vârsta lui, era de altfel destul de firesc) mai avea cusurul, zic, să fii prea îndrăgit pe Poloni. Las’ că pe regele leşesc din „prea milostivul meu stăpân” nu-l scotea, dar apoi se mai şi apucă să-şi logodească două din surori cu nobilii polonezi Gaspar Panievski şi Christofor Zborovski, iar la urmă, el însuşi peţi pe fiica lui Ion Tarlon, unul din marii boieri ai Liowului (Lemberg).

Mamă-sa, Domniţa Ruxanda, care purta doar trebile ţării, înţelese că această înclinare a fiului ei pentru vecinii de la Nord nu era pe placul boierilor, cărora, după ce de curând văzuse pe-un Domn de-allor turcindu-se, pe un altul pe cale de-a se turci, nu li-ar fi plăcut să vadă pe acesta închinând ţara papis-taşilor. Boierii moldoveni erau ortodocşi, şi din legea lor nimeni nu i-ar fi putut scoate. Înţeleaptă Doamnă Ruxanda, fiică şi nepoată de pravoslavnici, încercă să tempereze apucăturile fiului ei. Logodna uneia din fete, cea promisă lui Zborovski. se şi rupse, ceea ce, de altfel, va face ca Bogdan să-şi piardă tronul *).

Însă soarta nu vru ca Doamna Ruxanda s-o mai vadă şi p-asta. În Noiembrie 1569 ea se îmbolnăvi, şi după o scurtă suferinţă, la 12 ale aceleaşi luni, îşi dete duhul, la Iaşi, în palatul domnesc. Avea 35 de ani, şi domnise, ca o regentă, nici doi ani împliniţi. O îngropă fiul ei, în jalea boierilor şi a poporului care o iubise, la mănăstirea Slatinei (Neamţ), alături de soţul ei, voievodul Alexandru Lăpuşneanul.

—) Christofor Zborovski venise la Iaşi în calitate de mire, întovărăşit de un alai regesc. Fu nevoit să se întoarcă umilit în Polonia, jurând însă răzbunare. El era fiul lui Martin Zborovski şi fratele Christinei, fosta logodnică a lui

Despot Vodă.

Bogdan (născut în 1553) a domnit puţină vreme după moartea mamei lui. În 1572, o neprevedere de copil amorezat l-a costat domnia. Întovărăşit numai de doi călăreţi, iarna cu sania, el trecu Nistrul în Polonia pentru a-şi vedea logodnica2). Christofor Zborovski, care nu-i ierta stricarea logodnei lui, îl pândea de mult. Ştia că obiceiul Domnului era să treacă deseori Nistrul, pe ascunse, în apropierea Hotinului probabil, unde îşi mutase Domnul reşedinţa pentru a fi mai aproape de iubita lui. Într-o zi oamenii lui Zborovski, puşi anume ca să-l pândească, îl prinseră şint duseră la stăpânul lor, care-l închise în casa lui. Bogdan a trebuit să plătească 6.000 de galbeni răscumpărarea sa, pe sân, iar pentru alte sume a garantat cumnatul Panieski. Când scăpă însă din casa acestui duşman şi voi să se întoarcă în ţară, găsi scaunul Moldovei ocupat de Ion Vodă Cel Cumplit. După zadarnice încercări armate de a-şi recăpăta domnia, dând astfel Polonilor prilejul de-a mai fi odată învinşi de Moldoveni, nenorocitul copil îşi luă lumea în cap, şi, după mai multe pribegii, muri nebun la Moscova).

* * *

3) Era, se zice, de-o frumuseţe uimitoare. Tatăl ei, Ion Tarlon, murise de curând şi c-a fu pusă, de însuşi regele August, sub epitropia principilor George Iaslovieski şi Nicolae Mieleski, care urmau s-o cunune cu Domnul Moldovei.

—) Alexandru Lăpuşneanu şi Doamna Ruxanda au avut un mare număr de copii, din care unii au murit de tineri. Erau 7 fii: Ilie, Ştefan (f tânăr). Bogdan, Petru, Ion, Mihăilă şi Constantin, precum şi 8 fete: Anghelina, Tudora „Teofana, Cheajna, Martina, Nastasia Marica şi Totana (a 2 a).

Doamna Kiajna şi Mircea Ciobanul După St. Nicolaescu: *Petru Vodă Şchiopul ele*.

CAPITOLUL X

DOAMNA KIAJNA A LUI MIRCEA CIOBANUL

I

N Orientul acesta, în care timp de patru veacuri atotputernic a fost numai Padişahul din Stambul, printre Craii Domnii şi Domnişorii ale căror ţări nu fusese definitiv înglobate în sfera acestei atotputernicii, voievozii români aveau însemnătatea lor. Martori, toţi cronicarii şi istoricii timpului, Unguri şi Poloni. Încât a fi fost pe atunci nepoată, fată, nevastă, cumnată şi mamă de Domni români, nu era puţin lucru. Iar Doamna Kiajna avea, pe lângă strălucirea neamului din care se trăgea, şi o marcată personalitate a ei, care explica îndeajuns vaza de care s-a bucurat în ochii contemporanilor. Din nefericire, însă, Istoria ne-a falsificat-o. Începând cu cronicarii cei mai vechi, Stoica Ludescu şi Radu Popescu, urmând cu Gheorghe Şincai, cu Engel, cu Laurian, cu Xenopol, cu poetul – căci a fost un poet – Alexandru Odobescu, s-a format în jurul acestei figuri o legendă care, ca orice legendă, este o fantezie. S-a spus de Doamna Kiajna c-a fost personificarea ambiţiei, a răutăţii şi a cruzimii. Un monstru. Nu e adevărat. Nici nu rezultă de nicăieri c-ar fi putut fi rea. Ambiţioasă şi crudă, poate. Dar nu întru atât, încât să se facă din ea un tip, o personificare. A fost omul, femeia vremii, a unor vremi

când viaţa omenească, nu numai în Orient, în lumea întreagă (să ne gândim la noaptea sfântului Bartholomeu), era desconsiderată; când curgea, prin şanţurile străzilor sângele omenesc fără ca nimeni aproape să-l bage în seamă. Aşa încât această Doamnă română n-a fost în afară de mentalitatea normală a epocii în care a trăit, şi în tot cazul a fost sub ceea ce legenda a făcut din ea.

Mai întâi, ambiţia ei mereu triumfătoare de a-şi vedea fiii –! nepoţii, prin mijlocirea ei, domnind când în Muntenia şi când în Moldova, este o fantezie, o eroare provenită dintr-o lipsă de identitate. Până la descoperirile critice moderne, Doamna Kiajna a fost luată drept mama lui Petru Şchiopul şi a lui Alexandru Voievod şi drept bunica lui Mihnea Turcitul, toţi Domni ale ambelor principate, pe când de fapt Kiajna nu numai că n-a fost mama şi bunica lor, nici rudă măcar cu ei, dar le-a fost chiar duşmană.

Drept dovadă de felul cum se scrie Istoira. Clădeşti pe baze false o întreagă epopee, pe care istoriografa o dovedeşte azi greşită de la un capăt la altul*).

Dezbrăcată de legendă şi redusă la proporţiile adevărate ale ciudatei ei firi, Doamna Kiajna ni se înfăţişează ca o femeie inteligentă, ambiţioasă şi energică. Atât.

*) Doamna Kiajna n-a fost mama decât a unui singur Domn Petre, mort în floarea tinereţii, şi supranumit din această pricină Cel Tânăr. Eroarea a venit de la confuzia ce s-a făcut între asemănarenumelor, Petre Hui Kiajnei şi al lui Mircea Ciobanu şi Petru zis Şchiopul, fiul lui Mircea Vodă nepot lui Mihnea Cel Rău. Kiajna, fiind luată drept mama lui Petru, nu Cel Tânăr, cum de fapt era, ci drept a lui Petru Şchiopul, ea devine astfel, în cugetul istoricilor, mamă şi lui Alexandru care era fratele lui Petre Şchiopul, şi devine deci bunica lui Mihnea, fiul lui Alexandru. Iar de-aici s-a clădit o întreagă fantasmagorie pe socoteala Kia/noi, care ar fi făcut şi deştăcut domnii, la care în viaţa ei nici nu se gândise.

Născută din Petru Rareş şi din cea dintâi soţie a lui,

Maria, cam pe la anul 1525, probabil în Polonia, în timpul pribegiei acestuia înainte de domnie, ea avea abia frageda vârstă de 2 sau 3 ani, când tatăl ei cuceri scaunul Moldovei. Mutaţi la Suceava, capitala ţării, copila aceasta îşi pierdu mama la vârsta când nu putea încă să aibă o limpede noţiune despre ea. Un an mai târziu, tatăl ei se reînsură cu acea odraslă de neam regesc din Sânbia, Doamna Elena, despre care am vorbit mai sus. Mama ei vitregă fiind o femeie, după cât se pare, deosebit de evlavioasă şi de bună, s-a fi purtat cu ea cum se purta cu propriii ei copii, şi o fi – căutat să-i dea o creştere potrivit preceptelor evanghelice, astfel cum s-a înţeles a o da şi fetei ei Ruxanda. Însă, precum această creştere n-a prins la fiii ei, Ilie şi Ştefan, astfel n-a dat rod nici la fata ei vitrega.

Sângele războinicilor strămoşi clocotea în vinele Kiajnei, şi, în această privinţă a energiei, nu era s-o dea de Ruşine.

Împreună cu Doamna Elena, cu fraţii şi surorile ei, fuge şi ea, în 1539, de la Suceava la Cicei, în Transilvania, când Petru Rareş e nevoit să-şi lepede domnia. Dacă cunoaştem cu destule amănunte viaţa ce-a dus la Cicei această familie domnească de exilaţi, de prizonieri, apoi, dimpotrivă, ştirile despre Domniţa Kiajna se întunecă pentru perioada aceasta.

Îi pierdem urmele până într-atât nici nu ştim dacă fata lui Petru Rareş, care, cam pe vremea aceia, se mărită cu un anume Vlad voievod al Munteniei, era cumva Kiajna noastră, sau poate o soră de-a ei, pe care ar fi chemat-o Ancuţa şi despre care n-avem nicio altă ştire. Ceea ce ştim, e că acest Vlad Vodă era un beţiv şi că abia după (câteva luni de domnie, se îmbată într-o zi atât de zdravăn, încât pierzându-şi centrul de gravitate, căzu în Dâmboviţă şi se înecă. Dacă pe văduva lui a chemat-o Anca sau Kiajna, sau dacă Anca şi Kiajna erau aceeaşi persoană, nu ştim. Sigur e numai că abia în timpul domniei de-a doua a lui Petru Rareş şi anume şi chiar anul morţii lui, 1546 Kiajna se mărită cu Mircea, fiul, probabil natural, al lui Radu Vodă

Cel Mare al Munteniei.

Nunta se făcu la Iaşi, în luna lui Iunie 1546, iar printre solii domnilor vecini, sosi din Ardeal ca oaspe al lui Rareş, căpitanul Nicolae Cherepovici, a cărui fată avea să ajungă, 17 ani mai târziu, nora miresei. El aducea dar de nuntă o cupă de aur şi bogate postavuri.

În amintirea tinerilor lui ani, când creştea prin munţii noştri turmele de oi care l-au făcut om chiabur, Românii, deşi ştiau că Mircea Voievod este „os de Domn" şi purtat prin Stan-bul, l-au supranumit totuşi „Ciobanul". Iar pe Kiajna, ajunsă Doamna lui Mircea Ciobanul, au numit-o „Mircioaia".

Dacă Kiajna Mircioaia o fi fost în adevăr o femeie crudă apoi, de cum a apucat bărbatul ei scaunul ţării, o fi avut de ce se bucura. Căci prima grijă a noului Domn fu să-şi taie boierii. ide altfel întreaga lui domnie, a fost un lung şir de omoruri, tălmăcite de istorici în deosebite feluri. Astăzi însă, când ştim că Mircea era fiul lui Radu Cel Mare, şi deci ruda detronatului Radu Palsie, înţelegem mai bine că omorurile acestea însemnau distrugerea partidului care, ţinând cu acesta, îi era lui potrivnic. Şi-n adevăr deşi Radu Paisie fu exilat tocmai la Alexandria Egiptului, unde pare a fi murit, nici doi ani nu trecură de când se urcase Mircea în scaunul Munteniei, că boieri care-l duşmăneau şi care scăpaseră de la măcel, se sculară din Ardealul unde se refugiaseră şi veniră asupra-i cu oaste, să-l alunge din ţară. La Periş, lângă Bucureşti le ieşi Mircea întru întâmpinare, îi învinse, şi mai prinzând câţiva boieri îi tăie şi pe ei.

Duşmanii lui nu se lăsară, veniră de peste Olt acum, având în capul lor pe-un nou competitor, Radu Ilieş, care birui la Moineşti îşi alungă pe Mircea dincolo de Dunăre. La Rusciuc, sau la Giurgiu, Mircea Ciobanul căpătă ajutor de la Turci, bătu pe Radu Ilieş, şi se aşează din nou în scaun.

În timpul acesta nu ştim ce făcea Kiajna, copii de sigur, căci a avut destui, după cum vom vedea. Încolo a fost probabil o înfrigurată spectatoare. icăci rolul ei, să-i

zicem istoric, a început abia, după 1554, adică după mazilirea soţului ei, scos din domnie de Turci, fiindcă îl bănuiră că într-o luptă ce purtase Sultanul cu împăratul Germaniei, Mircea i-ar fi trădat.

Mutaţi de pe malul Dâmboviţei Vie acel al Bosforului, Mircea şi Kiajna începură obişnuitele – procedee de dezvinovăţire şi uneltiri de recăpătare a domniei. Şi aici a arătat Kiajna ce fel de stofă era în ea, ce fel de cap avea. Pe când, pân-acum, toate aceste uneltiri se rezumau de fapt într-una singură, sunătoare de pungi, Kiajna, ce-a dintâi din Doamnele noastre, găsi mijlocul cel mai dibaci de a-şi ajuta bărbatul, anume acel de-a intra în legături de prietenie cu cadânele Sultanului, o respectuoasă şi linguşitoare prietenie, o insinuaţie în harem. Nu e vorbă, ploaia de galbeni urma să curgă. Însă mijlocul acesta de-a izbuti prin farmecul a doi ochi de femeie şi a unui zâmbet ispititor, era nou, în Istoria noastră cel puţin. Kiajna triumfă.

Pe scaunul Munteniei, în locul bărbatului ei, se urcase o rudă de-a lui, Pătraşcu, fiul lui Radu Voievod (şi tatăl lui Mihai Viteazul), Pătraşcu zis Cel Bun, fiindcă a domnit patru ani

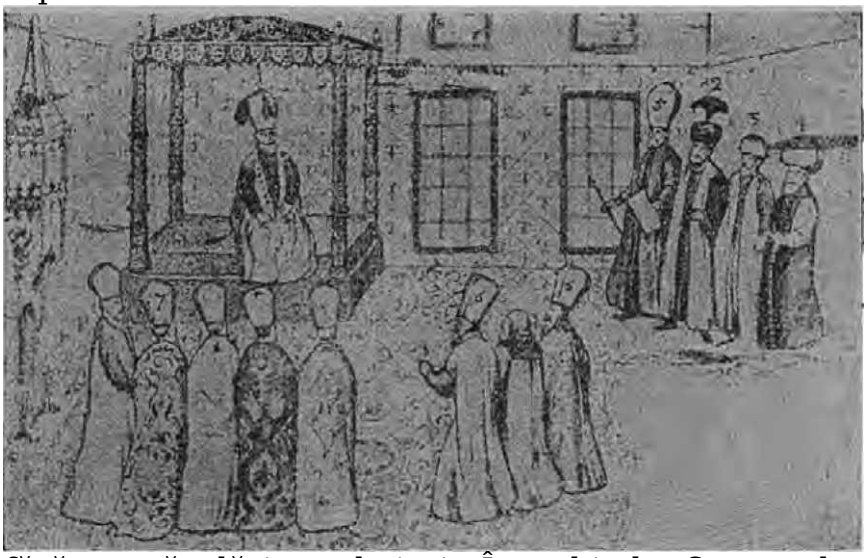

fără a măcelări pe boieri. În schimb, firește, l-au

măcelărit boierii pe el". Sau mai bine zis, l-ar fi otrăvit vornicul Socol, favoritul lui, care luă, cu de la sine putere, scaunul tarei în primire. D. prof. Iorga, (în Hurmuzachi XI) afirmă însă că Pătraşcu n-ar fi fost otrăvit, ci că dimpotrivă, într-o campanie purtată în Ungaria, ar fi recit, s-ar fi îmbolnăvit, şi mutându-şi reşedinţa la Râmnicu-Vâlcei, *la aer*, a chemat un doctor din Sibiu să-l îngrijească. Totuşi boala pare a fi fost mai tare decât ştiinţa doctorului ardelean, căci în Ajunul Crăciunului f558, el îşi dădu duhul.

C-o fi una, c-o fi alta, Pătraşcu Cel Bun moare la sfârşitul anului 1558, vornicul Socol îi ia locul în scaun, iar Mircea Ciobanul alungă, după câteva săptămâni, pe usurpator din ţară. Sosit în Ianarie 1559 din Constantinopol cu o armată turcească, el se urcă din nou în scaun, după patru ani de lipsă, în care timp dorit de boieri nu fusese.

Ba chiar aceştia, cum aud că le vine iar Ciobanul Domn, fug din nou aproape toţi în Ardeal. Acolo, prosteşte, se lasă ade meniţi de jurămintele lui Mircea, cum că dacă s-or întoarce în ţară nu se va atinge nimeni de-un fir de păr din capul lor. Şi iată-i ca turma de oi, întorcându-se la Bucureşti, unde n-apucară bine să intre pe poarta oraşului, că şi fură măcelăriţi. Cei ce putură scăpa luară din nou calea pribegiei, pregătindu-se a se răzbuna încă odată împotriva crudului, inemilosului voievod. Soarta însă îi ajută în alt chip. În Septembrie a aceluiaşi an, 1559, Mircea Vodă Ciobanul moare, de moarte bună se crede, şi e îngropat în biserica Domnească, ctitoria lui, cea de pe piaţa Sfântului Anton din Bucureşti, unde nu i se mai vede astăzi mormântul.

Boierii pribegi respiră. Strâng, acolo în Ardeal, o mică oaste, trec munţii, şi se îndreaptă asupra Bucureştilor.

Aici îi aştepta însă Kiajna, văduva lui Mircea, fata lui Petru Rareş. Ea avea un fiu Petre, un minor care trebuia ocrotit, al cărui tron trebuia apărat. Se puse în fruntea oştii domneşti, o mână de oameni – şi e singurul exemplu

din trecutul nostru al unei femei conducând o oştire în război. Întâmpinând pe răzvrătiţi la Româneşti, deschise bătălia. Fu însă învinsă de o armată mult mai numeroasă, aşa încât, întorcându-se în grabă în Bucureşti, îşi luă băieţii şi fetele, şi împreună cu ei şi cu câţiva boieri credincioşi, trecu Dunărea. Căpătând la Rusciuc ajutor de la Turci, se întoarse în ţară, bătu pe duşmani la Şerpăneşti şi-i alungă peste munţi.

Izbânda aceasta nu fu de lungă durată. Boierii răzvrătiţi se întoarseră din Ardeal cu noi ajutoare de la Unguri şi alungară pentru a doua oară din scaun pe tânărul domn îşi vrednica lui mamă.

De data aceasta ei trebuiră să facă drumul Stambulului, căci Paşa din Rusciuc nu voi să-i mai dea ajutor. Cât despre Sultan, se auzea că, supărat de toate tulburările aceste, era pe cale să scoată copilului Petre domnia.

Ca în timpul când lupta Kiajna pentru izbânda soţului ei, începură la Constantinopol şi de data aceasta alergături, intrigi, momeli, făgăduieli şi realizările lor pentru izbânda fiului. Patruzeci de mii de galbeni odată, peste alţi 40.000 pentru tribut, şi din nou 130.000 galbeni trecură din patrimoniul Basarabilor – nă HNMHHHHHIHHUHUHHHI *Mircea Ciobanul După d. N. Iorga: Portretele Domnitor Români* sau mai bine zis din sudoarea Românului – în vistieria Padişahului şi în comornicele cadânelor. Nurbani, evreica, şi Safigi, veneţiana, cadâne imperiale, se înfruptară din dărnicia Kiajnei, şi în nopţile fermecate ale Bosforului şoptiră la urechea bătrânului Suleiman, că Petru, fiul Kiajnei, este un copil deştept şi mamă-sa o femeie destoinică. Iar marele Suleiman convins şi prin farmecele cadânelor şi prin argumentul galbenilor, trimise pe Kiajna şi pe fiul ei din nou în Bucureşti, cu o armată destul de numeroasă de data aceasta, pentru a şti să impună respect răzvrătiţilor boieri vlahi.

Domnia aceasta a lui Petru ţinu şapte ani, în care timp copilul abia se făcea flăcăuândru, domnind numai cu

numele într-o ţară în care Kiajna era acum necontestată stăpână. Ambiţia ei se mărgini însă la viitorul strălucit pe care voia să-l pregătească copiilor. În politică, stăpânirea Munteniei îi ajungea. Scaunul lui Petru părea asigurat, încât grija ei era acum căpătuirea fetelor. Şi nu era uşor, căci erau multe, iar înăuntru ţării partide strălucite nu prea se aflau.

Anca, fu dată după banul Neagoi, iar *Alexandra* după că-măraşul Gheorghe Hrisoverghi. Rămâneau *Mariana* şi *Dobra*, cele mai mici, care par a fi fost favoritele Kiajnei şi cărora mama lor voia să le pregătească un strălucit viitor *).

1) Pentru Stana, măritată cu logofătul Ion din Piteşti, vezi Cap. XIV, p. 142.

Iacob Era clide Despotul, domnul Moldovei, deşi era uşur-patorul scaunului lui Lăpuşneanu, cumnatul Kiajnei, i se păru totuşi acestei femei ambiţioase, un ginere demn de fata ei Dobra. Îşi ticluise doar inteligentul aventurier o genealogie din care reieşea că era nu numai coborâtor din Despoţii Sârbi, şi ca atare ar veni văr cu sora vitregă a Kiajnei, doamna Ruxandra a lui Lăpuşneanu, dar din bunic în răzbunic genealogia lui Despot-Vodă se urca la Hercule, zeul Grecilor şi al Romanilor. Pentru fata Kiajnei de pe malul Dâmboviţei tocmai nemerit o partidă bună. De altfel, Despot Vodă râvnise tronul Munteniei. Se înţelese cu ambiţiosul polon prinţul Wisnowiecki, nepot de f că a lui Ştefan cel Mare, să-i dea lui coroana Moldovei, iar el, Despot, să treacă Domn al Munteniei. În vederea reuşitei acestui plan se şi războise cu fiul Kiajnei, Petru Voievod. Însă luptele ce avuseseră loc fiind fără rezultat, părţile îşi întinseseră mâna, şi, ca semn de împăcare, hotărâtă să se încuscrească.

Despot trimise la Bucureşti pe boierii Moţoc şi Avram să ceară mâna Dobrei şi în Iulie 1562 aceştia se întoarseră la Iaşi cu darurile Kiajnei: un inel cu briliant şi *portretul miresei*. Despot Vodă să şi grăbi să fixeze ziua nunţii la 15 August şi să trimită crainici pentru a pofti la marea nuntă domnească din Iaşi nu numai pe regii vecini, dar chiar pe

suveranii Europei occidentale.

Ce s-a întâmplat mai în urmă, nu se ştie exact. Nunta a fost amânată, apoi logodna s-a stricat. Cauza pare a fi nesinceritatea lui Despot. Se zice că Doamna Kiajna ar fi aflat cum să acesta nu renunţase definitiv la domnia Munteniei, pe care ar fi vrut s-o dea acum fratelui său adoptiv Dumitru, păstrând Moldova pentru el. În tot cazul între Kiajna şi Despot se naşte deodată o duşmănie de moarte, care nu se isprăveşte nici prin tragedia bruscă a detronării acestuia, asediul în cetatea Sucevei şi trădarea lui de către Martin Fărcaş în mâinile lui Tomşa, care-l omorî. Scaunul Moldovei, scurtă vreme după această întâmplare, fu ocupat din nou de Lăpuşneanu, care alungă pe Tomşa dincolo de hotare. Un boer curtean, pentru a începe în mila noului Domn, urmări pe Dumitru, fratele adoptiv al lui Despot, îl prinse, şi-l duse, legat în fiare, dinaintea Lăpuşneanului. Acesta la rândul lui îl trimise la Bucureşti Kiajnei, cumnata lui, să faci cu el ce-o vrea. Când află Doamna că i se trimite în dar pe duşmanul care râvnise scaunul fiului ei, nu mai putu de bucurie. Ea îl aruncă pe dată în beciurile palatului, sub straşnica pază, şi, în aceiaşi seară, puse să i se taie capul. Pe când se afla la masă cu boierii ei, ceru, ca o a doua Salomea, să i se aducă pe-o tavă de argint capul celui ce poftise domnia ţării. Când îi fu înfăţişat, grozava femeie luă capul de pe tavă, sângerând cum era, şi rostogolindu-l pe masă printre talgere şi cupe, îl scuipă în obraz.

Acum da, recunoaştem pe Kiajna legendei, energica şi cruda. Însă nu trebuie uitat că ea îşi apăra drepturile la domnie, şi că la urma urmei astfel erau moravurile vremii. Încă odată, să ne gândim la Franţa şi la Anglia acelei vremi, la nenumăratele crime îşi asasinate comise sub Henric III-a bunăoară, sau sub Maria Tudor.

Tot în vremea aceasta, adică în decursul anului 1563, se urmau între Bucureşti şi Sibiu tratative de căsătorie între tânărul Petru Voievod şi *Elena*, fata căpitanului Nicolae Cherepovici, cel ce cu mulţi ani înainte venise în Iaşi, ca sol al voievodului Ardealului, la nunta Kiajnei cu Mircea Ciobanul.

La 5 Mai, subit, Cherepovici moare. Tratativele se urmează între mamele văduve, Doamna Kiajna şi soţia căpitanului Nicolae, tratative cam tărăgănate, pe care însă Mirceoaia, după ruperea logodnei fetei ei Dobra, le accelerează într-atât, încât la 22 August nunta se şi face la Sibiu. A fost o foarte ciudată nuntă, făcută fără mire, care fu reprezentat, printr-un procurator (principiul reprezentării directe în chestie de statut personal fiind o inovaţie, bună sau rea, a timpurilor moderne) tânărul voievod având pe atunci mult 16 ani, un mire aproape copil. Dar ce nu se poate în familiile domnitoare i-Afară de un lucru, care nu se poate nici acolo, anume să se nască dintr-un copil de

16 ani un altul, după numai cinci luni de căsătorie. Ceea ce se întâmplă. În Ianuarie 1564 Doamna Elena a lui Petru Cel Tânăr născu o fată, căreia i s-a zis *Theodora*, sau Tudoriţa. Iar Doamna Kiajna, ce s-o fi gândit ea, îşi băgă nora cu zestre cu tot în rădvan şi-o trimise înapoi la mamă-

sa la Sibiu. Scandal, scandal, dar cu Kiajna nu era de glumit. Doar ştia învăţata Mireoaia că copii în 5 luni nu se pot naşte. C-o fi plâns Petre Voievod că i s-a luat jucăria, nu ştim. Alta venise acum la ordinea zilei.

Rămăsese în sarcina Kiajnei doi fii nevârstniloi, Mircea şi Radu, Dobra cea Tămasă fără logodnic, şi o fată tocmai copticică, *Marina*. De data aceasta Doamna îşi îndreptă privirile spre acel Bizanţ, de unde ne mai venise în vremuri odrasle domneşti pe scaunele Ţărilor noastre. Ea scrise Patriarhului de Constantinopol cu rugămintea să-i găsească un ginere de neam şi cu stare pentru frumoasa ei Domniţă. Patriarhul Iosif (Paleologul) se şi puse pe lucru, şi – după scurtă vreme, îi răspunse că cea mai strălucită partidă pentru Domniţa Maria ar fi numai şi numai Ion Cantacuzino, fratele Şaitanoglului.

După căderea Constantinopolei, mai bine de 100 de ani acum, marile familii bizantine se răzleţiseră prin lume de răul stăpânirii păgânilor. Cu încetul însă, chiar încă pe vremea lui Mă-homed, unii membrii ai acestor familii se întoarseră în Bizanţul devenit Stambul, Sultanul el însuşi căutând a-i atrage pentru a se folosi de cunoştinţele Grecilor în atâtea ramuri streine războinâcilor asiatici. Printre aceşti reîntorşi în foasta lor capitală se aflau şi unii membrii ai familiei Cantacuzino, coborâtori din împăraţii Bizanţului.

Prin anii 1500 trăia acolo un Dumitru Cantacuzimo, fiu, sau mai curând nepot al acelui Cantacuzino care luase parte la asediul din 1453 alături de Constantin Paleologul, ultimul împărat bizantin. Acest Dumitru avea doi fii, pe Mihai şi pe Ion. Mihai, minte ageră şi fire isteaţă, ajunse întâi cămăraşul ocnelor imperiale şi mai la urmă furnizorul Curţii, al Seraiului, o poziţie socială care-i aduse, pe lângă bogăţii multe mai ales onoruri, vază şi influenţă.

Reşedinţa lui era la Anchial în Tracia, pe malul Mării Negre, de unde se îndeletnicea, nu numai cu furniturile curţii imperiale, ci foarte îndeosebi cu trebile Grecilor, care-l priveau ca pe un fel de căpetenie de-al lor. A avea grijă de Greci pe vremurile acele însemna fireşte şi implicit

a avea întotdeauna privirea îndreptată asupra Ţărilor noastre, care încă nu încăpuseră în mâinile lor, dar care erau pe cale de-a încăpea. Vremurile de care vorbim reprezintă pentmu ei eppea de tranziţie între dazastrul trecut din Bizanţ şi triumful viitor din Ţările Dunărene.

Mihai Cantacuzino, supranumit de Turci Şaitanoglu – fiul dracului – din pricina isteţimii lui, a fost străbunul tuturor Cantacuzinilor de azi.

Având în vedere vaza de care se bucura această familiile printre creştinii Bosforului, atât prin strălucirea neamului de viţă împărătească, cât şi prin influenţa Saitanoglului, era firesc ca Patriarhul Iosif să fi găsit că singura partidă demnă de fata Kiajnei nu putea fi decât Ion Cantacuzino, fratele lui Mihai i). După ce, de mai multe ori, alergară ştafetele de la Bucureşti la Fanar, la Anchial şi – napoi, căsătoria fu hotărâtă, şi mirele, cu alai mare şi daruri scumpe, porni la drum să-şi ia mireasa. Când sosi în ţară şi se înfăţişă logodnicei lui, tânăra Domniţă fu cuprinsă de groază. Viitorul ei soţ avea 50 de ani bătuţi şi era, aşa găsea copila, urât cum numai pe dracul şi-l închipuia, adevărat Şaitanoglu Merse plângând la mamă-sa şi-a spuse: nu, şi iarăşi nu şi nu! mai ibine moartă, decât soţia lui Ion, cât de odraslă de împărat o fi.

*) Patriarhul Iosif Paleologul (de neam împărătesc şi el) se încuscrea cu Cantacuzinii, căci Muselim Paleologu ţinea pe sora lui Mihai Şaitanoglu, iar fiul său Ctin Paleologu ţinea pe fata lui Antonie Constantin Monoret.

Kiajna intră în mare încurcătură. Să strice căsătoria, în – semna a periclita situaţia ei şi a tânărului Domn; să-şi mărite), fata cu sila însemna a o nenoroci. Drept dovadă că această Doamnă Kiajna nu era chiar chipul răutăţii întrupate şi al ambiţiei aievea, e faptul că ea, pentru a salva fericirea fetei îşi sacrifică liniştea. În cumpăna grea în care se afla, învinse dragostea de mamă, nu ambiţia. Căută, nu e vorbă, pimtr-o născocire de-a ei, un fel de scăpare prin tangentă, însă trebuie să şi-l fi închipuit pe moş-Ion prea absolut pentru ca astfel de tripticuri să poată prindă. După matură chibzuinţă, iată ce mintea ei născoci:

sfătui pe Marina să se lase măritată, şi în schimb îi făgădui că va împiedica consumarea acestei căsătorii.

Fie că fata a ştiut sau că n-a ştiut ceea ce era să urmeze, nunta avu Joc, şi pe dată, după cununie, soţii Cantacuzino, cu zestrea încărcată în căruţe, luară drumul Stambulului. Ajunşi noaptea la Rusciuc, oamenii Kiajnei intrară în cortul mirelui, răpiră fata şi zestrea, şi trecând din nou Dunărea, îi întoarseră la Bucureşti, spre ruşinea şi supărarea soţului înşelat. Dibacii curteni avură grijă nu numai să înapoieze Kiajtnei pe Marina cu întreaga ei zestre, dar să mai şi aducă cu ei o parte din bogatele daruri ale mirelui.

Pe această Marina a măritat-o Kiajna, după foarte scurtă vreme, cu un băiat după gustul fetei, tânăr, frumos, şi de neam tot atât de strălucit ca al Cantacuzinilor, Stamate Paleologul, nepotul Patriarhului Iosif.

Se înţelege că atât Ion, cât şi frate-său Mihai Şaitanoglu, au ştiut, prin influenţa de care se bucurau în Stambul, să se răzbune de afrontul ce li se făcuse. Prima lor grijă fu să sufle din scaunul patriarhal pe Iosif Paleologul, şi a doua pe Petre Voievod din scaunul domnesc.

De la 1564 încolo, familia domnească din Muntenia era compusă din Petru Cel Tânăr, văduv, din Doamna Kiajna, care tot încă ţinea frânele statului în mână, şi din cei trei copii mai tineri ai ei, Dobra cea rămasă nemăritară, Mircea şi Radu, doi nevârstnici. Peste toţi aceştia căzu, în primăvara anului 1568, trăsnetul răzbunării Şaitanoglului.

În dimineaţa zilei de 7 Mai, capugiul Sultanului sosi la Curte cu firmanul de mazilire. Petru Vodă, Doamna Kiajna şi întreaga lor casă, fură ridicaţi pe dată din odăile lor şi porniţi, fără întârziere, pe drumul exilului.

Cantacuzinii, în mânia lor în fine potolită, nu îngăduiră acestei familii de exilaţi să se oprească cât de cât în apele Bos-fotului. Ea fu trimisă de-a dreptul în Asia, tocmai la Alep, în Nord de Siria. Aici, după scurtă vreme, tânărul voievod Petre moare în vârstă de 23 de ani (1569), de boală, de inimă rea, nu se ştie – moare lăsând în urma-i

o mamă înnebunită de durere.

Un grec învăţat care trăia pe vremurile acele, Gheorghe

Etalianiul, a scris o poemă în versuri cu privire la această tragedie, din care însă, din punct de vedere istoric, nu aflăm aproape miirnic nou Doar atât, că Mirceoalia – blestema pe fostul patriarh Iosif, cuscrul ei, învinuindu-l de toate nenorocirile ce se năpustiseră pe capul lor. Umbra lui spetre apare mereu ca a tatălui lui Hamlet, şi mustră cu asprime când pe Iosif Paleologul, când pe Doamna Kiajna. Autorul poemei, fiind omul Cantacuzinilor, îi ridică pe aceştia în slava cerului, numind pe Ion, moşul de 50 de ani „un frumos pălicar batjocorit de Kiajna”. Pitoresc în această poemă e numai scena când Doamna văduvă a lui Mircea Ciobanul se ttezeşte într-o dimineaţă din somn, neliniştită de un vis ce făcuse, în care din nou i se arătase fiul ei Petre, blestemând-o şi învinuind-o de moartea lui. Ea plânge, îşi rupe părul, cheamă fetele din casă ca să-i dea apă şi doftorii, iar pe când ele caută s-o liniştească şi s-o ajute la îmbrăcat, Doamna Kiajna, văitându-i-se mereu, îşi aminteşte de trecut şi de toate omorurile săvârşite de bărbatul ei, întrebând cu îngrijorare pe cei ce-o înconjoară, dacă nu cumva nenorocirea ei e răsplata ce i-o da D-zău pentru crimele mortului ei soţ. Trăim în această scenă cu zbuciumata Doamnă în intimitatea iatacului ei. Şi cum poema a fost scrisă în chiar anul morţii lui Petru cel Tânăr, povestirea acestui contemporan pune peste amănunte o notă de actualitate care pasionează.

Exilul Kiajnei a ţinut mai mulţi ani. Lipsa de mijloace a dus-o la sărăcie şi sărăcia aproape la cerşetorie. Un călător-diu. Occidentul Europei, trecând prin Alep în 1570, a văzut-o făcând comerţ ambulant de mărunţişuri pe străzile oraşului…

Dar povestea nu se isprăveşte aici. În vinele Kiajnei cerşetoarei curgea doar sângele lui Petru Rareş şi al lui Ştefan cel Mare. Chinuită şi zbuciumată, mândra Doamnă de altă dată înţelesese că exilul acesta nesfârşit avea o cauză determinată şi că nu ea era cauza aceia, ci fiii ei,

cari, cât or trăi, îi stau duşmanilor în cale ca o veşnică ameninţare. Se hotărî deci, mai mult silită de altfel, să-şi înduplece fiii a se face Turci, nemaiputând ei în cazul acesta râvni la scaunele ţărilor noastre. I se trimisese de două ori răspuns că băieţii trebuie să aleagă între trecerea la mahomedanism şi închisoarea pe viaţă (de unde se vede că

Doamna Kiajna era despărţită de copiii ei, care zăceau în închisoare). Mircea şi Radu îşi puseră deci turbanul în cap, îmbrăţişâţid Islamismul.

Odată pornită pe această cale, Mirceoaia nu ştiu să se mai oprească. Rămăsese pe lângă ea numai Domniţa Dobra, cea care fusese logodidă cu Despot Vodă. Deşi ambasadorul Franţei, domnul de Grandohamp, o ceru de două ori în căsătorie – se vede treaba că trebuie să fi fost fată drăguţă-totuşi acest diplomat mefiind destul de bogat, Kiajna refuză onoarea de a-şi vedea fata amibasadriţă. Ea avea alte planuri acum pentru Dobra ei.

Sandgeac de Magnesia, în Asia Mică, era pe atunci Murad, fiul Sultanului, şi moştenitorul tronului. A-şi mărita fata cu el, însemna a scăpa deocamdată de mizerie şi a-şi pregăti pentru mai târziu zile mai fericite. Prin ce mijloace nu se ştfe> poate numai prin cel mai uşor din toate, frumuseţea fetei, căsătoria avu loc şi Domniţa Dobra intră în haremul lui Murad.

Când la moartea tatălui său (1574) acesta ajunse Sultan, soarta Kiajnei se schimbă cu totul, prin mijlocirea fetei ei, devenită cadână imperială. Exilul se termină în sfârşit şi Doamna Kiajna, care avea acum 50 de ani, împreună cu cei trei copii ai săi, turciţi, iau – drumul Stambulului şi al libertăţii.

Mamă a doi musulmani, mutefuriagi ai Sultanului, şi a unei cadâne din Haremul Seraiului, Kiajna avea acum intrările ei libere pretutindeni şi zilele de mărire îi zâmbiră din nou. Drept dovadă de vaza de care se bucura ea în Stambul, avem scrisoarea lui Gabriel Carazza, ambasadorul Veneţiei, către Doge, prin care-i comunică, la 10 Februarie 1580, că dorind Doamna Kiajna să vadă pe

Sultana Valide (mama lui Murad) aceasta-i trimise careta ei, cu un chihaia şi mai mulţi eunuci, ca s-o aducă la Harem.

Bucurându-se de atâta vază, ştiind totuşi că în ţară nu se mai poate întoarce, ea îşi petrecea vremea, uneltind faceri şi desfaceri de domni în ţările noastre. Astfel, în timpul exilului din Alep, ea cunoscu pe un alt exilat de prin părţile noastre, pe Iancu din Braşov, care se zicea fiul lui Petru Rareş şi deci fratele ei. Ea îl adoptă pe dată şi, prezentându-l lui Murad, smulse acestuia făgăduinţa că, dacă va ajunge Sultan, va trimite pe fratele ei Domn în Muntenia. O compensaţie pentru neputinţa

După o grhvură din Jouannin et Qaver. Turqute

Poarta Seraiului la care ajunseseră fiii ei de-a domni. Această promisiune o ţinu sultanul, deşi abia câţiwva ani după suirea lui pe tron.

Când Petru Şchiopul fu scos din scaunul Moldovei, Iancu, supranumit Sasul, fu trimis în locul lui la Iaşi, unde domni de la 1579 la 1582. Pe urmă, Petre Şchiopul luă din nou domnia, în timpul căreia fiul fratelui său Milos, tânărul Vlad, se însură cu fata Alexandrei, fiica Mirceoaiei, cea măritată cu Gheorghe Că-măraşul – o căsătorie la care Kiajna, din fundul Stambulului ei, a lucrat cu activitate, punând astfel capăt lungii duşmănii ce fusese între familiile lui Mircea Ciobanul şi a lui Petre Şchiopul. Uneltind din nou în iatacurile haremului, ea reuşeşte să capete pentru acest Vlad, bărbatul nepoatei ei de fată, o efemeră domnie a Munteniei. Efemeră, fiindcă n-a ţinut decât puţine luni.

O mai aflăm apoi, tocmai în 1587, intervenind pe lângă Poartă pentru un concurent la coroana Poloniei. Iar un an mai târziu, 1588, ea moare la Stambul, în vârstă de 63 de ani. Mormântul nu i s-a descoperit până azi.

Poate – la urma urmei cine ştie – e una din pietrele din pitoreştile cimitire ale Constantinopolului, căci exclus nu este ca fata lui Petru Rareş să se fi lepădat până la urmă de legea) ei strămoşească, pentru a putea fi, îmbrăţişând islamismul, mai aproape de copiii ei, pe care e

vădit că i-a iubit mai mult decât pe oricine pe lume, mai mult decât a iubit măririle, mai mult decât şi-a urât duşmanii.

* * *

Doamna Ecaterina (la stânga)
Dup & Buletinul C. M, 1.

CAPITOLUL XI
DOAMNA ECATERINA A LUI ALEXANDRU VOIEVOD

GERLACH, prin care cunoaştem atâtea interesante amănunte despre viaţa din Constantinopol pe la mijlocul veacului al XVI-a, ne spune într-al său „Tagebuch", că în Pera se găseau pe atunci tot felul de „petreceri şi distracţii împotriva melancoliei şi a tristeţei".

Pe vremea aceia trăia în Constantinopol un Român amărât, Alexandru, fiul Mircii Voievod, nepotul lui Mihnea cel Rău, strănepot lui Vlad Ţepeş şi al Elenei Corvin de Hunyadi.

După moartea lui Mihnea cel Rău, fiul său Mircea, care trăia la Sibiu, se sculase de două ori cu armată ungurească pentru a recuceri tronul tatălui său (1511 şi 1521). Amândouă ori fu însă răspâns de Neagoi Basarab, aşa încât descurajat, el se retrase la Constantinopol cu familia lui, Doamna Maria şi fiii lor, unde-şi petrecu bătrâneţea şi unde muri.

Milos, Alexandru şi Petru, fiii lui, fură deci aduşi de mici pe malurile Bosforului. Ei copilăriră, crescură şi trăiră acolo, fără a-şi cunoaşte măcar ţara lor de baştină. Ajunseseră la o vârstă matură tustrei, 40 de ani trecuţi, când „pentru a afla distracţie împotriva melancoliei", cum spune Gerlach, se hotărâră a căuta petreceri în casele creştine din Pera. Şi pe dată aflară leac împotriva tristeţei. Petre, care era şchiop, îl găsi în casa lui *Amirali*, în persoana fetei acestuia, Maria; Alexandru îl află în oaşa Italianului grecizat *Salvarezi*, luând în căsătorie pe fata lui mai mică, *Ecaterina*; iar Milos într-o a treia casă de preoţi, rămasă necunoscută până azi.

Amirali şi Salvaresi făceau parte din colonia cea

internaţională de „Frâner „Levantini”, cu influenţă pe lângă cei dim prejurul Sultanului. Având acum ambii gineri de viţă domnească, se puseră pe lucru pentru a-i face Domni.

Data nunţii lui Alexandru cu Ecaterina este nesigură. Trebuie să fi avut loc, după toate probabilităţile, prin anul 1565 (de oarece fiul lor Mihnea, care pare a fi fost copilul lor cel mai mare, se născu în 1566).

Ecaterina avea un frate *Zanetto*, o soră *Lucreţia* şi o soră vitregă *Marioara Vallarga*, căci mama lor, o catolică, înainte de a se mărita cu Salvaresi mai fusese căsătorită cu grecul Nicola Vallarga.

Mărioara a fost măritată cu un Italian, Fabrizio Adorno, din familia Dogilor Genovezi, însă, pe cât se vede, sărac, căci amândoi soţi au trăit mai mult din ajutoarele date de Ecaterina ajunsă Doamnă a Munteniei. Ei au trăit mai mult în Veneţia. În 1573 Adorno muri, iar văduva lui, cu totul lipsită de mijloace, se retrase la mănăstirea San-Maffio din insula Murano, unde trăi încă peste 20 de ani, ca mireană, având casa ei proprie.

Lucreţia, fata mai mare din a doua căsătorie cu Salvaresi, a fost măritată, ca şi mamă-sa de două ori. Întâia oară a fost nevasta unui grec *Xenos*, cu care avu trei fete: pe Estera, pe Benetta şi pe Păuna, iar a doua oară se mărită, în 1577, tot cu un grec, Constantin Frangopulo, care a fost mare vistier în Muntenia. Această Lucreţie a trăit aproape întotdeauna în apropierea surorii ei Ecatrina, şi pentru aceasta îşi mărită şi fetele cu Români, pe Benetta cu Pârvul clucerul şi pe Păuna cu spătarul Petre. A treia fată, Estera, a avut un soţ italian din Raguza, Gio-vani de Marino Poli.

Această schiţare a familiei Doamnei Ecaterina este trebuincioasă, pe de o parte pentru a-i cunoaşte rudele, cu care ea mereu va fi în strânse legături în tot timpul vieţii ei, iar pe de altă parte pentru a se vădi acest adevăr, că neamul – Salvareşilor, ca şi al Amiralilor, trebuie să fi fost cu vază în Stambul şi să fi avut bune legături cu puternicii zilei, pentru ca ginerii lor, care trăiau de copii în

Constantinopol, să ajungă Domni abia la o vârstă bine coaptă numai după ce amândoi se încuscriseră cu aceste neamuri de Italieni levantinizaţi.

De altfel, o feriaită împrejurare grăbi urcarea pe tronul

Munteniei a lui Alexandru, anume dizgraţia şi exilul lui Petru Voievod şi a mamei sale Kiajna.

Salvaresii erau probabil în hune legături cu puternica familie a Cantacuzinilor şi graţie lor, care aveau nevoie în scaunele Ţărilor noastre de oameni devotaţi, fu trimis Alexandru, la vârsta de aproape 50 de ani, să ocupe scaunul din Bucureşti. În Iunie 1568 el intră în capitală cu soţia lui Ecaterina şi cu micuţul Mihnea, copil de doi ani şi până atunci unica lor odraslă de neam bărbătesc.

Deşi trăit o viaţă întreagă printre grecii Bosforului, care erau şireţi, dar nu cruzi, Alexandru, cum călcă pe pământul ţării, se făcu Român, şi, imitând pe toţi predecesorii lui, îşi începu domnia secerând în dreapta şi în stânga capete de boieri. Toată floarea boierimei încăpu pe mâna călăului, şi numai după ce se isprăvi aceste măceluri, prin mijlocul cărora credea noul voievod că va scăpa de partida ce-l duşmănea şi care era îndatorată Kiajnei, numai atunci începu Alexandru să domnească.

Nevastă-sa Ecaterina nu s-a amestecat, în timpul domniei lui, în trebile ţării. Grija ei, ca a oricărei mame, fu creşterea copiilor, şi încolo ducea o viaţă mohorâtă şi lipsită de plăceri. Doamnele, pe acele vremuri, trăiau retrase în odăile lor, iar în lume nu se arătau decât când mergeau la biserică, unde le întovărăşeau şi Domniţele, când şi unde pe la vreo plimbare, pe uliţe, la feredeu, la vii, la mănăstiri. Atunci ieşeau ele numai în caretă închisă, cu un întreg alai de siimeni, de vornicei, de vorinici şi de comişi. Numai la petrecerile mari, la anul nou, la logodne şi nunţi se arătau pretutindeni şi se amestecau cu bărbaţii, până a sta alături de ei să asculte necuviinţele Harapilor şi Karaghioşilor. Acest trai, care de fapt nu era din obiceiul pământului, ci importat din Stambul, nu plăcea Doamnei Ecaterina, care, crescută în Pera într-o familie grecizată,

dar de origine italienească şi cu multe legături printre străini, era obişnuită cu mai multă libertate şi mai multă varjiaţie în viaţă.

Deşi avea Doamna pe lângă ea, în afară de bărbat şi de copii, pe soră-sa Lucreţia cu cele trei fete ale ei, totuşi Bucureştii o plictiseau de moarte. Din corespondenţa ei cu sora mai mare Mărioara Adorno, care era la Veneţia, se desprinde plictiseala aceasta de a trăi pe malul Dâmboviţei „într-o ţară nenorocită" zicea ea „unde nu suntem acasă. Azi suntem, mâine nu, după voia lui Dumnezeu, şi ne aflăm în mâna Turcului şi noi nu ştim unde ne vom afla până la capăt".

Nici boierii şi boeroaicele noastre nu-i plăceau acestei străine obişnuită cu altă viaţă. „Oamenii sunt închişi şi stăpâniţi de prejudecăţi" scrie ea Mărioarei. Singura ei bucurie e sosirenegustorilor din Stambul, sau cu atât mai vârtos ai celor din Italia, când stătea, zile întregi, să târguiască de-ale gătelei.

Marea ei grijă însă, ocupaţia de căpetenie, erau pomenile, ajutoarele băneşti date celor lipsiţi de mijloace materiale. Deşi se tânguiau mereu că „ţara aceasta e săracă", de răul acestei săr răcii râvneau toţi scaunul ei. Din Constantinopol adusese cu ea o fată cipriotă, foastă roabă răscumpărată cu mulţi bani de la Turci, şi se lăuda către sora ei că va face întotdeauna n aşa, căci „cine are pâine să mănânce, trebuie să dea celui ce moare de foame". De asemeni pe surorile ei, ea le întreţinea. Lucreţia cu întreaga ei familie locuia în Bucureşti de pe urma ei şi a acestei ţări „nenorocită şi săracă". Iar Mărioara, deşi locuia în Italia, cât a trăit soţul ei, dar mai ales după ce fu văduvă, numai din banii trimişi de Ecaterina se întreţinu.

Că boierii noştri nu vedeau cu ochi buni banii vistieriei lor trecând mările pentru a îmbogăţi pe sora veneţiană a Doamnei, o dovedeşte însă corespondenţa Ecaterinei, care scria într-un rând Mărioarei să nu tot îi trimită Jidani şi Turci să-i ceară bani, căci dacă ar fi descoperiţi, mari neajunsuri ar avea.

După 6 ani de o astfel de domnie, un mare eveniment veni să pună puţină mişcare în monotonia traiului ce ducea la Curţile din Târgovişte şi din Bucureşti familia lui Vodă Alexandru. Fratele său, Petre Şchiopul, căpătă domnia Moldovei.

Sultanul, sătul de neastâmpărul lui Ion Vodă cel Cumplit, îi trimise firman de mazilire, şi, pentru că ştia că Ion nu era din aceia ce ascultă ca mielul de poruncile lui, odată cu firmanul trimise şi o armată să-l scoată din scaun şi să pună în locul său pe fratele lui Alexandru, Petre bicisnicul.

Alexandru se duse întru întâmpinarea fratelui său până la Săpăţeni. Acolo, după ce ambii fii ai lui Mircea se îmbrăţişară

Alexandru Voievod

După d. fi. Iorga: *Portretele Domnilor Romăm* călduros, ei se aşezară, împreună cu toţi boierii lor, la o masă întinsă afară pe pajişte şi începură un ospăţ de-i merse vestea până azi.

Ion Vodă stătea la pândă. Avea o armată vitează, compusă din ţărani moldoveni care-l adorau, din câţiva boieri care mai târziu l-au trădat, şi mai avea pe lângă el pe Vornicul Dumbravă, boer muntean refugiat în Moldova, un mare viteaz.

Aceştia toţi, pe neaşteptate, tăbărâră asupra chefliilor de la Săpăţeni, şi-i puseră pe goană. Alexandru Vodă fugi până la Floci, iar Petru Şchiopul tocmai la Brăila. După care, Ion Vodă, cu apucăturile sale despotice, aşează în scaunul Munteniei pe Vintilă Vodă, a cărui domnie a ţinut 4 zile, căci Alexandru, reculegându-se, se îndreptă asupra Bucureştilor, îl prinse şi-i tăia capul.

Întors cu ajutoare din Brăila, Petru Şchiopul dădu lângă Cahul vestita bătălie, în care Ion Vodă, trădat de boierii lui, în frunte cu Ieremia Golia, fu învins şi, predându-se Turcilor, omorât în crudul fel pe care-l ştie toată lumea. Capul lui, tăiat de pe trunchi, fu dus la Bucureşti şi pironit în poarta Curţii Domneşti.

Petru se urcă în scaunul Moldovei, iar Vornicul Dumbravă fugi în Ardeal, la Ion Báthory, de unde „cu multă bătaie de cap şi cheltuială" îl răscumpără Vodă Alexandru, de-l aduse în Bucureşti să-l taie „ca pe un trădător al Domniei Mele" zice Domnul el însuşi într-un hrisov al său din 1575.

Dar boierii ţării sunt sătui de Alexandru. O ceată întreagă, 40 la număr, merg la Constantinopol pentru a cere Sultanului înlocuirea lui.

Câteva luni mai târziu, în iarna anului 1577, se ridică în Constantimopol un medic italian, Rossi, un lombard, făgăduind Sultanului sporirea tributului de I-o numit pe el domn în Muntenia. El pretindea că e cerut de boierii ţării, arătând chiar 7 din ei pe nume. Alexandru şi Ecaterina prinzând de veste despre cele ce se urzeau la Stambul,

atât prin legăturile lor acolo, cât şi prin bogate daruri şi obişnuitele făgăduieli, reuşiră să înconjoare pericolul şi să facă ca ambiţiosul medic italian să fie condamnat la galere. Iar în ţară, cei 7 boieri trădători fură tăiaţi pe simpla arătare a doctorului Rossi.

Două luni mai târziu, la 28 Iulie 1577, Alexandru moare, deodată, pe neaşteptate. Nu e deci greu de bănuit, deşi dovezile

lipsesc, că n-a murit nici de boală, nici de adânci bătrâneţi (avea doar mult 60 de când), ci de otrava celor ce se săturaseră de crimele lui.

Cu trei luni înainte se stinse la Stam-bul şi fratele lui mai mic, Milos (20 Febr.

1577).

Ales de boieri şi confirmat de Poartă, Mihnea, fiul lui Alexandru şi al Ecate-rinei, luă locul tatălui său în scaunul Munteniei. Noul Domn era un copil de 11 ani. Potrivit obiceiului, mamă-sa, alături de doi alţi e-pitropi, luă trebile ţării în mână. Iată deci pe Ecaterina perota Regentă în Bucureşti.

Această doamnă, care era acum de nouă ani în ţară, nu se putea obişnui cu ea, în scrisorile ei se repetau mereu aceleaşi plângeri, că e ţară săracă şi boierii sălbatici, că e greu de domnit, căci. yfocul îmi arde în cap de răutatea celor ce ne stăpânesc la Stambul", şi că e prea din cale afară multă treabă, căci Doamna1 judeca singură pricinile la Divan. Şi apoi, oricum era străină, şi când mergea la biserică cu soră-sa Lulereţia împreună, la cea grecească se ducea, şi poporul nu-i ierta lucrul acesta.

Mărioara, văduvă acum la Murano (una din insulele Veneţiei), o ruga mereu prin scrisori s-o aducă şi pe ea la Bucureşti. Iar Doamna Ecaterina răspundea că nu este îngăduit ca o Francă de altă lege să vină să tulbure datinile răsăritene ale Curţii şi ale poporului. „Eşti în adevăr sora mea" scria ea Mărioarei „eşti sângele meu, şi te iubesc şi te doresc, dar ţara aceasta nu suferă ca eu, după atâta (vreme, să mă port după ritul grecesc şi sora noastră Lucreţia aşijderea, şi acum să vii tu şi să mergi la o biserică catolică, şi noi pe de altă parte la altă biserică grecească, e ruşine şi ne-ar râde lumea".

Iată ce însemna pe atunci greutăţile unei stăpâniri într-o ţară străină. Şi nu numai atât. Doamna, fiind suspectată, era spionată. Nu i se îngăduia să-şi poarte corespondenţa într-o limbă pe care curtenii n-ar fi cunoscut-o, căci, se vede treaba, fiecare scrisoare era citită şi controlată înainte de a fi trimisă la Veneţia, prin calea Stambulului de altfel. De aceia doamna iruga pe soră-sa să-i scrie pe viitor greceşte, nu italieneşte, „de oarece aici nu sunt Frânei care s-o citească. Mărturiseşte singură, că atât soţul ei cât a trăit, cât şi epitropii fiului ei Mihnea, nu îngăduiau să intre sau să iasă din ţară scrisori pe care ei nu le puteau citi.

De altfel, deşi corespondenţa Ecaterinei are un caracter strict familiar, Doamna e Doamnă, şi ca atare mândră. Adresându-se surorii ei, începea scrisorile astfel: „Cu mila lui Dumnezeu Doamna Ecaterina a toată Ungro-Vlahia, şi de la fiul Nostru, Domnul Mihnea a toată Ungro-Vlahiei, sănătate şi bucurie su (-Torei Mele Mărioara”, şi isprăvea: „Scriu eu, Doamna Ecaterina a toată Ungro-Vlahia, sora Senioriei tale. Către prea onorata şi prea nobila Doamnă Mărioara, în Veneţia, cu cinste să se dea”.

Conţinutul acestor scrisori erau, de obicei sau vreo veste c-a trimis bani (2000 de aspri în Mai 1579 ca să-şi facă casă la mănăstirea din Murano), daruri scumpe, năstrape de argint, linguriţe de aur, pahare, ceşti, blănuri şi câte altele – sau cereri de lucruri de pe acolo, pe care le plătea fireşte. Cărţi. Cerea cărţi de citi, şi-i mulţumea foarte îndeosebi când i se trimiteau. Ceea ce dovedeşte că Doamna Ecaterina era nu numai o femeie deşteaptă, energică şi harnică, dar şi o femeie învăţată, aşa încât înţelegem pentru ce se plictisea ea atât de grozav în tovărăşia boeroaicelor noastre, din care unele nu ştiau măcar să se iscălească.

Altă dată Doamna scria Mărioarei pentru nevoile fiului ei, Domn al Ţării Româneşti, care avea 12 ani. „Te roagă Domnul Mihnea Voievod, nepotul tău, să-i trimiţi doi căţei frumoşi-iru-moşi, micuşori, de parte bărbătească şi femeiască”. Şi altă dată încă îl scria din partea Lucreţii, că-i mulţumeşte pentru darurile ce iea trimis: „portretul tău şi două canafuri ce-a primit printr-un negustor şi la mulţi ani. Şi i-ară dat negustorului o blană să ţi-o ducă, şi să petreci frumos şi domneşte şi să ne heretiseşti cu călugăriţele toate la mănăstirea unde stai, şi nu altfel. Şi Dumnezeu cu Senioria Ta! Să se dea la Veneţia Doamnei Mărioara Vallarga-Adorno, în cinstitele mâini”.

În timpul acesta micul Domn se făcea mare, şi cum se întâmplă în casele domnitoare, mamă-sa îl însură de tânăr. De ce alese ea tocmai pe *Neaga*, fata clucerului Vlaicu Tătăranu din Buzău, nu putem şti. Dar trebuie să fi fost ceva la mijloc, poate vreo năzbâtie de-a lui Mihnea, căci

altfel căsătoria aceasta a unui Domn în scaun cu o simplă ifată de boer n-ar fi avut loc, şi mândra Ecaterină n-ar fi scris surorii sale că: „bărbatul dă preţ femeii, îşi oricine ar fi fost ea înainte, Neaga va fi de-acum Doamna Ţării” 1)

Cu Neaga, dezmierdată *Nag*, *Mihnea Vodă* avu un fiu Radu, despre care bunică-sa Ecaterina scria surorii Mărioare, cum se juca prin încăperile întunecoase ale Curţilor domneşti, de mai punea puţină mişcare în mohorâta lor viaţă.

De altfel, Doamna Neaga mai creştea, căci astfel a fost întotdeauna obiceiul la Curţile noastre, pe un copil din flori al

*) La nunta care avu loc în Iunie 1582, Braşovenii trimiseră nuntaşilor în dar o frumoasă cupă de argint.

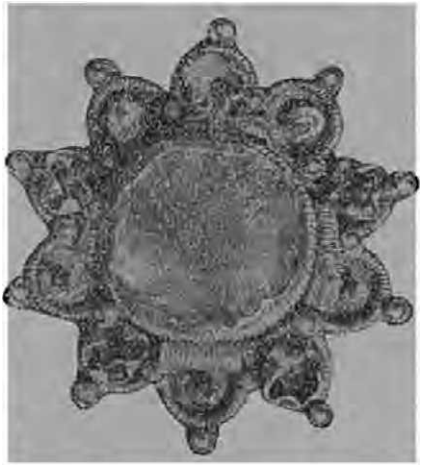

lui Mihnea, care purta şi el tot numele de Radu, şi era fiul unei femei *Visa* (sau Voica).

Doamna Ecaterina mai avusese cu soţul ei Alexandru Vodă mai multe fete, moarte tinere, un băiat Alexandru mort şi eH copal, şi două fete Elena şi Maria.

Ultimii ani ai domniei lui Mihnea şi a regenţei mamei sale Ecaterina fură tulburaţi de grija ce le-o pricinuia un nou competitor la scaunul domnesc. *Petre*, care a fost supranumit Cercel, fiul lui Vodă Pătraşcu Cel Bun şi *Broşa Doamnei Neaga* fratele lui Mihai, viitorul viteaz.

Peregrinările acestuia pe la Paris, împrietenirea cu Henric al II-lea, regele Franţei şi cu mamă-sa, celebra

Caterina de Medicis, primirea regească ce i se făcu la Veneţia, şi multiplele legături ce avea la Stambul, făceau pe biata Doamnă Ecaterina să nu-i mai tihnească nici mâncare, nici somn. Şi cu drept cuvânt, căci, cu toate sforţările, intrigile, darurile şi făgăduielile ei, ambasadorul Franţei la Poartă fu mai tare decât Sinan Paşa, prietenul Basarabilor noştri. Petru Cercel izbuti să scoată pe Mihnea din scaun. În toamna anului 1583, sosi temutul firman de mazilire, şi întreaga Curte din Bucureşti (Mihnea, E-caterina, Neaga şi Radu) fu strămutată la Stambul, iar de acolo, peste puţin, cedând stăruinţelor lui Cercel, fu dusă în exil, în insula Rodos.

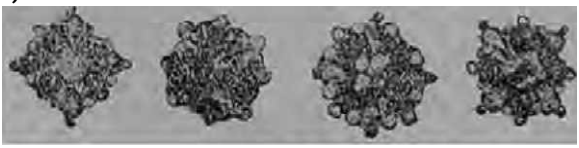

Maria Adorno, din fundul mănăstirii ei de lângă Veneţia.

Înnebuni aproape de spaima acestei catastrofe. Obişnuită cum era cu moravurile occidentale, i se păru că dacă s-ar fi prăpădit pământul, mai rău nu putea fi. Doamna Ecaterina roasă de nevoi şi atotştiutoare în de-al de trebile Stambulului, era dimpotrivă liniştită şi încrezătoare în viitor.

La 14 Ianuarie 1584 ea scrie Mărioarei: „Eu, iubita ta soră, Doamna Ecaterina, mult te salut, şi nepotul tău, fiul meu Mihnea Voievod, şi femeia lui Doamna Neaga, mult te salută. Şi dacă întrebi despre noi, suntem bine până acum, ya Domnului. Dar de loc să nu te mâhneşti pentru nenorocirea care ne-a găsit, peni trucă aşa este obiceiul acestui loc, când voiesc se pune pe un om, îl scos pe cel dintâi şi-l trimit în alt loc. Şi dacă întrebi despre sora noastră, este bine şi se află cu fratele ei în Constantinopol, dar bărbatul şi ginerii ei se găsesc în Moldova cu cumnatul meu> (Petre Şchiopul). Şi eu mă aflu în Rodos cu fiul meu Mihnea Voeyod, şi suntem bine şi nu, te întrista, pentru că această lume are astfel de obicei, când scot pe un om, nu-l

lasă să stea la Constantinopol. Iar acuma eu n-am putinţa de a-ţi trimite de cheltuială ca înainte, de oarece ne-a scos din domnie. Şi roagă iar pe Dumnezeu, şi să ne încredem în numele lui. Vom lua înapoi domnia, dacă o vrea Dumnezeu, şi ţi-am trimis un lighean şi un ibric şi plapomă, împrejur cu atlas roş şi la mijloc aurie şi plapoma de care-mi scrii, nu am chip acuma. Şi-ţi trimit şi o faţă de masa albă şi nimic alta. Şi Dumnezeu cu tine. Eu, Doamna Ecaterina, scriu din Rodos".

Această linişte a Ecaterinei era datorită faptului că ea cu năştea obiceiul ce luase Turcii de a pune şi scoate Domnii în Ţările noastre, după capricii, după prietenii şi îndatoriri, sau după suma ce era fiecare în stare să verse în vistieriile Padişahului sau ale Paşalelor. Iar exilul devenise şi el un obicei, un ce obligator aproape pentru Domnii mazili. Cumnatul ei, Petre Şchiopul, fusese şi el scos din domnia Moldovei, exilat tot la Rodos, şi întors apoi din nou în scaun. Cum, pe – de altă parte, Ecaterina domnise în totul până acum, în timpul lui Alexandru şi al fiului ei Mihnea, 15 ani în şir, era, pe acele vremuri, un record de care se declara ea mulţumită... cu nădejdea în Dumnezeu fireşte că va veni vremea să capete din nou domnia.

Un eveniment neaşteptat întoarse însă toată familia pe dos şi scoase până şi senina linişte a Ecaterinei. După abia câteva luni de exil în Rodos, Ecaterina cu fiul, nora şi nepotul, fură strămutaţi din insula Mediterană de pe coastele Asiei, tocmai la Tripolis în Africa. Fuseseră unii la Alexandria Egiptului, dar în Tripolis nu mai călcase picior de Român. Şi aceasta era opera lui Petru Cercel, care, de

frica rivalilor săi, nu ştia cum să-i trimită mai departe în capăt de pământ.

Totuşi, chiar de acolo, Mihnea, un tânăr inimos după cum se pare, întreţinea legăturile lui cu capitala Imperiului şi nu deznădăjduia că se va întoarce în ţară. Scrisorile ce s-au găsit de curând în arhivele Veneţieiadresate marelui Vizir, chehăii lui, şi fostului vizir Sinan Paşa, prietenul familiei, arată lămurit atât întristarea de-a se afla aşa de departe de toţi ai lor, cât şi nădejdea că vor fi ajutaţi a se reîntoarce, nu numai în Europa, dar chiar în Bucureşti.

Astfel la 18 Septembrie 1584 şi la 1 Octombrie al aceluiaşi an, el scrie celor de mai sus fiecăruia câte o scrisoare.

Stilul umil al acestor scrisori e jignitor pentru mândria noastră naţională de azi. Însă astfel erau vremurile, nicio sută de ani după moartea lui Ştefan Cel Mare, care poruncea în Polonia, nici 50 de ani după Petre Rareş, care făcea lege în Ardeal.

Scrisorile lui Mihnea începeau astfel: „Subsemnatul rob smerit mă închin cinstitelor dumitale picioare" sau „la pământul cinstitelor voastre picioare".

Iar cuprinsul e următorul: întâi, un mic rezumat al dom

niilor tatălui său Alexandru şi a sa, pe urmă descrierea neaşteptatei maziliri ce-l lovi. „A sosit la noi un ceauş de la Curte", scrie el vizirului „căruia nu i-am făcut nicio împotrivire, şi care m-a ridicat împreună cu ai mei. Eram vesel şi zâmbitor, fiindcă ştiam că mă voi închina la picioarele prea fericitului Padişah. Dar decodată m-am pomenit cu firmanul surghiunirii mele la Rados. Iar peste puţin m-am pomenit iarăşi cu un ceauş de la Curte şi m-a adus aici, la Tripolis din Africa. Nedreptatea făcută subsemnatului rob al vostru nu s-a întâmplat nimănui în lumea aceasta. Starea noastră a devenit foarte rea, fiindcă n-am avut pe nimeni să poarte grijă de această nedreptate ce ni s-a făcut şi să vorbească Padişahului. Acum, stăpâne, aţi ajuns, slava Domnului, cu fericire Mare Vizir şi sunteţi

acela care…” şi urmează rugăciuni şi făgăduieli de bani şi de frumoase daruri, dacă-i va înapoia domnia, sau cel puţin dacă-l va scoate din Tripolis. „Iar dacă nu se va putea avea scăpare în felul acesta” scrie el „atunci să ne treceţi în Turcia europeană, unde să ni se arate o locuinţă. Ce mai soartă şi aceasta a noastră! Vrem să fim şi noi cu locuinţa în Europa, aşa cum au fost atâţia voievozi ai Valahiei până-acum.

Cu atare scrisori către vizir, chehaia şi Sinan Paşa, el însărcinează pe omul lui, credinciosul Nicola, un grec care vedea de toate trebile lui şi ale Ecaterinei. Avea mare grijă de el, să fie bine ascuns când o sosi în Stambul, pentru că dacă l-ar afla duşmanii, apoi s-ar zădărnici toate planurile. Pe un alt prieten, foarte sus pus, Capidan Paşa, amiralul flotei ottomane, îl roagă să ascundă pe acest Nicola în chiar casa lui, spre a nu fi descoperit.

Aceste rugăminţi, darurile trimise, şi-n deosebi banii făgăduiţi, îşi făcură efectul.

La începutul primăverii (April) 1585, Mihnea îşi recăpătă domnia. Petru Cercel, învins, fuge în Ardeal, iar Doamna Ecaterina, cu fiul, nora şi nepotul, se reîntorc în Bucureşti.

De acolo scrise ea, după o lungă tăcere, surorii Mărioara la Murano: „Dacă întrebi de noi, am suferit mult. Ne-a surghiunit la Tripoli şi am petrecut acolo un timp îndelungat, iar acum iarăşi ne-a dat Domnia şi suntem bine, cu ajutonul lui Dumnezeu şi cu rugăciunile către Prea Sfânta, care dă puteri în

 nenorociri. Măcar până în fundul pământului să fie omul, şi

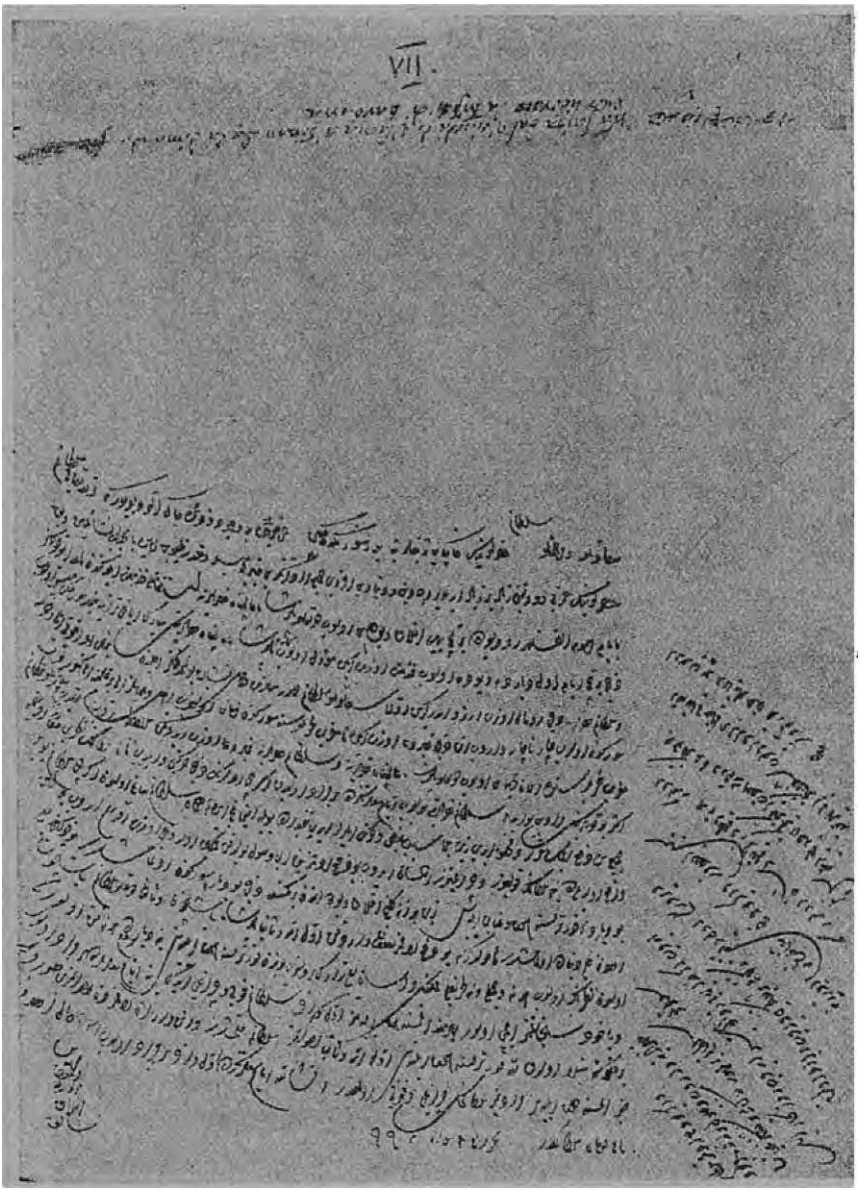

O *scrisoare a lui Mihnea Vodă către Sinan Paşa*

Dumnezeu, dacă-l iubeşte, îl scoate de acolo”.

Că doamna Ecaterina a fost o femeie inteligentă şi energică, se vede şi de acolo că în a doua domnie a lui Mihnea, tot ea ducea trebile ţării, deşi fiul ei, major, avea nevastă, metresă, şi şase Copii. Nepotul raguzan Giovani

de Marino Poli, cel care ţinea pe Estera, fata Lujereţiei, scria într-un rând mătuşii Mărioara că Doamna Ecaterina" e fără tihnă, fiindcă ţara e mare şi alte judecăţi nu sunt, decât ori ea, ori Vodă judecă toate, vezi dumneata, dacă are de lucru ori nu". După credinţa djjui Iorga, Mihnea judeca la Târgovişte şi Ecaterina la Bucureşti, un fel de împărţire a domniei între mamă şi fiu.

Dar se pare că a domni e mai greu chiar decât a sta în surghiun. Lăcomia Turcilor nu cunoştea margini. A te menţine în scaun însemna a despoia ţara pentru a îmbogăţi pe oamenii Stambulului întâi, şi pe urmă, fireşte, pe sine. Mihnea şi Ecaterina, pentru a răsturna pe Petre Cercel, făgăduiseră Turcilor sume atât de mari, încât fură nevoiţi, când se întoarseră la Bucureşti, să pună noi dări pe ţară. În scrisorile Doamnei către sora ei mereu numai jeluiri întâmpinăm, că Turcul e lacom, ţara săracă, şi că Petru Vodă a despuiat-o şi a nenorocit-o. Pe de altă parte, acest isteţ Petre Cercel nu lăsă pe Mihnea şi pe mamă-sa să-şi vadă în pace de treabă. Când fu alungat el din ţară, fugise peste munţi, unde voievodul Ardealului îl băgase la închisoare. Dar el găsi chipul să evadeze, lăsându-se cu o frânghie, noaptea, pe fereastră. Scurt timp după aceia, îl aflăm iar ba la curtea împăratului Germaniei, ba la Roma la Sfântul Scaun, uneltind din nou cu regele Franţei reîntoarcerea lui în Bucureşti. Şi la fiecare veste mai alarmantă, Mihnea Vodă şi Doamna Ecaterina deschideau sacii cu aur şi mai trimiteau peş-chele la Stambul.

În luna Iunie 1587 se făcu în Moldova, la Tecuci, nunta lui Vlad, nepotul lui Petru Şchiopul şi văr primar al lui Mihnea. Acest Vlad, fiul lui Milos (mort la Stambul în 1577) luă în căsătorie pe fata Alexandrei, fiică ea însăşi a celebrei Kiajna, care, pe unmea aceia, mai trăia încă la Constantinopol. Prin această însoţire se punea capăt lungilor duşmănii ce fuseseră între familiile domnitoare acum la noi şi familia Kiajnei. Se făcu deci o nuntă <su mare alai, adevărată nuntă domnească, la care fură de faţă Perú Şchiopul al Moldovei cu soţia şi copiii, şi Mihnea al Munteniei, cu mamă-sa Ecaterina şi cu fiii săi Radu şi Vlad.

Trei mii de boieri, de jupânese şi de slugi domneşti şi boiereşti însoţiră pe Domnul lor la Tecuci.

Pe drum, la întors, Doamna Ecaterina, îmbătrânită şi slăbită, se îmbolnăvi. Un doctor fu chemat în grabă din Ardeal, care, prin meşteşugurile lui, o lecui. Mai târziu însă Doamna se îmbolnăvi din nou, subit şi atât de grav, încât Mihnea Vodă, cu familia şi întreaga lui Curte, veni din Târgovişte la Bucureşti să-şi vadă mama înainte de a-şi da duhul. Se îndreptă şi de data aceasta, şi, cum se simţi mai în puteri, merse la o mănăstire din împrejurimi să se închine la o icoană a Maicei Domnului, făcătoare de minuni. De acolo, se pregătea să plece la Constantinopol pentru a duce ea însăşi tributul Sultanului şi a mai învârti trebile împotriva nesuferitului de Petre Cercel, care, din zi în zi, câştiga teren asupra lor. Nu apucă să facă drumul acesta, căci moartea ce o pândea îi curmă şirul zilelor OS9°) – O jăliră Bucureştii, care par a o fi iubit, se cerni Domnul şi întreaga ţară, şi o petrecură la ultimu-i lăcaş, în mănăstirea Sfintei Troiţe, ctitoria soţului ei (Biserica Radu Vodă)

Mormântul ei nu s-a descoperit până azi. Ce e drept, această biserică, care este aproape unul din singurele monumente istorice ale Capitalei, e încă necercetată şi stă părăsită pe cheiu gârlei, gata să se năruiască.

În faţa Istoriei, Doamna Ecaterina stă alături de Doamna Kiajna, cu care a fost mereu confundată. La fel de ambiţioasă şi de energică, mai puţin crudă, însă mai pricepută în trebile publice, ea a fost mai mult decât o Regentă. În galeria voievozilor noştri, ea poate figura alături de ei, nu ca soţie de Domn, ci ca Doamnă a tarei.

În lupta lui Mihnea cu Petre Cercel acesta dintâi învinse. Petru, deşi favoritul Sultanei Hazaki, totuşi fu întemniţat, apoi cusut într-un sac şi aruncat, noaptea, în Bosfor. Însă această izbândă a lui Mihnea Costă atâta aur, încât Sultanul, care ştia că de acum înainte nu mai poate aştepta nimic de la el, îi luâl domnia în 1591, un an după moartea mamei sale Ecaterina.

Mazilul Domn fu ridicat din Târgovişte, urcat într-un

car şi trimis la Stambul. Acolo, pentru a nu sfârşi ca rivalul său Petru, hrană a peştilor marei, el îmbrăţişă credinţa lui Maher med, rămânându-i numele în Istorie de Mihnea Turcitul.

Din căsătoria lui cu Doamna Neaga, se născuseră trei fii şi două fete: Radu, Alexandru, Vlad, Irina şi Ruxanda. Una din fete fu măritată după un boer de ţară şi rămase, după turcirea tatălui ei, în Muntenia. Ceilalţi copii au murit nevârstnici, cel din urmă Vlad, la 22 Iulie 1587, o lună de zile după nunta de la Tecuci, aşa încât doftorul venit din Ardeal o fi fost chemat şi pentru el, nu numai pentru bunică-sa Ecaterina.

Mihnea întreţinea însă de multă vreme legături de dragoste cu o femeie ce purta frumosul nume românesc de Visa. Cu ea avu el un fiu, botezat Radu, ca şi fiul său mai mare. Când îl prinse mazilirea în 1591, el pare a fi fost despărţit de Neaga, dacă nu prin biserică, în tot cazul de fapt.

Şi e foarte prorabil că atâta vreme cât a trăit maică-sa, Mihnea n-a îndrăznit să-şi alunge tovarăşa care împărtăşise cu el surghiunul şi mizeria de la Rodos şi de la Tripolis. Însă Doamna Ecaterina fiind moartă, morţi fiii lui şi fata măritată, rămăsese pe lângă el, pe de o parte, o Doamnă îndureratâ, cernită şi plânsă, pe de altă parte o ţiitoare cu-n fiu încă copil. Şi atunci Mihnea Vodă se hotărî să trimită pe Neaga să-şi plângă singură nenorocul la moşia ei din munţii Buzăului, iar el opri la Curte pe Visa şi pe fiul ei, Radu. Astfel s-ar tălmăci cum, mult după plecarea renegatului Domn, Neaga mai era în ţară, de unde ne-a mai rămas şi o scrisoare de la ea; şi-o mai găsim şi în Polonia, dăruind unei mănăstiri din Kiew (Obitel Breskaia) o cruce, pe care stă săpat, în limba leşească, aceste vorbe uimitoare: „De Dumnezeu îngrijitoarea *regină* a Ţării Roaneşti!” De asemeni o mai aflăm în viaţă prin 1599 – 1600, dăruind o cruce mitropolitului Teofan al Moldovei, trăitor pe atunci la Sf. Munte1).

Cât despre Mihnea, silit de-a se turci pentru a-şi scăpa viaţar el luă în Stambul numele de Mehmed Bey, şi,

însurându-se după legea lor cu o sumedenie de neveste, avu şi o sumedenie de copii turci – Turci Basarabi – din care cunoaştem numele numai a doua fete, Ihume Catum şi Caise Catum, şi a doi fii. Ibrahim şi Mustafa bei, pe care-i vom mai întâlni la domnia fratelui lor Radu-Mihnea.

—) Mormintele Doamnei Neaga, al tatălui ei clucerul Vlaico şi al mamei sale Jupâneasa Anca (precum şi ale fraţilor şi rudelor sale) se află în ruinele bisericii curţiilor boiereşti de lângă Buda, în munţii Buzăului (N. Iorga: A.A.R. Sect. Ist. Seria III, Tom. XII, Mem. 12).

Ştefăniţă, fiul lui Petru Şchiopul

(*După un tablou în ulei de* lui *Castelul Ambros în Tirol*).

CAPITOLUL XII.

DOAMNELE MĂRIA ŞI IRINA ALE LUI PETRE ŞCHIOPUL

A

m arătat în capitolele precedente, cum că s-a crezut multă vreme că Petre Şchiopul era fiul lui Mircea Ciobanul şi al Doamnei Kiajna, pe când el era de fapt fiul unui alt Mircea care era fecior lui Mihnea cel Rău, nepot lui Vlad Ţepeş.

Crescuţi în Constantinopol din frageda lor copilărie, fiii acestui Mircea Vddă şi a Doamnei lui Maria, Alexandru, Petru şi Mâlos, s-au însurat acolo, în Pera, cu fete de Levantini influenţi. Petru a luat pe *Maria Amirali*, dintr-o bună familie de italieni grecizaţi, originară din insula Rodos. În tinereţe, nici el, nici fraţii lui nu par a fi râvnit. domnia. Însă, atât ambiţia familiilor Amirali şi Salvaresi, cât mai ales interesele puternicului Mihail Cantacuzino, făcură ca două din aceste odrasle domneşti să ajungă la rândul lor pe scaunele voievodatelor noastre. Alexandru înlocui în Muntenia pe Petre Cel Tânăr, fiul Kiajnei, iar Petru, şase ani mai târziu, ajunse Domnul Moldovei (1574)

Greutăţile ce întâmpină pentru a-şi cuceri scaunul, luptele lui cu Ion Vodă cel Cumplit, şi mai în urmă neajunsurile ce-i făcură fraţii acestui Ion Vodă, numiţii Ion, Alexandru şi Constantin Potcoavă, nu încap în cadrul

acestor evocaţiuni de Domjniţe, Doamna Maria neavând în luptele acestea niciun fel de amestec.

De altfel Petre Şchiopul, care era, când se urcă în scaun, de vreo 45 de ani, avea o fire atât de blândă, de bună, de dreapta şi de miloasă, încât trece azi în ochii noştri drept un om., slab", un domn deci fără însemnătate. Nu acelaşi lucru gândeau contemporanii despre el. Ureche spune că, yboerilor li-era ca un părinte, şi la mare cinste îl ţineau, şi din sfaturile lui nu ieşeau. Ţării era apărare, pe săraci milostiva, mănăstiri miluia, cu vecinii bine vieţuia, judecata cu blândeţe o făcea, şi nu era a zicere că nu e harnic de domnie". Iar Azarie, cronicarul lui, scria că este „cu ochii galeşi şi înfăţişare frumoasă, arătându-se destoinic de domnie".

Toate aceste calităţi făceau din el, fireşte, un om bun, însă nu un Domn mare.

Necontenitele tulburări lăuntrice pricinuite de fraţii Potcoavă, care-l scoaseră de două ori din scaun, silindu-l să fugă, cu întreaga lui familie, la curtea fratelui său Alexandru din Muntenia, făcură pe Sultan ca, pierzându-şi răbdarea, să-l mazilească după cinci ani de o domnie, care de fapt fu pe placul boierilor, nu însă şi a ţăranilor, care nu puteau uita pe iubitul şi viteazul lor Ion Vodă.

În tot timpul acestor cinci ani, nu putem afla de nicăieri vreo veste despre Doamna Maria. Ştim numai despre ea că-şi creştea, ou o deosebită îngrijire, odrasla domnească născută din această însoţire, pe *Domniţa Maria*. A mai avut apoi încă o fată *Despina* şi un fiu *Vlad*, dar ei au murit. copii, şi nu le întâmpinăm urmele în documentele timpului, decât numai mormintele lor se află şi azi la mănăstirea Calată de lângă Iaşi.

În schimb, în 1579, data mazilirii lui Petru, aflăm o veste surprinzătoare. Pornită cu bărbatul ei şi cu fata la Constantinej-pol, Doamna Maria rămâne acolo, pe când soţul ei ia drumul exilului la Alep, în Asia Mică. Aceasta ne dovedeşte un lucru, pe care lipsa de documentare asupra ei ni dădea fără aceasta de bănuit, anume că Doamna lui Petru Şchiopul a fost o femeie ştearsă, fără nimic deosehit

care s-o facă să rămână în amintirea posterităţii. Pe când Doamna Kiajna putrezise în mizeria Alepului, pe când cumnata ei Doamna Ecaterina a lui Alexandru Voievod fu silită să împărtăşească mai târziu exilul fiului ei Mihnea tocmai pe coastele Africii, Doamnei Mariei îi este îngăduit să rămână în Constantinopol, în sânul familiei ei, în tot

Doamna Maria Amirali şi Domniţa Maria Tzigară
(Pictură murală de la mănăstirea Galata, Iaşi)

După d. St. Nicolaescu: *Petru Vodă Şchiopul* etc.

timpul exilului soţului. Altă explicaţie nu este, de cât acea că această Doamnă nu părea Turcilor destul de periculoasă pentru a fi îndepărtată din capitala lor, centrul tuturor intrigilor.

Când, trei ani mai târziu, Petru Şchiopul îşi recăpătă domnia graţie unor sume fabuloase făgăduite Porţii, Doamna Maria se întoarse liniştită în Iaşi, alături de soţul ei, tot atât de ştearsă ca mai înainte, fără a face pe nimeni să vorbească de ea, nici pe cronicari, care o ignorează complet, nici pe ambasadorii streini din Stambul, care luaseră obiceiul să raporteze suveranilor lor atâtea lucruri interesante despre Doamnele noastre române.

În această a doua domnie a lui Petru Şchiopul, două evenimente familiare făcură, bănuim, ca Doamna să iasă puţin din apatia ei. Două nunţi domneşti întâmplate în acelaşi an, 1587. Despre una din ele am vorbit în capitolul precedent. E marea nuntă de la Tecuci, nunta de împăcare a familiei lui Mircea Ciobanul ou familia lui Mircea Corvin.

Se ştie că Vlad Dracul, fiul lui Mircea Cel Bătrân, a avut printre numeroşii lui copii, un fiu Vlad Ţepeş şi un fiu Vlad Călugărul. Coborâtorii lui Vlad Ţepeş, a cărui nevastă, Elena Corvin, era vară cu regele Ungariei Matei Corvin, şi-au spus, nu Basarabi cum erau după tată, ci după mama lor *Corvini*. Petru Şchiopul s-a intitulat întotdeauna: „Din familia regească a Corvinilor”, iar descendenţii fratelui său Alexandru, anume Mihnea, Radu-Mihnea şi Alexandru Coconul, la fel făcură până prin anii 1630.

Aşa dar, în Iunie I587, nufa lui Vlad, fiul lui Milos Basarab-Corvin, cu nepoata Kiajnei, adunase la Tecuci toate feţele luminate ale ţărilor noastre, printre care fireşte şi pe Doamna Maria, care pare chiar a fi fost nună mare.

A doua nuntă fu a însăşi fiicei lui Vodă, *Domniţa Maria*. Mirele ei era un Grec, original din Ianina, *Zotu Tzigara*, despre familia caria se cunosc multe amănunte. El fusese om sărac, îmbogăţit prin muncă, boierit în Moldova,

şi ridicat prin strălucita" căsătorie ce făcea acum.

Zestrea Domniţei era de-o bogăţie uimitoare: o pădure mare în împrejurimile Stambul ului, o casă la Constantinopol în valoare de 10.000 de aspri banii mulţi, covoare turceşti şi persame, o haină de brocart, o rochie „rară" de modă poloneză, un cal domnesc, o sabie de argint, cruci cu pietre scumpe, lanţuri de mărgăritare, salbe de galbeni, inele, mânecare, ceşti, vase, năstrape, rufărie nesfârşită şi: *Una scuffia di Valachia de perle con cento*". *„Un bocal d-arzento da lavar le man*", *„Bottoni d-oro*", *„Una corona zoallada*" şi câte şi mai câte.

Nunta avu loc în Decembrie 1587, la Iaşi. Domniţa Maria cu soţul ei Tzigara rămaseră în ţară pe lângă părinţi, însă scurtă vreme după aceia Doamna Maria, mama ei, să săvârşi din viaţă, fătă a se ştie exact nici ziua morţii, nici pricina ei. A fost îngropată la mănăstirea Galata, de pe dealul sud estic al laşului, o ctitorie de-a lui Petru Şchiopul, iar mormântul ei se mai vede şi azi, alături de-al copiilor săi Despina şi Vlad.

Petru Vodă, omul cu ochii galeşi, se mângâia repede, căci el avea, de câţiva ani acum, o tânără ţiitoare pe lângă el, la care ţinea ou atât mai mult cu cât ea îi născuse un fiu, care înlocuia în inima lui pe cel ce-i murise de mic. Această ţiitoare, *Irina*, pare a fi fost o femeie de rând, nu ca suflet, ci ca naştere, poate chiar doica domneştilor copii. Aşa încât văduvitul Domn nu o putea lua de nevastă, căci obiceiul ţării nu îngăduia voievozilor să se căsătorească cu o femeie în vinele căreia nu curgea sânge albastru. Un om însurat ajuns Domn, îşi aducea Doamna ou el, de orice neam ar fi fost ea. Însă în timpul domniei, nu putea contracta decât o căsătorie care să fie pe placul ţătii, cu o fiică de Domn, cu o rudă domnească, sau cel puţin cu o fată de boer.

Pentru acest cuvânt ţinu Petru Vodă mai departe pe Irina pe lângă el, fără a o lua de nevastă. Însă, în 1591, acest om bun; drept şi slab, hotărî să se lepede de domnie, căci nu mai putea ţine piept necontenitelor cereri de bani ce veneau din Stambul. Nu putem spune de el că n-a ştiut

ce înseamnă ambiţia, el, despre care ştim c-a râvnit tronul Poloniei. Însă nu avea firea destul de tare pentru a ţine piept cuceritorilor lumii, Mahometanii. Decât să aştepte mazilirea, surghiunul sau moartea, îi plăcu mai bine să plece de bunăvoie, luând calea Nordului, care ducea la o viaţă tihnită, decât calea Sudului, în capătul căruia îl aştepta urgia Turcului.

Ureche, în pitoreasca sa limbă arhaică, ne povesteşte întâmplarea în felul următor: „Deci s-au sfătuit Petru Vodă cu boierii ţării ce vor face, cum vor putea ridica şi alte dări care n-au mai fost. Că nu li-era că n-ar putea birui să dea această dare ţara, ci pentru că se făcea obicei, carele nu-l vor părăsi Turcii. Şi s-au gândit să isvodească de la altul, iar nu de la el. Şi s-au gătit să se ducă din ţară. Iar boierii îl sfătuiau să nu-şi lase scaunul şi ţara, ci să dea acea dare. Şi Petru Vodă nici într-un chip n-au vrut să ia blestemul ţării asupra sa. Şi au tocmit lucrurile înainte, lăsând boierii să păzească scaunul ţării. Iar el s-a ridicat cu fruntea boierilor (fraţii Movilă, fraţii Stroici, Andrei Hatmanul şi alţii) îşi au trecut prin ţara leşească în ţara nemţească”.

Însă înainte de a pleca, ceea ce nu spune Ureche, de unde poate nici nu ştia, Vodă Petru găsi cu cale să-şi reguleze întâi situaţia faţă de Irina, mama iubitului său fiu Ştefan.

Noaptea, pe ascunse, făcu înaintea lui Dumnezeu pe Irina Doamnă, căsătoria fiind oficiată de către Mitropolitul ţării Gheorghe Movilă, Ghedeon Episcopul de Rădăuţi şi Atanasie Egumenul de la Galata, iar de faţă fiind marii boieri Andrei Hatmanul, paharnicul Vasile Stroici, cămăraşul Hrisoverghi, precum şi alţii mai mărunţi.

Ameţitor de pitoresc în splendida-i naivitate e actul de mărturie al acestei tainice cununii: „7099 (adică 1591) Ghenar 17 zile, Duminică seara, trei ceasuri, ne-am cununat cu mama lui Ştefan Vodă, anume *Irina Botezată*. Adevăr am zis, până sunt 4 n ţară să nu se spuie cuiva, să fie ascuns, să nu ştie nimeni. Iar când voi fi ieşit în altă ţară, atunci să ştie toţi cum că cununaţi suntem. Să ştie toţi!”

Iată ultimul gând al lui Vodă Petru înainte de a-şi părăsi scaunul: legitimarea fiului său Ştefan. Acuma, cu nevasta, Doamnă postumă, şi cu fiul, poate. viitor Domn, Petru Şchiopul putea pleca luând cu sine o seamă de boieri cari în astfel de împrejurări îşi urmau credincios stăpânul, câteva rude, printre care pe Vlad şi pe soţia sa, nepoata Kiajnei, pe Alexandra, poate mama acesteia sau poate o soră de-a lui. Petru, fost voievod, părăsi scaunul Moldovei pentru a merge, nu ca înaintaşii lui să-şi întindă, gâtul gâzilor din Stambul, ci pentru a petrece în tihnă puţinele zile ce-o vrea Dumnezeu să i le mai îngăduiască.

Prin Polonia, unde fu la Cracovia oaspele regelui, el merse la Viena, la împăratul Rudolf al II-a, care-l primi „în chip prietenos şi demn de o personalitate nobilă". De acolo fu îndreptat prin Insbruck la Bozen în Tirol – unde i se fixase reşedinţa. Ferdinand von Kuehibach, Viertelhauptmann (adică Administratorul de plasă al Adigelui Inferior), fu însărcinat cu supravegherea Domnului pribeag şi a micii lui Curţi. Li se puse la dispoziţie un palat în Bozen, în care la început locuiră cu toţii, ducând acolo o viaţă de curte. domnească, de la care nu lipsea nici duhovnicul Domnului, Theodosie Barbovski, nici nebunul, *le fou*, cocoşatul Petre Bolea. Cu încetul însă, sătui de pubegie, începură a pleca unul câte unul, părăsind pe fostul lor voievod.

Porniră întâi la Veneţia fata sa Maria şi ginerele Zotu Tzi-gara cu copii. lor, apoi în Polonia, Luca Stroici şi Ieremia Movilă. Simion Movilă şi Andrei Hatmanul par a nu fi urmat pe Domnul lor la Bozen.

Printre tovarăşii rămaşi pe lângă Petru Şchiopul era o femeie cu mumele de *Maria*, o circaziană, care juca faţă de noua Doamnă Irina rolul ce jucase aceasta faţă de prima lui Doamnă, rolul de ţiitoare, obligator, se vede, la Curţile Domneşti. Pe Irina, după cum am arătat, o luase Petru Vodă numai pentru a regula o situaţie, pentru a-şi legitima fiul. Şi acum că datoria era făcută, nu mai încăpea menajare. Tânăra Circaziană, stăpână pe inima bătrânului, era stăpână şi în palatul din Bozen. Simţitoare din fire –

poate ducea şi dorul ţării – postuma Doamr nă Irina a Moldovei se stinse de durere. Ea muri încă foarte tânără, la 3 Noiembrie 1592, cam un an după sosirea lor în frumosul oraş tirolez. A fost îngropată acolo, la Bozen, în cimitirul de lângă biserica Franciscanilor. Piatra de mormânt aşezată de soţul ei, cuprins poate de târzii remuşcări, are următoarea inscripţie: „Doamna Irina, care şi-a urmat bărbatul pribeag tocmai din Moldova pentru legea sa, răposată în al 25-lea an al vieţii sale. Io Petru Voievod i-am pus această piatră, ca uneia ce i-a fost femeie prea cinstită şi prea iubită. A murit în Hristos şi cu credinţa că va şi învia cu Dânsul!”

Petru Şchiopul şi fiul său Ştefăniţă
(stampă din vremea lui)

Dar, că i-o fi părut rău într-adevăr, sau numai de ochii lumii, bătrânul pribeag nu mai avu zile destule pentru a se bucura de dragostea interesată a Circazienii Maria. În vara anului 1594 el se îmbolnăvi: „Nici aerul, nici marele călduri de vară nu-i priau”. Ferdinand von Kuehibach, îngrijorat de sănătatea lui, îl trimise la o moşie de-a sa, Zimmerlehen, pe muntele Voels. Acolo, după câteva zile, se stinse bătrânul Petru Vodă, primind sfânta cuminecătură

de la Mitropolitul Gheorghe Movilă, dar nemaiputându-se mărturisi din cauza slăbiciunei. Kuehibach era şi el faţă şi ducându-i întâi trupul la bisericuţa din Zimmerlehen, îl transportă a doua zi la Bozen, unde-l înmormântă lângă Doamnă-sa Irina. Pe piatra lui de mormânt stau săpate următoarele cuvinte: „Io Petru Voievod din familie regală Corvin a Valahiei, pentru a păstra în fiul său Ştefan credinţa, şi-a părăsit de bună voie întinsul principat, şi învrednicit de ocrotirea casei de Austria, a murit în vârstă de peste 60 de ani, la 1 Iulie 1594".

Acest epitaf, alcătuit fără îndoială de el însuşi, arată lămurit că cea mai mare. grijă a anilor din urmă a fost viitorul fiului său Ştefan. Pentru a nu-i pregăti lui un nume rău într-o ţară asuprită de silnice dări, părăsise şchiopul voievod scaunul Moldovei.

De altfel, testamentul său scris câteva zile înainte de-a murî, nu cuprinde decât numai dispoziţiuni privitoare la fiul său. Sunt calde rugăminţi adresate boierilor Luca Stroici şi Ieremia Movilă, să nu-i lase copilul pe drumuri, să-l scoată I din laustria pentru a-l ţine lângă ei în Polonia, şi să caute, când o veni prilejul, a-l urca în scaunul domnesc al strămoşilor săi.

Boierii, credincioşi, au încercat în tot chipul să ia pe Şter fan Vodă pe lângă ei. Au pus chiar pe Sigismund, regele Poloniei, şi pe soţia sa regina Ana, vară primară a împăratului Jâu-dolf al II-a, să ceară ei restituirea tânărului pribeag. Însă împăratul refuză, căci Iezuiţii din Tirol sechestraseră pe Ştefan, mai puţin pentru a-i scăpa sufletul de „erezia ortodoxă", cât pentru a pune mâna pe averile lui, care erau încă considerabile. El fu băgat în şcoala Iezuiţilor din Insbruck, unde se făcea mare haz de el ca de un fiu de Domn ce era, unde căpătă numai laude pentru silinţa lui la învăţătură, pentru buna lui purtare şi pentru înclinarea ce avea (!) de-a trece la catolicism, unde, vârât într-o congregaţiune religioasă (Congr. Mariani a Tinerimii studioase) fu numit după abia un an „Prefect al Congregaţiei", însă unde 8 ani după moartea tatălui său îşi dădu şi el duhul, murind acolo, printre străini, de oftică, se

pare. Fireşte că toată averea ilui fu sechestrată de popii catolici, care-şi ajunseră astfel scopul. Printre comorile lui s-au găsit şi tablouri, reprezentându-l pe el copil, pe el şi pe tatăl său, preoum şi pe Vlad Ţepeş, străbunul lor. Aceste toate se află azi la muzeul icastelului Ambros în Tir61.

Fata lui Petru Vodă, Maria Tzigara, retrasă la Veneţia, pierdu în curând pe soţul ei, şi se remărită în iurmă cu patricianul veneţian Polo Mânio. Ea avu copii din amândouă căsătorii, fete din prima, şi băieţi din a doua. Viaţa acestei Domniţe, destul de bine cunoscută prin publicaţiile domnului Iorga, petrecându-se aproape în întregime în străinătate, e mai puţin interesantă pentru noi. Interesant e numai că la moartea ei, în 1620 ea lăsă întreaga ei avere fiilor ce avusese cu Polo Mânio, iar fetelor din prima căsătorie, măritate bine de altfel, le lăsă uneia un pat şi celeilalte o cămaşă.

* * *

Ion Vodă cel Cumplit (*stampă vechie*
După B. P, *Haşdeu*: *ton Vodă cel Cumplit în*

CAPITOLUL XIII.

ULTIMELE DOAMNE DIN VEACUL AL XVI

DOAMNA MĂRIA LUI IANCU SASU ŞI IDILA DIN VENEŢIA

I.

D

DESPRE Iacob Era clide zis Despotul, zis senior de Samos să marchiz de Păros, conte palatin (făcut de Carol Qudintu) şi strănepot de zeu (al lui Hercule), am arătat mai sus că se logodise cu Domniţa lui Mircea Vodă Ciobanul şi a Doamnei Kiajna. Apoi, stricându-se această logodnă, el peţi pe principesa *Elizabeta* fiica puternicului senior răsăritean Constantin de Ostrog (Septembrie 1562), cate-i fu refuzată fiindcă avea numai 7 anii. Domnul Moldovei avea vreo 38 şi era grăbit să se însoare. Îşi aminti atunci de frumuseţea fetei lui Martin Zborovski, *Christiana*, pe care o cunoscuse cu 5 ani în urmă în Polonia, şi scrisese tatălui ei pentru a cere mâna fetei care-i fu acordată.

Pregătirile nunţii erau destul de înaintate, când Despot Vodă fu nevoit să fugă din Iaşi, la Suceava, să se închidă în cetate şi să suporte acolo acel memorabil asediu, la care, prin trădare, îşi pierdu şi viaţa, (1 Nobr. 1563]). Logodnica lui se mărită om an mai târziu cu Ion Chodkievicz, căpitanul Samogiţei, iar fratele ei, Christofor Zborowski, fu logodit mai apoi şi el cu o româncă, Domniţa lui Alexandru Vodă Lăpuşneanu. Nici această căsătorie nu avu loc, după cum am arătat mai sus (cap. IX).

—) Despot Vodă avea ca ţiitoare pe-o Greacă, care, la omorul ibovnicului el fu trimisă de Tomşa Vodă la o mănăstire. Copilul născut din el fu sugrumat în leagăn.

Ion Vodă Cel Cumplit (1572 – 74) se zileea fiul lui Ştefăniţă Cel Tânăr, nepot lui Bogdan Orbul, strănepot lui Ştefan Cel Mare. Contemporanii lui spuneau de el că este armean, alţii spuneau că e polon, şi alţii că e rus. Istoriografia modernă admite în genere că era moldovean, fiul lui Ştefăniţă Vodă cu o armeancă, soţia lui Şerbega, armean şi el. Neavând de nică-eri dovada adevăratei lui origine, noi înregistrăm părerile emise şi ne mulţumim a spune de el că în scurta lui domnie de doi ani s-a arătat vrednic de-a fi aşezat de noi în galeria Domnilor Glorioşi, ba mai mult, îl putem chiar înălţa pe un piedestal deosebit, alături de singurul Domn Român pe care-l putem compara, Domnul Tudor.

Ion Vodă cel Cumplit şi Tudor Vladimirescu au înfăţişat, în trecutul nostru de uricios despotism şi de apăsare a poporului, au reprezentat, *zic*, *ideea Democratismului* şi a dragostei de cei mici şi slabi.

Voievodul Haiduc, astfel ar trebui numit Ion în Istoria Românilor.

Acest prim democrat român cutreierase Europa înainte de a se urca în scaunul Moldovei: Polonia lui Sigismund, Moscova lui Ioan cel Groaznic, Crimea Hanului tătar, Germania lui Maximilian, in a Cărui armată slujise, Turcia lui Soliman cel Mare, iar ca pretendent domnesc, fusese în insula Rodos, exil protocolar pentru viitorii Domni. În timpul acestor peregrinări el se însurase la

Moscova cu *Maria Rostowska*, fata Kneazului Rostovului, unul din boierii ţarului Ivan Groaznicul. Avu cu ea şi un fiu numit Petru. Însă viaţa lui aventuroasă şi dorinţa de-a domni, mânându-mai departe pe căile destinului său, el fu nevoit să-şi lase soţia şi fiul în Rusia. Ajuns voievod al Moldovei în 1572, trimise la Moscova pe Isaia, Episcopul de Rădăuţi, să-i aducă familia la Iaşi. Află însă prin, acesta că Maria şi Petru murise amândoi, de ciumă, cam de mai mulţi ani.

El se reînsură atunci, luând pe-o moldoveancă, Maria, fata unuia din baerii săi *Lupea Huru*, Pârcălabul Hotinului şi a ju-pânesei sale i4 rmaraca. Această nuntă avu loc în postul cel mare al anului 1573. Ţarul Ivan Groaznicul, care aflase de văduvia lui, fără a şti că se reînsurase acum în Moldova, îi trimise, în

Mai 1574, o scrisoare, prin care-i propunea de soţie pe-o rudă de-a sa, fata Kneazului Teodor Mstistawski. Însă această solie moscovită, află, la sosirea ei în Iaşi că Ion Vodă nu mai era în viaţă. La Cahul ytrădat de Ieremia Golia, viteazul voievod murise în cele mai groaznice chinuri, rupt în bucăţi de cozile a patru cămile.

În timpul acesta familia lui, adăpostită în cetatea Hotinului, aştepta, înfrigurată, rezultatul bătăliei. Când – aflară moartea voievodului, luară cu toţii drumul Cameniţei, în Polonia. Erau. În convoiul acesta de pribegi, Doamna Maria, tatăl ei pârcălabul Huru, copiii Lazăr şi Ştefan (probabil fii naturali de-ai Domnului) şi şapte boieri moldoveni, cu jupânesele lor). Lupea Huru şi fata lui luaseră cu dânşii 27 de care încărcate cu bogăţiile lor. Două sute de călăraşi, trimişii de nobilul Iasłowiecki, veniră întru întâmpinarea convoiului, chipurile spre a-l escorta până la cetatea Ialowieel Însă, cum făcură cum dreseră, întreaga avere din cele 27 de care încăpu pe mâinile magnaţilor poloni. În zadar cerură păgubiţii banii şi sculele înapoi, în zadar interveni marele vizir din Stambul, ba până chiar şi Sultanul, care, fireşte, nu de dragul Doamnei lui Ion Vodă cerea aurul acela. Polonii răspunseră că regele Henric al III-lea, plecând în Franţa, îl

luase cu el. Iar familia lui Ion cel Cumplit, în cumplită mizerie rămase să-şi ducă zilele printre străini.

Doamna Maria, întoarsă mai târziu în Moldova, se călugări, luând numele de Teofana, iar fii ei, Lazăr şi Ştefan, când se făcură mari, cercară să capete scaunul Moldovei, cerşind ajutoare pe la Curţile Apusului. Dar soarta nu le-a fost prielnică. Au rămas amândoi, până la moarte, pretendenţi domneşti.

Din punct de vedere cronologic, ar urma rândul lui Ian-cu Sasul, îl lăsăm totuşi mai la urmă, având – despre Doamna lui ştiri mai multe şi mai interesante, care trebuie arătate.

—) Nu ştim dacă era în acest convoi şi soacra fostului voievod, jupâneasa *Armanca* a lui Lupu Huru. Dar ştim că 7 ani mai târziu, sub domnia lui Iancu Sasu, ea era în Iaşi, şi, ajunsă probabil la sărăcie, vindea pe 30 de zloţi tătăreşti, moşia sa din Oteşti (G. Ghibănescu, S. şi l, XIX p. 144).

Despre Aran Vodă spuneau contemporanii că era Evreu – Solomon Tedeschi – ceea ce, poate, înseamnă că era fiu natural al vreunuia din voievozii noştri cu o evreică. Ca pretendent domnesc se însură la Constantinopol cu una din fetele lui Anidronic Cantacuzino. Pe cealaltă fată a lui Anidronic, o ţinea tot un Domn român, Ştefan Surdul.

După un Domn armean, după un Domn sas, după un Domn evreu, urmează în scaunul Moldovei un Domn ţigan, Răsvan Vodă. Îşi el probabili, ca şi ceilalţi, era fiu natural al vreumui Domn Moldovean, al cărui mamă numai o fi fost ţigancă. De altfel, asupra originei acesteia nu mai există controversă. D-l N. Iorga a descoperit o scrisoare de-a lui Mihai Viteazul, în care eroul nostru, vorbind de Ştefan Răsvan, îl arată ca pe un fost slujitor de-al său, fiul unei roabe ţigănci, căruia, dându-i 6.000 de galbenii pentru a-i duce la Stambuil, el şi i-a însuşit, fugind cu banii în Ungaria. Devenind omul lui Sigismund Ba-thory, a intrat în Iaşi ca şef al gărzii ungureşti şi, în 1595, detronând pe pe Aron Vodă cu sprijinul acestei gărzi, îi luă locul în scaunul Moldovei.

Domnia lui a fost scurtă iar în analele noastre n-a rămas urma numelui vreunei Doamne. Vidra, celebra Vidră, e o poetică şi frumoasă plăsmuire a lui Bogdan Petriceicu Haşdeu.

II.

Printre numeroasele aventuri ale lui Petru Rareş, una din cele mai cunoscute e legătura pe care o întreţinea Domnul în Ardeal, unde soarta armelor îl făcură să petreacă o bună parte din anii domniei lui.

*) În Arhivele Braşovului (Rechnungen aus dem Arhiv der Stadt Kron-Weiss Iorg, curelar în Braşov, avea o nevastă frumoasă, o săsoaică ca şi el, *Ecaterina*. Petru Vodă, care se pricepea să dibuiască nevestele nostime, puse ochii pe Ecaterina şi cum era Domn şi învingător – de! – i-a făcut şi un copil, Iancu, cate fu însemnat pe corp, după cum se însemnau toţi feciorii de voievozi pentru a fi cunoscuţi mai târziu că sunt fii de Domni

Când, făcându-se mare, descoperi tânărul Sas, care se credea fecior de cifsmar, că e os din osul Domnului Moldovei, îşi luă rămas bun de la ai săi şi porni la Stambul să-şi încerce norocul, ca atâţia alţii. De acolo fu trimis în exil la Rodos, dovadă că Turcii îi recunosciuseră calitatea de „Pretendent legitim”, căci numai acei ce aveau sorţi de-a izbuti erau exilaţi în frumoasa insulă mediteraneană. A pune întrebarea ce legătură era între Rodos şi scaunele din Bucureşti şi din Iaşi e o zădărnicie. Trebuie acceptat faptul aşa cum este.

Norocul lui Iancu a fost că altă exilată, vestita Doamna Kiajna, îşi ducea pe atunci amărâtele zile la Alep, OTaş din Asia Mică, nu departe de Rodos. Kiajna era, după cum ştim, fata lui Petru Rareş. Cu toate necazurile ei, când află ea că un frate, pe care nu-l cunoştea, se afla pribeag în apropiere, se puse pe lucru pentru ani cunoaşte, pentru a-l proteja, pentru a-l însura. În Rodos trăia pe atunci o ramură a Paleologilor, coborâtori din împăraţii Bizanţului. Cum Iancu era fiu de Domn, şi de siguR că acolo nu putea şti nimeni că era odraslă nelegitimă, cum, de la o zi la alta, putea ajunge el în sus Domn, unul din Paleologii aceia îi

dete în căsătorie pe fata lui, Maria. După acest prim succes al Kiajnei, urmă al ddilea. Câţiva ani mai târziu, după cum ştim, soarta Mirceoaiei se schimbase prin căsătoria ce făcu fata ei cu fiul sultanului, Murad, sandgeacul Magneziei. Feciorii ei se turciseră, nemaiavând astfel putinţa de-a râvni la scaunele ţărilor dunărene, aşa încât neastâmpărata Kiajna nu avu odihnă până nu – smulse de la ginerele ei promisiunea că de va ajunge Sultan, va trimite pe fratele ei Iancu Domn în Muntenia sau în Moldova. Şi în adevăr, în 1574 Murad ajunse a fi Padişahul Ottomanilor, iar în 1579, Iancu zis Sasul, fu trimis Domn în Moldova. Da sfârşitul lui Decembrie a acelui an intra în Iaşi noua familie domnească: Iancu Vodă, Doamna Matia Paleologa, coconul Bogdan, şi patru Domniţe. Un fiu mai mare rămăsese zălog la Constantinopol.

stadt, zweiter Band, 1889) dăm de urmele lui Weiss Iorg, cizmarul (der Schu-ster), care în 1532 făcea parte din sfatul celor 100 de cetăţeni ai Braşovului (un fel de consiliu comunal).

După o neînsemnată domnie de trei ani, Iancu Sasul fu mazilit în urma cereri regelui Poloniei, Ştefan Baton, al cărui sol fusese oprit de Domnul Moldovei şi scrisorile ce ducea la Poartă, confiscate. Pentru a nu încăpea în mâna Turcilor, care prea prinseseră obiceiul să turcească pe mazili sau să le taie capetele, Iancu Vodă încercă să fugă, prin Polonia, în Germania. Averea pe care o adunase era frumuşică pentru fiul Catrinei Weiss, curelăreasa din Braşov. Convoiul care ducea domnesca familie pribeagă – Iancu, Maria, Bogdan şi fetele – era compus din o sută de care, din care 40 încărcate cu aur. Faţă de cele 27 numai ale văduvei lui Ion Cel Cumplit, averea acestui Domn însemna ceva.

Dar a ieşi din ţară cu atare bogăţii, era, pe vremurile acele, un lucru periculos, şi îndeosebi a străbate cu ele Polonia, unde Iancu era privit ca un trădător. Ajuns la Sniatyn (5 Sept. 1582), autorităţile prind de veste şi-i dau ordin să rămână acolo, până va fi înştiinţat regele despre

trecerea lui. Presimţind ce înseamnă o astfel de poruncă, el caută să scape prin fugă. Urmărit, după multe peripeţii e prins în creării munţilor şi dus cu deasila la Lemberg. Soseşte acolo – prizonier – străbătând străzile cu alai domnesc şi, în aparenţă cel puţin, nepăsător sau inconştient. Două sute de călăreţi moldoveni întovărăşeau careta, în care, împreună cu Doamna şi copiii, „foarte scump şi domneşte îmbrăcat, zăcea Vodă bolnav de podagră, zâmbind mereu unei lumi de pe stradă, care-l găsea „om blând şi.cu faţa cinstită".

În seara însă a aceleiaş zile, Vodă Iancu Sasu nu mai zâmbea. Despărţit de nevastă şi de copii, cu averile confiscate, el fu aruncat la închisoare, în citadela de jos a oraşului. Câteva zile mai târziu, un preot franciscan intră în carcera lui, încercând să-l convertească la catolicism. Convins luteran de când îşi deschisese ochii la Braşov, Iancu Sasu refuză să se lepede de credinţa lui. Mâhnit de-a nu fi putut scăpa un suflet de chinurile iadului, popa se retrase, lăsând să intre în locui la Iancu Vodă oamenii regelui, care-i fac citirea înaltului act de acuzaţie: /Corespondenţă polonă interceptată, aţâţarea Turcilor împotriva Leşilor şi câte şi mai multe, în capătul cărora venea sentinţa – moartea!

Sângele Ecaterinei Weiss fu mai tare decât al lui Ştefan cel Mare. Iancu se apăra, se văita, căuta a se dezvinovăţi. Nimic nu ajută. Fără mai o zăbavă, el fu ridicat din închisoare. Bolnav cum era, plecă spre locul supliciului, sprijinindu-se de doi călugări franciscani. U duseră pe piaţa publică a Lwówu-lui, şi-l urcară pe un eşafod ce se făcuse în faţa catedralei, unde, înnebuniiit de palmă, bietul olog dădu cu ochii de un gâde care ţinea în mână o spadă ridicată. Căzu în genunchi, rugându-se să fie iertat, până şi de gâde se ruga. Poporul, adunat acolo, plângea. Şi deodată, pe neaşteptate, pe când el încă se ruga, zvup, sabia îi reteză capul (28 Sept. 1582). Corpul „ridicat de popi, fu dat Doamnei lui, „care-l plânse trei zile" (atât?) şi-n semn de doliu îşi tăia părul. În ziua a 4-a, ridicat de ciocli şi însoţit de bocete „pe româneşte", fu dus

în catedrala Lwówu-lui, unde fu astrucat. Astăzi oasele lui nu se mai află acolo, căci în 1817 au fost scoase toate ciolanele morţilor din biserică şi aruncate într-o groapă comună, în afară de oraş!

În timpul acesta, la Constantinopol, fiul mai mare care rămăsese zălog la Turci, fu închis la Edi Cule, şi apoi omorât şi el.1).

*) ÎI chema Alexandru, despre care au scris unii istorici că n-ar fi fost fiul lui Iancu Sasu. Însă, într-un document din 1581, April 21, acest voievod pune „credinţa prea iubiţilor fii ai domniei noastre, *Alexandra* voievod şi *Bogdan* voievod", astfel încât filiaţiunea lui Alexandru este stabilită (Gh. Ghibănescu Surete şi Izvoade, XIX p, 142).

Înainte de a lua pe Iancu Sasul, Doamna Maria mai fusese măritată în Rodos cu un grec, de la care avusese doi copii, un fiu Filip şi o fată Chrysafina. Era deci acum nevoită să îngrijească în străinătatea aceia de toţi copiii ei, doi din prima căsnicie şi cinci din a doua: Bogdan, Elena, Chajna, Despina şi Voica. Magnaţii poloni, după ce o despoiară de averile soţului, cereau acum regelui să fie trimisă cu toţi copii ei la Stambul, adică la o moarte sigură. I s-a făcut regelui, nu ştiu cum, milă de ea şi a ţinut-o în Polonia, dându-i acolo câteva moşii, să aibă cu ce se hrăni, precum şi o pensie frumuşică, 12.000 zloţi pe an. Dar cu şapte copii în spinare nu era lucru uşor, şi apoi, pentru moşiile ce i se dăruise, intră în nesfârşite procese. Doamna Maria, înconjurată de altfel de mulţi Greci de ai ei, rude şi prieteni, (avea o curte compusă din 30 persoane) se apucă împreună cu aceştia să facă comerţ. Aşa îşi duse ea zilele până îşi văzu copiii mari. În 1593, după ce isprăvi în sfârşit toate procesele şi după ce-şi măritase trei fete şi încă bine (Poniatowski şi Catacalo) îşi luă cei trei copii ce-i rămâneau şi porni în apus să ceară, ca toţi pribegii înnaitea ei, sprijinul vreunui rege sau vreunui împărat pentru căpătarea „drepturilor legitime la domnia Moldovei" ale fiului ei Bogdan1). La 21 Martie o aflăm în Austria, la Neustadt, la arhiducele Maximilian, care cu o scrisoare de caldă recomandaţie o trimite la Dogele

Veneţiei. Acolo, Doamna îşi măritǎ pe una din fete cu un patrician de al Republicii, Gio-vanni Zâne. Cu ajutorul lui, capătă de la o bancă un împrumut; făgăduieli multe avea din toate părţile, însă un ajutor efectiv de nicăieri nu venea. Se hotărăşte atunci să apuce calea cea Mali sănătoasă, periculoasă uneori, însă singura care putea duce la domnia Moldovei, calea Stambulului. Plecă cu fata ei acolo, cea nemăritată, lăsând pe Bogdan la Veneţia, până o netezi ea greutăţile la Poartă. Prin legăturile ce avea cu Grecii din Constantinopol, ea reuşi să capete sprijinul vizirului Ferhat, aşa încât, după scurtă vreme, trimise la Veneţia după fiul ei.

Ajuns la Constantinopol Bogdan fu numit Domn ai Munteniei, sprijinit de Ferhat, pe când Radu Mihnea, venit şi el tot din Veneţia, şi sprijinit de Sinan Paşa, fu trimis în Moldova. Domnişorii noştri crescuţi prin străinătăţi, habar n-aveau că dincolo de Dunăre domnea un om care nu ştia de frica nimănui: Mihai Viteazul. Armata de Turci pornită să-i pune în scaun, fu zdrobită şi risipită de ostaşii voievodului Ţării Româneşti, care-i fugări dincolo de Rusciuc.

*) În 1589 ea – trimise la Roma pe un văr, Mihai Cipriotul, cu o scrisoare pentru Papa, cerându-i sprijinul pentru urcarea fiului ei Bogdan în scaunul Moldovei. Acest fiu avea atunci 14 ani. Papa nu primi solia.

Întors la Stambul, Bogdan trăi zile de amară decepţie şi în fiece clipă mama lui tremura din pricina nesiguranţei ce avea de a-l mai putea păstra în viaţă. Ba unii ba alţii din duşmanii lui căutau să-l omoare, sau cel puţin să-l însemne şi să-l exileze. În sfârşit, marele vizir Ibrahim, sedus de frumuseţea lui, îl luă sub aripa-i ocrotitoare, ţinându-l în palatul său de pe Bosfor, ca paj sau nu se ştie că ce. După destituirea acestui vizir, tânărul Bogdan, pentru aişi salva zilele, se ascunse în casa baiului Veneţiei. Ura duşmanilor săi urmărindu-l însă şi aici, Doamna Maria, care nu mai avea odihnă de grija fiu-său, închipui o păcăleală demnă de urmaşa Paleologilor. Răspândi vestea că Sultanul îl condamnase la moarte şi luând trupul unui criminal

spânzurat pe care-l trecu drept Bogdan Muşat, îl îngropă cu cinste şi cu bocete în curtea unei biserici greceşti din Constantinopol i). Iar pe fiul ei îl trimise, în cea mai mare taină, din nou la Veneţia la cumnatul său, Giovanni Zâne, până s-or mai linişti lucrurile şi l-o putea aduce din nou la Stambul pentru a-l face Domn.

Sosit la Veneţia tânărul şi frumosul Bogdan avu una din acele aventuri, care pun o rază de soare peste mohorâtele pagini ale Istoriei.

Patricenii Republicei erau obişnuiţi, de mulţi ani acum, cu pribegi de pe la noi. De la strălucita recepţie ce se făcuse lui Petre Cercel, până la îngăduitoarea primire ce i se făcea lui Bogdan, mulţi Basarabi şi Miuşatini se rătăciseră pe malul Adriaticii, plimbându-şi urâtul în gondolele Veneţiei, sau urcând scara de marmoră a palatului Dogilor spre a cere ajutoare. De altfel, de mai multe decenii, Veneţienii cunoşteau bine pe Români, prin căsătoriile ce avuseseră loc între patricienii lor şi fete din casele noastre domnitoare.

—) Vezi interesante amănunte în B. Walter: Ist. lui Mihai Viteazul (1609) apud Papiu Illarian: Tezaur de Monumente Istorice I, p. 10. Walter a văzut el însuşi pe tânărul Bogdau la ambasada Marii Britanii din Pera.

Sora Doamnei Ecaterina a lui Alexandru Vodă Mircea, Mărioara Vallarga, fusese măritată cu Fabrizio Adorno, din familia dogilor genovezi. Stabiliţi la Veneţia, ei au trăit acolo conform rangului lor, iar când rămase văduvă, Mărioara Adorno se retrase la Murano şi trăi acolo foarte bătrână, cunoscută de toată lumea. Fata lui Petru Şchiopul, Maria (văduva lui Zotu Ţigara) se mărită şi ea în Veneţia cu Paulo Mânio, iar copiii ei tot acolo s-au căsătorit.

Acum de curând, fiica lui Iancu Sasu luase pe Giovanni Zame, unul din marii patricieni ai Republicii. Sângele veneţienilor amestecându-tse cu cel românesc al Basarabilor şi al Muşatiniilor, pribegii noştri domni sau domnişori nu se mai simţeau străini – printre patricienii Repulblicei.

Bogdan, cumnatul lui Zâne, sosit i pentru a doua oară la Veneţia, în anul 1599, trăi acolo viaţa de lux şi de petreceri a acestui oraş care era încă pe atunci cel mai strălucit din Europa. Serbări, baluri, mascarade, se urmau zilnic în timpul Carnavalului, iar din tinereţea de aur a societăţii veneţiene făcea parte şi frumosul principe moldovean. Mergând într-o dimineaţă la dumnezeiască slujbă din San Marco sau din altă biserică, el găsi acolo pe călugăriţele mănăstirii Corpus Domini. Una din ele, foarte tânără şi foc de frumoasă, atrase îndeosebi luarea lui aminte.

Secolul al XVI-lea era romantic prin excelenţă. A merge zăngănindu-şi spada, pe urmele unei iubite şi a cânta, mascat, din mandolină, seara sub balcoane, era un lucru, pe care un tânăr la modă dacă nu-l făcea, n-avea ce căuta în Veneţia. Cu atât mai romanţios dacă iubita e călugăriţă. Însă fereşterele mănăstirii rămâneau închise când făcea Bogdan serenade. Tânărul fu nevoit să-şi schimbe tactica. Prin spioni plătiţi, o puse în urmărire, aflând în curând că fetiţa pe care o chema Elena, era orfană, crescută de maici, şi încă necălugărită. Bun şi atât, ba chiar minunat. Pentru a face fratelui ei pe plac, Signora Despina Zâne „intrând şi ea în complot, trimise la stanţa mănăstirii cu rugămintea să se ostenească până la dânsa, şi să-i aducă şi pe *sora Elena*, căci are să le comunice ceva. În palatul lui Giovanni Zâne se întâlniră peste câteva zile, Bogdan, sora şi cumnatul lui, maica Honorina şi Elena. Tânăra orfană îşi spuse povestea fără fraze, fără păreri de rău. Când era copilă trăia la părinţii ei, într-o casă mare pe malul unei ape. Multe îi rămăsese în minte din vremurile acele, dar nu-şi mai amintea nici numele oraşului, nici al părinţilor. Apoi, dusă odată cu barca la plimbare pe-o mare, care i-ar fi zis Marmara, nişte oameni răi, corsari, au răpit-o, şi au dus-o, aşa, în multe locuri, până au ajuns la Veneţia. Aici a

Veneţia în secolul al XVI-lea

După J.N. Sorgă: *Acte Vensfiene* (*A. A. R.*)

fost răscumpărată din fondul de binefaceri al Republicii, botezată, şi dată în îngrijirea călugăriţei Honorina, buna ei mamă pe care o iubeşte, după Dumnezeu, cel mai mult din toate fiinţele din lume.

Romanţa se transforma în roman, cu atât mai pasionant, cu cât Bogdan identifică îndată pe tânăra soră Elena. Era Fatme, fiica lui Iusuf Bey din Constantinopol, răpită de cosari cu câţiva ani în urmă. O recunoştea de altfel acum şi după un portret ce văzuse el în casa lui Iusuf, un medalion pictat de-un meşter italian. Şi atunci, din vorbă în vorbă, din amintire în amintire, restabiliră tot trecutul fetei, iar când plecară maica şi sora din casa patriciului Zâne, nu mai era, se zice, numai inima lui

Bogdan robită.

Bogdan scrise pe dată maicăi sale Doamna Maria că a găsit în Veneţia pe fata lui Iusuf Bey, că e frumoasă, că o iubeşte, şi c-o vrea de nevastă. Doamna Maria înnebuni de bucurie, căci i se arătau, prin această alianţă, noi nădejdi de a-şi împlini scopul, dorita domnie a Munteniei pentru fiul ei. Alergă la Iusuf să-i dea vestea cea bună. Acesta, un renegat italian pe care-l chemase Ciavatelli, se sfătui cu cumnatul său Omer Aga, şeful Seraiului, şi hotărâră amândoi că este bine şi cu cale să se facă această căsătorie. Scrise deci Iusuf lui Bogdan că-i dă binecuvântarea lui, însă mai era nevoie şi de încuviinţarea Dogelui pentru a scoate fata din mănăstire.

Lucrul acesta părea lui Bogdan cel mai uşor din lume. Avea doar pe cumnatul său şi avea prieteni destui pentru a pune pentru el o vorbă bună pe lângă Dogele Veneţiei. Însă iată, nu a fost uşor. Se vede treaba că frumuseţea Elenei mai încântase şi pe alţi tineri cu sângele clocotindu-i le în vine. În tot cazul, unul – din ei îşi puse de gând să nu lase, în ruptul capului, prada în mâraâle lui Bogdan. Şi cum pe tânărul acesta îl chema Giovanelli Sforza, din familia ducală milaneză, rivalitatea era periculoasă. În adevăr, nu numai prin influenţa lui, ci prin intrigi, prin pâri mincinoase, el periclită cauza moldoveanului nostru. Se apucă să răspândească zvonul în Veneţia că Bogdan e Turc, şi că vrea s-o ia pe Elena numai pentru a răpi un suflet creştinătăţii. În catolică Veneţie afacerea făcu senzaţie. Mai Rău decât atât, ştirea pătrunse înăuntrul zidurilor mântăstirei. Maicele, scandalizate, opriră pe sora Elena de a mai, ieşi din chilia ei, şi bieţii copii nu se mai putură vedea.

În zadar fu toată corespondenţa care urmă între Stambul şi Veneţia. În zadar mărturisea Capello, fostul Bail al Republicii la Constantinopol, că Bogdan e *christianissimo*, că-l ţinuse doar – doi ani ascuns în casa lui pentru a-l apaţa împotriva Turcilor. În zadar scria Gradenigo, actualul Bail, că de n-ar fi Bogdan creştin n-ar putea pretinde la tronul Moldovei. În zadar Omer Aga scria

el însuşi Dogelui, şi în zadar se ruga Bogdan să fie lăsată Elena în casa lui Zâne, căci nu o va lua de nevastă decât după ce-şi va fi Tedobândit tronul Moldovei, dovedind prin aceasta că e areştin adevărat, el „cliro-nomis tis Bogdanias”.

Dogele nu voi să audă şi nu voi să creadă. Drept Tăspuns la toate aceste cereri, senatul veneţian, în Decembrie 1599, constata oficial că nu mai are mănăstirea Corpus Domini nicio fată cu numele de Elena, ci numai o pocăită *Deodată* (dată lui Dumnezeu). La 15 ale aceleaşi luni, sora Deodată scria tat lui ei Iusuf Bey, pentru a-i arăta hotărâtea ce luase de a se călugări, blestemându-i că-şi renegase credinţa. Iar lui Bogdan i-ar fi dus o călugăriţă pe ascuns – afirmă V.A. Ureche – o scrisoare cu următorul conţinut: „Uită-mă. Acest păr este din acel adus jertfă la altar de Elena ta”.

Se vede că Doamna Maria, căreia îi mergeau toate anapoda, nu voi să se lase bătută, stăruind încă prin Bail, prin Iusuf, prin Omer Aga, să fie scoasă fata din mănăstire, căci la 7 Aprilie 1600 Consilierii Republicii (printre care aflăm pe un Thiepolo, pe – Un Donado, pe un Memmo şi pe Mattio Zâne) scriau din nou Bailului din Constantinopol că „drept Tăspuns la intervenţia ce-ai făcut după stăruinţa lui Omer Aga în favoarea căsătoriei nepoatei lui cu voevdul Bogdaniei, vă spunem că ne displace a nu-i putea satisface dorinţa, fiindcă fetiţa s-a călugărit în mănăstirea Corpus Domini *e non e piu possible chef lei esca de la*”.

Bogdan se întoarse la mama lui, în Stambul. Ani de-a

După o gravură de Thomas Allon.

Alaiul Sultanului rândul, pentru a uita poate pe Fatma-Elena-Deadata, urmăreşte ou îndărătnicie o domnie pe care n-o poate căpăta. În Constantinopol Doamna Maria îl ascunde cum poate, pe la ambasadorii puterilor europene, pe la prieteni creştini şi Turci. Apoi îşi ia odrasla şi porneşte din nou în lume, cutreierând Europa în căutarea unui sprijin. O găsim, împreună cu Bogdan, de două ori la Londra, la regina Elizabeta (1601) şi la regele Iacob (1608), la Berlin la Electorul de Brandenburg (1607),

la Viena, în Flandra, în Saxonia, apoi din nou la Veneţia. În timpul acestor peregrinări Doamna Maria moare – poate la Lemberg unde pare a se fi întors. Surorile lui Bogdan, afară de Voica, muriseră şi ele. Rămas singur în viaţă, el se întoarse din nou la Constantinopol, însă după trei ani de subucium zadarnic – văzând în 1611 prăbuşindu-se şi dinastia Movileştilor, fără ca el să poată căpăta scaunul Moldovei – se hotărî, în disperarea lui, să facă ceea ce Sforza la Veneţia spusese că făcuse de mult.

Pe când, în fruntea alaiului său, Sultanul Ahmed I trecea peistrăzile Staimbulului /pentru a merge la Eski-Serai, Bogdan se aruncă la picioarele Padişahulud, cerând să fie turcit.

Numit Paşă de Prilstina şi apoi de Brussa, în Asia Mică, el mai visa încă unirea Moldovei cu a Munteniei, transformate în ipaşalâc turcesc, sub ocârmuirea lui fireşte.

Musulmanul Ahmed, cu sânge muşatin şi paleolog, muri acolo, în legea lui cea nouă, cu toate visele lui de dragoste şi de mărire înăbuşite sub greutatea turbanului şi sub al soar-tei nenoroc.

* * *

Mihai Viteazul, Domniţa Florica şi împăratul Rudolf al II-lea.

După un tablou de la Galeria Corsini Roma.

CAPITOLUL XIV

FAMILIA LUI MIHAI VITEAZU

D

RECUM orice Francez cunoaşte pe de rost începutul lui

Telemaque al lui Fénelon fiindcă trece drept un model

B de stil: „Calypso ne pouvait se consoler du depart d-Ulysse. Dans să douleur elle se trouvait malheureuse d-etre immortelle etc, „, astfel orice Român ar trebui să ştie pe dinafară începutul Istoriei lui Mihai Viteazul de Bălcescu, fiindcă e un model şi de limbă şi de frumoase simţimite româneşti: „Deschid sfânta carte unde stă scrisă

gloria României, ca să pun dinaintea ochilor fiilor ei câteva pagini din viaţa eroică a părinţilor lor. Voi arăta acele lupte uriaşe pentru libertatea şi unitatea naţională, cu care Românii, sub povaţa celui mai vestit şi mai mare din voievozii lor, încheiară veacul al XVI-lea şi-s. c. 1”.

Din nefericire, Doamnele şi Domniţele române din acea epocă n-au lăsat în amintirea posterităţii decât şterse icoane de femei, cari nu s-au învrednicit să fie la înălţimea glorioasei epopee „trăită atunci de neamul nostru. Sufletul femeii rommâne a fost înfăţişat pe acele vremuri de jupânesele războinicilor boieri, nu de domniţele pe care soarta le aşezase pe-o treaptă, de pe care ar fi avut putinţa, de s-ar fi priceput, să strălucească alături de marele voievod.

Vom desprinde totuşi din trecut chipurile lor, căci ele au alcătuit elementul feminin, care a avut, în măsura puterilor lui, înrâurire asupra celui mai mare erou al Istoriei noastre. Ori cum o fi fost ele.au fost totuşi femeile din viaţa eroului: mama, nevasta, fiica, ibovnicele lui Mihai!

S-a spus despre mama lui Mihai Viteazul c-a fost Cantacu-zineasca, sora lui Ion şi a lui Mihai Şaitanoglu. E o eroare, provenită din faptul că fratele ei Iane – sau Ion – fusese ban al Craiovei – cum fusese, cam în acelaşi timp, şi Ion Cantacuzino. Istoriografia modernă a dovedit azi că banul Iane e altul decât banul Ion, după cum vom arăta mai jos.

Deocamdată să ne întoarcem la tatăl lui Mihai, Pătraşcu Vodă cel Bun, fiu el însuşi al lui Radu Paisie (mort în exil la Alexandria, în Egipt) şi al *Doamnei Stana. i*)

Soţia lui Pătraşcu – singura lui soţie – *Doamna Voica* – era probabil fata lui Bălea, paharnicul din Ruşi, din neamul boierilor de la Slătioara, înrudită cu boieri Băleni. Singura fată a lui Pătraşcu şi a Doamnei Voica a if ost *Domniţa Maria*, pe care în I557. O măritară cu Logofătul Radu din Drăgoeşti, de viţă basarabă şi el 2). Radu Bidiviul, uniri din eroii cronicelor noastre, a fost, pare-se, fiul lor.

Ceilalţi copii ai lui Pătraşcu, Petru şi Mihai – Petru zis Cercel, şi Mihai, supranumit Viteazul – erau nelegitimi şi anume, cel dintâi avea de mamă pe *Stana* (care pare, aproape cu siguranţă, a nu fi fost măritată cu Pătraşcu), iar cel de al doilea, o ştim cu toţii, pe *Tudora 3*).

Blândul Domn Pătraşcu, supranumit Cel Bun. care în viaţa lui n-a făcut să curgă o picătură de sânge omenesc, a ştiut în schimb să facă pe nevastă-sa să verse amare lacrimi din pricina nenumăratelor sale abateri de la datoria conjugală. Pe Tudora, frumoasa crâşmăriţa, o descoperi abia târziu, nu se ştie prin ce întâmplare. Însă cum se apropia de ea, o luă, pare-se, cu sine la curte, sub ochii amărâtei Doamne Voica.

*) Pătraşcu cel Bun era fiul Radului Vodă, dar nu se ştie exact al cărui Radu. Nici Onciul şi Grecianu nu sunt de aceeaşi părere. Vezi tabela Genealogică a Basarabilor.

3) Intru cât, după cum vom vedea mai jos, s-a spus că Doamna Stana, soţia lui Mihai Viteazu, ar fi fost fata acestui logofăt Radu Drăgoescul şi a soţiei lui Neacşa, ar însemna că logof. Radu a fost însurat de două ori.

3) Pătraşcu Vodă a mai avut doi fii cari par a fi fost legitimi: Marcu (Vodă) şi Vlad (pretendent). Dar ciudat că tocmai aceşti fit legitimi n-au ajuns la domnie, pe când cei nelegitimi au domnit.

Şi aşa dar, am spus-o, Tiudora fusese oraş măriţă, ceea ce, departe de-al scădea, îl înălţă parcă pe Mihai şi mai mult în ochii noştri.

Domnul Ion Filitti a dovedit astăzi logic şi documentar că Tudora era sora unuia Iane, grec din Pera, care n-ayea nimic de împărtăşit cu Ion Cantacuzino, fratele Şaitanogului (fostul mire păcălit al fetei Doamnei Kiajna), cu care n-a fost confundat decât fiindcă amândoi Ioni fuseseră, scurtă vreme, bani ai Craiovei.

Acest Iani, originar din Epir, din oraşul Zagori, era un biet negustor sărac, care-işi făcea comerţul când prin ţările noastre, când prin Stambul sau Adrianopol, ducând poate pe frumoasa lui soră după el, până într-o zi, norocul său şi al ţării vru ca Pătraşcu să întâlnească pe Tudora,

poate chiar în cârciuma ei, să se îndrăgostească de farmecele fetei şi s-o ia ţiitoare. Deşi documentele nu ne-o spun, e de bănuit că de atunci începu şi pentru jupânul Iane din Zagori zile mai liniştite, începutul carierei lui ide boer.

Însă scurtă vreme după aceia, o dramă neaşteptată răsturnă toate planurile Grecului şi a surorii lui, potolindule ambiţiile, pe-o vreme cel puţin.

În seara a doua de Crăciun a anului 1557, când de sfintele sărbători se gătea Curtea să meargă la biserică, deodată răsună vestea în palatul Târgovişteică Vadă îşi dă duhul. Toate îngrijirile fură zadarnice; voievodul Pătraşcu Basarab muri. Muri otrăvit de vornicul Socol, în care îşi pusese el toată încrederea, dar care, ticălos, de mult pândea momentul de-aş omorî binefăcătorul pentru a-i lua locul în scaunul ţării 1).

A treia zi, Pătraşcu Cel Bun fu îngropat, cu alaiul domnesc cuvenit, la Mănăstirea Dealului, ctitoria tatălui său. (El domnise numai patru ani). Vornicul Socol, de la sine putere, ajutat de câţiva oameni dejai lui, luă coroana care nu i se cuvenea, îşi pe care, de altfel, nicio lună n-a putut-o păstra, căci Mircea Ciobanul veni din Stambul cu o oaste turcească şi-l a-lugă din scaun.

—) Asupra morţii lui Pătraşcu vezi p. 89.

Doamna Voica se retrase la o moşie în munţi, poate la Drăgoeşti la fata ei Maria. Mulţi ani mai târziu o întâlnim încă în viaţă, ducându-i şi cu greu amărâtele zile de văduvie. Iar Tudora, c-o fi fost sau n-o fi fost de faţă la moartea iubitului ei, îşi luă lumea în cap şi sărăcia de coadă şi porni iar prin ţară. Cea ce nu putem încă şti, e dacă în seara aceia de Decembrie a anului 1557 Mihai era sau mu născut. În tot cazul ei avea abia câteva Juni, sau atunci se născu câteva săptămâni mai târziu, fiind astfel nu numai copil natural, ci şi copil postum al otrăvitului voievod.

Multă vreme nu se mai ştiu nimic de această familie de rătăcitori, jupânul Iane, sora lui Xudota şi micuţul Mihai, crescut de mamă şi de unchi în perfectă cunoştinţă

a obârşiei lui şi în nădejdea de a face din el cândva Domnul Ţării Româneşti. Că va fi şi al Moldovei şi al Ardealului, atât de departe n-o fi mers visurile bietei Tudora.

Ziceau contemporanii lui Mihai Viteazul că în tinereţe ar fi făcut şi el negoţ, împreună cu unchiul său, prin ţară pe la noi, prin Moldova şi prin Stambul. S-o fi îmbogăţit Iane pe acolo, căci îl vedem peste vreo 25 de ani – în 1582 – cu destulă vază pe lângă cei mari, pentru a veni din Constantinopol la Iaşi, împreună cu Petru Şchiopul, în a doua domnie a acestuia. Ba chiar îndată, e şi făcut vei vistier şi odată cu această înălţare la marele boierii, îl aflăm şi pe Mihai ajungând în Oltenia, prin mijlocirea unchiului său, ban de Severin (1583).

În acelaşi an, Mihai, care avea atunci 27 ani, se însură cu *Stanca*, nepoata lui Dobromir, marele ban al Craiovei. Pe urmă îi vedem mereu înălţându-se în rang, pe Mihai stolnic, postelnic, şi chiar mare ban al Craiovei (1592), iar pe Iane mare ban şi el, şi mai târziu capuchihae la Constantinopol. În această din urmă calitate, om foarte influent acuma, bătrânul Iane făcu ce făcu şi parveni, prin stăruinţele lui, să-şi trimită nepotul Domn în scaunul strămoşilor săi.

Iat-o deci acum pe foasta oraş măriţă nu numai mamă de Domn, dar intitulându-se. chiar „Doamnă”, *Doamna Tudora*. Însă în timpul acestei vijelioase domnii inima ei de mamă accelerat trebuie să fi bătut de frica pericolelor la care zilnic se expunea eroul nostru naţional, care pentru ea nu era decât un copil, fiul ei, pe care poate uneori i-ar fi plăcut mai bine să-l vadă încă mic, strâns în sărăcie la sân, decât viteaz ostaş mereu în gura tunului.

Mihai Viteazu stampă la Academia Romană

Că aceste trebuie să-i fi fost simţămintele, că Doamna Tudora nu era frământată din aluatul acelor femei cu suflete tari cari au caracterizat pe jupânesele veacului al XVI-a, că n-avea firea crudă a Kiajnei, firea ambiţioasă a Ecaterinei, sau firea spartiată a Simei stolnicesei Buzescu o dovedeşte faptul că ea, scurtă vreme după urcarea în scaun a fiului ei, se retrase la mănăstire, călugăriindu-tse.

Îşi schimbă numele din Doamna Tudora în monaha *Teofana*, smerită călugăriţă în mănăstirea Coziei, frumoasa ctitorie de pe malul Oltului a lui Mircea Basarab Cel Bătrân. Ea a fost înainte de toate femeie şi mamă. Femeia care a păcătuit, mama care a iubit, şi călugăriţa care s-a pocăit. Aici, la Cozda, va afla ea, în tihna retrasei mănăstiri, moartea prematură a fiului ei... Dar n-am ajuns încă acolo.

Să ne întoarcem la Mihai, urcat în scaunul Ţării Româneşti în 1593, făcând, prin acest fapt, din jupâneasa Stanca o Doamnă. Prin mama ei Neaoşa, Stanca era nepoată marelui ban Dobro-mir al Craiovei şi al logofătului Gheorghe din Corbi. Înrudit era de altfel cu cei mai mari boieri ai ţârei, însă cu toată osteneala biografilor nu s-a putut stabili cu siguranţă până azi cine anume a fost tatăl ei. C-o fi fost Radu, logofătul din Drăgoeşti, cum spun Ionescu Gion şi Alexandru Ştefulescu, sau c-o fi fost ea, cum s-a mai spus, Creţuileascâ sau Corbeancă, nu putem desluşi *). Şi de altfel, cât de interesantă ar fi pentru specialişai, chestiunea în sine nu are o prea mare însemnătate. Important pentru noi, care vrem să culegem nota sufletească a Domniţelor de odinioară, e că Doamna Stanca a lui Mihai Viteazu nu poate să fi fost o femeie fericită. Căci, oricât am vrea să ne transportăm în mentalitatea acelor vremi, ori cât am dori ca femeile acele să fi avut suflete de oţel şi inimi împietrite în dureri, şi caractere modulate după obiceiul pământului, nu putem crede că jupânesele şi Doamnele române vedeau cu inimă bună pe bărbaţii lor stând mai mult în lagăre decât în iatacuri, şi când se întorceau acasă, mai mult în iatacurile ţiitoarelor decât în ale lor. Iar Mihai Viteazul a fost în această privinţă un soţ crud, om care nu şi-a cruţat nevasta, care o punea faţă în faţă

Doamna Stanca mai fusese măritată ca banul Dumitru din Vâlcăneşti. Mihai Vodă o luă văduvă.

ou ibovnicele lui, cărora uneori le dădea pasul înaintea Doamnei, despot în viaţa privată cum era în cea publică, în f eul regilor de mai târziu ai Franţei cu

multelavalliere şi multe Pompadure.

Una din cele mai bunoscute ibovnice de-ale lui a fost *Tudora din Tărşor*, cu care a avut el o fată, *Marula*, măritata mai apoi cu unul din cei mai mari boieri ai ţării, clucerul Socol Cornăţeanu.

Mai puţin cunoscută astăzi, cea mai mare favorită a Domnului şi pe care a iubit-o cel mai mult, a fost *Velioa*, Doamna Velica cum îşi spunea ea, vom vedea idece. Această femeie era măritată cu un italian, Fabio Genga, favorit de-al lui Báthory, şi era ifata logofătului Ion din Piteşti şi a Domniţei Stana, fiica lui Mircea Ciobanul şi a Doamnei Kiajna *). Velica era deci prin mamă-sa din sângele Domnilor Munteni şi al Moldovei, Basarabă şi Muşatină, os din, osul lui Vlad Ţepeş şi al lui Ştefan Cel Mare. Tatăl ei, logofătul Ion, după moartea socrului său Mircea Vodă Ciobanul (1559) se retrăsese în Ardeal cu nevasta şi cu copiii lui Petre, Zamfira ai Velica, îşi cumpărase acolo moşii şi nu se mai întoarse în ţară. În 1580 era mort, şi el, şi Doamniţa Stana nevasta lui, şi fiul lor Petre. Fetele, încă tinere, erau măritate. Zamfira luase pe un ungur Petru Racz, iar Velica, după cum am văzut, pe italianul Fabio Genga.

Ele au trăit mereu în Ardeal şi e probabil că la Alba Iulia a cunoscut Mihai Viteazul pe frumoasa Velica, atunci când, după bătălia de la Călugăreni, merse el întâia dată acolo, în 1595.

j) Lui Ion, logofătul din Piteşti, (zis şi *Ivan* vornic) i s-a mai zis *Norocea*, Ivan Norocea Dvornic, proprietar în Răzvadul-de-sus.

Nevasta lui, *jupâneasa Stana*, a mai fost măritată înainte cu *Datco* stolnic, cu care a avut un fiu, pe jupânul Datco, mort tânăr, (însă însurat şi cu copii).

Vezi Bul. Corn. Ist. a Rom. X 1931. N. Iorga: Documente privitoare la Ion Norocea, p. 95 – 102).

Din cuprinsul acestor documente se constată că *jupâneasa* Stana a avut de surori pe *Maria*, *Neacşa* şi *Voica*. Cum aceste numiri nu corespund cu acele ale fetelor Doamnei Kiajna, care se chemau *Stana*, *Maria*,

Anca, *Alexandra* şi *Dobra*, rămâne de cercetat dacă este adevărat că jupâneasa *Stana* a logofătului Ion din Piteşti (zis Ivan vornic din Răzvad) era fata lui Mircea Ciobanul şi a Doamnei Kiajna. Din informaţiile documentare ale domnului G.D. Florescu, genealogist, rezultă (Ctitorii fondatori ai Bisericii Domneşti din Bucureşti) că Mircea Vodă Ciobanul ar fi avut o primă soţie, pe *Maria* şi că Domniţa Stanca era fata lor. E deci probabil că jupân Datco, Maria, Voicu şi Neacşa erau de asemeni copii Mariei şi nu ai Kiajnei.

Sigismund Báthory, principele Ardealului, îl primi ca pe un rege. Cum la curtea lui Báthory se afla marele lui favorit Genga.

e firesc că şi soţia lui să fi fost pe lângă el şi să fi cucerit atunci inima lui Mihai. Totuşi legăturile dintre ei nu fură încă date în vileag, întrucât Mihai adusese atunci cu el la Alba Iulia toată familia lui, pe Doamna Stana şi pe copiii Nicolae şi Florica.

Mai târziu însă, când plecă să cucerească Ardealul, lăsă în Târgovişte pe minorul său fiu Domn în locul lui îşi pe Doamna

Staraa regentă. Fiind acum singur în Alba Iulia, singur, cuceritor, glorios, atotputernic, nu se mai sfii a-şi ascunde dragostea; dimpotrivă, voi ca toată lumea să ştie că Velica era a lui – un omagiu adus frumuseţei ei, O afişa, o impunea, cerea să i se închine lumea ca unei fete de

domniţă ce era şi ca unei Doamne ce ar fi putut fi. Iată pentru ce aflăm pe fetele lui Ion logofătul zicându-şi în 1599, acolo în Alba Iulia, „Jupâniţa Zamfira şi gospodja Velica". Gospodja înseamnă Doamnă. Iar pe pecetea lor purtau cu mândrie vulturul Valoaiei. Întors în ţară, Mihai, care nu se mai putea despărţi de iubita lui, o luă cu sine la Târgovişte împreună cu soţul ei. Însă acest amar ce turnă el în sufletul

Doamnei Stana, şi de care ea urma să-şi răzbune, nu era nimic faţă de înjosirea ce aduse soţului înşelat, curtezanului Fabio italianul.

La 15 Martie 1600 o veste, pornită din Muntenia în

Germania, a unui agent neamţ către împărat suna *Hanut. Cerbul du Aur" ia Viena*, astfel: „Toate trebile ţării core a tna Mihai Viteazu le are în mână o j. upânească româncă, măritată cu Fabio Genga, cu care se ţine Vodă *în* ştiinţa tuturor, pân-întrx-atât încât a poruncit soţului, sub pedeapsă de moarte, să n-aibă a face cu dânsa".

Taman ca regii Franţei!

Se poate că Mihai ar fi avut intenţia să se despartă de Stana şi s-o ia pe Velica, dacă i-ar fi dăruit soarta o viaţă mai lungă. Dar Dumnezeu a vrut altfel.

De la o vreme începură să se întoarcă toate spre rău. După înfrângerea de la Mkăslău, el fu nevoit să apuce calea Vienei, de unde porni la Praga, pentru a se înfăţişa împăratului Rudolf al II-lea spre a-i cere ajutor. În această călătorie fu întovărăşit de Florica, fata lui, care, adorându-şi tatăl, nu voise să-l părăsească. Se spune că împăratul Rudolf al II-lea, încântat de frumuseţea fetei, ar fi vrut s-o ia de nevastă. Intrigi ungureşti l-ar fi determinat să renunţe la acest proiect

Pe Doamna şi pe fiul său fu nevoit să-i trimită zălogi în Ardeal, la generalul Basta.

Doamna Stana, de fapt un fel de prizonieră, sosi acolo ca o regină. Optsprezece cai de-o frumuseţe rară trăgeau trei carete poleite şi împodobite. Şi odată în faţa duşmanului bărbatului ei, părăsită Doamnă îşi dădu drumul amarului. Blestemă şi plânse şi spuse lui) Ungnad

că mai bine l-ar fi înghiţit pe Mihai pământul, după o viaţă de fără de legi, şi că de mult de altfel, i-ar fi prezis ea lui pieirea. Iar fiul ei, Nicolae Pătraşcu, copil de 14 ani, începu să plângă şi să tremure spunând Neamţului că de-o fi avut tată-său vreo vină, să-şi poarte singur pedeapsa, iar el nu e vinovat cu nimic împăratului şi-i este lui plecat!

*) Această afirmaţie a domnului Ştefan Nicolaescu (Portrete istorice: Domniţa Florica) a fost combătută de d.Hr. Kogălniceanu (Revista Genealogică, Anul I, No. 11), care afirmă la rândul lui că Florica n-a fost nici la Viena nici la Praga, că ea a întovărăşit pe mama şi fratele ei în Transilvania şi că de altfel la finele anului 16DU Florica era măritată cu Preda din Greci. În orice caz e lucru sigur că împăratul Rudolf, poate chiar fără a fi văzut-o, s-a gândit la o atare căsătorie, după refuzul Arhiducelui Carol de a-i da fata. Siguranţa aceasta provine din textul unei scrisori din Memoriile Contelui Khevenhueller, care zice: „Întrucât priveşte ceea ce scrie Împăratul despre fiicele Moscovitului şi a Românului, împărăteasa (Mamă) e de părere de oarece naţiunile acelea sunt barbare, iar fetele nu aduc altceva decât propria lor valoare, ca împăratul să nu se îngreueze cu moravuri barbare, care îl vor servi mai mult spre rău, decât spre mângâiere". Scrisoarea fiind de la începutul anului 1600, nu priveşte epoca când era Mihai la Praga (1601), ceea ce nu exclude totuşi călătoria Floricăi acolo.

Iată în chestia familiară, care fu răsplata lui Mihai pentru purtarea ce avusese. Părăsit de-o lume întreagă, îl blestemau acuma şi ai lui, nevastă şi fiu. Buzeştii ei înseşi, credincioşii lui

Buzeşti, parcă s-ar fi lepădat de el. Nu mai era nimeni împrejurul lui!

Nimeni?

— Era într-un colţ de ţară cineva, care aştepta cu înfrigurare veşti de la proscris, care în genunchi în faţa icoanei Maicei Preciste, se ruga cu lacrami fierbinţi să-şi întoarcă Dumnezeu iarăşi faţa către marele voievod fugar – o biată călugăriţă bătrână, mama lui Mihai.

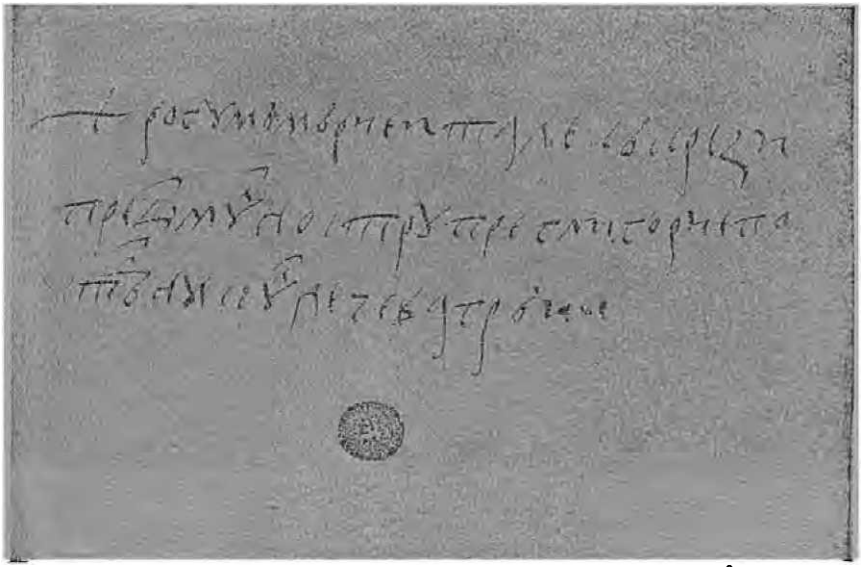

Dar era scris să nu fie după dorinţa ei. Întors cu ajutor din Germania, Mihai şi-a avut Gurăslăul. Însă Basta, gelos şi sătul de izbânziile voievodu-lui român, l-a atras într-o cursă şi l-a omorât. Acolo, la Cozia, o ajunse trista veste pe monaha Teo-i ana. Nici n-a avut mângâierea să poată merge la înmormântarea fiului ei. Căci Mihai, decapitat, fu îngropat în două părţi: trupul la Turda, şi capul la Mănăstirea Dealului, aşezat sub o piatră de biserică de către Radu Buzescu şi Jupâneasa lui Preda.

Şi-a stat bătrâna, lăcrămând zile şi luni întregi, şi de durerea ei, şi de grija nepoţilor, rămaşi în Ardeal în mâna duşmanului, fără sprijin, fără bani.

Abia mult mai tânzilu scăpară ei de acolo şi prima lor grijă, când se întoarseră în ţară, fu să se ducă la Cozia să-şi vadă soacra şi bunica. Această jalnică întâlnire în vechia mănăstire de pe Olt, a fost descrisă de însăşi bătrâna monahă, cu atâtea amănunte, şi într-o românească arhaică atât de duioasă, încât a încerca a o povesti în graiul de azi, ar fi o profanare.

La 8 Noiembrie 1603, monaha Teofana dăruieşte mănăstirii Cozia nişte moşii, ce-i fuseseră date în 1595 de fiul ei Mihai „cinstitei şi de la inimă prea iubitei maicei mele, Doamnei Teodora”.

Iată cum începe maica acest act, mai mult o diată decât o danie:

„Eu roaba lui Iisus, călugăriţa Teofana, muma răposatului Mmai Voievod din Ţara Românească, vieţuit-am viaţa acestei lumi deşarte şi înşălătoare şi furătoare de suflete, şi-am petrecut lumeşte *destul în tot chipul* în viaţa mea, până ajunsei şi la ne putinţa bătrâneţelor mele şi la slăbiciune în sfânta mănăstire în Cozia… pentru plângerea păcatelor mele. Aici mă ajunse şi vestea de săvârşirea zilelor drag fiului meu Mihai Voievod, şi de sărăcia Doamnă-sa şi a cuconilor domniei lui, prin ţările streine. Fui de plângere şi de suspine ziua şi noaptea. După aceia cu vremea şi cu ajutorul Domnului din Cer, şi cu rugăciunea cinstiţilor părinţi, şi cu plângerea mea, Sfinţia lui din Naltul Cerului au auzit şi s-au milostivit de i-a scos din ţările streine în ţara noastră de moştenie, şi mai vârtos i-a adus la Sfânta Mănăstire în Cozia, pentru bătrâna şi jalnica lor maică. Şi dacă se adunară unii cu alţii, mare plângere şi suspin fu între ei de jalea lui Mihai Vodă şi pentru patima lor ce-au păţit prin toate ţările streine Doamna Stanca şi, fiu-său Ion Nicolae Vodă şi Doamna Florica. Fu după aceia întrebare între ei, cine cum au petrecut. Grăi Doamna Stanca: „Cum am păţit noi, maică, să nu paţe nimeni. Dar milostiva ta maică, cum ai petrecut?” Maica zice: „Cu mult foc de moartea fiu-meni şi de jalea Domniilor voastre. Iar de către sfânta mănăstire am har dragului Domn din Cer şi mulţumesc părinţilor de-aici c-am avut pace, răpaos, şi căutare la nevoia mea”. Ziseră Domniile lor: „Mulţumim şi noi părinţilor pentru molitva ta, că ai avut căutare de ei”. Zise maica Teofana: „Pentru aceia, fetele mele.

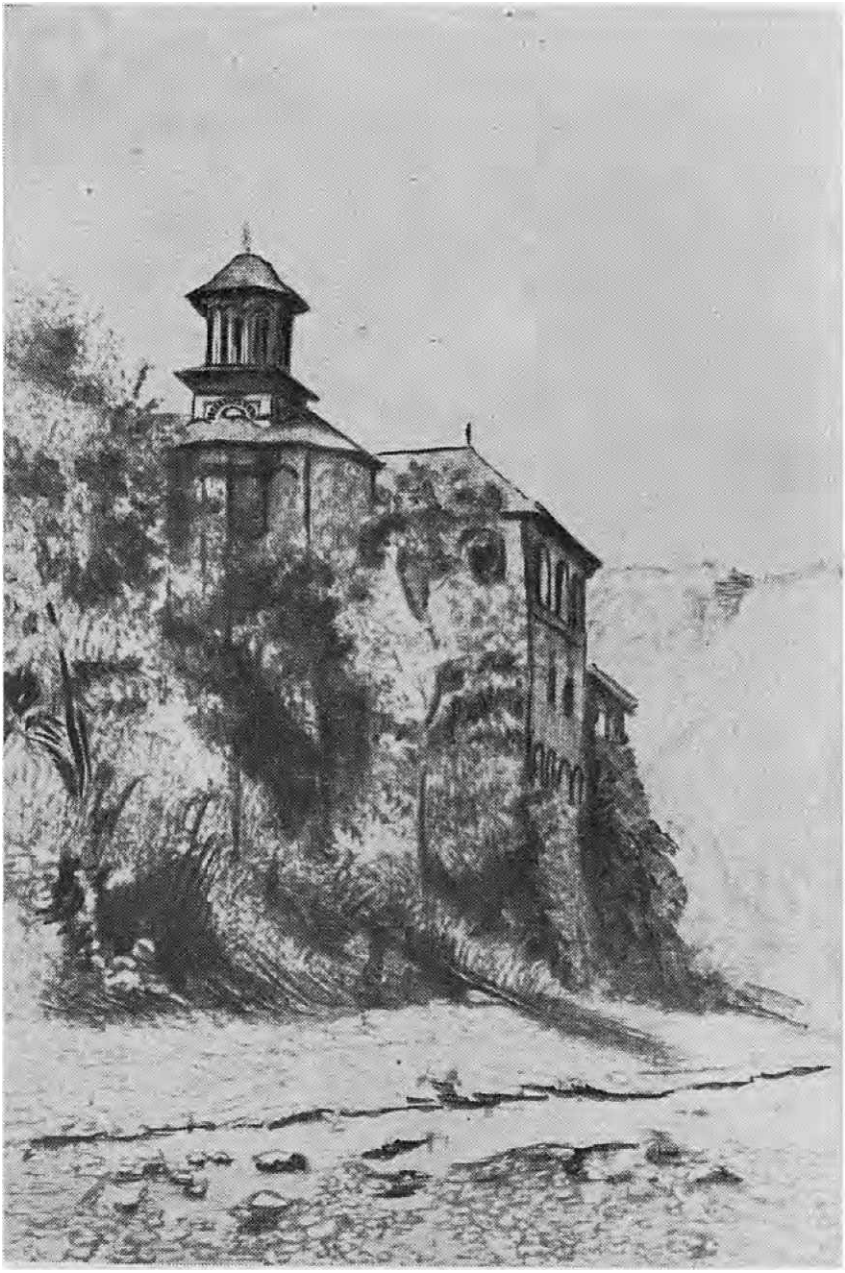

Mănăstirea Cosea
După o stampă de la Academia Romană.

am făgăduit sfintei mănăstiri două sate din Romanaţi, Frăsi-netul şi Studenţa, pentru sufletul răposatului Mihai

Vodă, şi pentru sănătatea fiului său Nicolae, şi pomenirea noastră şi a tot neamului nostru”. Dumnealor ziseră: „Noi bucuroase, cum ţi le-a dat răposatul Mihai Vodă, volnică eşti să le dai mai departe’s. c. 1”.

După iscălitura tuturor martorilor, urmează; „Scrisam a, această carte în sfânta mănăstire în Cozia, eu, călugăraşul Gavril de la schit, în zilele lui Şerban Vodă, văleat 7111, Noiembrie, 8 zile”.

Dar tragedia nu se isprăvi aci. După abia câteva luni de şedere în ţara „de moştenie”, cum văd că se spunea pe atunci, Doamna Stanca se îmbolnăvi de ciumă, şi, după câteva zile de chin, îşi dete duhul. Iar trei ani mai târziu, în 1606 se stinse, blând şi cucernic, şi această bătrână f oastă cârciumăreasă, ibovnică domnească, fugară, pribeagă, Doamnă şi călugăriţă. Nepoţii ei, Nicolae şi Florica i –, au făcut pe piatra de mormânt, care se mai poate vedea şi azi în biserica mare din Cozia, cel mai frumos panegiric ce i se putea face:

„Aici odihneşte călugăriţa Teofana, muma răposatului Mihail Voievod”.

O lume de amintiri.

Domniţa Florica, cea care ar fi putut fi împărăteasa Germaniei, s-a măritat cu Preda, logofătul din Greci (data căsătoriei este absolut necunoscută). Preda Grecianu e cunoscut în cronicele noastre sub numele de „Floricoiu”, întrucât toată însemnătatea lui şi-a neamului său a venit. de la soţia lui. Ei au avut numai două fete, măritate cu boieri de ţară.

Cât despre fiul lui Mihai Viteazul, Nicolae Pătraşcu, el s-a însurat cu Ancuţa, fata lui Radu Vodă Şerban, cel ce a fost ales Doma al Ţării Româneşti după moartea eroului. Despre el vom vorbi într-unul din capitolele următoare.

*

* * *

Şirul povestirilor din vremea lui Mihai Viteazul îl vom încheia cu schiţarea vieţii unei femei care n-a fost Doamnă, dar care a fost o mare boeroaică cu suflet sparţian, de la care ne-a rămas unul din cele mai preţioase modele ale

bătrânului şi frumosului nostru grai românesc.

Jupâneasa Śiva Buzeasca era fata logofătului Gheorghe Rudeanu, nepoată de înalte a lui Dohromilr, banul Craiovei, şi-a Neacşăi, mama Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul J). Întâmplarea a vrut dec: ca ea să fie vară primară prin alianţă cu marele nostru voievod, ceea ce a contribuit încă fireşte la strălucirea numelui ce-şi făcuse printre contemporani. Măritată de tânără, prin anii 1570, cu Stroe Buzescu, stolnicul din Stăneşti, de altfel vărul ei de al 3-lsa, ea n-a avut copii. Aşa încât o grijă, un gând, o singură patimă mare a stăpânit-o în viaţă: dragostea pentru bărbatul ei. Şi nr. era puţin lucru a fi nevasta unui ostaş de-al lui Mihai Viteazul.

Fraţii aceştia Buzeşti, Preda, Radu şi Stroe, au fost un fel de eroi de roman, un fel de Muşchetari, cari, strânşi laolaltă ca un singur om, au stat întotdeauna de-a dreapta voievodului lor, credincioşi, viteji, neobosiţi, scutul Domnului şi apărătorii moşiei.

Încă mult înainte de urcarea lui Mihai în scaun, traiul acestor inimoşi, dar neastâmpăraţi bărbaţi, trebuie să fi fost un chin pentru jupânesele lor. Când stătea în scaun un Domn „din casa căruia" erau ei – aceasta înseamnă rudă de a lor – îşi vedeau în tihnă de boieriile ce li se încredinţase, lui Preda bănia, lui Radu cluceria, şi lui Stroe stolnicia.

Însă când se schimba Domnul şi venea vreunul din casă duşmană, tustrei fraţii porneau pe dată în pribegie, luând cu ei, sau lăsându-le acasă, pe jupânesele lor. Astfel într-una din aceste bejănie se pare că Sima s-ar fi dus în Ardeal, împreună cu soţul ei.

*) Ionescu-Gion: Sima Stolniceasa Buzeasca. D-l G.D. Florescu contesta această genealogie.

Sub Ştefan Surdul şi Alexandru Cel Rău, Stroe Buzescul, nu numai ruda, dar prietenul acum şi omul lui Mihai, îl întovărăşi pe acesta în pribegia lui la Constantinopol. Sima rămase în ţară, la Stăneşti sau la vreo altă moşie, rugătoare, de zi de noapte, la sfintele icoane pentru viaţa lui Stroe, „bărbatul şi copilul ei", după

vechea locuţiune a soţiilor fără feciori.

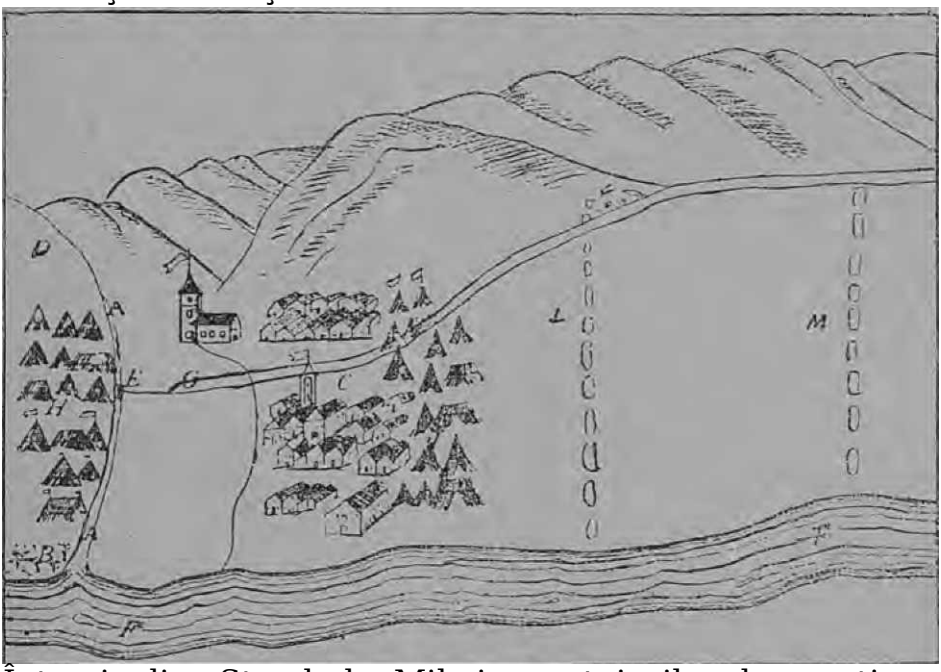

Întorşi din Stambul, Mihai cu tuiurile domneşti „voievod a toată Ungro-Vlahia, iar prietenul Stroe, vei stolnic şi omul de încredere al noului Domn, bucuria Simei nu fu de lungă durată. Zăngănit de sabie, fum de sâneţ şi zgomot de tun – război, un necurmat război fu această domnie.

Tătarilor, la Puţinei, la Şerpăneşti, unde e rănit la coastă, la Giurgiu unde e rănit la ochi. Pleacă apoi în Moldova sol al lui Mihai la Curtea lui Aron Vodă. Abia întors o nouă nisiune îl desparte iar de soţie. împreună cu Radu Calomfirescu pleacă în Austria la nunta Arhiducesei Mariei-Cbristinei cu Sigismund Báthory, principele Ardealului. În 1598 e peste Dunăre lângă Vidin, unde scapă el viaţa Domnului său. E lângă Mihai la Călugăreni, tot lângă el, mâna lui dreaptă, la Şelimberg lângă Sibiu, şi împreună cu cuceritorul, intră în Alba Iulia în 1599.

O mai frumoasă carieră, greu! Iar Sima, deşi plânsă şi îngrijorată, la fiecare nouă izbândă simte totuşi că-i creşte inima de bucurie şi se arată demnă tovarăşă de

erou, mândră de biruinţele bărbatului şi de numele ce-i este dat să poarte.

Stroe e închis la Muncaci, apoi iese din închisoare pentru a merge în Moldova să vadă pe frate-său Preda care se afla la Suceava. Mihai cucerise Ardealul şi Moldova, veştile curgeau din ce în ce mai măreţe şi mai îmbucurătoare, până după Mirăslău, când deodată vântul sorţii începe a sufla pieziş. Domnul pleacă la Praga.

Gurăslău, un fior de nădejde. Şi apoi, ca un trăsnet umblă vestea sfoară prin ţară că Vodă Mihai a fost omorât mişeleşte, de un câne de duşman, în câmpia Turdei. Nu se ştie dacă e adevărat sau dacă e numai zvon, până într-o zi soseşte din Ardeal un sol de-a lui Stroe Buzesou cu capul retezat al marelui voievod.

Ce jale cuprinse atunci lumea e greu astăzi de închipuit. Cu moartea lui Mihai se năruiau nădejdiile unei generaţii, care crezuse în El, şi în dreptatea lui Dumnezeu. Au mers preoţi, boieri şi oameni de rând, toată ţara, cu Preda şi Radu Buzescu în frunte şi cu Sima stolnilceasa, de-i îngropară capul lângă mormintele tatălui şi bunicului în ctitoria acelora din Mănăstirea Dealului lângă Târgovişte, sub o lespede din naosul bisericii.

Întoarsă la Stăneşti, Sima, jeluind pe marele voievod, putea totuşi crede că s-a isprăvit de acum cu viaţa aceasta de zbucium, de înfrigurate aşteptări, de zilnice pericole. Abia acum însă începea să sufle pentru ea furtuna cea mare a sorţii, care o repezi din culmea nădejdiilor în prăpastie, în neantul durerei.

Fraţii lui Stroe, sătui de zbucium, şi poate neîncrezători în steaua lui Mihai pe care o vedeau apunând, se retrăseseră pe la moşiile lor, fără a se amesteca totuşi, cum au spus unii, în luptele pentru domnie ce se dădeau în ţară între Simion Movilă şi Radu Şerban, încă pe timpul când trăia Mihai. Singur lângă Domnul lui, neclintit, rămăsese stolnicul Stroe. După moartea lui Mihai el nu s-a întors în ţară, fără ca să putem lămuri ce-l reţinu în Ardeal. Dar că nu s-a întors e sigur, căci altfel piatra de mormânt al eroului din mănăstirea

Dealului ar fi purtat numele lui şi al Simei, iar nu inscripţia care zice: „Această piatră de mormânt au pus-o jupân Radu Buzescu şi jupâneasa lui r Preda”. După moartea lui Mihai, Preda şi Radu Buzescu, ieşind din rezerva lor, se deteră din partea lui Radu Şerban, muntean, împotriva lui Simion Movilă, moldovean. Ei cu ceilalţi boieri ai ţării l-au ales pe Radu domn, de l-au alungat apoi pe Simion din ţară.

Iar când Simion Vodă se întoarse din nou în Târgovişte cu ajutor polon şi tătar, alungând pe alesul Buzeştilor peste munţi, aceştia împreună cu Radu işerban şi eu toţi boierii din partidul lui, fugiră în Ardeal, unde se împreunară în sfârşit cu fratele Stroe, pe care nu-l mai văzuseră de mai bine de un an.

La Satu Mare Radu Şerban se închină armatei imperiale, şi acolo, pe loc, hotărî să trimită pe Stroe la împăratul Germaniei spre a-i cere ajutor împotriva lui Movilă, a Moldovenilor, a Tătarilor şi a Polonilor lui. Ne-o spune Radu-Vodă Şerban el însuşi într-un hrisov de-al său din Iunie 1604: „Şi dacă am ieşit acolo la locul Sact Marin (Satu Mare), Domnia Mea am căutat în toate chipurile cum voi putea câştiga moşia Domniei Mele, Ţara Românească, şi am căutat, cu toţi boierii Domniei Mele, pe care să alegem un credincios şi destoinic boer ca să-il trimitem la cinstitul împăratul Nostru creştin, şi cu toţii am ales pe cinstitul dregător al Domniei Mele, pe Stroe, fost mare stolnic, şi l-am trimis la împărat şi acolo multă străduinţă s-au străduit Domnia Mea”.

Iată cum şi de unde a plecat Stroe Buzescu ila Viena, credincios noului său stăpân, precum fusese celui vechi.

Iar în tot timpul acesta „Sima care crezuse că se isprăvise cu necazurile, tângea în ţară, fără a-şi putea revedea soţul.

De frica armatelor luţ Simion Movilă, de groaza haiducilor lui Ştefan Cercel, de focul şi pârjolul ce era în ţară, bejănea lumea întreagă, şi cu ea şi amărâta jupânească a lui Stroe, din loc în loc, de la conac la conac, din mănăstire în mănăstire. Apoi, într-o zi de Septembrie –

era în anul 1602 – treisprezece luni după moartea lui Vodă Mihai, află ţara înfrigurată că Radu Şerban, cu Buzeştii lui, se întorsese din Ardeal cu oaste numeroasă, şi că-n munţii Bratociise-ncăerau acum armatele sale cu ale lui Movilă.

La 13 Septembrie, dimineaţa, după o luptă a avangardelor la Ogretin, se întâlniră oştile în gura Teleajănului, lângă Teişani şi se făcu năvală mare, care ţinu ziua întreagă şi toată noaptea şi încă în dimineaţa d-apoi, până birui Radu Şerban, alungând de pe câmpul de luptă şi din ţara lui pe nepoftiţii musafiri ai lui Simion Vodă. Ca în vremea cavalerismului medieval, viteazul Stroe Buzescu provocase pe cumnatul hanului tătăresc la o luptă voinicească, în doi, corp la corp, şi străpungându-l cu sabia, îl lăsă mort pe câmpul de luptă.

Dar, lovit el însuşi la obraz, fu dus în braţe până într-un sat vecin. Un călăreţ fu expediat în grabă la Braşov după doctor, şi un altul în zbor până la Stăneşti, să înştiinţeze pe stolniceasa Sima că s-au întors oştile cu izbândă în ţară, dar că-i zace soţul bolnav într-un sat din munţii Buzăului. Câteva zile mai târziu jupâneasa Sima era la căpătâiul – soţului ei. De aproape doi ani îl vedea acum pentru întâia dată… şi pentru cea din urmă. La 20 Octombrie următor stolnicul Stroe Buzescu îşi dădu ultima suflare, murind, ostaş viteaz, de-o moarte vitejească.

S-a întors Sima stolniceasa cu trupul bărbatului ei la Stăneşti şi-l îngropă acolo în strămoşească bisericuţă de la curte. Pe piatra lui de mormânt se vede un adorabil basorelief, închipuind pe Stroe călare, înjunghiind pe cumnatul Hanului tătăresc. Iar inscripţia dictată de Sima cuvânt cu cuvânt, cuvânt cu cuvânt voi transcri-o, căci e un monument a cărui frumuseţe din durerile trecutului nostru a fost zămislită:

„Această piatră pe groapa jupânului Stroe Buzescul, ce-a fost stolnic la Mihai Vodă, şi-a fost la toate războaiele dimpreună cu domnul său ca o slugă credincioasă, şi la războiul dintâi dobândi rană la mâna stângă de Turci, şi la războiul de la Giurgiu, când se lovi cu Hanul, se răni la ochi de săgeată. Şi-au slujit Stroe lui Mihai Vodă până pieri

în ţara ungurească. Dacă se sculară boierii ţării şi cu Buzeştii, ridicară pe Radu Vodă. Iară Simion Movilă, cu Turci, Tătari, Moldoveni, Leşi, mulţi fără seamă, veniră din ţara Moldovei de scoase pe Radu Vodă şi pe Buzeşti din ţara lor la ţara ungurească.

Iar atunci merse jupânul Stroe la împăratul nemţesc ca să ceară ajutor, de ieşiră la ţara românească cu Radu-Vodă şi nu-i

Sima Stolniceasa Buzeasca

După Ionesca-Gion: *Sima Stolniceasa*.

aştepta Simion Moghilă. Deci, s-au ridicat cu Leşii şimoldovenii şi Hanul cu mare oaste de Tătari, şi ieşiră de se loviră în gura Teleajenului la Teişani, în luna lui Septembrie 14 zile, Luni dimineaţa până seara şi făcură năvală Marţi dimineaţa de trei ori de toate părţile. Iar jupânul Stroe, atâta nevoie pe creştini văzând, stătu împotriva Tătarilor, de se lovi cu Mârza, cumnatul Hanului, şi-l înjunghie pe el. Şi dintr-acel război se răni la obraz şi peste trei săptămâni i se întâmplă moartea, în luna lui Octombrie, 2 zile, vleat 7110 (1602). Şi nu fu pe voia câinilor de Tătari! Dumnezeu-l ierte! Scrisam eu, jupâneasa Sima a Stolnicului Stroe. Dacă voi muri, să mă îngropaţi lângă dumnealui aici!”

Să ţinem socoteală de vorbe ca aceste: „a dobândi rană”; sau „Se sculară boierii ţării cu Buzeştii”. Pentru Sima, Buzeştii nu erau boieri, erau ceva mai mare, ceva cam între Vodă şi boieri, căci atunci când e vorba să spună c-au ales un Domnu’ Ţării, ea îi desparte pe aceşti trei vbinici de ceilalţi boieri, parcă ar fi fost trei felurite clase în ţară: Voievozi, Buzeşti şi boieri. Apoi tot tonul acel de mândrie, cu care ştie să povestească posterităţii vitejiile bărbatului ei: „se râni la obraz”, drept în faţă, ca un viteaz ce era. Iar ultima frază atinge sublimul. Bătălie mare, Stroe omoară pe cumnatul Hanului, moare el însuşi de rana primită… toate aceste, în vâltoarea acelor simţăminte de dragoste de moşie, pare a le uita Sima. Cu avântul Spartiatei, femeie de erou, îi scapă din inimă răcnetul acela de mândră româncă: „Şi nu fu pe voia câinilor de

tătari”. Ce înseamnă durerea fiecăruia faţă de izbânda obştească, căci, ynu fu pe voia câinilor de Tătari”. Apoi după ce şi-a dezvăluit Sima, în faţa lumii şi a posterităţii, sufletul ei de românca, soţia stingheră, femeia, se zgribuleşte iar în inima ei însângerată, mândră până în durere, şi spune doar atât: „Dacă voi muri, să mă îngropaţi lângă dumnealui, aici!”

După moartea lui Stroe, Sima a mai trăit multă vreme, peste 30 de ani. Într-un zapis dat Govorei în 1633, ea spune: „Din boierii cei bătrâni, am rămas numai eu!” Şi-n aceste cuvinte e o lume întreagă de duioase amintiri. Din boierii bătrâni ai veacului XVI-lea, din vitejii lui Mihai-Vodă şi din jupânesele lor, a rămas, sub Matei Basarab, numai Sima Stolnicească Buzeasca.

Iar vaza de care se bucura, în întreg cuprinsul Ţării, acest din urmă supravieţuitor al vremurilor de eroism, stă scris încă azi lămurit în hrisoave. De câte ori, la judecata Divanului, se certau boierii pentru moşiile lor, nici vechile scrisori, care puteau fi drese, nici martorii, cât de mulţi, nu erau luaţi în seamă, dacă se bănuia numai că Stolniceasa Sima putea să – ştie ceva din acele pricini. Atunci, încărcată ide ani şi aduse de şale cum era, venea Sima în rădvan de la Stăneştii din Oltenia tocmai în Târgovişte sau în Bucureşti, şi jura. Iar când jura Sima, judecata era isprăvită.

* * *

După Buletinul C.M. I.

Doamna Elizabeta Movilă ipictură murala la Mănăstirea Sucevi (a)

CAPITOLUL XV.

DOAMNA ELIZABETA MOVILA

D

E la Ştefan Cel Mare şi până la fiul Lăpuşnealului. adică mai bine de o sută de ani, Moldova *a* vizut de. rindându-se ne scaunul ei numai fiii §j. nepoţii marelui Voievod, o continiuitate dinastică, dacă nu întotdeauna legala, în tot cazul.de sânge, şi cum Ştefan era el în sus coborâtor din întemeietorul ţării, face că această

continuitate a ţinut, peste 200 de ani. În ultimul pătrar al veacului al XVI-lea, lucrurile însă s-au schimbat. Slăbiciunea ultimilor Muşatini, certurile interne, şi mai ales atotputernicia otomană şi creşterea amestecului ei în trebile ţărilor dunărene, a produs o perturbare în principiul continuităţii dinastice, adus aport Moldovei din Ardeal de către Bogdan întemeietorul. Astfel am văzut perindându-se pe scaunul Moldovei, în răstimp.de vreo 30 de ani, nu numai Domni streini de dinastia noastră naţională, dar streini uneori de ţară, şi de credinţă, ca de pildă: Basarabi: Petre Şchiopul, Levantini protestanţi: Iacob Era clide Despotul, Armehi: Ion Vodă Cel Cumplit, Ţigani: Răzvan Vodă, Evrei: Aâon Vodif

Printre ambiţioşii acelor vremuri, s-au ivit în ultimii ani ai secolului, membrii familiei Movilă. Povestea Aprodului Purice, făcut de Ştefan Cel Mare din Purice Movilă, fiindcă, într-o luptă s-ar fi făcut el moviliţă ca să poată Ştefan Vodă încăleca mai repede, este, fireşte, o legendă1)

*) Acest Purice totuşi a existat. Vezi noua descoperire a „Cronicei germane a lui Ştefan cel Mare”. Dar că l-ar fi făcut Ştefan Vodă din purice movilă şi c-a fost străbunul viitorilor Domni, e departe de a fi dovedit.

Totuşi neamul e vechi, datând din secolul al XV-lea. Înălţarea acestei familii însă, ai cărei membri ajunseseră în a 2 jumătate a veacului al XVT-flea la primele trepte ale boieriilor, se datorează căsătoriei lui *Ion Movilă* cu *Maria*, a cărei mamă era fata lui Brancovici, Despotul Sârbilor, soră cu Doamna Elena a lui Petru Rareş. Ruxanda, Doamna Lăpuşneanului (fata lui Petru Rareş şi a Elenei) venea deci vară primară cu această Maria Movilă. Se înţelege uşor că copiii lui Ion şi ai Mariei, nepoţi de veri ai lui Lăpuşneanu, s-au înălţat repede în ranguri – mai ales pe vremea unei domnii care secerase vechia boierime pentru a înălţa în locui una nouă.

Ion şi Maria Movilă au avut trei fii, pe *Eremia*, ajuns Domn al Moldovei, pe *Simion*, ajuns trecător în scaunul ambelor ţări, cel care a amărât ultimele zile ale lui Mihai

Viteazul, şi pe *Gheorghe*, Mitropolitul Moldovei*).

Nevasta lui Eremia, Doamna Elizabeta, numită îndeobşte la noi Elisafta, a fost una din figurile cele mai marcante în galeria Doamnelor române.

j) Mai erau şi fete, nu toate bine identificate. Ileana logofeteasa Maroina pare a fi fost sora Doamnei, nu a Domnului. Un fiu Teodor trăia în 1582, dar trebuie să fi murit în curând. Într-un document a lui Petre Şchiopul toţi aceşti fraţi Movileşti revendică moşia Mandreşti pe Siret ca fiind a lor de la întemeierea ţării. Ei pretindeau că se trag din Petre Hudici, (Gh. Ghibănescu. S. şi I. XIX p. 177), vornicul de sub Ştefan cel Mare.

Pentru spiţa neamului Móvilesc vezi tabela Genealogică, din care se constată că logof. Ion Movilă (tatăl voievozilor) ţinuse în prima căsătorie pe Greaca, fata post. Iani, cu care a avut o fată Şcheuca, iar în a doua căsătorie a ţinut pe Maria Prăjescu, fata vistiernicului Teodor Prăjescu şi a unei fiice a despotului Ion Brancovici (deci soră cu Doamna Elena Petru Rareş şi Milita Neagoi Basarab). Această Maria Prăjescu mai fusese şi ea măritată cu Isac Balica, cu care avusese un fiu, pe lsac Melentie Balica hatmanul, însurat cu Şcheuca Movilă care nu-i venea lui niciun fel de rudenie.

Originea ei este discutată. Era sau fata lui Toma Csomortany, nemeş ungur, trecut în Polonia, unde, în calitate de proprietar al moşiei Lozna lângă Lwów, i s-a spus Loziński – sau atunci era fata lui Gheorghe Kataratos, un grec trecut în Moldova, căruia de asemenea i s-a spus Loziński, sau Islozeanu, fiindcă era propriearul moşiei Lozna de lângă Dorohoi. Părerea dintâi e susţinută de d. Iorga şi P. Panaitescu a doua de d. Sever Zotta. Ar fi prea obositor pentru cititori a ne întinde asupra acestei „dispute genealogice”, şi pentru a împăca lucrurile, vom nu mi-o scurt Elizabeta de Lozna, cum îi ziceau aproape constant Polonii, fără a lămuri dacă era din Lozna de lângă Lemberg sau din Lozna de lângă Dorohoi.

În tot cazul era catolică, ceea ce – cu toată strânsa argumentare a domnului Zotta – ne face totuşi să bănuim

că mai curând poate să fi fost fata lui Czomortany din Lozna, din catolici unguri ipolonizaţi, decât din Grecii moldovizaţi Kataratos, care aveau un îndoit cuvânt de-a rămâne pravoslavnici1).

Era o femeie mândră, ambiţioasă şi frumoasă. Chipul ei. păstrat la mănăstirea Suceviţa în Bucovina, e atât de fin, ochii ei mari atât de frumoşi, şi gura ei mică şi bine desemnată, atât de ispititoare, încât, din câte chipuri de Doamne cunoaştem până acum, putem spune că, alături de Anastasia Duca, Elizabeta a fost cea mai frumoasă Doamnă ne care a avut-o Moldova. A fost şi una din cele mai ambiţioase, de-au comparat-o istoricii noştri cu Doamna Kiajna. Îi lipsea însă agerimea minţii, pătrunderea clară a situaţiunilor şi repeziciune în hotărâri. Nu era inteligenţa ei la înălţimea ambiţii care o rodea, ceea ce va pricinui de altfel căderea ei şi nenorocirea la care ajunse la bătrâneţe.

—) A se consulta în această chestiune Revista Genealogică. Anul II, 1913 şi Revista Istorică. Anul X, 1924, p. 231.

După d. Zotta, tatăl ei ar fi cunoscutul pârcălab de Hotin, Kataratos, zis Gheorghe Islozeanu, însurat de două ori (din care cunoaştem numai pe soţia sa Cârstina, care în tot cazul nu era mama Elizabetei) şi avea următorii copii: Vasile Loziński, Ştefan de Lozne, Pătraşcu, ureadnic din Botoşani (cel omorât de Ştefan Vodă Tomşa), Elizabeta Movilă, Maria, a postelnicului Chintă Paleolog şi Anghelina, fără bărbat (probabil cea moartă de ciuma la Kameniţa).

Părerea domnului Zotta e bazată pe un pasaj din Vladislav Lozwiński Praveini Leirem: „Vasile Lozoński (fiul pârcălabului Gh. Islozeanu) frate bun cu magnifica Doamnă Elizabeta, soţia legitimă a fostului magnific Ierernia Movilă, voievodul Moldovei”.

Trebuie mărturisit că pasajul este atât de clar, încât, dacă Elizabeta este în adevăr fata lui Toma Csomortany din Lozna Poloniei, apoi s-ar impune concluzia că aceasta a trecut din Polonia în Moldova, unde cumpărând moşia Lozna lângă Dorohoi (ce potrivealã şi ce încurcătură!) şi-a

schimbat numele în Gheorghe (de ce?) din Lozna sau Islozeanu.

D. Zotta ne asigură că „Moghilă" era forma scrisă a cancelariilor, însă că ei îşi ziceau „Movilă", după cum rezultă din diferite acte private. De altfel d. Iorga pare a fi de aceeaşi părere.

În ipoteza că era fata lui Csomortany, căsătoria ei trebuie să fi avut loc în Polonia la sfârşitul anului 1591, când Ierernia Movilă, întors din Tirol unde întovărăşise pe fostul său Voievod

Petre Şchiopul, se stabili provizor acolo. Şi în adevăr, un an mai târziu, în 1592, li se naşte primul copil, o fată, Maria. Îi aflăm atunci lolcuind, cu întreaga familie care era numeroasă, surori, cumnaţi, veri, la *Ustie*, moşia ducelui Ion Simion de Sluczk).

Aici a stat Movilă cu ai lui, mai bine de trei ani. Aici, în I593> căpăta diploma de indigenat polon. Aici află el moartea scumpului său Petru Vodă şi de aici unelti în tot chipul să aducă pe lângă el pe fiul acestuia, Ştefăniţă, încăput pe mâinile Iezuiţilor, ceiace-i fu mai fatal decât o închisoaie. Iar numai după ce văzu că toate strădaniile de-a face din acesta un Domn, fură zădărnicite, tot de aici, de la moşia Ustie pe Nistru, se întoarce în Moldova pentru a se urca în scaunul ţării din care plecase numai cu boieria lui şi cu o poftă de mărire pe care nu i-o bănuise nimeni.

Având în vedere natura blajină şi nerăzboinică a lui Eremia, suntem în drept a ne întreba dacă pofta aceasta de mărire zăcea în firea lui, sau poate mai curând s-ar fi hăscut din îndemnul E-lisabetei. Faptele cum au curs mai depatre, ar sta mai curând în sprijinul ultimii ipoteze.

Odată cu urcarea în scaunul Moldovei a lui Eremia, se de) Ustie era pe Nistru, între Ioslowiecz şi Rohatyn, nu departe de graniţa Moldovei.

Familia ducilor de Sluczk, după numele ei *Iurievici*, fusese suverană în domeniile ei. Neagoi Basarab avea un brâu lucrat „aici în Sluczk"; Despot Vodă, 1557, trimitea din Königsberg pe Horaţiu Curione cu scrisori către ducii de Sluczk (Iorga, St. şi Dec. XI p. 109).

Pe vremea când locuia Ierernia Movilă acolo, proprietari erau ducii Ion Simion şi fratele său Alexandru. Cel dintâi îmbolnăvindu-se, Ierernia, care iscălea Movilă nu Moghilă, îi scrie o scrisoare dorindu-i însănătoşire din care extragem următoarele interesante însemnări: „Deşi aveam în Moldova căsuţa mea şi am părăsit acolo mari drepturi şi bogăţii, până la una, şi venind aici m-am hrănit şi mă hrănesc, de această milostivă îndurare nu ştiu cum să-ţi mulţumesc prin scrisoare. De-aş fi chiar un Cicerone bun cuvântător, tot mi-ar lipsi cuvinte”.

Ori cum o fi, în vara anului 1595, câţiva nobili poloni îşi părăsiră feudele, şi cu armată proprie, de lefegii şi de strânsură, aduseră pe Eremia Moghilă Domn Ţării Moldovei. Străin de această faptă nu era nici Regele Poloniei, care, sătul de amestecul cardinalului Báthory în treburile noastre, şi, simţind şi slăbiciunea Turcilor, se hotărî să mai încerce odată norocul politicei leşeşti la graniţa de sud a ţării lui.

şteptă şi ambiţia fratelui său Simion, care-şi puse de gând, cu un rar curaj, trebuie mărturisit, să ia locul lui Mihai Viteazul în „Muntenia. Intru împlinirea acestui vis de mărire, Simion, ca şi frate-său Eremia, ceru sprijinul Polonilor, care i-l dădu. Iată aşadar, pe vremea zbuciumărilor trăite de Ţara Românească sub Mihai, Moldova şi Polonia târâte şi ele în vâltoarea mar ei Epopee.

Eremia îşi lăsă deocamdată familia în Polonia, căci asigurarea mult râvnitului scaun moldovenesc nu era lucru uşor.

El avu de luptat şi cu Răzvan Vodă, domnul, ţigan, ocrotit de Mihai, şi cu Ahmed Bey din Tighina, nepotul Hanului tătăresc, care sprijinit de Turci, voia să prefacă Moldova în paşalâc şi să ia el sandgeacul. Însă Eremia avea în mica, dar viteaza lui oaste, toată floarea războicinilor poloni, pe Ştefan Potocki şi pe fraţii acestuia, vestiţii Ion şi Iacob Potocki, pe Stanislas Zolkie-wski, castelanul de Lemberg, şi pe însuşi viteaizul Hatman Zamoisky, cancelarul Poloniei, sub comanda căruia stăteau

oştirile lui Movilă.

Răzvan Vodă fu alungat din Moldova, Ahmed învins şi gonit peste Nistru, Ungurii, cu care Răzvan se întorsese sub zidurile Sucevei, nimiciţi. Bietul Domn ţigan fu omorât în aceiaşi localitate, Arenii, şi în acelaşi chip cum fusese ucis cu 32 de ani înainte şi celălalt nenorocit şi viteaz aventurier de pe tronul Moldovei, Ion Era clide Despotul. L-au tras în ţeapă. Apoi, tăindu-i capul, l-au înfipt fin zidurile cetăţii Sucevei, să-l vadă toţi câţi îl iubiseră şi câţi nu-l iubiseră.

Domnia lui Eremia era de acum asigurată, mai mult chiar, întemeiată dinastia lui, care a costat Moldovei multă nelinişte şi multă vărsare de sânge.

Acum putea veni în ţară şi familia lui Vodă, care aştepta în Polonia desfăşurarea evenimentelor. Doamna Elizabeta sosi la Iaşi, cu copiii ei, prin Ianuar 1596.

Bubuitul tunului încetase, în ţară cel puţin, căci peste hotare Mihai îşi urma Epopeea. La Iaşi, Doamna, în liniştea anilor dintâi, avu o grijă a ei, care aminteşte primele vremuri ale voe-vodatului Moldovei: lăţirea catolicismului. Adevărat că, în această privinţă, nu putu întru nimic influenţa pe bărbatul ei.

Copii fură crescuţi în legea ţării, iar Vodă Eremia ocrotea de zor ortodoxismul, prin danii şi prin ctitorii în ţară şi peste hotare (Suceviţa în Bucovina şi biserica ortodoxă din Lemberg). Totuşi, în cercul influenţei ei, Elizabeta lucra. Episcopul catolic Querini se putea lăuda, într-o scrisoare trimisă Papei, că slujind

Într-o zi de sărbătoare (Corpus Domini) duse după el, în alaiul său, pe Domnul ţării, boierimea şi oastea, ba chiar pe însuşi Mitropolitul Gheorghe (fratele Domnului) şi pe sfinţii vlădici ortodocşi. Evlaviosul Domn se lăsa deci înduplecat uneori de-a merge la slujba catolică a lui Querini, şi de asemenea pare sigur că, prin stăruinţele Doamnei Elizabeta, Eremia a dăruit 300 de – scuzi pentru

împodobirea bisericii catolice din Suceava. Nu trebuie uitat de asemeni, că în afară de ducele Wisznowieski, *Prinţul d. whznowiescki* care era ortodox, ceilalţi gineri ai

Lui Eremia ţineau, de... religia papistaşă şi iarăşi nu trehue uitat că din fetele lui măritate după Poloni, numai una a rămas ortodoxă, celelalte trecând la catolicism.

În afară de grija aceasta pentru legea ei papistaşă, Doamna Elizabeta şi-o fi petrecând primii ani ai domniei, cum se şi cuvenea pe acele vremuri unei neveste de voievod moldovean, mai mult în iatac cosând, ţesând şi crescându-şi copiii. Marele eveniment al acestei epoci fu naşterea celui dintâi băiat al lor, moştenitorul dinastiei ce cugeta Vodă Eremia a întemeia în Moldova.

Îl botezară cu numele de Constantin şi pe data grija pentru viitorul acestei odrasle domneşti deveni preocuparea de căptetenie a soţilor Movilă.

Vremile fiind nesigure, vaza şi puterea lui Mihai Viteazul crescând din zi în zi, duşmănia ce le-o purta acesta, făcură pe Domnul Moldovei şi pe soţia, lui să se gândească la un adăpost sigur în străinătate, în care fie ei, fie feciorul lor Constantin, să se poată adăposti, dacă li s-ar întâmpla să piardă domnia. Îşi a-miintiră atunci de frumosul domeniu din Ustie, unde petrecuseră ei câţiva ani fericiţi la Ducele ide Sluczk. În vederea cumpărărei acestei moşii cu castelul ei, trimiseră în Polonia pe credinciosul lor boer Marele Logofăt Luca Stroici (o rudă de-a Movileştilor) –). Moşia Ustie aparţinea acum marelui paharnic al coroanei Poloniei, care se învoi a o vinde Domnului Moldovei, însă murind în cursul tratativelor, cumpărătura fu făcută de la văduva lui şi nu pe numele lui Vodă Eremia, ci pe acel al f ilui său Constantin. E deci vădit că grija de viitorul coconului domnesc îndemnase pe Movileşti să facă această cumpărătură. Elizabeta şi Eremia numiră şi tutori pentru a vedea de interesele fiului lor în Polonia, şi anume pe însuşi cancelariul regatului, Zamoisiy, pe fraţii Domnului, Simion şi Gheorghe Mitropolitul, precum şi pe Luca Stroici, Iar Andrei Sienienski, subcancelar de Liow, administra averea.

Acestea se întâmplau în 1599. În acelaşi an Mihai cucerea Ardealul; Simion Movilă strângea lefegii Ieşi pentru a încerca, în lipsa eroului, să pătrundă în Muntenia; iar Polonii el însuşi, îngrijoraţi de izbânzile lui Mihai înştiinţară pe Eremia că acesta are de gând să cucerească şi Moldova. Însă Vodă Eremia, căruia i se născuse acum şi un al doilea fiu, Alexandru, petrecea liniştit la Iaşi şi pare a nu fi voit de loc să-şi dea seama de furtuna ce ameninţa să se dezlănţuie asupra-i. De altfel Mihai, pentru a-şi pregăti mai bine terenul, dădu o lovitură de maestru. El trimise în Martie 1600, soli lui Eremia Movilă la Iaşi, pentru a-i peţi pe una din fete pentru fiul său Nicolae Pătraşcu. În acelaşi timp trimitea şi la Suceava soli lui Sigismund Báthory – cart-şi căutase acolo un adăpost – pentru a-i propune de soţie pe fata lui, Florica, deşi Báthory era însurat cu Maria-Christina, arhiducesă austriacă.

s) Bărbatul unei nepoate de soră, de oarece nevasta lui Luca Stroici era fata lui Melentie Balica (portar de Suceava) şi a Şcheucăi Movilă, sora lui Vodă Eremia.

Prin aceste manopere el adormi pe duşmanii lui, făcându-i să creadă că biruitorul Ardealului căuta prietenia lor.

Când la începutul lui Mai 1600, trupele lui Mihai pătrunseră în Moldova, ele prinseră pe Eremia Movilă atât de nepregătit şi de neştiutor, încât benchetuia la nunta unei rude pe Trotuş. Retras în grabă la Suceava, trimise după ajutor în Polonia. Însă armata lui Mihai era deprinsă cu războiul, nu cu banchetele. Pe la Oituz şi pe la Bistr< (3, ea pătrunse atât de repede în inima ţării, încât Domnul Moldovei trimise în Polonia im al doilea apel desperat, în toiul nopţii. Era prea târziu. Oştile formate din Munteni şi Secui se apropiau de Suceava. Eremia şi Elizabeta cu copii şi cu toată casa, cu boierii şi cu o mică ceată de câteva sute de ostaşi, o luară la goană spre Hotin. Familia şi-o trimise Domnul la Cameniţa, iar el se închise în puternica cetate care a fost scăparea atâtor domni moldoveni. Mihai nu-l lăsă în pace. Ocupă Suceava, îl urmări la Hotin, şi după o mică încăerare, care a luat în ochii eroului proporţii

uimitoare, sili pe Eremia Movilă să treacă şi el Nistru şi să-şi caute adăpost la Cameniţa, lângă Doamna şi copiii lui.

Ocuparea laşului de către Mihai şi luarea.in Ftănpnira a Moldovei – vremelnica întemeiere a unităţii j-idnale – este V.îi fanj, mea cunoscut pentru a insista asupra, lui.

Pe când Doamna Elizabeta şi copmî-rămăseseră nu se ştie de ce – la Cameniţa, Vodă Eremia se retrase la moşia lui, Ustie, cumpărată cu atâta trudă. De acolo, prin legăturile ce avea ou aristocraţia Poloniei, unelti fugarul Domn din răsputeri pentru a-şi recăpăta domnia. Îşi vându argintăria şi juvaierele, căută chiar să-şi amaneteze domeniul. Însă nu găsi pe nimeni să-i încredinţeze sumele de care avea nevoie. Rămase deci, împreună cu X, uca Stroici, în castelul său de la Ustie aşteptând curgerea evenimentelor, care se precipitau de altfel cu o iuţeală uimitoare. Mihai învins la Mirăslău, Mihai fugar. Simion Movilă ajuns Domn în Târgovişte. Moldova, evacuată de Munteni, era ocupată acum de trupele polone care ajutaseră pe Simion să ocupe scaunul Ţării Româneşti. Aceste trupe despoiau şi prădau ţara pentru a se despăgubi, chipurile, de lefurile rămase neplătite de către fratele său Eremia. Populaţia, înspăimântată.

Ierernia Movilă

(*Broderie de pe mormântul Său de la Mănăstirea*

Sucevifa)

După Buletinul C.M. I.

părăsise satele şi oraşele adăpostindu-se, în tot teiul iernii în codrii Carpaţilor, unde se luptau cu fiarele şi unde le mureau copiii de frig (1600 – 1601).

În atare împrejurări Eremia nu se putea încă întoarce în Moldova. El rămase mai departe la Ustie, iar Doamna Elizabeta cu copiii ila Cameniţa.

Ce-o fi reţinut-o pe ea acolo, în loc de a-şi întovărăşi bărbatul în domeniul lor, e încă nelămurit. Ea pare a fi fost prizoniera – ducelui de Zamoisky şi a starostului Cameniţei, poate un fel de ostatecă până ia regularea datoriilor soţului ei şi până la plata ostaşilor cumnatul lui Simion. Căci, în adevăr, pe când bătrânei Maria, mama Voievozilor, cât şi Mitropolitului Gheorghe, fratelui lor, li se îngăduiră a se întoarce în Moldova, Elizabeta, copiii, şi o soră de-a Doamnei1), fură toţi ţinuţi acolo, închişi în Cetatea Cameniţei, un an de zile şi mai bine.

Traiul ce duse atunci mândra Doamnă, fu un chin nemaipomenit. În primăvara anului 1601 izbucneşte ciuma în oraş, şi, curând după aceia, pătrunde şi în cetate. împrejurul familiei lui Vodă Eremia se răspândeşte groaza morţii. Cu toate măsurile de pază ce se luase, mor servitorii Doamnei Elizabeta, moare însăşi sora ei, acolo sub ochii Doamnei, înnebunită de spaimă. La 23 April, Logofătul Dan Danovici, solul lui Simion Vodă pe lângă cumnata lui, scrie o scrisoare desperată, arătând în ce hal se află Doamna Moldovei: „ce necăjită, ce bolnavă, ce bântuită este de frica morţii înainte de timp”. Ce viaţă de chin o fi dus atunci biata femeie şi pentru păcatele cui, numai Dumnezeu ştie. Iar felul cum înţelegeau Polonii să se poarte cu credincioşii lor Movileşti, se învederează şi prin întâmplarea din Hotin, când, comandantul leah de acolo lovi cu buzduganul pe pârcălabul Islozeanu, tatăl Doamnei Elizabeta, ameninţându-l că-i va tăia barba.

*) Anghelina, probabil, sora ei cea nemăritată.

În sfârşit, în Septembrie 1601, izbucneşte vestea morţii lui Mihai Viteazul. Ca prin minune, toată lumea se

liniştеşte. Polonii îşi retrag trupele din Moldova, Vodă Eremia, împreunându-se din nou cu familia lui, se întoarce în scaun, la Iaşi; sân gur Simion Movilă mai luptă în Muntenia cu oastele lui de Poloni ai de Tătari, pentru a-şi menţine domnia împotriva Buzeştilor şi a lui Radu Vodă Şerban.

Doamna Elizabeta ar fi putut avea linişte, o linişte bine cuvântată după atâta zbucium, dacă alt necaz n-ar fi trăsnit ca din senin pe capul ei, un an abia după întoarcerea ei în Moldova. În Septembrie 1602, cumnatul Simion, alungat din Muntenia, se întoarce, învins şi sărac la frate-său, cerându-i bani să-şi plătească oştirea.

Cum Eremia, plin de datorii el însuşr nu avu de unde plăti pe lefegii lui frate-său, aceştia îl amenинţară că-i vor devasta locuinţa din Ustie. Exasperată, Doamna Elizabeta pune pe soţul ei să scrie regelui Poloniei (17 Ianuar 1603) pentru a-l ruga să împiedice devastarea castelului, care nici măcar nu era al lor, ci al fiului Constantin. Dar scrisoarea rămase fără răspuns şi, în Februarie 1603, foştii soldaţi ai lui Simion intră pe moşia lui Eremia, culeg veniturile, vând grâul, mănâncă vitele, şi trimit răspuns Domnului Moldovei să fii se plătească lefurile rămase datoare de Simion Vodă, căci altfel nu se mai alege nimic din moşia şi din castelul de la Ustie. De atunci, spune cu dreptate d. Iorga, trebuie să fi început duşmănia între cei doi fraţi. De atunci îndeosebi, trebuie să fi început ura Elizabetei împotriva lui Simion, dacă nu cumva ţinea de mai înainte, din amărâtele zile ale castelului din Cameniţa, când rămăsese ea închisă între ciumaţi, de dragul, poate, a datoriilor cumnatului ei.

După atâtea necazuri, o clipă de răgaz şi de bucurie. La 25 Mai (1603), în cetatea Sucevei, reşedinţă mai bogată şi în amintiri şi-n lux decât aceea din Iaşi, îşi mărită Ierernia Vodă pe fata lui, Kiajna, cu principele Mihai Wisznowiecki, rutean prtodox, unul din cei mai mari magnaţi ai regatului Poloniei. Cinstea aceasta, Domnul micului voievodat al Moldovei o vestea regelui, rugându-l „să nu dispreţuiască sărmana casă a prea umilului său

slujitor şi supus credincios”.

Acestei noi înrudiri se datorează de sigur faptul că regele trimise în sfârşit doi delegaţi la Ustie spre a cerceta pricina de gâlceavă între Eremia şi lefegii lui Simion. Aceşti delegaţi, un arhiepiscop şi castelanul de Liow, hotărăsc ca trupele ce ocupau moşia şi castelul să plece pe dată de acolo, dând un răgaz de şase luni lui Eremia Movilă pentru achitarea datoriei lui Simion, al cărui gazdă şi garant era el, Domnul Moldovei.

În IMoembrie, trecând termenul păsuirei, lefegii ameninţă din nou. Şi iarăşi Domnul Moldovei scrise regelui Poloniei, însă i se răspunse că ostaşii lefegii fiind „păsări pribege cari nu pot fi judecaţi după lege”, datoria trebuie achitată, fie de Simion, fie de Eremia. Cum lui Simion nici prin gând nu-i trecea să plătească, de unde nici nu avea cu ce, Eremia, pentru a nu primejdui cu totul moşia şi a nu-şi vedea castelul dărâmat, deschise în sfârşit casa cu bani, a lui sau poate a vistieriei Moldovei, şi achită pe creditorii fratelui său.

Ustie era salvat. Însă ura Elizabetei creştea. În toiul iernii, ea părăsi Iaşii, trecu graniţa, şi în cea mai mare grabă alergă până la moşia ei pentru a vedea ce-a rămas de pe urma devastărilor soldaţilor lui Simion. Se vede treaba că stricăciunile nu erau atât de mari, deoarece Doamna scrise unor călugări catolici din Lemberg ca să le mulţumească de rugăciunile ce făcuseră „în vremea suferinţelor noastre”. Se vede lămurit din această epistolă, datată din 13 Februarie 1604, că toată grija Ustiei, Doamna o purta. Ea dorise să cumpere moşia pentru fiul ei, ea plătise pe călugării catolici să se roage Domnului ca turbaţii de lefegii să nu-i dărâme castelul, ea o fi hotărât pe Vodă să plătească odată blestemata de datorie a fratelui său pentru a-şi salva domeniul.

De altfel, de pe atunci, ambiţia Doamnei începuse a lua proporţii puţin obişnuite. Ea semnează această scrisoare către călugări: „Din mila lui Dumnezeu, Doamnă a Ţării Moldovei” ca şi cum Vodă Eremia ar fi fost numai un soţ consort.

După ce puse totul în regulă, ea lăsa acolo pe Luca Stroici să îngrijească de moşie şi de castel, şi se întoarse la Iaşi, la ai ei, unde petrecu doi-trei ani în cea mai deplină linişte. Până şi de urâtul de Simion scăpase, căci acestui neastâmpărat bătrân i se năzărise iarăşi fumuri de domnie şi plecase în Ardeal „să sape” la Unguri pe Radu Şerban, care-i uzurpase, zicea el, scaunul Ţării Româneşti.

În anii care urmară, 1605 şi 1606, grija de căpetenie a soţilor Movilă fu înzestrarea sfintelor lăcaşuri. De netulburata urmare a neamului Jor în scaunul Moldovei nu mai aveau grijă de mult. Din 1599 primise ei un privilegiu al Porţii, în care Sultanul arăta lămurit că, atâta vreme cât Eremia îi va fi credincios şi-i va trimite regulat tributul, va Tărnâne pe viaţă Domn al Moldovei, *şi după moartea lui îi va urma fiul*.

Aşa dar, drept laudă lui Dumnezeu, el împodobearnânăsti-Tea Suceviţei, ctitoria lui dinainte chiar de domnie, cu icoane, odoare şi cărţi sfinte, iar mănăstirii Zografulul din Sfântul Munte îi făcu o însemnată danie în bani. Cu orice prilej aduce mulţumire Domnului pentru că se îndurase de liniştea bătrâneţelor lui. În iarna 1606 i se născu şi un al treilea fiu, numit Bogdan, iar în vara aceluiaşi an – nepătrunsă fiind voia lui Dumnezeu – Eremia Vodă muri, pe neaşteptate, lovit de dambla, în căldura lunii lui Iunie.

Întors fără izbândă din Ardeal, Simion Movilă se afla pe atunci în Iaşi. Nu se poate şti, căci toate izvoarele se bat cap în cap când & vorba de această chestiune, nu se poate şti dacă înainte de a muri, Eremia rugă pe frate-său să domnească în locul fiului său, până la majoratul acestuia, sau dacă, împotriva voinţei lui, Simion uzurpă tronul lui Constantin. Mai de crezare e faptul că ambiţiosul bătrân a înlăturat cu sila pe nepotul lui. Cuvinte pentru a bănui aceasta avem idestule. Mai întâi, în sfatul boierilor lui Simion Vodă, nu mai aflăm pe pârcălabul Islozeanu, socrul lui Eremia. Apoi mormântul decedatului Domn la Suceviţa, rămase fără piatră amintitoare (aşezată abia mult mai. târziu de către Mirpnjvodă Barnowskf), ceea ce

af dovedi că Doamna ifilisabeta trebuie să fi părăsit ţara de frica şi de ura acestui nesuferit cumnat, căci altminteri evlavioasa Doamnă s-ar fi îngrijit de mormântul soţului ei.

Exilul Elizabetei nu ţinu însă mult. La 14 Sept. 1607, moare şi Simion Vodă, de bătrâneţe zic unii, iar alţii zic că de otravă. Bănuiala cade fireşte asupra Elizabetei, iar cel care o colportă este Miron Costin, uşorul la bârfeală. C-o fi că n-o fi, din ziua aceia începu luptă pe viaţă şi pe moarte întrevăduvele răposaţilor voievozi, Elizabeta lui Eremia şi Marghita lui Simion.

Această Marghita era o Poloneză O» probabil fata contelui Zolkiewski, catolică şi ea şi ambiţioasă ca şi cumnata ei. Din căsătoria ei cu Simion Movilă se născură cinci fii: Mihai, Ga-vril, Moise, Petre şi Ion. Cel mai mare, Mihai (zis şi Mihăilaş) se urcă în scaunul Moldovei la moartea tatălui său, ales fiind de boieri, în 1607, Septembrie 23. Mamă-sa o fi acea care unelti alegerea, căci copilul ei n-avea mai mult decât 13 – 14 ani. Mai modestă idecât Elizabeta, ea se intitula cum se şi cuvenea: „Marghita, Doamna (răposatului întru fericire Simion Moghilă voievod".

Alegerea această confirmă presupunerea că Doamna Elizabeta, împreună cu copiii ei, părăsise ţara la moartea lui Eremia, căci altfel nu s-ar tălmăci cum boierii care slujiseră 12 ani sub fostul ei soţ şi numai două luni sub Simion Vodă, să se fi dat din partea fiului celui din urmă.

În tot cazul, Elizabeta Doamna, care, de voie de nevoie, suferise epitropia cumnatului, nu mai putea suferi uzurparea nepotului.

Scaunul Moldovei se cuvenea, după însuşi firmanul Porţii, fiului ei Constantin. Ambiţioasa femeie şi-ar fi dat viaţa pentru a i-l dobândi.

Cumnaţii lui Constantin se puseră deci în mişcare. Din diferitele colţuri ale Poloniei se răscoliră feudele, oamenii se înarmară, lefegii fură angajaţi şi o armată de vreo 30.000 de oameni, din care aproape o treime erau numai nobili, se îndreptă asupra Moldovei, având în capul lor pe tânărul Constantin, pe Wisznowieski şi pe fraţii

Potocki. În Octombrie 1607 ei alungară pe Mihăilaş din Iaşi, în Noiembrie acesta se întoarse, în Decembrie fu din niou învins la Ştefăneşti, lângă Prut şi armata lui, complet sfărâmată se împrăştia prin ţară şi peste hotare, trăgând în fugă după dânsa pe Doamna Marghita cu toţi fiii ei. În trei luni de zile fuseseră trei schimbări de domnii: „Vai de acea ţară unde este Domnul tânăr” exclamă Miron Costin.

Elizabeta triumfa. Aşezată la Iaşi, epitroapă a fiului ei minor, se puse pe domnit.

]) După d. Zoita, căci d. Iorga o crede unguroaică.

Duşmanii ei părăsiseră ţara. Mihăilaş-Vodă fugi cu maică-sa la Târgovişte, unde se logodi ou Anca, fata lui Radu Vodă Şerban, fostul neîmpăcat duşman al tatălui său, şi unde de altfel muri foarte curând, înainte de nuntă, îngropat fiind la Mănăstirea Dealului, alături de Mihai Viteazul. Marghita, cu fiii ei Gayrji. Moise şi Ion se refugia în Ardeal, iar Petru trecu Nistrulcăutând multă vreme, prin fel de fel de uneltiri, să capete scaunul Moldovei, până când, în 1618, aflând că fratele său Gavril căpătase Domnia Munteniei, îl recunoscu ca moştenitor legitim al Movileştilor – ramura Simion – iar el se călugări, devenind mai târziu celebrul Mitropolit al Kiewului, reformatorul bisericii pravoslavnice, de care” şi astăzi se „mândresc vecinii noşitri, de la sărTE

Pentru Moldova, domnia lui Constantin Vodă n-a însemnat nimic. Pentru Doamna Elizabeta însă însemna puterea, pe care o deţinea în numele fiului ei. Nemaiavând controlul soţului, ea umplu de daruri pe călugării catolici, daruri făcute din vis-teria statului, precum Doamna însuşi o mărturiseşte. Ambiţioasa femeie urmează că îşi mai înainte a se intitula: „Doamnă a Ţării Moldovei”, iar pe Vodă, când face vreo danie, îl pune să scrie că este făcută „cu ajutorul Doamnei mamei mele, Doamnă şi făcătoare de bine”.

Zilele de mărire ale Elizabetei fură totuşi tulburate de veşnicul neastâmpăr al cumnatei Marghita, care din fundul Ardealului, nu înceta de a unelti pentru „drepturile” fiului ei Gavril, Mihail fiind acum mort. Partida acesteia

din urmă era destul de puternică în Moldova şi trebuia supravegheată de aproape. În două rânduri boierii rămaşi credincioşi Marghitei porniră la Stambul să întrebe pe Sultan, nici mai mult, nici mai puţin decât „cum putea suferi el ca Domnul Moldovei să fie impus de Poloni”. Însă Elizabeta prindea de veste şi trimitea în grabă solii ei acolo, cu pungi pline de galbeni, să spună „Umbrei lui Allah pe pământ” că Vodă Constantin Movilă este supusul şi umilul său sclav. Întâia oară boierii fură sfătuiţi să se întoarcă în ţară, căci are Padişahul grijă de Moldova mai mult decât ei, însă a doua oară vizirul Caraman Aga, prieten cu Elizabeta, puse de-i ciomăgi înfaţa – uşef-Triattet Fofţi, şi apoi îi trimise legaţi să cugete în închisoarea Celor Şapte Turnurpasupra, necuviinţei răzvr grijilor.

După acest triumf, Doamna Elizabeta era îndreptăţită a crede că dinastia ei este bine întemeiată şi că moartea o va afla înfiptă în scaunul Moldovei.

După vreo patru ani de domnie însă, în toamna anului 1611, un fapt, în aparenţă neînsemnat pentru ea, o aruncă deodadă din culmea măririlor în surghiun, sărăcie şi durere.

Radu Vodă Şerban, Domnul Munteniei, alungat din ţara lui de către Unguri, îşi căută adăpost în Moldova. Prin ce mijloace nu se ştie, el înduplecă pe Doamna Elizabeta să facă, în numele fiului ei, un act de închinare către împăratul Germaniei, protectorul fugarului! Domn. Cum atare lucruri nu rămân multă vreme ascunse, Stambulul prinse de veste şi hotărî pe dată scoaterea din domnie a lui Constantin Movilă şi înlocuirea lui cu Ştefan Tomşa (fiul crudului ucigaş al lui Despot Vodă).

Doamna Elizabeta şi fiul ei, fiind surprinşi fără pregătire, neavând deocamdată nici armată nici vreme să trimită în Polonia după ajutoare, se retraseră în grabă la Hotin, închizând porţile cetăţii, gata de a suporta un asediu. Odată cu Doamna şi copiii, se refugiară la Hotin toate rudele şi clientela Movileştilor: sora Doamnei, Măricuţa a lui Chiriţă Paleologul şi cumnata ei, sora lui

Eremia Vodă, Ileana Maurotti, Simion Stroici (fratele lui Luca, mort la acea dată) vistiernicul Nicoară Prăjescu, Dumitru Buhuş, Pătraşcu Ciogolea, Ştefan Boier, pisarul ungur din Făgăraş şi alţii mulţi, printre care desigur Nistor Ureche, tatăl cronicarului1). Garnizoana cetăţii forma singura armată a acestei cete de fugari, care aştepta cu înfrigurare un asediu, ce nu avu loc. Ştefan Tomşa găsi că nu face să atace femeile, copiii şi bătrânii ce se refugiaseră acolo. Dispreţuitor, el scrise regelui Poloniei că nu are de gând să urmărească pe Constantin „un tânăr ce nu putuse învăţa a domni".

Acest tânăr, însă, îndemnat nu numai de mama şi de cumnaţii lui, ci de însăşi firea lui inimoasă „relevă" insulta, pentru

j) Erau toţi înrudiţi cu Movileştii. Dumitru Buhuş e viitorul soţ al Doamnei Dafina Dabija (vezi cap, XXIII şi tabela genealogică.

a vorbi în stilul nobililor apuseni, ale căror apucături le avea. El se retrase cu ai lui de la Hotin la Cameniţa şi odată pe teren polonez începură iar frământările în vederea adunării unei oştiri. Războiul ce purtase regele Sigismund Vasa cu Suedejii se isprăvise, încât nobili, şleahtişti şi ţărani erau liberi. Cumnaţii lui Movilă strânseră o oaste destul de frumoasă, pe care o puseră sub comanda lui Zolkiewski, eroul de la Riuszyn, învingătorul Moscoviţilor. Trecânid Nistrul pe la Hotin, ei înaintară înspre Iaşi pentru a aşeza din nou în scaun pe protejatul lor. Însă Tomşa Vodă căpătase din partea-i ajutor de la Turci şi de la Tătari, o puternică armată pusă sub comanda vestitului Hussein Aga. I se trimise răspuns lui Constantin – tot cu aceiaşi nuanţă de dispreţ – să nu mai caute a împiedica paşnica stăpânire a lui Tomşa Vodă în Moldova, căci de nu se astâmpără vor fi nevoiţi să-l prindă şi să-l trimită în lanţuri la Stambul. Tânărul voievod răspunse frumos şi demn că Padişahul trebuie să se fi înşelat, altfel n-ar fi trimis Domn în Moldova pe un necunoscut, când îi dăduse mai întâi lui firman de domnie pe viaţă, lui, care şi-a plătit de altfel regulat tributul; că dacă însă vor război,

cu ajutorul lui Dumnezeu îşi va apăra dreptul său, şi armatele vor hotărî a cui va fi dsbânda.

Întărâtat, Hussein Aga începu bătălia, acolo unde se întâlnise oştirile, la Cornul Ilui Sas, lângă Ştefăneşti, pe Prut. Constantin, viteaz băieţaş de 16 ani, intră în rândul luptătorilor. Însă armata lui Tomşa, superioară ca număr şi poate ca comandă, căci avea în rândurile ei pe căpitanii fără stăpân ai lui Mihai Viteazul, Mârza, Gheţea şi Rât, respinseră pe Poloni, care începură a bate în retragere. Potocki, fiindu-i grijă de viaţa cumnatului, îl sfătui să fugă.

Drept răspuns, Constantin îşi strânse oamenii şi se aruncă cu atâta îndârjire asupra duşmanului, încât Husein Aga, mirat şi înspăimântat, porunci lui Tomşa să-i vie într-ajutor cu ai lui 2000 de Moldoveni, care încă nu intraseră în luptă. Această nouă ceată – de proaspeţi luptători aduse desăvârşita înfrângere a Polonilor. În debandadă oamenii începură să fugă, însă cea mai mare parte din ei căzură sub iataganul Turcului. O foarte recentă statistică arată că a murit la bătălia de la Cornul lui

Sas (Iulie 1612) peste 8.000 de nobili polonii şi vreo zece mii de ţărani. Cât despre Constantin Vodă şi cumnatul său contele Potocki, se zvoni că ei căzuseră prinşi, cel dintâi de Tătari, al doilea de Tutcă.

Doamna Elizabeta, irămasă în Polonia, află acolo nenorocirea ce se năpustise pe capul ei. Retrasă ila Ustie, adăpost pe care se vede acum că nu de fantezie luptase pentru a şi-l păstra, ea lucra din răsputeri pentru a-şi răscumpăra fiul şi ginerele. Maria, nevasta lui Ştefan Potocki, se afla şi ea pe lângă ai ei şi-şi împreună sforţările cu ale Elizabetei pentru a-şi redobândi soţul. Ele ştiau de dânsul pozitiv că se află la Stambul prizonier în închisoarea Celor Şapte Turnuri. Când aşa dar la 8 Octombrie acelaşi an, Polonii încheiară un tratat cu Domnul Moldovei, ei pomeniră printre cei care trebuie eliberaţi pe Contele Potocki, care mai târziu se va şi întoarce la vatră.

Însă de la Constantin nu sosi nicio veste până la Ustie. Totuşi, Doamna era plină de nădejde. O clipă nu s-a

gândit ea că I-ar fi pierdut. În septembrie 1612 ea asigura pe călugării din Liow că le va face o biserică atunci, „când se va întoarce fiul meu de la Tătari”. În Februarie 1613 scrie o scrisoare lui Leon Sapieha, cancelarul Lituaniei şi vechi prieten al Movileştilor, rugându-l să lucreze pentru elilberaea lui Constantin „Măria Sa Domnul, fiul meu iubit, oare a căzut în mâinile păgânilor”. Ba stărue chiar să-l aşeze din nou în scaunul Moldovei. Ureche. Stroici, Bucioc, sunt şi ei tovarăşi credincioşi ai Castelanei din Ustie, foasta lor Doamnă, căutând s-o mângâie şi să-i ţină treză nădejdea.

În toamna 1613, un an şi câteva luni după bătălia de la Cornul lui Sas, soseşte în sfârşit o scrisoare a Hanului Tătarilor către Elizabeta, prin care d vesteşte moartea fiului ei Constantin.

— Doamna era la Varşovia, pentru vreun interes bănesc, întoarsă la Ustie, află îngrozitoarea ştire care-i sfâşia inima şi-i nărui nădejdile.

Curând după aceia, un act judecătoresc polon numeşte pe Constantin „răposatul”! De-acum s-a isprăvit. Atâta grijă, atâta dragoste, atâta zbucium, pentru a ajunge aici!

Dar pentru ce şi cum murise Constantin?

Un tânăr oştean, comisul Mihăilescu1), fusese prins în ziua de 19 Iulie 1612, împreună cu voievodul său, la bătălia de la Cornul lui Sas. Întors mai târziu în ţară, el povesti că Tătarii, cunoscând că făcuseră prizonier pe Domnul Moldovei, îl urcaseră într-o barcă, să treacă Nipru, pentru a-l /duce plocon Hanului. În faţa Oceacovului, cetate tătărească „s-au scornit vântul şi au umplut luntrea cu apă şi acolo s-a înecat Constantin Vodă, în Nipru” zice Miton Costin. Va să zică, el murise de mult, pe când mamă-sa tot trăgea nădejde să-l mai strângă în braţe. Că moartea lui aşa s-o fi întâmplat, o atestă şi un contemporan, francezul Joppecourt, care a trăit vremelnic la noi şi a dat la iveală o frumoasă istorie a evenimentelor de pe atunci. Însă el afirmă, ceea ce e mai de crezut având în vedere firea inimoasă a lui Constantin, că acesta s-a aruncat din

barcă pentru a-şi afla scăparea înot, dar că puterile părăsindu-l, l-au înghiţit valurile râului. Totuşi o scrisoare a Sultanului din 1613, spune desluşit că fostul voievod al Moldovei se află în mâinile lui (sau ale Hanului, ceea ce era tot una), fapt care face pe Cronicarul Polon Plasecki, să spună că el a trăit printre Tobii de rând ai Tătarilor şi c-ar fi murit acolo de suferinţă. N-o fi fost Sultanul el însuşi bine informat, sau poate o fi născocit Mihăilescu povestea încăerării cu gândul de a ascunde îndureratei mame suferinţele fiului ei, nu putem şti noi azi, după mai bine de 300 de ani.

Scrisoarea Hanului prin care vestea moartea lui Constantin, avea către sfârşit un adaos, care puse balsam pe inima rănită a Elizabetei. Nemulţumit cu domnia lui Tomşa el oferea foastei Doamne sprijinul călăreţilor săi, pentru aşezarea în scaun a lui Alexandru, al doilea fiu al ei.

Ambiţia femeii odată scormonită, durerea mamei, cu încetul, se potoli. Stăruinţele, rugăminţile, intrigile, începură din nou. Alexandru trebuia să domnească. Intru împlinirea acestei

—) Fiul lui Cristea Mihăilescu, uricarul din 1570 – 90. Acest Cristea avea un frate Isac, şi erau fii Stancăi, tata Nastei. nepoata vornicului Zaharia. Erau deci Mihăileştii de bun şi vechi neam, poate dintr-al Varticilor. (Oh. Ghib. Surete XIX p. p. 164 – 171). Pe corn. Mih. -îl chema probabil Vasile. El fu mai târziu socrul lui Roşca vist., al lui Tănase vist., şi al lui Sturdza. (+ 1640)

dorinţe, o aflăm tâmp de vreun an şi jumătate, din toamna 1613 până în primăvara 1S15, ba într-o parte, ba într-alta, la Ustie, la Lemberg, la Halicz, judecându-se cu toţi cei ce aveau a-i da bani. O urmărea îndeosebi pe cumnata ei Marghita, de la care cerea 95.000 de unghi, datoria lui – Simion către Eremia, apoi pe Nistor Ureche, care în calitate de curator al averei lui Isac Balica*) şi al ginerelui său Donici, le-ar fi mâncat averea. Când isprăvi cu aceste pricini, când strânse bani destui de la datornici şi din veniturile moşiei, îşi chemă iginerii şi le încredinţă din nou cauza în mâinile lor: să strângă oameni pentru a

poirnii război împotriva lui Ştefan Tiomşa. Răzbunarea trecu –tului şi un nou vis pentru viitor.

Se aşează din nou la Ustie şi aşteptă. În câteva luni de zile, armata era gata, o strânsură cam lăbărţată de data aceasta. Poloni. Cazaci, Francezi, Transilvăneni, pedeştri şi călări vreo 12 mii – dar în sfârşit armată! În capul ei, ginerile Wiszno-wiecki, precum şi un nou străluclit căpitan, Principele Samue-l Corecki. Omul acesta puse în aventura ce era să urmeze tot focul tinereţii, căci de izbânda ei atârna fericirea lui. Corecki iubea pe Margareta, Margareta zisă şi Caterina, fata Doamnei Elizabeta. De vor izbuti Movileştii, Margareta îi va fi dată.

Şi se porni războiul.

Ajunşi la Cameniţa, ei fură întâmpinaţi, spre marea lor mirare, de către doi boieri moldoveni, Petre, Pârcălabul Hotinului şi Gheorghe Balş al doilea logofăt, care îi aduceau cheile cetăţii de la „Hotin, pe care le-o predară fără luptă, cu garnizoană, cu tunuri, cu tot. Întrebându-i ce înseamnă aceasta, boierii le spuseră că ţara e nemulţumită de domnia lui Ştefan Tomşa şi căii aşteaptă pe Alexandru să le fie lor Domn.

În adevăr, prea o luase Ştefan Vodă razna». După ce omo-râse pe toate rudele Movileştilor, pe Chiriţă Paleologul, cumnatul Elizabetei, pe Balica bătrânul, cumnatul lui Eremia, pe stolnicul Miron, pe Vasile Stroici, acum, după o răscoală făcută de boieri la Cucuteni, se dăduse în mahalaua Păcurarilor o adevărată luptă, din care Tomşa ieşind biruitor, se apucase să-i taie pe vornicul Bărboi şi pe fiul său să-l spânzure. Ceilalţi

—) Fiul hatmanului Balica şi al Şcheucăi Movilă, sora lui Eremia Vodă

boieri răzvrătiţi, Beldirnan, Sturză şi Boul, scăpară numai cu fuga peste Milcov, unde îşi aflară totuşi mai târziu moartea. Era deci sătulă ţara de această domnie, de cruzimile acestui beţiv, fiu el însuşi de domn descreerat.

Când auziră Alexandru şi cumnaţii ilui cum stau treburile în Moldova, sloboziră câteva lovituri de tun în

semn de bucurie, puseră stăpânire pe cetatea Hotinului, şi de acolo înaintară spre Iaşi pentru a se ciocni cu voievodul pe care niu-l mai voia nimeni. (Octombrie 1615, nu 16).

După câteva încercări norocoase, bătălia avu loc în capătul de răsărit al capitalei, pe dealul Tătăraşilor. Armata duş mană înfrântă, fu pusă pe goană, iar Tomşa îşi găsi scăparea prin fugă. Goni tocmai până la Târgovişte, la vecinul său Radu Mihnea.

Alexandru Movilă, noul domn copil, intră biruitor în Iaşi. Avea 15 – 16 ani, vârsta la care se prăpădise frate-său Constantin. De-a dreapta lui călărea cumnatul Wusznowiecki şi de-a stânga viitorul cumnat, Corecki. În urma lor, înaintea tuturor celorlalte trupe, veneau cei 600 de cavaleri francezi, în strălucită armură, conduşi de căpitanul lor Montespin, care dăduse în această luptă mari dovezi, spune Joppecourt, de virtute şi de curaj. În sunete de flaute, de trâmbiţe şi de tobe, alaiul purcese la biserică şi de acolo la curte. Pe-un scaun înalt, acoperit cu catifea roşie – tronul – se aşează al doilea fiu al lui Eremia Movilă, boierii i se închinară, apoi urmă ospăţul în sala de alături, şi iată visul Elizabetei din nou înfăptuit.

Ea se afla însă la Ustie, în aşteptarea deznodământului acestei expediţiuni. Prima grijă a fiului el fu deci să-i scrie c-a învins şi c-o aşteaptă. O mai aştepta încă cineva, şi cu ce nerăbdare – amorezatul de Corecki.

Între timp, Alexandru Vodă şi cumnaţii lui mai avură de furcă. În două rânduri Orheenii aţâţaţi de Ştefan Tomşa, se răsculară şi amândouă ori fură învinşi, puşi pe fugă şi Tomşa din nou alungat în Muntenia. Abia pe la mijlocul lui Noiembrie (1615) Corecki se întoarse triumfător în Iaşi, şi câteva zile mai târziu sosi în sfârşit din Polonia şi Elizabeta, cu fata ei, cu rudele, cu toată casa. „On ne scauroit imaginer” spune Jop pecourt, „combien de complimens et de bons accueils se firent de part et d-autre a Jeur arrivee en lădiţe câte d-Yas; ce ne f urent que festin-s et rejouyssances, sunt en public qu-en pairti-cullier”.

Măriinimoasă, veselă, fericită, Doamna Elizabeta

spuse în sfârşit tinerilor: da!

Pregătirile de nuntă începură. Un doliu le întrerupse. Un doliu care a însemnat nenorocirea-Movileştilor, căci e vorba de moartea lui Wisznowiecki, fără sprijinul căruia era greu pentru ei s-o ducă înainte printr-atâtea primejdii. În Ajunul Crăciunului a anului 1615, cumnatul Domnului, care, după cum s-a arătat era ortodox, rutean din Rutenia Mare sau Albă (capitala Smolensk) ceru unui preot, după spovedanie, sfânta cuminecătură. Popa, vândut partizanilor lui Tomşa, îi puse otravă în anaf oră şi în vin Durerile începură îndată, şi după o noapte de îngrozitoare chinuri, în dimineaţa Crăciunului Wisznowiecki îşi dete duhul. Crima fiind descoperită, preotul a fost legat de-un scaun de sârmă, s-a făcut împrejurul lui un foc mare care l-a învăluit, l-a cuprins şi l-a ars, aşa cu încetul, de i se mai auzeau încă vaietele după douăsprezece ore. Însă răzbunarea Elizabetei nu folosi nimănui. Scaunul ei rămânea cu-n sprijin mai puţin.

Trupul mortului a fost îmbălsămat şi, cu cinste domnească trimis în Polonia, unde văduva lui, primindu-l, era să moară la rândul ei de durere, şi-şi rase părul în semn că nu se va mai mărita niciodată.

La curtea din Iaşi jalea a ţinut câteva luni. Când în sfârşit, în primăvara anului 1616, pregătirile pentru nunta Domniţei Margareta începură din nou, O altă veste plictisitoare sosi de la vecinii munteni.

Ştefan Tomşa îşi pusese de gând să mai încerce odată soarta armelor pentru redobândirea scaunului pierdut. Încăpăţânatul Domn trecuse Şiretul, având de data aceasta pe lângă el pe Domnul Munteniei Radu Mihnea, precum şi pe vestitul Schender Paşa el însuşi. Armata lor, compusă din Munteni, Tătari şi Turci, părea puternică.

În Februar, la palatul domnesc din Iaşi se făcu sfat mare, la care Doamna chemă şi pe Korecki pentru a şti dacă poate curtea să rămână în capitală sau trebuie să plece la Hotin. Părerea tuturor fu să plece şi să se închidă în cetate, până se va hotărî şi soarta acestui război. A doua

zi chiar, Alexandru, mamă-sa şi toată curtea părăsiră Iaşii, împreună cu oştirea ce aveau, şi cu cei 60 de cavaleri francezi, îndreptându-se cu toţii asupra Hotinului.

Ajunşi acolo, şi auzind că inamicul îi urmăreşte, Vodă trimise o recunoaştere de 1.000 Ide oameni, printre care se afla şi Montespin cu ostaşii lui. Întâlnind ei la Ştefăneşti pe Tătarii lui S chender-Paşa, o luptă se încinse, care ţinu întreaga zi, la sfârşitul căreia rămaseră în totul 7 Poloni şi 5 Francezi din o mie câţi fuseseră. O înfrângere, mai frumoasă poate decât o izbândă.

Vestea aceasta mâhni lansa adânc curtea din Hotin şi-n deosebi pe Elizabeta. O snoavă, adusă proaspătă de-un ostaş, o înveseli din nou.

Cică Radu Mihnea, voievodul Ţării Româneşti, plecase pe furiş, noaptea la Târgovişte. Şi anume pentru cuvântul că-şi amintise deodată că un ghicitor italian, unul din cei care se pricepe să citească în stele şi în palma mânei, îi spusese acum câţiva ani, pe când se afla el la Veneţia, că de se va război vreodată cu Polonii, va muri. Şi cum ţinea la viaţă, plecase, să nu se încaere cu Leşil. Fireşte că i-a fost ruşine să mărturisească lucrul acesta lui Tomşa Vodă-şi lui Schender Paşa. A lăsat acolo pe spătarul său, Lecca, să (le spună lor gogonata minciună c-ar fi aflat c-au năvălit Tătarii în Muntenia şi se dusese să-şi apere ţara. Ştefan Tomşa, care prost nu era, pentru a-şi răzbuna de această trădare, de această fugă dinaintea pericolului, îi răspunse la minciună cu o minciună. Îi trimise pe-un om de-al său isă-ii istorisească, cum că n-apucaise bine Radu-Vodă să părăsească Moldova, şi ar fi şi început bătălia, un groaznic măcel de pe urma căruia n-ar fi rămas sământă de Polon în ţară. Toată această glumă se isprăvi prost, fireşte. Domnul Munteniei, lânifuriat că nu fusese de faţă la înfrângerea Leşilor, porunci să i se taie capul lui Lecca, spătarul său, care şi sosise la Târgovişte. Şi astfel, povestea avu şi ţapul ei ispăşitor.

Elizabeta, Alexandru şi toţi boierii de la Hotin, au râs de *a după Biitetimtl C. SL I.*

Planul Cetăţii Hotin ceasta întâmplare, găsind-o

foarte pe placul lor. Numai Korecki stătea pe gânduri. Voia să înceapă bătălia, căci îi trebuia fata.

Către sfârşitul lui Martie, armata lui Schender Paşa se apropia de Hotin, iar oastea lui Alexandru ieşi din cetate pentru a o întâmpina în câmp deschis. Bătălia se dădu chiar dinaintea zidurilor, cu forţe deopotrivă". În mai puţin de trei ceasuri pieriră la vreo 12.000 de Turci, Tătari şi Munteni, iar cei ce mai Tămaseră din ei se împrăştiară, cuprinzând în fuga lor pe Tomşa Vodă şi pe Schender-Paşa.

Ceva foarte frumos se întâmplă în ziua aceea. De la Elizabeta Doamna şi de la Domniţa Margareta, până la jupânesele boierilor şi până la cea din urmă slugă, toate văzură, de sus din cetate, desfăşurarea bătăliei. Trecerea Nistrului şi retragerea la Cameniţa ar fi fost lucru uşor pentru ele. Hotinul se înalţă doar chiar drept pe malul râului. Însă nicio femeie nu se îndură a părăsi cetatea, sub zidurile căreia luptau bărbaţii, fraţii şi Copiii lor. Pilda venea fireşte de la Doamna, care cu sufletul în dinţi urmărea mişcările fiului ei, şi pe care nimic în lume n-ar fi putut-o urni din locul acela, de care era legată izbânda sau înfrângerea, viitorul de glorie sau sfârşitul nădejdilor. Ca într-o poveste medievală, cavalerii se bătuseră sub ochii iubitelor lor. Şi ca-n poveste, li se deschise porţile cetăţii, primiţi fiind învingătorii, nu numai în sunetele de trâmbiţe şi tobe, ci-n mângâiere de glasuri de femei, martore a vitejiilor lor.

Şi acuma răsplata lui Korecki.

Plăpânda Domniţă merse la frăţiorul ei, şi amândoi împreună, la Doamna Mamă Elizabeta. Iar aceasta, fie că voia să mai încerce pe viitorul ei ginere, fie că în adevăr îi plăcea să păstreze obiceiurile Sfintei Biserici, răspunse copiilor că nu se cade a iface nuntă în vreme de post. Căsătoria va avea loc „după Paşti"! Dar Korecki se burzului. Aşteptase destul, şi răbdarea are o margine. El se îndatoră a cere dezlegarea Mitropolitului, unchiul Domniţei, care se afla în cetate cu ei. Elizabeta se învoi, şi Mitropolitul dându-le binecuvântarea, nunta se făcu, acolo în cetatea de la Hotin, în Duminica d-apoi, a unsprezecea

zi după înfrângerea păgânilor de către creştini. „De sorte que Mars et Cupidon triompherent en meme temps a l-envy l-un de lautre, donnant enfin a ces deux amants il-enitier acomplis-sement de leurs chastes amours”.

Povestea acestei iubiri e un roman cu lungă urmare şi lugubru sfârşit. Vom urmări-o în capitolul viitor.

În fuga lui spre Ţara Românească, Stefan-Vodă Tomşa nu pierdu prilejul să comită o mişelie. Trecând prin Iaşi, îi dete foc, ca şi cum această răzbunare ar fi stricat altcuiva decât însăşi Moldovenilor lui. De acolo, apucând calea Siretului în jos se împreună la Buzău cu oastea lui Radu Vodă Mihnea.

Alexandru Movilă, întors în capitala lui, cu mamă-sa, cu sora şi noul său cumnat, cu Mitropolitul Ţării şi cu toţi boierii, văzând jalea târgoveţilor, că le arseseră 22.000 de case din 23.000 câte fuseseră de toate, midi nu mail poposi în oraş, ci numai lăsându-şi familia acolo, purcese mai departe pe urmele lui Tomşa.

În marginea Buzăului, în lagăr, Ştefan Vodă benchetuia cu Radu Mihnea, de plăcere, pese-mi-te, de a se mai simţi viu. Masă mare, întinsă pe-o pajişte, cu miei fripţi, că era în April, după Paşti şi cu belşug de vinaţuri. Şi deodată un ţăran călare sosi în goana mare să le spuie că se vede venind, de departe, oştile Moldovenilor şi ale Leşilor, umbrind văzduhul de-al lor număr. Radu sări ca fript de pe scaun, încalecă şi o luă la goană, prin munţi înspre Târgovişte; iar Tomşa Vodă, înşeuân-dunşi singur calul, o apucă în jos, înspre Dunăre. După un ceas, la masa lor se aşezară, nepoftiţi, Alexandru-Vodă şi Simion Corecki.

O ceată de ostaşi fu trimisă în goană după Ştefan Tomşa, însă nu-l putură prinde. Când sosiră Moldovenii la malul Dunării, voievodul fugar trecuse râul la Brăila. O altă solie fu trimisă la Târgovişte să-i ducă lui Radu-Vodă Mihnea averea şi sculele părăsite de el în graba fugii sale, şi să-l asigure că Alexandru Movilă nu-i voia niciun rău, căci el ştia că Domnul Munteniei nu luase parte la lupta de la Hotin. Îl înştiinţă că el venise în Ţara Românească

numai pentru a urmări pe Ştefan Tomşa, şi neputându-l prinde, se va întoarce iar în Moldova.

Astfel a şi făcut de altminteri. În Mai al acestui an 1616, era întors la Iaşi. Toată familia lui Eremia, împreunată din nou şi în culmea fericirii după atâtea necazuri, începu să ducă vesela viaţă de curte ia care se părea1 că avea şi ea dreptul acum.

Elizabeta, din nou „Doamnă a Ţării Moldovei" îndruma paşii tânărului voievod, judeca pricinile la Divan, ajuta pe călugării catolici, parcă între diferitele domnii ale copiilor ei vremea nu s-ar fi strecurat. Şi din nou se credea ea stăpâna Moldovei pe viaţă!

Însă acum, mai mult ca oricând, o pândea ceasul rău. Schen-der Paşa ieşise ruşinos din bătălia din urmă. Îi trebuia răzbunare, şi o realibilitare faţă de Stambul. Înţelegânidu-se cu Ibra-him, puternicul paşă din Silistra, hotărâră amândoi să curme pentru totdeauna ambiţiile Movileştilor. Ei trebuiau prinşi şi turciţi. Acesta îi era scopul. Uneltind la Poartă, paşalele dunărene ajunseră la următorul rezultat: Ştefan Tomşa va fi şters definitiv şi el din lista Domnilor. Alexandru Ilieş, un pretendent reţinut la Stambul, va fi trimis la Târgovişte, Radu Mihnea mutat în Moldova, iar Alexandru Movilă cu toţi ai lui, prinşi, maziliţi, surghiuniţi, turciţi.

Pe dată se şi puse pe lucru. Un ceauş, trimis de vizir, sosi la Brăila. Oamenii lui înşfăcară pe Ştefan Tomşa, îi legară mâinile şi picioarele, şi-l trimiseră la Constantinopol. Iar Movileştilor, pentru a pune mai uşor mâna pe ei, li se trimise răspuns că Ihrahim-Paşa va sosi în curând în Iaşi pentru a confirma domnia lui Alexandru Vodă, pe când de fapt acesta se şi îndreptase cu 20 de mii de oameni asupra Târgovişţei, pentru a înmâna lui Radu Mihnea firmanul de strămutare la Iaşi. Uneltirile Turcilor fură descoperite de către Poloni, care nu obişnuiau a dormi pe laurii lor. Ei înştiinţară pe Elizabeta de pericolul ce-o ameninţa, însă Doamna nu vru să-i creadă. Susţinea că Ibrahim Paşa va sosi în Iaşi pentru a confirma domnia fiului ei, nu pentru a-l alunga din scaun. Armata Turcului

părăsi Târgovişteа, sosi la Buzău, trecu Milcovul, boierii moldoveni erau îngrijoraţi, Korecky, Potocki, Tiszkiewicz, sfătuiau retragerea la Hotin, singură Doamna Elizabeta rămânea neclintită în încăpăţânata ei credinţă că nu poate fi vorba de vreo primejdie. Cum că, de fapt, ea era adevărata Doamnă a Ţării, se vede din aceia că, deşi era singură de părerea ei, nimeni nu părăsi Iaşii.

— În dimineaţa zilei de 25 Iulie, un sol de-al lui Radu Mihnea sosi la curte cu o scrisoare către Vodă Alexandru, prin care-l înştiinţa de numirea lui ca Domn al Moldovei, îndemnând pe Movilă să plece cât mai neîntârziat în Polonia, pentru a nu încape în mâinile Turcilor, care vor să-l prindă şi să-l surghiunească. O fi fost aceasta o mulţumire pentru felul destoinic în care se purtase Alexandru la Buzău, când îi trimisese comorile părăsite de el, o fi fost frica de prezicerile şarlatanului de Italian că va muri de săgeată leşească, nu se poate şti. Însă Doamna Elizabeta pricepu în sfârşit că a fost înşelată de Turci şi că vreme de tărăgăneală nu mai este.

Sfatul Ţării fu adunat din nou pentru a lua o grabnică hotărâre, însă pe când era încă în deliberare, avangarda lui Ibra-him şi a lui Radu – Tătarii – se arătară în capătul Iaşilor. Doamna porunci retragerea, în toată graba, la Hotin, şi se şi puseră cu toţii la drum. Tătarii, pnintr-o mişcare de învăluire, le tăiară retragerea. Cu mica oaste ce avea, Tiszkiewicz respinse atacul şi alungă pe duşmani. Printre sutele de cadavre ce zăceau împrăştiate pe câmp, se găsi şi trupul neînsufleţit al tânărului conte Gheorghe Potocki, nepotul Domniţei Maria. El fu îmbălsămat la repezeală, expediat în Polonia şi Movileştii cu toată curteailor şi cu armata după ei, purceseră mai departe da Hotin. În Hârlău, crezând pe inamic departe, rămaseră în popas. Însă Sohender Paşa – căci el comanda oştile turceştisosit la Iaşi, aşează pe Radu Mihnea în scaun, şi porni pe dată mai departe în urmărirea Movileştilor. La Cotnar, o luptă avu loc între avangarda lui şi ariergarda Polonilor, în care, zice Joppecourt, armata lui Vodă Alexandru ar fi făcut minuni de vitejie, pierzând totuşi

numai 250 de oameni, pe când Turcilor le-ar fi murit aproape 6.000. Corecki, rănit de două săgeţi în pulpă şi-n spinare (!) fu dus pe targă până la Hârlău, unde Domniţa Margareta, înnebunită de ispaimă, se apucă să-l îngrijească ea însăşi, spălându-i rănile şi pansându-l.

Urmeaiză o ciudată şi frumoasă întâmplare, care aminteşte moartea eroică a lui Stroe Buzescu, parcă ar fi fapte petrecute în alte vremuri şi în alte ţări.

La curtea domnească din Hârlău, se înfăţişă a doua zi un

Turc din partea Paşei, cerând să vorbească cu principele Corecki. Culcat în pat, având pe tânăra – lui nevastă la căpătâi, Corecki îl primi. Turcul îi spuse că Schender Paşa, uimit de vitejia lui, îi trimite răspuns că este cel mai viteaz din câţi ostaşi a văzut el vreodată, şi-l roagă să primească o luptă corp la corp cu unul din căpitanii săi, în faţa ambelor oştiri, şi că din partea celui ce va învinge va fi izbânida bătăliei. Sângele războinic al lui Corecki clocoti în vinele lui de vechi aristocrat şi era gata să sară din pat dacă soţia şi soacra lui nu l-ar fi împiedicat… poate mai puţin lăcrimile Margaretei, decât vorbele Doamnei Elizabeta, care-i rugă să nu primejduiască cauza Movileştilor, printr-această luptă între un rănit şi un om teafăr. Tyszkiewicz, fiind acolo de faţă, rugă pe Vodă Alexandru să-ii îngăduie lui cinstea de-a primi provocarea în locul vărului său Corecki.

A doua zi, pe-o câmpie, în apropiere ide Hârlău, şi-n vederea oştirilor polone şi turceşti, care se legaseră prin jurământ să nu se amestece în ceartă, luptătorii ieşiră, fiecare din rândurile armatei sale. Turcul se spălă pe obraz cu apă neîncepută, apoi, cu faţa la Meca, îşi făcu rugăciunea şi suflecându-şi mânecile până la coate, încălecă pe-un straşnic murg, cu o şea bătută în nestemate. I se dete apoi iataganul, suliţa, şi un arc cu tolba de săgeţi. Tyszkiewicz dimpotrivă, făcu o scurtă rugăciune şi, încălecând repede, luă numai o carabină şi un arc cu opt săgeţi. Călăreţii se repeziră unul asupra altuia. După o scurtă luptă, săgeţile isprăvindu-se, Polonul

îşi îndreptă din nou calul asupra Turcului, şi-i dete o lovitură de carabină, care-l răsturnă la pământ. Încercând să se ridice şi să scoată iataganul din teacă, Tyszkiewicz trecu cu calul peste el, dându-i o lovitură cu cuţitul peste mâna dreaptă. Un geamăt. O a doua lovitură în inimă, (drept, şi Turcul căzu mort. Atunci principele Tyszkiewicz descălecând, tăia capul adversarului său, îl înfipse într-o suliţă, şi încălecând din nou, îl duse în tabăra polonă, drept semn de izbândă, plocon lui Alexandru Vodă.

Sfârşitul acestui frumos duel medieval, fu curat turcesc. Departe de-a privi bătălia ca pierdută, Musulmanii hotărâră să-şi arunce toată armata, vreo 25.000 de oameni, împotriva cetei de fugari – 6.000 în total – s-o distrugă şi să prindă pe căpetenii, pe Vodă şi pe femei. Temându-se de ajutorul unguresc pe care-l făgăduiseră Movileştilor Radu Şerban (pribeagul Domn al Munteniei), Schender Paşa hotărî să nu mai întârzie un singur ceas. Luând pe Radu Mihnea cu el, goni înspre Hârlău. Însă Movileştii, bănuind reaua credinţă a Turcilor, se şi porniseră mai departe, nădăjduind că vor putea sosi în Hotin înainte de-a fi ajunşi idiij urmă.

Pe drumul dintre Hârlău şi Botoşani, în apropierea lacului Dracşani, s-a întâmplat tragedia aceia, care a fost una din cele mai pasionante din Istoria noastră.

Cum mergea mica ceată de Moldoveni şi de Poloni, gata să intre în Botoşani, se pomeni deodată cu drumul tăiat. Vreo 2000 ide Tătari (sub conducerea Vornicului Buoioc, fost om de-al Movileştiilor, pe care-i trădase) făcuse o mişcare de învăluire şi le ieşise înainte. În acelaşi timp se arătară la flancul drept Muntenii şi Ardelenii lui Radu Mihnea, iar din spate îi goneau Turcii. Numai partea stângă a drumului rămăsese slobodă, însă brăzdată fiind de-o pădure întinsă şi btufoasă, nu-i fu îngăduit armatei polone să poată efectua retragerea prin desişul acela. În culmea disperării, căpitanii hotărâră să facă din carele de muniţiuni şi căruţele de bagaje un zid de apărare în faţa pădurii. Prinşi ca într-un cleşte, din trei părţi, nu le mai rămânea decât să se apere… să se apere până la unul. De

acum era lupta pe viaţă şi pe moarte.

În mijlocul acestei mici cete de luptători, umblau Doamna Elizabeta şi Domniţa ei, îmbărbătând pe ostaşi.

Turcii cu tunurile lor, ar fi putut doborî, într-un sfert de ceas, toată ceata aceia de disperaţi luptători. Însă lor îi trebuiau prizonieri, nu morţi. Trimise deci Paşa răspuns soldaţilor, că dacă îi dau pe căpeteniile lor şi pe Movileşti, sunt slobozi de-a pleca fără a fi vătămaţi. Strânsura de lefegii ce apăra pe Vodă Alexandru (răspunse frumos, că moartea i se părea mai demnă decât laşitatea. Iar Tycskiewicz, pentru a dovedi că viu nu va încape în mâna păgânului, luă cu sine 500 din cei mai viteji călăreţi ai lui, răzbătu printre rândurile duş manilor, îi răsturnă la pământ şi-şi orod drum printre ei. Corecki încercă să facă acelaiş lucru, însă rănile nu-i îngăduiră a încăleca. Deanădăjduit, îmbrăcă, o haină de simplu soldat, pentru a nu fi recunoscut în caz c-ar fi prins, rugând pe nevasta lui, pe soacră şi pe cumnaţi, să se travestească şi ei cum or puteai mai bine. Doamna Elizabeta nu vru să-i asculte sfatul. Şi nici pe fiii ei nu-l lăsă să se schimonosească în oameni de rând. De-o fi să moară, să moară domneşte.

Astfel se strecură aproape toată ziua, în aşteptarea înfrigurată a catastrofei. În sfârşit, către seară, începu atacul. Turcii şi Tătarii se repeziră deodată peste întăriturile de care din marginea codrului. Primul rând de apărare căzu, apoi al doilea şi al treilea. Văzându-se pierduţi, soldaţii depuseră armele.

Era în seara de 23 August 1616.

Noaptea se lăsă peste tabără. Turci, Tătari, Munteni, Ardeleni se repeziră după pradă. În adâncul codrului, în întunericul acela, se petrecură multe grozăvii.

Şi-n ziua de apoi, când răsărea soarele de după apele lacului Dracşani, un car trecea pe drum, ducând prizonieri spre Stambul pe Doamna Elizabeta a lui Eremia Movilă şi pe fiii ei, Alexandru Vodă şi Bogdan cel mic. Pe marginea drumului stăteau înşiraţi boierii moldoveni, care nu-şi părăsiseră Doamna până în clipa din urmă, şi care, prinşi, fuseseră acum opriţi de Radu Vodă Mihnea.

Când îi zări, înnebunita Doamnă le răcni, lăcrămând, acele grozave cuvinte care ne-fiue încă. şi azi în urechi ca un blestem al oropsitului nostru neam: „Boieri, boieri, ruşinatu-m-au păgânul”!

Poruncind căruţaşului să oprească, Doamna ceru nişte foarfece, şi tăindu-şi părul, acolo pe câtum, în vaza tuturor, îl dete unuia din boieri, cu rugămintea să-l aşeze la mănăstirea Suce-viţei, pe lespedea de mormânt a soţului ei Eremia Vodă.

Într-o frumoasă cutie de argint, în formă de măr, spânzurată de bolta bisericii, se mai poate vedea şi azi bogata cosiţă de păr castaniu a Doamnei Elizabeta Movilă, tăiată de mâinile ei, în cea mai crâncenă deznădejde, acum trei sute şi mai mulţi ani.

Corecki şi nevasta lud au fost prinşi de asemeni, el de Turci, ea de Tătari, şi povestea lor va forma subiectul capitolului viitor.

Iar sfârşitul sfârşitului, iată-l:

Doamna Elizabeta fu turcită cu sila şi băgată în Haremul Sultanului Mustafa Han întâi, la Seraiul cel din Stambul, cu ferestrele zăbrelate ce dau pe Cornul de Aur. Dar nici acolo nu s-a bucurat ea de liniştea sufletească, de care ar fi avut atât de mult nevoie. Alexandru Vodă, turcit şi el, muri infectat în urma operaţiei circumci-ziunei. Doi fii morţi, o fată prizonieră la Tătari, celelalte fete în Polonia,

despărţită de toţi şi de toate pentru – totdeauna, Elizabeta nu mai avea pe lângă ea decât pe fiul ei cel mai mic Bogdan, ajuns, el fecior de Domni – moldoveni, Capidan Paşa al împărăţiei Otomane. Mândra catolică de odinioară muri în legea lui Mahomet, singură, părăsită, uitată.

Adevăratul ei mormânt nu este cel necunoscut din vreun cimitir au negri chiparoşi din preajma Stambulului – adevăratul mormânt este Suceviţa, unde părul ei castaniu e astăzi încă martorul sufletescului zbucium al frumoasei, mândrei, ambiţioasei, interesantei Elizabeta de Lozna, nevasta lui Eremia Movilă, şi-n două rânduri singură Doamnă a Ţării Moldovei.

făt t (?
npă Buletinul C.M. 1.
Domniţele lui Eremia Vodă Movilă
(*Picturi murali la mănăstirea Suceviţa*)
CAPITOLUL XVI.
DOMNIŢELE MOVILEŞTILOR
PRINCIPESA CATRINA CORECKI
D

RAMA Movileştilor nu se isprăveşte cu prinderea şi turcirea Doamnei Elizabeta şi a fiilor ei. Ea urmăreşte, în

„Teresantă pnin amănuntele ce cunoaştem, pe fiica acesteia, Domniţa Ecaterina-Mar. gareta şi pe soţul ei, principele Samuel Corecki.

Am arătat în capitolul precedent dragostea ce unea pe aceşti tineri, nesfârşitele piedici la căsătoria lor, nunta din cetatea Hotinului în mijlocul oştirei, plecarea la Iaşi, urmărirea armatelor polone şi moldoveneşti de către Tufei, fuga la Hârlău, rănirea lui Corecki, şi în sfârşit lupta, drama, deznodământul de la Dracşani.

Travestiţi, el în ostaş de rând, ea în ţărancă, pentru a nu fi recunoscuţi de duşmani, planul lor reuşi deocamdată. Corecki, prins de Turci, fu trimis, cu întreg convoiul de prizonieri, la Constantinopol; iar pe Domniţă o prinseră Tătarii, care o luară cu ei în Buceagul lor, astăzi din nou românesc, la Cetatea Albă.

Domniţa Ecaterina Movilă, principesă Corecki,

ţărancă de ocaziei, îşi zgâriase faţa cu unghiile pentru a se sluţi şi şiretenia ei prinse atât de bine, încât tătarul care o robise, crezând că este o femeie de rând, o puse, acasă la el, să cureţe bucătăria, să spele vasele şi să mătură curtea. Mândria ei nu suferi, fiindcă în atare împrejurări omul de ispravă se schimbă, de nu se mai cunoaşte singur. Însă gnija de soţ, de mamă şi de fraţi, o chinuia grozav, şi apoi… domniţa sclavă aştepta un copil. Munca la care o punea tătarul era atât de istovitoare, mai ales pentru ea, neobişnuită cu greul, mâncarea ce i se dădea atât de neîndestulătoare, încât biata femeie era sigură că nu va ajunge niciodată să poată fi mamă. Totuşi după 6 lumi de captivitate, pe la sfârşitul lui Februarie 1617, ea născu un fiu sănătos pe care-l alăptă. Din clipa aceia, începu să se gândească cum ar face şi ar drege pentru a scăpa de sclăvie.

Odată cu ea, tătarul mai făcuse un prizonier, pe care-l ţinea rob, în casa Lui, la Cetatea-Albă.

Baret, care publica în 1620, Ja Paris, memoriile lui Charles de Joppecourt, din care extragem toată întâmplarea aceasta, spune că prizonierul tătarului era un polon, numit Iacob (Ja-ques). Noi bănuim însă că acest prizonier trebuie să fi fost Joppecourt el însuşi, căci. altfel n-ar fi desfăşurat el un atare lux de amănunte asupra întâmplărilor din prizonieratul altuia, n-ar fi scris o carte despre „Istoria tulburărilor din urmă ale Moldovei”, pentru a vorbi de fapt mai mult i despre Corecki şi nevasta lui, despre cetatea Albă şi Constantinopol, n-ar fi povestit ce i s-a întâmplat lui „Iacob” când a scăpat din robie, şi mai ales Iacob acesta, de era polon, n-ar fi tras în capitala Turcii la Ambasada Regelui Franţei, cum se va vedea mai în urmă. Charles de Joppecourt era, după cum singur mărturiseşte, „un gentil-homme lorrain, qui portoit les armes durant ces troubles à la suite des princes polonois”, adică un nobil din Lorena care, la bătălia de la Dracşani, încăpu prizonier în mâna tătarului de la Cetatea Albă. În momentul apariţiei cărţii, redactată de Baret, membru al parlamentului din Paris, după istorisirea orală a lui

Joppecourt, acesta se afla secretar de ambasadă pe lângă Ducele d-Angoulême. O fi cerut el lui Baret să înlocuiască numele său cu acel al polonului Iacob. E clar însă că tot ce istoriseşte Joppecourt e trăit şi văzut de el. Slab în consideraţiuni generale, când vorbeşte de fapte intră în amănunte lipsite uneori de interes. Persoana lui Iacob nu-l putea interesa pe autor atât de mult, încât să vorbească mereu de el. E deci învederat că robul tătarului era Charles de Joppecourt.

Domniţa Ecaterina careul cunoştea ca om devotat soţului ei, trebuie să fi avut mângâiere de-al şti lângă ea, şi în el îşi puse nădejdea sorţii.

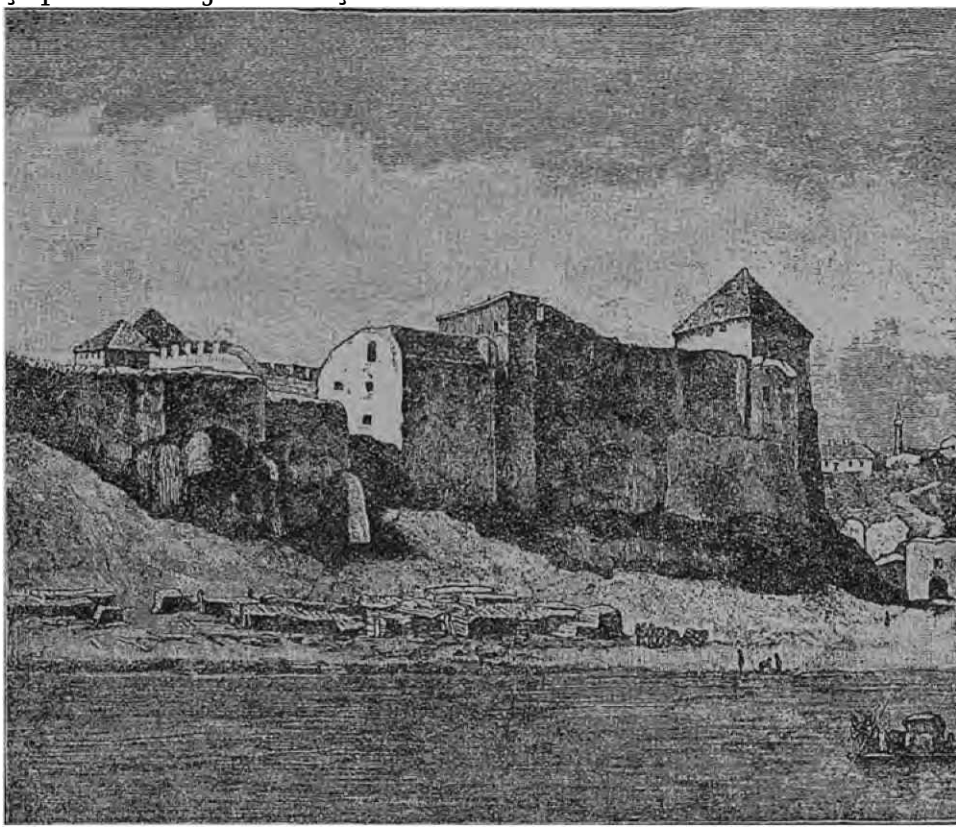

Povestirea care urmează este foarte ciudată, dar vom căuta să-i dăm la urmă o tălmăcire, care ar putea-o face acceptabilă.

Margareta chemă într-o zi pe tovarăşul ei de robie,

şi-i spuse că dacă jură să facă întocmai cum îl va învăţa, va putea scăpa din mâinile tătarului, având putinţa de a o răscumpăra şi pe ea. Omul jură şi află atunci că tătarul acela avea un frate, care în urma unei boli, orbise şi muţise. Nilci un doftor nu-i putu fi de folos. Ea însă avea un inel cu o piatră scumpă, dat de soţul ei pe vremea când erau logodiţi. Acest inel îl ascunsese în părul ei bogat, pentru ca să nu i-l găsească tătarul, fiindcă era nu numai o duioasă amintire, însă piatra lui era „medicinală", ea vindeca de orice boală. Fără ea, n-ar fi putut purta copilul până la termin şi n-ar fi putut naşte aşa de uşor – zicea ea. Deci, cu piatra aceasta să vindece el ochii şi urechile Tătarului „iar acesta, drept mulţumire, îi va restitui libertatea. Odată scăpat de robie, va pleca în Polonia pentru a afla ştiri de la Corecki şi a încerca răscumpărarea ei. Însă trebui să-i jure încă odată că, înainte de-a pleca, îi va restitui piatra, căci fără ea n-ar putea-o duce mai departe în sclăvie.

Franţuzul jură, scoase piatra din inel şi se puse pe lucru. Aşteptă câteva zile până auzi pe tătar tânguindu-se faţă de el, că nu este chip să se lecuiască frate-său de pacostea ce-i căzuse pe cap. Spuse atunci stăpânului său că-l va vindeca el, dacă-i făgăduieşte libertatea. Îl puse să jure, faţă de bolnav chiar, pe Coran, pe Mahomed şi pe Caaba de la Meca, că nu-i va cere „medicamentul", că-l va dezrobi şi că-i va da şi paşaport de liberă trecere înăuntrul raialelor turceşti. Tătarul făcu jurământul, făgăduindu-i pe deasupra un cal bun şi bani îndeajuns.

După o săptămână – căci trebuiră să aştepte lună plină – în care timp Margareta pregătise suc de viorele şi de alte flori de primăvară, improvizatul medic se înfăţişă ila bolnav şi-l unse pe-un ochi cu sucul acela. Apoi puse piatra peste pleoapă, legă ochiul cu o batistă şi aşteptă. După şapte ceasuri când scoase batista, Tătarul vedea. Mai minunat decât Tătarul şi chiar decât cititorii acestei povestiri, părea Joppecourt el însuşi. A doua zi îl vindecă de celălalt ochi, a treia de-o ureche şi a patra de cealaltă. A cincea era călare, cu 50 de galbeni în pungă, cu paşa

portul în buzunar şi cu scrisori de la Domniţă către soţul ei şi către Tudèle din Polonia. Piatra i-o dăduse înapoi, făcându-i jurământ că va găsi pe Principele Corecki în orice parte a lumii o fi. Şi porni la drum.

Într-un codru de prin Moldova se-ntâlni cu trei haiduci, care-l dezbrăcară, îi luară calul şi banii, şi-l închiseră într-o casă părăsită din mijlocul pădurii. Întrebându-l ce meserie are, bietul drumeţ mărturisi cinstit că este soldat. Haiducii îl sfătuiră atunci să le fie tovarăş, împărţind împreună greutăţile vieţii haiduceşti, dar şi banii furaţi. Polonul Iacob – după credinţa noastră nobilul Joppecourt – se împotrivi cu indignare şi dispreţ, ceea ce nu-i aduse alt folos decât a fi încarcerat sub straşnice zăvoare, într-una din odăile acelei case. Abia după două luni de zile, ajunse prizonierul, printr-o iscusită manoperă, să scape de paza haiducilor, furându-le la rându-i bani şi un cal, mai frumos şi mai ager decât cel dăruit de Tătar.

Pe drumul lui mai departe, se întâlni, dintr-o întâmplare, cu un soldat polon, fost prizonier la Constantinopol, de unde, evadând, se întorcea acum în ţara lui. Află de la el tot ce voia să ştie, adică turcirea Doamnei Elizabeta şi a fiilor ei, precum şi încarcerarea Principelui Corecki în închisoarea celor Şapte Turnuri. Joppecourt încredinţă Polonului scrisorile trimise de Domniţă surorilor sale, iar el îşi întoarse calea de la Nord la Sud, apucând drumul Stambulului, căci ţinta lui era să găsească pe Corecki.

La începutul lui Mai abia sosi el în capitala Ottomanilor şi acolo, mergând de-a dreptul la Ambasada Franţei, în Pera, află că ambasadorul, Domnul de Sancy, luase sub protecţia lui pe prizonierul din cele Şapte Turnuri, trimiţându-i dese ori de mâncare şi de băut. Află de asemeni că Sultanul ceruse turcirea lui Corecki, odată cu a Movileştilor, că însă credinciosului prinţi se părea orice soartă. mai bună decât această renegare. Cât despre răscumpărare nu putea fi vorba, fiindcă Turcilor îi era frică de vitejia lui Corecki. Era deci ameninţat, dacă nu se turcea, să îmbătrânească şi să moară în Edi-Cule.

Strecurându-se cu servitorii ambasadorului până la uşa închisorii, Joppecourt, trecut drept om de serviciu al lui Sancy.

13

Intră înăuntru şi se înfăţişează fostului său comandant, care zăcea în camera cea mai de sus a turnului dintre marea de Marmara şi Poarta de Aur. Tovarăş de temniţă a lui Corecki era căpitanul Rigaud, unul din cavallerii francezi din compania lui Montespin.

Joppecourt adusese cu el un coş cu merinde, în fundul căreia ascunsese scrisoarea Domniţei. Cotecki dărui bucatele paznicilor turci, rugându-i să-l lase singur cu noul venit. Apoi, aflând că Ecaterina Margareta trăieşte şi că a născut un fiu, mulţumi lui Dumnezeu, îmbrăţişa pe crainic, şi-l rugă să facă tot chipul a se mai întoarce la el, pentru a căpăta răspunsul ce va scrie nevestei lui.

După câteva zile în adevăr, Joppecourt veni din nou la închisoare cu mâncăruri mai alese şi mai numeroase, pentru a ţine pe paznici mai mu-ltă vreme afară. Avu timp atunci să povestească bietului prizonier toate amănuntele vieţii de robie a Domniţei, primind de la el o scrisoare către ea şi una către frate-său, Principele Carol Corybut Corecki, prin care-l ruga să se împrumute, să vândă, să facă orice jertfă pentru a căpăta bani îndestui în vederea răscumpărării nevestei lui. Iar ei îi scria între altele, dacă o fi adevărat că Joppecourt a copiat epistola, că mulţumia lui Dumnezeu fiind că „n-ai făcut, slava Domnului, ca Principii fraţii tăi şi ca Principesa mama ta, care au lepădat cu laşitate creştinismul pentru a îmbrăţişa legea cea mincinoasă a lui Mahomed, de teamă să nu fie închişi cu mine în închisorile negre, sau în nădejdea vreunul bun trecător, de care noi nu avem nevoie, ca unii ce nu nădăjduim decât în veşnicie”.

Cu această scrisoare Joppecourt se grăbi a porni din nou spre Cetatea Albă, pentru a linişti sufletul amărâtei Domniţe. Corespondenţa pentru Polonia e în credinţă unui nobili de acolo, răscumpărat de curând, care pleca ila Varşovia.

Prin Iulie 1617 trebuie să fi căzut întoarcerea lui Joppecourt la Cetatea Albă. Tătarul era la vânătoare, cu toţi oamenii lui, la o moşie din apropierea Cetăţii. Acasă nu găsi decât o servitoare bolnavă în pat şi pe Domniţa Ecaterina. Îi dădu deci scrisoarea soţului ei, povestindu-i tot ce-a făcut şi a văzut în

Constantinopol. Zice el, în memoriile lui, că Domniţa şi-ar fi blestemat mama şi fraţii cânid auzi că se iepădaseiră de legea lui Iisus, dar dacă a făcut-o în adevăr, sau numai a născocit-o sufletul bigot al Franţuzului; aceasta nu o poate şti nimeni. Margareta, aflând că bărbatul ei nu poate fi răscumpărat şi că este ameninţat să-i putrezească ciolanele în turnul de pe Marmara, leşină, cu copilul în braţele ei, cu care prilej l-ar şi îl înăbuşit, dacă nu-l scotea Franţuzul de sub ea.

Urmează o scenă pitorească. Joppecourt, sleit de foame din cauza drumului, se aşează la masă, îndopându-se acum cu mâncările Tătarului, în timp ce Domniţa, servindu-l, îi istorisea toate întâmplările petrecute în lipsa lui, anume cum copilul, îndată după naştere, fusese apucat de-un fel de ducă-se-pe-pustiu, apoi avu pojar, pe urmă era să-l mănânce şerpii, şi în sfârşit laptele mamei secase. Însă toate se isprăviră cu bine, căci avea doar Domniţa inelul cu piatra medicinală. Până şi pe şerpi i-a omorât cu această piatră – însă mărturiseşte singură că nu ştie de n-o fi fost cumva curată închipuire. Şi trebuie spus că viaţa aceasta de câne ce ducea răsfăţata fată a lui Vodă Eremia putea să-i fi năruit nervii îndeajuns pentru a face din ea o halucinată. O trimisese doar Tătarul să doarmă în grajd cu vitele de frica pojarului. Acolo îşi petrecuse domniţa vara, pe-un culcuş de fân, între boi şi între vaci.

Când se întoarse Tătarul de la vânătoare şi-şi găsi prietenul în casă, fu cuprins de-o bucurie cu atât mai mare, cu cât aştepta de la el preţul răscumpărării Ecaterinei Margaretei. Aflând însă că venise fără bani, i se mai potoli bucuria şi-l sfătui să plece din nou şi să se întoarcă cu 6.000 de galbeni. Joppecourt se târgui ca la piaţă. Chemă în ajutorul lui şi pe fratele Tătarului, cel vindecat de el, şi

cu ajutorul acestuia obţinu ca preţul să fie tăiat pe jumătate: 3.000 de galbeni. Cumnatul Ecaterinei fiind înştiinţat de încheierea târgului, trimise banii în toată graba, şi astfel pe la sfârşitul toamnei 1617 Joppeourt putea întovărăşi pe scumpa lui stăpână până în Polonia la rudele ei. Acolo, fireşte că prima grijă a Domniţei fu să încerce răscumpărarea soţului ei. Dar Sultanul rămase neclintit în hotărârea lui. Banii ce i-ar căpăta, nu ar putea compensa neajunsurile pe care viteazul acesta îi pricinuia când era în fruntea unei oştiri. Corecki va trebui să se lepede de legea creştinească, sau să piară în închisoare.

Nu făcu niciuna, nici alta. A scăpat din închisoare, şi chiar minune, fără intervenţia pietrei medicinale. Şi fiindcă e vorba de această piatră şi am făgăduit să dau o tălmăcire, iat-o: Cât de ciudat ar pare toate minunele făcute de acest talisman, şi cât de exagerate o fi fost ele, vindecarea Tătarului ar putea fi privită ca o realitate, dacă, potrivit ştiinţei moderne, am spune că juvaierul Domniţei era o frântură de „radium”. De ce nu?

La ambasada diai Pera se afla un tânăr secretar, Martin Parisien, cu cald sânge francez clocotind în vinele lui. Amorezat de fata unui nobil polonez, roabă împreună cu imamă-sa la Constantinopol, el le răscumpărase destul de scump, cu condiţia, ca, odată libere, fata să-i fie dată în căsătorie. Imprudentul Francez, încrezător în cuvântul Doamnei Ludovica, mama fetei, le lăsase să plece în Polonia, însă primi în curând vestea că babacă nu consimţea la măritişul fetei, pe cuvânt că domnului Martin Parisien nu-i curge în vine sânge albastru. Domnişoara Julia (17 ani) amorezată de Martin, nu de sângele lui, îi trimise o scrisoare implorându-l să caute un mijloc de a îndupleca pe tatăl ei să revină asupra hotărârei ce luase. Parisien, ştiind că Corecki este unul din marii magnaţi ai Poloniei, alergă la el la închisoarea de la Edi-Cule, să-i ceară sfat şi ajutor. Ce poate face, în atare împrejurare, un deznădăjduit prizonier, decât să făgăduiască marea şi sarea, dacă o scăpa din închisoare. Iată-l deci pe Franţuz combinând un plan de evadare.

Fereastra camerei în care se afla Corecki n-avea gratii, fiindcă odaia era tocmai în vârful turnului, înspre mare. Secretarul de ambasadă îi trimise deci, ca de obicei, de-ale mâncărei, ascunzând într-o plăcintă o legătură de sfoară, cu care Corecki pescui, noaptea, o scară de frânghie, pe care i-o adusese un popă, care aştepta jos într-o barcă, la picioarele turnului. Prizonierul se căţără pe scară, se scoborî în barca popei, şi fu ascuns la marginea oraşului, într-o odaie scobită în stânci. A doua zi, părintele, omul lui Parisien, îi aduse o haină preoţească, pe care îmbrăcând-o, evadatul intră travestit în Stambul, ziua în amiaza mare.

Cele Şapte Turnuri (*Edi-Cule la Stambul*) *După o gravură din Jouannin el Gaver*: *Turquie*.

Paznicii închisorii au fost, unul tras în ţeapă, celălalt băgat în piuliţa în care se măcina orezul, de-a ieşit numai făină din el. Martin Parisien avusese grijă s-o zbunghiască cu o zi înainte. Însă ambasadorul de Sancy a fost arestat şi servitorii lui torturaţi. Puterile străine, Anglia, Germania şi Olanda, ameninţară pe Mustafa al II-lea cu retragerea ambasadorilor lor în caz că de Sancy n-ar fi eliberat... dar de toate aceste Principele Samuel Corecki nu-şi bătu capul. Era liber acum şi singura lui grijă fu să-şi asigure fuga din Constantinopol, fuga lor, căci erau doi, căpitanul Rigaud evadând şi el din închisoare odată cu Corecki.

Două luni de zile au stat fugari ascunşi în casa popei. Părintele grec căpătă în sfârşit de la Patriarhia din Alexandria învoirea de-a pleoa în Egipt, cu doi fraţi de-ai lui, pentru a se face sihaştri în pustiul Saharei, ca Sfântul Anton. Odacă cu învoirea, sosiră şi paşapoartele, încât îmbrăcaţi în călugări greci, popa, Corecki şi Rigaud se îmbarcară cu destinaţia Alexandria. Pe drum, cei doi din urmă schimbară într-un port de vas, urcându-se într-o corabie olandeză, care mergea la Meşina. Ajunşi acolo, Rigaud se duse în Franţa şi Corecki da Napoli, unde Ducele de Osson, vice regele, îi dădu o recomandaţie către Papa. Prin Roma, la marele Pontif, prin Viena, la împăratul Germaniei, ajunse în sfârşit în Polonia cam prin vara anului

1618.

Povestirea aceasta are, ca-n adevăratele romane, un sfârşit. Bucuria revederii încercaţilor soţi fu scurtă. Un an cel mult, timpul de-a se mai naşte o fată. Apoi Ecaterina-Margareta, istovită de viaţa de roabă ce dusese la Tătarul din Cetatea Albă, se îmbolnăvi, şi toate minunile trecute ale pietrei medicinale se arătară de minciună faţă de adevărata boală care o duse la mormânt, în cursul anilor 1619.

*) Ar fi murit chiar, se zice, un an mai târziu, în 1620. la bătălia de la Tutova, omorât de Cazaci (C. şi M. Caradja: Documentele Familiei Cantacuzino din Bucovina. 1931. p. 18 şi 26).

Nemângâiatul Corecki nu s-a mai însurat1). Fiul născut în atâtea necazuri şi crescut cu atâta dragoste, muri tânăr şi el, iar fata, Ana, se mărită mai târziu cu Andrei Leszcynski, voievod de Belz, cu care, neavând copii, seminţia Ecaterinei Movilă Co-Tecki se şterse de pe faţa pământului.

CONTESA MĂRIA POTOCKI

Maria, născută în Polonia în anul 1592, luă de bărbat pe unul din vlăstarii marii aristocraţii de acolo, pe contele Ştefan Potocki, fratele lui Ion, cunoscutul războinic.

Mereu îngrijorată de soarta bărbatului ei, care mai mult în tabără îşi ducea zilele de cât acasă, mai mult în Moldova luptând pentru cauza Movileştilor împreună cu fraţii lui, Maria avu totuşi fericirea de a-l vedea, timp de vreo 20 de ani, întorcându-se întotdeauna la vatră, fără vreo Tană mai grea. În 1611, deci după 19 ani de convieţuire, ea află din Polonia unde era, despre înfrângerea şi dezastrul de la Cornul lui Sas, unde Tătarii prinseseră pe fratele ei Constantin şi Turcii pe soţul ei Ştefan. Ea nu avu odihnă până nu şi-l răscumpără. Mai norocoasă decât Doamna Elizabeta, care după doi ani de necurmată nădejde trebui să audă că fiul ei se înecase câteva zile după ce fu prins, Maria află dimpotrivă că bărbatul ei este în viaţă, închis în turnul din Stamibul, vestitul Edi-Cule. Regele el însuşi interveni, prin tratate

oficiale chiar, pentru eliberarea vasalului său, care, după câţiva ani de prizonierat, se întoarse în sfârşit acasă.

În lipsa soţului ei din Polonia, Maria, în afară de durerea de a fi despărţit de el, mai avu un necaz împestriţat cu atâtea peripeţii, încât Sinkienvicz ar fi putut broda cu ele un întreg roman. Înainte de a pleca Ştefan Potocki în Moldova cu cumnatul său Constantin Movilă, el se adresă nepotului său Stanislav Golsky, care ţinea în căsătorie pe Ana (fiica fratelui său Andrei Potocki), cu rugămintea să-i păstreze în proprietatea acestuia, cetatea Podhaice, banii şi odoarele nevestei lui, Domniţa Maria. Golsky primi depozitul, evaluat la şase milioane coroane aur (în valoarea de azi 36.000.000 lei, dar având în vedere valoarea banului în sec. al 17-lea, ar reprezenta azi câteva sute de milioane de lei), din care 2 milioane de coroane (70.000 galbeni) în numerar, iar restul în scule şi pietre scumpe.

Aceasta era zestrea ce dăduse Ierernia Vodă fetei lui. Este enorm de interesant de a cunoaşte din ce constau bogăţiile acelor vremuri: 10 lanţuri groase de aur care spânzurau până la

Contesa Maria Potocka

Imâritală a doua oară cu Nicolae Firlev voievod de Sandomir) *Fiica lui Eremia Movită*

După d. N. Iorga: *Note polone* (*A. A. RJ*

pământ, salbe de diamante, safire şi rubine, şiraguri de perle, 22 cutii de argintărie de masă, io cutii cu linguri de argint, 22 farfurii şi ceşti de argint, 2 coroane de aur presărate cu diamante, rubine şi safire, 3 cutii cu pietre scumpe, pahare, cupe, lighiane, ibrice etc, etc. Garderobă: 200 şaluri turceşti, nesfârşite blănuri, „o cămaşă

împărătească” cusută cu perle, şi cizme la fel etc. Iar printre nenumăratele odoare bisericeşti se afla un aer preţuit 30.000 de galbeni. Mătuşa Contesei, sora lui Vodă Eremia, logofeteasa Ileana Mauroti, care, văduvă, pare a fi trăit întotdeauna cu nepoata ei, depune şi ea zestrea ce avea evaluată la 4 milioane coroane.

Scurt timp însă după aceia, Stanislav Golsky muri şi castelul Podhaice rămase moştenire fratelui său, Ion Golsky, însurat cu Sofia Zamiekowa. Ion, un fel de Burgrav care jefuia pe boierii şi negustorii ce treceau pe moşiile lui, intră în pivniţele castelului, sparse lacătele lăzilor şi fură tot conţinutul lor. Aflând această faptă, Maria îl dădu în judecată pentru restituirea depozitului (1613).

Tocmai atunci însă se întâmplă să moară Ion Golsky. Văduva lui, Sofia, rămase moştenitoarea şi răspunzătoarea datoriei. Energică şi lipsită de scrupule, Sofia nu voi să ştie de nimic şi refuză restituirea depozitului furat de soţul ei. Când aprozii tribunalului veniră să-i înmâie citaţia, ea îi alungă, închise porţile cetăţii, şi-i goni apoi cu haiducii ei, până se făcură nevăzuţi. Când totuşi procesul se judecă în lipsă, ea învinui Tribunalul de parţialitate şi lucrurile se tărăgănară astfel fără niciun rezufttat, până când, în 1615, se lântoairse în sfârşit Ştefain Potocki din captivitate. Mătuşa Ileana remăritându-se în acelaşi an cu Gh. Dedjiński, paharnic de Halicz, aceşti bărbaţi putură reîncepe procesul cu mai multă energie decât nevestele lor.

Văzând întorsătura lucrurilor, Sofia din încăpăţânată devine şireată. Ea propune să le predea nişte cufere găsite, chipurile, în pivniţele ei, însă cu condiţia ca ele să nu fie cercetate înainte de-a fi ridicate. În urma acestei ruşinoase bătăi de joc, Tribunalul o pune sub infamie. Aşa infamă cum era, ea plecă în 1618 la Dublin, pentru nişte treburi de ale ei. Profitând de această lipsă a Sofiei din ţară, Potocki căzu pe neaşteptate, cu

600 de oameni asupra Holhofcei, o altă proprietate de a Sofiei, asediind-o şi silind-o să capituleze. Înainta apoi asupra Pod-hajcei, împresurând castelul. Întoarsă din

Dublin, Sofia nu mai putu intra – la ea acasă. Atunci abia, cedând forţei, ea propune o tranzacţie, propunând în schimbul depozitului ce i se cere – şi pe care poate nici nu-l mai avea – trei oraşe, două moşii şi 23 de sate, obligându-se în acelaşi timp să plătească şi dările moşiilor, pilus 20.000 de zloţi în juvaiere şi argint. Potocki şi Dedjinsky intrară în stăpânirea oraşelor, satelor şi moşiilor, însă procesul era departe de a fi terminat, fiindcă, fireşte, Sofia nu plăti nici banii, nici dările moşiilor. Măritată acum a 3-a oară cu Tyszkiewicz, voievod de Trock, Sofia e pusă a doua oară sub mi amie, ceea ce pare a 10 fi lăsat destul de rece. Între timp moare şi Ştefan Potocki (1631). Maria şi fiii ei (Ion şi Pavăl) reîncep procesul, până când, în 1535, moare în sfârşit şi Sofia. Însă ea moare în castelul ei de la Podhaice, mulţumită că nici tribunalul şi nicio putere armată nu i-l putuse lua. Şase ani mai târziu, în 1641 abia, Maria şi fiii ei intrară în fine în stăpânirea moşiei şi cetăţii atât de mult irăvnite, Podhaice.

Ştefan Potocki murind în 1631, văduva lui, femeie de vreo 55 ani, se mărită din nou cu Nicolae Firley, voievod de Sando-mir. Portretul „Mariei Mohylanka Firleyowa W.S. (voievodeasă de isandomir) ne-o înfăţişează nu frumoasă, dar cu trăsături regulate, cu ochi negri, îmbrăcată într-o bogată Tochie de mătase cu flori, gulerul şi mânecile de blană şi o podoabă de mărgăritare în păr. Câţiva ani după recăsătorirea ei, la 2 Februarie 1638, îşi mărită abia ultima fată din prima căsătorie, pe Caterina Potocki1), cu Janus Radiziwiil, palatinul Lituaniei. După cinci ani însă, Caterina muri (10 Februarie 1643), înmormântată fiind la catedrala din Wilna, unde i se însemnă pe mormânt că era fata Mairiei Movilă şi nepoata lui Eremia Voda.

*) Ceilalţi copii a Mariei au fost: Ana, măritată cu Dominic Kazanovv-ski. şi cei doi fii arătaţi: Pavăl şi Ion Potocki.

Acest Janus Radzâwill, după doi ani de văduvie, plăcându-i probabil femeile moldovene, şi îndemnat poate şi de Mitropolitul Petre Movilă al Kiewului, se însură a doua oară cu Maria fata lui Vasile Lupu.

Cât despre Maria Firley, o aflăm încă în viaţă în 1644, după moartea fetei, făgăduind mănăstirii Aron Vodă din Iaşi (biserica Aroneanu de azi) un dar de 100 lei anual, drept dovadă că o viaţă întreagă trăită printre străini, n-a putut face pe domniţa noastră moldovenească să-şi uite amintirile din tinereţe şi ţara în care se născuse.

Prin. această Domniţă s-a răspândit sângele moldovenesc al Movileştilor în întreaga mare aristocraţie europeană. Din fata ei Ana Kazanowskts-a născut Mama, principesă Stanis-las Jablo-nowska, a cărei fată Ana Leszczińska a fost mama regelui Sta-nislas Leszczyński; fata acestuia, Maria, a fost şotia lui Ludovic al XV-lea şi bunica nefericitului Ludovic XYJţ-lea. Cealaltă fată a Marjei, Ecaterina Radziwiłł, a fost mama. Mariei-Ana, măritată şi ea cu-n RadziwiU (Bohuslav), a Cairor fată Maria-Charlotte se mărită întâi cu Ludovic, palatinul de Brandenburg şi apoi cu Carol, elector de Pfailtz-Neuburg. Din acesta din urmă se cobora împăratulxwUJ & Iasfif. precum de altfel i împăratul Francisc I al Austriei (mort 1835) şi Tegii Bavariei şi regii Saxoniei, şi. Oţtă al Greciei, şi Leopold al Belgiei şi-Jbseâhna Suediei... ce de-a mai Movileşti!

DUCESA REGINA WISZNOWIECKI

O altă fată a lui Eremia a fost *Kiajna*, care, după căsătoria ei, îşi schimbă numele în *Regina*.

La 25 Mai 1603 ea se mărită, după cum am arătat, cu Ducele Mihai Wisznowieski, unul din căpeteniile Poloniei, orto-tox rutean cu sânge moldovenesc în vine, ceibunicalui era fata lui Ştefan cel Mare.

Nunta avu loc la suceava, în vechia cetate bogată şi plină de amintiri istorice, slujba dumnezeiască fiind oficiată de Mitropolitul Gheorghe Movilă, fratele Domnului.

Ca şi sora ei Maria, ea îşi petrecu viaţa în Polonia, mereu despărţită de bărbatul ei, care se tăsboia în Moldova şi care fu sprijinul de căpetenie al Movileştilor. Moartea lui, de otravă, a fost arătată în capitolul precedent, precum şi disperarea Reginei când primi corpul

îmbălsămat al bărbatului ei. Ea îşi tăia

părul, ca şi maică-sa câteva luni mai târziu, vrând să arate prin aceasta că nu se va mai mărita niciodată.

Qi în adevăr se ţinu de hotărârea luată, deşi nu putea avea atunci de cât 25 sau 30 de ani.

F [*u*\ ei, numit Eremia *) după bunicu-său, a fost tatăl lui Mihai Corybut Wisznowieski, rege al Poloniei de la 1669 la 1673. Astfel această fată a Lui Eremia şi a Elizabetei Movilă ajunsese şi ea bunică de rege).

Maria Movilă, bunica Reginei

(mama lui Eremia şi Simion voievozi)

şi-a petrecut bătrâneţele la această nepoată de-a ei, la Wisznowiecki.

Regina Winnowiecki unde o mai aflăm în viaţă în anul *Fiica lui Uremia Movilă"*.

1614. Nu ştim dacă a supravieţuit şi la catastrofa nurorii şi a nepoţilor ei.

CONTESA ANA POTOCKI

Din punct de vedere istoric, odrasla cea mai de seamă a lui Eremia Voievod cu Doamna Elizabeta, a fost *A na*. O femeie cu temperament, care a avut patru bărbaţi, toţi din înalta aristocraţie polonă, şi anume pe Maxirnilian Pszerebski, voievod de Lencicipe Kneasul Ion Szedzâwoy Czernowski, pe Vlad My-kowski, voievod al Cracoviei şi în sfârşit pe un văr de al fostului ei cumnat, hatmanul Stanisla-s Potocki.

*) E celebrul erou al romanului lui Sinkiewicz: Prin foc şi prin sabie.

—) Regele Mihai Korybut n-a avut copii. Fata Reginei, Ana a avut des-cedenţi, cari însă s-au stins în generaţia a treia, cu Mariana Sapieha.

a) Măritata cu acesta abia în 1620, deci după captivitatea mamei şi a fraţilor ei. Ea fiind cea mai mică din Domniţele Movileşti *trăia* probabil în Polonia la una din surori, şi astfel scăpă de nenorocirea de la Diacşani.

Ana a fost o figură istorica în Polonia, firea mamei ei, pasionată şi energică. Amestecată în fel de fel de intrigi politice", luptând cu patimă alături de bărbatul ei, această femeie a lăsat, dina pricina amestecului ei în războiu' „condean" o amintire neplăcută în analele polone. Cu firea ce avea de a suci şi răsuci lucrurile, îşi puse în gând în timpul domniei lui Vasile Lupu, de a scoate pe Albanez din scaun, pentru a restitui tronul Moldovei Movileştilor. Aceasta trebuie să se fi petrecut pe vremea când Bogdan Chmielniski voia să dea Moldova fiului său, vremea când Stanislas Potocki, bărbatul ei, lupta în Ucraina pentru a o aduce din nou la ascultare şi supunere către coroana Poloniei. Găsind momentul prielnic, Ana se gândi la fratele ei Bogdan, care trăia de vreo 30 ani în Stambul, unde turcit, fusese şi Căpitan-Paşa al Flotei Otomane. Ea îl aduse în cea mai mare taină lângă dânsa în Polonia, îl creştină din nou, şi-l pregăti pentru domnie. Nu se cunosc împrejurările în care acest plan a eşuat, nici nu se ştie ce s-a făcut în urmă Bogdan Movilă.

Însă, învinuirea mare ce i s-3 adus şi ura concetăţenilor a căpătat-o din pricina amestecului ei în războiul la succesiunea tronului Poloniei.

La moartea regelui Sigismund Wasa, în 1632 (Iagelon după mamă) îi urmă în scaun fiul său mai mare Ladislas al IV-lea. Acesta se însură întâi cu ATihducesa austriacă Cecilia-Renata, pe care merseră s-o aducă din Viena la Varşovia tocmai fetele lui Eremia Movilă (Maria, măritată atunci cu Firley şi Ana, care trăia încă cu primul ei bărbat Pszerezski) drept dovadă de vază de care se bucurau

moldovencele noastre în regatul vecin.

Prin această căsătorie Casa de Austria viza Coroana Poloniei, iar politica regelui fu cu totul închinată monarhiei vecine. Cecilia Renata muri însă după vreo zece ani şi regele Ladislaus se însură a doua oară cu o franceză, Marie Luise de Gonzague. Franţa cu acest prilej începu a căpăta influenţă în Polonia, influenţă care crescu şi mai mult la moartea lui Ladislaus (1648), când noul rege, Ion Casimir. fratele decedatului, se însură cu cumnata lui. Timp de 14 ani, politica lui Mazarin prinse atât de bine în Polonia, încât regele care n-avea copii, cum n-avusese nici frate-său, era gata să – declare ca moştenitor al tronului pe ducele d-Enghien, fiul marelui Condé. Lupta dintre Bourboni şi Habsburgi era pe punctul să se termine în favoarea celor dintâi.

Atunci se pricepu Austria să asmuţe simţământul patriotic al Şlehtei, care ceru ca moştenitorul tronului să nu fie nici francez, nici austriac, ci polon. Războiul civil, Războiul ce purtă numele de „condean" de la Condé, izbucni. O înverşunata luptă se încinse, care ţinu mai mulţi ani, şi care se termină prin izbânda Şlehtei, condusă de Lubomirski, împotriva armatelor regale de sub conducerea lui Stanislas Potocki. Deşi foarte bătrână pe atunci, Ana Potocki nu se dăduse îndărăt de la nicio oboseală pentru a sprijini cauza regelui. Ea pare a fi fost prietenă intimă a reginei Maria-Luisa, şi în această calitate stătu întotdeauna de-a dreapta soţului ei, asmuţind şi intrigând în favoarea moştenitorului francez. Se pare chiar că ea fu acea care hotărî pe soţul ei să ia armele împotriva Şlehtei. Muri în chiar anul când regele Ion Casimir fu nevoit, prin convenţia de la Legonica (1666), să renunţe solemn la gândul de-a desemna e-l pe moştenitorul tronului. Iar bărbatul ei, Stanislaus Potocki, muri în acelaşi an. Învingătorii ei concetăţeni îi făcură următorul epitaf-panageric, pe latineşte:

„Aici zac oasele Anei Movileanca. de naştere moldoveancă, de religie şi obiceiuri greacă, după căsătorie polonă, muiere-a trei bărbaţi, stăpâna celui de al patrulea,

instigatoarea nedreptei ale-gerir e; ndeeneA sprijinitoarea apăsârej fără de lege a Libertăţii polone, aprinzând tocul între cetăţeni, sporind dihăniile Iadului, n-a dat câţ a trăit staturi oune Dărbatului ei, iar după moartt nu i-a lăsat nimic, decât arta de-a face rău ţârii, şi a murit în anul de la Chriştos. i666., an. ul-oaoijatrjsi *JL & OMSĂ*, lă Patriejeericită! Cât de uşor şi bine ai răsufla, dacă atare dihănii mai des ar crloa!"

„Trebuie mărturisit că astfel de panagericuri nu se găsesc în toate zilele.

Doi ani şi jumătate după moartea ei, Ion Cazimir abdică, mergând să moară în Franţa, iar poloni îşi aleseră rege – ironie a sorţii – pe strănepotul de soră a Anei Movileanca Potocki, pe Mihai Wisznowiecki1).

*

*) Eremia şi Elizabeta Movilă au mai avut şi alte fete: pe Zamfira.

* * *

ALTE DOAMNE INTRE 1616 – 1633

205

Fiii lui Eremia şi Simion Movilă sau au murit tineri, fără Doamne, sau, dacă au avut, ele n-au – lăsat urme care să deştepte luarea noastră aminte. Astfel, despre fii lui Vodă Eremia, am văzut că cei doi dintâi, Constantin şi Alexandru, au domnit ca copii, şi murind foarte tineri, n-au avut neveste; iar celui mai mic, Bogdan, după ce s-a turcit la Stambul şi s-a desturcit la Cracovia i se pierd urmele, fără a şti dacă a fost însurat.

Despre fiii lui Simion Vodă avem următoarele ştiri: Gavril a ţinut, după ce a fost Domn (1618 – 20) pe-o ardeleancă *Elizabeta Zalyoni*. El era refugiat cu mamă-sa în Ardeal, trăind la Alba Iulia, de unde poftea pe Bistriţeni la nunta sa, care urma să aibă loc după ritul catolic. Elizabeta Zalyoni de Albes era, de 11 ani acum, văduva unui mare magnat ungur, Mihai Imreffy de Szerdahely. Căsătoria s-a celebrat în castelul proprietăţii ei Dioszegh, la 7 August 1622.

Mihai, logodit cu *Anca*, fata lui Radu Vodă Şerban, a

murit înainte de nuntă; Moise Vodă a fost însurat cu *Ecaterina*, fiica lui Radu Mihnea Voievod, pe a cărei soră o ţinea nepotul său Miron Vodă Barnovski; Ion ţinea pe-o *Theodora*, fata lui Ene Postelnicul şi a Irinei (Domniţa lor *Elena* a fost nevasta lui Miron Costin, cronicarul); şi în sfârşit Petru, călugărindu-se, a devenit mai apoi cunoscutul Mitropolit al Kiewului.

moartă copilă în 1596, şi pe Gafiţa, măritată cu Ştefan Brăescu, vornic de Botoşani (vezi D. Dan: Mănăstirea Suceviţa, p. 42). d. Gh. Ghibănescu: Dorohoiul, p. XXIV. arată că această Gafiţă ar fi sora lui Gociu din Lozna care pare însă a fi fost mai curând văr primar cu Gafiţa, fiul unui frate al Doamnei Elizabeta.

Fiii Gafiţei şi ai lui Ştefan Brăescu au fost Gavril, jitnicer, şi Dumitru, postelnic, rămaşi amândoi în strânse legături cu rudele şi cu moşiile doro-hoiene ale bunicii lor. Din Dumitrachi Brăescu s-a născut apoi Stroici Brăescu, din care se trage familia Stroici de azi.

*) Miron era fiul lui Dumitru Barnovski (care era feciorul hatmanului Bârnov) şi a Elenei Balica, fata hatmanului Meletie Balica şi a Şcheucăi Movilă, sora lui Eremia Vodă. Venea deci Miron Vodă Barnowski nepot lui Moise Movilă, nu unchi, cum s-a crezut.

Despre *Miron Barnowski* *) ştim c-a fost însurat întâi cu *Artemia Vartic* (fata lui Gavril Vartic şi a Grapinei Gânscă). Târziu el a mai fost însurat cu o polonă, fata castelanului de Oamenic, după cum afirmă d. Zotta. Cum d. Iorga arată că el aţinut şi pe una din fetele lui Radu Mihnea v.v., atunci aceasta n-a fost nici prima nici ultima lui nevastă, ci a doua.

Vom mai aminti că *Ştefan Tomşa*, marele duşman al Movileştilor, fiul – lui *Tomşa Vodă* (Ucigaşul lui Despot) şi a soţiei sale *Axintia*, a fost probabil însurat de două ori. În zbuciurnata lui tinereţă el cutreierase Apusul şi avusese onoarea de-a fi şi soldatul lui Enric al IV-lea, regele Franţei, luptând în Pirinei, împotriva armatelor spaniole ale lui Filip al II-lea. Din acele meleaguri apusene adusese el pe întâia lui sioţie *Ginevra*, iar mai apoi îl aflăm însurat

cu o moldoveancă, *Doamna Elena*. Fiul său Leon Vodă avea o Doamnă *Victoria*, desigur streină şi ea. În sfârşit italianul *Gaspar Vodă Grazziani* nu şi-a adus soţie în Moldova. În ibig, fiind încă neînsurat, el ceru în căsătorie pe fiica dragomaniului veneţian din Constantinopol, Marc-Antonio-Borisio. Dar domnia lui Grazziani, clătinându-se, Borisio, cunoscător al intrigilor din Stambul, îi refuză fata şi cu dreptate. În August 1620, veneticul străin îşi pierdu scaunul şi în curând şi viaţa.

Am numărat astfel pe toţi Domnii din primele trei decenii ai veacului al 17-lea, rămânând a vorbi numai de singurii ce prezintă vreun interes: Radu Şerban, Alexandru Ilieş, Radu Mihnea şi fiul său Alexandru Coconul, care toţi şi-au avut Doamnele lor, despre care, de bine, de rău, se poate spune câte ceva.

<*r* v

W î?

Radu-şerban Voievod

*După d. N. Iorga*i *Portretele Domnilor Români*

CAPITOLUL XVII.

DOAMNELE ŞI DOMNIŢELE LUI RADU VODA ŞERBAN

Români din amorţeala în care zăcuseră aproape o sută de anii. Ea deşteptase în sufletul (lor vechia vitejie a primelor vremuri, şi îi aprinsese în inimi o flacără de ambiţie, o dorinţă de-a trăi liberi, de-a scapă de îngrijitoarea vedenie a cotropirii t. uxceşti. Ei voiau ceva. Nu unitatea naţională, a cărei noţiune nu o posedau; însă un surplus de energie avea nevoie să fie cheltuit. El fu îndreptat în apărarea dreptului de-a trăi slobozi pe pământul moştenit din străbuni.

Din această stare de spirit se născură luptele împotriva străinului moldovean Simion Movilă, ocrotit de Poloni, şi împotriva românului grecizat Radu Mihnea, ocrotit de Turci. Sub Radu Ssâfaan» Jecmănii au trăit *o* urmare a jderigaselor zile de sub Mihai, glorie făurită de ei înseşi, mai mult decât de Domnul lor. Căci, nu numai că erau în genere sufletele înflăcărate, dar rămăseseră mai

ales din armata eroului mort, buni soldaţi şi viteji căpitani, cari, obişnuiţi cu viaţa ostăşească simţeau nevoia unui trai de mişcare, de luptă, de fapte mari. Au reuşit să şi-l facă.

În August 1601, află Ţara Românească că-i murise voievodul în Ardeal, suprimat mişeleşte de o mână trădătoare. Departe de a se închina lui Simion Movilă, care, deşi alungat odată peste hotare, deţinea totuşi din nou puterea în Târgovişte, ea îşi alese un Domn după voia ei. Mulţi din lefegii lui Mihai se răsileţiseră, însă oştile conduse de căpeteniile române se cp-borâră din Ardeal în Muntenia, pe la Câineni, pentru a hotărî.

pe pământul lor, cine le va fi Domn. La Cârstineşti, pe Topo-log, în sus de Curtea de Argeş, ele poposiră, trimiţând de ştire boierilor să vină acolo, pentru ca, împreună cu toţii, să-şi aleagă un voievod. Cu Buzeştii în frunte veniră boierii ţării de pretutindeni şi ridicară Domn pe Radu, vei paharnicul din Coeni, care şi-a zis apoi Radu Vodă Şerban.

Avusese oastea lui Mihai viteji mai mari decât Radu, dar, în afară că Paharnicul din Coeni, om matur, trecea drept priceput în arta războiului, el mai avea întâietatea asupra celorlalţi boieri, prin faptul că în vinele nu curgea sângele voievozilor Ba-sarabi. Dacă ajunseseră boierii şi oştirea să-şi aleagă din nou ei singuri voievodul, apoi atunci, păstrând tradiţia, îl aleseră să fie de viţă. rjorstfiască.

Înrudirea lui Radu Şerban cu Basarabii, era „de altfel, prin stirpă femeiască şi cam îndepărtată. Tatăl său, vei armaşul Nică1), luase în căsătorie pe Maria din Coeni, icate.se trăgea prin maică-sa Anca, prin bunică-sa Maria, prin războinicul Radu Postelnicul, din marele boer craiovean Neagoi, care la rândul lui se trăgea probabil din cei întâi Basarabi ai Ţării Româneşti.

Soţia noului Domn, *Elena*, era şi ea de viţă domnească, fata lui Udrişte, postelnicul din Mărgineni, nepoata bătrânului U-drişte şi a Domniţei Ancăi, fata lui Radu Vodă de la Afumaţi 2).

Radu Şerban nu era atât de bogat prin tatăl său, cât

era bogat – jtfiama lui, Maria, care făcuse trei moşteniri de-a rândul 3) \ Cu această avere, mai mult în perspectivă, cu stropul de sânge Basarab ce-i curgea în vine, prin căsătoria ce făcuse, prin apropiata lui înrudire cu Buzeştii, cei mai puternici boieri din ţară, şi prin renumele ce-şi câştigase de ostaş viteaz şi de căpitan priceput, e lesne de înţeles de ce l-a ales ţara Domn pe el şi nu pe altul.

*) sau Radu… căci Maria din Coeni a avut doi soţi.

2) O.D. Florescu: Boierii Mărgineni.

3) De la fratele ei Şerban, mort, fără copii, de la mamă-sa Anca din Coeni.

şi de la fratele acesteia, unchiul Mareea, mort şi el târa descendenţi.

Când se urcă în scaun, familia lui Radu era compusă din mamă-sa, Maria din Coeni, din nevastă-sa, Doamna Elena, şi dintr-o fetiţă de vreo 6 ani, Domniţa Ancuţa. Pe vremurile – a celea de război şi de bejenie, reşedinţa lor fusese în Ardeal, la Beiuş şi la Satu-Mare, unde rămăseseră f femeile şi după alegerea lui Radu în domnia Tării, fiindcă el ştia că de la „a fi ales Domn" şi până la >ya domni", mai era o treaibă de făcut, anume „de-a se aşeza în scaun", fie prin confirmarea Forţei, fie prin puterea armelor.

Nevoind a-4 recunoaşte. Turcii căutaj} sl-şi. impună în scaun pe candidatul lor. Radu Mihnea, iar Polonii sprijineau pe Simion Movilă, în atare împrejurări, Radu Şerban ceru sprijinul Nemţilor, aşa încât avea ţara acum trei candidaţi a trei diferite ţări% Un an i-a trebuit Tui Râdu-sar cane alungând pe unul peste Dunăre şi azvârlind pe celălalt în Moldova, când refugiindu-se el însuşi din nou în Ardeal.

Abia în Septembrie 1602, după ce vărul său Stroe Buzescu mersese la Praga să ceară sprijinul împăratului, putu el, ajutat de armata lui Basta, s dea împotriva Moldovenilor, Polonilor şi Tătarilor, lui Movilă acele memorabile lupte de ne valea Teleajenului, în care armata duşmană fu zdrobită şi scaunul său, în sfârşit, asigurat.

Atunci abia îşi aduse voievodul familia din Ardeal.

Bătrâna Maria şi-a luat din nou reşedinţa în Coeni, pe drumul Giurgiului, în sus de mănăstirea Comana. Ruinele acelei locuinţe se mai văd şi azi, atât de impunătoare prin mărimea şi grosimea zidurilor, cât îţi deşteaptă în minte icoana unui vechi castel medieval, casă de locuit şi cetate de apărare. Camisiunea Monumentelor Istorice n-a avut grijă până azi ca ruinele acestea să fie cel puţin păstrate cum se cade, pentru a nu se nărui cu; desăvârşire.

S-o fi dus bătrâna la Coeni, iar Doamna Elena şi Domniţa Ancuţa veniră la Târgovişte. Însă linişte nu avură acele femei în anii dintâi ai măririi lor. În afară de veşnicele hărţueli cu Tutoii lui Radu Mihnea, ba la Silistra, ba la Brăila, noul Domn fu nevoit să treacă din nou munţii pentru a da ajutor el acum lui Báthory, împotriva lui Moise Szekely, cate râvnea coroana Ardealului. Báthory stăpânea Transilvania în numele împăratului Germaniei (Rudolf al II-lea), iar Szekely asmuţit şi ajutat de Turci, înainta cu o armată puternică împotriva lui pentru a elibera ţara de – Nemţi. Cum Radu Şerban Iaşi datora domnia ajutorului ce-i dăduse împăratul, venise rândul lui acum să-şi plătească poliţa.

În vara anului 1603 pribegia femeilor începu din nou. Ele nu puteau fi – lăsate la Târgovişte, unde în lipsa Domnului puteau năvăli Tătarii, sau putea scaunul lui să fie ocupat de veşnicii lui duşmani. Movilă sau Radu Mihnea. Cu câţiva boieri credincioşi şi cu averea, mult puţină, ce putuse ridica la plecare, Domnul îşi trimise deci din nou familia da Beiuş până vor hotărî armele despre viitor. Iar el o apucă înspre Braşov pentru a-şi măsura puterile cu ale lui Szekely, care spusese, râzând de el, că-l va doborî, pe Românul cel gros”.

Se întâlniră în preajma Braşovului, în luna lui Iulie 1603, şi după o foarte îndârjită luptă, în şanţuri, piept la piept, oastea duşmană fu sfărâmată. Becteş-Paşa, comandantul turc, o luă la sănătoasă, iar Szekely sări peste întărituri, fugind înspre Făgăraş. Însă fu recunoscut de Gheorghe Rât, vestitul căpitan a lui Mihai Viteazul, intrat în slujba Radului Vodă. Urmărindu-l pe Szekely, care

se apără de altfel voiniceşte, cu bâta şi cu hangerul, îl prinse şi-i reteză capul, pe care i-l duse lui Radu Şerban, care la rândul lui îl trimise lui Bas la) 1).

Românul cel gros deveni dintr-odată un mare viteaz.

Basta, care-l chemase în ajutor, se îngriji de această repede şi strălucită izbândă. Umbra lui Mihai i se arătă prin vis. I se părea că reînviase eroul omorât de el. Din Dej, la 29 Iulie, Italianul trimise o scrisoare lui Radu Vodă: „Am ştiinţă c-ai învins pe Moise Szekely şi i-ai luat capul. Îţi poruncesc să te întorci în ţara ta. În Ardeal o să-l isprăvesc eu cu duşmanul, căci am oşti destule!”

N-avea de ce îi îngrijat. Mihai Viteazul murise dealbinele, iar noul învingător nu se gândea la cucerirea Ardealului. El lăsă acolo pe Gheorghe Raţ cu 2000 de oameni, îşi luă din nou nevasta şi copila, şi se întoarse, mulţumit, la Târgovişte.

— Szekely fu adus la Braşov şi omorât acolo, înăuntru zidurilor. În fosta sală a restaurantului Europa, pe locul unde a fost omorât, se mai vede şi azi o placă comemorativă, în hexametri ungureşti. Placa aceasta constituie o servitute a imobilului.

Împăratul Germaniei, mai mărinimos decât generalul său, şi mat în nota realităţii, acordă Domnului Munteniei o recompensă de 120.000 de taleri pe an şi-i recunoscu dreptul de stăpânire în Ţara Românească (!). Îi trimise şi un steag, pe care i-il aduse la Târgovişte, în Martie 1604, contele Camâllo Ca-vriolo.

Ceremonia înmânării acestui steag a fost descrisă de-un martor ocular şi este cât se poate de instructivă pentru cunoaşterea obiceiurilor şi a vieţii noastre sociale de atunci. Vom arăta numai, că în piaţa Târgovişteі, Domnul Ţării şi solul împăratului îşi strânseră mâna, amănunt interesant, întrucât se credea că pe atunci strângerea mâinilor era, la noi, un obicei necunoscut. Steagul a fost luat în primire de marele logofăt, după ce de altfel îl sărutase Domnul, descălecând de pe cal. Opt zile cât a stat Cavriolo în Târgovişte, petrecerile s-au ţinut lanţ, vânători, mese, jocuri, iar ziua a opta cheful a ţinut de la 3 după amiază până la 3 dimineaţa, după care, pe-un cal arăbesc dăruit de Vodă, cu şea de aur şi de argint, contele Cavriolo porni de la Curtea Basarabilor înapoi la a Habsburgilor.

Câteva zile mai târziu Domnul întoarse vizita la Braşov, unde fu primit de însuşi generalul Basta, devenit, din poruncă împărătească, prietenul nostru. Acolo avură loc mari serbări, care tulburară mintea lui Radu Şerban. Constantin Căpitanul, cronicarul vremii, se vaită amar că „Mulţumită lui Dumnezeu a trecut 5 – 6 ani în pace. Dar Şerban-Vodă văzând atâta pace, şi biruind şi pe vrăjmaşul său Ungurul, i s-au înălţat mintea şi s-au semeţit, s-au

mândrit, şi nu mai căuta trebile domniei, ci numai mâncările, băuturile, plimbările şi alte *necuraţii*, acele le căuta bine”.

Printre toate petrecerile acele, fu şi o mare logodnă la Curte. Ancuţa, fata lui Vodă, fu făgăduită lui Mihăilaş Movilă, fostul Domn de câteva luni al Moldovei. Are soarta astfel de ciudăţenii. După ce, ani de-arându-l, Simion Movilă fusese cel mai aprig duşman al lui Radu Şerban, acum că el murise, deodată familia acestui urgisit Moldovean, alungată din ţara ei, îşi găsi adăpost tocmai în Târgovişte, la Curtea lui Vodă Şerban. Ca prin minune, totul se schimbă. Doamna Marghita, văduva lui Simion, şi fiul ei Mihai, fură primiţi acolo cu braţele deschise. De altfel, poate că la o definitivă împăcare lucrase altceva decât mărinimia Domnului Munteniei. Mihăilaş Vodă avea vreo 20 de ani, Domniţa Ancuţa vreo 14 – de! – dragostea, se zice, este mai puternică decât ura. Se logodiră copiii. Dar scurtă vreme după aceia, tânărul voievod muri. Singura mângâiere care se putu da văduvei Marghita, fu să-şi vadă fiul îngropat la Manăstirea Dealului, alături de alt mare duşman de-al lor, însă ajuns de pe atunci eroul neamului, Mihai Viteazul.

După această tristă întâmplare, care curmase pe-o vreme veselia Curţii târgoviştene, cu încetul chefurile se încinseră din nou, până într-o bună zi un neprevăzut eveniment le curmă cu desăvârşire.

Generalul Basta părăsise Ardealul, fiind înlocuit cu Ştefan Bocskay, cu care Radu Şerban întreţinuse cele mai prietenoase legături. Turcii însă care nu puteau lăsa să se întindă influenţa germană în Ardeal, trimiseră acolo pe-un om de-al lor, pe Gavril

Báthory, nepotul de fiu al lui Ştefan, fostul rege al Poloniei. Îl făcură deodată Principe al Ardealului, pe acest Gavril, omul cel mai frumos din vremea lui, cel mai sensuail, cel mai bogat, cel mai activ, cel mai ambiţios. Această numire datând din Martie 1608, Radu Şerban ar fi avut vreme să culeagă informaţii asupra noului Domn al Ardealului, dacă nu i-ar fi plăcut mai bine să benchetuiască în Târgovişte.

— *j*-i – *vva* V-M *în „Ya fu* < *i-i* & – într-o zi de Ianuarie 1611$ un crainic de-al lui Mihail Weissi prietenul braşovean al lui Şerban Vodă, sosi în goana calului, să-l vestească cum ca Gavril Báthory năvăleşte în ţară spre a-i scoate domnia. Ambiţia Domnului Ardealului era să fie rege al Transilvaniei, al Moldovei şi de s-ar putea şi al Poloniei. Mihai Viteazul amplificat.

Nepregătit de luptă, Radu-Vodă Şerban avu tocmai timpul să-şi încarce bogăţiile în rădvane, şi împreună cu Doamna Elena, cu fata dui Anouţa şi cu mamă-sa Maria, să

apuce în toată graba drumul pribegiei… spre Moldova.

La 26 Ianuarie, Gavril Báthory se şi intitula, din Târgovişte: „Voievod al Ardealului şi al Ţării Româneşti”, pe când convoiul fugarilor nu ajunsese nici la hotarele ţării.

O nenorocită întâmplare dovedeşte că oamenii sunt aceiaşi în toate vremurile. Domnul Radu Şerban îşi trimise înainte carele încărcate cu avuţiile lui, căci e vaca şi purcelul mai mult decât nevasta şi copilul. Apoi urma rădvanul poleit, purtând în el simandicoasele feţe domneşti ale lui Vodă, a Doamnei şi a Domniţei. Tocmai în coadă de tot venea, şchioapa-şchioapa, căruţa care trăgea pe bătrâna Maria din Coeni, mama voievodului. Oamenii lui Báthory o ajunseră din urmă şi făcând-o prizonieră, o întoarseră în Târgovişte. Nu spune povestea ce s-a întâmplat atunci cu dânsa, însă, bătrână cum era, ea muri în curând, fără a-şi mai revedea pe iubitul şi ingratul ei fiu.

În goana cailor de poştă, alaiul fugarilor ajunsese în Roman – Novograd – unde familia Domnului se şi stabili. De aici plecă Domnul la Iaşi pentru a hotărî pe Doamna Elizabeta Movilă să semneze faimosul act de închinare către împăratul Germanieicare o costă pe biata femeie, câţiva ani mai târziu, tronul, cinstea, credinţa şi libertatea. Întors apoi din nou la Roman, Radu Şerban nu-şi pierdu vremea. Zilele drujbei trecuseră, sunase ceasul slujbei. El îşi înjghebă o oaste de Poloni şi de Moldoveni, cu care, 6 luni mai târziu, trecu munţii pe la Oituz, şi împreunându-se cu Muntenii veniţi în ajutorul lui pe labran, se înfăţişă deodată dinaintea Braşovului, mai pe neaşteptate decât se înfăţişase Báthory dinaintea Târgovişte.

La 7 Iulie 1611, trupele de acoperire erau în faţa oraşului. A urmat, ca în timpul lui Szekely, o luptă înverşunată, din care Domnul Munteniei ieşi din nou învingător. „Fusson a ki futhat” strigau Ungurii lui Báthory („sauve qui peut” sau fugă cine poate). Căpitanii Elek şi Ordog fură prinşi din fugă şi decapitaţi în piaţa oraşului. Báthory el însuşi era să fie prins şi omorât, dacă în clipa când, urmărit de un ofiţer polon (Siftla), acesta n-ar fi fost

deodată culcat la pământ de un glonte unguresc. Aruncându-şi arma şi coiful lui cu pene de vultur într-un şanţ, trufaşul Gavril Báthory o luă la sănătoasă pe jos, până când, găsind un cal rătăcit, încălecă pe el şi goni până la Sibiu.

Radu Vodă Şerban, văzând mormanul de trupuri moarte grămădite unele peste altele, într-acelaş loc de altfel unde, cu 7 ani

—) Vezi pag. 166.

Înainte, murise Szekely, a ridicat din ele o macabră movilă, poruncind şi-o slujbă de veşnică pomenire, zise el atunci, smerit: „Sunt prea puţin ca să fi putut face aceasta. Dumnezeu din Cer a făcut-o cu mâna lui atotputernică".

Pentru a doua oară Şerban-Vadă ar fi putut, în clipa aceia, cuceri Ardealul. Ţăranii Români şi Secui îl priveau ca pe-un al doilea Mihai Viteazul. Însă Mihai Viteazul este unul în veacuri, iar noul învingător era numai Radu Şerban, prea puţin ca să fi putut face ce trebuia. El umplu Braşovul de muzici, de petreceri, de „necurăţii", în vreme ce Báthory îşi aduna în Sibiu oştile răzleţite. Căzând pe neaşteptate peste chefliul Domn, îl zdrobi şi-l alungă din nou în Moldova din care venise.

Epopeea lui Mihai se încheia definitiv în acea zi de Mai 1611.

La Roman, Şerban-Vodă nu-şi mai găsi familia. Ea se mutase în cetatea Sucevei, mai mare, mai domnească. Acolo avu plăcerea să găsească pe lângă soţie şi fată – o mângâiere poate peste durerea înfrângerei – o nouă odraslă domnească, născută în lipsa lui, o fetiţă de-o lună, pe care o botezară *Elena*. În cetatea Sucevei răsunară iar muzicile şi vinul curse din belşug cu prilejul botezului acestei fete, celebrat de Atanasie Crimca, Mitropolitul Ţării Moldovei.

Radu Şerban, luându-şi familia astfel mărită, plecă în Polonia şi de acolo la Viena, la protectorul său, împăratul Germaniei.

Din Austria, din Ungaria, din Ardeal, pribeagul Domn nu încetă să unelteaască, ani de zile, pentru a-şi recăpăta

scaunul. La început, împăratul Matei, urmaşul lui Rudolf, îl sprijini din răsputeri. Din răsputeri înseamnă atât cât trebuie pentru a nu intra din nou în conflict cu Turcii. În Ianuarie 1612 Majestatea Sa scrie personal boierilor şi căpitanilor oştirilor muntene, ca să-i vestească cum că în curând îi va trimite Domn pe Radu-Vodă Şerban, care se află la Viena, lângă dânsul. În Mai acelaşi an, el trimite Sultanului o scrisoare, prin care stărue ca Radu Şerban să fie adus din nou în scaunul Munteniei.

Iar boierii din partidul fostului Domn, înnebuniţi de spaima ce le-o pricinuia noul voievod Radu Mihnea, cereau cu rugăminţi şi cu ameninţări, întoarcerea protectorului lor. La 12 Septembrie 1612, ei îi scriau: „Vino în ţară cu ajutorul împăratului, că de treisprezece luni de când ai părăsit ţara, acest Domn a ucis o sumă de boieri" *). Doi ani mai târziu, la 29 Aprilie 1614, aflăm *p* altă scrisoare: „Prea milostive Doamne, să fii Dumneata sănătos. De ce până acum niciun lucru adeverit nu ne trimiţi, ce numai nădejde? Că întâi în ţara noastră acum strigă hogea, că-şi ţine acest Domn fraţii şi surorile în casă cu el şi sunt Turci. Acum înţelegem că are Turcul gând să pună în ţara noastră Paşă, şi cuconii noştri să-i facă ieniceri şi fetele noastre să le ia Turcii lor muieri. Deci *noi din zilele lui Mihai-Vodă*, de când ne-am supus şi ne-am jurat creştinilor, pentru aceia ne-am supus împăratului, ca să nu cădem n-ai la un lucru ca acesta. Ce mult ne mirăm, au dumneata nu faci ştire împăratului de nevoile noastre? Ce de este vina din Dumneata, Dumnezeu îţi va fi platnic, cum te-ai jurat cu noi, căci inima noastră nu se poate suferi cu păgânii..."

Această frumoasă scrisoare rămase, ca atâtea altele, fără răspuns. Vina nu era a Domnului. Turcii nu-l mai voiau, iar Nemţilor, aflaţi în preajma războiului de 30 de ani, nu îi mai trebuiau încurcături cu Poarta pentru trebile Ardealului şi ale Munteniei.

De altfel, traiul ce ducea pribeagul Domn în Viena, nu era chiar de plâns. S-a spus că trăia în sărăcie, fiindcă întinsele lui moşii din ţară încăpuseră în mâini străine, şi

deci n-avea venituri. Avea însă aurul ce luase cu el îndeajuns pentru a-i îngădui să ţină în Viena o curte domnească. Trăiau în preajma lui, în afară de Doamnă şi de Domniţe, în afară de foarte numeroşi servitori, o sumedenie de boieri cu jupânesele lor, printre care erau trei logofeţi; apoi duhovnicul Domnului, care era însuşi Dionisie Paleologul, fostul Mitropolit al Moldovei. Şi mai era un medic al Curţii, der Leibarzt seiner Durchlaucht, doctor austriac. Mai era un ghiduş cocoşat, der Hofnarr, le fou de son Altesse. O întreagă curte, după cum se vede, care cerea cheltuială.

j) Pe Dragotă postelnicul, pe Bărcan stolnicul, pe Stanciu paharnicul, pe Cârcă vornicul, Dragul logofătul, pe Drăghici postelnicul ot Solomoneşti, pe Anghel comisul, pe Mihai cămăraşul, pe Pavăl postelnicul, pe Marcu logofătul, pe Dragomir paharnicul, iar pe portarul Proca l-au tras în ţeapă.

Faptul că pribeagul Domn ţinea pe lângă el un nebun, precum ţinuse şi Petre Şchiopul, cu un sfert de veac înainte, la Bozen în Tiral, pe ghiduşul pitic Petre Bolea, dovedeşte că viaţa curţilor noastre era mult mai occidentală decât ne-o închipuim noi azi.

Despre Doamnă ştim numai că-şi petrecea vremea dând fetelor ei o îngrijită creştere, care făcu mai târziu din Domniţa Elena, trăită de copilă în rafinata, capitală a Austriei, una din cele dintâi boeroaice ale Munteniei, din pricina numelui ce purta, a căsătoriei ce încheiase şi a educaţiei ce primise.

Cât despre Domniţa Ancuţa, fată mare acum, care avusese şi nenorocul să-i moară logodnicul, toată grija părinţilor fu să-i găsească un soţ demn de ea. Fată de Domn, tatăl ei dorea să o mărite, dacă nu cu un voievod, cel puţin cu un fecior de voievod. Şi cum, după moartea lui Mihălaş Vodă Movilă, nu se mai arătase nimeni s-o ceară, bătrânul ei tată se gândi la un om de viţă basarabă şi el, fost Domn ca şi el şi ca şi el pribeag: Nicolae Pătraşcu, feciorul lui Mihai Viteazul.

Pe Nicolae Pătraşcu, după cum ştim, îl lăsase Mihai

în locul lui la Târgoşite, când plecase în 1600 la Alba-Iulia, aşa încât, de atunci, fiul marelui voievod se intitula şi el Domn. Ne amintim cum îl duse în urmă mama lui în Ardeal, la Ungnad, omul lui Basta, pe când Mihai-Vodă se afla la Praga, şi cum jurase copilul că este credincios împăratului, iar dacă tatăl său are vreo vină să şi-o poarte singur. Nicolae Pătraşcu avea pe atunci mult 14 ani. Cariera lui a fost obscură. După moartea lui Mihai Viteazul, el se întorsese în ţară cu mama lui, Doamna Stanca, şi cu sora mai mare, Florica Grecianu. Am văzut mai sus duioasa lor revedere (în 1603) cu bătrâna bunică, călugăriţa din mănăstirea Coziei. Mama lui muri în curând de ciumă, bunica de bătrâneţe, iar el se întoarse în Ardeal, unde unelti câtva timp pentru a recăpăta scaunul domnesc din Târgovişte. Tăbărând odată în ţară cu o mică oaste improvizată de el, fu învins, făcut prizonier şi adus lui Vodă Radu Şerban, care pentru a-i tăia pofta de a domni, îl însemnă la nas. Întors iar în Ardeal, i se şterg urmele timp de vreo zece ani, când îl aflăm din nou, de data aceasta în strânse legături cu acelaşi Radu Şerban care-i tăiase nasul.

Anii lui de pribegie nu i-a trăit Radu Şerban numai la Viena. Dese ori îi dăm de urmă în Ungaria, mai ales la Sâmbăta Mare (Tyrnau). Acolo s-o fi găsit el cu Nicolae Pătraşcu, s-o fi împăcat cu el şi o fi pus căsătoria la cale. U aduse la Viena şi-i arătă pe Ancuţa. Domniţa plăcu lui Nicolae, căci era zice-se frumuşică; iar dacă Nicolae plăcu Ancuţei, nu se ştie, mai ales că trebuie să fi fost cârn. Dar căsătoria fu hotărâtă şi logodna avu loc.

Între timp, Maria, mama lui Şerban Vodă, murise în ţară şi lăsase prin – diata ei, fiului şi nepoatelor toată averea rămasă de la bătrânii din Coeni. Radu Şerban, la rândul lui, făcu un testament, datat din Viena la 28 Februarie 1620, prin care lăsa toate moşiile sale fetelor sale Anca şi Elena, „care în vreme de bătrâneţe ne-au dăruit Dumnezeudin cununie dreaptă, ca să fie amândouă surori, însă cu această tocmeală, că până unde va fi Doamna mea Elena vie, să le stăpânească ea şi să se hrănească din aceste moşii, iar după moartea Doamnei

mele să fie cum a lăsat mama, Dumnezeu s-o ierte, şi cum am lăsat eu".

În Februarie 1620 Radu Şerban se simţea mistuit de boală, ceia ce-l îndemnă a face diata de mai sus. Nicio lună mai târziu muri, îngropat fiind în catedrala Vienei. Astrucarea aceasta în cea mai mândră Biserică a Vienei-Stephanskirche, arată deosebita consideraţiune de care trebuie să se fi bucurat el pe lângă împăratul Mathias.

Nunta Domniţei Anca se făcu deci abia după moartea tatălui ei, prin toamna aceluiaşi an 1620. Li se născu din această însoţire un fiu Gavril, mort foarte curând (1622), un alt fiu numit Mihai, după marele său bunic, şi o fată Elena.

Pribegii aceştia au trăit încă mulţi ani în Viena, fără a putea căpăta de la împărat învoirea de-a se întoarce în ţara lor.

Doamna Elena, văduva lui Radu Şerban, cu fata ei mai mică, Ilinca, au pornit-o spre ţară în primii ani ai domniei lui Matei Basarab, prin 1633 sau 35. Noul Domn al Ţării Româneşti era înrudit cu Doamna Elena, şi o fi făcut el demersurile trebuincioase pentru a o aduce în ţară. Abia sosite, el îşi mărită pe nepoata Ilinca, fată cam de vreo 22 de ani, cu favoritul său, postelnicul Constantin Cantacuzino. Paginile Istoriei noastre sunt pline de numele acestei Domniţe, care a fost mama lui Şerban Vodă Cantacuzino, şi cu care cititorul se va mai întâlni deseori.

Cât despre Domniţa Anouţa, viaţa ei n-a fost fericită. În anul 1627 îi moare soţul, Nicolae Vodă Pătraşcu, acolo în Austria, îngropat fiind la biserica sâxheaacă. din Raab. Nefericita văduvă trăi mai departe dintr-o donaţie de bunuri ce se făcuse soţului ei în 1622, dintr-un ajutor de 50 de florini pe lună, dat de împărat, şi zice un document, din chiar munca ei, cusutul şi brodatul.

Când prin 1633, mama şi sora ei părăsesc în sfârşit Viena şi se întorc în ţară, ea este totuşi oprită cu copii ei, în Austria. Pentru a ocoli neajunsurile pe care ambiţiile fiilor de domni pricinuiau în totdeauna împrejurul lor, împăratul nu voi să îngăduie ca nora şi nepotul lui Mihai

Viteazul să se întoarcă în ţara lor. Abia când, în 1640, Matei Basarab, care n-avea copii, hotărî că moştenitorul lui va fi Mihai, fiul lui Pătraşcu, abia atunci căpătă biata Doamna Ancuţa învoirea de a pleca la Bucureşti. Fetiţa ei Elena porni cu dânsa, iar Mihai, băiat de 15 ani, fu oprit la Viena până la noi dispoziţii.

Ancuţa făcu un lucru cuviincios. Ceru voie de la înrjărat să ridice oasele tatălui ei din catedrala Vienei şi acele ale bărbatului din biserica din Raab pentru a le duce în ţară. Lucrul fiind du-Fângădutt, la 18 Noiembrie 1640 aflăm pe Doamna Anca şi pe fata ei Elena sosind în Braşov cu carele mortuare. Logofătul lui Matei Basarab, împreună cu alţi 16 iboeri, veniră întru întâmpinarea lor, şi alaiul întreg se porni spre ţară în ziua de 23 Noiembrie. În Bucureşti fu întâmpinat de însuşi voievodul Matei, în fruntea întregii lui curţi, şi de toate rudele domneşti, printre care fireşte, în primul rând, Domniţa Elena Cantacuzino, fata şi cumnata morţilor ce urmau să fie din nou îngropaţi în pământul ţării lor. Lipsea numai Doamna Elena, văduva lui Radu Şerban, care la acea dată pare a fi fost moartă şi ea. Convoiul porni mai departe, prin Coeni, la mănăstirea Comana, ctitoria acestor Basarabi, unde foştii voievozi fură astrucaţi. Mormântul lor se mai vede şi azi.

Doamna Anca şi fata ei îşi găsiră un adăpost la Filipeşti, în Prahova, moşia şi aşezarea postelnicului Cantacuzino Acolo trăira ele, la sora Elena vreo 2 sau 3 anii, până îşi putură recăpăta moşiile şi plăti datoriile făcute în lunga lor pribegie. De acolo, din Filipeşti, trimitea Ancuţa regulat scrisori la Viena fiului ei Mihai; ba chiar, ca în 1643, alte lucruri mai trebuincioase pentru trai decât slova mamei, anume: «oi, boi, cai şi altele ca acestea».

Acest fiu răsfăţat al Ancuţei, care se zice că semăna la fire mai mult cu bunicul său Mihai Viteazul decât cu tatăl său Nicolae Pătraşcu, muri tânăr înainte ca norocul să-i fi îngăduit a se înălţa în scaunul străbunilor săi. Astfel bietul băiat nici nu cunoscu măcar ţara părinţilor săi. Îl

vom mai întâlni de altfel în paginele care urmează.

Tot acolo, la Filipeşti, îşi mărită Doamna Anquţa pe tânăra ei Domiţă Elena cu Eustaţie Geiletivkwmnm*îi* imn

Şi «iniumiim ită rrwmkfciwinwmwfl):

„— y

& Mkr/080EE0-AWHV

Piatra de mormânt a lut Radu Şerban v. v. şi a l-ai Nicolae Pătraşcu fiul lui Mihai Viteaza (la Comana).

seu, fiul vestitului Stroe Leordanul, despre care va fi deseori vorba mai jos.

Iată cum s-a scurs zbuciumata viaţă a nevestei şi a fetelor lui Radu Vodă Şerban.

Cu mevasta unui popă din Bucureşti, Maria, Domnul acesta a mai avut un copil, un fiu numit Constantin. Născut înainte de domnia tatălui său şi în afară de regi-lfH-ia* căsătorie, nu-l. aflăm de la început în legătură cu familia lui. Mai. iaeziu, prin e sine putere, el va ajunge Domn al Ţării Româneşti.

* * *

Radu-Mihnea Voevod
(pictură murală la biserica Radu Vodă din Bucureşti)

CAPITOLUL XVIII.

FAMILIA VOIEVODULUI RADU MIHNEA

I

N preajma domniilor lui Matei Basarab şi a lui Vasile Lupu, aflăm în scaunele ţărilor noastre pe cei doi din urmă

coborâtori direcţi din Basarabii şi Muşatinii descălecărei. Şirul, voievozilor, din tată în fiu domni ai acestor ţări timp de peste 50 ani, se isprăveşte cu Radu şi cu Alexandru, şi poate djurpri-ciiţa lor f).

Ei erau fii de Domni turciţi (Mihnea şi Ilieş) amândoi crescuţi departe de ţară şi străini de durerile ei. amândoi oorotitorii grecilor, pe care i-au adus cu djuiurrml de pe maâui Bosforului pe ale Dâmbovâţei şi ale Bahluiului, precursori astfel ai epocii fanariote, amândoi mândri şi cheltuitori, ţinând curte regească, nu domnească. Ei au fost – batjocoriţi de unii şi lăudaţi de alţii – cei care au încheiat o epocă a Istoriei noastre şi au deschis calea unei alteia.

Doamnele şi Domniţele lor, chipuri şterse, au trecut şi ele pe aici, fără a lăsa urme adânci în amintirea oamenilor de atunci. Dar două întâmplări, una de dragoste, alta de ură, deştepta-vor luarea noastră aminte.

Am arătat mai sus ascendenţa lui Mihnea Vodă, domnia lui, mazilirea în 1591, şi turcirea lui sub numele de Mahomed Bey 2).

*) În paginele Istoriei, mai apar ce e drept, peste vreo 3 – 4 decenii, fiii acestor Domni, Mihnea-Radu şi Ilieş-Alexandru. Însă, lasă ca filiaţiunea primului n-ar fi sigură, dar domniile lor au fost atât de efemere, încât e ca şi cum n-ar fi fost.

s) Vezi cap. XI.

Pe Doamna Neaga o părăsise de bună voie şi de mult. Iar pe ibovnica Voica i (despre care unii spun că i-ar fi fost Doamnă, dar nu pare a-i fi fost), precum şi pe fiul său Radu, îi luase deocamdată cu el la Constantinopol când fu silit să se turcească. Numit paşă la Nicopoli, îl aflăm în curând acolo, având încă pe lângă el pe Voica şi pe Radu.

Însă biata mama Voica, atât de îngrijată de viitorul fiului ei. prin ce mijloace nu se ştie, îl trimise în ascuns la – Sfântul Munte Athos pentru a fi tăinuit acolo de călugării greci. La mănăstirea Iverului rămase el vreo doi ani, învăţând carte grecească şi deurinzându-se a iubi pe coborâtorii Bizanţului, pe care-i va ocroti toată viaţa. ditaf

împotriva celor de-un neam cu el.

Atunci abia. despărţit de fiu-său, se hotărăşte Mahomed Bey să-şi facă, potrivit Coranului, un harem cu mai multe femei, care i-au dăruit o seamă de copii, din care, cunoaştem numai doi băieţi, pe Ibraim şi pe Mustafa Bey, şi două fete, pe Ihume Catum şi pe Caise Catum. Iar pe Voica, rămasă creştină, o trimise sau plecă ea de bună voie nu se ştie unde.

Câţiva ani mai târziu (1595), Voica reapare, scoţându-şi fiul de la călugării Atosului şi ducându-l tocmai în Italia la Veneţia, unde rămase el alţi doi ani, învăţând italieneşte, latineşte şi cam tot ce se putea învăţa pe vremea aceia acolo. Înrudit prin bunică-sa Ecaterina Salvarezi şi prin mătuşă-sa Maria Minio cu familiile de seamă ale Veneţiei, el trăi acolo viaţa occidentală a bogaţilor şi rafinaţilor patricieni ai Republicii.

Secolul al XVI-lea dăduse Veneţiei pe Sansovino, care transformase piaţa San Marco într-un adevărat muzeu de arhitectură: el adunase acolo pe Titzian, pe Veronese, pe Palma Vecchio, pe Michel Angelo chiar. Arta, ştiinţa, teatru, splendoarea serbărilor, eleganţa vieţii, bogăţia costumelor, făceau pe contemporani să spună că „Veneţia ţine în ea toată Italia”, că este „podoaba şi frumuseţea ei”, că e „chipul republicii romane” şi „lumina lumii”. Trăit într-un astfel de mediu, şi poate într-acel mai puţin strălucit, dar mai adânc savant al Padovei, se înţelege uşor ce patimi şi ce ambiţii au fost răscolite în sufletul tânărului vlăstar de Domni Basarabi, crescut întâi pe malul Dâmboviţei cu apă dulce dar săracă, şi apoi pe stâncile Athosului, frumoase dar austere.

Vremea trece, trecutul nu se uită. Mihnea Voievod, zis Meh

med Bey, bun musulman, cate ţinea în Stambul harem cu multe neveste şi-o casă de copii, purta dorul fiului său Radu, plecat printre străini. Stărui decd pe lângă puternicii săi prieteni turci să m fie îngăduit a-şi aduce feciorul lângă el. Voia să-şi mai vadă odrasla iubită şi să încerce pentru dânsa ceea ce nu mai putea face pentru el însuşi: să-i dea domnia Ţării Româneşti. Învoirea fiindu-i dată. Radu plecă din Veneţia la Constantinopol şi-şi revăzu, după o îndelungată despărţire, pe bătrânul său tată, făcând acum şi cunoştinţă cu mamele lui vitrege şi cu micii mahomedani, fraţii şi surorile Hui.

Aceste se întâmplase în anul 1597. Peste Dunăre lucrurile erau tulbure. Mihad Viteazul se războia cu Turcii. Polonii se amestecau în trebile Moldovei. Germanii voiau Ardealul. Momentul era prielnic ca Mehmed Bey să lucreze la trimiterea fiului său în Muntenia, ca om devotat al Turcilor. Devenit candidatul Porţii, Radu porni cu o oaste turcească la Rusciuc, de unde urma să treacă la Giurgiu şi la Bucureşti. Norocul nu-l ajută. Timp de 14 ani, toţi candidaţii i-au trecut, pe rând, înainte.

Întors la Constantinopol, cu creşterea grecească şi italienească ce avea, înconjurat de Turci, viaţa ce duse el pe malul Bosforului n-a putut fi prielnică simţămintelor româneşti de

care Domnii noştri ar fi avut nevoie pentru a ocârmui

ţările, ale căror destine le erau încredinţate.

De altfel, în acest răstimp, Radu Mihnea a fost întotdeauna cu ochii aţintiţi asupra Ţării Româneşti, când la Stambul, când pe malul Dunării, expunându-şi uneori viaţa pentru realizarea visului său. Abia în 1611, când Gavril Báthory alungă pe Radu Şerban din Târgovişte pentru a-i lua locul, Turcii, nemulţumiţi de ambiţia acestui voievod al Ardealului, îl scoaseră din nou pe Radu, candidatul lor, de după perdea, şi-l expediară în grabă în Muntenia. Báthory, om energic, îl alungă repede înapoi peste Dunăre, unde Domnul rămase în Rusciuc, până după bătălia de la Braşov şi chiar până după fuga lui Radu Şerban în Polonia şi apoi la Viena.

Abia în Octombrie 1611 se aşează Radu definitiv în scaunul domnesc din Târgovişte, luând numele de Radu Vodă Mihnea.

El pare a fi adus atunci la Târgovişte şi pe Doamna lui *Ar-ghira*, despre care nu ştim nici din ce neam era, nici când, nici unde se măritase cu Radu Mihnea. Desigur era greacă, probabil din Constantinopol, iar căsnicia trebuie să fi fost proaspătă, deoarece toţi copiii lor s-au născut în preajma acelor ani. În 1611 fiul lor Alexandru era copil, ţânc infinit de mic, vreo 4 sau 5 ani, iar una din fete –, buclucaşa de mai târziu, să fi avut vreo trei anişori. Ceilalţi copii s-au născut mai apoi.

A mai adus Radu cu el din Constantinopol pe fraţii şi surorile lui după tată-său Mihnea turcitul 1), şi a mai adus o seamă de Greci, prieteni din lunga-i pribegie, precum şi câţiva Italieni „Frânei" cum li se spunea. Ihume şi Caise Catum, surorile lui, locuiau într-o casă cu el, se închinau lui Mahornet, cu faţa la Meca şi puseră să li se facă geamie, de pe minaretul căreia muezinul cânta rugăciunea de dimineaţă, rugăciunea de la amiază şi rugăciunea de seară, spre groaza Românilor din capitală, care

—) Unul din ei, Mustafa bei, trăia în Silistra, unde tată-său avusese un palat. În 1636 îl văzu acolo solul polon Krasiński, în trecerea lui spre Constantinopol. „Era un om în vârstă, gras, înalt", (însă un renegat, după cum credea

solul) care se prezintă polonului în stare de completă ebrietate, mort beat din cauza „masticii” ce înghiţise, care băutură, zice secretarul solului „îmbată aşa fel, încât cel ce-o ia îşi pierde minţile”. Din vorbele lu’ Mustafa, solul polon nu putu înţelege nimic şi audienţa se termină fără nic un rezultat. (P. Panaitescu. Călătorii Poloni).

credeau c-au sosit zilele Apocalipsului şi sfârşitul neamului lor. Grecilor îi dădu boierii, Italienilor voie vegheată, iar banii albi ai vistieriei începură a circula între Târgovişte şi Veneţia, unde rămâneau depozitaţi la o bancă, în vederea negrelor zile când Radu Vodă nu va mai fi Domn.

Ţara nu-l putu suferi. Stolnicul Bărcan Merişan dete semnalul răscoalei. „Însă această ridicare ce-a fast să se ridice, n-au fost pre alt, ci numai mândria şi răotatea Grecilor” zice cronica.

r

Totuşi Vodă prinse de veste la vreme şi-l tăia pe Bărcan, împreună cu alţi 13 boieri, ceea ce – linişti ca prin minune spiritul răscoalei. Rămâneau bieţilor Români amărâţi nădejdea în reîntoarcerea din Viena a lui Radu Şerban, căruia trimiteau scrisoare după scrisoare, după cum am văzut mai sus, pentru a-l implora să vie cât mai curând în ţară, rugându-l însă „să fie cu tainǎ acest lucru, că de s-ar înţelege, toţi m-am pierde capetele”.

Ar pare ciudat acest măcel de boieri făcut de-un domn crescut în civilizaţia Veneţiei, dacă nu ne-am gândi că, fără el, Radu Mihnea n-ar fi putut stârpi spiritul răscoalei, şi-ar fi pierdut desigur domnia şi poate şi viaţa. Şi-n adevăr vedem că în urma acestor cruzimi, nu numai că lucrurile se liniştesc, dar însăşi purtarea Domnului se schimbă cu desăvârşire. Boierii care nu erau din partida fostului voievod, sunt mulţumiţi de cel nou, căci el căuta a-i măguli, spunându-le că „de mare folos şi cinste este domniei şi ţării boierul înţelept şi avut”, iar pe cine vrea să-l slujească cu credinţă îl umplea de bani, fiindcă „dacă are Domnul 5 – 6 boieri avuţi, nici de-o nevoie a ţării nu se teme”. Pentru a-i face să uite că muezinul cântă pe

minaretul geamii pentru surorile lui, el s-apucă să ridice din temelie biserica Sfintei Troiţe din Bucureşti clădită de bunicul său Alexandru Vodă şi distrusă de Sihan Paşa în zâleie lui Mihai Viteazul. Curtea şi-o ţinea în Târgovişte şi-n Bucureşti şi splendoarea desfăşurată de el orbise pe bieţi boieri, cari uitau că toată bogăţia aceasta venea de la grelele biruri ce apăsau pe locuitorii ţării.

Cinci ani a ţinut această domnie.

Am arătat, când am vorbit de Movileşti, cum a fost amestecat Radu Mihnea în războaiele Moldovei, şi cum a şi fost mutat în acea ţară. Mirarea lui nu fu mică. când auzi că trebuie să-şi schimbe reşedinţa din Târgovişte cu cea din Iaşi. Însă porunca Turcului nu se comenta, se execută. Nevasta vizirului – o sultană – voia scaunul Munteniei pentru protejatul ei Alexandru Iliaş. Radu Vodă avu delicateţa să înştiinţeze pe Movilă că soseşte să-i ia locul – oh! fără voia lui – şi c-ar face bine să fugă cât mai repede din Iaşi, căci Schender Paşa voia să-l prindă, pe el, pe mamă-sa, pe frate-său şi pe cumnaţi, vii sau morţi. Ce-a urmat se ştie din capitolele trecute. Bătălia de la Dracşani, prinderea şi turcirea Movileştilor – Boieri, Boieri, ruşinatu-m-au păgânul! – şi urcarea în scaunul Moldovei a lui Radu Vodă Mihnea Basarab.

Trimise pe dată în Târgovişte să i se aducă în Iaşi nevasta şi copiii, şi începu o nouă domnie, mai uimitoare decât cea trecută prin strălucirea fără pereche a Curţii lui domneşti.

Prietenul său, un grec, Papa, care avusese vistieria în Muntenia, mânuind banii ţării în folosul lui Vodă, fu mutat ca vistiernic în Moldova, cu aceiaşi însărcinare. Un început de răscoală a boierilor fu repede înăbuşită, însă Turcii cărora le plăcea să aibă linişte în provinciile lor, se burzuluiră. Radu Mihnea pentru a-şi asigura domnia, fu nevoit să-şi pună familia zăioagă.

Doamna Arghira, coconul Alexandru şi cele trei fete ce aveau ei acuma, fură trimise la Constantinopol, unde rămaseră în tot timpul acestei domnii, adică trei ani. E de presupus că şi surorile turcoaice plecară în ţara lor,

împreună cu Doamna şi copiii.

Viaţa ce duse Radu Vodă în Moldova fu „împărăţie nu domnie semănătoare”. îmbrăcămintea slugilor domneşti, a copiilor de casă, a vătavilor de Divan, o schimbă cu desăvârşire, dându-le haine bogate, uşirnice, blănuri de vulpe, cabaniţe de jder. Iar pe boieri, pentru a-i ademeni cum ademenise pe cei din Muntenia, le spunea vorbe ca aceste „Pre un om dacă-l boiereşte Domnul, nu încape să-l suduiască. Ce, de nu se poartă cum se cade un boer, să-l scoată şi se pune altul în locul lui; iar a-l suduire, cu cale nu i se cade”. Ajunseseră boierii să-l cheme „Radu Vodă Cel Mare”. Însă felul cum îşi atrase buna lor voinţă, ne-o spune

Miron Costin el însuşi: „Fiecare le când judecă pe-un boer cu un curtean, ochii Domnului să fie spre boier; iar când se păreşte un curtean cu-n ţăran, mai de cinste să hie curteanul şi la cuvânt şi la căutătura Domnului”. Astfel de judecată, halal! Radu Basarab deprinsese bine în Italia învăţăturile lui Machia-vel. De mirare e numai că un om ca Miron Costin, pe care noi cei de azi ne-am deprins a-l cinsti, să fi spus de Radu Vodă că era „om deplin la toate şi întreg da hire, cuvântul ce grăia ca o pravilă era tuturor, judecăţile cu mare dreptate şi nimănui cu voie vegheată, y (favoritism)”. Să nu uităm însă că era vremea în toiul ei. când boierii luau cu hapca moşiile răzeşilor, de – îi duceau la sapă de lemn şi la şărbie, aşa încât omul a cărui judecată îi dădea întotdeauna dreptate, nu putea fi în ochii lor decât un Domn întreg la hire – Radu Vodă Cel Mare!

Acest om însă era bolnăvicios, mai puţin întreg la trup decât la fire. Suferea de „podagră şi de heragră” la mână şi la picioare, ceea ce în vocabularul de azi, ar însemna reumatisme şi artritism, boli contractate probabil în lagunele Veneţiei.

În ibig, trei ani după sosirea lui la Iaşi, el se îmbolnăvi şi de ochi. Pe punctul de a-şi pierde vederea, fu nevoit să-şi lepede domnia şi să plece la Constantinopol să se caute. Fu înlocuit cu Gaspar Grazziani, un italian care umbla de ani de zile după pleaşca tronului Moldovei.

În Stambul, în cura doftorilor străini aflători acolo, îngrijit de Doamna Arghira şi de Domniţele lui, Radu Mihnea se îndreptă curând şi, abia vindecat, se apucă să umble din nou după domnia ce abia lepădase. Cheltui mult – avea şi de unde – şi i se făcu pe voie. În 1620, niciun an după sosireaj lui la Constantinopol, e numit din nou Domn în Muntenia.

Cu Doamna, cu Domniţele, cu fiul său Alexandru şi cu grecii lui, porni mândrul Domn din nou la Târgovişte şi iarăşi începu bogata viaţă de curte, petreceri costisitoare, lux desfrânat. În Bucureşti isprăveşte biserica Sfintei Troiţe, pe care o închină, cu toate bogăţiile ei, mănăstirii Iverului din Sfântul Munte, o poliţă clătită călugărilor greci ce-l crescuse. Biserica lua numele de „Radu Vodă" şi rămase în veacuri, alături de-a lui Mihai Vodă, cea mai bogată şi mai frumoasă din Capitală.

Astăzi încă, deşi atât de jalnic reparată de Gheorghe Vodă Bi-bescu, este monumentul de căpetenie al vechilor Bucureşti.

Iar galbenii vistieriei îşi urmau trista pribegie la banca din Veneţia.

Urmează un moment de spaimă! Alexandru Ilieş îl săpa pe Radu Vodă în ascuns la Poartă. Galbenii schimbară itinerarul, pornind, cu duiumul, spre Stambul. Vizirul încasă 30.000 de scuzi şi Radu Mihnea rămase Domn în Ţara Românească.

O nemărginită ambiţie cuprinse sufletul voievodului. Voi să domnească în amândouă ţările. Mihai înfăptuise lucrul acesta prin puterea armată, el încercă să-l facă prin magia aurului. Cu legăturile ce avea în Stambul, legături de sânge şi de prietenie, cu ajutorul vistieriilor ţărilor pe care le storsere, îşi împlini visul. Nu ajunse Domn nominal al Munteniei şi al Moldovei, însă Domn efectiv, da. Şi iată cum:

În vara 1623 fu mutat din nou, după stăruinţa lui, de la Târgovişte la Iaşi, iar fiul său Alexandru fu numit Domn al Munteniei. Acesta fiind încă un copil – „chemolto e giovane" scria Cantarini către Dogele Veneţiei – fu pus sub e-

pitropia mamei sale Arghira şi a câtorva boieri credincioşi, aşa încât de fapt Radu Vodă Mihnea ducea, din Iaşi, trebile ambelor ţări.

Doamna Arghira despre care avem atât de puţine ştiri, rămâne deci în Târgovişte, epitropă, regentă. Fireşte că trimitea cât mai des bărbatului ei veşti despre purtarea fiului şi despre trebile ţării, iar la rândul ei primea de la Iaşi îndrumări şi porunci.

Alexandru supranumit Coconul, mult" giovanele, avea vreo 17 ani. Tatăl său se gândi să-l însoare. Nu atât fiindcă-i venise vârsta, cât pentru că avea Radu Vodă nevoie să-şi consolideze amândouă domniile. De cal mai mare ajutor întru împlinirea visului de mărire ce avusese, îi fusese un grec bogat din Constantinopol, Scarlat Beglitzi, zis Saigiul, sau scurt Scarlatos, furnizorul Curţii Imperiale „un fel de factotum, cam ce fusese mai înainte vreme Mihai Cantacuzino Şaitanoglu. Între Radu Mihnea şi el, era o strânsă prietenie, şi de fapt numai mulţumită influenţei acestuia pe lângă puternicii Stam bulului ajunsese Radu Vodă să vadă înfăptuirea ambelor domnii.

Scanat Saigiul era însă prieten şi cu Alexandru Ilieş, fiul, natural probabil, al lui Uriaş Vodă Turcitul. Acesta, crescut în Stambul şi el, înconjurat de Greci şi de Turci, protejatul unei Sultane (nevastă de vizir) era un veşnic râvnitor al domniilor dunărene. De la 1616 la 18 înlocuise pe Radu Mihnea în scaunul Muntenie, de la 1620 la 21 domnise în Moldova, şi acum pândea iar momentul favorabili pentru a căpăta din nou una din domnii. Era deci un rival periculos, şi nu putea ştie Radu Mihnea cât timp va ţine bunăvoinţă ce i-o arăta Scarlat. Pentru a şi-o asigura, el se gândi să se încuscrească cu bogatul şi influentul grec constantinopolitan. Ceru Saigiului mâna fetei sale, *Ruxanda*, pentru fiul său Alexandru.

Tânărul Domn al Munteniei fu mulţumit de alegerea ce făcuse tatăl său, căci Ruxanda, pe lângă bogata ei zestre, mai poseda, se zice, şi o desăvârşită frumuseţe. Vanitatea grecului de-a avea un ginere Domn şi un cuscru la fel, fiind şi ea satisfăcută, nunta fu hotărâtă pentru vara

anului 1624.

Călare pe etichetă – căci ştia Vodă din Veneţia ce înseamnă eticheta – el chibzui că cununia nu putea avea loc în Târgovişte deoarece el, capul familiei, era Domn al Moldovei, dar nici în Iaşi nu putea avea loc, căci mirele era Domnul Munteniei. Hotărî deci ca nunta să se facă, ca şi eticheta, călare, şi anume pe hotarul ţărilor, la Movileni, pe Siret, în apropierea Tecuciului. Făcu pregătiri cum ştia Radu Vodă să le facă: „Divanuri, case, cerdace, făcute anume de acea treabă, cu lucrători de ambe părţi ale Siretului”. Toţi boierii Moldovei şi ai Munteniei fură poftiţi la nuntă, tot clerul ambelor ţări, nemeşi unguri şi magnaţi poloni.

În timpul acesta, tânăra Ruxanda porni din Stambul cu-n nemaipomenit alai şi cu carele încărcate cu bogăţiile zestrei ei. Pe drum se îmbolnăvi. O zi două nu se ştiu ce este. Convoiul se opri, poposind într-un sat în Bulgaria, apoi deodată, grozava veste izbucni printre însoţitori. Frumoasa Ruxandra suferea de vărsatul negru, cel care sluţeşte, oare desfigurează. După câteva săptămâni de boală, convoiul porni mai departe, ducând cu el o mireasă ciupită la faţă şi cu albeaţă la ochi. Ruxanda porunci oamenilor săi ca nimeni să nu scoată o vorbă din cele întâmplate, iar ea îşi acoperi capul şi faţa cu-n văl des, pe care nu-l mai scoase până în ziua nunţii. Sosită în Târgovişte, Doamna Arghira, mama soacră, o zorea mereu să-şi scoată broboada, căci la noi în ţară nu stă în obiceiul fetelor să-şi acopere faţa. Ea, nimic. Spunea că aşa a învăţat-o mamă-sa*) ca până în seara după cununie să n-o vadă nimeni. Alexandru Vodă, care ştia din auzite cât e de frumoasă mireasa, nu bănui nimic, crezând că este aşa felul fetei de-a fi ruşinoasă. Aştepta deci, resemnat, ziua nunţii.

Porniră în sfârşit cu toţi înspre Şiret, mirele şi mireasa, Doamna Arghira, Domniţele, boierii cu jupânesele lor, Mitropolitul, armata, preoţimea şi prostimea. Iar de la Nord la Sud venea Radu Vodă cu acelaşi alai. Se împreunară la Movileni, unde sosiră şi crainicii străini cu

darurile lor, şi erau, zice Miron Costin: „scaunele boierilor de Moldova din dreapta Domnului de Moldova şi din stânga Domnului Munteniei boierii munteneşti ţineau vorba”. Şi aşa se făcu nunta „de s-au tărăgănit până a doua săptămână, cu mare petreceri şi belşuguri”.

Însă pe când boierii şi jupânesele petreceau pe malul Siretului, în iatacul domnesc fu prăpăd în noaptea nunţii. Dacă Alexandru Coconul nu şi-a trimis pe dată nevasta înapoi la tatăl şi la mama ei, după cum de altfel susţin istoricii posteriori, ci după mărturia vechilor cronicari, a păstrat-o o vreme pe lângă el, apoi de sigur c-a făcut-o după rugămintea tatălui său. Albeaţa aceasta de pe ochi şi faţa ciupită a Doamnei Ruxandei Tăsturnau toate planurile de mărire ale lui Vodă. Ca să facă pe voia părintelui său, Alexandru şi-a păstrat nevasta, însă viaţă liniştită n-a avut Ruxanda cu el. Ce zile triste i-o fi făcut bietei femei şi ce Tuşinări, nu se ştie anume, însă aflăm de la Ion Neculce că „a trimis Scarlat firman împărătesc de şi-a luat fata de după Alexandru Vodă”.

Şi-a pornit Ruxandra, cu zestre cu tot, şi cu amarul sluţeniei ei, înapoi la Constantinopol. Greci din Fanar s-o ceară s-au

—) Numele acesteia era Corona.

găsit destui. Însă foasta Doamnă era mandră şi nu-şi vindea sluţenia, nici zestrea mai ales, pe-un bărbat hrăpăreţ. Ar fi rămas văduvă, dacă într-o bună zi nu intra în palatul ei de pe malul Bosforului un tânăr vânzător de mătăsuri, sărac ca un şoarec şi frumos ca un zeu. Azi aşa, mâine aşa, o mătase albastră şi una pembe, fata lui Scarlat Saigiul prinse dragoste de frumosul necunoscut. Întrebând despre neamul lui, află că este un nobil din insula Chios. „Nobil era, în ostroavele Arhipelagului, orice om care avea o vie şi o casă cu un turn” spune cu răutate Dumitru Cantemir. Îl chema Nicolo Mavro-cordat, sărăcise, nu se ştie din ce cauză, şi căuta să-şi ţie zilele cu negoţul său de mătăsuri.

Frumuseţea lui Nicolo, mai mult decât via, turnul şi mă-tăsurile, ziceau oamenii, au făcut pe Ruxanda să-l ia de

bărbat. Din această căsătorie se născu unul din cei mai de seamă diplomaţi ai Europei din secolul al 17-lea, Alexandru Exodo-ritul. care fu tatăl lui Nicolae Vodă şi bunicul lui Constantin şi din care se trag toţi Mavrocordaţii de azi.

*) Ea a mai avut două surori mai mari, pe Zamfira şi pe Asaniria. Spusele cronicarilor au fost mult contestate, îndeosebi de Dora D-Istria şi de Al. C. Mavrocordato, asupra cărei controverse ne vom întinde când vom vorbi despre domniile Mavrocordaţilor.

Vom arăta aici numai că Alexandru Cuconul, primul bărbat al Ruxandei, fiul lui Radu Mihnea, a fost deseori confundat cu Alexandru Ilie? fiul lui

Ruxanda a fost o femeie excepţională, care a jucat în societatea grecească din Constantinopol un rol însemnat. Foasta doamnă a Munteniei şi>-a păstrat toată viaţa titlul de „Donna" „Principesă" şi era înconjurată de mare respect şi admiraţie de contemporanii ei. Ea vorbea bine mai multe limbi, învăţase filosofia, citea mult, şi trecea drept o femeie pe care străinii, când veneau în treacăt la Stambul, nu puteau să n-o viziteze. Unii din ei i-au dedicat şi cărţi. Când, după asediul Vienei. Alexandru Mavrocordat căzu vremelnic în dizgraţia Sultafenului, bătrâna Ruxanda fu dusă la închisoare împreună cu fiul şi cu nora ei Sultana (15 Martie 1684). După câteva luni fu pusă din nou în libertate, însă foarte încărcată de ani cum era, acest tratament îi sleise cu tot puterile, ducând-o curând în mormânt. Ea muri la 29 August a aceluiaşi an, 1648

Să ne întoarcem în ţară la noi.

Din ziua când şi-a luat Scanat fata înapoi, a început să le meargă rău tuturor. Nu numai ura, care fatal trebuia să is-bucnească în urma acestei rupturi, dar parcă şi un blestem de-al lui Dumnezeu.

Radu Vodă şi Doamna Arghira aveau trei fete. Cunoaştem numele numai a celei mijlocii, Caterina. Ea şi fata mai mică pare a fi stat sub ocrotirea mamei lor, la Târgovişte. Fata mai mare locuia în Moldova, la tatăl ei, când la Iaşi, când la Hârlău. Căci de când arsese Curtea din Iaşi şi Radu Vodă se mutase pe-o vreme la Hârlău, de

atunci prinsese cârlig de colţişorul acela de ţară şi-şi petrecea verile acoloan palatul domnesc, reclădit după gustul său rafinat, de nu mai cunoşteau Moldovenii vechile curţi ale lui Petru-Rareş şi ale Lăpuşneanului.

Ilieş. nepot lui Petru Rareş. O ameţitoare confuzie face Xenopol în „Istoria Românilor" (volumul IV, ediţia I), iar printre istoriografii moderni mai sunt încă şi azi cari n-au desluşit bine confuzia, amestecând domniile acestor doi voavozi (I. Moga în Anuarul Institutului de Istorie Naţională vol. IV 1926 – 27, p. 417). Nici afirmaţia domnului Moga că nunta lui Alexandru cu Ruxanda a avut loc în 1632 nu poate fi exactă. Ea a avut loc în vara anului 1624, după cum am arătat. Prin 1632 trebuie să se fi măritat Ruxanda cu i\icolo Mavro-cordato (Nicolo, nu Pândele cum îl numeşte Cantemir), iar Alexandru Exaporitul s-a născut prin 1641 – 42. O scrisoare a lui Delahaye către superiorul colegiului grecesc din Roma, datată din Pera 28 April 1656, (publicată de d. Moga în Anuarul de mai sus, p. 416) ni-l arată pe Mavrocordat elev la acea şcoală, la care mai învăţase, în 1585, Marcu Voievod, fiul lui Petru Cercel. În acea scrisoare, Delahaye, vorbind de tânărul elev de 14 ani, spune Superiorului: „che quel giovinetto e d-ottima nascita e d-una de piu nobile case tra Greci, essendo figlio di Nicolo Mavrocordato e di donna Rossanda, fi-gliogla del-S. Scarlato, un depiu Ili-ri S-ri Greci de Cosnt-poli, e la quel puo goder se titolo Principesa per haver, în primo nozze, sposaţo Alessandro Radoulo, Principe di Valachia.

Faţă de această mărturie contemporană, eroarea raportată de Cantemir, şi urmată apoi de Carr* şi de Şincai, cum că Ruxanda a fost. nevasta lui

Matei Basarab – este suficient dovedită…

Fiind singură de capul ei, adică departe de ochii ocrotitori ai mamei, Domniţa se îndrăgosti. E întâiul roman de dragoste pe care-l cunoaştem în Istoria noastră, de dragoste nelegiuită. Omul e om, în orice vremuri şi-n orice rang al societăţii. Bărbatul rievxarerl iubea Jlomaiţa lui Radu Vodă-jiu era nici cocon, nici fecior de boier măcar… o

biată slugă acolo, o slugă domnească. „Noaptea, ieşind pe-o fereastră din curţile domneşti din cetatea Hârlăului. s-a ascuns în codru” spune Ion

Biserica Radu-Voăă (*Bucureşti*)
După Ionesca-Gion: *Istoria Bucureştilor*.

Neculce. Precum se dă cu năvodul în apă pentru a prinde peşte, făcu Radu Vodă năvod de oameni în codrul Hârlăului, şi la fântâna Cerbului, lângă podul de lut, a prins pe îndrăgostiţii fugari. Domniţa, înnebunită de spaimă şi de durere, văzu căzând la picioarele ei capul însângerat al celui pe care-l iubea. Iar pe dânsa, zice cronica „a dat-o la călugărie şi a călugărit-o”.

După această întâmplare, Domnul se îmbolnăvi din nou. Ochii începură să-l doară şi podagra nu-l mai părăsi. I se umflau mâinile şi picioarele şi urla de durere. În

Ianuarie 1626 îşi dete obştescul sfârşit în cetatea Hârlăului, plâns de boierii lui, lăudat de posteritatea, iar talpa ţării ce-o fi spus, cronica nu glăsuieşte.

Fiul său Alexandru Vodă, sosi în Moldova cu mamă-sa, văduva Arghira, cu surorile lui şi cu boierii munteni, şi, ridicând trupul mortului voievod, îl duseră la Bucureşti de-l îngropară în ctitoria lui, mănăstirea. Radului Vodă. Frumosul lui coşciug de marmoră albă îl mai poate vedea oricine azi, în partea dreaptă a bisericii iar deasupra, pe zidt. stă pictat, în mărime de om, chipul lui, prefăcut poate mai târziu, dar totuşi unul din cele mai frumoase tablouri de voievod ce avem în ţară.

În Moldova îi urmă în scaun Miron Barnowski, ales de boieri după îndemnul mortului voievod; iar în Muntenia mai domni Alexandru un an de zile tot sub epitropia mamei lui. În 1627, Scarlat Saigiul izbuti să-i scoată domnia, pentru a o da lui Alexandru Ilieş, care, de altfel, nu şi-o putut menţine decât un an.

Întors la Stambul împreună cu mama şi cu surorile lui, Alexandru Cuconul (avea acuma 20 de ani) cheltui atâtea pungi de galbeni – 200.000 de reali, împrumutaţi de la negustori italieni – încât, doi mai târziu, reuşi să fie numit din nou Domn, de data aceasta al Moldovei. Baiul Sebastián Venier scrie Dogelui la 1 Septembrie 1629, că înainte de a pleca în Moldova, Alexandru Vodă veni să-l vadă şi „neştiind italieneşte, îşi arătă mulţumirea lui către Republică prin gesturile cele mai umilitoare „con giesti humilessimi”. Însă el rămase Domn în Moldova numai un an, aşa încât, întors la Stambul în 1620, creditorii neplătiţi se năpustiră asupra lui cu o nemaipomenită furie. Mazilul Domn fu nevoit să se mai umilească odată în faţa baiului, pentru a-l ruga să garanteze Republica datoriile sale. Venier cunoscând depozitele Radului Vodă la băncile din Veneţia, se oferi a mijloci această cerere de garanţie.

Însă curând după aceia Alexandru încetează din viaţă, lăsând moştenitori ai întregii lui averii pe mama şi pe surorile sale, după plata datoriilor fireşti.

Caterina se mărită cu Moise Movilă, cel care luase

locul fratelui ei în scaunul Moldovei. Un an mai târziu, 1631, el era mazil în Constantinopol. Acolo o fi cunoscut pe Caterina Basarab şi s-o fi însurat cu ea. Iar în 1633 el capăt din nou scaunul Moldovei, pe care-l păstrează tot numai un an, dând totuşi, prin aceasta, ocazie Ecaterinei să se poată intitula şi ea „Doamnă”.

Cealaltă fată a lui Radu Vodă, cea mai mică, se mărită şi ea tot cu-n Domn, cu Miron Vodă Barnowski, ruda Movileştilor. Ea avu durerea să-şi piardă soţul după foarte scurtă vreme. Îl decapitară Turcii în Stambul, iar Doamna lui rămase trăitoare, împreună cu soacră-sa Elena, în Polonia, la Ustie, vechia moşie a Movileştilor, încăpută acum în mâinile rudelor lor Barnowski.

Pentru banii depuşi de Radu Vodă la Veneţia, a urmat, după moartea lui Alexandru Coconu, un proces între Doamna Ecaterina Movilă şi sora ei, văduva lui Barnowski, pe de o parte, iar pe altă parte creditorii italieni ai lui Alexandru, în care proces mai fu amestecat şi-o rudă de-a lor, Bartholomeu Mi-netti, precum şi copilul unei ţigănci, care se jpretindea fiul lui. Radu Vodă. Din neprevederea tuturor şi spre a lor nenorocire, procesul s-a judecat la Constantinopol, aşa încât, fireşte, cadiii s-au îmbogăţit, iar părţile au sărăcit.

Astfel s-a spulberat seminţia Radului Vodă, căci filiaţiunea lui Mihnea-Radu, care a domnit în Muntenia în 1658, este contestată de mai toţi istoricii. Astfel s-a stins seminţia Basarabilor, coborâtori *prin bărbaţi* din Mircea Cel Bătrân, din Vilaicu Vodă, din Basarab Cel Mare.

* * *

Alexandru Ilieş, care a domnit în acest răstimp de două ori în Moldova şi de două ori în Muntenia, era însurat cu *Doamna Elena*, o greacă din Constantinopol.

Această Doamnă n-a lăsat în Istorie nicio urmă. Se ştie despre ea că era în rădvan cu soţul şi copii ei, când fugiră cu toţii din Iaşi, în huiduielile poporului, care-i alungase, după ce omorâse pe Grecii aduşi de ei la noi ca să jupuiască ţara. Boieri careţi ocroteau, le-au făcut escortă până la Galaţi, şi de-acolo s-au dus pe mare, la

Stambul, unde li se pierdură urmele.

Fiul Iot, Ilieş Alexandru, reapate Domn în Moldova între 1666 şi 68, apoi dispare din nou, încheind astfel şi el pentru totdeauna, şirul domniiloi muşatine.

* * *

Doamna Elena a lui Matei Basarab
(*Miniatură dintr-o Evanghelie*)
Dacă Buletinul C.M. I.

CAPITOLUL XIX.

DOAMNA ELENA A LUI MATEI BASARAB

C

U urcarea lui Matei Basarab şi a lui Vasile Lupu în scaunele ţărilor noastre se încheie definitiv şi” istoria catolicismului în România. Domnii aceştia, cari au stăpânit ţările timp de 20 de ani, cari au înlocuit în slujba Dumnezeiască limba slavonă cu cea românească, cari, înfiinţând tipografii în ţară, au răspândit cărţi bisericeşti în limba noastră strămoşească, pot fi priviţi ca fiind acei prin influenţa cărora Vechea credinţă ortodoxă şi-a înfipt mai cu temei rădăcinile în sufletul poporului nostru. Sforţările papistaşilor de-a ne converti la credinţa dor încetaseră de altfel de mult, însă, după cum am văzut, se mai făcuseră totuşi atare răzleţe încercări de câte ori se urcaseră în scaunele unora din voievodate doamne catolice, ca de pildă chiar la începutul veacului al 17-lea, când ocupă Elizabeta Movilă, alături de soţul ei, scaunul Moldovei. Nici atunci, ca nici mai înainte, uneltirile aceste nu prinseră. Şi cum nu prinsese catolicismul, astfel nu putură prinde mici încercările făcute în ultimul veac, de-a înlocui la noi religia ortodoxă cu noua credinţă a lui Luther sau a lui Calvin, care atât de repede se răspândise în Ardealul vecin.

Tulburările religioase care în secolul al 16-lea au însângerat Apusul, şi într-al 17-lea tot centrul Europei timp de 30 de ani, nu s-au răspândit în părţile noastre, în afară de Ardeal, pentru un motiv de ordin politic social, în raport cu starea de lucruri în Moldova şi în Muntenia pe vremea aceia.

Înrâurirea – grecească, ameninţătoare pentru viitorul politic al acestor ţări, a fost pentru biserică binefăcătoare. După epoca acelor – Movileşti cu neveste catolice şi cu înclinări înspre Polonia, s-au perindat pe scaunele noastre domni români grecizaţi, au doamne la fel, când nu erau chiar grecoaice. După ei au urmat domni băştinaşi, cu simţământul legăturii pământului, iar din punct de vedere al credinţii, cu privirile îndreptate înspre Patriarhia Constantinopolei. Pe urmă, epoca fanarioţilor a făcut din

biserica noastră un fel de anexă a acestei patriarhii. O atare înrâurire făcu ca dogmele străine de credinţa ortodoxă să pierdă cu totul terenul în ţările noastre.

Din punct de vedere politic însă acest amestec al grecilor în trebile noastre nu anunţa nimic bun. Boierii băştinaşi pierzându-şi, din pricina favoritismului ce arătau Domnii boierilor greci, avuţiile şi influenţa socială ce avuseseră, se răsculară. Precum veacul al 15-lea şi până la un punct chiar al 16-lea au însemnat o înverşunată luptă o românismului împotriva cotropirii turceşti, astfel prima jumătate a veacului al 12-lea a însemnat o îndârjită apărare împotriva noului pericol de deznaţionalizare, pericolul grecesc. După numeroase, sângeroase, dar infructuoase răscoale, înfăptuite în primele decenii ale veacului, urmară, atât în Moldova cât şi în Muntenia, luptele conduse cu succes – de altfel efemer – de doi vajnici apărători ai românismului: Vasile Lupu şi Matei Basarab. Despre cel dintâi, român macedonean moldovenizat, vom vorbi în capitelul viitor, iar al doilea, Oltean cu 36 de măsele, va face obiectul prelegerii de faţă.

Matei Aga din Brâncoveni (Oltenia jud. Romanaţi) era fiul lui Danciu Vornicul şi al Stancăi, nepot lui Vlăsan ot Brâncoveni, strănepot lui Mareea vei postelnic şi al Margăi, fata lui Pârvu vei vornic, deci soră cu Vodă Neagoi Basarab. (t 1521). Strălucită genealogie care îl făcu pe Matei să-şi „înlocuiască numele său patrimonial de Brâncoveanul cu acel mai vestit al Basarabilor» Nu însă gloria moşilor lui de pe-o străbunică îl aduse în scaunul de la Târgovişte. Ţara îl voia Domn, fiindcă boer de viţă vechie şi viteaz soldat, el se pusese în fruntea mişcării româneşti împotriva Grecilor, veniţi de pe Bosfor să colonizeze sălbaticul pustiu al stepelor valahe. Şi, sălbatici sau nu, oamenii ţin la pământul pe care s-au născut, şi-l vor al lor, nu al străinilor. Când aşa dar Aga Matei J) se puse în fruntea mişcării naţionaliste, o parte din boierii ţării, şi-n deosebi Oltenii, îl urmară în cruciada întreprinsă de inimosul Agă împotriva Grecilor.

*) Agă, boierie necăftânită, introdusă de curând la noi

(din Turcia) însemna pe atunci „căpitan de oaste”. Aga Matei era generalul unor rămăşiţi de oştiri (Sârbi, Croaţi şi Români), rămase la vatră din vremea lui Mihai Viteazul (generaţia a doua de sigur), stabilite în Oltenia, ca şi Roşii în Prahova şi Dărăbatiii aiurea.

Matei Basarab i-a mobilizat şi cu ajutorul lor a luat domnia Ţării. Ajuns Domn el a dat acestei oştiri numele de Seimeni (după noul corp din Stambul, menit să înlocuiască pe prea tulburătorii Spahii şi Ieniceri), iar funcţiunea de Agă o introduse în Divan, de unde n-a mai ieşit până la 1858.

Retraşi întâi în Ardeal, unde Matei Basarab se închină craiului Ardealului Gheorghe Racoczi I, cu care legă o prietenie pe viaţă, ei coborâră, prin păsurile Carpaţilor, înspre Târgovişte, unde împreună cu Seimenii şi Dărabanii lori se loviră cu armele lui Leon Vodă (fiul lui Tomşa Vodă al II-lea). Fură însă învinşi şi respinşi. Goniţi de armata domnească, ei trecură Oltul şi se închiseră în mănăstirea întărită a Tismanei, unde ţinură piept unui asediu îndelungat. Pe punctul de-a rămâne fără provizii, Matei fugi, noaptea, din mănăstire, trecu munţii şi se refugia din nou la prietenul său Racoczi. De acolo, din surghiun, începură tratativele cu paşa din Silistra pentru a obţine domnia ţării. Acest paşă, numit Ăbaza, un caucazian care altă dată, în munţii lui, fusese un răzvrătit împotriva Padişahului, care mai târziu devenise generalisim al armatelor imperiale şi repurtase o strălucită izbândă împotriva Polonilor (1629), era un om deştept, cu largi vederi politice, posedând o îndârjită voinţă care îl împingea că nici acum să nu asculte de ordinele venite din Stambul, când i se păreau nepotrivite interesele Imperiului. Deşi Poarta mazilise pe Leon, Tomsa din scaun şi-l înlocuise cu Radu Vodă, fiul lui; Alejandfitu lliaşe totuşi Abază Paşa, cu de la sine putere, numi Domn în Târgovişte pe Aga Matei din Brâncoveni. Numirea aceasta era necesara planurilor ce nutrea deşteptul turc din Silistra în vederea unei politici de organizaţie militară în principate, menită să ţină în Tespect pe Voievodul Ardealului şi pe

regele Poloniei. Poarta trimise un avertisment paşalei, care se stinghisi de

IOANES MATTEVS BASSA RABA PRINCEPS VAIVODA TRANSALPINÆ VALLACHIÆ
Hostes terret, & ingenuos uelipsa sola urget Imago,
Quid? si cogat eos, hos quoque respiciat.

Matei Basarab el atât de puţin, încât trimise răspuns lui Matei să plece pe dată înspre Târgovişte pentru a se împotrivi oştirii lui Radu

Vodă, care venea dim Moldova să acupe scaunul Munteniei. Matei intră în ţară, şi împreunându-se cu

boierii şi seimenii lui, porni întru întâmpinarea alesului Sultanului. Se întâlniră lângă Bucureşti, pe apa Colentinei, lângă mănăstirea Mărcuţei, în ziua de 25 Octombrie 1632. O înverşunată luptă avu loc între seimenii lui Matei deoparte şi Moldoveni şi Tătarii lui Radu Vodă pe de alta. Cum lupta se dădea în preajma oraşului, Bucureştenii şi copii din măhalăli se căţărară pe garduri să privească la desfăşurarea ei. Nu avură satisfacţia să vadă a cui e izbânda, căci ea nu fu în ziua aceea a nimănui. A doua zi însă bătălia început din nou, mai dârză, şi ţinu până în seară, când în sfârşit armata lui Radu Vodă dete bir cu fugiţii.

Matei cu boetii lui şi cu toată oastea de seimeni intră în Capitală, escortat fiind şi de mahalagiii coborâţi de pe garduri, care primiră bucuroşi să le fie Domn un Român neaoş de-al lor care fusese în tinereţe ostaş de-al lui Mihai Viteazul şi acum viteaz biruitor el însuşi.

Astfel urcă în scaunul Ţării Româneşti-Aga Matei din Brân-coveni, care, pe dată, se intitulă ca Domn „Matei Basarab Voievod”.

Pentru a-şi menţine o situaţie atât de strălucit dobândită, Matei Vodă avea nevoie de confirmarea Porţii. Abaza Paşa el însuşi îl sfătui să plece fără întârziere la Stambul, asigurându-l că, deşi lucrase împotriva voinţei Padişahului, dacă ar lua cu el saci de aur mulţi, domnia i-ar fi asigurată. Om de 53 de ani, noul Voievod se porni la drum, lăsând în Capitală, să vadă de trebile ţării, pe soţia lui, Doamna Elena.

Din clipa aceasta, Elena intră în viaţa publică a ţării şi în Istorie.

Ea avea 35 de ani. Era fata postelnicului Radu Năsturel ot Fereşti, şi a Despinei (Calea), poate fata lui Radu Calomfirescu, şi în tot cazul o rudă de-a lui Mihai Viteazul, /*lin casa domnească a lui Mihai Vodă* –, ceea ce înseamnă că Despina era rudă, vară sau nepoată a marelui voievod. Era deci Elena, după mamă-sa, o basarabă, ceea ce înlesni căsătoria ei cu Matei din Brâncoveni, care avea şi el, după cum am văzut, sânge basarabesc în vine.

De altfel, familia boierilor dim Fereşti era şi ea foarte vechie. Genealogia ei se urcă până la Stan ot Fereşti, trăitor prin 1500. Fiul acestuia, Vrăjoghie logofăt avu un fiu Cazan, portar, care fu tatăl lui Radu, făcut logofăt mare tocmai din pricina înrudirei lui, prin nevastă-sa, cu Mihai Viteazul 1).

Fereştii, moşie situată în Ilfov, între apele Dâmboviţei şi ale Argeşului, s-au mai zis în vechia limbă şi Hiergşti4 de unde postelnicul s-a numit Radu Năsturel ot Hiereşti, sau Năsturel Herescu, care a rămas la urmaşi" nume patrimonial până la generalul mort în 1874, cel din urmă din neamul său (cel care a înfiinţat premiul literar al Academiei Române) –).

Din căsătoria lui Radu cu Despina s-au născut trei fii şi o fată; Şerban, Cazan, Udrişte şi Elena, Toţi, dar îndeosebi cei doi din urmă, au primit o foarte îngrijită creştere. Udrişte şi Elena ştiau greceşte şi slavoneşte, iubeau literatura, istoria, arta. Erau la noi în ţară – toţi autorii ne-o spun – printre cele mai culte persoane ale veacului.

*) Un document slavon din 30 August 1501 a lui Vlad Vodă, spune, vorbind de Vrăjoghie: „Cinstitul dregător chiar din casa Domniei mele" şi mai departe: „Aceste sate ce sunt mai sus scrise sunt ale jupânului Vârjoghie slugerul de moştenire de la strămoşii săi". Vlad Vodă (Vlăduţ) pare a fi fost în 1501 coregent cu frate-său Radu cel Mare. (Acta C. Mano, inedite). Acest document dovedeşte vechimea neamului Hereştilor şi înrudirea lui cu Basarabii.

k) Îngropat în biserica Sfintei Vineri din Bucureşti, I s-a săpat pe piatra de mormânt o genealogie care T-utcl şirul strămoşilor până la Romani – firească vanitate omenească, care însă în faţa majestăţii morţii şi în lăcaşul Domnului, miră.

Născută la 1598, Elena îşi petrecu copilăria în Hiereşti, unde tatăl ei clădise o casă de ţară, care numai era casă, ci palat. Sirianul Paul de Alep care întovărăşea pe patriarhul Mă-carie în călătoria lui în ţările noastre prin

1645, ne spune că palatul acesta avea trei rânduri (cum în adevăr nici azi nu mai sunt case la ţară) şi exclamă cu o sinceră admiraţie şi o orientală exageraţie, că era fără păreche în lume, decât doar în Franţa. Trăită într-un astfel de mediu luxos şi căpătând o atât de aleasă creştere, înţelegem că părinţii ei căutară să-i dea de soţ un om demn de ea. În 1612, la vârsta de 14 ani, o şi măritară cu Aga Matei, boierul din Brâncoveni, în vinele căruia curgea sângele lui Neagoe Basarab. Cu toate că între noii căsătoriţi era o deosebire de 19 ani, ei se înţeleseră şi se iubiră. Au dus în boierie un trai de oameni înţelegători a tot ce e românesc; el, patriot luptător împotriva elementului străin, ea, liniştită culegătoare de datini, ocrotitoarea bisericii, a literaturii şi a artei.

Pe deosebite tărâmuri cu substrat comun sufletele lor s-au întâlnit şi până într-atât s-au armonizat încât, după ce a ajuns domn, Matei Vodă s-a făcut ocrotitorul bisericii, al literaturii şi al artei, iar Doamna Elena a căpătat o luminată dragoste de moşie!

Când în 1632, soţul ei plecă la Constantinopol să ceară de la Poartă confirmarea domnii, iar ea rămase singură în Bucureşti să aducă trebile ţării, regenta se dezvălui deodată o bună politiciană. Printre încurcăturile delicatei situaţie a unei domnii neconfirmate, a ştiut să se strecoare cu dibăcie. În Bucureşti Turcii lui Abaza făceau lege, iar din Ardeal Racoczi nu contenea de-aş cere banii împrumutaţi lui Matei în timpul pribegiei acestuia. Doamna cercă să înfrâneze pe cei d-întâi şi să insufle răbdare celui de-al doilea. Răvaşe de-ale ei către Racoczi, scrise pe româneşte, ni-au fost păstrate: „Ca o fată a Mariei Tale, Doamna Elena îţi scrie” zice ea. Şi-l roagă să fie bun şi îngăduitor cum fusese până atunci, căci de se va întoarce soţul ei din Stambul cu tuiurile domniei, i se va plăti toată datoria. Ea însă, fiind singură şi fără sprijin, n-are de unde plăti, căci... „un ban ce vine de undeva, ei îl iau, cum va spune Mariei Tale şi omul Mariei Tale, jupânul Mihai Diacul, ce ne rugăm Mariei Tale ca părintelui nostru, să ne poţi fi Măria Ta îngăduitor şi să mă crezi că

până va dărui milostivul Dumnezeu de va veni şi Domnul meu din cea cale, banii vor fi plătiţi până la unul”.

În timpul acesta, în Stambul, Matei era cât pe ce să-şi piardă capul. Sultanul, supărat de nesupunerea lui, îl bagă la închisoare, plecând urechea la plângerile ce veneau de la învinsul Radu Vodă, care trimisese la Poartă pe boieri credincioşi lui să pârască pe Matei că în lupta de la Colentina omorâse oameni cari nu erau ostaşi. Prietenul lui Radu Vodă, puternicul grec Curt Celibi, făcu chiar o înscenare demnă de-o operetă. Adună într-o dimineaţă la poarta vizirului câteva sute de femei, grecoaice şi turcoaice, cari strigau şi se văitau că Aga Matei le omorâse bărbaţii, fraţii şi feciorii. Ele cereau răzbunare şi moartea ucigaşului. Însă Matei poseda un argument mai puternic decât toate celelalte, argumentul care învârte lumea în deobjte şi pe Turci îndeosebi: aurul. Astupă cu el gurile grecilor şi urechile Turcilor, şi astfel se putu că la începutul lui Martie 1633 să intre Matei Vodă în Serai pentru a săruta poala Padişahului.

În April era în Bucureşti. Doamna lui, reintrată în viaţa privată, îi stete alături în tot timpul acestei îndelungate domnii. Ce făcuse ca jupâneaisă, făcea şi ca Doamnă, însă cu mai mult spor. La Fereşti şi la Negoeşti clădi două frumoase biserici, din care cea din urmă se mai vede şi azi. Ţesea, împletea, broda, şi pentru a culege cele mai alese modele, scria şi prin vecini, ca de pildă în 1649, când trimise un răvaş jupânesei Caterina, judiceasa din Braşov, pentru a-i cere „izvoade împletit, şi mai mari şi mai mici şi de câlţi şi de tatfealul”. Îi cerea şi seminţe de ilari „de tot f calul”. Însă partea cea mai interesantă a activităţii ei a fost sprijinul ce-a dat literaturii româneşti, care nu numai că era în faşe, dar sepoate spune că în acea epocă s-a născut. Se prie că Matei Basarab şi Vasile Lupu au introdus, cei dintâi, tiparul în ţările noastre. Odată cu el a introdus limba românească în biserică şi-au făcut legi, scrise pe româneşte, Pravilele. Această renaştere a românismului avea nevoie de oameni înţelegători pentru a o susţine, pentru a putea, prin muncă şi talent, răspândi

prin scris limba grăită de popor. Unul din cei mai de seamă scriitori şi traducători al epocii, a fost Udrişte Năsturel Herescu, fratele mai mic al Doamnei Elena. El a tipărit pravila mică de la Govora; predos-lavia (precuvântarea) – cititorului din Evaghelia de la Govora a fost făcută de eL, precum şi Vieţile Sfinţilor Varlaam şi Iosif.

A făcut traduceri din limbi străine „pre limba românească" şi a compus şi versuri – stihuri – care nu ne-au rămas, dar despre care contemporanii vorbeau cu admiraţie, ceea ce nu ne miră, căci cunoaştem versuri făcute în veacul XVII-lea, care, şi ca formă şi ca simţământ, sunt deasupra multor nerozii din civilizatul nostru secol al XX-lea. De pildă celebrele stihuri atribuite lui Ştefan cel Mare, dar care datează probabil de pe vremea lui Mihai Viteazul sau a lui Radu Şerban.

Hai fraţi, hai fraţi, la năvală daţi, La năvală daţi, ţara v-apăraţi. *)

Ei bine, colaboratorul cel mai sârguitor al lui Udrişte (Urii. Oreste) Năsturel a fost sora lui, Doamna Elena. Ea îl ajuta la „traduceri, cheltuia pentru tipărirea cărţilor (Triodul Slovan a fost făcut-îrrtreg pe cheltuiala ei în 1649) şi a colaborat de asemeni la traducerea „Imitaţia lui Hristos" tipărită de ea la 15 Aprilie 1647 şi la redactarea predoslaviei lui Udrişte, ea care ştia să scrie într-o atât de frumoasă românească, că banii vor fi platiţptână la unul „dacă va dărui Milostivul Dumnezeu de va veni şi Domnul meu *din cea cale*".

Înţeleaptă Doamnă Elena a fost o mamă fără noroc. Singurul ei copil, un fiu, Matei, muri tânăr de tot. Fratele Udrişte însurându-se cu Maria, fata Vornicului Vintilă Corbeanu (1625) avusese un fecior, pe care Doamna Elena îl boteză, dându-i în amintirea fiului ei, numele de Mateiaş. Curând după naşterea copilului, Maria Năsturel Herescu muri, şi cumnata îşi înfia atunci nepotul „căci rămăsese sărac de maicănsa numai de două săptămâni". Îl crescu ca pe copilul ei. Când Elena ajunse Doamnă, Mateiaş fu privit ca Cocon Domnesc şi menit a căpăta moştenirea lui Matei Basarab. Moartea îl Tălpi şi pe el din braţele mamei sale

adoptive când avea abia 17 ani (la 1643). Matei Vodă fu el însuşi foarte mâhnit de această moarte. Cu ocazia nunţii Christianei Bethlen, el trimite în Ardeal pe boierul său Ioan Negoiţă cu o scrisoare către tatăl fetii, pe care, după urări de fericire şi arătarea sentimentelor sale de prietenie, o încheie astfel: Pe noi, zău, mare supărare ne-a ajuns. Am luat de suflet şi l-am crescut până acum pe un nepot al soţiei mele, care a stat la mama lui numai o săptămână după naştere. Şi acum, când credeam că ne va sprijini şi ne va fi reazim la

—) Aceste versuri, care evident nu sunt geniale, au fost răspândite de Haşdeu. Unii istorici moderni contestă autenticitatea lor, bănuind pe însăşi Haşdeu de a fi autorul lor.

bătrâneţe, Dumnezeu l-a chemat la sine din această lume păcătoasă. Moartea lui ne-a pricinuit o mare durere, dar fiindcă e voia lui Dumnezeu, ne liniştim întristarea cu creştinească mângâiere" *).

Udrişte, reînsurat cu Despa, mai avu un fiu Radu-Toma, pe care îl botează de asemeni Doamna Elena, fără a-l mai înfia, căci Matei Vodă avea acum alte vederi asupra moştenirei scaunului ţării. Vrând să dea mai multă strălucire numelui său, el se gândi că cel mai demn urmaş nu i-a putea fi decât acel Mihai, feciorul lui Nicolae Vodă Pătraşcu, fiu el însuşi al lui Mihai Viteazul. Îl privea ca pe un nepot şi scrise deci împăratului la Viena să îl trimită în Târgovişte, căci voia să-l facă urmaşul său în scaunul ţării româneşti. împăratul îi trimise însă numai pe mama acestuia, Doamna Ancuţa şi pe fata ei, căci de tânărul Mihai avea nevoie la Viena pentru a-l păstra ca sperietoare împotriva ambiţiosului Domn al Ardealului, Gheorghe Rakoczi I 2).

Văzând Matei Vodă că din partea aceasta nu izbuteşte şi simţindu-se ajuns şi la slăbiciunile bătrâneţei, el se hotărî să facă Domn după el pe cumnatul aceluiaşi Mihai Basarab, pe Istrati Golescu (fiul lui Stroe Leordeanu şi al Vişei din Goleşti) care se căsătorise acum de curând cu Ancuţa Basarab, sota lui Mihai şi fata lui Nicolae Vodă

Pătraşcu. Boierii însă nu-l vrură. Îl pârâră lui Vodă c-ar fi făcut un complot împotriva lui – o născocire de altfel – aşa încât Istrate Golescu fu nevoit să fugă la Constantinopol pentru a nu-şi pierde viaţa.

*) D.V. Montogna, în revista istorică XIV (1928) p. 37, confundă pe aceşti amândoi Matei, fiul şi nepotul Doamnei Elena. 2) Vezi mai sus p. 221 – 22.

s) Genealogiştii nu pot stabili filiera acestui neam. Ducul era fiul lui jupân Ion, care era fiu lui jupân Mitre, ambii fără titluri de boierie. Mai departe nu se ştie nimic despre ei. Jupânul Ion, tatăl lui Ducul era însurat cu jupăneasa Mara, care era vară cu vorniceasa Stanca a lui Danciu Basarab, mama lui Matei Vodă. Aceasta rezultă clar din pisania mănăstirii Drăgăneşti (Teleorman) care spune: …Io Matei Basarabă cu mila lui Dumnezeu Domn şi Voievod a toată Ţara Românească, ştiind-o (mănăstirea) ctitoria noastră despre mumă-mea şi văzând-o veche şi stricată, redecat-u-o-am den temelie.

Moştenitor presumptiv al tronului deveni de data aceasta o rudă directă de-a lui Matei Basarab, un nepot de vară probabil, Ducul Buicescu's). Om matur prin 1650, şi tată a doi feciori mari, Preda şi Papa. Ducul era un boer bogat, proprietar a multe moşii, din care cea mai mare era Buiceştii, lângă Brân-coveni, rămasă de la mamă-sa Maria din averea boierilor Cra-ioveşti. Înrudirile lui erau din cele mai strălucite şi mândria lui fără margine. Trăit în ultimii ani ai lui Mihai Vodă „în mărire şi cinste" ca un viitor Domn ce era menit să fie, el ducea de pe atunci o fastuoasă viaţă de voievod „Când venea la Curte, zice Paul din Alep, îl vedeam întovărăşit de 50 – 60 oameni, tot aşa şi la plecare".

Însă boierii nu-l iubeau pe Ducul „pentru uşurinţa minţii lui". Ei, şi cam toată ţara de altfel, ar fi poftit Domn după Matei pe Serdarul Constantin, copil din flori al lui Vodă Radu Şerban, a cărui amintire rămăsese bună printre bătrâni.

Acest Constantin avea de mamă pe o femeie numită Elena, nevasta unui popă Constantin din Bucureşti, cu care

Radu Vodă intrase în dragoste în timpul domniei ilui. O înzestrase apoi cu moşiile Dobreni şi Trântava lângă Bucureşti, şi o mărită ou Neagoe, logofătul din Târgovişte. Elena trăi până în 1642. Însă odrasla născută din această convieţuire nu fu recunoscută de Radu Vodă, ceea ce nu împiedcea pe tânărul Constantin, care prin sora Ancuţa era cumnatul lui Nicolae Vodă Pătraşcu şi prin cealaltă soră Elena, cumnatul marelui şi influentului postelnic Constantin Cantacuzino, să ajungă nu numai boer, dar încă, conştient de origina lui, un boer dintr-acei cu multe ifosuri şi o nemărginită ambiţie.

Deşi însemnat la nas pentru a nu putea domni, tocmai aceasta era dorinţa lui constantă, să domnească. Făcut serdar de Matei Vodă el luptase vitejeşte în Ardeal, alături de Rákóczi, împotriva armatelor celebrului Homonnay.

Însă denpreună cu rudele noastre ce ni se trag despre mamă-mea, anume jupân Ducul marele spătar şi jupân Drăguşin mare paharnic, zidită de piatră întru slava lui Dumnezeu, etc. Pisanie publicată în ziarul „Aurora” din Roşii de Vede No. 120, Anul II, 11 Sept. 1897, şi menţionată de St. Grecianu în Genealogia etc. vol. II, p. 328). E deci învederat că Ducul Buicescul era nepot de vară, după mamă, a lui Matei Basarab. Nevasta acestui Ducu era Dumitra (nu se ştie din ce neam), iar nevasta fiului său Papa, era Dimitrana, fata lui Pană Filipescu şi-a Predei din Văleni. Pană Filipescu e acelaşi boer, însurat de trei ori, care a fost şi ginerele postelnicului Ctin Cantacuzino (după arborele genealogic în posesia Domnului N. Boicescu, care se trage, prin femei, din Ducul Buicescul).

Întors în ţară, s-a bucurat o vreme de o mare favoare pe lângă Matei Basarab şi a nădăjduit că bătrânul voievod îl va numi pe el moştenitorul Tronului. Favoarea lui Vodă întorcându-se însă curând de la el pentru a fidată nepotului Ducu Buicescul, Constantin fu atât de supărat, încât, când întâlnea acesta la Curte, nici nu-şi scotea căciula din cap – el odraslă de Domn – cu toate că era numai Serdar, iar

Ducul Spătar. O atare necuviincioasă purtare sili pe Vodă să-i scoată comanda şi să-l alunge de la Curte.

Constantin Basarab plecă la ţară, nu numai mâhnit, dar cu ură în suflet şi cu dorinţa unei grabnice Tăzbunări.

În timpul acesta, Matei Vodă fu nevoit să ducă împotriva Domnului Moldovei acele ultime lupte, de pe urma cărora Vasile Lupu îşi pierdu domnia. La Finta, pe Ialomiţa (Mai 1533), deşi era om de aproape 70 de ani, Matei Basarab se luptă cu avântul acelor tinereţe ce avusese pe Vremea lui Mihai Viteazul. „Un glonte îi răni coapsa şi calul fu ucis sub el. Fără a căta rana lui, se urcă pe alt cal, şi se aruncă din nou în vălmăşeala luptei, îmbiind prin – cuvânt şi exemplu oştirile sale la împotrivire" Vasile Lupu şi ginerele său, Cazacul Timuş, fură puşi pe fugă, iar Matei Vodă se întoarse glorios la Târgovişte, însă cu rana din coapsă şi cu o alta în picior, care-l siliră să se aşeze în pat şi să trimită după doftori.

La vârsta lui, rănile se închid greu, iar în ţară doftori iscusiţi nu erau. Încăput pe mâna, ybărbierului domnesc", apoi pe aceea a bărbierului Iacob din Făgăraş, Matei Vodă în loc să se îndrepte, mergea din ce în ce mai rău. Doamna Elena, îngrijorată la culme, trimise după medicul polon al lui Rákóczi – hirurgus – cate nici el nu fu mai iscusit decât bărbierii munteni şi ardeleni.

*) Régnier către împărat.

Foarte interesantă este această scrisoare a Doamnei către Rákóczi, atât prin stilul ei, împestriţat de latinisme şi chiar de întregi fraze latineşti, cât şi prin faptul că scrisoarea fiind scrisă când bătălia nu era încă terminată, Doamna, refugiată atunci la Rucăr (Nord de Câmpu-Lung) ascunse Principelui Ardealului rănile căpătate de bărbatul ei.

„Helena, Dei gratia Principesa Valachiae Transalpinae, etc. din prietenia şi voia cea bună care avem către dvs. vecinii noştri cei buni şi credincioşi, n-am putut zăbovi a mu face şi pe dvs. părtaşi acestei veşti bune şi vesele, care mi se aduse astăzi Miercuri după amiază, 18 zile de Maiu, aici în satul nostru în Rucăr, de la Măria Sa

prea Luminatull Domnul Meu, cum era Marţi, să fi avut războiu' foarte greu cu pizmaşul nostru Vasile Vodă şi cu ginerele său Cazacul, şi ostiile Domnu-Meu i-au înconjurat în toate părţile şi aşa avem nădejdea în mila lui Dumnezeu să se surpe semeţia vrăjmaşilor noştri… (câteva fraze latineşti de laudă lui Dumnezeu) … Pentru că, în iuţimea războiului, câţiva din boierii noştri cei de frunte s-au rănit, de va fi în cetatea Dvs. vreun *hirurgusbun*, care să poată fi de folos; Dvs. să nu-l opriţi să vie fără zăbavă cu această slugă a noastră, că aici la noi sunt oameni proşti, nu sunt meşteri cum ar trebui. Noi, drept aceia, foarte vom şti har Dumneavoastră. Interim, Divina tutela, Vestres amplitudines Vehementer Commendamus. Datum Rucarum die 18 mensis mai, anno Mundi Creaţioni 7161. Vestras Amplissimarum Dominationum Vicina Benevola.

Helena

Vodă urmând a lâncezi în pat, Serdarul Constantin găseşte în sfârşit prilejul – să-şi răzbune pe el şi să-şi pregătească domnia. El este acel care stârni printre Seimenii şi Darabanii lui Matei Basarab spiritul răscoalei. Îi spuse că vistieria e plină de bani, dar că lor lefile nu li se plătesc, fiindcă, Vodă fiind bătrân şi bolnav, boierii care-l înconjoară fură tata în folosul lor. Şi atunci să răsculară acei ostaşi care urcaseră pe Matei în scaun şi care învinseseră acum în urmă la Finta pe Vasile Lupu al Moldovei şi, zice cronicarul, „strigau prin curtea Domnească că să le dea lefi, că ei au bătut războiul cu Vasile Vodă, că nu le mai trebuie să le fie Matei domn, ci să se ducă să se călugărească, bătrân fiind şi bolnav, şi atât se îndârjiră în nebunii, cât i-au luat tunurile şi ierburile şi le-au scos afară din târg, şi au intrat în – casă la Matei Vodă unde zăcea, şi cereau să le dea lefile sau vor sparge cămările să şi le ieie singuri". Iar Matei Vodă, neputincios, privea la fiarele aceste şi nu se putea urni. Doamna

Elena îşi pierdu cumpătul şi nu mai ştiu ce să facă, să-şi îngrijească bărbatul sau să caute a potoli pe nebuni. Însă aceştia, odată porniţi, nu se mai opriră. Li intrase în

cap că Ghinea Vistierul x) şi Radu Armaşul nu lăsau pe Vodă să li se dea lefile. Şi pe când Domnul stătea pironit în pat, ei începură a cerceta toată casa până-i găsiră ascunşi într-o cameră şi-i aduseră în brânci până în faţa lui Vodă. Apoi i-au scos din palat, bătându-i până au ieşit din târg, unde era strânsă toată oastea, şi acolo i-au sfărâmat cu săbiile.

Înnebunită de spaimă, bătrâna Doamnă Elena se îmbolnăvi şi ea. Câteva zile mai târziu muri, de inimă probabil, iar bietul Vodă Matei nici nu o putu întovărăşi la ultimu-i lăcaş.

Pe piatra ei de mormânt, în biserica Domnească a Târgovişţei, a pus dor să i se sape înduişătoarele cuvinte, că au trăit împreună „de două ori douăzeci de ani" 2).

Matei Basarab nu mai trăi mult nici el. Câteva luni abia după moartea Doamnei, în toamnă, se putu scula în sfârşit din pat şi poruncind să i se pună caii la rădvan, ieşi din oraş afară să facă o plimbare. Când voi însă să se întoarcă la Curte, găsi pe Seimenii şi Dărăbanii lui înfipţi în faţa porţii, strigându-i să plece la mănăstire să se călugărească. Trei zile l-au ţinut afară, în frigul toamnei, şi numai după ce fură răscumpăraţi, îl lăsară să intre în casă, mai bolnav decât înainte.

*) Din el se trag boierii Brătăşeni.

—) Doamna Elena lăsă, prin testament, toate moşiile ei nepotului de frate Radu Năsturel Herescu (Acta C. Mano, inedite).

Matei Vodă îşi puse atunci de gând să-şi desfiinţeze garda, care prin apucăturile ei prea ajunsese să calce pe urma Ienicerilor din Stambul, făcători şi desfăcători de domnii. Voia să ceară ajutorul lui Racoczi, care să-i trimită o armată destul de puternică pentru a putea sugruma pe toţi Seimenii şi pe toţi Dărăbanii, cei care-l înălţaseră în scaun şi acum îl voiau călugăr. De altfel, aceştia, asmuţaţi mereu de Constantin Serdaru, era gata în primăvara următoare să facă o a treia Tăscoală, din care Matei Voievod s-ar fi ales de sigur cu capul rătezat, dacă Dumnezeu nu i-ar fi luat viaţa înainte să i-o Tăpească

soldaţii lui. La g Aprilie 1654, Matei Basarab Voievod se stinse în palatul său din Târgovişte, la vârsta cam de vreo 68 de ani.

După Buletinul C. AS. I.

Constantin Serdarul, care se afla la moşia lui Dobrenii lângă Bucureşti, alergă într-un suflet până la Târgovişte, pentru a sosi acolo înainte de Ducu Buicescu, care se afla tocmai în Oltenia, lângă fiul său bolnav. Înainte chiar ca mortul voievod să fie îngropat, pe când îi zăcea trupul între făclii în camera domnească, Seimenii şi Dărăbanii, armaţi, îl aleseră Domn pe Constantin Şerban Basarab, a cărui domnie se va vedea mai departe.

Pe viteazul, bunul, înţeleptul Matei Voievod îl îngropară apoi în biserica Domnească, lângă Doamna Elena. Peste câţiva ani însă, trecând Turcii prin Târgovişte, arseră oraşul, Curtea şi biserica, iar boierii care-i fuseseră credincioşi îi luară ciolanele de acolo şi le îngropară din nou în ctitoria lui din judeţul Vâlcii, tocmai sus pe-un vârf de munte, la mănăstirea Arnota1).

Când merg excursioniştii la Bistriţa li se întâmplă unora să se ostenească a urca şi până pe culmea acelui munte. Ei văd a-tunei o frumoasă lespede de piatră, pe care acum 300 de ani o mână evlavioasă a săpat duioase cuvinte în amintirea marelui Voievod: „Aici zace Matei Basarab, cu mila lui Dumnezeu odinioară stăpân şi Domn al Ţării Româneşti, bărbat înţelept, îndurător şi milostiv, întemeietor şi înnoitor a multor biserici şi mănăstiri, niciodată biruit, ci biruitor, duşmanilor înfricoşat, prietenilor de folos, îmbogăţitor al ţării sale, cel ce în lină pace a domnit 21 de ani. A adormit întru Domnul la cinstite bătrâneţe, în anul 1654”.

* * *

s) Această mănăstire a ars în întregime în anul 1930.

După Buletinul C.M. 1.

Doamna Tudosca a lui Vasile Lupu

(*Broderie de pe mormântul ei la biserica Trei Ierarhi. Iaşi*)

CAPITOLUL XX

DOAMNELE TUDOSCA ŞI ECATERINA ALE LUI VASILE LUPU

I

N istoria culturală şi în istoria anecdotică a Moldovei,

una din cele mai interesante perioade este acea a domniei lui Vasile Lupu.

I se zicea „Albanezul”. Ion Neculce îl numea chiar „Domn străin”. Dar Vasile era Român. Venise, copil, dintr-un sat de pe râul Târnovei *) şi era familia lui originară din Thesalia. Român macedonean. Mama lui, Irina, era româncă şi ea, poate chiar de prin părţile noastre.

Că vorbea stricat româneşte, se poate; dar e mai probabil că vorbea corect, însă cu accent. Nu putea pronunţa pe *ţ* şi pe *z*. Spunea „ceară” în loc de ţeară” şi „a sloboji” în loc de „a slobozi”.

Limba Macedo-Românilor, influenţată, în pronunţare mai ales, de acea grecească, este un dialect, nu o limbă stricată, precum nu este stricată nici moldovenească, nici ardelenească. Dialectul este un fel de a se exprima localnic, dar obştesc, şi ca atare corect. Aşa dar, departe de-a fi străin, Vasile Lupu aduce dimpotrivă o interesantă notă de etnologie românească în cronologia Domnilor noştri.

*) Alvanitachori.

Tatăl său, Nicolae, a venit din meleagurile macedonene în Muntenia noastră cam pe la sfârşitul domniei lui Mihai Viteazul. Îl aflăm mai târziu vei agă, ceea ce însemna pe atunci căpitan de oşti. Iar pe fiul său Lupu îl vedem luând cu el la Iaşi întreaga lui familie pe mamă-sa Irina, pe fraţii Gheorghe şi Gavril şi pe surorile Măricuţa şi Marga

Că Irina o fi fost de prin părţile noastre, o dovedeşte înrudirea lui Vasile Lupu cu atâţi boieri moldoveni; căci, de ar fi fost şi mamă-sa din Macedonia, cum ar fi fost el văr primar cu Iorga postelnicul, cu Stică pivnicerul, şi cu surorile lui Stamatie Hadâmbul, marele postelnic? Dumitru Cantemir zice că „neamul lui Vasile Arvanitul era mai mult la număr decât toate celelalte”.

La aceste înrudiri îşi mai adăugă el pe-ale nevestei, Tu-*dosca*, fata vornicului Costea Bucioc şi a Candachiei Şoldan, pe care o luă în căsătorie în timpul domniei lui Gaspar Graţiani (1619 – 1620), nun mare fiindu-i însuşi

Vodă.

Bucioc era unul din marii şi bogaţii boieri ai ţării. Pe una din fete, Catrina, o măritase cu Iordachi Cantacuzino, fratele vestitului postelnic din Ţara Românească, şi pe cealaltă, Alexandrina, cu vei comisul Mălai. Pentru a şi-l alege deci pe Lupu ca al treilea. ginere, mai ales că în 1619 acesta era abia logofăt al doilea, înseamnă că vornicul Bucioc pipăise ce fel de stofă zăcea în viitorul Domn al Moldovei, şi în adevăr, atât cronicele tării, chiar acele duşmane lui, cât şi autorii şi ambasadorii străini, îl arată ca un om întreg la trup şi la minte, deştept, cu carte, cunoscând mai multe limbi şi cunoscându-le bine, vioi, îndrăzneţ, viteaz şi ambiţios, mai cu seamă ambiţios.

I) Numele de familie al lui Vasile Lupu era Coci (de unde poate Cocea).

Dosoftei, patriarhul Ierusalimului, este acel care ne dă amănunte asupra familiei lui, spunând că el este din „satul arnăuţesc" sau arvanitacori lângă Târnova din Bulgaria, dar că venise din Macedonia. Cum pe de altă parte un document cu privire la pomenile ce s-au făcut la moartea celui din urmă Ştirbei arată că Vasile Lupu, cu fiii şi nevasta lui, au clădit o biserică în Morea (Peloponez) la Kalavryta, d. Iorga crede că ar fi cu putinţă ca origina familiei să fie din Morea (dar tot de origine româno-macedoneană, întrucât locuitori Calavrytei erau Albanezi şi Macedoneni) Vezi N. Iorga, Studii şi Documente, vol. XI. p. p. 113 – 117.

De altfel Arvanitachiori, devenit în sal 18-a reşedinţa de vară a târno-venitor şi a Mitropolitului, are o biserică românească, care a fost poate clădită de Vasile Lupu, şi a fost refăcută de Ctin Brâncoveanu V.V. Acolo este îngropat un strănepot al Brâncovenieni mort de ciumă în pribegie, şi prin acel sat au trecut mulţi Români exilaţi (Ibid.).

Din căsătoria lui cu Tudosca Buciuc s-au născut trei copii, un fiu *Ion*, şi două fete, *Maria* şi *Ruxandra*. A treia fată ce-a avut Vasile Vodă a rămas, astăzi încă, nu bine identificată.

Despre toate aceste va fi vorba în capitolul următor.

Cât despre Tudosca, deşi fată de boer bogat ajunsă Doamna unui mare voievod, ea a rămas în istorie o „figură ştearsă. Nu e vorbă c-a şi fost o necăjită femeie şi foarte fără noroc.

Necăjită a fost din pricina slăbiciunii ce avea soţul ei pentru sexul frumos, de nu mai punea niciun frâu când pornea pe povârnişul patimii. Miron Costin spune că silea casele boierilor „luându-le fetele, peste voia părinţilor, la ţiitorie; eară oamenii de casa lui, nepoţii lui Vasile Vodă, mai mare silă făceau" – şi urmează îi fraxă care, astăzi, convenienţele sociale nu mai îngăduiesc s-o repetăm.

Dar nu era numai atât. Această activitate extracasnică ar fi făcut-o pe Tudosca să sufere şi să rabde, dar ea mai avea şi alte cuvinte de veşnică grijă. Mereu agitat şi ros de o nemărginită ambiţie, Vasile Lupu s-a expus din boierie la toate pericolele posibile în vederea reuşitei planului ce urmărea: domnia ţării. Şi ajuns Domn, a urmat a se expune şi în războaie şi-n politică la pericole şi mai mari pentru o şi mai mare ambiţie: întrunirea ambelor domnii, a Moldovei cu a Munteniei, iar dacă s-ar fi putut, de ce nu, tronul Byzanţului. În vederea acestui din urmă vis, îndemnat poate şi de fraţii Cantacuzino, el şi-a adăugat în domnie la numele lui de Lupu şi pe acel de *Vasile*, care amintea pe autocraţii Byzanţului, şi a introdus pravilele rafinate ale dispărătului Imperiu într-o ţărişoară care până atunci se cârmuise doar cu obiceiul pământului.

—) El era vistiernic al doilea.

Chinuita viaţă a Tudoscăi începu îndată după nuntă. Tatăl şi bărbatul ei, deşi erau oamenii lui Vodă, nu se puteau împăca cu politica acestui domn străin, care, după atâtea temenele făcute Turcilor, abia ajuns în scaunul Moldovei se dădu din partea Polonilor. Gaspar Grazziani, simţind pe aceşti boieri potrivnici politicei sale, hotărî să-i suprime. Lui Vasile Lupu îi găsi pricină că nu dă bine seama de cheltuielile vistieriei *) şi-l băgă în temniţă, supunându-l la chinuri. Iar pe Bucioc, fiind cel întâi boer al ţării, nu îndrăzni să-l închidă, ci socoti mai cu cale să scape de el prin viclenie. „Oprindu-l într-o zi la masă, spune

Miron Costin, închinând la Bucioc cu veselie, au pus de i-au dat otravă. În loc s-a simţit Bucioc otrăvit şi s-a şi sculat de la masă şi s-a dus la gazdă, având ierburi împotriva otrăvei, date de la un doftor prieten, că aştepta una ca asta de la Gaspar Vodă. Îndată cât a luat ierburile, a şi început a vărsa otrava, cu mare cumpănă de viaţă. A doua zi s-a făcut războlit, şi Gaspar Vodă dând vina stolnicilor, a zis că au făcut bucatele coclite".

Aflând de legăturile lui cu Polonii, Turcii maziliră pe acest Domn străin, italian sau sârb, ce-o fi fost, originar din Gratz, şi ajuns voievod al Moldovei. Cu un ouraj pe care nu-l avusese niciun alt Domn înainte, Gaspar Vodă porunci gărzii lui să omoare pe capugiul împărătesc şi pe Turcii ce-l întovărăşeau, şi apoi se retrase în cetatea Hotinului. Acolo însă el fu asasinat de J>oferii Şeptelici şi Goia, care credeau că vor fi astfel pe placul noului Domn numit de Poartă, Alexandru Ilieş. Aceasta însă, căruia nu-i plăceau trădătorii, puse să li se taie capetele, iar trupurile lor le aruncă în „ieşitoare" (W. C), ceea ce inspiră lui Miron Costin cugetarea că „după spurcată faptă, scârnavă moarte vine".

Intrând în ţară, şi neştiind că vornicul Bucioc fusese potrivnic planurilor, trădătoare ale lui Grazziani, crezându-l dimpotrivă înţeles şi el cu Polonii, Turcii îl căutară pentru a-l omorî. Bietul om fugi la Branişte, moşia finului său Toader Brănişteriul, care în loc să-l găzduiască şi să-l ascundă, cum s-ar fi cuvenit, îl duse a doua zi, legat, plocon lui Skender Paşa.

„O! să-l bată Dumnezeu hin ca acela" exclamă inimosul cronicar". „Şi dacă l-a dus la Skender Paşa, îndată a apucat de l-a înţepat pre Bucioc, săracul, cela ce pururea sfătuia pe Gaspar Vodă spre bine".

Iată deci cum, abia un an după nuntă, îşi pierdu Tudosca părintele. Iar de acum înainte o va duce într-o necurmată grijă pentru zilele bărbatului ei. Sub toate domniile următoare, Vasile Lupu îşi va pregăti pe-a lui.

În 1633, crezu, în sfârşit, că i-a bătut ceasul. Boierii şi tot poporul se resculaseră împotriva lui Alexandru Ilieş,

fiind nemulţumiţi la culme de favoritismul ce arăta acest Domn Grecilor, şi îndeosebi lui Batiste Veleli. În capul lor se afla soţul Tu-doscăi, ajuns acuma vornic. Însă „desfrânata prostime”, cum îi

Gaspar Vodă Gratziani

După rf. *N. Iorga*: *Portretele Domnilor Români* zice cronicarul poporului răsculat, odată pornită nu mai ştiu să se oprească. Ea se întoarce acum chiar împotriva aceluia care-o pusese în fierbere, „anume că este şi el unul din Greci", zice cronica. „Şi i-a zvârlit un ţăran cu un os, de l-a lovit în cap, de care lovitură a fost rănit multă vreme Vasile Vornicul".

Alexandru Ilieş, dând pe Batiste Veleli1) pe mâna răsculaţilor, care-l omorâră, părăsi ţara, întovărăşit fiind până la Galaţi de boierii care-l escortau pentru a-l păzi împotriva „prostimei".

Întorşi la Iaşi, boieri se sfătuiră pe cine să aleagă Domn. Însă dacă mulţi din ei strigau „Să ne fie Domn Lupu Vornicul", alţii îl cereau pe Barnovski, de domnia/ căruia fusese ţara foarte mulţumită. Lupul, şiret, se dădu din partea celor din urmă şi sfătui el însuşi pe boieri să trimită în Polonia să-l cheme pe Barnovski. care trăia retras la vechea moşie Ustie a Movileştilor, încăpută în mâinile lui. Pe de altă parte însă, el stăruia din răsputeri, prin oamenii lui, trimişi la Abază Paşa din Silistra şi la Kislar Aga din Stambul, să i se dea lui domnia.

Miron Barnovski, cel care zicea că „dulce este domnia din Moldova" sosi îndată la Iaşi, de unde o şi porni fără zăbavă, prin Bucureşti, la Stambul, pentru a cere confirmarea Porţii.

Printre boierii care-l întovărăşeau era şi Vasile Lupu. Însă, ajuns la hotarul Ţării Româneşti, el se prefăcu bolnav şi se întoarse la Iaşi, fiindu-i frică de Matei Basarab, care ajuns de curând Domn şi cunoscându-i planurile şi uneltirile, le-ar fi putut dezvălui lui Barnovski. Ceea ce se şi întâmplă. De pe vremea când erau tineri amândoi şi locuia Vasile Lupu încă în Târgovişte, oamenii aceştia s-au urât, fără ca să se ştie bine de ce, iar când au ajuns domni, au plătit Românii cu sângele lor în războaie fratricide, duşmănia acestor voievozi.

Cum află deci Matei Basarab de plecarea Vornicului Lupu, el repezi o ceată de călăreţi să-l întoarcă. Însă iute de picior, Vornicul scăpă: „Se păzise bine cu mersul şi nu l-

au ajună în cale”.

*) De la care se trage numele străzii Batişte din Bucureşti.

Între timp Miron Barnovski ajunse în Stambul, unde, în loc de domnia Moldovei, i se dădu silnica găzduire în închisoarea

Celor Şapte Turnuri. Vasile Lupu, prin oamenii lui, prin daruri, prin făgăduieli, lucrase atât de bine, încât bietul Miron Vodă care fusese un Domn bun şi un om foarte de treabă, îşi pierdu în curând capul, care-i fu retezat chiar sub ochii Sultanului.

Acum, Vasile Arnăutul, din Iaşi unde se afla. nu se mai îndoi de izbândă. Însă domnia fu dată lui Moise Movilă, care se afla la Constantinopol, şi care, după ce sărută poala Padişahu-lui, o şi porni pe dată spre Moldova.

Vasile Lupu, văzându-şi uneltirile zădărnicite, îngălbeni de mânie. Presimţind ce-l aşteaptă şi c-ar putea fi învinuit de moartea lui Barnovski, el fugi din Iaşi înainte de sosirea lui Vodă Moise. Tupilat întâi prin păduri, rătăci o vreme prin Moldova, până putu, travestit în negustor, să treacă în Ţara Românească, şi de acolo la Constantinopol.

Pe Tudosca, pe copii, pe mama sa Irina, pe fraţi şi pe surori, îi lăsase în Iaşi, ceea ce este de mirare, căci îndeobştie familiile boierilor haini mu o duceau bine la schimbările de domnie. Mai de mirare este însă faptul că Moise Movilă nu le făcu nimic. Ba dimpotrivă, Tudosca şi copiii ei fură cinstiţi de noul Voievod şi ajutaţi la nevoi, ceea ce este cu atât mai ciudat, cu cât Moise Vodă ştia foarte bine că Vornicul Lupu nu se dusese la Constantinopol în plimbare, ci pentru a umbla să-i scoată domnia. Dar era Movilă probabil „fire creştinească”, cum zic Leto-piseţii, care-i aduc de altfel laude la fiece pas.

Nici Vasile Lupu nu se lăsă însă mai prejos. Când ajunse în sfârşit, în primăvara anului 1634, să-şi alunge rivalul din scaun, mai înainte de a sosi în Moldova îi scrise o lungă scrisoare din Stambul, mulţumindu-i pentru felul cum se purtase el cu familia lui, dându-i voie să plece din ţară unde o vrea, fără a fi supărat de nimeni, sfătuindu-l să

nu vie la Poartă, căci Turcii n-au gând bun cu el, şi rugându-l să nu se supere că i-a suflat scaunul Moldovei „aşa fiind aceste lucruri, ales al Domnilor, sub orânduiala lui Dumnezeu, fără care nu este domnie”.

Moise porni în Polonia, unde mai trăi câţiva ani, liniştit şi cinstit de toţi, iar Vasile Vodă se întoarse la Iaşi, unde-l aştepta o viaţă zbuciumată, dar o glorioasă domnie.

Fata Vornicului Bucioc, ajunsă Doamna Tudosca, se mută din casa lor boierească la curtea domnească, însă acolo pare a nuhşi fi schimbat întru nimic obiceiurile vieţii sale tihnite. N-o aflăm amestecată nici în politică, nici în operele de binefacere, nici la zidirea bisericilor sau ajutorarea mănăstirilor, şi nici măcar, ca vecina Doamnă Elena a lui Matei Basarab, în mişcarea culturală, care marchează atât de strălucit epoca acestor domnii pământene. Ea avea însă desigur o grijă, pe care ne-o închipuim foarte activă: creşterea copiilor, care a fost atât de aleasă, încât chipul Doamnei Tudosca, şters în viaţa publică, apare luminos în viaţa privată. Pentru a face din fetele ei, vestit de frumoase, nişte Domniţe atât de căutate de toţi marii aristocraţi vecini, înseamnă că Tudosca era ea însăşi o pricepută educatoare şi o harnică gospodină.

Primii ani de mărire i-o fi petrecut liniştită, precum liniştită a fost şi domnia soţului ei. Turoii, ocupaţi cu războiul din Persia, lăsase pe Poloni în pace, şi Moldova putu să răsufle. Vasile Vodă ceruse voie de la Poartă să nu plătească tributul timp de trei ani, pentru a putea restabili finanţele ţării, făgăduind că apoi toată suma va fi vărsată dintr-odată în anul al patrulea. Aşa încât, între 1634 şi 1637, Moldovenii au avut în sfârşit un trai liniştit, iar voievodul lor a putut să vadă în tihnă de treburile ţării.

Rivalizând cu vecinul şi marele său duşman Matei Basarab, Vasile Lupu înzestră şi el ţara cu instituţiuni folositoare, introducând limba moldovenească în biserică şi în cancelaria statuluifăcând legi luate după codicele bizantin, precum şi tipografii, tipărituri, şi o şcoală în care se învaţă latineşte, slavoneşte, greceşte şi *româneşte*.

Biserica Golii, reînqită în întregime de el, şi Trei

Ierarhi, unul din cele mai frumoase monumente din România, sunt martorii bunului gust al acestui Domn bogat „cultivat şi înţelept.

Cu apucăturile lui de despot oriental şi nemărginita ambiţie ce-l rodea, Vasile Vodă ştiu să dea Curţii lui din Iaşi o strălucire pe care n-o mai cunoscuse nici măcar în fastuoasele timpuri ale lui Radu-Mihnea. Străinii veniţi în treacăt pe la noi rămâneau uimiţi de luxul desfăşurat de acest voievod şi de eticheta acestei mici curţi, care amintea pe acea din Stambul, sau mai curând chiar pe acea din Bizanţ.

Ca şi la Serai, pentru a pătrunde la Curte, trebuia să treci întâi printr-o primă împrejurare, păzită de 500 de puşcaşi, apoi, pe o a doua poartă, intrai în altă ogradă, păzită de 100 de pe-deştri, şi de-acolo abia în ograda a treia, unde istăteau de strajă 250 de purtători de steaguri. Când intrai în sfârşit în palat, 50 de paznici la uşă şi o armată de boieri şi de boernaşi, foind prin coridoare şi prim anticamere, duceau pe străini la marele logofăt, care-l introducea la Vodă. De altfel, curtenii locuiau îndeobşte la curte, ca la Versailles. Zece căpitani de serviciu dormeau la uşa lui Vodă şi zilnic era curtea plină de lume. Bandini spune că peste 200 de invitaţi se perindau în palat, de la răsăritul la apusust soarelui, ba la audienţe, ba la dejun, la masă, la cafele sau la dulceaţă. Mesele aceste erau de-o bogăţie nemaipomenită. Talgerile şi farfuriile erau numai de argint şi de aur, la fel cupele, cuţitele şi linguriţele – la ocazii mari se întrebuinţau chiar şi furculiţe, ceea ce este de mirat, întrucât este ştiut că nici Ludovic al XIV-lea nu întrebuinţa încă această unealtă, astăzi indispensabilă. Domnul stătea în capul mesei într-un jilţ de catifea, spătarul lângă el îi ţinea cuca, spada şi sceptrul, paharnicul îi turna de băut, vin şi bere (un pahar de bere după 2 – 3 de vim). Bucatele se aduceau acoperite cu şervete pentru a nu se reci, şi înainte de a fi date lui Vodă erau gustate de marele paharnic. Ce nu-i plăcea stăpânului era *pus sub masă* – poate pentru câini. Iar în timpul acesta, uşierii, ţinând în mână toiege cu mânere de

argint, păzeau ordinea în sală, pe când într-un colţ ziceau lăutarii ţigani cântece bătrâneşti, iar dintr-alt colţ când înceta zaraful, cântau dascălii arii bisericeşti sub icoane aprinse. Vodă care ştia multe, vorbea de nevoile ţării, „de politică, de poezie, de legile bizantine şi de autorii eleni. Vorbea româneşte, după cum am văzut, cu accentul ţinutului său, însă turceasca o poseda bine, iar greceasca la cea mai mare perfecţie.

La mesele obişnuite, femeile nu veneau. Ele mâncau, cu-n. ceremonial cam la fel, în cămara Doamnei Tudoscă. Însă la ospeţe mari, la anul nou, la nunţi mai ales, Domnul, Doamna, Domniţele, boierii şi jupânesele, musafirii străini, mâncau toţi la olaltă. În legătură directă cu odăile. Domnului şi ale Doamnei –

IILI.

— JSTRI. SSIMI-S ACELSIS. SIMI.

— S PRIW *U-s* ac Dominu-s, Domima-b. \siurs. D – G: TeKRARVM MOLDAYL. E, PRINCtP.s tTC.

Vasile Lupu odăi împodobite cu covoare în fir de aur – era biserica Sfântului Neculai. biserica Domnească.

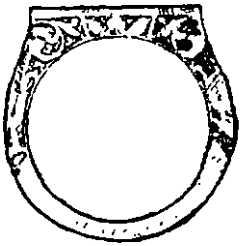

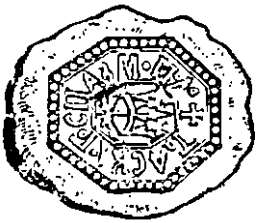

Slujba o asculta Vasile Vodă de pe scaunul din dreapta naosului. Pe fiul său, moştenitorul tronului, îl ţinea lângă el, de-a stânga, iar de-a dreapta stătea vornicul cel mare. Cât despre Doamna, o ţinea la câţiva paşi în urmă, înconjurată de Domniţe şi de jupânesele boierilor şi îmbrăcată în scumpe rochii de mătase, peste oare aruncau albastre. şaluri de Alep. Ele erau împodobite ou lainţuri de aur şi brăţare bătute în nestemate. Pentru a da o idee de luxul acestei îmbrăcăminte, vom arăta că numai nasturii hainii lui Vodă costau 100.000 galbeni, iar îmbrăcămintea Doamnei se ridica la peste 400.000.

Ceremonialele mari erau uimitoare. Mai întâi, când Vodă trecea dintr-o odaie într-alta, ostaşii făceau gard de-o parte şi de alta, şi în faţa lor făceau gard boierii. Uşierii mergeau înainte cu toiagurile de argint, un spătar purta sceptrul, un altul spada şi un al treilea suliţa. Toată lumea se pleca în faţa voe-vodului cu mâinile la piept. Mă rog, parcă ar fi fost Vasile Lupu Arnăutul autocrat al Imperiului Byzantin.

De Anul Nou, de Bobotează, de Paşti, se desfăşura un fast care umplea de admiraţie nu numai pe misionarul italian Bandini şi pe sirianul Paul din Alep, dar chiar pe superbii nobili poloni, obişnuiţi cu luxul şi cu măririle.

Când pleca să cerceteze ţara, în carete căptuşite cu mătase aurită, Vasile Lupu avea cu el un alai de 3.000 de călăreţi, 2000 de pedeştri şi 100 de ieniceri, iar pajii lui Vodă erau îmbrăcaţi în purpură.

Taberele erau împărţite în străzi de corturi, printre care foiau negustorii, cari cam la o mie, întovărăşeau aceste alaiuri.

Că acest voievod ţinea pe lângă el 6 secretari pentru corespondenţe în diferite limbi, că nu numai cronicile

noastre, dar şi străinii îl arată ca pe un om extraordinar de înzestrat „di carattere rizoluto e di spirito franco, capace di realizzare grandi impresie”, n-ar fi poate o dovadă îndestulătoare a firii alese a acestui voievod, pe care unii autori (Tanoviceanu) îl tratează de Domn rău şi de trădător, cu o nevrednică purtare”. Că în lunga lui domnie au fost oameni care nu l-au iubit, este firesc, şi c-a ombrât în 20 de ani 40.000 de oameni – toţi hoţi – este iarăşi adevărat. Unde nu mai sunt vremurile acelea! Însă c-a fost un mare voievod, iubitor ai dreptăţii, o dovedeşte felul cum îşi ţinea divanul, *în fiecare zi*, şi uneori de două ori pe zi, dimineaţa şi după amiază. Dinaintea lui se înfăţişau întâi cei mici şi slabi, şi pe urmă cei mari şi puternici – altă dreptate de cât cea împărţită de Radu-Mihnea! *) Oricine se putea tângui împotriva oricui, chiar împotriva fraţilor lui Vodă. Gheorghe şi Gavril, fraţii lui după mamă, au stat 3 zile la închisoare pentru o vină dovedită din pâra unui străin, căci zicea Vasile Vodă: „nu-mi pasă de frate, de fiu şi de fiică, ci dreptatea este una şi singură pentru toţi. Eu nu socot omul, ci dreptatea, nu lucrul, ci legea, (cea introdusă de el, de altfel). Dacă ar fi ca jumătate din Moldova să fie rea, să piară, numai să rămâie cea bună”.

Nenorocirea a fost că acest mare voievod a avut două cusururi care l-au dus la pierderea, domniei-unul, ura lui împotriva lui Matei Basarab, al doilea, o nepotolită ambiţie, care, fără mijloace de realizare, nu poate niciodată duce la bun, sfârşit.

După abia 3 ani de acea paşnică domnie arătată mai sus, Vasile Vodă începu să se agite. În 1638, fiul său Ion avea vreo 16 – 17 ani, vrâstă, socotea el, bună de domnie. Pe de altă parte, la vechile resentimente împotriva lui Vodă Matei (duşmănia din tinereţe şi trădarea planurilor sale faţă de Miron Bannov-sky) se adăugise unul nou. Pe când era el în Constantinopol

») Vezi Cap. XVIII.

umblând după domnie, cheltuise multe pungi de bani pentru a curma zilele lui Cunt Celibi, sprijinitorul Grecilor şi duşmanul neîmpăcat atât al lui Vasile Lupu cât şi al lui

Matei Basarab. După ce ajunse Domn, el ceruse vecinului său restituirea jumătăţii acestor sume, dar Matei refuzase, sub cuvânt că nu el îndemnase pe Vasile la acest omor, de care se lepăda, şi, ca Pilat din Pont, se spăla pe mâini. Toate aceste resentimente întrunite şi hrănite în ascuns, izbucniră într-o bună zi în sufletul Domnului Moldovei cu o violenţă nemaipomenită. El începu să lucreze pentru a scoate domnia Ţării Româneşti lui Matei Basarab şi a o da minorului său fiu, Ion.

Acesta „slab şi deznodat şi de mâini şi de picioare" cum zice cronicarul, era încă una din marile griji ale Doamnei Tu-doscăi. Pe fetele ei, frumoase şi vrednice, le-o fi iubit cum se iubesc copiii de viitorul cărora nu-ţi este grijă. Dar pe acest singur băiat slăbănog şi infirm îl răsfăţase maică-sa cu o deosebită dragoste, şi nu i-ar fi plăcut să-l vadă obosindu-se a fi Domn. Noua ambiţie a lui Vodă o puse în toate halurile. Dar Vasile Lupu nu cerea sfaturi, el poruncea. Pregătindu-şi întâi terenul politic şi adunându-şi apoi oştile, porni asupra Domnului Munteniei. Încercarea lui nu izbuti, după cum este cunoscut.

*) Familia Catargi pare a fi de origine românească. Enachi Catargi fusese banul Craiovei sub Radu Vodă Mihnea. El era însurat cu Maria, fata vestitului clucer Radu Buzescu, ruda şi prietenul lui Mihai Viteazul.

În 1633, când Matei Basarab a luat domnia ţării româneşti, Enachi Catargi împreună cu fratele său Niculai, şi cu alţi boieri, s-au dat de partea

Câţiva alţi ani de noi pregătiri, de uneltiri, de nivelări de teren, de pungi de galbeni aruncate cu nemiluita, până într-o zi, toate păreau atât de bine pregătite, încât Vasile Lupu îşi trimise fiul la Paşa din Silistra pentru a fi întronat de acesta în scaunul ţării vecine. Matei Vodă însă, în Târgovişteа lui, nu dormise. Cunoscând toate mişcările aprigului său duşman, uneltise la rândul lui şi-şi secase tezaurul pentru a hotărî Poarta să nu dea ascultare intrigilor voievodului Moldovei. Paşa din Silistra primi poruncă de la Vizir să pună mâna pe Ion, fiul lui Vasile, şi să-l trimită legat la Stambul. Din fericire, trimisul lui Vodă,

postelnicul Enachi Catargi, *) sosise la Paşă

Ştefăniţă fiul lui Vasile Lupu (*Broderie de pe mormântul său la biserica Trei Ierarhi, laşi*)

După Buletinul C.M. I.

Înainte de fiul stăpânului său şi prinse de veste despre cele ce se puneau la oale. El trimise pe dată răspuns boierilor care ce aflau într-un sat lângă Durostor să oprească pe fiul lui Vasile Lupu de-a veni la Silistra şi „îndată s-au întors Ion Vodă, cam cu fuga, de grija Paşei" zice Miron Costin, care mai adaugă: „Şi aşa au ieşit şi a doua ispită pentru domnia ţării Munteneşti".

Vasile Vodă îşi muşcă pumnif de necaz, dar nu era om să se lase învins. Pe de o parte mai unse, foarte gras, toate TO (de carului Stambulului, iar pe de alta strânse oşti numeroase, pedestrime şi artilerie, şi porni ni război împotriva lui Matei Vodă. „În Iaşi, puse domn pe fâul seu Ion Vodă în scaunul ţării, cu boieri, cu ispravnici, cu domnie deplină", zic letopi-seţii, iar în Muntenia, se opri la Ojogeni (Prahova), unde aşteptă să pipăie forţele şi intenţiile Domnului Munteniei. Nu întârzia a le cunoaşte, căci acesta îi sosi în grabă întru întâmpinare, şi din lupta care avu loc, se alese Vasile Lupu cu o bătaie, care-i puse toată armata pe fugă. Foarte pitoresc zic aceleaşi letopiseţi, scrise doar de-un Moldovean, că oştile lui Vasile Vodă „mai multă gătire la fugă au stătut, decât la război". Bietul Domn, necăjit, fugi la Brăila, unde nădăjduia să-şi strângă oştile risipite, însă, aflând acolo, prin nepotul său*) Stamatie Hadâmbul, că a trimis Paşa să-l prindă, de la masă cum stătea s-a sculat, şi sărind peste gardul grădinii s-a ascuns la un vecin până i s-a adus calul, cu care o luă apoi în goană până la Galaţi.

Sosit în ţară, găsi pe fiul său Ion lepădat de domnie. El lui Radu Ilieş, luând parte la bătălia de la Colentina. Învinşi de Matei Voda au trebuit cu toţii să fugă, iar banul Enachi se refugia în Moldova unde Vasile Lupu îl primi bucuros, făcându-l postelnic mare.

De la acest Enachi postelnicul a curs neamul Catargineştilor în Moldova. (Discursurile lui Barou Catargi, de A. Demetriescu Bucureşti 1886), Domnul

Ghibănescu (Surete şi Izvoade IX) este însă de părere că banul Enache din Muntenia şi postelnicul Enachi din Moldova nu sunt aceeaşi persoană Cel dintâi ar fi murit în 1624 şi ar fi fost îngropat la Târgovişte. El ar fi şi tatăl paharnicului Gheorghe Catargi, care acesta ar fi trecut în Moldova, dând naştere neamului Catargesc de acolo. Ipoteza este verosimilă, însă în cazul acesta cine era postelnicul Enache? Din documentele existente el nu poate fi identificat.

j) De vara primară.

Îşi strânsese boieri şi le spusese că slaba lui sănătate nu-i îngăduie a fi Domn. De altfel, avusese dreptate – după cum vom vedea.

Vasile Lupu, după mai multe hărţuieli şi nesfârşite uneltiri făcu în sfârşit pace cu Matei Basarab, abia în 1645, şi în semn de creştinească înfrăţire, zidi o biserică la Târgovişte (biserica Stelea), iar Matei Basarab} zidi alta în Moldova, la Soveja-Pe fiul său, de cum se întorsese în Iaşi îl trimise la Brussa în Asia Mică, unde erau nişte băi, pentru a-i îngriji sănătatea. Însă bietul Ion „slab şi deznodat" muri pe drum, între Stambul şi Brussa. Avea abia 18 ani. Gândul lui Vodă fusese, dacă nu se vindeca nici acolo, mai ales de un braţ care i se uscase, să-l trimită în Italia, la Padova. Dar nu mai fu nevoie, căci avu grijă Dumnezeu de bietul băiat, mai mult decât tată-său. Trupul lui Ion fu adus la Iaşi şi îngropat în Biserici Trei Ierarhi, iar mumă-sa, buna Doamnă Tudosca, de multă jale şi inimă rea, muri curând şi dânsa, într-acelaş an (1639).

Fu îngropată alături de dragul ei fiu, iar peste mormânt i s-a aşternut acea minunată ţesătură în fire de mătase şi aur» care-i arată chipul şi bogata-i îmbrăcăminte, ţesătură care, în anii din urmă, a făcut ocolul Europei, admirată fiind de toţi iubitorii de frumoase lucruri.

Vasile Vodă mu pare a o fi jălit peste măsură, de oarece aflăm că în acelaşi an trimise în Caucaz să i se aducă o nevastă.

Acum, trebuie cercetat pentru ce nu şi-a ales el vreo

fată de ţară sau din vecini, şi i-a trebuit tocmai o caucaziană ca s-o facă Doamnă în locul Tudoscăi.

Femeile din Caucaz, Circaziene”) şi Georgiene, erau vestite în tot Orientul pentru frumuseţea lor. Ele formau contingentul de căpetenie al sclavelor vândute pe piaţa Stambulului. Cadânele imperiale erau în bună parte caucaziene şi nu odată au fost ele mame de sultani. De altfel, de mici copile erau supuse la torturi pentru a căpăta o talie frumoasă şi picioruşe mioi, iar fetele urâte erau în ţara lor servitoare, de ori cât de

—) Vezi planşa de la începutul capitolului. Planşa reprezentând pe Ştefăniţă are aceiaşi origine.

—) Circazieni sau Cerchezi e acelaşi lucru. Ei sunt, spune D. Cantemir, cea mai nobilă încrengătură a Sciţilor (Arieni).

bun neam o fi fost ele, căci numai frumuseţea dădea dreptul unei femei la bogăţii, la rang social, la bărbaţi bogaţi.

Vasile Lupu se simţea prea mare voeveod pentru a mai avea nevoie de o căsătorie strălucită. Pe de altă parte, D-na Tudosca nu pare a fi fost frumoasă. Ce voia el acuma era deci o femeie frumoasă care să-i mângâie anii unei maturităţi învecinată cu bătrâneţea. Însărcină pe acelaşi Enache Cat-gi, căruia îi încredinţase pe fiul său când îl trimisese la Silistra, să cutreiere munţii Caucazului în lung şi-n lat, şi pe care fată o va afla mai minunată, să i-o aducă.

Credincios stăpânului său, postelnicul Catargi, cutreieră ţara dintre Marea Neagră şi Caspică, până puse mâna pe-un mărgăritar, care i se păru cel mai de soi din câte Georgiene şi din câte Circaziene văzuse el în acea ţară a paradisului femeesc. N-o fură, cum era obiceiul Turcilor, ci, nu numai c-o ceru părinţilor, dar mai căpătă şi învoirea Hanului Tătarilor, sub a cărui stăpânire zăcea ţara Cerchezilor.

De altfel, verbul „a cere” era sinonim în astfel de împrejurări cu „a cumpăra”. Tatăl fetei căpătă iooo de galbeni, mama 500 şi Hanul iarăşi o mie. Acest din urmă târg – cu Hanul Tătarilor – se făcu în chiar capitala

acestuia, Baccesarăi, în Crimeea. Şi acum, sigur de el, Ienachi Catargi porni spre Moldova, să ducă lui Vasile Vodă pe frumoasa Ecaterina, care era însoţită de micul ei frate, şi de o numeroasă escortă de Moldoveni şi de Cerchezi. Acolo, în Baccesarăi se întâlniră ei cu călugărul italian Niccolò Barsi, care se înapoia dintr-o călătorie de prin părţile locului şi care, întors în Italia, îşi publică amintirile, din care extragem cele ce urmează *).

Niccolò Barsi da Lucea, căruia îi trebuia o tovărăşie pentru a străbate acele nesigure ţinuturi, ceruse voie lui Catargi să intre în convoiul lui, şi astfel, la 19 August 1639, porniră cu toţi înspre Orkapu, unde ajunseră după trei zile, iar de acolo, de-a lungul Mării Negre, timp de 4 săptămâni, prin ţinutul Tătarilor Nogai, cu inima purice de frica Cazacilor, sosiră în sfârşit pe malul Niprului. Trecând râul, ajutat de-un vânt prielnic, ei

—) Manuscris descoperit de d.Hr.G. Giurescu în Biblioteca Naţională din Paris abia în 1925.

sosiră la cetatea Oceacovului (aceea în faţa căreia se înecase feciorul Elizabetei Movilă) în care se găsea vremelnic, pentru motive politice, marele Paşa din Silistra.

Petrecură cu toţii câteva ceasuri acolo ca să mai odihnească caii şi apoi, fără incident, porniră iar la drum. Însă, după ce străbătură abia trei mile, numai ce se pomeniră ajunşi din urmă de-un om de-al paşei, care, în numele stăpânului său, îi cerea imperativ pe Ecaterina. Se vede treaba că, în trecere, o fi văzut-o vreun turc şi minunat de frumuseţea ei, o fi semnalat-o paşalei. Atât Ienachi cât şi solul Hanului se împotriviră de-a preda pe logodnica Domnului Moldovei, răspunzând că se vor înfăţişa ei dinaintea marelui paşă pentru a-i da cuvenitele tălmăciri. Formând din convoi un fel de lagăr întărit pentru a apăra pe Ecaterina de vreo răpire prin surprindere, ei, întovărăşiţi de câţiva oameni, se înapoiară la Oceacov şi, aduşi în faţa paşalei îşi spuseră păsul, că nu pot preda acea fată, pentru că le era încredinţată de Hanul Tătarilor pentru a fi dusă Domnului Moldovei. Turcul răspunse că n-are nimic de spus, doar că un ghiaur nu poate lua o

musulmană de soţie. Catargi, ploconindu-se adânc, arătă că n-are nici el nimic de spus, doar că Circaziană era creştină, nu musulmană. Conversaţia se termină prin întemniţarea solilor şi prin trimiterea unui călăreţ la Hanul Tătarilor pentru a verifica dacă cele spuse de Catargi corespundeau cu adevărul. Până la înapoierea acestuia, paşa trimise însă o puternică ceată de ostaşi să ridice cu forţa pe frumoasa Circaziană. Ascunsă într-un cărucior cu două roate, printre ca-relş cu merinde, şi îmbrobodită la faţă, ea fu totuşi descoperită şi împreună ou frăţiorul ei, ridicată cu de-a sila şi trimisă la Oceacov.

Frumuseţea Ecaterinei era, pare-se, uimitoare. Deşi când fu înfăţişată răpitorului era roşie la faţă de atâta plâns, totuşi marele Paşă din Silistra îngălbeni când o văzu.

Avea ochii negri, mâinile subţiri, dar pline mijlocul mlă, dios, gura mică, pielea atât de albă, încât – zice Niccolò Barsi – „pareva che la grazie nela di lei persona havessero la loro rezidenza collocata” (părea că toate farmecele îşi aşezase reşedinţa în persoana ei). Netrebnicul de paşă (tot expresia lui Barsi) se îndrăgosti ca un nebun, îşi pierdu odihna şi pofta de mâncare şi nu-şi mai găsia locul. Cu orice preţ vru să ajungă stăpânul acestei comori. Fu însă nevoit să aştepte răspunsul Hanului, care, puternic, şi prieten cu Sultanul, iar îi putut dănui, de i-ar fi călcat peste voie.

Între timp, Catargi trimise de olac lui Vasile Lupu veste despre cele întâmplate, iar acesta repezi un curier la Stambul să ceară dreptate.

Doamna Ecaterina

Ecaterina fu închisa în cetate, împreună cu frăţiorul ei şi cu o circaziană. Ea fu dată în grija unei hogea, care avea însărcinarea s-o convertească la credinţa lui Mahomed, pentru a putea împiedica astfel însoţirea ei cu Domnul Moldovei... Biata fată, cu toată nenorocirea ei. Îşi plăti luxul de a-şi bate! – joc de hogea; De câte ori venea el la „şedinţa convertirii”. O găsea aşezată la masă mâncând carne de porc. La vederea acestei necurăţenii, popa turc o lua la goana, şi astfel scăpa circaziană din cursa diavolului.

În sfârşit, după două săptămâni abia, în care timp Paşa trăia în nădejdea unei veşti bune venită de la Han, sosi şi răspunsul acestuia: Să lase pe Ecaterina să pornească în pace. Paşa nu se supuse. Dar după alte opt zile sosi trimisul lui Vasile Lupu cu un dar de 3.000 de galbeni şi cu rugămintea să-i înapoieze logodnica.

Începu Turcul să şovăiască, fiindcă dacă dragostea e de la Dumnezeu, apoi banul e darul dracului. Şi pe când, pus în alternativă, nu ştia omul ce să facă, iată sosi şi ceauşul Sultanului cu porunca, sub pedeapsă de moarte, să sloboade pe Ecaterina, ca fiind logodnica vasalului său, Domnul Moldovei. Nu mai era de şovăit. Însă, pentru a mai câştiga timp, paşa trimise la Iaşi să mai ceară 200 de galbeni, şi anume nu numai de lăcomie, ci, zice Barsi, pentru a se mai putea bucura, cât de puţin încă, de

vederea fetei. În sfârşit, sosi şi această sumă. Ecaterina fu eliberată şi convoiul se puse din nou la drum, după o întrerupere de mai bine de-o lună.

Prin multe alte primejdii, drumul fiind infectat de Cazaci, sosiră în sfârşit la Nistru, pe care-l trecură în lotci, şi de acolo, prin Ciubărciu, ajunseră la Bender. Italianul luă drumul Mobilovului, pentru ca, prin Polonia, să se înapoieze în ţara lui, iar Ienachi Catargi îşi duse viitoarea Doamnă, peste Prut, la Iaşi, dând-o în primire nerăbdătorului ei mire.

Nunta despre care nu avem ştiri, trebuie să fi avut loc la începutul anului 1640.

Ca şi călătoria ei din munţii Caucazului în şesurile Moldovei, viaţa acesteia de-a doua Doamnă a lui Vasile Lupu fu plină de peripeţii.

Ecaterina era bună, pe cât era de frumoasă. A fost pentru fetele ei vitrege, Maria şi Ruxandra, o atât de blândă mamă, încât a înlocuit lesne în inima lor pe biata Tudosca. Când s-a măritat Ruxandra cu Timuş şi a fost să părăsească casa părintească, se spânzură de gâtul Ecaterinei şi-o sărută plângând de n-o mai putea despărţi tatăl ei de ea.

Până în 1652, când începură iarăşi neînţelegerile între Vasile Lupu şi Matei Basarab, traiul Doamnei Ecaterina a fost liniştit, se pare chiar fericit. Un an după nuntă, în 1641, i se născu un fiu, botezat Ştefan, care, căzând greu bolnav, fu dus de mamă-sa la icoana Maicii Domnului din Biserica Golii şi pe loc se însănătoşi copilul, zice Paul din Alep. Drept recunoştinţă, Doamna îmbrăcă icoana făcătoare de minuni în aur curat şi o împodobi cu pietre scumpe şi mărgăritare.

Acest Paul din Alep, însoţitorul patriarhului Macarie în călătoria lui prin ţările noastre, a văzut şi el pe Doamna Ecaterina, în chiar apartamentul ei, din palatul domnesc din Iaşi – palat prefăcut în întregime de Vasile Lupu şi împodobit cu grădini, cu grajduri de piatră şi cu toate ecaretele trebuincioase. Introduşi de către jupânesele Doamnei în odaia ei de recepţie, Macarie şi însoţitorul ei o

găsiră aşezată într-un jilţ, având capul acoperit cu un calpac de catifea roşie osecutn e înfăţişată şi pe peretele biserici-Trei Ierarhi) şi îmbrăcată într-o haină blănită cu samur. Când intră Patriarhul, ea se sculă în picioare, arătându-se foarte mulţumită de venirea lui, iar la plecare îl umplu de daruri, precum îl umpluse şi Vodă – ceea ce de altfel era scopul îndelungatei vizite ce făcea înaltul prelat asiatic în ţările ortodoxe europene. În schimbul bogatelor daruri ce i se făceau, el împărţea iconiţe de hârtie şi în cel mai bun caz dulceaţă din Alep şi seminţe de floarea soarelui.

În anii de linişte care urmară, Vasile Vodă îşi mărită fetele, pe Maria cu prinţul Radziwiłł şi pe Ruxanda cu Timuş Hmielniski. Evenimentele aceste vor fi tratate pe larg în capitolul care urmează, aşa încât trecem deocamdată asupra lor.

Toată exasperata rezistenţă ce puse Domnul Moldovei de a-şi da pe iubita lui fată Ruxanda după fiul beţivului hatman căzăcesc, nu izbuti faţă de îndârjirea acestuia de a se încuscri cu de-asila cu el. În Septembrie 1652 nunta avu loc la Iaşi, şi Timuş, luându-şi nevasta, trecu Nistrul cu ea, dincolo, în ţara „sălbaticilor zaporogi” Iar dincoace, rămaseră Vasile Lupu şi Doamna Ecaterina să-şi aştepte destinul mai departe.

El se împlini în curând. Câteva luni după nunta Ruxandei» Matei Basarab, Domnul Munteniei, îmbolnăvindu-se, Vasile Lupu începu din nou să-i râvnească scaunul.

— Se apucă iar să trimită bogate daruri la Stambul, cerând domnia din Târgovişte în caz de moarte a lui Matei şi adăugând că pentru a cuceri acea domnie nici n-avea nevoie de armată turcească, căci avea pe acea căzăcească a ginerelui său. Însă tocmai aceste încuscriri ale lui Vasile cu Polonii şi Cazacii displăceau Turcilor, care erau gata să-l scoată din domnia Moldovei, ne cum să i-o mai dea şi pe a Munteniei. Tembeli cum erau Turcii, şi guvernaţi atunci de-o femeie, (Sultanul fiind un copil), ei tărăgănară răspunsul, în care timp Matei Basarab se însănătoşi. Sătul

de veşnicele pofte ale Moldoveanului, el se înţelese cu principele Ardealului Gheorghe Rákóczi, marele său prieten, să scoată ei de data aceasta domnia lui Vasile Lupu şi să scape astfel de-un prea neastâmpărat vecin. La Iaşi, ei se puseră în legătură cu un mare ambiţios, poftitor de măriri, Gheorghe Ştefan, logofătul lui Vasile, şi-i făgăduiră scaunul Domnului său, dacă va voi să intre în complot. Logofătul atât doar aştepta.

În April 1653 armatele munteneşti şi ardeleneşti pătrunseră în Moldova, pe Milcov şi pe la Oituz, înaintând spre Roman, unde, unindu-se, urmau să calce capitala Moldovei. Gheorghe Ştefan, cu o zi înainte, părăsise Iaşii pentru a alerga întru întâmpinarea oştirilor duşmane, iar bietul Vasile Lupu, aflând prea târziu despre toate aceste, avu doar timpul să trimită pe nepotul Ştefăniţă Paharnicul să-i ducă odoarele în cetatea Neamţului, şi apoi, cu Doamna Ecaterina, cu copilul Ştefan, cu fraţii, nepoţii, rudele şi toată casa lui, fugi acolo unde fugeau toţi Domnii în primejdie, la Hotin, de unde trecând Nistrul se duseră la Cameniţa.

Prima lui grijă fu, firește, să ceară ajutor de la ginerele său, în care timp, de altfel, armatele aliate intrară în Iaşi şi impuseră ungerea ca Domn al Moldovei a lui Gheorghe Ştefan Ceaurul. În Lunea Patimilor a anului 1653. Bucuria acestuia nu fu de lungă durată. Timuş, în fruntea Cazacilor, sosi în ajutorul socrului său, goni pe noul Domn din scaun, ou Muntenii şi cu Ardelenii lui, şi-şi rechemă familia în Iaşi. Dar şi ce păţi bietul Vasile Vodă cu nebunul său de ginere în capitala lui, numai Miron Costin o poate povesti. El alese acest prilej al sosirei sale la Iaşi ca salvator al sacrului său, pentru a-şi răzbuna pe toţi acei pe care-i bănuia a fi fost potrivnici căsătoriei lui cu Ruxandra. Îşi stabilise lagărul la Galata, de unde *îşi* repezea oamenii să prindă pe toţi închipuiţii lui duşmani. Astfel periră, între alţii, pisarul leşesc al Domnului, Cotna-riski, şi astfel erau să piară fraţii Toma şi Gheorghe Cantacuzino, din care unul era fostul cumnat al Domnului şi cel mai vechi prieten şi bun sfetnic al lui. „Ce umblau ei cu zilele în mână, şi s-

au cerut la Vasile Vodă să-i lase să meargă la ţară. Ci vodă nu-i lăsă; şi a poruncit la ginere-său, că mai bine mort să fie el, decât să fie boierii, pe care-i are el la inima sa cu toată credinţa. Deci, l-au mai mutat de la gândul lui; însă aceşti boieri tot cu fereală umblau şi tot pe ascuns, noaptea, pe poarta despre casele Doamnei veneau la curte, de care Vasile Vo* da de greu suspina şi-şi frângea manele de ginere ca acesta”.

Bine, rău. cum o fi stat Vasile Lupu, dacă ar fi rugat pe ginere-său să plece înapoi în Ucraina, ar fi rămas el singur şi liniştit în Iaşi. Dar acestui om neastâmpărat îi trebuia acum să se răzbune pe Matei Basarab şi pe Gheorghe Ştefan. Îşi strânse oştile „dând ştire ţării să încalece tot omul, iertând pe toţi de toate greşelile” şi împreună cu cazacii lui Timuş pomi spre Ţara Românească. Întâlnindu-se cu armata lui Matei la *Finta*, el fu bătut şi pus pe fugă, după cum am văzut în capitolul precedent (p. 250). De data aceasta Timuş, căruia de altfel se datori în mare parte dezastrul de la Finta, se retrase cu oştirea lui peste Nistru, iar Vasile Lupu se întoarse amărât la Iaşi. Niciuna din întâlnirile lui cu Matei Basarab nu fusese norocoase. Iar de acum înainte, norocul îl părăsi cu totul. Abia stabilit în capitala lui, el află că Gheorghe Ştefan trecuse munţii cu noi ajutoare de la Rákóczi şi că se îndrepta asupra laşului pentru a-l scoate din nou din domnie. Trimise pe nepotul său Ştefăniţă întru întâmpinarea acestuia cu o ceată de Orheeni, însă la Valea Seacă (aproape de Faraoani în Bacău) izbânda fu din nou din partea duşmanului. O ultimă desperată apărare la Sârca, lângă Iaşi, şi Vasile Vodă fu nevoit să fugă şi el peste Nistru, la Râşcov, reşedinţa fetei lui Ruxanda şi a ginerelui Timuş. În această goană, urmăriţi de inamic, fratele lui vodă, Gheorghe Hatmanul, căzând de pe cal la un pogorâş, fu făcut prizonier.

Doamna Ecaterina cu minorul ei fiu Ştefăniţă, luând cu ea o parte din comorile voievodului şi câţiva oameni de casă, printre care şi pe bătrânul Toma Cantacuzino, se retrase la Suceava, unde se închise în vechea cetate a lui

Ştefan cel Mare, aşteptând acolo desfăşurarea evenimentelor.

Paul din Alep, care se afla cu Patriarhul Macarie la Iaşi în timpul acestor întâmplări, scrie că această catastrofă finală a Domnului Moldovei a fost vestită „prin semne rele”. „Nopţile din urmă erau tot tunete şi fulgere, pârâie de ploaie şi de piatră; trăsnetul căzu pe cupola bisericii din mănăstirea Sf. Pa raschiva şi aruncă jos vârful cu crucea, înfigând-o adânc în pământ; un alt trăsnet căzu pe grajdurile Curţii Domneşti: multe case fură arse, fulgerele flăcărau ca săbiile, iar pe cer se vedeau nouri care închipuiau bătălii…!”

De la Râşcov, Vasile Lupu merse la Volodijin, să ceară sprijinul lui Bogdan Hmielnicki, care-şi trimise din nou fiul în Moldova cu câteva mii de Cazaci şi de Tătari. La Soroca, pe Nistru, acesta învinse armata lui Gheorghe Ştefan şi-l respinse, din biruinţă în biruinţă, până în faţa Sucevei. Acolo însă, Gheorghe Ştefan căpătă ajutor, şi de la Rákóczi şi de la Ion Cazimir, regele Poloniei, încât Timuş Hmielnicki fu nevoit să intre în cetate şi să închidă porţile după el. Doamna Ecaterina cu Ştefăniţă Vodă, copil de 12 ani, şi cu ceilalţi boieri ai ei, erau încă acolo, aşteptând cu nerăbdare, vitejie şi încredere, înapoierea voievodului izgonit.

Asediul începu, anunţându-se lung, fiindcă merinde erau îndeajuns şi oastea lui Timuş era vitează. Dar viteji erau şi Polonii, cari luptau acolo sub comanda castelanului de Cracovia, prinţul Dimitrie Wisznowiecki, acel care, cu trei ani înainte, ceruse mâna Domniţei Ruxanda. Şi o ceruse fiindcă o iubea. Aşa încât asediul acesta lua romantica înfăţişare a unei răzbunări, de la bărbat la bărbat, pentru chipul unei femei.

După trei luni şi jumătate începură asediaţii să simtă lipsa de mâncare, iar asedianţii nu păreau de loc dispuşi a pleca. Dimpotrivă, lor li se vestise sosirea a şase mii de Unguri comandaţi de Kemeny Ianoş şi 600 de Nemţi cu 4 tunuri sub comanda lui Dinoff; iar Timuş nu putea aştepta nimic, fiindcă tatăl său era din nou în război cu Polonii şi

avea nevoie de toate forţele sale în contra lui Ion Cazimir, care pornise ou 40.000 de oameni împotriva-i.

Când veniră lui Gheorghe Ştefan ajutoarele anunţate, el părăsi Scheia, unde fusese stabilit până atunci, şi-şi înfipse lagărul chiar în faţa cetăţii. Începu a o bate cu cele 4 tunuri, însă zidurile erau tari şi Cazaci Viteji. Miron Costin spune că se băteau ca leii, deşi ajunseseră a frige, pentru a le mânca, piei de cai morţi, opinci şi rădăcini. Iar când prea îi rodea foamea, făceau năvală afară, tocmai pe acolo de unde băteau tunurile mai tare – căci „aşa este firea lor neînfrânată şi meinspăimântată”.

În sfârşit – căci toate au un sfârşit – sosi şi tragicul ceas al deznodământului.

— În noaptea de 16 Decembrie (1653) trei prizonieri poloni scăpată din cetate şi alergând în lagărul lui Wisznowieski, îi arătară locul aniume în care obişnuia Timuş să se ţină. Într-o clipă, toate tunurile fură îndreptate într-acolo. Nici n-avu timp bietul Timuş să se dezmeticească; nişte schije de obuz, rănindu-l la cap şi la picior, îl trântiră la pământ. Ridicat şi dus înăuntrul palatului, la Doamna Ecaterina, aceasta se apucă să-l spele, să-l îngrijească, să-l doftoricească. A patra zi, Timuş Hmielnisky îşi dete duhul în dureri, departe de Ruxanda lui, care, la Râşnov pe Nistru, îl aştepta fără grijă purtând în sânu-i odrasla dragostei lor. Căci ei s-au iubit, după cum, cine are Tăbdare, va vedea în capitolul viitor.

Şi acum, urmează o scenă demnă de-o tragedie de Schiller.

Doamna Ecaterina ascunse ostaşilor moartea lui Timuş, cel puţin de-ocamdată. Însă peste câteva zile vestea izbucni printre soldaţi, şi atunci, fără înconjur, ei declarară că vor depune armele şi vor deschide porţile cetăţii, căci, Cazaci fiind, luptaseră pentru fiul Hatmanului lor, dar pentru străini n-aveau de ce să mai lupte.

Într-o Tochie cernită, cu faţa plânsă, apăru atunci în mijlocul lor frumoasa Doamna Ecaterina. Le aminti că ei sunt ostaşi, care şi-au dat cuvântul să apere cetatea, că nu-i crede în stare să părăsească o biată femeie fără sprijin,

că ea, Ecaterina, e mama celei care poartă în sân un moştenitor cu numele de Hmielnisky, că peste câteva zile va veni Bogdan întru ajutor şi-i va răsplăti Dumnezeu de vitejia şi buna lor credinţă.

Cazacii, care se scaldă în sânge dar au suflete de copii, o văzuseră pe această femeie murind de foame alături de ei, o văzuseră spălând rănile lui Timuş, şi le fură milă de ea. Ca un singur om ridicară mâna dreaptă, jurând s-o apere până la ultima lor suflare.

Nici foamea, nici setea, nici zilnicele asalturi ale duşmanului, nu-i făcură să-şi calce cuvântul.

Însă, când află Doamna că Bogdan Hmielniski e încurcat în războiul lui cu Polonii şi nu le mai vine într-ajutor, chemă la ea pe Fedorenko, şeful garnizoanei, şi-l sfătui ea însăşi să capituleze.

Ca întotdeauna când se amestecă nenorocul în treburile noastre, capitularea Sucevei avu loc câteva zile prea de vreme. Bogdan Hmielniski, lăsând pe un general de-al său în Ucraina, se îndrepta înspre Moldova pentru a veni în ajutorul fiului său. Nu departe de graniţă, se întâlni însă cu convoiul care ducea trupul lui Timuş. „Slavă Domnului" zise el „că n-a încăput pe mâna duşmanului". Porunci apoi să fie dus sicriul la Cehrin, până după terminarea războiului, pentru a fi îngropat abia mai târziu, iar el îşi făcu calea întoarsă, să se întâlnească şi să se mai măsoare cu regele Polonilor.

Doamna Ecaterina şi fiul ei căzură în mâinile asedianţilor. Părăsind cetatea odată cu Cazacii, ea fu dusă pe dată în lagărul lui Gheorghe Ştefan.

Spun letopiseţii că pe când era acesta logofăt, Vasile Vodă, om muieratec, i-ar fi necinstit casa. Se spune chiar că marea ură ce purta logofătul Domnului său, de acolo se trăgea. Aşa încât, drept răzbunare, cum puse el mâna pe nevasta lui Vasile Lupu, vru să-şi bată joc de ea – cea ce, de altfel, nu era numai o bă-taie de joc, căci această frumoasă circaziană nu putea să aibă pe atunci mai mult de 30 – 32 de ani. Însă nu degeaba era ea Doamna mândrului Vasile Lupu, nu degeaba Tezistase Paşei din

Silistra, nu trăise luni de zile, singură femeie printre mii de ostaşi, pentru ca la urmă să cadă în ghiarele unui Gheorghe Ştefan.

— „Dulău fără obraz” îi răcni ea „cum nu te temi de Dumnezeu, că ţi-a fost Domnul meu stăpân şi i-ai mâncat pita”.

„Şi aşa „zise Ion Neculce” i-a dat pace, dar pe fiul ei Ştefăniţă l-a însemnat puţin la nas, ca să nu mai poată domni”.

Apoi, pe toţi câţi i-a găsit la Suceava, i-a trimis Gheorghe Ştefan la moşia sa Buciuleşti, pe malul Bistriţei, sub straşnică pază. În afară de Doamna Ecaterina şi de Ştefăniţă Vodă, mai erau acolo din boieri de vază, nepoţii de frate ai lui Vasile Lupu.

Ştefan, Alexandru şi Enache, pe care fără milă de tinereţele lor, porunci să-i omoare în cele mai îngrozitoare chinuri.

Iar pe Toma Vornicul Cantacuzino întâi l-a îmbunat, cum zice cronica, pentru a-l hotărî să cheme pe frate-său Iordachi din Polonia, jurându-le că nu le face nimic şi că la mare cinste îi va avea. Iar când sosi Iordaki din ţara în care fugise de frica noului Domn, fu închis îndată cu ceilalţi ia Buciuleşti, în chiar curţile lui Gheorghe Ştefan, şi după ce-i luă toată averea lui şi lui frate-său, sate, haine, odoare, bucate şi bani gata „90 de mii de galbeni de aur ungureşti” – apoi îşi mai şi bătu joc de ei, făcându-i să creadă, la fiece moment, că vor fi omorâţi. Plăcerea noului Domn era să-i urce pe toţi într-o luntre, pe Doamna Ecaterina, pe Ştefăniţă şi fraţii Cantacuzino, şi plimbându-i noaptea pe apa Bistriţei, să-i sperie că-i va îneca. După atâtea spaime, sosi în sfârşit şi porunca să fie omorâţi. Însă noul Domn al Munteniei, Constantin Şerban, care luase scaunul lui Matei Basarab, mort de curând, fiind cumnat cu postelnicul Constantin, fratele acestor Cantacuzino, interveni la vreme şi le scăpă viaţa. Ei fură puşi în libertate, însă nevasta şi fiul lui Vasile Lupu rămaseră închişi acolo în Buciuleşti.

În timpul acesta, Vasile Lupu, rămas la cuscrul său

Bogdan Hmielnisky, stărui să capete o armată de Cazaci pentru a-şi redobândi tronul. Însă Hmielnisky, căruia îi murise fiul, nu mai avea ce să se amestece în trebile Moldovei. El trata acuma cu Ţarul Moscovei închinarea Ucrainei, pentru a-şi elibera poporul de sub jugul Polonilor, şi soarta lui Vasile Lupu nu-l interesa câtuşi de puţin. La tânguirile fostului Domn al Moldovei, Hatmanul Zaporogilor răspundea: „Lasă, frate! ca să-ţi treacă necazul, fă ca mine, bea!”

Amărât, Vasile Lupu îl părăsi. Se duse în Crimeea, la prietenul său Islam Gherei, Hanul Tătarilor, care-i dădu un agă să-l întovărăşească până la Constantinopol şi să pună acolo o vorbă bună la Poartă pentru nenorocitul Domn.

Sosit în Stambul, chiar a doua zi, Vasile Lupu fu primit în audienţă de Sultan *) care-l trimise apoi la Ediculé „la opreală”, nu la închisoare. I se puse la dispoziţie un frumos aparta

—) De altfel o simplă ceiemonie, căci sultanul era un copil de]2 ani.

ment, cu camere spaţioase şi luminoase, cu o droaie de servitori, şi cu secretari să-i ţie corespondenţa. Nu putea ieşi, însă primea pe ericine, prieteni turci şi creştini, ambasadori străini; dădeau chiar şi ospeţe. Cinci ani pare a fi rămas el acolo până fu numit Kiiuprujiu Vizir, care, zicându-şi „ruda lui de sânge” *) se puse luntre şi punte pe lângă Sultan, nu numai pentru a-i reda libertatea deplină, dar pentru a-l restitui şi domnia Moldovei. Însă, fie că acum, în 1658, Vasile Lupu se găsea prea bătrân, fie că-i era în adevăr sănătatea zdruncinată, el nu mai primi a fi Domn, rugându-se de vizir ca scaunul Moldovei să fie dat fiului său Ştefăniţă.

Ieşirea de la Ediculé a lui Vasile Lupu coincide cu scoaterea din domnie a lui Gheorghe Ştefan, care fu înlocuit cu ca-puchihaia acestuia la Poartă, bătrânul Gheorghe Ghica. Când, mai mult fără voia lui, fu trimis acesta în Moldova, să zice că Kiupruliu l-ar fi întrebat „Unde sunt Doamna şi fiul lui Vasile Lupu?” – „În Moldova” răspunse Ghica. „Pe dată să mi-i trimiţi aici” porunci

vizirul.

Astfel scăpă şi Ecaterina din închisoarea ei de la Buciuleşti. Sosită la Constantinopol, ea avu mângâierea să-şi găsească soţul, mu numai în viaţă, dar în voia vegheată a Turcilor. Nu-l mai văzuse de când plecase din Iaşi, ea înspre Suceava şi el peste Nistru. H lăsase cu barba căruntă, şi-l regăsi cu barba neagră... căci Vasile şi-o cănia, pentru că, se vede, firea lui de berbant rămăsese nevătămată de anii care curg.

Când un an mai târziu (1659) Ştefăniţă; cu înfăţişat vizirului, care spuse „Mândru fecior are Vasile Vodă" şi apoi îl trimise Domn în Moldova în locul lui Ghica – ea, Doamna Ecaterina, care acum nu era departe de 40 de ani, rămase lângă soţul ei, la Constantinopol.

Ştefăniţă avea abia vreo 17 ani. Domnia lui nesigură fu tulburată şi de Domnul Munteniei, Constantin Şerban, şi de Tătari, şi de Mustafa Paşa din Silistra. Mai veni şi o foamete, urmată de ciumă, încât bietul copil, frumos ca o icoană şi inimos ca un viteaz, rămase în istorie cu urâta poreclă de „Papură

—) Fiind amândoi de prin părţile macedonene, lucrul acesta poate fi adevărat.

Vodă" fiindcă în vremea lui mâncau oamenii, sleiţi de foame, rădăcini, frunze şi papură.

Vasile Lupu, care din Constantinopol veghea asupra fiului său, se făcu capuchihaia lui Ştefăniţă Vadă. „Singurul exemplu în Istoria Românilor" zice A.D. Xenopol „al unui agent la Poartă devotat Domnului pe care-l sluj ia". Însă, un an după aceia, în 1660, Vaşilelupu muri de pe urma acelei boli contractate în bejeniile lui. Doamna Ecaterina îi duse trupul la Iaşi, unde, cu domnesc alai şi multă jale, îi aştrucă în biserica Teei Ierarhi, alături de soţia lui cea dintâi, Doamna Tlidjjsxa.

Ecaterina rămase la Iaşi, pe lângă fiul ei, pe care avu durerea a-l pierde, un an mai târziu, pe când se afla el pe Nistru, lucrând la întărirea unor cetăţi. „Cu chipul ciumei era boala, zice Miron Costin, că iaeşit o bolfă la mână, dar nu era ciumă, ci dreaptă lingoare, căreia îi zic doftori

malignă, şi cât a trecut Nistrul la Tighima, a treia zi a stătut mort”. L-au adus boierii la Iaşi, de l-au îngropat alături de Vasile Vodă, în cripta. Trei Ierarhjlor. De atunci se pierd şi urmele Ecaterinei.

Femeile aceste apar în Istorie alături de soţii lor şi dispar odată cu ei. La 40 de ani viaţa frumoasei circasiene era poate abia la jumătate. Poate a mai trăit alţi 40 de ani, bogată sau săracă, în Moldova sau în Caucaz, fericită sau nenorocită – nimic nu ştim. Suflete de femei pe care le urmăreşti o vreme, şi apoi bate vântul uitării peste ele, când ţi-ar fi poate mai drag să cobori în adâncimile lor!

* * *

Principesa Maria Radziwiłł
Fiica l-ai Vasile Lupu
După copia unui tablou de la Academia Română.

DOMNIŢA FĂRĂ NUME IEŞI cronicele noastre nu cunosc decât două fete de-ale lui Vasile Lupu, pe Maria şi pe Ruxanda, totuşi ele au

— „fost trei. Existenta acestei de a treia Domniţă este confirmată de pictura murală din biserica Goliei. Paul din Alep, care a trăit la Curtea acestui Voievod, spune, vorbind despre picturi: „Lângă ei (Domnu', Doamna şi Domniţele Maria şi Ruxanda) este Ştefan Vodă cu o a *treia soră*, ambii în haine frumoase şi *foarte asemănători*". Deci, nu numai c-a existat, dar Paul din Alep a şi cunoscut-o. De altfel, rapoartele băilor veneţieni către Doge vorbesc de ea în numeroase rânduri, încât suntem chiar în măsură a arăta o parte din, viaţa acestei Domniţe, nedreptăţită până acum de Istorie, şi al cărei nume a rămas până azi necunoscut.

Iarăşi nu încape îndoială că această Domniţă a fost cea mai mare din fetele Domnului, fiindcă pe dânsa a căutat întâi s-o mărite Vasile Vodă, iar pe vremea aceia fetele se măritau la rând, după vârstă. Că bailul Trevisanio o numeşte, într-unul din rapoartele sale „una figliola seconda genita" nu înseamnă, cum spune Papadopol-Calimach, că era „a doua fată", ci mai curând „al doilea copil" al lui Vasile Lupu cu Doamna Tudosca, deoarece copilul cel dintâi fusese un fiu, Ion.

În anul 1641 această Domniţă trebuie să fi avut vreo 18 – 19 ani, cam de-o vârstă cu mama ei vitregă, circaziană Ecaterina, sosită de curând din Caucazul ei. Cum se însurase a doua oară, Vasile Lupu îşi puse de gând să-şi mărite fata mai mare, şi văzând de interesele lui înainte de toate, o propuse lui Antonio Grillo, dragomanul baiului veneţian la Constantinopol, pentru fiul acestuia, Ambrosio. Încuscrirea Domnului Moldovei cu Dragomanul Veneţian prezenta două avantagii: acel de-a se lega mai de aproape cu un om care avea mare influenţă la Poartă, şi al doilea de-a se alia au o familie de vechi patricieni genovezi, ceea ce ar fi dat neamului Albanezului o strălucire, care nu-i putea fi decât de folos, mai ales la Stambul şi printre

vecini. În adevăr, familia Grillo, care data din secolul al XIII-lea, numărase un ambasador genovez pe lângă Hanul Tătarilor (1308), un savant călugăr benedictin, fundatorul Academiei Umoriştilor din lâoma (Angelo Grillo ca 1600) şi acum pe Antonio, influentul dragoman veneţian de la Poartă.

Aşa dar „în acel an, 1641, Vasile Lupu cerceta prim agenţii lui la Stambul posibilitatea acestei căsătorii, care, către toamnă, fu hotărâtă. În Martie 1642, el trimise la Poartă pe nepotul medicului său italian Scocardi, pentru a pune toate la cale în vederea căsătoriei şi a hotărî ziua nunţii. În August acelaşi an, soseau în Stambul boieri lui Vodă pentru a conduce pe Ambrosio Grillo la Iaşi. Nunta Domniţei trebuie deci să fi avut loc în toamna anului 1642.

De la început vedem pe ginerele Domnului devenindu-i un fel de consilier intim, care făcea legătura între socru-său, voievodul, şi tatăl său, dragomanul. Această asiduă legătură avea un scop: de-a lucra pe Matei Basarab la Poartă pentru a-i scoate domnia, veşnica dorimţă a neastâmpăratului Domn al Moldovei. Duşmănia aceasta *3*, Domnilor români şi sforile ce se trăgeau acolo, erau periculoase pentru actorii principali ai tragi-comediei ce se juca. lin chiar primăvara anului 1643, abia 6 luni după nunta Domniţei, baiul veneţian scria Dogelui că Antonio Grillo se căia de înrudirea lui cu Domnul Moldovei şi că-i era frică pentru viaţa fiului său. Doi ani mai târziu, în 1645, nora lui Grillo, fata lui Vasile Lupu, sosea ea însăşi la Constantinopol „pentru afacerile şi complicaţiile politice ale tatălui său". De mirare este că o femeie atât de energică, şi singura dintre fetele noastre de Domni pe care o întâlnim amestecându-se în politică, să nu fi fost pomenită de cronicari şi să nu-i cunoaştem mici măcar mumele. Afară dacă baiul veneţian n-o fi confundat, în raportul său, pe nora lui Grillo cu cealaltă Domniţă a lui Vasile Lupu, Ruxanda, care la aceiaşi epocă fu trimisă de tatăl ei zăloagă la Constantinopol.

Nu numai în politică, dar mai ales în situaţia acestei familii italiene faţă de Poartă, afacerile erau în adevăr

„foarte complicate”. Căci în 1645 se declarase Războiul între Republica Veneţiei şi Imperiul Ottoman pentru posesiunea insulei Creta; iar un an mai târziu, în 1646, Veneţia şi Papa proiectaseră un fel de cruciadă a Europei centrale şi orientale împotriva Semilumei, în fruntea căreia se plănuia a se pune pe unul din cei trei voievozi de la moi, al Transilvaniei, al Munteniei sau al Moldovei. Ambiţios cum era, văzându-se în închipuire împărat al Byzanţului, Vasile Lupu nu se îndoia că lui i se va da conducerea Cruciadei. În Ianuarie 1646 el soria lui Antonio Grillo despre aceste planuri politice, iar în Iunie acelaşi an îl vestea că „la toamnă se vor vedea lucruri mari”.

În atari condiţiuni, Antonio Grillo devenise de două ori suspectat de Poartă, întâi ca Dragoman al Republicii Veneţiei şi al doilea ca cuscru al Domnului Moldovei.

O nechibzuită afacere cu un secretar turc de al lui Vasile Lupu îngroşă lucrurile până la producerea unei catastrofe. Luând cunoştinţă de planurile politice ale voievodului pe care-l servea, acest secretar, revoltat, începu să strige sus şi tare că va denunţa Porţii tainicele legături ale lui Vodă cu duşmanii Sultanului, precum şi pe complicii acestuia, ginerele şi cuscrul Domnului. Inimos, dar nedibaci, Turcul acesta se repezi într-o zi, în chiar Curtea Domnească din Iaşi, cu pumnalul ridicat asupra lui Ambrosio Grillo. Vasile Lupu îl alungă îndată din ţară şi, ciudată întâmplare, pe drum între Iaşi şi Stambul, Turcul muri. Nevasta acestuia, ce-i trecu prin cap, să spuie că Vasile Vodă i-a omorât bărbatul. Şi se apucă să facă o plângere către Vizir, arătând pricina acestui asasinat, legăturile Domnului Moldovei cu străinii şi amestecul familiei Grillo în această chestiune de înaltă. trădare.

Un lucru nu i se poate imputa lui Vasile Lupu, c-ar fi fost prost, sau că nu se pricepea în a trage sforile politice. Mai cu vorbe”, mai cu aur, el astupă gura văduvei Tutcuiul, iar pe potentaţii Porţii îi făcu să creadă că dacă Moldova înarmase, apoi e că trebuia apărat Sultanul împotriva Regelui Poloniei. Şi iarăşi nu se poate imputa Turcilor că erau oameni deştepţi, sau că nu erau lacomi la

bani. L-au crezut pe Voievodul Moldovei şi au rămas supăraţi pe Dragomanul Veneţiei.

Însă Vasile Lupu, pentru a ieşi din orice prepus faţă de Poartă, hotărî să se desfacă de această încuscrire, care devenea nu numai supărătoare, dar şi primejdioasă.

În chiar vara anului 1646 se vorbea că Domnul Moldovei vrea să-şi izgonească ginerele, iar în Mai 1648 îl şi bagă la închisoare. Un an mai târziu, în Aprilie 1649, lucrurile se rezolvară de la sine. Războiul turjco-veneţian fiind mai aprins ca oricând, baiul fu înfundat în închisoarea de la Hârsari au toţi oamenii lui, iar dragomanul Antonio Grillo, sugrumat.

În urma acestei catastrofe familiare, fata lui Vasile Lupu plecă cu bărbatul ei la Constantinopol pentru a asista la înmormântarea socrului. Însă ajunsă acolo, de grijă poate de ce i s-ar întâmpla, Vasile Lupu puse, prin prietenii lui, toate stăruinţele pentru a o hotărî să se despartă de soţul ei. Apoi, cu mari greutăţi, căci Turcii voiau să reţină fata la Stambul ca o chezăşie a oredinţii Voievodului, el reuşi totuşi să şi-o aducă din nou la Iaşi, măritând-o a doua oară cu un nobil polonez, Ko-niespolcki.

De atunci pierdem şi urmele acestei Domniţe. Ştim numai de acest al doilea soţ al ei că era lunul din marii boieri ai Poloniei, ofiţer tânăr, inimos şi nepriceput, pe care Bogdan Hmielnicki îl numea „puştiul” şi care, de câte ori mergea la război, se purta ca un viteaz, dar pierdea bătălia.

PRINCIPESA MĂRIA RADZIWILL

Domniţa Maria era a doua fată a lui Vasile Lupu şi a Doamnei Tudosca să fi avut, în 1645, vreo 20 de ani. Frumoasă, deşteaptă şi cu o creştere aleasă-ea fu cerută în căsătorie de prinţul Ianus Radziwiłł, palatinul Lituaniei. Acest cneaz polon mai fusese însurat cu o femeie care avea sânge moldo

— Venesc în vine, Ecaterina Potocki, a. cărui mamă, Maria, era fata lui Ierernia Vodă Movilă. Murise tânără de tot, în 1643, la Wil-na, unde fu şi îngropată, iar Radziwiłł, căruia se vede că a plăceau Moldovenoile, sfătuit fiind şi

de Petre Movilă, Mitropolitul Kiewului, după doi ani de văduvie ceru în căsătorie pe frumoasa domniţă a lui Vasile Lupu.

Că era frumoasă ne-o spun şi mărturiiile timpului şi însuşi portretul ei, a cărui copie se află la Academia Română şi care ne-o înfăţişează nu numai cu trăsături alese, dar fină şi distinsă. Cum despre sora ei mai mică, Ruxanda, se spune că era una din cele mai desăvârşite frumuseţi din câte s-au văzut, iar pe mama lor vitregă, Circaziană Ecaterina, am arătat mai sus cum o descriau contemporanii, curtea aceia a lui Vasile Lupu trebuie să fi uimit lumea prin galeria strălucita a femeilor sale.

Vom arăta în rândurile ce urmează luxul, bogăţia şi bunul gust ce se desfăşurau la o nuntă domnească sub domnia acestui vanitos, dar foarte occidental voievod ce l-am avut.

Proiectul.de căsătorie dintre-Domniţa Maria" şi Prinţul Radziwiłł, care era luteran, stârni în sânul Divanului Moldovei o adevărată furtună. Miron Costin zice: „de mirat au rămas veacurilor, cum de au putut suferi inima lui Vasile Vodă să se facă acea cununie". Fraţii Cantacuzino, Toma şi Iordache, sunt acei cari s-au împotrivit cel mai mult la această însoţire, ca adevăraţi fraţi creştini ortodocşi ce erau, şi despre care tot Miron Costin. zice: „capete ca acelea abia de au avut ţara cândva, sau de va mai avea". Însă părerea vornicului Grigore Ureche, potrivindu-i-se cu a lui Vodă, fu cea care prevală. De altfel se vorbea că Ţarul Moscovei ar fi avut de gând să ceară şi el în căsătorie pe Domniţa Mariaceiace ar fi îngreuiat planurile lui-Radziwill. Însă această cerere pare a nu fi avut loc.

După ce pe la sfârşitul anului 1644, Ion Radziwiłł se asigură în fine de consimţământul părinţilor, el trimise la Iaşi doi nobili poloneji, Mirsky şi Mierzinsky, să ducă Domniţei inelul de logodnă. Darurile ce împărţiră solii cu această ocazie fură cu adevărat princiare. Domniţa Maria primi lăzi întregi de scule, de manufacturi, de pietre, de tacâmuri de argint, de oglinzi. Lui Vasile Lupu i se dădu o

sabie de aur, o minunată puşcă şi diferite capo d-opere ale ceasornicăriei. De asemeni primiră frumoase daruri Doamna Ecaterina, Domniţa Ruxanda şi chiar Ştefăniţă, copil de trei ani. În schimb solii primiră consimţământul cernit şi se înapoiară luând cu ei portretul logodnicei. Curând după aceea plecară şi trimişii lui Vasile Lupu în Polonia, anume vistiernicul Catargi (acelaşi care adusese pe Doamna Ecaterina din Caucaz) şi spătarul Ivanovici. Ei duceau cu dânşii inelul de logodnă şi scumpe daruri de la Vodă.

La io Ianuarie 1645 Radziwiłł părăsi Lituania, străbătând toată Polonia pentru a veni în Moldova. Era întovărăşit de 60 de curteni, nobili, din care fiecare avea cel puţin 10 slugi, precum şi de vreo 100 de soldaţi şi 400 ostaşi nemţi (Muşchetari şi Husari) în total deci 1200 de oameni. La Cracovia, caste-i lanul oraşului, Koniespolki (poate cel care mai târziu îi deveni cumnat) îl lânştiinţă că având de străbătut lagărul Tătarilor, el îi înlesnise această trecere, adunând la graniţa Moldovei toată populaţia din partea locului. Astfel ajunse Radziwiłł, fără a fi tulburat de nimeni, pe pământul Moldovei, în ziua de 28 Ianuarie, după aproape 3 săptămâni de drum. Pe malul Nistrului, la Hotin, fu întâmpinat de marii boieri ai ţării, în frunte cu Vornicul Toma Cantacuzino, şi de o ceată de ostaşi români, patru companii pedestre şi şase călări; iar înainte de a intra în Iaşi, şi ieşi Vodă înainte cu 12.000 oameni de diferite neamuri. Vasile Lupu descălecă, sărutându-şi ginerele, apoi îi dărui calul pe care venise, şi porniră cu toţii înspre oraş, primiţi fiind de populaţia care, în chiote de veselie, se îndesa pe străzi pentru a vedea trecând alaiul.

Când dară să intre în curte, tunurile începură să bubue, şi o ghiulea rău ţintită plesni lângă alaiul domnesc, omorând pe unul din servitorii poloni ai prinţului, oare umbla pe jos lângă calul stăpânului său, ceea ce de altfel fu privit ca un semn bun, deoarece mirele scăpase teafăr.

Nunta avu loc abia şaze zile mai târziu, întrucât se mai aşteptau alţi înalţi oaspeţi străini. Veniră, rând pe

rând, solii lui Matei Basarab, anume Spătarul Ducul Buicescu, nepotul domnului, Radu Logofătul, şi Mitropolitul Ştefan; apoi solii lui Gheorghe Rackoczi, Principele Transilvaniei, anume Ianos Kemeny, Acaţiu Baresai şi Ştefan Mariaş, întovărăşiţi de boieri şi de 100 de ostaşi îmbrăcaţi în piei de lup. Printre Ungurii aceştia se aflau doi magnaţi, care purtau nume ce se mai găsesc şi azi în ţară, Seckely şi Gherghel. Cât despre Kemeny, el este acel care a lăsat cunoscutele memorii, întrebuinţate cu folos de Gheorghe Şincai în „Cronica Românilor" *). Veniră apoi la Iaşi solii Patriarhului de Constantinopol, ai Palatinului de Brandenburg şi solii din Curlanda. Erau care de care mai frumos îmbrăcaţi, însă, zice Kemeny el însuşi „la drept vorbind,» pe curtenii lui Vasile Vodă nu-i întrecea niciunul cu frumuseţea şi scumpetea veşmintelor, cu hainele lor cele căptuşite cu soboli, cu samur, cu râsuri, cât cele de urşinic şi de mătase era numai de rând".

În sfârşit, la 5 Februarie, nunta avu loc în Biserica Sfântului Nicolae Domnesc, în care intrai de-a dreptul din apartamentul lui Vodă, precum la Bizanţ se intra de-a dreptul, printr-o galerie specială, din palatul imperial la Hipodrom.

Domniţa Maria era îmbrăcată în alb, cu un văl roz care o acoperea toată, prins de părul ei cu două săgeţi de aur. Slujba a fost oficiată de Mitropolitul Kiewului, Petre Movilă, venit înadins din Ucraina lui pentru a cununa pe fata lui Vasile Lupu.

Deşi Radziwiłł era luteran, totuşi, pentru a nu strica cheful Domnului Moldovei, el se însură după ritul ortodox. Slujba era aceiaşi atunci ca şi azi. Mirele şi mireasa stăteau în picioare în faţa altarului, Mitropolitul le citea sfânta Evanghelie, le schimba verighetele, le punea cununi în cap şi, plimbându-i pe la icoane. Îi învârtea împrejurul mesei, cântându-le „Isaia dănţuieşte". În timpul acesta se aruncau în biserică galbeni, pe care călcau mirele şi mireasa, arătând astfel că nu cer de la Dumnezeu decât dragoste şi cinste „iar cealaltă bogăţie

—) Kemeny a fost nu numai un mare nemeş ungur şi

un bun cronicar, dar a fost, după moartea lui Rackoczi al II-lea, principe al Transilvaniei. În rivalitate cu Acaţiu Baresai, care, în vremea acelor lupte interne, era şi el principe al Transilvaniei, Kemeny îşi asasină rivalul în 1661. (Acest Baresai era de origine Român, din Bârca Mare, Hunedoara, om inteligent, bun şi lipsit de vanitate şi de ambiţie).

Descrierea nunţei Domniţei Maria o extragem din memoriile acestui Kemeny Janoş, publicate de Şincai în Cronica Românilor, precum şi din descrierea lui Everh Heppelius, solul Palatinului din Brandenburg, în „Historia modernae Europae. Ulm. 1692".

şi însumeţare a lumii aceştia pre toată trebuie s-o lepede" zice frumos Dumitru Cantemir, vorbind de nunţile din ţara Moldovei.

Vasile Vodă şi Doamna Ecaterina nu erau în biserică, fiindcă obiceiul nu îngăduia să fie părinţii faţă la cununie. În schimb, după ceremonâe7 se despărţiră mirele de mireasă. Domniţa Maria merse în apartamentul Doamnei, unde o aştepta prânzul, la care luară parte numai femei, iar mirele intră în sufrageria Domnului, aşezăindu-se la o masă întinsă pentru aproape 200 de bărbaţi.

*) Şincai – Kemeny.

E greu să ne închipuim astăzi ce era o atare masă domnească. Am arătat în capitolul trecut cum şi ce fel se mânca şi se bea, cum se slujea, ce muzici erau, ce „toasturi" se ţineau. Despre prânzul acesta la nunta Domniţei Maria, ne spune Kemeny Ianoş, martor ocular, că „bucatele de pe toate mesele erau gătite după gustul – leşesc (delicată atenţie din partea lui Vodă pentru ginerele şi oaspeţii lui) şi pretindem erau de toate cu prisosinţă. Blidele, ulcioarele, lingurile şi cuţitele de pe mesele cele lungi toate erau de argint de cel curat şi jocurile ce s-au făcut, *„nu cu barbarie românească, ci ca la măcar ce rege creştinesc cine le va numără" 1*). Iar alt martor ocular, Heppe-lius, trimisul Electorului de Brandenburg, spune că „masa de nuntă ce se întinsese fu mai mult decât regească (mehr dann koniglich angestellet), în aşa fel că niciun

monarh n-ar fi avut să se roşească de ea”. La locul de cinste stătea solul Regelui Poloniei, la dreapta acestuia Vasile Lupu, şi la stânga solului principele Radziwiłł. După Vodă urmau, de-a dreapta lui, toţi nobilii poloni, iar după mire, de-a stânga, Mitropolitul Petre Movilă, pe urmă Ianoş Kemeny, solul lui Rákóczi şi apoi ceilalţi soli străini, clerul, boierii moldoveni. Protocolul era atât de bine păzit, încât Kemeny, care vorbeşte în amănunt de el, n-avu de ce se plânge. Ba spune chiar că Vasile Lupu l-ar fi chemat la o parte pentru a-l ruga să nu se supere că-i trece Mitropolitul înainte, însă că „după obiceiul nostru se dă cinste nănaşului şi cel ce cunună se ţine în mare cinste, aşa că va şedea la masă Moghilă dinaintea dumitale”.

Toate erau atât de bine făcute, încât şi prin casele particulare fiecare oaspete găsea tot ce-ar putea dori. Chiar şi celei din urmă ştiugi i zise dădea în belşug mâncare, băutură şi bani. Heppelius rămâne uimit de tot ce vede, şi doar venea din Berlin, nu din fundul Asiei, ca Paul din Alep, care, câţiva ani mai târziu, se va minuna şi el de această strălucită Curte a Domnului Moldovei.

După masă, în care timp nu s-a băut prea mult pentru a nu se îmbăta lumea, au început femeile să joace în curte. Erau vreo sută de jupânese, fete şi femei, care jucau dansuri de-ale noastre naţionale „Prinzându-se de mână, acuşi rotogol, acuşi de-a lungul, au întins danţul românesc, la care numai s-au uitat bărbaţii, nu s-au amestecat între ele, şi înaintea lor un stolnic bătrân cu cumănac pe cap şi cu baston în mână, sărea cât putea”.

Mai pitoresc parcă decât nunta Zamfirei a lui. Coşbuc.

După dansul femeilor, urmară jocurile scamatorilor, care nu lipseau de la nicio petrecere. Dar se vede treaba că Vasile Dupu se întrecu de data aceasta, aducând comedianţi de prin toate unghiurile lumii. Erau acolo urşi luptându-se cu lei şi cu elefanţi, oameni cărora li se sfărâmau cu ciocanul pietre pe burtă, pe urmă, fireşte, jucători pe sârmă, saltimbanci, ghiduşi. Se făcură în curte şi jocuri de luptă: cetăţi de carton, care apoi erau luate cu

asalt şi arse, corăbii şi lupte navale. După fiecare joc, comediantul venia la Vodă, sărutându-i poala, iar „Vistiernicul, care stătea lângă el, îl răsplătea în bani şi-n haine, bani de aur şi haine de mătase.

Desfătările aceste au ţinut 12 zile, în care timp s-a mâncat şi s-a băut bine – de sau şi îmbătat înalţii oaspeţi – iar apoi s-au împrăştiat cu toţii, care de unde veniseră, şi prinţul Ianoş Radziwiłł îşi luă nevasta „pornind ou ea în ţara leşească.

O duse întâi la Varşovia, ca s-o prezinte Regelui, şi apoi se apucară să cutreiere o vreme Apusul Europei.: „Prima călătorie de nuntă a unei Domniţe române în Apus" zice d. Iorga.

După un an de zile, Maria Radziwiłł îşi revăzu ţara, şi anume în următoarele împrejurări: Veneţia, după cum am arătat mai sus, fiind încurcată în războiul Cretei cu Imperiul Otto-inan, pentru a-i da acestuia o lovitură de moarte, se înţelesese cu Papa în vederea întreprimăerei unei cruciade, în care trebuiau să intre, ca factori principali, Austria, Ungaria şi Polonia, iar ca factori auxiliari, Moldova şi Muntenia. Pentru a nu aţâţa gelozia între statele mai mari, se hotărî ca conducerea supremă a acţiunii să fie dată lui Gheorghe Rákóczi, sau lui Matei Basarab, sau lui Vasile Lupu.

În vederea reuşitei acestui plan grandios, Regele Poloniei trimise pe Ion Radziwiłł în Apus pentru a se pune în contact cu împăratul, cu principii germani, cu Veneţia şi cu Papa. Acesta era Fostul călătoriei lui în Europa, îndată după nuntă, întors în Polonia şi raportând Regelui cele puse la cale de el, fu trimis pe dată în ţările noastre pentru a pregăti acţiunea mai departe. Începu, firește, cu Moldova, şi-şi lua nevasta cu el, pretextând că o aduce tatălui ei ca s-o vadă.

Întâlnirea avu loc la Suceava. Când auzi Vasile Lupu ce se plănuia şi c-ar putea el comanda o întreagă oştire de Apuseni, îl apucă ameţeala. Se şi vedea Rege, împărat al Bizanţului. Porunci pe dată ca tributul către Poartă să nu mai fie plătit, şi pe aga turc venit să-l încaseze îl trimise cu

mâinile goale înapoi la Stambul. Dar un boer din Sfatul Domnesc, Vornicul Petri-ceico, cel care ajunse mai târziu şi Domn, dar despre care se spunea pe atunci că e „cam prostatic”, spuse doar atât: „Eu aşi zice să nu oprim noi birul până nu vom vedea că trec Leşii Dunărea *V* şi acel cuvânt, zice Cronica, a intrat îndată în gândul lui Vasile Vodă şi au repezit după Agă de l-a oprit în Galaţi, până a gătit birul, şi 3-a încărcat, şi 3-a pornit.

Radziwiłł, care credea isprava terminată, intră într-o furie nebună auzind cele petrecute şi se apucă să se certe atât de rău cu socrul său, încât acesta, de necaz, îşi chemă fata la o parte sâni spuse că numaidecât să se despartă de bărbatul ei. Dar Domniţa Maria îi răspunse: „Să fi socotit Dumneata întâi lucrul, nu mai pe urmă!” şi nu vru să-şd lase bărbatul.

După cum ştim, trei ani mai târziu, Domniţa mai mare a voievodului fu mai slabă de înger şi mai ascultătoare fiică.

Radziwiłł îşi trimise îndată nevasta înapoi, prin Sniatin, în Lituania, iar el porni mai departe în misiunea lui, la Gheorghe

Rákóczi, sperând să aibă mai mult succes în Transilvania, decât avusese în Moldova.

Întrevederea de la Suceava ţinu trei săptămâni. De atunci Vasile Lupu pare a nu-şi mai fi văzut fata.

Veneţia nu reuşi în acţiunea ce voise să întreprindă, şi Radziwiłł se întoarse, fără succes, înapoi la nevastă, în Lituania. Viaţa mai departe a acestei Domniţe n-a putut fi fericită, căci soţul ei şi-a petrecut aproape tot timpul pe câmpul de luptă. Radziwiłł a luptat ani de-a rândul împotriva lui Bogdan Hmiel-niski, hatmanul Cazacilor, şi vom vedea mai jos, cum, întâlnindu-se cu acesta la Biela-Cerkow pentru a pune bazele unui tratat de pace, el se isupără atât de rău pe Hmielniski când acesta îi spuse că Vasile Lupu este „un trădător”, încât s-a vorbit c-ar fi vrut să-l otrăvească – drept dovadă că prinţul Radziwiłł avea o fire iertătoare şi se împăcase cu socrul său.

Domniţa Maria muri relativ tânără, în 1661, în

acelaşi an în care a murit şi tatăl ei.

DOMNIŢA RUXANDA

Fata mai mică a lui Vasile Lupu, *Domniţa Ruxanda*, este una din cele mai cunoscute figuri ale Istoriei noastre. Nenorocirile ei, precum şi o apreciată nuvelă a lui Nicu Gane, au popudarizat-o, şi au făcut-o să pătrundă în inima largă a Românului, gata în totdeauna să ia partea celui nenorocit sau nedreptăţit.

Multele amănunte ce se cunosc din viaţa ei ar da material îndeajuns pentru alcătuirea unei „vieţi romanţiate”, această pretenţioasă indiscreţie a literaturii moderne. Dar – la urma urmei toată cartea de faţă nefiind altceva decât o vastă indiscreţie, să lunecăm mai departe pe povârnişul pornit şi să vedem cum s-a scurs în adevăr viaţa acestei frumoase femei printre femeile frumoase.

Născută târziu din căsătoria lui Vasile Lupu cu Tudosca, cam prin anii 1630, Ruxandra era un copil de vreo 10 ani când îi muri mama. Bazele educaţiei îi fură deci puse de adevărata ei mamă, care mai crescuse şi pe celelalte două fiice ale ei într-un fel care au atras laudele tuturor celor care le-au cunoscut.

Un an şi jumătate mai târziu, Ruxanda încăpu pe mâinile celei de-a doua nevastă a tatălui ei, Doamna Ecaterina Circaziană, care, deşi tânără ea însuşi, trebui să îngrijească mai departe de creşterea acestui copil. Bună şi blândă, Ecaterina se pricepu să câştige inimele fetelor ei vitrege, şi să-şi apropie îndeosebi sufletul încă maleabil al celei din urmă născute. Ruxanda iubi pe Ecaterina ca pe-o mamă, ca pe-o soră, ca pe-o prietenă. Educaţia care-i fu dată de această femeie fu mai mult o educaţie a inimii, căci altă creştere nu putea să aibă – Circaziană venită din sălbaticii munţi ai Caucazului, decât numai acea de-a fi frumoasă şi bună. Cum însă toţi câţi au cunoscut-o pe Ruxandra, au spus de ea că era pe atât de deşteaptă şi de cultivată, pe cât era de frumoasă, bănuim că Vasile Lupu el însuşi fu acel care avu grijă de creşterea ei intelectuală. Şi în adevăr, Domniţa Ruxanda era copilul cel mai drag, cel mai răsfăţat, cel cu care se lăuda mai mult mândrul Domn

al Moldovei. O fi avut deci o deosebită grijă de ea, pe care o menea să fie nevastă – de rege sau de împărat. Ambiţiile acestui Voievod nu mai aveau margini când se gândea la viitorul copilului pe care-l adora.

E şi de neînchipuit câţi peţitori a avut fata aceasta. Dacă numai noi cunoaştem cinci din ei, rămaşi în istorie, apoi mulţi trebuie să mai fi fost, cari au suspinat după ea, şi pe care nu-I ştim.

Soarta Ruxandei începu a se pecetlui îndată după nunta surorii sale Maria, în primăvara anului 1645. Noua înrudire a lui Vasile Lupu cu unul din cei mai mari nobili ai Poloniei displăcu Porţii Ottomane. Pentru a nu cădea în prepus de hainire faţă de Turci, el se simţi obligat să le trimită în chezăşie pe unul din copii lui. Cum însă fiul mai mare murise, fiul al doilea Ştefan avea doi sau trei ani, liar fetele celelalte erau măritate, rămânea numai Ruxanda pe care, cu toată durerea, dar neavând încotro, o trimise la Constantinopol.

Acolo, ea rămase în Haremul Imperial, sub paza Sultanei Mame, celebra Kiosem, care a condus de fapt trebile Imperiului Ottoman sub patru Padişahi, (bărbatul, doi fii şi un nepot de al ei). Fiind aceasta o feme deşteaptă, energică şi foarte

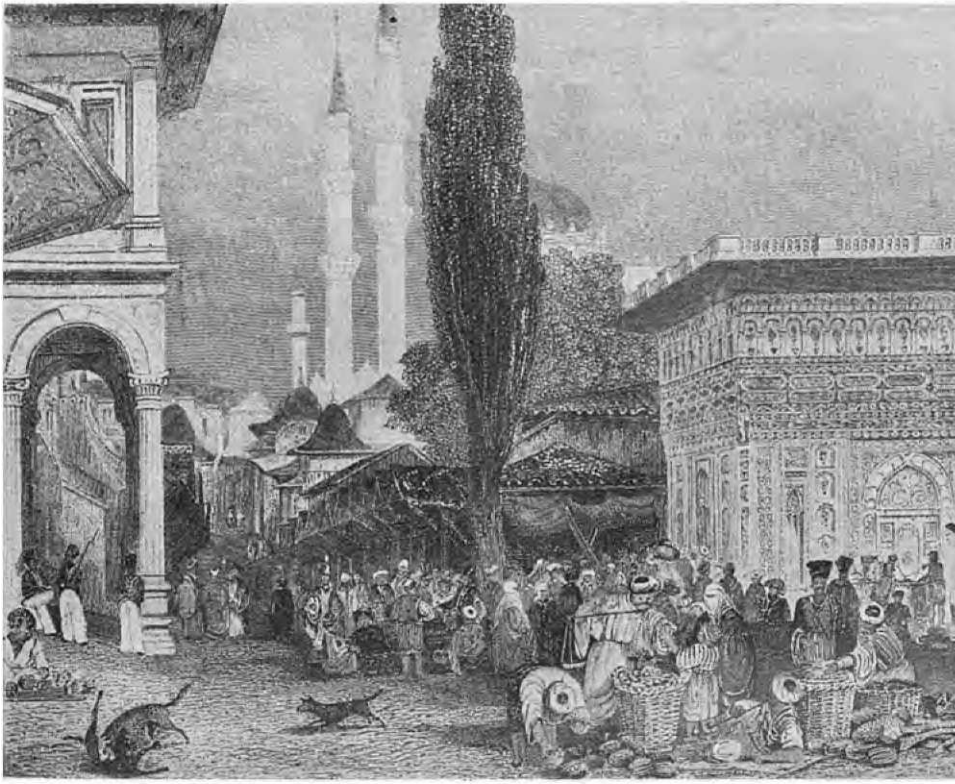

Stambul

cultivată, Domniţa Ruxanda n-a putut decât profita de înalta ei tovărăşie şi de noua direcţiune ce i se /dădea.

În 1648, Domniţa era de trei ani acolo, când la noi se petreceau următoarele fapte, care o priveau, fără ca ea să aibă încă cunoştinţă de ele. Gheorghe Rákóczi, principele Transilvaniei, primi într-o zi la el la Cluj, pe un sol de-al lui Vasile Lupu – logofătul Gheorghe Ştefan, care 5 ani mai târziu ajunse şi Domn – venit să-i spuie din partea voievodului său că având a-i comunica ceva atât de tainic încât nici logofătului său nu i-o putea încredinţa, ruga pe Domnul Transilvaniei să-i trimită în Iaşi pe sfetnicul şi prietenul său Ianoş Kemeni, căruia îi va destăinui cele ce are de spus. Cu aceiaşi ocazie, şi ca în treacăt, Gheorghe Ştefan mai era însărcinat să sondeze dispoziţiile principelui şi a principesei cu privire la o eventuală căsătorie a Domniţei Ruxanda cu Sigismund, al doilea fiu

al voievodului Transilvaniei, Rákóczi era candidat la tronul Poloniei, devenit de scurtă vreme vacant prin moartea lui Vladislav al IV-lea. Fiul său mai mare, Gheorghe II, fiind însurat, Vasile Lupu îşi puse ochii pe Sigismund pentru a şi-l face ginere, nădăjduind astfel să se incurserească cu cel care avea multe şanse de-a deveni Regele Poloniei.

În privinţa căsătoriei Rakoczy n-avea nimic de obiectat Dimpotrivă, însărcină pe Kemeni să trateze afacerea, trimiţând şi daruri atât lui Vasile Lupu, cât şi Doamnei Ecaterina din partea nevestei lui. Însă de taina cea mare îi era grijă lui Rakoczy. Trimiţându-şi sfetnicul acolo, îi zise: „Iată mergi, dar eu mă supăr pentru mergerea ta, pentru că mă tem de omul acela viclean, neştiind pentru ce te cheamă”. Nu trebuie uitat, fireşte, că Gheorghe Rakoczy era cel mai bun prieten al lui Matei Basarab, aşa încât frica lui de „omul viclean” era e oarecum îndreptăţită.

Ianoş Kemeni porni spre Iaşi, însă, ştiindu-şi stăpânul foarte bolnav şi fiindu-i teamă ca acesta să moară de la o zi la alta, el porunci la toate graniţele să nu lase pe nimeni să pătrundă în Moldova, decât pe oamenii trimişi de-a dreptul lui. Evita, prin chipul acesta, ca Vasile Vodă să afle de eventuala moarte a lui Rakoczy, înainte ca misiunea lui să fie terminată.

Kemeni intră în ţară prin valea Trotuşului, primit fiind la Târgul Conii de-o delegaţie de boieri moldoveni, care-l duseră până la Iaşi. În apropierea oraşului îi ieşi întru întâmpinare Vodă el însuşi în cel mai frumos rădvan ce avea şi-l duse la gazdă „la sălaş”, în casa lunui boer bogat, care casă, printre alte frumuseţi, era împodobită cu „armar iuri”, adică iau steme ou herbul familie, drept dovadă că obiceiul acesta occidental nu este un import nou în ţara noastră.

A doua zi Kemeni merse la Curte, unde, după un strălucit, ospeţ, Vasile Vodă îl chemă în odaia lui şi se închise cu el poruncind să nu intre nimeni acolo, nici măcar un tălmaci, aşa încât bietul Ungur zice „cum am ştiut româneşte, aşa am vorbit” drept dovadă iarăşi că

limba noastră românească era, pe vremea acelor strălucite domnii, răspândită printre vecini.

Iar marele secret ce avea Domnul Moldovei de destăinuit Principelui Transilvaniei, era că tronul Poloniei e vacant şi c-ar fi bine să candideze Rakoczy la el-aceasta într-o vreme când solii acestuia se şi aflau la Dieta din Varşovia în vederea ale-gerei. Ce s-o i gândit Kemeni de această nativă destăinuire, nu ne spune, lânsă iarăşi nu trebuie crezut că Vasile Lupu „omul viclean" nu ştia ce face. Toată această înscenare n-avea alt scop decât de a pregăti mai cu succes nunta fetei lui cu fiul celui pe care-i şi vedea rege al Poloniei. Pentru aceasta el spuse lui Kemeni că graniţele Moldovei erau deschise lui Rakoczy dacă ar vrea să treacă pe aici pentru a merge în Polonia, şi de asemeni că l-ar putea ajuta şi cu bani şi cu oştirea destul de puternică de care dispunea. După ce hotărâră toate, semnând Kemeni şi un fel de tratat „pe masa lui Vasile Vodă, cu condeiul lui şi pe hârtia lui" spune cronicarul ungur în memoriile sale, abia atunci, şi tot numai ca un lucru de mai puţină însemnătate, începu vorba despre nunta Domniţei Ruxanda cu Sigismund Rakoczy.

Consimţământul fiind dat din ambele părţi, nu mai rămânea, zice Kemeni el însuşi „nimic alta, fără numai să se vadă tinerii la olaltă". Vorbele acestea sunt foarte semnificative. Va se zică, obiceiul bătrânesc ce cunoaştem, ca fetele să fi fost măritate după voia părinţilor, fără să-şi aibă ele cuvântul de spus, era mai puţin vechi decât se credea. El a fost introdus probabil la noi odată cu Fanarioţii, care au adus dincoace de Dunăre moravurile orientale de pe malurile Bosforului. Însă înainte de ei, starea socială a femeii, mai liberă şi mai demnă, nu îngăduia părinţilor să dispue de viitorul fetelor, fără prealabilul consim-ţimânt al acestora.

Aşa dar, tinerii trebuind să se vadă, Vasile Lupu trimise fără întârziere la Constantinopol să ceară pe Ruxanda înapoi. Poarta nu voi să i-o restituie „fiindcă nu-şi potolise prepusul de când îşi măritase pe fata lui mai mare

după Radziwiłł”. Însă cum la Stambul politica n-a luptat niciodată cu banul, Vasile Vodă „cu mari cheltuieli” îşi aduse totuşi fiica înapoi.

Între timp, Kemeni Ianoş porni de la Iaşi, şi pe drum spre Ardeal află, printr-un curier special, moartea principelui său. Până nu trecu graniţa, el nu trimise această veste lui Vasile Lupu. Sosit la Cluj, scrise Lupului Vodă cele întâmplate, rugându-l ca toate câte le vorbise împreună să le ţină cu fiii mortului voievod, Gheorghe al II-lea şi Sigismund Rakoczy. Însă Domnul Moldovei îi răspunse că „murind prinţul, îngroapă-se toate câte au fost aşezate”.

Vasile Lupu, sigur de alegerea lui Rakoczy tatăl ca rege al Poloniei, nu mai avea aceiaşi încredere în soarta fiului. În consecinţă, încuscrirea proiectată nu-l mai interesa. Pe Sigismund Rakoczy îl interesa dimpotrivă foarte mult această icăsătorie cu o Domniţă atât de bogată, de deşteaptă, de cultivată şi de frumoasă. Fără îndoială primise şi el portretul Ruxandei, cum îl primise Radziwiłł pe al Mariei înainte de nuntă. Ţineau, şi el şi mamăwsa, ca această căsătorie să se facă şi neîndrăznind să meargă în persoană la Iaşi, aşi trimise trei soli, prieteni, să roage pe Domnul Moldovei să-şi ţie cuvântul dat. Însă Vasile Lupu fu neclintit în refuzul său. Mai întâi, zicea el, cam târziu de altfel „mă opresc popii să-mi dau fata după un om de altă lege”; iar apoi nici ea nu mai vrea, fiindcă, deşi nu şi-a văzut logodnicul, dar cunoscându-i acum prietenii, şi-a mutat gândul de la această căsătorie, căci prea se purtaseră rău oamenii aceştia într-o rafinată Curte ca acea a tatălui ei.

Kemeni Ianoş, care era Ungur, şi care batjocoreşte cât ce poate pe Domnul Moldovei pentru această nestatornicie a lui, li-a dat totuşi dreptate, lui şi Ruxandei, când fu vorba de frica ce-ar fi putut prinde ei de Sigismund Rakoczy, dacă ar fi stat să-l judece după oamenii ce trimisese la Iaşi. Căci, zice Kemeni, „cel mai de frunte trimis a fost Ion Boroş (Borş), care era crescut din iromân prost, şi era beţiv, cuirvar şi om rău; al doilea Nicolae

Sebeş, nu era mai bun decât cel dintâi; şi al treilea, Gheorghe Horwat, omul cel mai credincios al lui Sigismund Rakoczy, încă era trufaş, mândru şi om rău”.

Iată cum se isprăvi acest prim roman al Domniţei Ruxandei, care avea pe atunci vreo 18 ani.

Îndată după aceia, noi cereri în căsătorie veniră din Polonia, de la contele Potocki şi de la prinţul Wisznowiecki. Familiile acestor nobili poloni erau înemscrite cu Movileştii, după cum am văzut în capitolul care trata despre Domniţele lui Ierernia Vodă.

Despre Potocki nu ştim altceva decât că a cerait pe Ruxanda, fără să ştim pentru ce cuvânt a fost respins1).

Cât despre Dumitru Wisznowiecki2) care aparţinea uneia din cele mai mari familii din Polonia, cu întinse latifundii în Ucraina şi Volhynia, el făcu un lucru romantic şi frumos, care merită a fi raportat. Auzind de frumuseţea Ruxandei, dar nevoind s-o ceară în căsătorie până n-o vedea-o, el sosi în Iaşi cu un nume fals, ca un om aproape de rând, spre a fi sigur că, dacă ar place Domniţei, să placă pentru el însuşi, mu pentru titlul de prinţ ce purta şi pentru imensa lui bogăţie. Jooul era periculos. Wisznowiecki văzu pe Ruxanda, o iubi ca un nebun, însă nu fu iubit de ea. Toate strădaniile lui fură zadarnice. Domniţa nu vru să audă de dragostea acestui necunoscut, care nuji plăcea. Când destăinui în sfârşit cine era – după multă vreme – fu prea târziu, fie că Ruxanda era prea mândră pentru a se mărita ou un prinţ, pe care d dispreţuise înainte de a şti cine este, fie că încurcătura în care se afla ea din pricina lui Timuş Hmielnicki, nu-i mai dădea răgaz să se gândească la vreo căsătorie, înainte de-a vedea sfârşitul. dramei care se pregătea. Căci în adevăr, din primăvara

—) Contele Potocki trebuie să fi fost sau un nepot, sau în tot cazul al doilea fiu al bătrânului general al Coroanei, de oarece – lui mai mare al acestuia, Ştefan Potocki, murise de curând la război (Mai 1648).

—) Prinţul Dumitru Wisznowiecki nu era fratele lui Ierernia, dar trecuie să fi fost un văr de al lui.

anului 1650, ne aflăm în plină dramă. O scurtă privire se impune însă întâi asupra evenimentelor din vecini pentru a înţelege cele ce urmează.

Cazacii, poporul care locuia Ucraina de trei veacuri, erau supuşii regelui Poloniei, însă fuseseră da început oameni liberi, conduşi de-um Hatman ales de ei. Regele Ştefan Báthory îi atrase într-o cursă, trimiţând Hatmanului un steag şi o pecete, insignele marilor demnitari ai Coroanei şi recunoscându-se dreptul de-a avea 6.000 de oameni armaţi, care să fie „înregistrraţi" şi care luară numele de armată zaporogă (de unde Cazacii zaporogi). Ei primiră bucuroşi această milă regească, fără a-şi da seamă că ea nu însemna altceva decât dreptul ce-şi lua regejef de-a numi el pe Hatmanul armatei cazace, desfiinţând astfel vechiul drept al alegerei libere. Orice Cazac nenâregistrat devenea, prin faptul acesta, sclav, ţăran supus corvezii nobililor poloni, care, invadând Ucraiana, luară în stăpânire pământurile el. Cum, pe lângă aceasta, ei mai încercau să convertească pe acest popor ortodox la catolicism, chestiunea, luând un îndoit aspect, social şi religios, ajunse a fi una din nenumeroasele slăbi. ciuni politice ale regatului polon în declin. Nemulţumirile crescură an cu an, până la mijlocul veacului al 17-lea, când ele luară o formă atât de ameninţătoare, încă o răscoală era de aşteptat, dacă s-ar fi ivit omul care s-o facă.

Se ivi în persoana lui Bogdan Hmielniski.

Fiul unui hatman zaporog, Bogdan, înzestrat cu o deosebită energie, avu o tinereţe furtunoasă. Om de casă de-al lui Potocki, era să-şi piardă viaţa dintr-o glumă, căci la <*ven* chef, stăpânul său vrând să arate oaspeţilor săi ce iscusit este în arta de a tăia capetele, alese pe al lui Bogdan drept ţintă. Acesta o luă la fugă, ascunzându-se în siecia zaporogilor *) unde făcu o îndelungată practică militară.

Mai târziu, însurându-se şi moştenind de la tatăl său o fermă în Ucraina, un duşman de-al lui, polonul Ciapliński, ceru voie de la starostele locului să ia pământul lui Bogdan în stăpânire. Căpătând învoirea, el nu se

mulţumi să-l deposedeze, îi arse şi casă, îi omorî copilul, şi-i răpi nevasta. Bogdan Hmielniski se

—) Fortificaţiile lor în bălţile Niprului.

tângui starostelui, care-l trimise în faţa tribunalului, care-l trimise în faţa Dietei – care-ltrimise în faţa Regelui – însă dreptate nu află nicăieri. Astfel. Se furişează vrajba în suflete, pierzând pe unii şi înălţând pe alţii. Bogdan era din acei îndârjiţi, care, când nu află dreptatea la cei în măsură a o împărţi, şi-o fac singuri.

De altfel, după cum am arătat, scânteia era uşor de aprins. În mai puţin de doi ani, de la 1646 la 48, toată Ucraina, înarmată, era în picioare, având în capul ei pe Bogdan Hamielniski, ales Hatman al Zaporogilor. Polonii se înarmară şi ei pentru a pedepsi pe „sclavii răsculaţi” şi războiul începu, crâncen, lung şi dureros pentru mândrii stăpâni ai Cazacilor.

După Korsun, unde acelaşi Potocki care voise să se joace cu capul lui Bogdan, fu făcut, în calitate de comandant de armată, prizonierul fostului său şerb – urmară victoriile de la Pilawa, de la Zbaraz, de la Zborow. Armatele poloneze fură zdrobite rând pe rând, generalii învinşi, omorâţi, regele el însuşi pe punctul, de mai multe ori, de a fi prins de Cazacii lui Bogdan, uniţi cu Tătarii Hanului Crilmeiei, Islan Gherei.

Hmielniski deveni un erou, un fel de reg al Ucrainii. Renume le>lui trecu graniţele. Primea acum ambasadori, nu numai de la Vasile Lupu, de la Matei Basarab şi de la Gheorghe Rakoczy, ci chiar de la Ţarul Moscovei, ba de la însuşi Sultanul Ottomanilor. Se făceau tratate, se încheiau alianţe. Mândru, dar beţiv, Bogdan Hmielniski primea pe toată lumea la icartierul său general din Pereiaslavi, silindu-şi oaspeţii să bea vutca din cupe mari de aur. De altfel, curtea lud era foarte patriarhală. Nevas-tă a, pe care, fireşte, o luase de mult înapoi de la bietul Cia-liński, care cine şti ce-o mai fi păţit – umbla de aci până colo printre musafiri, aducea cafea şi dulceaţă, turna de băut, aprindea ciubueile. Ofiţerii cazaci, ameţiţi de vin, băgau în speriate pe solii străini, iar Bogdan, neţinând socoteală de nimic, răcnea la Kissel, care venise din partea regelui Poloniei să propue pace: Mâine! Astăzi sunt beat! Dacă o fi pace, pace să fie, iar dacă nu, domnilor Poloni, la picioarele mele o să vă îngenunchez, şi apoi vă vând Turcului. Gata! Noapte bună!” Se spune că trimisul lui Racoczy, fiind de faţă, s-ar fi întors îngrozit către ceilalţi, şi le-ar fi spus pe latineasca lui: „me poienitet ad istas crudeles bestias vemisse”. („îmi pare rău că am venit la aceste fiare sălbatice”) *).

—) Raportat de Prosper Mérimée după Kostomaroff, în „Les Cosaques d-autrefois”.

Astfel stăteau lucrurile, când în primăvara 1650. Îi trecu prin cap lui Hmielniski o nouă năzbâtie, care înnebuni de spaimă curtea domnească din Iaşi.

El ceru în căsătorie, pentru fiul său Timuş (Timotei) pe fata lui Vasile Lupu, Domniţa Ruxanda.

Ce voia Hmielniski, nu se ştie precis. Era o simplă vanitate din partea lui, să devie el, fostul rob, cuscrul bogatului şi strălucitului Domn al Moldovei? sau era un plan politic, care tindea, fie la o alianţă, fie chiar la scaunul Moldovei pentru fiul său?

Dar, ceea ce se ştie, este exasperarea bietului Vasile Lupu când primi pe solii Hatmanului Bogdan cerându-i fata pentru fiul său. El care visase pentru ea regi şi împăraţi, să şi-o dea acum după un necioplit de Cazac?

Cu toată grija ce avea de viitorul liniştii lui, Vasile Vodă trimise pe solii lui Hmielniski înapoi în Ucraina, cu un răspuns negativ. Nu-şi putea da fata, zise el, unui om care nu este prinţ, şi apoi, nici Turcii nu ar îngădui o atare căsătorie. Nădejdea lui o punea în Poartă, care nu ar suferi, credea el, ca Bogdan Hmielnicki, devenit cuscrul Domnului Moldovei, să aibă o portiţă deschisă pentru a se amesteca apoi în trebile Imperiului ottoman.

Hmielnicki – Hmil, cum îl numesc constant Letopiseţii – era un om de acţiune, zgârcit la vorbă, dar cu mult duh. El trimise răspuns lui Vasile Lupu că-i pare rău de refuzul său, că totuşi Timuş va veni în Moldova., cu o sută de mii de nuntaşi” să-şi ridice mireasa.

Şi se ţinu de cuvânt. În Septembrie 1650 intrară întâi Tătarii în Moldova şi, scurt după aceia, veni şi armata Cazacilor. Curtea domnească, zăpăcită, se răzleţi. Doamna Ecaterina, Domniţa Ruxanda, fiul şi fraţii voievodului, fugiră de se închiseră în cetatea Neamţului, iar Vasile Lupu el însuşi s-a mutat din Iaşi în nişte poieni, în codrul că poteştilor, şi s-a aşezat acolo cu Curtea, lăsând în Iaşi puţintei Darabani de apărare... Aceştia, dacă au văzut mulţimea de Tătari din ceas în ceas adăugându-se, şi cu

Cazacii amestecaţi, au lăsat noaptea Curtea pustie şi au plecat şi ei. Şi au ars atunci tot oraşul, curtea domnească, casele boiereşti, tot oraşul într-un nimic de ceas cenuşă s-a făcut" –)

Sultanul2), aflând despre cele întâmplate, trimise un mâr-zac la Vasile Vodă, să-l întrebe de ce a fugit din scaun. Iar Miron Costin, indignat, spune: „De şagă este o întrebare ca aceasta, la o vreme ca aceia".

Dar, şagă sau mu, trebuia făcut pe voia „muntaşilor" lui Hmilnicki. Vasile Lupu trimise la Timuş pe spătarul său, Cio-golea. Drept mulţumire că i s-a pustiit ţara şi i s-a ars capitala, Vodă trimitea lui Hmil bogate daruri şi promisiunea de a-i da fata în căsătorie.

Armatele fură retrase, Timuş plecă din ţară, Curtea se reîntoarse la Iaşi, iar Vasile Lupu nu zise ţinu de cuvânt.

Aşezat din nou în scaun, singurul lui gând fu cum să facă şi să dreagă pentru a scăpa din încurcătură. Poarta, o văzuse prea bine prin „saga" ce făcuse, era din partea Hatmanului Cazacilor. inu-i mai rămână deci decât o înţelegere cu duşmanii acestuia, Polonii.

Gata să rupă pacea de la Zborow, aceştia, se înarmaseră din nou, iar generalul Potocki îşi stabilise lagărul chiar lângă graniţa Moldovei, la Cameniţa. Vasile Vodă se înţelese cu el să-i înlesnească, prin ce mijloace o crede, izbânda, căci o desăvârşită înfrângere a lui Bogdan Hmielnicki era singura scăpare a Domniţei Ruxandra de pericolul ce stătea atârnat deasupra capului ei ca sabia lui Damocles.

Hatmanul Cazacilor, om de bună Credinţă, considerându-se acum aliatul viitorului său cuscru, îi destăinui planul său de luptă, pe care Vasile Lupu se grăbi să-l comunice lui Potocki. Rezultatul fu dezastrul armatei căzăceşti în câmpia de la Bere-steozko. Învins, umilit, fără armată şi fără curaj, Hmielnicki se retrase în sietşa Zaporogilor, iar Vasile Lupu, triumfător, credea că şi-a scăpat în sfârşit fata de pericolul care o ameninţa.

Însă Polonii, care cunoşteau acum destul de bine pe înverşunatul lor duşcam, deşi învingători, propuseră ei

înseşi pacea.

j) Miron Costin în Letopiseţi.

3) Sultanul, Mohamed al IV-lea, era un copil de opt ani. Prin urmare nu despre el, ci despre marele vizir voia să vorbească Cronica.

În cursul prixnăverei 1652 avu loc acea întâlnire despre care am vorbit mai sus, între! & «OTH – wieirki şi Hmielnicki la Belaia-Ciarcov, când acesta din urmă, exasperat pe Vasile Lupu, îl tratase faţă de ginere-său de „infam trădător" pe care-l va pedepsi Cum «e cuvine. Şi-n adevăr, pacea odată semnată, Hatmanul Cazacilor îşi strânse din nou zaporogii şi se pregăti să pornească împotriva Moldovei. El trimise răspuns lui Vasile Lupu să-şi dea fata după fiul său, căci de nu „îl va tăia în atâtea bucăţi, de nu le va mai putea lipi nimeni la loc".

Speriat – şi cu drept cuvânt – Vasile Vodă făcu un călduros şi desasperat apel la Kalinovski, care-şi avea încă oştirile adunate la graniţa Moldovei. Fără a mai întreba pe regele său dacă e bine sau nu să redeschidă ostilităţile, generalul polon porni înspre Batow cu peste 30.000 de oameni pentru a împiedica pe Cazaci să pătrundă în Moldova. Aceştia, vreo 12.000, erau conduşi de Timuş, ajutat fiind şi de vreo 5.000 de Tătari sub ordinele sultanului Nureddin, care mergea la Iaşi, în calitate de „nun mare", zicea el.

Bogdan Hmielnicki, cu o foarte puternică armată, urma, mai de departe, pe aceşti „nuntaşi". Figura acestui hatman căzăcesc e irezistibil de simpatică. El trimise lui Kalinovscki o scrisoare, datată din Cehrin, ca şi cum nu s-ar fi deplasat din capitala sa, în care-i spunea următoarele:

„Hmielnicki lui Kalinovski, hatmanul russian hatmanului polon, salut! Fiul meu, băiat încăpăţânat, întovărăşit de câteva mii de prieteni, s-a pornit să-şi ia de nevastă pe fata voievodului Moldovei, Aftlu, spre mirarea mea, că o numeroasă armată polonă vrea să-i curme calea. Rog pe Excelenţa Voastră, pentru binele patriei, să-şi retragă trupele, cu atât mai mult cu cât ele se află într-o proastă poziţie militară. Mă tem că tinerii nuntaşi, din

prostie poate, să nu s-apuce să se certe cu oamenii Dumnaevoastră”.

Lângă Batow, bătălia avu totuşi loc. Bogdan Hmielnicki interveni, evident, la vreme, şi Polonii periră până la unul, de la Kalinovski, generalisimul, până la cel din urmă soldat. Revanşa de la Beretsteczko, mai strălucită, mai grozavă, mai crâncenă, mai crudă. Iar după ce, două zile şi două nopţi, au curs râuri de sânge, după ce – Cazacii au cumpărat de la Tătari „dreptul” de-a măcelărişi pe prizonierii lor, Hatmanul Bogdan trimise o umilă scrisoare regelui Ion Casimir:

„Fiul meu mergea la nuntă, când deodată Kalinow & ki i-a tăiat drumul, pe care Dumnezeu îl lasă slobod pe pământ pentru cei buni ca şi pentru cei răi. Eu sfătuisem pe Domnul Hatman al dumneavoastră să stea binişor, dar n-a vrut să mă asculte. Rog pe Majestatea Voastră să ierte pe Cazacii mei. S-au – cam prea întrecut cu gluma”!

Ion Cazmir, înghiţind hapul, îşi pregăti o nouă oştire. Dar Vasile Lupu ce era să mai facă? Trimise de zor soli peste soli lui Timuş să-i spuie că-i dă fata, şi că-l pofteşte cât mai curând la nuntă la Iaşi, însă îl roagă, mult şi frumos, să-şi lase nuntaşii dincolo de Nistru. Hmielnicki răspunse că va veni singur dacă i se va trimite ostatici, icăci încredere nu mail avea în Domnul Moldovei. Niculai Buhuş şi Ioni Prăjescu fură trimişi zălogi la Cehrin, dar Hatmanului nu-i ajunseră aceşti boieri moldoveni. El cerea pe nepoţii lui Vodă, feciorii hatmanului Gavril şi ai logofătului Gheorghe, care porniră deci şi ei în Ucraina, până s-o isprăvi nunta aici.

Se zice că Vasile Lupu începu să se împace ou gândul să aibă de ginere pe fiul unui ostaş atât de vestit, care, la ocazie, i-ar putea fi de folos. Însă, fireşte că Domniţa Ruxanda era o sacrificată. Atâta trudă cu creşterea ei, aţâţi străluciţi peţitori respinşi, pentru a ajunge nevasta unui Cazac „abia ieşit din ţărănie” cum spunea Miron Costin şi care mai avea şi reputaţia de a fi crud şi trăsnit. Circula prin laşi un zvon „care de altfel corespundea adevărului adevărat: că Timuş omorâse pe mamă-sa vitregă.

Am arătat mai sus că războiul dintre Cazaci şi Poloni pornise – din nemulţumirea celor dintâi, fireşte – dar din punct de vedere al faptelor din, revolta sufletească a lui Bogdan Hmielnicki când văzu că nu poate căpăta nicăieri dreptate împotriva acelui Czapliński care-i omorâse fiul şi-i furase nevasta. Am arătat de asemeni, că, odată învingător, el îşi luase înapoi soţia, care era numai mamă vitregă a lui Timuş. Or, într-o zi, pe când Bogdan se afla în fruntea armatei, în Polo mă, Timuş *spânzură* pe soţia Jur tată-său de grinda uşii casei lor din Cehrin. Imediat după aceia, Bogdan se însură a treia oară cu Ana Zolotarenko. sora unuia din coloneii săi, aşa încât, de fapt, nu se ştie dacă Timuş n-o fi lucrat cumva „din ordin”.

În tot cazul zvonurile aceste nu erau făcută pentru a da încredere Ruxandei în viitorul fericirii ei, şi mult îngrijorată trebuie să fi fost biata Domniţă în aşteptarea celui de care urma să-şi lege viaţa.

Şi în sfârşit, sosi. Era în vara anului 1652. Prin Soroca şi Sculeni, întovărăşit de 3.000 ide Cazaci, apăru, Vineri 26 August, în faţa Iaşilor, unde-i ieşi întru întâmpinare Vasile Vodă, Călare, urmat de 8.000 de ostaşi şi de toată Curtea. Văzând acea mulţime de oameni, Timuş îngheţă, temându-se mereu de-o cursă. Când soonul său descălecă, sărutându-l pe amândoi obraji, el ide-abia putu să facă sforţarea de-al strânge moale la piept.

La vorbele, multe şi repezite, de bun sosit ce i le spunea Vodă, el rămânea mut, sugându-şi şi rozându-şi buzele. Wy-showski, în locul lui, răspunse câteva cuvinte de mulţumire, şi apoi, încălecând din nou cu toţii, intrară în oraş, îndreptându-se spre Gurtea Domnească.

Zaporogii lui Timuş erau urâţi şi slabi, dar foarte frumos îmbrăcaţi în haine polone furate de la morţii dim război, iar caii lor erau înşeuaţi în stofe scumpe brodate cu mărgăritare. Tovarăşi avea, printre oamenii mai de seamă, pe Fetera şi pe Wy-kowski, generalii lui tatăl său. Cât (despre el însuşi, doi martori oculari ni-l descriu într-un fel puţin măgulitor. Miron Costin spune că „avea numai singur chip de om, iar toată firea de hieară!”, iar un Neamţ care

era la narată (poate Adersbach) zice că este „un flăcău tânăr, stricat de vărsat, nu tocmai mic, destul de voinic şi grosolan (ein jünger pockennarbichter Kerdel, nicht gar klein, sondenn ziemlich stark unmdt grob)”. Purta o haină cărămizie şi pe deasupra o mantie roşie căptuşită cu samur, însă de la o cale de poştă se vedea că îmbrăcămintea aceasta nu era făcută pe trupul lui.

Alaiul care-l în tovărăşia era caracteristic. În afară de generalii tatălui său şi de cei 3.000 de zaporogi, mai erau câteva xădvane îmbâcsite Cu „druşte”, femei cazace care se spuneau rudele mirelui, precum şi 40 de care încărcate cu sare, căci fiul Hatmanului căzăcesc înţelegea să profite de nuntă pentru a face comerţ în Moldova.

Astfel sosi alaiul la Curte. La fereastră, de după perdea, trebuie să fi stat la pândă Domniţa. Muzicile cântau, tunurile bubuiau, socrul şi mirele descălecară, şi, urcând scara palatului, intrară amândoi în apartamentele lui Vodă, care erau mobilate şi împodobite foarte iluxos.

Vasile Lupu îi prezintă pe fiul său Ştefăniţă, copil de 10 ani, apoi rugându-l să stea, îi dădea zor mereu de bucuria ce are de a-l avea ginere, de una, de alta, de Moldova şi de Ucraina. Dar nimic; Tiimuş rămânea mut, de-ai fi crezut că-i este limba legată. Enervat, voievodul se sculă în picioare, rugând pe ginere-său să treacă în apartamentul ce-i rezervase, pentru a se odihni puţin şi a se curăţa de praful – drumului.

Timuş se retrase. După ce se ferchezui, intră în anticamera lui, unde-l aşteptau generalii cazaoi şi marii boieri ai Moldovei, care se uitau la dânsul „ca la un lup din stufiş (alss wie ein Wolfjf im Gestrauch”). Fără altă ceremonie, el le întoarse spatele, şi scoţându-şi briceagul, începu să-şi taie unghiile „în faţa unor oameni atât de subţiri ca boierii moldoveni” spune, indignat, Neamţul, care pare a fi fost de faţă.

La banchetul de seară nu fu nicio veselie, fiindcă Timus urmând a nu scoate o vorbă, Vasile Vodă, după mai multe încercări de a-l dezgheţa, foarte supărat tăcu şi el, aşa încât nimeni nu mai îndrăzni să vorbească. Părea mai

curând un praznic de înmormântare, decât unul de muntă.

Nu se ştie în care anume moment al zilei se întâlniră în sfârşit logodnicii. Dar se ştie cu toată siguranţa un lucru extraordinar. Că atunci când se întâlniră, Timuş plăcu Ruxandrei, şi de la început „împotriva oricărei aşteptări, ea îl iubi. Omul acesta ciupit de vărsat, necioplit, luară, avea probabil o înfăţişare bărbătească şi o mutră simpatică, care plăcea ferneelor. Căci nu numai Domniţa Ruxanda, dar şi Doamna Ecaterina îl găsi pe gustul ei. O sorginte polonă ne-o asigură, şi trebuie să-i dăm crezare, fiindcă nu văd de ce Polonii, duşmani de moarte ai Ca-Zaddor, ar fi spus-o dacă n-ar fi fost, şi fiindcă vutorul, aşa cum s-a scurs, stă martor colea că aşa a fost.

Aşa dar, la urma urmei, iată că această temută tragedie se isprăvea cu bine.

A doua zi, Sâmbătă, sub pretext că se găteşte de nuntă, Timuş nu veni la masă şi nici nu ieşi din odaia lui. De acolo, de la o fereastră, privi el în curte la horele întinse de jupânesele şi fetele boierilor, care-l! vedeau stând singur la geam, bând şi fumând, ceea ce era în ochii lor o nemaipomenită necuviinţă. În pitoreasca germană arhaică a secolului al 17-lea, Neamţul, care era de faţă, ne descrie lucrurile astfel: „Alle Bojaerinnen undt Frauenizimmer, sehr kostlich undt praechtig geschmuecket, tanz-ten im Schiloss undt Herr Timoschek soff im (am) Ferestre, fuer (vor) allen Leuten, Rauchtaback, unde sahe den vallachi-schen Getaenze zu”.

În sfârşit, Duminică 1 Septembrie, avu loc nunta. Ca şi la cea precedentă a lui Radziwiłł, mirele şi mireasa merseră la biserica Sfântului Nicolae (Domnul şi Doamna nefiind de faţă) îngenumehiară pe covor, primind binecuvântarea preoţească „dănţuiră împrejurul mesei, sărutară icoanele, căi cară galbenii, şi apoi, bărbat şi nevastă se întoarseră la palat unde Timuş, conform obiceiului, îşi sărută pentru întâia dată soţia, în faţa tuturor. Domniţa Ruxanda Hmielnicki izbucni în plânsete. Dar nu era, cum au crezut-o toţi câţi erau de faţă, din cauză că se vedea de acum prizoniera acelei fiare de lup cu

chip de om, ci era mai curând o destindere de nervi şi un plâns et de mulţumire că s-a isprăvit cu necontenitele mdoeli ale celor doi ani din urmă.

După această ceremonie a sărutului şi a plânsului, soţii se despărţiră iarăşi, pentru a merge la masă, el în apartamentele lui Vodă, ea într-ale Doamnei.

La ospăţ, dascălii se rugau, muzicele cântau, tunurile bubuiau, se bău foarte mult şi Timiş, înveselit, în sfârşit, deschise gura. Se plecă către Cotnariski, pisarul Domnului, şi-i spuse încetişor, în limba polonă, câteva cuvinte menite a fi traduse lui Vodă: „Mulţumesc foarte mult Mariei Tale. Totul e din belşug, ce-mi mai trebuie? Să ascultăm binecuvântarea

„Dumnezeiască. Să cânte muzica turcească; să bem în sănătatea lui Hmielnicki şi pentru unirea caselor noastre; în semn de bucurie, să dea drumul tunurilor”. Acum, înveselindu-i-se de-a binele, el porunci să vie muzica lui, şi zaporogii întinseră nişte căzăceşti, care avură darul să nu placă neamţului, căci, spune el, se învârteau ca nişte vite în moainlă. Cheful, cu beţie mare, ţinu până la unu din noapte.

Dincolo, în cămările Doamnei, lucrurile nu se petreceau mult mai decent. Ea fu nevoită, fireşte, să cheme la masă pe rudele mirelui, *d-uştele*. Când însă porniră logofeţii Doamnei după ele la gazdă ca să le aducă la Curte, nu le găsiră acasă, începură a le căuta prin tot oraşul şi, după multă bătaie de cap, le găsiră unde s-ar fi aşteptat mai puţim: la cârciumă, bând rachiu. Cherchelite cum erau, au fost aduse la masa domnească. Se purtată sălbatic şi obraznic. Una din ele, cea mai de frunte, *Hasca Canpiţa*, grasă şi beată, spuse rânjind Doamnei Ecaterina: „Am venit aici după pradă. Veţi fi voi mai subţiri decât noi, dar nu aşa că v-aţi dat idomniţa după un Cazac?” Când în să plece, Hasca, încurcând cărările, se rostogoli din susul scării până jos, treaptă cu treaptă, şi fu urcată rănită în răd-van. Celelalte cică se mai ţineau pe picioare, şi aşa, bete cum erau, fură duse la gazda lor înapoi.

Pe la unu după miezul nopţii, Timuş se sculă deodată

repede de la masă, merse să se schimbe, şi apoi se duse să-şi ia nevasta. Se pare că apartamentele ce li se rezervase tinerilor căsătoriţi nu erau la Curte, ci la mănăstirea Frumoasă. Acolo rămaseră ei închişi trei zile, fără a mai ieşi din casă, de cât doar Miercuri, ziua a treia, pentru o scurtă plimbare prin împrejurimi. Apoi, Joi, a patra zi, menseră la Curte să ia masa „în familie”. Nu erau la dejunul acela decât Timuş, Ruxanda, Vasile, Doamna Ecaterina, fraţii, surorile, nepoţii, şi verii mai de aproape ai lui Vodă. Încolo, nimeni nu intră în sufrageria domnească fiindcă, conform ceremonialului, mirele şi mireasa erau serviţi la masă de înşişi Domnul şi Doamna, cari, după felul întâi, se aşezară şi ei, urmând celelalte rude a servi cu rândul. După masă, Timuş şi Ruxanda dansară împreună, şi pe urmă uşile fură deschise tuturor pentru împărţirea darurilor.

Vineri, 6 Septembfie, plecarea. Au mers cu toţii, Voievodul, Doamna, toată Curtea, până la looul unde fusese întâmpinat Timuş la sosire. Acolo, bărbaţii au descălecat, femeele s-au dat jos dinrădvan, şi, pe când Vasile Vodă dădea ginerelui său cele din urmă sfaturi, Domniţa Ruxanda ţinea îmbrăţişată pe mamă-sa vitregă, şi plângea pe înfundatele. În sfârşit, ultimele săruturi, ultimul rămas bun, şi însurăţeii plecară, iar Vasile Lupu „a stat cu capul descoperit multă vreme” ukându-se după fata lui, cum se duce cu altul, aiurea, departe, cine ştie înspre ce destine.

Ce scurtă a fost fericirea acelei femei. O duse soţul ei în Ucraina, unde mu departe de Nistru, se întâlniră amândoi cu Hatmanul Bogdan Hmielnicki, pornind apoi cu toţii înspre Ce-hrin, capitala lor. Acolo petrecu Ruxanda toamna, iarna şi începutul primăverii. În April 1533 Timuş fu nevoit să-şi părăsească mevasta. Plecat cu o mână ide Cazaci într-ajutorul socrului său, care fusese alungat din scaun de către Logofătul Gheorghe Ştefan, el nu se mai întoarse în Ucraina decât trecător, în luna Iunie, după bătălia de la Finta. Abia dacă avu vreme s-o mai îmbrăţişeze odată pe Ruxanda, şi Vasile Lupu, alungat a

doua oară din scaun, îl chemă din nou, cât mai grabnic. Intrat în Moldova, el găsi, după cum am arătat în capitolul precedent, pe Vasile Lupu fugar, iar pe Doamna Ecaterina, cu fiul, cu rudele.cu boierii Cei veliţi, închişi în cetatea Sucevei. Ajutorul pe care încercă să i-l dea, îi fu nefast. Omorât de schija unui obuz – din artileria condusă de rivalul său Dumitru Wisznowiecki, care nu-i putea ierta că-i răpise pe Ruxanda – trupul lui fu îmbălsămat, acolo în cetate, şi păstrat până după capitulare. Trecem repede asupra tuturor acestor evenimente, fiindcă au mai fost expuse odată.

Doamna Ecaterina Ştefăniţă, nepoţii lui Vodă şi Cantacu-zinii, fură prinşi de Gheorghe Ştefan şi băgaţi în închisoare, iar Cazacii Zoporojeni se întoarseră în Ucraina, ducând cu ei trupul mortului lor căpitan. Pe drum, convoiul se întâlni cu Bogdan Hmielnicki, care, cu o puternică armată, venea, dar prea târziu, în ajutorul fiului său. Se zice că întâlnind acest lugubru Convoi, viteazul Hatman căzăcesc, muşcând din buze, ar fi spus doar atât: „Mulţumesc Ţie Doamne, că nu il-ai lăsat să cadă în mâna duşmanului”. Apoi, întorcându-şi din nou armele împotriva Polonilor, el porunci ca trupul fului său să fie dus la Cehrim, şi păstrat acolo în catedrală, până s-o întoarce el acasă după încetarea războiului, când se va proceda la înmormântare.

Între timp, Domniţa Ruxanda dădu naştere la doi gemeni

— De a căror soartă, de altfel, nu s-a mai putut afla niciodată nimic. Era lehuză când, la 22 Octombrie 1653, sosi în Cehrin corpul bărbatului ei.

Prin urmare, un an abia după căsătorie, Domniţa Ruxanda era văduvă. Şi nu putea avea mai mult de 23 sau 24 de ani. Atâta grijă cu creşterea ei, atâta izbucnium înainte de nuntă, pentru a-i da – poate – 6 luni de fericire, 6 alte luni de îndoială, şi apoi, în floarea tinereţii, s-o izbească deodată soarta atât de crud, încât nu-i mai putea lăsa nici iluzia măcar a unei fericiri viitoare.

Şi-m adevăr, Domniţa Ruxanda rămase o

nemângâiată văduvă. Socrul ei, Bogdan Hmielnicki, îi dărui cetatea Râşcovului, pe malul Nistrului, unde îşi petrecu zilele amărâte, privind de la o fereastră la stepele Ucrainii şi de la alta la câmpiile Moldovei

— Copilăria ei de-o parte şi fericirea năruită de alta.

Peţitorii nu lipsiră nici acum, când era o femeie părăsită, având pe mamă-sa în închisoare şi pertată-său în exil. Se pare că frumuseţea şi inteligenţa ei tot mai ademeneau curtezanii. Wisznowiecki o ceru iarăşi, stăruitor. Dar îl respinsese ea înainte, şi cum era să-l ia acum, după ce aflase că-i omorâse bărbatul?

*) Vezi capitolul XVII.

Un alt pribeag prin străinătăţi, ajuns în Ucraina, o văzu, se amoreză de ea şi-o ceru în căsătorie. Era nepotul lui Mihai Vi-tazul, fiul lui Nicolae Pătraşcu şi al Domniţei Ancuţa a lui Radu Şerban. Acel tânăr, numit Mihai după buniou-său, era inimos şi viteaz, dar şi el fără noroc. Născut şi crescut la Viena, la Curta Habsburgilor *), se apucă mai târziu să colinde ţările străine pentru a căpăta tronul Ţării Româneşti, pe care nici n-o cunoştea. Interesele lui îl duseseră la Bogdan Hmielnicki unde, văzându-i nora, o ceru în căsătorie. Dar Ruxanda îl respinse şi pe el, căci era hotărâtă să rămâie văduvă, lân amintirea celui pe care se vede acum lămurit că l-a iubit.

Ba mai mult chiar – pentru a rămânea cât mai credincioasă memoriei lui Timuş, ea numai voi să părăsească Ucraina. Când, în 11658, Gheorghe Ştefan fu alungat din Moldova şi Damna Ecaterina ieşi din închisoare, plecând cu Ştefăniţă la soţul ei la Constantinopol, Vasile Lupu îi trimise vorbă să vie acolo la el, pentru a fi cu toţii împreună. Dar ea nu se învoi. Un an mai târziu, în 1659, Ştefăniţă ajunse Domn al Moldovei, iar în 1660, Vasile Lupu murind, Doamna Ecaterina se mută din Stambul la Iaşi, la Curtea fiului ei. Stăruiră amândoi, şi mama vitregă şi fratele, să se întoarcă Ruxanda în ţară. Însă ea refuză din nou, cu îndârjire, să părăsească ţara ei adoptivă. Se întâmplă atunci un lucru ciudat şi aproape unic în Analele Istoriei. Ştefăniţă Vodă, băiat tânăr, inimos

şi – aşa se pare – cam într-o ureche, îşi strânse câteva mii de ostaşi şi porni să-şi ridice sora cu de-a sila. Cum ea locuia la Râşcov, pe malul Nistrului, îi fu uşor să treacă râul, fără a prinde Cazacii de veste, să înconjoare cetatea şi s-o asedieze. Dar Râşco-vul avea ziduri putemilce şi aprovizionare din belşug. O azi două, o săptămână, porţile rămâneau închise şi asediul devenea ridicol. Un frate împresurând pe sorănsa pentru a o scoate dintr-o cetate din care nu voia să iasă. Ştefăniţă plecă şi Ruxanda rămase.

Rămase multă vreme. În 1662 Ştefăniţă Vodă muri, iar Doamnei Ecaterina, după cum am arătat, i se pierdură urmele. Poate merse ea atunci la fata ei în Ucraina şi în tot cazul, timp de câtva ani, nu mai ştim nimic.de ele. Atât doar că socrul Ruxandei fiind mort ide mult (1657), ea rămase în bune legături de prietenie cu soţia hatmanului, Ana Zolotorenko, precum şi cu fiul lui, Jurie, care după moartea lui Bogdan fu ales hatman al Zaporogilor. Abia târziu, după moartea cumnatului ei Jurie, se hotărî în sfârşit Domniţa Ruxanda să părăsească Ucraina, deci abia atunci când nicio legătură n-o mai ţinea strânsă de ţara aceia pe care altă dată o iubise. Atunci se întoarse în Moldova stabilindu-se la o moşie ce avea în dar de la tatăl ei, Delenii, în judeţul Botoşani – moşie care începu mai târziu în mâinile

Cantacuzinilor 1), şi mai apoi într-ale familiei Ghica, care o mai stăpâneşte şi astăzi.

De altfel toată viaţa Domniţei Ruxanda, de când a rămas – văduvă şi până a murit, e învăluită într-o taină care nu ne-a fost încă dezvăluită. S-ar putea că acolo, în Cetatea de pe malul Nistrului, să se fi desfăşurat o lungă şi misterioasă dramă, al cărui1 deznodământ s-a înfăptuit abia peste vreo 35 de ani, într-aită cetate, a Neamţului. S-ar putea că fata lui Vasile Lupu să fii Tămas la Râşcov, nu de bunăvoie, ci silită, ca prizonieră a cuiva, şi ca atare fratele ei Ştefăniţă să fi venit la cererea ei s-o scape din închisoarea în care o ţinea un bărbat cu de-asila. Astfel s-ar tălmăci mai uşor asediul întreprins şi neizbutit al

cetăţii1 Râşcov de către iştjefan Vodă.

Dar cine o fi fost acel bărbat, care-o teroriza pe frumoasa Ruxanda? S-ar fi putut bănui că era Jurie, fratele lui Timuş – şi poate că în adevăr o fi fost chiar el, cel puţin la început. Dar mai în urmă, s-a ivit în viaţa Ruxandei un alt om, care a jucat un rol însemnat, cel mai însemnat din toate, deoarece a ajuns a fi ucigaşul ei. Îl chema Vasile Krupenski ştera, după bunicu-său, Polon, poate cu legături de pământ în Ucraina. Iar în Moldova era proprietarul moşiei Feredeni din ţinutul Botoşanilor, învecinată cu Delenii. El a fost – mai târziu de altfel – mare postelnic sub Duca Vodă şi sub Cantemir, şi era fiul cămăraşului Andronic Krupenski.

Pomelnicul Feredenilor") ni-l arată însurat „cu Domniţa Ruxanda, fata lui Vasile Vodă"; iar despre fiul său Sandu, pomelnicul glăsuieşte astfel: „fecior postelnicului Vasilică Crupenschi şi al Domniţei Ruxandei, fiica lui Vasile Voievod Al-banitul". Cum acest pomelnic dă întreaga spiţă a neamului Krupenski, riguros exactă după acte şi documente, căsătoria aceasta de-a doua a Domniţei Ruxandei ar părea posibilă de n-ar fi alte argumente împotriva ei.

Domniţa se întoarce în Moldova târziu, cam 20 de

») Prin testamentul Domniţei Ruxanda, care o lasă vărului ei primar Iordaclii Cantacuzino.

a) Se află în posesiunea familiei Krupenski şi datează din anul 1848, făcut după unul mai vechi, din anul 1802, care se zice a fi fost făcut după altul şi mai vechi din veacul al 18-a.

ani după nunta ei cu Timuş, şi se stabileşte – la moşia ei De-leni. Despre viaţa petrecută de ea acolo – vreo 14 ani – nu ştim nimic, sau aproape nimic. Ştim însă că în anul 1687, când regele Poloniei Ion Sobieski. care se afla în război cu Turcii, intră în Moldova devastând şi arzând tot ce întâlni în cale-i, Domniţa Ruxanda, cuprinsă de groază, fugi din Deleni, cu câteva slugi, ou bucate, cu scule, cu aurul ce de bine de rău putu strânge în grabă înainte de plecare. Ea se ascunse în cetatea Neamţului, care în

vremea aceia era mănăstire şi fusese chiar înfiinţată de tatăl ei, Vasile Lupu. „Acolo” zice Ion Neculce, cronicarul, „o găsi o ceată Tăzleaţă de Cazaci şi cu multe munci au muncit-o pentru avuţie, iar pe urmă i-au tăiat capul pe prag cu toporul. Spun cum să fi găsit la dânsa 19.000 de galbeni”.

Însă amănuntele acestui omor le aflăm din dosarul unui proces din chiar anul următor, 1688, când Iordachi Cantacuzino, moştenitorul Domniţei Ruxanda, întors din pribegia sa din Muntenia, cerea lui Vasile Krupenski averea furată de el de la fata lui Vasile Lupu *). Întreaga afacere este nespus de interesantă.

Constantin Vodă Cantemir părăsise Iaşii în grabă şi se coborâse la vale, cu boierii lui, cu slujbaşii, cu armata toată, înspre Huşi întâi, de unde apoi trecu Prutul în Buceag. Ca întotdeauna însă o seamă din boieri rămase în Iaşi, dându-se din partea învingătorului, ba făcând încă haz pe socoteala bietului Voievod fugar şi cântând în batjocură cântece despre el2). Printre aceşti boieri era şi postelnicul Vasile Krupenski. El întovărăşi pe Sobieski în urmărirea acestuia împotriva lui Cantemir până la Huşi, iar la întoarcerea lor spre Iaşi ceru regelui o ceată de Cazaci pentru a merge să asedieze cetatea Neamţului. Pentru a convinge mai uşor pe Sobieski îi spuse că fata lui Vasile Lupu età ascunsă acolo, Că ea are bogăţii fără număr şi că va merge el să i le aducă pe toate. Regele Poloniei îi dădu deci o mână de cazaci, care merse la Cetatea Neamţului – nu în „ceată răsleaţă” şi cu scop bine definit – sub conducerea postelnicului Krupenski. Ajunşi acolo ei începură asediul cetăţii, care deşi

—) Publicare de V.A. Ureche în Analele Academiei Române S. 11, T. XI. s) Vezi mai jos, cap. XXVII p.

era mănăstire, avea totuşi o mică garnizoană, şi chiar pare-se, destul – de vitează, căci ea rezistă mult până fu nevoită, poate din pricina foamei, să deschidă porţile cetăţii 1) Şi atunci se întâmplă acea grozăvie despre care vorbesc cronicarii, furtul averilor întâi, şi apoi omorul Domniţei, pe pragul uşii, Cu toporul. Acum se naşte întrebarea, de ce a făcut Krupenski nelegiuirea aceasta? Căci în tot cazul, după prădarea unei femei bătrâne şi rămasă fără apărare, omorul pare nu numai odios, dar şi inutil. Aşa încât singurul răspuns acceptabil, e că Vasile Krupenski postelnicul a săvârşit fapta lui din răzbunare. Dar răzbunare de ce, împotriva căror fapte?

Că Domniţa Ruxandra să fi fost nevasta lui, pare puţin pro) „Au dovedit Cazacii cetatea” zice unul din actele acelui proces, ceea ce dovedeşte că a fost rezisunţă din p. putea asediaţilor.

babil, cu toate aserţiunile pomelnicului din Feredenii Mai întâi un inel de-al ei din anul 1680 purta încă iniţialele R.T. (Ruxandra Timuş) l), şi al doilea, dacă ar fi fost ea

măritată Cu Vasile Krupenski şi ar fi avut cu el un fecior legitim, pe Sandu, averea ei ar fi rămas fiului, nu nepotului Iordachi Cantacuzino.

Atunci ce s-a întâmplat? De ce a căutat Krupenski, vecinul de moşie, să afle ascunzătoarea Domniţei, de ce a descoperit acea ascunzătoare lui Sobieski „*prin trădare*”, cum zic actele procesului sus pomenit, şi de ce s-a dus s-o asedieze, de ce a omorât-o?

Acolo, în castelul de pe Nistru, o fi fost ea timp de 20 de ani prizoniera unui om pe care nu-l voia? i-o fi făcut un copil, pe Sandu? o fi chemat pe fratele ei s-o despresoare? o fi fugit în sfârşit în Moldova? Şi după alţi 14 ani, fiind ţara toată în bejănie, i-o fi căzut acum lui Krupenski prada în mână, de s-a dus să-şi răzbune, s-o jefuiască şi s-o omoare?

Ce taină pluteşte în jurul acestor întâmplări de demult, şi cine le va desluşi vreodată2).

*) V.A. Ureche or>. cât.

3) Actele publicate de V.A. Ureche, precum şi pomelnicul de la Feredeni, mi-au fost comunicate de d. Paul Krupenski, cunoscutul nostru miniaturist.

Dintr-o scrisoare a părintelui I. Mitescu, Econom-Stavrofor, către autorul acestei cărţi, aflăm că la Deleni, de unde este părintele băştinaş, mai există şi astăzi ruinele caselor Domniţei Ruxandei, în apropierea actualului conac al domnului Gr. Ghica. Nu departe de aceste ruine se află, încă în bună stare, o cruce mare de piatră, numită de oamenii din partea locului „Crucea Domniţei”. Bătrânii din împrejurimi ştiu să povestească frumos o vechie legendă, după care Domniţa Ruxanda, ieşind într-o zi de acasă, la plimbare, cu careta cu 8 cai şi cu o numeroasă slujitorime, se întâlni în drum cu boierul Crupenschi, *vecinul ei de moşie*, care o pândea de mult ca s-o fure. O luptă s-a încins atunci între oamenii lui Crupenschi şi ai Domniţei, din care aceştia din urmă rămaseră învingători. Drept laudă Domnului c-a scăpat de primejdie, făcu Domniţa acea „Cruce de Piatră” pe margine de drum.

Această legendă, pusă în legătură cu faptele care

reiesă din dosarul procesului Iordachi Cantacuzino, duc la concluzia că Pomelnicul Feredenilor conţin o informaţie, care, dacă nu corespunde poate cu totul adevărului, ne deschide însă calea acelei ipoteze că, probabil la Râşcov fiind, Domniţa Ruxanda a fost „prizoniera” lui Vasile Krupenski, prizonieră în amândouă înţelesuri ale cuvântului.

* * *

Gheorghe-Ştefan Voevod

După d. N. [orga.

— *Istoria Românilor în chipuri şi Icoane*.

CAPITOLUL XXII.

DOAMNA SAFTA A LUI GHEORGHE ŞTEFAN ŞI PRINCIPESA MIHAILOWA

I

AŢA în sfârşit o căsătorie romantică, făcută împotriva oricărei reguli stabilite, fără peţire, fără foaie de zestre, fără cheful de trei zile şi de trei nopţi, obligator în casele boiereşti.

Să dăm cuvântul bătrânului cronicar Ion Neculce, cel ce ştie să povestească cu atâta farmec toate nimicurile vieţii, nimicuri cari, atunci când trăieşti în ele, sunt de fapt esenţiale.

„Gheorghe Ştefan Vodă, când era boier, murindu-i jupăneasa, a rămas văduvei; şi întâlnind o jupânească săracă, frumoasă, tânără, anume Safta de neamul Boeştilor, au întâmpinat-o pe drum mergând eu rădvanul la Iaşi, şi a poprit rădvanufl cu sila, şi s-a suit fără de voie înăuntru, şi a întors rădvanul înapoi la casa lui. Şi pe urmă a primit şi ea şi s-a cununat cu dânsul, care a ajuns de-a fost şi Doamnă”.

Gheorghe Ştefan era fiul logofătului *Dumitraşcu Ceaurul 1*) din Buciuleşti pe Bistriţa, şi a jupânesei sale *Zirtica Mogâlde2*) de la care moşteni, împreună cu fraţii lui, Vasile şi Grigore, o foarte mare avere. Întreaga vale a Siretului, dinspre munte, era a lor, de la Buciuleşti până dincolo de Trotuş: Răcăciuni, Valea Rea, Bogdana, Caşin, câte şi mai multe. Ridicat la rangul de mare logofăt „cel dintâi boier al Ţării, el era în acelaşi timp şi cel mai bogat din toţi, afară poate de vestitul Ursaohi, despre care se zice că nu-şi mai putea număra moşiile.

») Dumitraşcu era fiul lui Ştefan, care era fiul bătrânului Ciaurul şi al Margăi. Dintr-o nepoată de frate a voievodului se trage familia Ceaur-Aslaa de astăzi.

») Revista Ion Neculce. F. 8.1930 p. 236.

Nu se ştie cine a fost întâia lui nevastă, cu care n-a avut copii, i precum n-a avut nici cu a doua. Aceasta – Safta furata din rădvan – era fiica Vistiernicului Toader

Bou şi a Agafiei Prăjescu).

În timpul boieriei soţului ei nu se ştie de fapt nimic despre ea, decât felul cum a fost. furată, ila drumul mare, şi învoirea silită ce-a dait-o pe urmă la căsătoria ei cu răpitorul.

Planul era prin urmare bine chibzuit. Înlăuntrul ţării el atrăsese din parteii pe Ştefan serdarul, comandantul efectiv al oştirilor"), iar în afară se asigurase de sprijinul voievozilor vecini, care trebuiau să-i trimită două corpuri de armată, ce urmau să intre în Moldova unul pe la Focşani şi celălalt pe la Oituz. La Iaşi, în afară de conspiratori, nimeni nu bănuia nimic, nici mă) Agafia era fata lui Ion Prăjescu şi a Nastasiei Gane, fiica lui Cozma Şarpe postelnicul (vezi p. 74). Cât despre Toader Boul ei era strănepot lui Dragoş Bou, vornicul lui Ştetan cel Mare. Familia Boul se numea şi Bour. Ştetan Bour, fratele Doamnei Safta, fost clucer în 1639, era ginerile lui Ştetan Vodă Tomsa. (Revista Ion Neculce, 1931, p. 63), iar surorile Saftei erau Paraschiva, măritată cu baronul Iuliu Tarquato Frangipani, Au ţa, nevasta loc Pătraşcu Ciogolea, şi Maria a stolnicului Niculachi Siachil. (Vezi tabela gineologică).

*) Hatman fiind Gheorghe, fratele lui Vodă, care pare a fi lăsat grija oştirei pe seama serdarului său. (Acesta a fost al 2-lea soţ al Doamnei Da-fina Dabija, vezi cap. XXIV).

Gheorghe Ştefan, înălţat mereu în ranguri, ajunse logofătul lui Vasile Lupu şi omul lui de încredere. Pe el îl trimitea voievodul prin ţerile vecine de câte ori avea ceva de comunicat lui Matei Basarab sau lui Gheorghe Rákóczi. Se zice că, profitând de desele lipse din ţară ale logofătului său, Vasile Vodă, care era foarte muieratic, s-ar fi legat de jupăneasa Safta. c-o fi sau nu adevărat, în tot cazul Gheorghe Ştefan răspândi el însuşi zvonul acesta. Punându-şi de gând să răstoarne pe Vasile Lupu din domnie, el atrase o parte din boieri în conspiraţie, îndeosebi pe fraţii Ciogolea şi pe serdarul Ştefan, spunându-le, între altele, că Vodă i-a necinstit casă, fapt care nu suferea să rămâie nerăzbunat. Profitând în acelaşi

timp şi de reînnoitele lui solii la Bucureşti şi la Cluj, el se înţelese cu voievozii Munteniei şi Transilvaniei, neîmpăcaţii duşmani ai lui Vasile Lupu, pentru a căpăta sprijinul lor.

car fraţii Cantacuzino, care de altfel au stat totdeauna cu ochii în patru pentru a apăra domnia voievodului lor. Unul din ei, marele. vistiernic Iordachi, văzând într-o zi pe Gheorghe Şteian stând, în Divan cu toiagul la gură, îl întrebă în glumă: „Ce zici în f lucr, dumneata, Logof ete?”. Iar el, atât era de sigur de taina lui, încât îşi permise să răspundă: „Zic în fluier să mi se coboare caprele de la munte, şi nu mai vin”. El a răspuns în pildă, spune Ion Neculce, şi alţii nu s-au priceput că aşteaptă oştile ungureşti să vie de peste munte.

În sfârşit, în preajma Paştilor, Joia înainte de Duminica. Floriilor, îi veni vestea că au păşit străinii în ţară. Des de dimineaţă, pe când se pregătea Vodă să meargă la biserică, logofătul să şi înfăţişă la curte, rugându-l să-l lase să plece îndată la moşie, căci îi zace acolo jupăneasa bolnavă de moarte. Şi învoirea fiindu-i dată, Gheorghe Ştefan, a cărui nevastă era sănătoasă tun, porni în toată graba în josul ţării să întâmpine armatele ardelene.

A doua zi, spătarul Costea Ciogolea, cuprins de o târzie re-muşcare, urca dealul mănăstirii Aroneanului şi luând la o parte pe egumenul Iosif, îi încredinţă o scrisoare către Vodă, făcându-l întâi să jure că niciodată nu va destăinui Cine i-a dat răvaşul. Acest egumen era duhovnicul lui Vodă şi a tuturor ooierilor. El porni îndată la curte şi dete plicul Domnului, care ne-bănuind nimic, îşi poate închipui oricine cu ce mirare citi rândurile următoare, ce n-au fost păstrate întocmai: „Milostive Doamne, eu, unul din slujitorii Mariei Tale, mâncând pâinea şi. sarea Mariei Tale de atâţia ani, ferindu-mă de osândă să nu vie asupră-mi, îţi fac ştire Mariei Tale pentru Ştefan Gheorghe Logofătul cel mare, că-ţi este adevărat viclean, şi s-au ajuns cu Rakoczy şi cu Domnul Muntenesc, şi sunt gata oştile să vie asupra Mariei Tale, de care lucru

adevărat să crezi Măria Ta că nu este într-alt chip”.

Abia atunci înţelese bietul Vasile Lupu ce însemna boala jupânesei Safta, a cărei girjă te pomeneşti c-o şi purtase. Toată osteneala Ce-şi dădu, toate ameninţările ce întrebuinţă pentru a afla cine a încredinţat lui Iosif scrisoarea, fură zadarnice, căci egumenul jurase că va păstra taina Vodă trimise atunci după mitropolitul Varlaam, care dezlegă pe egumen de jurământ „ca pentru un lucru care se atinge de Domnie şi de atâtea case”. Abia tund se înduplecă popa să destăinuiască numele celui care-i dăduse scrisoarea. Vasile Vodă îşi repezi oamenii acasă la Ciogolea şi-l aduse legat la Curte, precum şi pe frate-seu şi pe serdarul Ştefan. Îi bägă apoi la închisoare, până va putea pune mâna şi pe Gheorghe Ştefan, pe urma căruia trimise în grabă pe vătavii de Aprozi Sculi şi lacomi. Între timp însă Gheorghe Ştefan se împreunase cu oştile ungureşti şi munteneşti, care întâlnindu-se cu vătavii lui Vodă la Roman, deschiseră focul asupra lor. lacomi fu împuşcat, iar Sculi, scăpând cu fuga, se întoarse într-un suflet la Iaşi, pentru a istorisi acolo cele văzute şi întâmplate.

Pricepând astfel Vodă că cele destăinuite în scrisoare sunt adevărate – el porunci seimenilor săi să omoare pe iciogoleşti şi pe Ştefan Serdarul, chiar atunci, în noaptea aceea, dinaintea jitniţei domneşti din Curte.

Iordachi Cantacuzino, cumnatul lui Vodă, stăruise din răsputeri ca boierii aceştia să nu fie omorâţi întrucât lor le datora Vasile Lupu descoperirea complotului. Când aşa dar la miezul nopţii, fu trezit din somn, aducându-i-se vestea că Domnul o-morâse pe foştii conspiratori, vistiernicul Iordachi, suspinând din greu zise: „Au pierit boierii? Ah! ce s-a făcut!” Aceste sunt amănunte, care pot pare fără interes. Dar Istoria noastră duce lipsă de micile amănunte ale vieţii zilnice, cele care dau colorit şi relief dispărutului trecut. E bine să se ştie vorbele morţilor de demult, pentru a cunoaşte felul cum grăiau şi simţămintele de care erau stăpâniţi. Prin vorbele aceste, rostite în spaima nopţii: „Au pierit boierii? Ah! ce s-a făcut!” cunoaştem noi sufletul

acestor atât de lăudaţi boieri Cantacuzini, mai bine decât din toate tămăelile ce le-au făcut cronicarii.

Ce-a urmat pe urmă, cunoaştem din capitolele precedente. Fuga lui Vasi] flupu, înscăunarea noului voievod, alungarea lui din domnie de către Timuş Hmielnicki, victoria de la Finta, a doua fugă a lui Vasile Vodă şi în sfârşit grozavul asediu de la Suceava. În care doi oameni din afară pândeau pe doi oameni dinlăuntru pentru nişte ambiţii, nişte răzbunări personale t

Wisnowiecki pe Timuş din pricina Ruxandei, şi Gheorghe Vodă Ştefan pe Doamna Ecaterina din cauza Saftei.

Am arătat de asemeni cum a înţeles, lipsit de orice mărinimie, să-şi răzbune noul Voievod, vrând întâi să-şi bată joc de Doamna lui Vasile Lupu, care-l „sudui", spune cronica, tratându-l de „dulău fără obraz", cum o închise apoi împreună cu fiul ei şi cu Cantacuzineştii, la Buciuleştii lui de pe Bistriţa, amenin ţând-o c-o s-o înece în apele râului, şi ţinând-o apoi acolo la opreală în tot timpul domniei lui.

Această domnie n-a fost nici strălucită, nici măcar într-un nimic însemnată. Dacă figura acestui voievod interesează astăzi, ea ne atrage mai mult prin nenorocirea lui după ce n-a mai fost Domn, decât prin faptele ce-a făcut pe când era. A domnit vreo patru ani şi jumătate, din 1653 la 1658, în care timp nici despre Doamna Safta nu putem afla nimic.

O coaliţie a Suediei, a Prusiei, a Transilvaniei, a – Munteniei şi a Moldovei împotriva Poloniei – primul plan de împărţire a Poloniei ce s-a născut în mintea vecinilor ei – a făcut pe Gheorghe Vodă Ştefan să ia armele împotriva regelui Ion Cazimir. Războiul, nenorocos, a întors pe fieştecare de unde venise, iar voievozilor noştri le-a sosit şi destituirea din Stambul, căci Poarta nu voia să aibă aerul de-a fi sprijinit această nechibzuită acţiune. Domn al Moldovei fu numit bătrânul Gheorghe Ghica, care era capuchihae la Poartă. Însă Gheorghe Ştefan nu se supuse poruncei Padişahului. El trecu în Transilvania, de unde,

luând ajutor de la Rákóczi, se întoarse în ţară cu o armată de Unguri, însă fu bătut la Strunga de către Grigore Ghica, fiul voievodului, care, în amintirea acelei izbânzi ridică o movilă, ce se mai vede. şi astăzi în faţa stabilimentului băilor.

Gheorghe Ştefan se retrase la Caşin, moşia lui, luând pe Doamna Safta cu el, precum şi pe frate-său Vasile hatmanul. În curtea acelei mănăstiri cu ziduri puternice avea un palat domnesc, clădit de el, ale cărui ruine astăzi nici nu se mai văd. Fiind urmărit, nu putu zăbovi mult acolo. O luă mai departe prin munţi, înspre graniţa Ardealului. Sus, pe Clăbuc, se opri cu ai lui să ia masa pe-o stâncă mare pătrată ce se afla acolo, şi, ridicându-şi cupa de vin într-un ultim adio Moldovei, porni

21

apoi fugar prin străinătăţi şi nu se mai întoarse. Noi toţi câţi am făcut războiul prin meleagurile acelea am trecut pe la stânca Olăbucului pe care au bombardat-o Nemţii în 1916, trei săptămâni de-a rândul. Dar masa lui Vodă Gheorghiţă a rămas întreagă, nebiruită nici de vreme, nici de ghiulelile Neamţului. Sătenii din partea locului mai vorbesc astăzi încă după aproape 300 de ani, de Masa lui Vodă şi de pribegia „unui bătrân Domn moldovean” al cărui nume nu-l mai ştiu.

La curtea lui Rákóczi, fugarul voievod nu rămase mult, Principele Transilvaniei, învins de Poloni, simţea acum clătinându-i-<se tronul sub picioare. Avea destulă grijă pentru el însuşi, ca să se mai încurce cu necazurile altuia. Gheorghe Ştefan pomi deci mai departe, ducându-şi cu el calabalâcul: nevasta, fratele şi o întreagă Curte.

Pribegiile aceste, care au ţinut zece ani, sunt extrem de interesante, însă nu intră în cadrul studiului nostru. Le vom arăta numai, pe scurt, întrucât ele sunt atingătoare de vreun amănunt ce-am putea culege despre Doamna Safta şi despre o rivală de-a ei, ce se ivi deodată, în zbuciumul acelei vieţi petrecute în ţări străine.

Ioan Neculce, într-o „O seamă de cuvinte”, spune că Gheorghe Vodă. Ştefan prinse a urî pe Doamna Safta şi o

alungă de la sine. Informaţia cronicarului este greşită. El şi-a iubit nevasta până la urmă, iar dacă s-au despărţit, vina nu a fost a lui, după cum voi arăta mai jos.

Peregrinările aceste ale foştilor voievozi, nu era simple călătorii. Erau deplasări în bloc, ale unui întreg aparat de curte: boieri, secretari, medicul, duhovnicul, servitorii, bucătarii, grăjdarii, un ghiduş ca piticul Bolea al lui Petru Şchiopul sau ca cocoşatul lui Radu Şerban. Mai veneau rudele: fraţi, surori sau veri; şi apoi idoamna, care-şi avea şi ea Curtea ei.

Din tovarăşii lui Gheorghe Ştefan cunoşteam mai întâi pe frate-său Vasile Ceaurul, fost hatman, pe cumnatul său Alexandru Iuliu Torquato, baron de Frangipani pe Constantin Nacu, care-şi zicea „colonelul Nacolowâtz”, pe boierul Gaspar Hidi, pe

») Vezi nota 3, p. 306. Familia Frangipani, din Roma, este vestită în Istorie. Numele, frânge-pâne, vine de la întemeietorul ei care, într-o vreme de foamete, a distribuit pâne poporului. În luptele dintre Guelfi şi Gibelini, Fran ieromonahul Antonie din Moldoviţa, duhovnic şi secretar pentru limba românească, şi pe Iacob Harsany (din Hârşani, Făgăraş) secretar pentru limba germană şi latinească. Iar dintre tovarăşele Doamnei Safta, cunoaştem pe Ştefana Mihailowa, o tânără circaziană, care-i servea, să zicem aşa, de „Doamnă de onoare”.

În anul 1662, aflăm întreagă această curte colindând Germania, la prinţul Wenzel von Lobkowitz, la *contele* de Rothal (în Moravia, la moşia Belesow), apoi la lena, unde Vasile Ceaurul pare a fi părăsit pe frate-său, căci nu-i dăm de urmă în celelalte pregerinări. Lângă Viena, convoiul exilaţilor e prădat de hoţi, iar în Viena Gheorghe Ştefan încape în mâinile unui cămătar Iacob Frănkl, cu care pe urmă, pentru un juvaier amanetat, se ciorovăieşte ani de zile. În sfârşit, la începutul anului 1663, fostul Domn se hotărăşte a pleca la Moscova, spre a cere ajutorul Ţarului pentru a-şi recăpăta domnia. Cum el nu putea trece prin Polonia, unde era privit ca un trădător, ocoleşte acest gipanii au ţinut partea acestora din urmă. Unul din cei mai

celebri din ei, Cincio Frangipani, a bătut în biserică, stâlcindu-l, pe papa Qelosie II, şi apoi l-a gonit din Italia. O ramură din această familie s-a stabilit în Ungaria. Alexandru Iuliu Torquato, cumnatul Domnului Moldovei, era coborâtor din Francisc Frangipani (cel care a luptat împotriva împăratului Leopold al II-lea) cumnatul Doamnei Despina a lui Neagoi Basarab şi a Doamnei Elena a lui Petru Rareş (vezi cap. VII, nota).

De altfel Alexandru Torquato era văr al treilea cu soţia sa Paraschiva Boul prin următoarea încrengătură:

Ion Brancovici
Despot = Elena Iaxici
I
Miliţa Elena Maria o fată
= Neagoi Basarab = Petru Rareş v.v. = Ferd, Frangi
= Teodor Prăjescu v. v. pani Vei vistier
I L
X Ion Prăjescu
= Nastasia Gane tata lui Cozma Şarpe postelnic
X Agafia Prăjescu
= Teodor Boul vei vistemic
Al. Iuliu Torquato = Paraschiva Boul

Baron Frangipani regat, îndreptându-se prim Prusia în ţările Baltice. La Berlin, cu câteva luni mai înainte, văzuse pe Electorul de Brandenburg Kurfürstul Friedrich-Wilhelm, care, în amintirea serviciilor ce-i prestase Domnul Moldovei în timpul războiului împotriva Poloniei, îl primise ca pe un prieten, ajutându-l şi cu bani de drum. Între timp sărăcia începuse a se face simţită. Boierii şi servitorii îl părăseau, căci cereau lefurile lor în fiecare lună, şi bietul om nu le putea împlini. Ajuns în ţările baltice, la Dorpat în golful Riga, se dezlănţui şi drama familiară. Doamna Safta, sătulă de atâta du-te-vino. hotărî să-şi părăsească bărbatul. Voia să se întoarcă în Moldova, să caute acolo odihnă pentru bătrâneţele ei. Poate – nu putem şti – legătura dintre soţul ei şi Ştefana Mihailowa, începuse. Poate era geloasă, poate numai trudită. Dar în tot cazul, sigur este că nu a plecat alungată de soţul ei.

Dimpotrivă, acesta o rugă cu stăruinţă să rămâie, după cum se vede dintr-o scrisoare de-a lui, în care se plânge amar că Safta l-a părăsit. Tânără, ea se lăsase furată din rădvan, însă bătrână, a fugit dânsa, lăsându-şi culcuşul slobod pentru cine o vrea să i-l ia. I i-a luat Ştefana circasiana, de nu cumva i i-o fi suflat de mai înainte. Iar de atunci încolo, această ibovnică rămase credincioasă şi neclintită pe lângă pribeagul Domn, de-a ajuns mai târziu să-şi zică şi Doamnă, fiind printre străini întotdeauna privită ca atare.

Doamna Safta în schimb se întoarse în Moldova, unde trăi, după dorinţa ei, singură la ţară. În timpul pribegiei sale, fiul lui Vasile Lupu, Ştefăniţă Vodă, ajunsese Domn al Moldovei. Una din primile lui griji fusese, fireşte, să-şi răzbune de toate neajunsurile suferite de el şi) de mamă-sa de la Gheorghe Vodă Ştefan. Confiscă deci toate moşiile acestuia, printre care şi Răcăciunii (Bâcău), sub cuvânt că fostul voievod datorea, de pe când era boier, 200.000 de taleri lui Vasile Lupu. Răcăciunii fu apoi vândut lui Istrati Dabija (viitorul Domn), care dădu moşia în zestre fiicei sale Maria, căsătorită cu postelnicul Iorda-che Ruset.

Această Maria Ruset, care muri de altfel mai târziu în facere, era fina Doamnei Safta, şi poate din această pricină putu bătrâna Doamnă, întoarsă din pribegie, să capete înapoi o moşie care trecuse între timp prim diferite mână. În tot cazul a f lăm pe Safta stabilită acolo, la vechia aşezare a soţului ei, trăindu-şi bătrâneţele, liniştită şi nestingherită de nimeni până în 1675, când, urcându-se Antonie Ruset în scaunul Moldovei, moşia fu revendicată din nou, şi anume de chiar Iordachi Ruset, fostul bărbat al Mariei Dabija. Se naşte un proces lung şi gălăgios, pe care-l câştigă, fireşte, nepotul noululvoevod. Favpţifis, mele de care ne plângem astăzi sunt numai un îndepărtat ecou al grozavelor nedreptăţi de pe vremuri! iată Safta, alungată de pe moşia ei, ceru să i se plătească cel puţin cei 2000 de taleri ce i-ar fi datorat Dabija-Vodă, şi în tot cazul să i se restituie lucrurile ce dăduse ea, când plecase în pribegie, în păstrarea rudei şi prietenii sale, Doamnei Dafinei

(nevasta lui Dabija). Aceste lucruri erau: o caretă, care a fost oprită la Curtea Domnească, şi o pereche de ceprage cu mărgăritari. Însă careta se dovedeşte a fi fost dăruită, nu împrumutată, iar cepragele, pretindea Iordachi Ruset că „nu-i cum dzice ea, numai că fiind fiica Doamnei Dafina, Maria, botedzată de dânsa, fostu-i-le-au dăruit încă când a venit din pribegie, ca pe-o fină a sa”. Safta, exasperată – e gata să jure că nu este adevărat, şi atunci Iordachi Ruset „vădzând cum este ea bucuroasă a merge să giure fără nicio cale şi să-şi pune sufletul pentru nemică, datu-i-au ceprazele înapoi la mâna ei, ca să nu aibă ce mai dzice alta”.

Unde a mai trăit Doamna Safta pe urmă, nu ştim însă, 20 de ani după moartea soţului ei, o mai aflăm în viaţă, iscălind încă „Doamnă a Ţării Moldovei”, şi punând pe scrisorile ei pecetea domnească cu stema ţării. Încă *fai* 1699, bătrână de peste 80 de ani, ea pare a mai fi fost în viaţă).

Pe când Doamna Safta îşi ducea de-acum în ţară un trai mai mult amărât, pribegiile lui Gheorghe Ştefan urmau, multe, variate, grele. În Rusia niciun noroc. Ţarul primi cu deosebite onoruri pe acest voievod detronat, care, trecând pe străzile Moscovei cu 75 de persoane ce-l întovărăşeau, venea „nu pentru a cere pâne”, ci pentru a fi de folos creştinătăţii, propunând, din partea împăratului Leopold, zicea el, o cruciată împotriva Turcilor. Însă propunerea sa, ascultată politicos şi rece, fu respinsă.

Întors în Germania, Gheorghe Ştefan se stabili, ca să zi) N. Iorga, Studii şi Documente, XI p. 93.

cern aşa definitiv, Ia Stettin pe marea Baltică, trăind întâi luxos în frumosul castel de acolo din mila Kurfürstului Friederich-Wilhelm. O corespondenţă de câţiva ani între fostul Domn al Moldovei şi Palatinul de Brandenburg, ni arată oarecare amănunte din viaţa de pustnic ce ducea exilatul în acele îndepărtate meleaguri. Îi plăcea băutura Moldovanului nostru. „Vreau vim bun, potrivit temperamentului meu*” cria el într-un rând. Dar în genere predominau cererile de bani. „N-aş vrea să fiu la vârsta mea batjocura oamenilor, sau de râsul prinţilor vecini-l”

Cu o rară bunăvoinţă, Marele Kurfiirst îi făcea întotdeauna pe plac, afară de-un lucru care nu stătea în puterea lui, anume restituirea scaunului Moldovei. În vederea acestei ambiţii, Gheorghe Ştefan plecă şi la Stockholm, la regele Suediei (1655) unde rămase 6 luni, tot fără niciun rezultat practic. Întors prin Danemarca, iarna, făcând şi o bucată de drum cu sania, se stabileşte din nou la Stettin, de unde începe o corespondenţă cu regele Angliei şi cu regele Franţei. La Londra, la Curtea lui Carol al II-lea, trimite pe „colonelul" Nacu, iar la Paris, sau mai curând la Versailles, la Ludovic al XIV-lea, purtătorul scrisorilor sale exa Spătarul Milescu, cel ce fu mai târziu învăţătorul lui Petru cel Mare afsusiei, cel ce călători în Mongolia şi în China, mâncând la masă cu împăratul de la Soare Răsare, cel ce deveni unul din marii geografi ai Europei cu reputaţie mondială.

Din toţi monarhii pe care-i imploră bietul Gheorghe Ştefan, cel mai bine voitor îi fu Ludovic al XIV-lea, care în 5 iferite rânduri şi cu stăruinţă interveni pentru el la Poartă. E ciudată această corespondenţă din care rezultă că marele rege al Franţei, unul din cei mai puternici monarhi ai lumii, *Le Roi Soleil*, considera pe acest „pauvre prince" cum îl numea De la Haye), ca un suveran decăzut, dar totuşi ca un suveran, deci un egal de-al lui, un văr. Iată una din scrisorile sale din Iulie 1667:

„Mon cousin, J-ay recu par les makis du Baron Spatarius 2), cy-devant vostre general, la lettre que vous m-avez escritte, et aussitost J-ay expedie l-ordre au Seigneur de la Haye, mon ambassadeur à la Porte Ottomane, afin qu-il employe efficacement

—) Ambasadorul Franţei la Constantinopol.

3) Milescu a fost cunoscut în străinătate numai sub numele de Spatarius.

mon nom et mes offices pour vostre restabilissement de la maniere qu-il jugera plus propre pour vous estre utile.

— ay beaucoup d-estime et d-affection pour vostre personne. Je souhaiterois bien d-estre en estat de pouvoir

vous soulager dans vos malheurs que je prie Dieu de faire bientost cesser et de vous prendre, monsieur mon Cousin, en să sainte et digne garde. Louis”.

Intervenţiile lui Ludovic al XIV-lea nu fură eficace. De altfel ambasadorul său puse puţină râvnă în executarea ordinelor regale. Pe de altă parte, banii trimişi din Berlin la Stettin se împuţinau din an în an, şi sănătatea lui Gheorghe Vodă Ştefan se împuţina şi ea. Suferea de podagră, şi, poate, şi de bătrâneţe. Ar fi vrut să plece (iar în Rusia, unde-l poftea acum ţarul să locuiască „până la sfârşitul zilelor sale, pentru a nu mai trăi printre oameni de altă credinţă”. Boala îl împiedică însă să întreprindă această nouă călătorie. La 28 Ianuarie 1668, presimţindu-şi sfârşitul, fostul voievod al Moldovei scrie Palatinului de Brandenburg o duioasă scrisoare de mulţumire şi de rămas bun, şi câteva zile mai târziu îşi dete, acolo în castelul de pe malul Balticei, obştescul sfârşit, în braţele credincioasei lui tovarăşe ai ultimilor ani, Ştefana Mihailowa.

Câteva scrisori anterioare acestui eveniment, ne-o arată pe

Ştefana într-o lumină favorabilă, femeie deşteaptă, harnică şi curajoasă. A îndurat scăderile iubitului ei, boala acestuia, şi sărăcia cu resemnare. Însă deznodământul fatal o zdrobi, luându-i toate puterile. Un apel desperat către Kurf iirstul Friedrich-Wilhelm ne-o înfăţişează zăpăcită de durere şi de grija viitorului ei: Vă rog să mă iertaţi şi să mă găsiţi demnă de compătimirea, ajutorul şi sprijinul Vostru, lăsând să strălucească mila şi mărinimia Voastră şi asupra-mi, sclava voastră prea supusă, acum de toţi părăsită”. Îi cere mai departe învoirea de-a transporta trupul „soţului” ei în Moldova, sub înalta-i protecţie, solicitând bilete de liberă trecere, pentru a fi sigură de făcătorii de rău. Şi iscăleşte (pe latineşte) „a Serenităţii Voastre servă prea obligată, Zetefana Mihailowa, rămasă văduvă şi *principesă* a prea înfăţatului Domn al Moldovei”.

Dar „văduva de toţi părăsită” devine ţinta invidiei şi a răutăţii omeneşti. Grigore Ghica – cel pe care l-am arătat mai sus învingând pe Gheorghe Ştefan da Strunga – după

ce ajunsese el însuşi Domn al Munteniei, era acum mazil la Viena. De acolo începe o campanie de nesfârşite uneltiri pentru a pune mâna pe ce brumă de scule şi juvaiere ar mai fi rămas de pe urma defunctului voievod. Printr-un prieten al său care se afla la Curtea din Berlin (Köln am Spree, cum se spunea pe atunci) el intră în legătură cu Marele Kurfiirst, căutând a-i dovedi că averea dui Gheorghe Ştefan i se cuvine lui, întrucât el ţine de soţie pe Maria Sturdza, nepoata lui Gheorghe Ştefan. Iar cât despre pretinsa principesă Ştefana Mihailowa, arată curat că „ea pretinde a fi soţia principelui, precum nu poate fi nici într-un i chip, întrucât cea dintâi soţie este încă în viaţă, în a cărei casă se afla Ştefana ca solavă, iar în urmă fu răscumpărată”.

În timp ce Doamna Safta trăia la o moşie din Moldova., iar hatmanul Vasile Cearul la Iaşi, neştiutori de cele ce se petreceau în străinătate, Grigore Vodă Ghica reuşi să despoaie pe biata Ştefana de ultimele lucruri, de preţ sau fără valoare, rămase jnpştenire de la cel pe care-l iubise şi căruia îi fâmăse.se credincioasă-Dână la moarte.

Electorul n-o putu ajuta decât cu ceva bani de cheltuială şi cu paşapoarte, şi văduva Ştefana porni cu coşciugul, aproape singură, prin Germania, prin Austria, prin Ungaria, până la graniţa Moldovei, intrând în ţară pe la Ghimeş şi mergând să-şi îngroape-sotul la mănăstirea, ctitorită de el, Caşinul, Prinwoa. sta îngrijire a călugărilor de acolo, mormântul acestui bătrân voievod a dispărut fără urme.

Ştefana rămase puţină vreme în Moldova. Folosindu-se de învoirea ce se dăduse soţului ei de-a pleca în Rusia, merse la Kiew întâi şi pe urmă la Moscova (1669). Tânără şi frumoasă, ea plăcu Ţarului Alexis Mihailovici, care, văduv de curând, se gândi s-o ia de nevastă şi ar fi putut fi astfel oropsita Ştefana nu numai „Doamnă”, cum îi plăcea să-şi spuse, dar încă Ţarina Rusiei. Proiectul nu se realiză, încât nenorocoasa femeie se retrase amărâtă într-o mănăstire din Moscova, pentru a-şi ispăşi păcatele lumeşti – căci e de bănuit că precum nu fusese „Doamna” lui

Gheorghe Ştefan, astfel n-a fost numai „logodnica” ţarului.

Grigore Ghica I Voevod

După d, N. Iorga: Istoria Românilor în ihipuri şi icoane.

CAPITOLUL XXIII.
DOAMNA MĂRIA GHICA

E

ROINA unuia din cele mai apreciate romane de ale lui Mauriciu Jókai, Doamna Maria Grigore Ghica este, prin faptul acesta, mai cunoscută şi mai populară în Ungaria decât la noi în ţară. Ba, aşi putea spune că la noi, în afară de specialişti, nimeni nu mai ştie cine a fost această zbuciumată Doamnă, frumoasă poate, vanitoasă de sigur, a cărei viaţă i-a fost dat s-o trăiască în salturi, când în măriri şi avuţie, când în scăderi şi sărăcie.

Istoria vieţii ei nu poate fi tratată independent de furtunoasele evenimente petrecute în ţările noastre în a doua jumătate a veacului al XVII-a, în care a jucat ea însăşi un rol, dacă nu preponderent, în tot cazul hotărâtor pentru începutul acelei lupte ce-a ţinut în Muntenia vreo 20 de ani, lupta dintre Ghi-culeşti şi Cantacuzini, care a luat caracterul nu numai a unei certe de familie, ci a căpătat un mai adânc înţeles istoric şi naţionalist.

Pentru a înţelege mai” bine cele ce vor urma, va trebui să luăm firul povestirii de unde-l lăsasem, de la moartea lui Matei Basarab.

*) Cap. 19.

Am arătat în ce împrejurări, la moartea lui Matei Vodă urmată după o grea boală1), Constantin Şerban zis Cârnul, înlăturând pe prezumtivul moştenitor, Ducul Buicescu, nepotul Domnului, luă cu ajutorul neastâmpăratei gărzi domneşti (Seimenii şi Dărăbanii), puterea în mână, încoronându-se pe dată Domn al Ţării Româneşti, acolo la Târgovişte, şi sărbătorind cu pompă mare înscăunarea lui în faţa cadavrului încă neîngropat al bătrânului voievod.

Ducu Buiesoul, care se afla la maşla lui din Romanaţi la căpătâiul fiului său bolnav, fu dus la Târgovişte, însemnat la nas pentru a nu mai putea domni, şi apoi dându-i-se drumul, el fugi cu familia lui în Ardeal, la Gheorghe Rákóczi II-a. Scurtă vreme după aceia, fata lui se mărită cu Drăghici Cantacuzino, fiul mai mare al

vestitului postelnic al Ţării Româneşt.

Astfel ajunse Buicescul cuscrul Postelnicului, pe când noul Domn Constantin Şerban era cumnatul său, fiind fratele Ilân-căi Cantacuzino, copii amândoi de-ai lui Radu Vodă Şerban. Dar Postelnicul, care în 1653 avea vreo 60 de ani, n-a luat niciodată parte nici pentru cumnat, nici pentru cuscru, căci viaţa publică îl dezgustase şi nu mai avea altă dorinţă decât să trăiască departe de zbuciumările lumii, în tihna frumosului său conac de la Filineştii Prahovei.

Familia Cantacuzino, care se trage din împăraţii Byzanţului. a intrat în ţară la noi la începutul secolului al XVII-lea. SătUL de binele Turcului – Bunicul lor Mihai Şaitanoglu fiind sugrumat din porunca Padişahului şi tatăl lor Andronic omorât dintr-un capriciu al Vizirului – patru fraţi Cantacuzineşti, fiii lui Andronic, fugiră din locurile unde altă dată stăpânise străbunii lor, găsindu-şi adăpost unul în Crimeea (Dumitru) şi trei din ei în ţările noastre. Un al cincilea frate Mihai, rămase singur în Constantinopol. Cât despre cei veniţi la noi, Toma şi Iordachi, se stabiliră în Moldova şi a fost dese ori vorba de ei, când am vorbt de domniile lui Vasile Lupu şi a lui Gheorghe Ştefan. Al treilea, Constantin, şi pare-se cel mai mare din toţi, se stabili în Muntenia, unde sosi prin anii 1615, la vârsta de vreo 25 de ani. Înălţat repede în rangul de boierie, el ajunse Vei Postelnic sub Matei Basarab, care făcu din el omul său de încredere şi-l însură după cum am văzut *) cu Elena Basarab, fiica lui Radu Şerban Voievod.

») Cap. 17.

Această Domnită, a cărei viaţă am urmărit-o când am vorbit de domnia tatălui ei, se născuse în pribegie, în cetatea Sucevei, la anul 1611, fu dusă de acolo, ţânc infinit de mic, la Viena, unde fu crescută cu o deosebită grijă de mamă-sa Doamna Elena, şi dusă apoi, după moartea tatălui ei, în Ţara Românească, în primii ani ai domniei lui Matei Basarab. Ea avea deci pe atunci vreo 22 de ani şi nu-şi cunoştea încă ţara. Matei Vodă, care era văr cu mamă-sa, o mărită îndată cu favoritul său, postelnicul Constantin.

Soţii aceştia Cantacuzino au rămas în istoria noastră luminate chipuri de oameni de treabă, suflete curate şi fire cinstite. Din căsătoria lor, bine cuvântată de Dumnezeu, se născură 6 fii şi 5 fete. Toţi n copii se căsătoriră numai cu membrii din familiile cele mai mari şi mai bogate din ţară, astfel încât neamul lor ajunse a fi primus inter pares. Urcându-se acum fratele Dâncăi în scaunul Munteniei, era firesc ca vaza Canta-cuzineştilor să se mărească şi mai mult. Însă, după cum am arătat, bătrânul postelnic, înţelept şi prudent, nu ceru de la cumnatul său nimic, decât să fie lăsat să trăiască în tihnă.

Noul Domn era un om ambiţios, energic chiar, însă lipsit de-o anumită fineţă, fără care în politică nu o poţi duce departe. Domnia lui se ilustră prin multe nedibăcii. Ajuns în scaun cu ajutorul răsculaţilor Seimeni, prima lui grijă fu, odată confirmat de Poartă, să desfiinţeze acest corp de ostaşi, ceiace-i pricinui nenumărate încurcături care, punându-l rău şi cu armata şi cu boierii şi cu Rákóczi, era să-l coste Domnia.

În sfârşit, când Voievodul Ardealului împreună cu Domnul Moldovei, întreprinse acea nechibzuită acţiune împotriva Poloniei, despre care am vorbit în capitolul precedent, el se împreună cu ei, plecând să scoată din scaun pe regele Ion Cazimir. Dar grozava înfrângere ce suferiră aceşti trei voievozi de la Sud, costă scaunul a doi dintr-anşii. Poarta, pentru a nu fi bănuită de Poloni c-ar fi sprijinit acest război purtat de nişte Domni vasali ei, trimise îndată firman de mazilire atât lui Gheorghe Ştefan cât şi lui Constantin Şerban. Pe Rákóczi nu-l putea mazili, pentru că de ani de zile se luptau cu el şi nu-l puteau înfrânge.

*) Constantin Şerban, fiu din păcate domneşti al lui Radu Vodă Şerban cu Elena fata popei Constantin din Bucureşti (măritată apoi cu logofă-şi aşa dar, la începutul anului 1658, Constantin Vodă Şerban îşi părăsi scaunul din Târgovişte, refugiindu-se în Transilvania

Constantin Şerban fu înlocuit în Muntenia cu un ciudat personagiu, despre care se spune c-ar fi fost şi

mahomedan, Mihnea, care iscălea Mihai şi se pretindea fiul lui Radu Vodă Mihnea. Ar fi fost deci Basarab, dar contemporanii îi negau această ilustră filiaţiune, zicând c-ar fi feciorul unui cămătar grec din Constantinopole, Iani Surdul, şi că înălţarea lui s-ar fi datorat unui anumit fel puţin demn de-a se purta în viaţa privată „căci fiind el frumuşel" zice cronica, spun unii să fi fost giuvan lui Chinan Paşa, iar mai vârtos Valideii (mama Sultanului) a slujit, că zic unii să-i fi căutat de treabă câteodată". Miron Costin îl numeşte „un tiran fantastic, adică bâiguitor în gânduri". Cât despre-el însuşi, se intitula: „Io Mihail Radu, cu mila lui Dumnezeu Domn al Ungrovlahiei şi al părţilor megieşe *Arhiduce*".

tul Neagoe din Târgovişte) era însurat cu *Bălaşa Rale*, fiica stolnicului Nicu-lachi Rale. O inscripţie de pe otească de argint aflătoare la Comisiunea Mon. Istorice, zice: „Această tească l-au dat Doamna Bălaşa a cinstitului Domn Io Constantin Şerban Voievod la Biserica Domnească de in Târgovişte. Leat 7165 (1657). Doamna Bălaşa trebuie să fi murit prin 1658 sau 59".

De altfel, titlul de arhiduce al Făgăraşului şi. al Almaşului îl ceruse el formal de la Poartă, care nu M acordase, ceea ce nu l-a împiedicat să-l poarte. Şi în tot cazul, bâiguitor în gânduri sau nu, şi batjocorit cum a fost şi de contemporani şi de posteritate, Mihnea Radu avea o marcată personalitate, care l-a făcut să-şi piardă tronul după abia un an de domnie. Se entuziasmă deodată de acţiunea comună întreprinsă împotriva Turcilor de cei trei principi proscrişi: Rákóczi, Gheorghe Ştefan şi – Constantin Şerban, şi se uni, el Domn în scaun numit de Poartă, cu cei ce fuseseră alungaţi din scaunele lor. Când Seraskirul turcesc sosi cu o puternică armată în Târgovişte, în drumul lui spre Transilvania, unde mergea să zdrobească coaliţia foştilor domni, Mihnea Vodă propuse boierilor să omoare pe Turc. La vorba aceasta nebună, boierii, înspăimântaţi, o rupseră la fugă, iar Domnul, de frică ca nu cumva ei să-l pârască Turcului, se apucă să-i taie, unul după altul, pe cei mai mari boieri ai

ţării, printre care şi pe Preda Brâncoveanu, t & tâăi viitorului Domn. Pe lista neagră se afla şi postelnicul Cantacuzino cu fiii săi; însă ei prinseră de veste la vreme, şi fugiră cu toţii la Braşov.

de unde apoi se adăpostiră în Moldova, la Gheorghe Ghica Vodă, care-i primi după cum se va vedea mai la vale. Mihnea vodă, descotorosit de boierii lui, îşi dădu pe faţă, la vreme oportună firește, planurile sale, însă coaliţia aceasta de mici voie vozi împotriva unui Imperiu cu care lupta în zădar Europa de 300 de ani, fu sdtobită, aşa încât Mihnea

Radu fu nevoit să treacă şi el munţii, adogând numărul fugarilor Domni cu încă unul. Tocmai în nordul Ardealului, la Satu-Mare, acolo unde se mai vorbeşte astăzi încă o românească atât de latinească1) fu primit, găzduit şi cspafst ele către Constantin Şerban. Dar foştii voievozi mâncară şi băură cu atât de puţină măsură, încât la unul din aceste ospeţe (cam pe la 5 Aprilie 1660, zice Gheorghe Şincai) Milhnea Vodă muri, deodată, de apoplexie. Cu dânsul se afla şi o femeie, pe care voia s-o ia de nevastă, o frumoasă Circaziană, care în meleagurile noastre a purtat numele de *Domnica*, dar pe care o chema de fapt *Nedelca*. Era poate sora lui Mehmed Gherai, Hanul Tătarilor, şi că era Tătară sau Cer-cheză, în tot cazul avea inimă largă, căci abia îl îngropă pe Mihnea Vodă Radu, că se şi logodi cu Constantin Şerban. Trecu uşor de la unul la altul, şi-n scurtă vreme deveni Doamna (postumă) a fugarului Basarab. Acesta îşi mai încercă norocul în Moldova, ajutat fiind de 40.000 de Cazaci, dar, fiind respins, îşi luă tânăra nevastă şi plecă cu ea în Polonia. Au trăit foarte bătrâni. În 1675 îl aflăm, împreună cu alt Domn fugar, Petri-ceicu Vodă al Moldavei, la Râşcov pe Nistru, în Ucraina, unde pare a se fi stabilit definitiv. În 1681 „cu Doamna mea Nedel ca „dăruieşte lemn din Crucea lui Iisus unei mănăstiri ucrainene. Moare, probabil, abia prin 1684 sau 1685.

Aceştia fură, după moartea lui Matei Basarab, domnii care s-au perindat în scaunul din Târgovişte, până în zilele când începe povestirea ce avem de gând să facem.

În timpul acesta, în Moldova, au fost cele trei domnii ale lui Gheorghe Ştefan, Gheorghe Ghica şi Ştefăniţă, fiul lui Vasile Lupu, din care cunoaştem două din capitolele precedente.

Bătrânul fost vornic Gheorghe Ghicacare înlocui pe Gheorghiţă Vodă în scaunul Moldovei, a avut, de la început, o viaţă ca din poveşti.

El era Albanez. Nu Român macedonean ca Vasile Lupu, sau Grec macedonian cum a 4-ost Duca Voda, Albajiez curat.

—) Farină pentru făină, robie pentru rochie, ai (francez aii) pentru usturoi, etc.

Arnăut, din coborâtorii vechilor Uirienâj1). Era originar din satul Kiupru, de unde, luându-şi sărăcia de coadă, pornii într-o zi, copil, să-şi caute un rost în lume. Tovarăş de drum avea pe un pui de Turc, care mergea şi el în lume – lumea, pentru ei, era Stambulul! Pe drum cum mergeau amândoi, creştinul spuse Turcului: „Tu eşti mahomedan, poţi să ajungi om mare, şi ce mă faci pe mine atuncă?”. Iar celălalt îi răspunse: „De mă voi face mare, te fac şi pe tine om, bre!”

Ajunşi la Stambul, copiii se despărţiră. Turcul a nimerit la un agă, şi slujind, aşa, din stăpân în stăpân, a ajuns paşă, şi apoi vizir, marele Vizir Kiupruliu, unul din cei mai vestiţi din Istoria Imperiului Otoman. Cu tot resentimentul ce, noi Românii, mai putem păstra astăzi împotriva Turcilor pentru trecutul de durere pe care ni l-a pricinuit, nu ne putem lepăda de-un sentiment de admiraţie faţă de acest popor, în firea căruia zace o dreptate şi un „panaş” pentru care, indiferent de naţionalitate şi religie, ca oameni, trebuie să le fim recunoscători. Una din trăsăturile cele mai caracteristice a firii lor e democratismul. La ei meritul personal a trecut înaintea oricărui considerent de avere, de poziţie socială, de înrudire”. Un ha» mal ajungea vizir şi un matelor amiral, dacă aveau în ei ştofa din care trebuie croite aceste măriri. Şi de asemeni femeele erau recrutate din orice – Stare sociala, dacă erau numai frumoase şi sănătoase; ceea ce de altfel a împrospătat mereu sângele lor, ba chiar pe-al Sultanilor, care erau din viţa lui Osman, dar fiii oricăror femei, foarte sclave îndeosebi, sclave trace sau circa-ziene.

Şi astfel, micul nostru Turc ajunse vizir. Iar micul creştin şi-a urmat pe de altă parte drumul lui, mai aşternut cu spini decât cu trandafiri. Intrat slugă la capuchihaia Moldovei, el părăsi în curând Constantinopolul pentru a veni la Iaşi, unde se apucă de negoţ. Sub Vasile Lupu, care cu orice prilej îşi ajuta compatrioţii, tânărul albanez fu

adus la Curte, boierit, însurat, înălţat în grad până la vornicie, împins deci spre măriri.

Mai târziu, către sfârşitul domniei lui – era şi Ghica acum om de vreo 50 de ani – Vasile Vodă îl trimise la Poartă.

*) Ei au totuşi un amestec de sânge slav şi grec, grefat peste cel ilirian.

capuchihae a dul, ajungând acum cel mai mare acolo unde fusese cel mai mic. Rămase acolo şi sub Gheorghe Ştefan Vodă, care apreciindu-i meritele, îl păstra în aceiaşi funcţiune. Aflându-se deci el într-o zi la divanul vizirului, pentru nişte treburi ale ţării, acesta, întrebând de numele lui, recunoscu în bătrânul capuchihae pe fostul său tovarăş de drum. Deci, chemând pe haznatar îi zise în taină: „Vezi cel bătrân boer moldovean, să-l aduci la mine că-mi trebuie”. Ridicat de haznatar, Gheorghe Ghica intră la mare grijă „căci nu ştia povestea ce este”. Însă ridicându-se Divanul, fu dus la Vizir, care-l cercetă, cine este, de unde vine, ce-a făcut până acum. Apoi, văzând că nu se înşelase, îl întrebă: „Mă cunoşti tu pe mine, au ba?!” Iar Ghica Tăspunse că ştie doar numai că este marele vizir şi mai mult nimic. Kiupruliu îi spuse: „Ţii minte ce-am vorbit când veneam amândoi pe cale? De-ai uitat tu, dar eu n-am uitat. Şi iată te voi face Domn în Moldova”. Ghica, om foarte de treabă şi fără poftă de nemărginite măriri, sărută mâna Vizirului, şi-l rugă pentru stăpânul său să-l lase să fie domn, să nu-l mazilească. Iar vizirul a răspuns: „Acum de-o-dată îl las să fie, iar mai pe urmă cuvântul meu jos nu-l voi lăsa, ci te voi face pretine!”

Şi l-au făcut pre el. L-a făcut atunci când, după dezastrul din Polonia al voievozilor noştri coalizaţi, Poarta mazili pe Constantin Şerban şi pe Gheorghe Ştefan. Dar s-ar fi aşteptat Moldovenii la orice alt Domn, afară de bătrânul voinic, pe care de altfel îl primiră bucuroşi, ca bun Român ce se făcuse Albanezul în scurgerea anilor.

Aceasta era în 1658. Întors în Moldova cu tuiurile domneşti, Ghica Vodă, care era să devie tulpina unui numeros neam de domni români, îşi) asocie la domnie pe

tânărul său fiu Grigore. Era însurat cu *Ecaterina*, probabil o greacă din neamul *Vlasto l*). Dar aceasta trăia mai mult la Constantinopol.

j) Domnul N. Iorga, nici d. I. Filiţii, nu cunosc pe Doamna lui Gh Vodă Ghica. Genealogiile Ghiculeştilor o înseamnă ca fiind fata lui Vlasto, şi alţii precizează că ar fi chemat-o *Maria*. O chema însă *Ecaterina* (*Catinca*) şi trăia nu numai în timpul domniei soţului ei, dar chiar într-acea a fiului ei Grigore Vodă. Ştim de ea că fiind iubitoare de catolici, dădu bani fiului ei pentru a rezidi biserica catolică din Bucureşti. Aceasta ne-o spune în 1687 preotul italian Giovani Batista Del Monte, care a locuit 22 de ani în ţară: „... Cato-Acum ifeciorul lor, Grigore, era el un tânăr însurăţel, a cărui nevastă putea, neavând soacră în ţară şi fiindu-i soţul coasociat la domnie, să-şi zică Doamnă, Doamna Maria Ghica.

Căsătoria aceasta, care dădu multă vază Mariei, deoarece făcu dintr-ansa o idoamnă, fusese totuşi la început mai mult în avantajul lui Grigore decât a Mariei, fiindcă el era fiul unui vornic străin, fără legături cu boierii ţării, iar ea era dintr-un vechi neam moldovenesc, înrudită, şi prin tată-său şi prin mamă-sa, cu toată floarea boierimei.

Tatăl ei era vei vistiernicul Mateiaş Sturza, fiul lui Dumitru, mare vistier şi el 2). Iar mama ei era sora lui Gheorghe Ştefan Vodă, *o* Ceaurească, sau poate sora Doamnei Safta, o Boulească. În tot cazul Gheorghe Ştefan şi Doamna Safta, neavând copii, îşi luară nepoata – la ei, pe Maria Sturza, o crescură în casa lor, o ţinură pe urmă la Curtea Domnească şi prin anii 1656 sau 57 o măritară cu Grigore Ghica, fiul bătrânului capuchihae de la Poartă1).

licii au în Buc. O biserică de zid, care surpându-se, fu reconstruită sub domnia lui Grigoraş Ghica, care fiind născut în Pera şi mama lui, Catinca, fiind f. iubitoare de catolici, dete banii necesari p. a o repara". (Arhiva Iaşi 1894) luna V. No. 9 – 10 p. 543.

*) Sturzeştii nu se trăgeau din Turzo Voievod din Ardeal, după cum afirma Vodă Mihalache în genealogia ticluită la porunca lui, nici nu se trăgeau din familia

italienească Strozza sau din nu ştiu ce conte din Rodos, după cum au zis alţii, însă sunt dintr-un vechi neam de ţară din vremea lui Alexandru cel Bun, ridicat însă la primele trepte abia sub Lăpuşneanu, când se apucă Domnul acesta să primenească b. crimea, distrugând pe tulburătorii latifundiari quasi-fendali ai descălecării (Arbureşti, Găneşti, Teutuleşti, Orăşeşti) şi înlocuindu-i cu noi elemente mai supuse (Movileşti, Stroiceşti, Sturzeşti, Bălşeşti). Vezi Cap. IX.

*) Maria Sturza mai avea două surori, pe Safta Hăbăşescu şi pe Sanda Paladi, precum şi trei fraţi, pe Chiriac din care se trag toţi Sturzeştii de mai târziu, pe Ille, cel care a făcut neînchipuitul gest de-a refuza domnia Moldovei, şi pe Toader, pe care-l vom mai întâlni în capitolul de faţă.

Când deci, în April 1658, cu o săptămână înainte de Paşti, sosi noul voievod la Iaşi, Doamna Maria avu de sigur bucuria de a-şi vedea socrul. Domn, însă avu durerea de a vedea pe unchiul care o crescuse apucând calea pribegiei. Pusă cum era între ciocan şi nicovală, ea avu, în curând, o şi mai mare neplăcere, care trebuie s-o fi tulburat mult. Gheorghe Ştefan năvăli în ţară pentru a scoate din domnie pe Ghica, iar acesta trimise împotrivă-i pe fiul său Grigore, care era deci silit acum să lupte lân contra unchiului şi binefăcătorului nevestei lui. Învins Qa Strunga, bătrânul Vodă Gheorghiţă fugi din ţară, apucându-sse să colinde străinătăţile, până târziu, când în sărăcie, îşi dete duhul tocmai pe malul mării Baltice, la Stettin. Am văzut în capitolul precedent, cum în clipa aceia Grigore şi Maria Ghica care se aflau la Viena, îşi amintiră deodată că erau nepoţii mortului „principe”, reclamând cu insistenţă sculele rămase pe urma nenorocitului Domn.

Domnia lui Gheorghe Ghica în Moldova ţinu abia un an. Însă, pentru povestirea ce va urma, se întâmplă în acest scurt răstimp un eveniment foarte important, anume refugiul în Moldova a familiei postelnicului Cantacuzino.

*) Atunci când, închişi la Buiciuleşti de către Gheorghe Ştefan, Postelnicul Constantin Îi făcu scăpaţi şi-i

primi la el în Muntenia, unde-i ţinu cinci ani. Ei erau întorşi la Iaşi abia de foarte scurtă vreme.

*) El îşi spunea Vodă, fiind coasociat la domnia tatălui său.

Am arătat mai sus cauzele acestei pribegii. Constantin Cantacuzino venise la Iaşi împreună cu soţia lui jupăneasa Ilânca, cu toţi fii săi, precum şi cu unele din fete şi gineri, în capitala Moldovei trăiau încă pe atunci fraţii Postelnicului, Toma şi Iordachi, cărora câţiva ani mai înainte fratele lor mai mare îi scăpase viaţa2). Drept mulţumire, ei nu numai că-şi primiră familia cu bucurie, dar o „introduseră la Curte" ca să vorbim în limba de azi, făcând pe Ghica Vodă şi pe fiul său s-o cinstească cum i se cuvenea. Cu încetul, legăturile dintre Ghiculeşti şi Cantacuzini se transformară în cordiale şi plrietenoase, bătrânul voievod prinzând o deosebită stimă pentru bătrânul postelnic, iar fiul său Grigore legându-se cu Drăghici de-o prietenie, care părea că nimic în lume n-ar mai putea-o dezlega. Spre confirmarea acestor simţăminte ce purta Grigore Ghica lui Drăghici Cantacuzino, el crezu de datoria lui să-i dea şi un zapis la mână, nu ştim dacă din pricină că nu avea el însuşi încredere în statornicia sentimentelor sale, sau poate fiindcă ar fi fost obiceiul pe atunci ca prieteniile să se lege prin zapise. În tot cazul, iată ce-i scria el: „Noi, Grigore Ghica Vodă1), fiul lui Gheorghe Vodă, dat-am această a noastră carte credinciosului dumnealui spătarului Drăghici Cantacuzino, căruia întâmplându-se de a pribegit şi pentru scăparea lui a – venit în ţara noastră... am poftit a-l trage la noi, adeverindu-i prin această scrisoare ca să fiu şi eu cu inima curată, şi de se va întâmpla vremea de a ne despărţi cu trupul, iar cu sufletul şi cu credinţa să fim nedespărţiţi unul de altul".

Aceasta ar fi, ca să zicem aşa, actul întâi din drama ce va urma.

Pârile lui Mihnea Vodă, domnul Muntenie, împotriva boierilor fugari, pe care de necaz că nu-i putuse omorî îi tot ponegrea la Poartă, făcură ca aceasta într-o zi să

trimită doi ca-pugii la Iaşi pentru a ridica pe Cantacuzino şi a-l duce la împărăţie să se dezvinovăţească. Acolo îl aşteptau boierii lui Mihnea cu minciuna în gură şi cu pungile de aur care fac de obicei din minciună adevăr; însă, spune d. Iorga: „Postelnicul Constantin era el însuşi prea bogat şi prea meşter prin isteţimea şi lunga lui experienţă de 20 de ani sub Matei Vodă ca să poată fi învins. El birui la judecata vizirului". Între timp de altfel pârile lui Mihnea Vodă se adeveriră cu atât mai neadevărat, cu cât el păşi hotărât şi pe faţă împotriva Porţii, dându-se de partea lui Rákóczi. Fuga lui în Ardeal lăsă scaunul Munteniei neooupat, iar vizirul „din îndemnul postelnicului cu care se împrietenise acum, îl dădu lui Gheorghe Ghica, EŢE timp de „câteva luni a fost deci Domnul ambelor r-rjincidats, în vara anului 1660, Ştefăniţă, fiul lui Vasile Lupu, fu numit Domn al Moldovei, iar Gheorghe Ghica rămase în Muntenia, unde se întoarse în sfârşit şi Cantacuzino cu toată familia lui.

*) El domnia în Stambul, Sultanul Mohamed al IV-lea fiind încă copil.

Precipitarea tuturor acestor evenimente şi necontenitele tulburăm din ţările noastre păreau a fi luat în chipul acesta sfârşit. Însă era numai o părere. Marele Vizir Kiupruliu) socoti că singurul mijloc de a pune capăt neîncetatei fierberi din meleagurile noastre şi marcatei înclinări a Domnilor români către împărăţiile creştine, era transformarea Moldovei şi a Munteniei în paşalâcuri. Cum pe de altă parte Ţara Românească era bântuită de foamete şi de ciumă, Chiupruliu găsi acest prilej nimerit şi, pretextând că populaţia este ne mulţumită de Domnul ei, trimise pe Mustafa Paşa din Silistra să ridice pe Ghica Vodă din scaun şi să-l aducă în fiare la Constantinopol. Astfel se isprăvea, după vreo jumătate de veac. prietenia puiului de turc cu puştiul de creştiin.

Postelnicul Cantacuzino părăsi şi el Târgovişteа, întovărăşind pe Domnul său la Stambul, căci îi purta de grijă, pare-se. Cât despre Grigore Ghica, el se afla cu Doamna Maria la Adrianopol, unde tată-său îl trimisese

capuchihae a lui la împărăţie. împărtăşind soarta lui tată-său, care fu aruncat la închisoare, el fu reţinut, dacă nu închis, în tot cazul zălog, Ia Odrii (Adrianopol). Om energic şi isteţ, departe de a se înfricoşa, Grigore Ghica făcea dimpotrivă planuri de domnie. Tatăl său fiind mazilit, de ce n-ar ajunge el Domn? Şi se apucă să scrie o foarte lungă scrisoare Postelnicului Constantin „nenea" cum îi zicea, ştiindu-l pe acesta acum în graţiile marelui Vizir. Într-un fel subţire, pentru a nu-l jigni, îi aminti găzduirea ce i-o dăduse la Iaşi, banii pe care-i împrumutase (şi pe care, *în parte*, îi ierta), prietenia care-l lega de fiul acestuia, Drăghici, şi respectul pe care-l purta lui însuşi, terminnd toată această pologhie cu rugămintea să se pune postelnicul în patru pentru a obţine domnia Ţării Româneşti pentru el. Iată un crâmpei din această scrisoare:

„Dumneata Postelnice, mult îmi era dor de dumneata să te văd, şi nu lasă Dumnezeu să fi venit ca să vorbim două trei cuvinte împreună. Ce voi face? De când te-ai dus dumneata de la mine am rămas surd şi mut şi fărde om... Eu din cuvântul dumitale nu voi ieşi, nici de la mine să aştepţi învăţătură, că eu las asupra dumitale toate lucrurile, cum vei socoti, aşa să faci. Numai scoate-mă din gura neprietenilor. Foarte să-ţi pui poalele în hrâu şi să te nevoeşti pentru mine şi pentru dumneata, că noi amândoi una suntem".

Iar postelnicul foarte îşi puse poalele în hrâu şi se nevoi pentru tânărul Ggrigore, de-i căpătă domnia Ţării Româneşti.

Acestui bătrân înţelept am datorit noi Românii faptul că, acum vreo 300 de ani, n-au făcut Turcii din ţările noastre paşaiâcuri. S-a căznit Constantin cu toată eloquenta lui.

Postelnicul Constantin Cantacuzino (*dala de pe portret e greşită*!

După! c. *Filitti Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*.

pentru a convinge pe vizir că mai rău de-o sută de ori ar fi, pentru Turci, nu pentru noi, dacă ar face din ţările noastre raiale, în loc de-a ţine pe Români, aici la Dunăre, ca un tampon între Semilună şi Cruce. Convins de

argumentele postelnicului, Kiupruliu renunţă la planul său, şi întrebă scurt pe postelnic: „Pe cine să pun Domn în Târgovişte?” Iar răspunsul ce-ar fi dat oricare altul, şi pe care desigur îl aştepta şi vizirul, ar fi fost: „Pe mine!” Însă bătrânul înţelept răspunse: „Pe Grigore, feciorul lui Ghica Vodă!”

Astfel ajunse Grigore Ghica Domn şi soţia lui Maria, Doamnă.

În schimb, Cantacuzino ceru de la noul său stăpân o singură favoare, pe care o mai ceruse cu 7 ani mai înainte de la cumnatul său Constantin Vodă Şerban, anume aceea de a fi lăsat în pace. Nu boierie, nu treabă, nu nimic – odihnă pentru bătrâneţele sale. Iar Grigore Vodă – Gligoraşcu, cum se numea el însuşi – îi dete o carte la mână, prin care îi făgăduia: „să nu am a amesteca pe dumneata la luatul banilor, şi nici la chezăşii… şi nicio bântuială să nu aibă de la Domnia Mea, ci să aibă a se *răpoza*) la casa lui, ca o slugă bătrână a noastră şi a Ţării… şi nici să cred cuvintele cuivaşi, de a pârî ce-ar pârî, că Domnia Mea mă odihnesc în credinţa lui. Iar de mă voi lepăda şi voi călca aceasta ce scriu mai sus, Dumnezeu şi pe mine să mă lepede şi să mă calce într-această lume şi în lumea ce va să fie. Şi pentru credinţă am întărit cu iscălitura şi cu pecetea mea. Anul 1660”.

Urâtă dihanie mai e şi omul, şi întru nimic altfel altă dată decât este astăzi, nici astăzi decât era altă dată. Iar că aşa este, socoţi-vă cine va citi mai departe.

În Octombrie 1660 erau cu toţii în ţară, Grigoraşcu Vodă Doamna Maria instalaţi în vechia Curte Domnească din Bucureşti, iar postelnicul Cantacuzino şi bătrâna lui Doinţă Ilânca, la Filipeştii Prahovei, în frumoasa lor casă care – înunase cândva pe Paul din Alep, şi din care a rămas astăzi abia câteva bolţi de pivniţe.

l) Răpoza, reposer, pentru a odihni!

Trei ani se trecură, mai mult sau mai puţin liniştiţi»

Pace din toate părţile şi belşug în ţară. Legăturile dintre Ghiculeşti şi – Cantaauzimi rămăseseră cordiale, fiii mai mari ai postelnicului îşi îndeplineau boieriile la curte,

Drăghici fiind pe atunci (1660 – 1665) mare paharnic şi Şerban logofăt al doilea. Grigoraşcu Vodă, al cărui tată fusese slobozit din închisoare însă rămăsese la Stambul, urma să arate postelnicului aceiaşi dragoste de fiu, aceiaşi supunere şi ascultare a sfaturilor sale, iar Doamna Maria, care spunea jupânesej Ilânca „mamă", petrecea /deseori, cu săptămânele la Filipeştii de Pădure. De fapt, bătrânul postelnic care nu se amesteca în niciO treabă a Divanului, era totuşi cel care, în linii generale, ducea politica ţării, deoarece sfatul lui era precumpănitor.

În vara anului 1663 această viaţă de patriarhal dolce far-niente schimbă, brusc, de înfăţişare. Pricina erau tulburările din Ardeal, care de la moartea lui Rákóczi (1660), era frământat de ambiţiile a doi potrivnici pretendenţi, Kemeny) susţinut de Nemţi şi Apari, omul Turcilor. Lupta dintre împărat şi sultan pentru cucerirea acestui Ardeal, pe care Maghiarii îl numeau unguresc şi care de fapt era românesc, ţinea de mai bine de o sută de ani.

Voievodului numit de Turci i se opunea regulat prinţul susţinut de Germani. Adunând oaste puternică, Vizirul şi-o trimise împotriva lui Kemeny pentru a sfârşi odată cu necontenitele hărţueli dintre cei doi rivali. Grigore Ghica, domnul Munteniei, şi Istrati Dabija al Moldovei, primiră poruncă să-şi strângă şi ei ce bruma de armată o fi având şi să pornească în Transilvania, unde urma să se unească cu armatele imperiale otomane.

Pornind la război, Grigoraşcu Vodă lăsă pe Doamna Maria să vadă de trebile ţării – înlocuitoarea lui, regentă. Sfetnici pe lângă, ea, caimacami, numi pe doi oameni de încredere de ai lui, pe vistiernicul Stroia Leurdeanu şi pe cămăraşul Dumitraşcu Cantacuzino, nepotul Postelnicului.

—) Acelaşi Kemeny Ianoş, pe care l-am întâlnit deseori când am vorbit de domniile lui Vasile Lupu şi Gheorghe Ştefan ai Moldovei.

De ce, cum, din care anume necunoscute ale equaţii vieţii a urmat ce-a urmat, nici astăzi nu s-a lămurit.

Stroe şi Dumitraşcu îşi întinseră mâna pentru a

pierde pe postelnicul Cantacuzino.

Urziră un complot, în care atraseră numai ambiţioşi, pe Gheorghe Băleanu, pe Constantin Vărzaru (fiul armaşului Radu de sub Matei Basarab), pe alţii care rămăseseră în Bucureşti, precum şi pe unii care erau cu Vodă da oaste, ca pe Pârvu Vlădescu, căci aveau şi acolo nevoie de „atmosfera" ce trebuia creată. Iar complotul n-ar fi putut avea sorţi de is-bândă, câtă vreme Doamna Maria – Regenta – s-ar fi împotrivit. Aci s-a arătat iscusimea lui Stroe Leurdeanul, capul complotului, şi aici zace taina întregii afaceri, cum de-a putut această femeie, care cunoştea firea postelnicului mai bine ca oricare altul, cate zicea Ilâncăi „mamă" şi fiilor ei, yfraţi", cum a putut ea, şi de ce, să se dea de partea ponegritorilor împotriva celui ponegrit. „Vre-<o daraveră de rochii sau de cercei" zice d. Iorga. Nu se omoară un om pentru o pereche de cercei – nu când eşti Doamnă.

Bănuiala noastră se îndreaptă spre cu totul alt simţământ care zace mai adânc în firea omului decât vanitatea podoabei: dragostea. Vre – un simţământ de iubire jignită pentru unul din fiii postelnicului cerea răzbunare; sau poate vreo legătură cu unul din conspiratori impusese celei din fire mai slabă voinţa celui mai tare. Fireşte, aceste sunt simple bănu-eli, dar trebuie formulate pentru a tălmăci fapta Doamnei Maria.

Tot atât de neexplicabilă este purtarea lui Dumitraşcu Cantacuzino, fiul acelui Mihai care a trăit şi a murit în Stambul. Adus de tânăr de către unchiul său în Muntenia, Dumitraşcu a fost crescut, hrănit, boierit de bătrânul postelnic. Ce l-a împins să-şi răzbune* de aceste binefacerii?

*) Goleştii sunt din boierii Craioveşti, însă prin femei „Neamul lor s-a perpetuat pana azi, printf un unic porceaedrn Tsâpxia noastră, nu din bărbât în bărbat, ci aproape jbâotaeaună din [femeie în femeie, soţii luând numele de Golescu. Goleştii de azi sunt de fapt „Ştirbei.

Mai uşor de înţeles e purtarea celui care a născocit toată drăcească conspiraţie, vistiernicul Stroe Leurdeanul.

Omul acesta, din Leurdenii Argeşului, se însurase cu Vişa din Goleşti şi dădu maştere neamului Golescu1). Unul din fiii săi.

Istrati, se însură cu Elena, fata – lui Nicolae Vodă Pătraşcu şi a domniţei Ancuţa, soră Ilăncăi Cantacuzino. Istrati Golescu venea deci văr primar, prin nevastă-sa, cu fiii postelnicului. În *de/ăt\a o* nouă încuscrire îl legă şi mai strâns pe vistiernicul Leurdeanu de postelnicul Cantacuzino.

Fata lui, *M-aM* na, să mărită cu al doilea fiu al acestuia, Şerban, cel care mai târziu va fi Domn. În 1663 căsătoria aceasta era desfăcută, Şerban reînsurându-se cu

o altă Marie, fata boierului de origine bulgărească (din Nicopole) Ghencea Rustea1). Aici trebuie căutata originea duşmăniei lui Stroe împotriva Cantacuzinilor, o răzbunare pentru fata părăsită. E cea mai firească şi mai omenească din toate tălmăcirile ce s-au dat asupra acestei neîmpăcate un a bătrânului vistiernic. La aceasta mai trebuie adăogată şi cauza arătată de Xenopol şi de d. Iorga.

Sau Ghetea, cum II numesc cronicarii.

cauză atribuită în comun – lui Stroe Leurdeanu şi cămăraşului Dumitraşcu, poate şi celorlalţi conspiratori, anume aceea că în lipsa Domnului din ţară, boierii rămaşi s-o cârmuiască, ar fi fost împiedicaţi de postelnic s-o jefuiască. Fireşte, o atare faptă este şi ea susceptibilă de-a deştepta ura.

Deşi tustrei fiii mai mari ai postelnicului, Drăghici, Şerban şi Constantin, se aflau la oaste pe lângă Domnul lor în Ardeal, totuşi, Pârvu Vlădescu, prietenul lui Leurdeanu, nu se sfii, în faţa lor, să pârască pe bătrânul tată al acestora, că – urrtblă, în lipsa lui Vodă din ţară, să-i sufle domnia. Această calomnie fu confirmată lui Ghica prin scrisori sosite din Bucureşti, de la caimacami lui. Iar dacă Grigoraşcu Vodă ar mai fi putut, poate, să se îndoiască de spusele acestea nebune, apoi ce mai putea el zice, când însăşi Doamna lui îi scrisese că postelnicul adună pâri împotrivă-i, că oprea ţara de-a plăti dările şi că ea însăşi nu este ţinută în seamă, „că este batjocurită de acest trufaş supus!”

La toate aceste, ar fi putut totuşi Grigore Vodă să întâmpine ceva. Anume că postelnicul, cu trei ani mai înainte, putea lua pentru el domnia pe care i-o dăduse lui, şi era deci puţin probabil să se fi răzgândit aaum. Şi ar mai fi putut întâmpina că el, Grigore Vodă, cu mâna lui scrisese postelnicului vorbele aceste: „nici voi crede cuvintele cuivaş, de-ar pârî ce-ar pârî, căci Domnia Mea mă odihnesc în credinţa dumitale”.

Dar Grigoraşcu Vodă pe toate le uită, şi vorbele aceste, şi recunoştinţa ce-i datora, şi repetatele jurăminte, şi prietenia ou Drăghici, ticluită prin zapis. Fiindcă, mai

întâi, nimic nu se furişează mai uşor în sufletul omului decât îndoiala născută din bârfeli. Al doilea, fiindcă Vodă Grigore Ghica, era un om (spune d. Iorga) „care înfăţişa în figura lui chinuită de păreri de rău, în ochii lui tulburi de gânduri şi de fapte rele, ca şi în sufletu-i de necredinţă, pentru care a trăda, a minţi, a înşela, era o trebuinţă, tipul grecului în cel mai rău înţeles al cuvântului”. Şi, în sfârşit, al treilea – precumpănitor motiv, după părerea mea – fiindcă Turcii fiind învinşi în Ardeal, Grigore Vodă se întoarse în iarnă la Bucureşti cu frica-n spinare, ca nu cumva această neisbândă să fie pusă de vizir pe socoteala Domniilor români, şi, drept răzbunare, să urmeze mazilirea, dacă nu chiar moartea1).

Aflându-se într-o atare stare sufletească, vorbele de bârfeală mai uşor pătrunseră în inimă. Când îi văzu întâi pe bătrânul postelnic, venit la Craiova întru întâmpinarea lui, Vodă Grigore „i-au arătat un chip foarte posomorât, vorbindu-i cam alăturea cu calea”, învinuindu-i fiii că sunt rei şi vicleni”.

Atât deocamdată. Însă a doua zi, aţâţat poate şi de sfetnicii lui, îi răcni în obraz: „Oh! bătrân de câne, ce-ai făcut împotriva mea?” Vorbe auzite de-un Ungur ce era de faţă, pe care le transcrise în cronica lui, *pe româneşte*.

Postelnicul, care avea ougetul curat, îi răspunse liniştit că nu făcuse nimic, că de s-ar spune ce s-ar spune, toate numai vorbe sunt şi Domnul să nu se încreadă în ele.

Atunci chemă Vodă pe fiii postelnicului, cari, sub paza vătafului de aprozi, fuseseră aduşi de la oaste în fiare, poruncind să vie şi boemi acel, cari, acolo în Ardeal, pârâse pe Cantacuzini. Şi se începu un simulacru de judecată. Unul din pârâtori, (Alexandru, feciorul Gheormii Banul, spuse: „Aşa, Doamne, ni-au zis, să mergem să te pârâm la vizir, şi se pune pe Şerban logofătul Domn!” Iar Mareş Băjescu, care mai târziu se încuscri cu Drăghici Cantacuzino2) „fiind mai obraznic şi mai îndrăzneţ” răspunse: „Doamne, acest Alexandru, în zilele Mihnei Vodă, pre gura lui multă boierime s-a omorât, nefiind vinovat nimic; ci de-l vei asculta Măria Ta, fă din noi ce vei

vrea şi vei da seama înaintea lui Dumnezeu, iar noi nu suntem vinovaţi!”

—) Că avea acest Grigore Vodă o fire neliniştită şi ciudată o mărturiseşte el însuşi într-o scrisoare ce-o trimite Postelnicului Cantacuzino în 1660, şi în care îi destăinuieşte că ştii dumneata că sunt *cart melanholic*”. *n* (Arhiva Iaşi anul 18).

—) Dând pe fata lui Ileana după Pârvu, fiul lui Drăghici.

*) Toţi istoricii, de la Xenopol la d. Iorga, bazându-se pe spusele croni-Această sumară judecată se isprăvi prin însemnarea la nas a lui Şerban Cantacuzinot pentru a-l pune în neputinţă de-a domni, copilăresc procedeu, care n-a împiedicat niciodată pe niciun însemnat să domnească – ni ai pe Şerban, a cărui poftă de-a domni se născu de altfel mult mai târziu8).

A doua zi după această întâmplare, toată lumea părăsi Craiova. Domnul şi curtea lui se întoarseră în scaun la Bucureşti, iar postelnicul Cantacuzino, luându-şi fiii, porni la moşia lui, Filipeştii, fără ca să bănuiască măcar că toată această pricină ar mai putea avea vreo urmare. El ar fi putut fugi, evident, în Moldova sau în Ardeal. Însă era prea tare de nevinovăţia lui pentru a lua calea pribegiei. Cel mult dacă, după tăierea nasului lui Şerban, s-ar mai fi aşteptat să fie nevoit să-şi deschidă cămara cu bani. pentru a răscumpăra o vină ce n-avea.

Dar lucrurile fură altfel.

În Bucureşti, Stroe Leordeanul stătu de capul Domnului să ia măsuri mai energice. „Chiar dacă, zicea el, ar fi postelnicul nevinovat, deşi e dovedit că este, odată că s-a pornit Măria Ta să-i zică „câne bătrân” în faţa tuturor boierilor, apoi, repede, trebuie să-i curme şi viaţa, altfel o s-o curme el pe-a Mariei Tale”.

Şi aici, din nou, intervine enigmatica purtare a Doamnei Maria, care măcar atunci ar fi putut răcni soţului ei în faţă că nimic nu e adevărat din câte se pusese la cale. Dar ea, sau l-a învinuit din nou, sau, în cazul cel mai bun, a păstrat o vinovată tăcere. Şi atunci, ce era scris să fie, fu.

În noaptea de Vineri spre Sâmbătă, 20 Decembrie, de Sf. Ignat – iarnă grea, zăpadă, ger – sosiră la Filipeştii Prahocarului contemporan Stoica Ludescu şi pe documentele date în vileag la sfârşitul veacului al 18-lea de Banul Mihai Cantacuzino, au luat – cu multă dreptate de altfel – partea postelnicului Constantin împotriva lui Grigoraşcu Vodă. Totuşi, un alt cronicar, tot contemporan, însă om de-al Ghiculeştilorr căpitanul Constantin Filipescu, arată toată întâmplarea sub o lumină cu totul nefavorabilă Cantacuzinilor. El susţine că fiii postelnicului fiind în Ardeal împreună cu Domnul lor, ar fi căutat în adevăr să pârască pe Ghica la vizir pentru a-i scoate domnia, pe care o râvnea Şerban. Deşi această învinuire este nedreaptă în ceea ce priveşte ambiţia lui Şerban născută abia mult mai târziu, totuşi judecând imparţial, bănuielile lui Vodă nu ar fi fost cu totul fără temei. Iată de ce: Ghica, aplecat cum era, şi cum a dovedit-o mai târziu, prin tapte, înspre politica germană, propusese Cantacuzinilor, acolo în lagăr fiind, să treacă cu toţii din partea împăratului. Fiii postelnicului, cari, ca şi tatăl lor, aveau oroare de trădare, au refuzat. Acuma, fie că ei n-au ştiut să-şi ţie gura şi au vorbit mai departe de această propunere a Domnului, fie numai că refuzul lor a deşteptat bănuielile lui Vodă, confirmate prin spusele conspiratorilor împotriva bătrânului postelnic, în tot cazul frica furişindu-se în sufletul lui Grigoraşcu Ghici, l-a îndemnat să facă ceea ce n-ar fi trebuit, de-ar fi fost un om cu judecată sănătoasă.

vei Darabanii lui Ghica şi ridicară din aşternut pe postelnicul Constantin, care şi-o fi închipuit, bătrânul, că-l cheamă Vodă

I la Curte

CUFOeBWK)

m pentru vre dezvino-vătire. Însă pe la jumătate de cale între Ploeşti şi Bucureşti, rădvanul întoarse la stânga, în mijloc de codru, de un drum aproape nebătut, şi nu sfert de ceas mai târziu se opri la malul bălţii Snagovului, în faţa ostrovului în care zăcea în noapte bătrâna mănăstire a lui Vlad Vodă Basarab.

Amintirea multor grozăvii, a multor crime şi neispăşite păcate apasă pe acel lăcaş al lui Dumnezeu, pe care cu altfel de gânduri, mai cucernice, l-o fi ridicat acolo Vlad Dracul) fiul lui Mircea cel Bătrân, cu două veacuri şi jumătate mai înainte. Astăzi din mânia lui Dumnezeu şi nepăsarea oamenilor, n-a rămas din acea mănăstire decât

biserica ruinată din mijlocul, insulei clopotniţa şi câteva şanţuri, carg arată locul unde erau chiliile

—) Nu Vlad Ţepeş.

şi zidurile dimprejur. Astăzi, Snagovul a devenit un loc de petrecere al Bucureştenilor, cu „ştrand”, cu bărci cu motor, cu restaurante şi muzici. Dar altă dată, la fost acum 100 de ani, şi închisoare), altă dată era o tăcută mănăstire într-o insulă părăsită, între zidurile căreia se închinau oamenii cei cucernici lui Dumnezeu.

Oprit la mal, fostul mare postelnic fu dat jos din răd-van, urcat în barcă şi dus la mănăstire. Se crapă de zi. În biserică, călugării aprindeau lumânările, preotul îşi punea o-dăjdiile – slujba începu. În genunchi în faţa icoanelor, Constantin Cantacuzino asculta Evanghelia. Şi în această reculegere nu s-o fi gândit el numai la Dumnezeu – căci voia Lui este prea nepătrunsă pentru noi – s-o fi gândit la oameni, la ce înseamnă prietenia şi binefacerea şi recunoştinţa şi ingratitudinea, s-o fi gândit că, Creştin sau Turc, omul e om, şi că în zadar părăsise el malurile Bosforului pentru a veni în plaiurile Carpaţilor unde-şi închinase viaţa lui curată Dreptăţii şi Bunătăţii, căci din nepătrunsele taine ale veşniciei era scris că trebuia el, ca tată-său, ca bunicu-său, să moară asasinat de mâna neprietenilor. Bătrân cum era, de 70 de ani, nu-i era de viaţă, ci de murdăria ei.

La ora 5 după prânz fu dus în faţa trapezei mănăstirii *), legat de un stâlp şi sugrumat.

Dăngănitul de clopote treau peste apele lacului şi se pierdu în frunzişul Codrului Vlă – aici.

De la Bucureşti la Snagov sunt, dacă e calul bun, două ceasuri de drum. Pe la şapte seara ştia deci capitala că vei Postelnicul Constantin Cantacuzino fusese omorât din porunca lui Grigoraşcu Vodă Ghica.

La Curtea Domnească, zarvă mare. Boierii fură chemaţi la Divan şi Mitropolitul Ţării adus în toată graba în cămara Domnului.

*) Sala de mâncare a călugărilor.

Se deşteptase, deodată, Vodă din beţia parcă în care

căzuse, şi-n faţa boierilor şi a Ţării, începu să se vaiete că „fără ştirea lui a fost omorât postelnicul”. Apoi, trecând în iatac, îngenunchea în faţa icoanelor, şi spovedindu-se Mitropolitului

Ştefan, la mare căinţă căzu pentru moartea Postelnicului, căci cunoscu pe vânzătorii aceia că nu pentru alta fu a lor vânzare, fără numai ca să poată făcui ţara şi pre dânsul a-l fura” l).

Porunci apoi ca trupul lui Cantacuzino să fie predat familiei, care îl ridică din Snagov şi-l duse la moşia jupânesei Uânca, Mărgineni, lângă Filipeşti, unde fu îngropat cu mare cinste, jurând fiii pe coşciugul tatălui lor, că omorul acesta nu va rămâine nerăzbunat. icăci, spunea însăşi Mitropolitul: „Sfânta scriptură zice că sângele nevinovat neîncetat strigă înaintea lui Dumnezeu!”

Dar, cu trei ani mai înaintea – scrisese doar Grigoraşcu Vodă lui „nenea”: „de mă voi lepăda şi de voi călca aceasta ce scriu, Dumnezeu şi pe mine să mă lepede şi să mă calce”.

Şi Dumnezeu l-a ascultat.

În primăvara anului următor (1664) se redeschide focul în Ardeal pentru vechea pricină dintre Nemţi şi Turci. Domnul Moldovei şi Domnul Munteniei porniră, ca în vara dinainte, să lupte pentru Semilună împotriva Crucei; iar Ghica Vodă se dete din nou din partea Nemţilor, dar atât de făţiş, pricinuind turcilor prin fapta aceasta o înfrângere atât de mare (la Leva), încât, după terminarea războiului, el nici nu mai îndrăzni să dea ochii cu vizirul. Fugi, peste graniţa Moldovei, în Polonia „dând de ştire nevestei lui să băjănească şi ea, cât mai în pripă, în Transilvania, unde va fi primită şi găzduită de principele Aparfii, prietenul lor.

Şi acum începea dar şi pentru Doamnă Tăsplata nelegiuirii sale. Dinaintea Istoriei şi dinaintea lui Dumnezeu Doamna Maria n-a fost o martiră, cum ne-a înjătusat-o lăkai, a fost o păcătoasă-jcare. nu ştim prin ce minune, şi-a început ispăşirea aici ne pământ.

*) Mărturia Mitropolitului din 1666, în Documentele Cantacuzinilor, ed. N. Iorga.

—) îl chema Ion.

Mai întâi, în Octombrie a aceluiaşi an, îi muri băiatul, singurul copil ce avusese pân-atunci2). Şi cum murise, mititelul, în chinurile unei epilepsii – sărea şi necheza ca un cal – zicea poporul că e mânia – lui Dumnezeu, care răzbuna moartea postelnicului. Iar curând după aceia, abia îşi îngropase odrasla în biserica lui Mihai Vodă *), că iată îi vine ştire de la soţul ei să fugă cât mar grabnic din ţară pentru a nu încăpea în mâna Turcilor.

„La 2 Noiembrie 1664, Doamna Maria cu oamenii casei sale" trecea prin strâmtoarea Branului, în Ardeal, rămânând la Zărneşti, în ţara Bârsei, oaspetele lui Aparfi, care-i trimise şi câţiva soldaţi s-o păzească. Puţină vreme mai târziu ea fu ridicată de acolo şi dusă la Racoşul de Jos2), unde, dându-se drumul ostaşilor, rămase Doamna singură cu câteva femei într-o frumoasă locuinţă ce i se pusese la dispoziţie.

La sfârşitul lui Noiembrie, ea născu acolo, la Racoş, un fiu, căruia îi dete numele de Matei. La auzul acestei veşti, Grigore Vodă, din Polonia unde se afla, fu apucat de un mare neastâmpăr, făcând tot ce-i sta în putinţă pentru a merge să-şi vadă soţia şi copilul. Însă lucrul acesta nu-i fu îngăduit. Aparfi nu putea să îi lase să pătrundă în Ardeal, fiindcă conform tratatului de pace încheiat de curând între împărat şi Sultan, ar fi trebuit în cazul acesta se pune imediat mâna pe el, şi să-l trimită, legat, la Stambul. Grigore Vodă vru să încerce să se strecoare nevăzut, prin marginile ţării, până la Racoş, însă chiar oamenii lui îl sfătuiră să nu facă lucrul acesta, căci era Transilvania încă plină de Turci. De altfel, Aparfi îi trimise a doua oară răspuns că era în interesul său să nu cugete măcar a veni la soţia lui, căci abia pe aceasta dacă o putea ţine în ţară, ea fiind reclamată cu insistenţă de către Poartă.

—) Arhivele Statului de azi. Mormântul a fost descoperit de curând Octombrie 1931.

») Pe Olt, Est de Cohalm, între Sf. Gheorghe şi Odorhei.

În adevăr, în preajma Crăciunului – exact un an după

omorul lui Cantacuzino – veni la Aparfi poruncă de la Poartă să predea unui capugiu pe Doamna Maria împreună cu comorile ei, trimiţând-o fără răgaz la Stambul. Marele Vizir asigura de altfel pe voievodul Transilvaniei că nu i se va face Doamnei niciun rău, că va fi dată în grija socrului ei Gheor ghe Ghica, care mai trăia, bătrân, la iconstarrtiinopol, şi că singurul lucru care voiau" Turcii de la ea, era să afle câtă avere au scos din ţară Vodă Grigore şi boierii pribegi. Ba mai mult decât atât, vizirul felicita pe Aparfi pentru omenia sa „de-a fi primit în ţară o sărmană femeie fără sprijin".

Însă nici Aparfi, nici Doamna nu se încrezură în vorbele Turcilor. Ea arătă „jurând cu suflet curat în faţa episcopului român şi a solului turc" că venise în Ardeal cu 4.000 de poli imperiali, din care jumătate se cheltuise ou traiul ei de toate-zilele. De altfel, Doamna fiind lehuză şi alăptându-şi copilul, Aparfi, cu mii de scuze, refuză s-o predea. Capugiul se întoarse singUR la Stambul, însă în Ianuarie 1665 era din nou în Ardeal, cu ordin să fie trimisă Doamna la Belgrad.

Înnebunită de spaimă, Doamna Maria începu să se roage de toată lumea să nu fie predată Turcului, ceea ce ar echivala cu o condamnare la moarte. Puse pe Mihai Telefci, atotputernicul cancelar, ba chiar şi pe Ion Rothal, căpitanul de Satul Mare, să stărue pe Ingă principele Ardealului să-i fie milă de soarta ei. Dar sătruinţele nu erau necesare, căci Aparfi, cu riscul de a-şi atrage ura vizirului, n-avea niciun gând să calce dreptul de ospitalitate ce acordase Doamnei lui Ghica. Străduinţele sale de a o păstra în Ardeal fură rău interpretate de Unguri ei însăşi, care şopteau că voievodului lor îi pasă mai mult de „co-moarele" Doamnei decât de soarta ei. Calomnia aceasta o respinse Aparfi cu energie, spunând că el „n-a văzut o lescaie de la Doamna" şi dacă se străduieşte de a o ţine în ţară e pentru că astfel îi dictează lui conştiinţa şi datoria.

Doamna Maria scrise însuşi paşei din Belgrad, rugându-l să „privească soarta ei tristă" şi s-o lase să

rămâie în Ardeal. În Martie viitor veni în sfârşit poruncă de la Poartă că Doamna poate rămâne, dacă însă va preda Sultanului odoarele soţului ei.

Se zice că extrădarea aceasta fusese cerută cu atâta insistenţă, nu atât din cauza comorilor, cât din priaina „frumuseţei Doamnei”. În corespondenţa diplomatică a vremii se strecurase ştirea că Dragomanul Porţii, vestitul Panaiotachi, voia să aibă pe Doamna Mania da Constantinopol pentru a şi-o lua de soţie.

ai ceea ce nu poate fi adevărat, deoarece el era însurat. Panaiot Nicusias cunoştea pe Maria Ghica de când aceasta fusese cu soţul ei la Stambul, când era el

capuchihae acolo. Dacă în adevăr doria Dragomanul s-o atragă acum pe lângă dânsul, apoi alte o fi fost gândurile lui, mai vinovate decât acele de a vrea s-o da de soţie. De altfel, că Doamna Maria plăcea Dragomanului e un lucru sigur, de oarece vedem pe Grigoraşcu Vodă îngrijit la culme de cererea aceasta ce se făcea de a-i porni nevasta la Constantinopol. El interveni pe lângă împăratul Leo-pold s-o aducă la Viena, ceea ce împăratul refuză, temându-se ca Turcii să nu cumva să privească o atare faptă ca o rupere a tratatului de pace. Grigoraşcu, mâhnit, se stabili în Polonia, deocamdată la Scepuzia, moşia contelui Lubomirski, de unde trimitea regulat scrisori nevestei, precum şi mulţumiri lui Aparfi şi lui Rothal pentru felul cum îngrijeau ei de iubita lui Doamnă.

Dar cu – itare platonică corespondenţă nu se putea mulţumi Grigore Vodă. Într-o bună zi, în Martie 1665, el părăsi pe prietenul său Lubomirski şi sosi pe neaşteptate la Vi-na, rămânând incognito într-o mahala afară din oraş, cu 30 de oameni care-i compuneau „casa”. A doua zi, ceru audienţă la împărat, însă nu fu primit. Repetând cererile de mai multe ori, întotdeauna în zadar, el începu să urmărească, ou o rară energie, pe împărat în deplasările sale, şi izbuti în sfârşit, pe când acesta se afla la Laxemburg, să se prezinte în faţa marelui Leopold, pentru a-i mulţumi „de îngrijirea graţioasă ce-i arătase” (după cum, cam ironic de altfel, se exprimă ambasadorul Veneţiei Cornaro într-una din scrisorile sale). În tot cazul întrevederea aceasta avu un rezultat favorabil, împăratul învoind pe Grigore Ghica să rămâie în ţara lui, orânduindu-i găzduire la Budweis în Moravia şi dându-i şi o rentă anuală, hrană pentru oameni şi nutreţ pentru cai.

Grigoraşcu Vodă căuta de fapt să-şi recapete domnia, dar se mulţumi deocamdată şi cu atât. Abia sosit la Budweis, scrise lui Aparfi cu rugămintea să-i trimită în grabă soţia, căci căpătase învoire de la Leopold să poată veni şi ea în Germania. Aşa dar, pe la mijlocul lui Mai, Doamna Maria părăsi în sfârşit Ra-DOAMNA MĂRIA GHICA 355

coşul de Jos, unde suferise mai bine de 6 luni, şi, luându-şi mica odraslă în braţe, porni cu femeile ei în carete trase de 66 de cai, prim Sighişoara, Bistriţa, Lemberg şi Cracovia, la Budweiss în Moravia, unde se întâlniră în sfârşit, după un an de despărţire, mult încercaţii soţi.

De aici încolo, începe viaţă de pribegie, care ţinu încă aproape 7 ani. Renta ce o dădea împăratul scădea mereu, sau sosea cu atât de mari întârzieri, încât oamenii lui Vodă, pentru a se putea întreţine, erau nevoiţi să găinărească prin oraş, ceea ce pricinui necontenite plângeri ale cetăţenilor. Grigore Ghica fu mutat de la Budweis la Olmuetz, apoi din nou în Moravia la Neustadt, de foarte numeroase ori el mersese şi la Viena (Beciu, cum spuneau Românii pe atunci) şi sfârşi la urmă prin a se stabili din nou în Ungaria la Loecse, unde rămase multă vreme cu soţia şi copilul lui. Acolo, în Loecse, născu Doamna Maria pe al doilea copil al lor, Domniţa Maria, care fu botezată de Episcopul de Oradea Mare, Gheorghe Barsony (Iunie 1669).

Între timp Grigoraşcu Vodă nu înceta a unelti fie pentru a-şi recăpăta domnia fie pentru a-şi îmbunătăţi soarta. Văzând că nădejdile ce-şi pusese în împăratul Germaniei erau zadarnice el îşi întoarse privirile aiurea, la Regele Franţei, Ludovic al XIV-lea – la Dogele Veneţiei, la Papa. La Viena se împrieteni cu Cornaro, ambasadorul Veneţiei, şi propuse acestuia trecerea lui la catolicism, în caz că Republica ar fi dispusă să-l ajute în planurile sale de recăpătare a domniei. La 10 Aprilie 1667, în ziua întâi a Pastelor, el semnă chiar actul de trecere la confesiunea catolică, act care se află azi în biblioteca Academiei Române. Însă pentru o greşeală de formă acest act a fost anulat, aşa încât Grigoraşcu Ghica pare a fi rămas ortodox, cu toată părerea contrară a domnului profesor Veress, care nu aduce argumente îndestulătoare pentru a se putea spune că chestiunea este tranşată.

Două lucruri mai importante se petrecură în timpul acestei pribegii, care fac să fie relevate. Una este goana

după averea, închipuită de altfel, ce-ar fi Tămas de pe urma morţii, la Stettin, a Voievodului Moldovei Gheorghe Ştefan, unchiul şi poate chiar – tatăl adoptiv al Doamnei Maria Cealaltă este urmărirea pribeagului Domn de către fraţii Cantacuzino pentru a căpăta de la el scrisorile de pârâ ale lui Stroe Leurdeanu împotriva tatălui lor.

Constantin Cantacuzino, al treidea fiu al Postelnicului, cel pe care l-am văzut în 1663 la oaste în Ardeal alături de Grigoraşcu Vodă, se afla acum în Italia, la Padova, pentru completarea studiilor sale 2).

De acolo urmări el pe Grigore Ghica, luni şi luni de zile, prin emisari trimişi la Viena, pentru a obţine scrisorile Leur-deanului, de care aveau Cantacuzinii nevoie pentru a da apoi în judecată pe cel ce fusese de fapt instigatorul omorului tatălui lor. Strâns cu uşa de atâtea nevoi băneşti, Grigorj» Vodă. se hotărî să *vândă acele* scrisori – şi astfel comise, după mi-şeâia omorului, nevrednicia trădării. În posesiunea acestor preţioase documente, Stolnicul Constantin Cantacuzino se întoarse la Bucureşti, iar felul cum s-a folosit de ele, îl vom vedea mai la vale.

Toate neizbutitele încercări ale lui Grigoraşcu Vodă printre străini, îl aduse în sfârşit la simţul realităţii, anume acel de-a încerca o împăcare cu Poarta, singurul mijloc eficace de-a recăpăta Domnia Ţării Româneşti. Toţi Domnii pribegi, de mai bine de 150 de ani, au urmat aceiaşi cale, dar le-a trebuit la toţi experienţa întâi pentru a-şi da seama că împăraţii şi Regii Europei nu se amestecau în trebile dinlăuntru ale Turcului, nu în mod eficace în tot cazul, şi deci singura posibilitate de-a ajunge Domn în ţările noastre era să fie cineva tare la Poartă. Aşa dar, Grigore Vodă începu să lucreze în această direcţie, şi când primi răspuns că Sultanul e gata să-l ierte, fără

]) Vezi cap. XXII.

s) Studenţi români la Padova mai fusese la sfârşitul secolului al 16-lea Radu-Mihnea după cum am arătat mai sus; iar după Constantin Cantacuzino vor mai merge acolo şi alţi membri ai acestei familii, până în secolul al 18-a. Vaza acestei universităţi era mare în lumea întreagă, şi

îndeosebi în Italia. Casanova, care prin 1736 era şi el student acolo, scrie că atunci când se spunea de un tânăr „vine de la Padova, unde şi-a făcut studiile”, toate uşile îi erau deschise, părinţii de familie îi făceau cămplimente şi bătrânele îl sărutau. (Memorii, cap. IV). Iar în alt loc (cap. III) arată Casanova viaţa studenţească la Padova, care nu putea fi mult deosebită în 1736 de cum fusese în 1670.

a mai şovăi, se puse la drum. Pentru a nu atrage luarea aminte ai celor ce nu-l ajutase, dar nici nii voiau să-l

lase să plece, el pretextă o călătorie la Roma pentru a vedea pe Papa. Luându-şi nevasta, copiii şi casă, printre care se afla şi cumnatul său Toader Sturza, porni, în Iulie 1671, din Viena în Italia. Sosit la Padova, merse să se închine Sfântului Anton, cel care te face să-ţi regăseşti obiectele pierdute, cerându-i înapoierea tronului Munteniei – iar de la Padova, în loc de-a merge să sărute papucul Papei, se duse la Veneţia, unde avea o treabă mai urgentă decât acea din Roma, anume să-şi gătească o corabie pentru a trece în Turcia.

Cele câteva săptămâni petrecute în Veneţia fură pentru el şi pentru Doamna Maria o încântare, o compensaţie pentru anii de suferinţă din Germania. Bine primiţi şi sărbătoriţi de către Doge, Senat, şi aristocraţia veneţiană, ei se desfătară în acel oraş al tuturor minunilor până a uita aproape pentru ce veniseră. Doamna, de altfel, Tănase acolo cu copiii până s-o alege în Stambul soarta soţului ei. Iar el, îmbarcându-se, ajunge după câteva zile la Durazzo, iar de acolo, la sfârşitul lui Noiembrie, la Constantinopol.

Sultanul aflându-se la Adrianopol, la 3 Decembrie îl aflăm şi pe Ghica acolo, tratând cu vizirul, obţinând audienţă la Padişah şi căpătând de la amândoi făgăduiala că-şi va recăpăta scaunul domnesc. Se întoarse dar la Constantinopol aşteptând ziua cea mare, care, după cum vom vedea, nu întâtzia mult.

Înainte însă de-a păşi mai departe, câteva vorbe se impun despre evnimentele petrecute în ţară în timpul acestei pribegii a lui Grigore Ghica, care ţinu de la 1664 la 1672.

Fiindcă „sângele nevinovat neîncetat strigă înaintea lui Dumnezeu”, juraseră fiii Postelnicului pe coşciugul tatălui lor că-i vor răzbuna moartea. Şi s-au ţinut de jurământ, cum numai bărbaţii de nimă o pot face.

În locul lui Grigore Ghica trimisese Poarta Domn în Muntenia pe Radu Leon, zis Stridia, fiindcă ar fi fost în Stambul vânzător de stridii. Deşi drept Moldovean, fiu, nepot şi strănepot de Domni (Leon Tomşa, Ştefan Tomşa II

şi Ştefan Tomşa I), el, născut şi crescut pe malurile Bosforului, se grecizase întru atâta, încât, las că abia vorbea româneşte, dar veni în ţară cu o droaie de grecotei după el, lacomi de bani şi gata la jupuială. Pentru Cantacuzini, nicio scofală. Lor le trebuia un om cinstit, cu dragoste de ţară şi de dreptate, care să le priceapă păsurile şi setea lor de răzbunare. Lui Radu Leon dimpotrivă îi trebuia oameni cari să-l ajute a se îmbogăţi, şi pe cine putea găsi mai nemerit decât pe acelaşi Stroe Leordeanu care-şi arătase iscusinţa în timpul domniei lui Ghica Vodă. Mai luă pe lângă el de> „meşteri în arta socotelilor, doi greci, un rumeliot şi un ţărigrădean, Sofialăul şi Balasache. Cu aceşti trei boieri şi cu Vodă în frunte, mergea ţara de râpă de-i plângea de milă cine ce mai avea sânge românesc în vine. Dar nemulţumirile mocnesc în tăcere şi răscoalele sufleteşti la umbră înfloresc.

Pe când Vodă benchetuia, pe când la logodna fiului său Ştefan cu Domniţa Catrina, fata lui Duca Vodă a Moldovei, se risipeau banii în nesfârşite petreceri, Cantacuzinii lucrau Ei obţinură de la obştească adunare o mărturie că părintele lor fusese nevinovat, cerând de la Leordeanu să o iscălească şi el, ceea ce vistiernicul nu putea refuza fără a-şi dezvăli vina. Merseră apoi la Vodă şi-i cerură darea în judecată a iubitului său sfetnic. Radu Leon le făgădui dreptate, dacă vor stărui ei la Poartă să i se prelungească domnia pe încă trei ani, ceea ce Cantacuzinii, prieteni cu vizirul, obţinură uşor. Însă, odată domnia reconfirmată, Radu Vodă, după foarte mari Şvjvăieli, nu găsi altă cale de-a scăpa de încurcătură, decât dând o carte la mâna Cantacuzinilor (1668), prin care recunoaşte nevinovăţia tatălui lor şi vina Leordeanului, fără însă a se hotărî să dea pe acesta în judecată. Nemulţumiţi, fiii postelnicului începură atunci o propagandă, în boierime şi în popor, împotriva înstrăinatului Domn şi ai Grecilor lui.

Şi astfel începu lupta aceia între Români şi Greci, care mai ţinu n ani de acum înainte, şi care a prezentat

această ciudată anomalie ca în capul Românilor a stat o familie de Greci, Cantacuzinii, iar în fruntea Grecilar stăteau Români neoşi, ca Stroe Leordeanu! şi Radu Vodă Leon.

Lupta” se înteţi panăntr-atât – încât Boierii cerură alunga

—) Drăghici murise în 1668, de ciumă la Constantinopol.

rea Grecilor din ţară, iar Cantacuzinii personal aţâţau poporul la neplata haraciului. Exasperat, într-o dimineaţă de iarnă. Miercuri 3 Decembrie (1668), Radu Leon convocă în grabă Divanul şi odată boierii adunaţi la curte, puse să se închidă porţile, poruncind gărzii, ca – în vremea lui Lăpuşneanu, să măcelărească pe toţi potrivnicii lui. Dar boierii prevăzuseră lovitura. Ei veniseră la Curte armaţi, iar poporul de-afară, din stradă, sparse porţile, pătrunse în palat şi scăpă pe boieri din ghiarele morţii.

Apoi cu toţii împreună merseră la mănăstirea Radului Vodă, trăgând toate clopotele a primejdie, de se adună într-un ceas tot Bucureştiul laolaltă. Răzmeriţă! Cuprins de groază, Vodă ceru sprijinul Mitropolitului, alergă împreună cu el la mănăstire şi jură boierilor pe Evanghelie că va izgoni pe toţi Grecii din ţară, dar mai vârtos de acel Necula Sofilăul ce-a fost clucer şi pe Balasache ce-a fost paharnic”.

Toate se liniştiră, lumea merse fieştecare la casa lui, dar Vodă, fireşte, nu făcu nimic din câte făgăduise. Grecii rămaseră în ţară. Sofilăul, Balasache, Leordeanu triumfau.

Cantacuzinii din partea lor nu se dădură învinşi. O deputăţie de 30 de boieri merse la Larissa, unde se afla împărăţia, şi se jeluiră Sultanului de cele ce se petreceau în ţară, cerând extrădarea Grecilor şi un Domn pe placul lor, un Domn *Român*. un boer de-al lor. Jalba aceasta fu ascultată, Radu Leon cu oamenii lui alungaţi din ţară, şi bătrânul Anton din Popeşti numit voievod al Ţării Romanesti (1669).

Anton V «dă era de vită vechie – din boierii craioveşti – feciorul lui Mihai ottarşor, şi înrudit cu Cantacuzinii.

Cum se urcă în scaun, una din primele lui griji fu să cnenie pe Leurdeanu în faţa judecăţii Divanului Domnesc. Acesta tăgădui, fireşte, să fi îndemnat el pe Grigoraşcu Ghica la omorul Postelnicului. idar Cantacuzinii scoaseră scrisorile lui de pârâ, cele pe care, la Viena, le vânduse Ghica Vodă stolnicului Constantin, şi i le vârâră sub nas. Nici el nu mai avu ce să zică, nici Divanul nu se mai putu îndoi. Fu osândit la moarte, sânge pentru sânge, sânge vinovat pentru sânge nevinovat.

Dar în taina acestei lumi, pe care încă nicio minte omenească n-a pătruns-o, este un lucru-are *este*, şi care se cheamă Norocul. Postelniceasca Uânca, cu o mărinimie care pare aproape din poveşti, fu cuprinsă de mila acestui ucigaş al bărbatului ei, şi stărui pe lângă Vodă să-i dăruiască viaţa. Pedeapsa fu deci îndulcită şi Stroe condamnat a fi călugărit. În huiduielile poporului, fostul mare vistiernic în picioare într-un car, aproape dezbrăcat, cu scrisorile de pârâ spânzurate de gât, fu plimbat prin faţa Curţii Domneşti, pe dinaintea Mitropoliei, pe drumul Ploeştilor înainte, până la mănăstirea Snagovului, unde-l aşteptau fraţii lui întru Hristos pentru a-l învăţa ce înseamnă pocăinţa. Daricând i se puse scufia în cap, el se apucă să strige: „Fără voia mea este!” Iar când aceiaşi călugări, cari cu 6 ani înainte văzuseră sugrumându-se în faţa lor pe postelnicul Constantin, îi spuneau acum ucigaşului: „Pocăeşte-te Silvestre”, el le răcni în faţă: „Decât Silvestru, mai bine Mă-homet!”

Rău făcuse jupăneasa Uânca să ceară iertare pentru un om ca acesta. Un an mai târziu el scăpă, noaptea, din mănăstire, şi fugi în Ardeal, de unde intrigile lui se transformară într-o veşnică ameninţare plutind deasupra capului bieţilor Cantacuzini.

În atari condiţiuni ne pare parcă aproape bine să citim în cronica Filipescului, că Sofilăul fu spânzurat în ocnă, că Balasache fu dat pe mâna Darabanilor, şi că pe Pascal Gramaticul îl văzu Filipescu: „cu ochii mei, zice, când îl scotea din cămară şi-l ducea în palme, care de dese şi de multe nu mai aveau număr”.

Urmă în timpul domniei lui Antonie Vodă o luptă când pe faţă, când mai pe ascuns, între Românii Cantacuzinilor şi Grecii Leordeanului. Sfetnicii Domnului erau acum Şărban Cantacuzino, vei spătar, logofătul Radu Creţulescu şi banul Mareş Băjescu. Iar duşmanii lor de moarte erau Gheorghe Bă-leanu, vornicul, ginere-său Hristea Carioi, şi Radu Ştirbei (un grec şi doi Români). Toate intrigile acestora din urmă nu putură însă clinti credinţa bătrânului voievod întrudele şi prietenii săi Cantacuzini, aşa încât, în anii domniei lui, fiii Postelnicului putură trăi în pace, văzându-şi de moşiile şi de trebile lor.

Când însă se împliniră cei trei ani – deveniţi acum reglementari pentru o domnie la noi, Antonie Vodă trebui să plece la Adrianopol) pentru a căpăta reînnoirea. În ţară începu de pe atunci să se şoptească cum că Grigore Ghica, întors din pribegie lui din Germania, se afla în Turcia, din nou în graţiile Sultanului. Fraţii Cantacuzini cei mai mici (Mihai, Matei şi Gheorghe) se şi porniră la Constantinopol pentru a afla ce-o fi adevărat din zvonurile aceste. Pe când se întorceau înapoi, se întâlniră în drum, la Dunăre chiar, cu Antonie Vodă, cu fratele Şerban şi cu toţi boierii din partida lor, şi le deteră atunci vestea cea proastă că într-adevăr Ghica era la Poartă şi că foarte s-ar putea să le vie iar Domn. Şerban, cel mai iute din fire din toţi fiii Postelnicului, se aprinse grozav la auzul acestei veşti şi Tăcni acolo, în faţa tuturor: „De-o fi să fac pod de pungi de la seraiul românesc până la al Vizirului, totuşi îmi va fi după voie. Să mergem numai şi vom vedea!”

Însă, odată ajuns la Adrianopol, cel mai prudent fu tocmai el. Pe când Antonie Vodă merse la divanul Vizirului să îmbrace caftanul, întovărăşit de toţi credincioşii lui, Şerban se opri la Caragaci, un sat din apropiere „şi făcându-se că-i este rău, zăcea lângă foc, trimiţând numai pe Ierernia comisul să vadă ce vor să facă la Poartă Domnul şi boierii). E inutil, cred, să mai adăugăm că alergaseră la Adrianopol şi toţi prietenii Ghicăi Vodă, în frunte cu fostul călugăr Silivestru, Stroe Leurdeanu.

Ierernia Comisul se întoarse în grabă la Caragaci să

înştiinţeze pe stăpânu-său vei spătarul Şerban că Antonie Vodă a fost mazilit, boierii lui închişi, şi Grigoraşcu Ghica numit Domn al Munteniei (20 Martie 1672).

*) Sultanul rezida când la Stambul, când la Adrianopol. 2) Şincai: Cronica Românilor.

Trimis la Constaninopol, Antonie Vodă muri în curând de bătrâneţe şi de inimă rea; Şerban Cantacuzino fugi în Moldova, iar Grigoraşcu Vodă porni, triumfător, să-şi ocupe din nou scaunul după care suspinase opt ani de-a rândul.

În Bucureşti toate lucrurile se răsturnară din nou. Stroe Leordeanul cu ai lui erau iar mari şi tari. Din prima noapte, la lumina făcliilor, că nu-i mai răbda inima să aştepte, chemară pe fiii Postelnicului să le ceară bani. Apoi îi închiseră în turnul de la poarta Curţii, pe tuş trei într-o singură odaie, de la fereastra căreia ei putură vedea cum au fost omorâţi, din porunca lui Vodă, doi căpitani prieteni de-ai lor.

Toţi ceilalţi boieri, cumnaţi, socri, veri, prieteni de-a Cantacuzinilor fură închişi şi jupuiţi de bani, dar Gr-oraşcu Vodă nu îndrăzni să-i omoare, căci prea erau mulţi şi prea puternică partida lor. Numai pe Şerban – care era de fapt capul tuturor – tocmai pe el nu putea pune mâna, căci îi scăpase printre degete. Trimise, ce e drept, în toată graba şi cu mari stăruinţi la Duca Vodă la Iaşi, să-l ceară, însă Domnul Moldovei răspunse că n-are ştiinţă să fi pribegit spătarul în ţara lui. Ştiinţă avea fireşte Domnul, dar îşi ţinea prietenul ascuns la mănăstirea Hangului şi nu voia să-l dea pe mâna lui Ghica. Iar ce-a ieşit mai târziu şi din această prietenie, se va vedea în capitolul următor.

Acum, cât de haină o fi firea omului şi de rea – că acest Ghica Vodă a ajuns de-a oprit şi convoiul mortuar al unui – boer, a scos mortul din sicriu şi l-a spânzurat – tot este ceva care zace ascuns în fundul sufletului, de te-ntrebi de unde mai iese şi câte-o floare din atâta buruiană.

Grigoraş Ghica îşi iubea nevasta şi copiii. Prima lui grijă când căpătă domnia, fiind încă la Adrianopol, fu să trimită pe cumnatul său Toader Sturza la Veneţia să-i

aducă familia. Doamna Maria, din nou însărcinată, aştepta cu înfrigurare veşti de la bărbatul ei. Prin April (1672) ştia acum că el a fost numit Domn şi că fratele ei va veni s-o ia. La 24 Mai Sturdza era la Veneţia. Ospitalierii Veneţieni îl primiră frumos, ca un cumnat de Domn ce era. L-au plimbat cu gondola, i-au arătat Arsenalul, i-au oferit un banchet. La 3 Iunie Doamna Maria, cu copiii, cu fratele, cu femeele „casei" părăsi perla Adriaticii şi la 6 ale lunii era la Spălato, unde fu găzduită în frumosul palat de pe malul mării. De acolo se porniră cu caretele, prin munţii Macedoniei, până la Giurgiu, unde veniră întru întâmpinarea ei jupânesele bucureştene – nu ale Cataneuzinilor desigur

— Care mult se minunară văzând-o îmbrăcată în scumpe haine occidentale, cum nu mai văzuseră ele pe nimeni nicăieri. Purtată prin Ungaria, Austria şi Italia, Doamna Maria adoptase portul statelor civilizate, căci nu era să umble la Viena şi la Veneţia cu năframă în cap. Dar rochiile acele cu corsete, cu crinoline, cu horbotărie de sus până jos, şi perucele buclate à la Madame de Sévigné nu leputut purta Doamna lui Ghica în capitala noastră, unde nu era îngăduit pe atunci să-ţi baţi joc de datinile ţării. Ajunsă la Bucureşti, Maria Ghica se îmbrăcă iar româneşte, ceea ce însemna, în veacul al 17-lea, a purta un fel de haină bizantino-turcească, foarte asemănătoare cu a bărbaţilor: o rochie lungă de mătase, încinsă cu-n colan încheiat cu o frumoasă pafta, şi deasupra o altă rochie de atlas sau brocard, care era în formă de manta, cu sau fără mâneci, dar întotdeauna garnisită cu blană, de vulpe sau de urs, după punga fiecăreia. Pe cap purtau femeile o broboadă, (năframă, văl) care le acoperea o parte din spate şi umerile, însă, în ultimii ani începură, Doamnele mai ales, a purta căciuliţa împodobită cu pene. Juvaierele erau iarăşi după punga fiecăruia: lanţuri de aur, inele, paftale, brăţare.

În Bucureşti, Doamna nu-şi găsi soţul, care plecase la război, căci era ca un făcut că de câte ori intra el în scaun să aibă Turcii bucluc cu vreun vecin. De data aceasta se

războiau cu Polonii din pricina Ucrainii, şi Grigore Vodă trebuise să plece împreună cu Duca al Moldovei, tocmai la Cameniţa. În locul lui lăsase caimacami în ţară pe Leordeanu şi pe Băleanu, aşa încât îşi închipuie oricine ce avură de pătimit fii Postelnicului. Scoşi din închisoare, fură duşi în beciuri şi bătuţi la talpă, ca hoţii de drumul mare, iar care nu mai putea umbla, era tras cu funiile. Constantin Stolnicul, al treilea fiu al Postelnicului, cuprins de mila frăţiorului Gheorghe, cel mai mic din toţi şi copilul răsfăţat al jupânesei Uânca, se rugă de călăi să i se dea lui lovituri îndoite pentru frate«au. Acordându-i-se acest hatâr, el suferi bătaia fără a crâcni „costa stupenda narrata mî da persane degni di f ide che vi şi trovanno presente”, spune Del Chiaro, care, 20 de ani mai târziu, află aceste la Curtea Brâncoveanulu i.

Ce-o fi zicând Doamna Maria de toate aceste, ea care avusese timp să se obişnuiască acum cu altfel de moravuri în străinătăţile ce colindase, ce i-o fi şoptit conştiinţa, ei, care purta o atât de grea răspundere în ura aceasta dintre Stroe şi Canta-cuzini, ei, care între timp pătimise destul pentru a putea pricepe în sfârşit ce – înseamnă nedreptatea omenească? Cronicarii tac. Singur Constantin Filipesou, omul Ghiculeştilor, înseamnă laconic, că întorcându-se Vodă de la oaste „au găsit pe Doamnă-sa şi Coconii şi s-au bucurat; şi aşa, domni cu pace şi cu linişte”.

Doamna Maria născu în curând o fată, al treilea copil. O botezară Christina, care fu mai târziu nevasta lui Gheorghe ROsetti, fiul lui Anton Vodă Ruset

Cât despre pacea şi liniştea de care vorbeşte cronicarul, iat-o:

Şerban Cantacuzino fugise de la Hangu, atunci când intrase Ghica în Moldova pentru a merge la Cameniţa, ne simţindu-se în siguranţă pe acelaşi pământ pe care trecea şi neîmpăcatul său duşman. Prin creării munţilor trecu în Ardeal, şi apoi prin Banat şi Macedonia merse la Adrianopol, unde începu să lucreze, cu vorba şi cu punga, pentru a scoate pe fraţii săi din închisoare. Kara-Mustafa, caimacamul, de fapt întotdeauna binevoitor faţă de fiii

Postelnicului, trimise un capugiu la Bucureşti cu poruncă către Ghica Vodă să sloboade din temniţă pe Cantacuzini. Jupăneasa Uânca mersex se zice, noaptea la Curte să arate Turcului turnul şi odaia din turn în care zăceau fiii ei. Necăjită femeie mai fu şi fata aceasta de Domn, menită să ispăşească în lunga şi chinuita ei viaţă păcatele nu ştiu cui.

— Nici acum nu se putu bucura ea de odihnă, căci capugiul primise ordin s-o ducă, împreună cu fiii ei, la Stambul. Totuşi, ştiindu-l pe Şerban acolo, se putea mângâia bătrâna că copiii ei au scăpat de închisoare şi de bătaie şi vor putea duce, acolo, printre Turci, un trai mai omenesc decât în ţara lor.

Bătrâna jupânească cu feciorii ei mai mici, cu fetele şi ginerii, rămase o vreme mai îndelungată în Constantinopol. Însă Şerban, Constantin şi cumnatul lor Creţulescu, fură trimişi în exil în insula Creta – la Crit –, cum se spunea pe atunci. Sur chinul acesta nu se poate tălmăci în alt chip „decât că Vizirul, neîncrezându-i-se în Ghica Vodă, dar nici voind a-i deştepta bănuielile, păstra pe Cantaouzini în raielele otomane pentru a se servi de ei la nevoie, însă îi trimise de formă într-un exil pentru a linişti grija la care căzuse Grigoraşcu Vodă când văzu că-l sileşte Poarta să sloboade pe duşmanii lui din închisoare. De altfel, o grijă bine întemeiată, căci câteva luni mai târziu, el primi poruncă să-şi trimită nevasta şi copiii zălogi la Constantinopol, întrucât campania din Polonia reîncepuse şi Poarta cerea o chezăşie a credinţi! lui. Grigore Vodă încercă în toate chipurile să-şi reţie nevasta în Bucureşti. Nu fu chip. Pe când lua el, în fruntea micii lui oştiri, drumul Moldovei, Doamna Maria cu fetiţele ei şi cu micul Matei, pustiu de nici zece ani, plecară spre Stambul. Nu ştia, mult încercata Doamnă, că părăsea pentru totdeauna pământul ţării ei.

Bănuielile Porţii asupra relei credinţe a Domnului Munteniei erau bine întemeiate. La Hotin, n Noiembrie 1674, Sobieski, care pe atunci nu era. Încă regele Poloniei, învinse pe Turci, omorând o bună parte din oştirea lor, iar cealaltă parte făcând-o să fugă ruşinos, în neorânduială,

până în inima ţării Moldovei. Iar pricina acestei înfrângeri fu iarăşi trădarea Ghicăi Vodă. El, cu cei 5.000 de ostaşi ai lui, se lăsă prins de Poloni, care-l primiră în tabăra lor cu cinste şi alai.

Dar Doamna Maria şi plozii erau în mâna Turcului. Grigore Vodă fugi din lagărul lui Sobieski, şi apăru „deodată, când era cel mai puţin aşteptat, în faţa Vizirului. Începu el deci să învinuiască pe comandantul turc, Hussein Paşa, că de-ar fi ascultat sfaturile sale să fi făcut aşa şi pe dincolo, victoria ar fi fost a lor. Se vede treaba că Grigore Ghica era bun de gură, căci vizirul îi (dete crezământ şi porunci să i se taie capul lui Hussein. Ba mai mult, Doamna Maria fu scoasă din închisoarea în care zăcea, restituită soţului ei, care primi făgăduinţa de a fi trimis din nou Domn în Muntenia. Din nefericire pentru el, peste puţin sosiră – la Aidrianopoil soldaţii scăpaţi din măcelul de la Hotin. Ei restabiliră faptele aşa cum fuseseră, învinuind pe Ghica de trădare, şi cerându-l vizirului pentru a-l sfâşia.

Prin bani probabil, scăpă nenorocitul de această groaznică moarte. Şi mai avea încă nădejdea c-o să-şi recapete tronul. Însă Sultanul numi Domn în Moldova pe Dumitraşcu Cantacuzino, acel nepot al Postelnicului care fusese amestecat în omorul lui, şi în Muntenia numi pe Gheorghe Duca, despre care va fi vorba în capitolul viitor, în care vom fi siliţi să vorbim mai pe larg despre aceste ultime evenimente. Atunci abia, pierzând orice nădejde, Grigoraşcu Vodă ceru învoire de la împărat, care se afla la Adrianopol, să se retragă la Constantinopol, „în casa lui”. Într-o scrisoare către un prieten, spune: – „M-am lăsat de domnie, căci sunt bolnav”. Dar nicio boală din lume, zice cu dreptate d. Iorga, nu l-ar fi făcut să lase de bunăvoie puterea.

Totuşi Grigore Vodă Ghica era în adevăr bolnav. În campania din 1672 răcise atât de rău. Încât credea că va muri acolo în lagăr. A doua campanie şi toate emoţiile ce-au urmat nu erau făcute să-l îndrepte. El muri în curând, la Constantinopol, „în casa lui”.

Rămasă văduvă cu trei copii mici în cârcă, Doamna Maria, care în 1674 nu putea avea mai mult de 35 – 40 de ani, rămase la Constantinopol, unde pare a-şi fi petrecut restul vieţii. Aşa s-ar explica şi căsătoriile copiilor ei numai cu Greci (Matei cu Ruxanida Mavrocordat, fata Exaporitului, şi Christina cu Gheorghe Rosetti, fiul lui Chiriţă Dracu1).

Cât despre Cantacuzini, îi vom întâlni din nou în paginile ce urmează, când vom urmări lupta dintre ei şi Greci, care nu luă sfârşit decât abia cu urcarea în scaunul ţării a lui Şerban Vodă.

* * *

—) Unele genealogii arată 5 sopii ai lui Grigore şi ai Mariei Ghica. Adică în afară de cei trei arătaţi, încă un fiu Toader, mai mare decât Matei, care dacă a existat, trebuie să fi murit copil, căci nu-l întâlnim nicăieri – şi o fată Ruxanda, care a fost măritată cu Toader Calmaşul, tatăl lui Ion Vodă Calimachi. Acesta, o fi existat sau nu, dar n-a tot niciodată nevasta Cal-naşului, pe care o chema Arvunia şi era dintr-un mic neam boieresc câmpu-Ittngean, după cum arată documentar d. N, Iorga în documentele familiei Callirnachi.

Istraţie Dabija Voievod *) *După N. Iorga*: *Istoria Românilor* în *chipuri şi icoant*.

V Portretul nu este bine identificat. S-*ar putea să fie tot voievodul Gheorghe Ştefan*.

CAPITOLUL XXIV

DOAMNA DAPINA DABIJA

I

n timp ce Doamna Maria Ghica, femeie slabă, era în Bucureşti unealta răzbunării – lui Leurdeanu şi-n Transilvania obiectul milei lui Aparfi, pe tronul Moldavei stătea o Doamnă energică, minte ageră şi bună sfătuitoare: Dafina-Beaterina, nevasta lui Istrati Vadă Dabija.

Era fata lui Ionaşcu Jora1) boer moldovean. Paul din A-lep, care a ounascut-o bine, spune în amintirile sale că vorbea greceşte, fiind o coborâtoare din Maria Amirali, Doamna lui Petru Vodă Şchiopul, de unde s-a tras

concluzia că familia Jora ar fi de origine grecească. Dar toate nudele Joreştilor fiind Români neaoşi, presupunerea aceasta nu ni se pare justificată. Fratele Dafinei era Gavril Jora şi sora ei Alexandra, nevasta armaşul lui Grumează din Lozna.

În timpul domniei lui Vasile Lupu, între anii 1630 şi 40, Dafina fu măritată cu Dumitru Buhuş, mare vistiernic. Din această însoţire se născu o fată, Anastasia, care măritându-se mai apoi cu Gheorghe Duca, ajunse şi ea Doamnă. Anevoioasele studii genealogice de la noi ne-au înfăţişat-o pe Dafina ca mama unor foarte numeroşi copii, toţi Buhuşeştii aceia, cu vestitul hatman Alexandru în cap, despre câte s-a dovedit astăzi că sunt copiii lui Dumitru Buhuş cu o primă nevastă, Ileana Bucioc, o vară de-a Doamnei Tudosca a lui Vasile Lupu. Aşa încât Dafina era de fapt mamă vitregă a tuturor Buhuşeştilor.

») Mama Dafinei ar fi fost Simina Arapu, fiica lui Alexe, nepoata lui Gh. Arapu, (după spiţa neamului Arapu în pestrarea domnului Ion Arapu, dar alcătuită de el însuşi, după acte necunoscute mie).

Însă o bună mamă vitregă, care întotdeauna li a purtat de grijă O

Murind Buhuş în 1674, Dafina se mărită din nou cu Serdarul Ştefan, cu care a trăit scurtă vreme, fiindcă soţul ei, intrând în comsp-iiraţia fraţilor Ciogolea împotriva lui Vasile Lupu, îşi pierdu capul în această aventură2).

Rămasă văduvă pentru a doua oară, Dafina, femeie cu temperament, cum va fi şi fiică-sa Anastasia, se remărită în curând cu Vornicul Istrati Dabija, cu care mai avu o fată, Maria, despre care vom vorbi mai departe.

Istrati Dabija era fiul lui Sava Cârste Dabija, popă ot Cruce, de bun neam ide boieri moldoveni3). Era iubit de concetăţenii lui fiindcă era un om cu bun simţ, drept, şi care cam se dădea la sângele Domnului, ceea ce Românului nu i-a displăcut niciodată, dovadă expresia ce-o are şi care nu se mai găseşte în nicio altă limbă: *darul* beţiei… Dabija nu bea decât din oală de pământ, chiar idomn fiind, căci el găsea că paharul de sticlă sau de

cristal strică gustul vinului.

Când în 1661 muri pe neaşteptate Ştefăniţă Vodă, fiul lui Vasile Lupu, boierii moldoveni porniră la Poartă să ceară un Domn, şi, fireşte, fiindu-le frică de Greci, ei vrură un Domn pământean. Vizirul Kiupruliu, bătrân şi bolnav – trăgea de moarte – spuse fiului său Ahmed Paşa „să facă Domn pre voia ţării". Şi boierii adunaţi în sfat aleseră şi propuseră pe beţivul lor vornic, care ajunse astfel Istrati Vodă Dabija.

») D.C. Giurescu întâi, şi după el d. Sever Zotta, au susţinut şi dovedit destul de logic că Dafina n-a putut avea cu Buhuş decât pe Anastasia şi cu Dabija decât pe Maria. Totuşi, dacă e absolut cert astăzi, că hatmanul Buhuş şi frate-său Miron erau fiii lui Dumitru Buhuş cu Ileana Bucioc, întrucât ei s-au numit şi Bucioc, despre ceilalţi copii mai poate încape încă îndoială. Alexandra, măritată cu Grumează Armaş, nu cu Gheorghe Arapu, era sora, nu fata Dafinei.

2) Vezi cap. XX, p.

3) Frate-său Eremia, vei căminar, însurat cu Ana Gheuca, a fost tatăl, lui Enache Vei Clucer, care, însurându-se cu Safta Hiotu şi cu Aniţa Nacul a avut cu una din ele pe celebrul Ilie Ţifescu, vei spătar, zis Frige-Vacă.

Alegerea aceasta însă nu fu fără voia lui Dabija, cum fusese cu trei ani mai înainte numirea în domnia Moldovei a lui Ghica bătrânul. Istrati vornicul îşi aranjase trebile mai dinainte prin mijlocirea unor puternici boieri ţărigrădeni, Roseteştii.

De origine bizantină, aceştia au intrat în ţările noastre în secolul al XVII-lea ca şi Cantacuzinii ou care erau înrudiţi, şi ca şi ei au ajuns, de la început, la primele ranguri boiereşti, jucând în istoria Moldovei un rol de căpetenie. Se spunea despre neamul lor că se trăgea din Genova şi că, venit în Bizanţ în veacul al XIII-a, membrii ei se răzleţiseră după luarea Constantinopolului, pentru a se întoarce mai târziu sub dominaţia turcă, formând în Fanar elita coloniei greceşti. În tot cazul, prin 1600, aflăm acolo

pe marele logofăt al Patriarhatului Lascaris Rosseţo, căsătorit cu Bella Cantacuzino, fiica lui Mihai Şaitanoglu şi sora lui Andronic. Fiii acestuia, Constantin şi Anton Rosseto (Rosettu Ruset) veneau deci veri primari cu fiii lui Andronic Cantacuzino, anume celebrul postelnic Constantin din Ţara Românească şi cu un mai puţini cunoscuţii lui fraţi din Moldava, Torna şi Iordachi.

Anton Ruset se aşează de tânăr în Moldova „unde fu poreclit, nu se ştie de ce, Chiriţă Dracu', iar fratesă Constantin, care a fost numai trecător pe la noi, obţinând rangul de Cupar, se stabili din nou la Constantinopol, unde ajunse unul din Grecii cei mai de vază acolo, prieten cu vizirul Chiupruliu.

Prin mijlocirea acestora deci, a Cantacuzinilor şi a Roseteştilor, abţinu Dabija o domnie pe care, de fapt, pare a o fi dorit mai mult Dafina decât el însuşi. Nici pungile de galbeni, fireşte, n-au lipsit. Peste 200.000 lei fură împrumutaţi de la samsari fanarioţi şi vărsaţi în mâinile paşalelor. În Noiembrie 1661 Dabija fu îmbrăcat cu caftan şi în Decembrie sosi în Iaşi cu tuiurile domneşti.

Ţara a fost mulţumită de domnia lui, ceea ce înseamnă că mult trebuie să fi fost chinuită de voievozi răi şi lacomi, pentru a se împăca cu unul ca Dabija, care-şi petrecea nopţile gustând din ăst Cotnar şi din cel Odobeşti, până sfredeluşii din oalele detut îi furau minţile cu totul şi-l aducea lânti-iesimţire. Veselă Curte a mai fost acea a lui Vodă Istrati, când se încingea cheful de la chindie şi ţinea până în zori, când în completă stare de inconştiinţă, Vodă se supăra pe boierii lui şi poruncia armaşului cu o domnească autoritate: „Să spânzuri pe vornic; să tai capul hatmanului"… iar a doua zi, când se trezea din somn, nu mai ştia nimic. Veneau Vornicul şi Hatmanul să se închime lui, şi Dabija îi primea cu un zâmbet binevoitor, fără a bănui măcar că scurtă vreme înainte îi condamnase la moarte.

Istrati Dabija a înfiinţat vădrăritul, impozitul pe podgorii, ceea ce pune în mare încurcătură pe Xenopol – care se întreabă „cum un domn care preţuia atât de mult

băutura nu admitea că şi altuia putea să-i fie de nevoie”. Dar ni se pare că dimpotrivă, fiindcă era el însuşi podgorean şi beţiv, şi-a dat seama mai bine ca oricare altul, că acest izvor de venituri putea fi, spre binele obştesc, uşor impozabil. De altfel, bătrânul beţiv a fost în adevăr un Domn bun. El ţinea Divan [de două ori pe zi, pentru a nu lăsa pricinile nejudecate şi ajunsese chiar că la Divanul de seară, nemaif ilind cauze urgente, trebuiau să umble fustaşii domneşti prin târg să strângă pe împricinaţi. Bătu şi. monedă – cea din urmă monedă românească ce cunoaştem.

În timpul acestei domnii, Doamna Dafina se puse pe căpătuiala copiilor ei vitregi. Pe Anastasia, fata ei cu Dumitru Buhuş, o măritase mai de mult acum cu Gheorghe Duca, un grec ambiţios, ridicat ide Vasile Lupu, şi care va ajunge şi Domn. Pe fata ei Maria, făcută cu Dabija, o va mărita abia mai târziu cu Iordachi Ruset, pentru a avea sprijijnul acestui puternic neam, precum îl avea şi pe al Cantacuzinişti lor, de când, Doamnă fiind, îşi însurase pe fiastrul ei Lupaşou (Lupu) cu fata vei vistiernicului Iordachi. Constantin Buhuş luă pe Maria Sturza, Niculai pe Aniţa Furtună, Irina pe Manolache Cearul *). Iar vestitul hatman Alexandru Buhuş – unul din ultimii eroi ai Moldovei – luase în căsătorie pe Alexandra Ureche, fata lui Niculae şi a Elizabetei, care Niculai era fiul lui Vasile, frate cu celebrul boer şi cronicar Grigore Ureche. Tot numai neamurile cele mai mari şi mai bogate îşi alesese ambiţioasa Doamnă pentru copiii ei, creându-şi astfel un puternic partid, care ar putea-o ajuta la nevoie, când va fi văduvă pentru a treia oară.

*) Fiul fratelui lui Gheorghe Ştefan Vodă.

Că era Doamna aceasta ambiţioasă şi energică, se vede şi după felul cum se pricepea să-şi ţie corespondenţa. F. a dădea porunci în calitate de „Doamnă”, cum nu cunoaştem pilde de cât doar de la femei ca Doamna Elizabeta Movilă, Chiajna sau Ecaterina – şi încă. aceste erau regente. Fireşte că poruncile aceste le dădea nu către dregători, ci către jupânesele lor, totuşi porunci domneşti

erau şi nu altceva:

„Doamna Daf ina-Ecaterina a dumisale lui Io Evstrati Dabija Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Ţării Moldovei, scriem domnia noastră la dumneaei la păhărniceasa cea mare, sănătate. Mai întâi facem ştire dumitale să cerţi feciorii şi să le dai grijă să nu umble bănind vinul Armenilor sau Jidovilor, ci foarte să le dai lânvăţătură să umble cu ispravă, că acum nu este ca an vin mult, ci acum este vin prea puţin. Deci să-ţi fie şi dumitale aminte şi să dai certare feciorilor să nu se ispitească să bănească vinul, că dacă vom înţelege că s-au cheltuit nescai vin, vinul omului aceluia îl vom face vin domnesc, *şi pe feciori îi vom pune la închisoare*, până a veni Măria Sa Vodă. Aceasta-ţi facem ştire dumitale, şi nime să nu înceapă a culege până va veni omul nostru acolo”.

„Doamna a voit. În Iaşi, anul 1663, Septembrie 20”.

Aşa dar, nu numai energice porunci, dar ce solicitudine pentru viţiul bărbatului ei!

În războaiele Turcilor cu Germanii, Dabija fu nevoit, ca şi Ghica al Munteniei, să ajute pe Sultan cu ce brumă de oaste mai putea el strânge în ţară (3 – 4.000 de oameni). Cu sau fără voie, el trecu de două ori munţii pentru a sta, în Ardeal, alături ide Seraschirul ottoman împotriva creştinilor. Când însă după dezastrul della Leva (11663), vizirul porunci ambilor Domni să se înfăţişeze înaintea lui, voievodul Munteniei apucă, după cum am arătat mai sus, calea pribegiei, pe când Dabija, în mare încurcătură, nu ştia ce să facă. Fiindcă a fugi, însemna a întări bănuiala că el e vinovat, ceea ce nu era, iar a se înfăţişa vizirului însemna, poate, a-şi pierde capul. Atunci interveni vorba cumpătată a Doamnei Dafina, care-şi sfătui soţul ca în ruptul capului să nu urmeze pilda lui Ghica, ci hotărât, ca omul ce nu are nimic pe suflet, să meargă în faţa vizirului să se dezvinovăţească. Istrati urmă sfatul Doamnei şi nu avu a se căi de el. Reconfirmat în domnie, el se întoarse la Iaşi, unde urmă bătrânul să ţie ziua divanuri şi noaptea să tragă la măsea… până într-o zi o arteră mai subţiată plesnind, Istrati Dabija Voievod păşi în lumea celor drepţi.

La n Septembrie 1666 el fu îngropat în Mănăstirea Barnovski, lângă Iaşi, cea începută de Miron Vodă şi isprăvită de el.

Doamna Dafina, c-o fi vărsat sau nu vreo lacrimă, n-avu în tot cazul răgaz să stea să gojească pe mormântul soţului ei. Ginerele Gheorghe Duca trebuia făcut Domn. Luând o scrisoare de la Toma Cantacuzino către bătrânul cupar Constantin Ruset, care mai ajutase şi pe soţul ei la căpătarea domniei, ea porni, împreună cu fata, ginerile şi câţiva boieri moldoveni, de-a dreptul Ha Istanbul. Acolo, cuparul şi un alt Grec influent, Culoglu, se puseră iluntre şi punte spre a-i fi Doamnei Dafinei pe plac, obţinând pentru Duca domnia Moldovei. Se întoarseră deci cu toţii triumfători la Iaşi, iarna, către sfârşitul anului 1666 (sau Ianuar 1667).

Soţia lui Duca, Doamna Anastasia, va forma subiectul capitolului viitor. Totuşi, întrucât de acum înainte viaţa Doamnei Dafinei va rămâne amestecată, nedespărţită de aceea a fetei şi a ginerelui ei, vom arăta pe scurt că acesta, Gheorghe Duca, a domnit de trai ori în Moldova şi odată în Muntenia, în total vreo 15 ani, ceea ce însemna, pe vremea aceea, o domnie lungă. O aflăm pe Dafina urmându-şi fata în pribegiile ei la Constantinopol, de câte ori era Duca mazilit, o aflăm la Bucureşti, când fu el Domn al Ţării Româneşti, o aflăhja divanul Sultanului când nepoata ei Ecaterina, fata Doamnei Anastasia, cerea judecătorilor să se strice logodna ei cu Ştefan Tomşa, fiul lui Radu Leon Vodă, cel ce „îmbolnăvindu-se, îşi lipsise din minţi” zice cronica, şi o aflăm mai ales întotdeauna stând cu mare grijă pentru fata ei Anastasia, care dându-se în dragoste cu Şerban Vodă Cantacuzino al Munteniei, era mereu expusă la nenumărate pericole. Căci dragostea aceasta a Doamnei Anastasia era pătimaşă şi deci fără ruşine şi necalculată. În Constantinopol, Şerban Vodă fiind urmărit de Turci pentru a fi exiilat în insula Creta, fu găsit în podul casei ei. În Bucureşti, vrând Duca să-şi omoare rivalul, ea îi făcu semn în mijlocul unui banchet, în văzul tuturor, să fugă căci îi este viaţa în pericol. Se înţelege că-n ataxe

condiţiuni, mamă-sa, Doamna Dafina, nu putea fi liniştită şi mereu i era ei grijă de izbucni-rea unui scandal, dacă nu de mai rău. Totuşi nu se întâmplă nimic, căci Duca îşi iubea nevasta şi lui îi era necazul mare pe Vodă Şerban, nu pe soţia lui. Ba chiar dragostea de soţ a biruit până la urmă pe acea a amantului.

În 1675, Doamna Dafina, care se afla atunci la curtea ginerelui ei la Bucureşti, îşi mărită a doua fată, pe Maria avută cu Dabija Vodă, după Iordachi Ruset, fiul lui Constantin Cuparul. Aceasta era o copilă de 14 ani, care 9 luni mai târziu muri în durerile facerii. Niciodată nu s-a mai putut mângâia biata Doamna Dafină de durerea ce-i pricinui această moarte timpurie. *O* mai aflăm, în a treia domnie a lui Duca, în Moldova, mergând de ici colo, la Iaşi, la moşiile ei, Prăjeşti în judeţul Neamţ, Răcăciuni în Bacău, târându-şi durerea după ea şi îngrijind cu o dragoste renăscândă de mamă, pe unica ei nepoţică, a cărei naştere pricinuise moartea fetei ei.

S-a stins, bătrânăj. piia 2683 lăsând după ea un nume cinstit, ceea ce nu vom putea spune despre fata ei, Doamna Ducăi Vodă, a cărei ruşinoase bătrâneţe o vom arăta-o în capitolul viitor.

* * *

Gheorghe Duca, Doamna Anastasia şi Domniţele lor
(picturi murali la biserica Cetiţuia, Iaşii
După Buletinul C.M. r.

CAPITOLUL XXV

DOAMNA ANASTASIA DUCA

ARIERA lui Gheorghe Duca fusese ciudată. Albanez, ca şi Vasile Lupu, ca şi Ghica bătrânul, însă de neam grec curat, venise de copil la Iaşi să îşi caute şi el norocul. Neavând niciun sprijin, fu nevoit să intre băiat de prăvălie.

Rămase mulţi ani după tejghea, măsurând postavuri ou puţină nădejde de îmbogăţire, când într-o zi, o întâmplare fier. icită îl împinse deodată înainte. Anume un foc care izbucnise în preajma Curţii domneşti, trezise pe Vodă din somn, şi dând el alarma, nu răspunse nimeni la chemarea lui. Vasile Lupu intră în odaia aprozilor, pe care o găsi goală, căci toţi erau plecaţi în oraş cu dorul. Voievodul se înfurie, poruncind alungarea tuturor de la Curte şi înlocuirea lor cu tineri de orice condiţie – dar chipeşi la vedere. Printre aceşti noi veniţi căzu norocul şi pe Gheorghe Duca, tejghetarul. „Un tânăr" zice Del Chiaro „de toată frumuseţea, inteligent şi iscusit". Şi astfel, fiind acum în apropierea lui Vodă, care întotdeauna şi-a ajutat compatrioţii, el se tot înălţa în rang, cumpărând moşii şi adunând averi, până ajunse să ia de nevastă pe fata Doamnei Dafina, intrând astfel în legătură de înrudire cu toată iboerimea Moldovei. Dabija îl făcu mare vistiernic şi Da-bijoaia voievod.

C-o fi fast Duca de toată frumuseţea, nu se cunoaşte după chipul ce ne-a rămas de la el. În schimb însă soţia lui, Anastasia Buhuş, pare a fi! fost o femeie încântătoare. Înaltă, mlădioasă, ochi negri focoşi sub nişte sprâncene în cerc, nasul subţire şi gura mică, făceau din Anastasia o arătare, după care multe inimi s-o fi prăpădit. Era deşteaptă, energică şi plină de temperament – ca mamă-sa. Însă, cu mai puţin amor propriu decât Doamna Dafina, Anastasia n-a ştiut, până la urmă, să-şi ţie demnitatea şi rangul. A fost mai mult femeie decât a fost Doamna.

„Duca Vodă şi Doamna lui fură primiţi în Iaşi cu bucurie de nişte boieri care considerau pe noul lor voievod, crescut printre ei, mai Român decât acei Moldoveni care îi veneau din Stambul cu tuiurile domneşti, fără a cunoaşte nici obiceiurile, nici limba ţării. Şi în adevăr, Duca s-a arătat, în această domnie dintâi care a ţinut cinci luni, cunoscător al intereselor sale, puntându-i-se blând cu fieştecare. Însă o neînţelegere îl făcu să îşi piardă în curând domnia.

Vizirul Ahmed (fiul celebrului Chiupruliu), având

încredere în Duca, îl însărcină să descopere dacă o fi adevărat zvonul că Gherai, Hanul Tătarilor, umbla să se hainească, trecând din partea Ruşilor. Pentru a putea pune mâna pe un răspuns de al Hanului, Duca îi scrise că ar avea şi el de gând să se lepede de Turci, însă această scrisoare ajunse în mâna Paşei din Silistra, care necunoscând înţelegerea dintre Domnul Moldovei şi Vizir, o trimise la Poartă. Ahmed Chiupruliu se afla din nenorocire în Creta, şi, neştiind cele întâmplate, nu putu dezvinovăţi pe Duca, care-şi pierdu scaunul.

Mazil, el porni la Stambul, împreună cu Doamnele Anastasia şi Dafina şi rămase acolo, prizonier, până la întoarcerea vizirului din Creta. Lucrurile lămurindu-se abia atunci, Duca Vodă îşi Tecăpătă domnia, după ce, fireşte, mai vărsă multe pungi de bani în mâinile celor în drept a le lua. În vara anului 1669, după doi ani de lipsă, Duca era din nou în Moldova.

În timpul acesta scaunul din Iaşi fusese ocupat de Ilieş Vodă, fiul lui Alexandru Ilieş, nepotul lui Ilie Turcitu. strănepot lui Petru Vodă Rareş. Muşatin deci prin sângele ce-i curgea în vine, Ilieş Voievod, crescuţ în Stambul, nici româneşte nu ştia şi trebuia, în ţara lui, să se înţeleagă cu tălmaci. Totuşi, poporul pare a înost mulţumit de el, căci în vremea lui „a fost pace şi belşug în ţară”.

Când, scos din scaun de Gheorghe Duca, el porni din nou spre Stambulul lui, o mână neprietenă îi puse otravă în băutură şi astfel se prăpădi ultimul vlăstar din Osul lui Ştefan Cel Mare, înstrăinatul muşatin coborâtor din Descălecătorul Moldovei. Mâna neprietenă, zicea lumea că era a unui om de-al lui Duca Vodă.

Cu această învinuke – năpastă sau nu – încep toate celelalte nemulţumiri ale Moldovenilor – împotriva acestei de-a doua domnie a lui Duca Vodă, Căci, cu datorii în Stambul şi lacom de avuţii, el începu un sistem de jupuire ca-n vremile rele dinainte de Vasile Lupu. Poporul nemaiputându-l suferi, se răsculă, cu Mihalache Hâncu în cap şi cu serdarul Durac. E cunoscuta răscoală a Lăpuşnenilor şi a Orheenilor, asupra căreia n-avem a ne

întinde aici. Duca Vodă cu toată casa lui, Doamna, soacra şi copiii, părăsi Curtea Domnească, care fu devastată, se retrase pe heleşteul Bahluiului în jos, şi văzând că răscoala ia proporţii din ce în ce mai mari, fugi în Muntenia. În această pribegie fu întovărăşit de toţi Grecii aduşi de el din Constantinopol şi împotriva cărora se răsculaseră în special Hâncu şi Durac. Grecii aceştia erau mai cu seamă Ro-seteştii, toţi fiii lui Anton şi toţi fiii Cupanului, care de atunci se stabiliră mai cu temei în ţară de n-o mai părăsiră apoi niciodată.

În Bucureşti trebuie să fi cunoscut Duca întâia dată pe Camtacuzini, cu care se împrieteni cu atât mai uşor, cu cât cumnatul său Lupaşcu Buhuş ţinea în căsătorie, după cum am arătat, pe-o vară primară de-a lor, pe Safta Cantacuzino, fiica lui Toma. Prietenia aceasta duse la mare bucluc, căci Doamna Anastasia şi Şerban Cantcuzino se plăcură. Însă, pe atunci, e probabil că n-au avut vreme să se apropie mai mult; au rămas numai cu-n dor în suflet, pe care viitorul va avea grijă să-l aţâţe îndeajuns pentru a pricinui amândorora plăcerile şi neplăcerile ce remorcă dragostea după sine.

Căpătând un puternic ajutor de la Turci, după două luni de zăbavă, în Martie 1672, Duca se întoarse în Moldova cu Ali Paşa şi cu Hatmanul Buhuş în fruntea oştirei, sfărâmă cetele şi pâlcurile lui Hâncu şi ale lui Durac, şi aruncă pe capii lor dincolo de Nistru, la Cazaci.

Întors în Iaşi cu familia şi cu Grecii lui, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, el începu din nou sistemul său de despoială, pe care nu avu vreme să-l ducă în anul acela la capăt, întrucât Turcii, declarând război Polonilor, îi porunci să-şi pregătească oştile şi proviziile.

În timpul acesta Ghica Vodă recăpătase domnia Munteniei şi reîncepuse oprigonirea Cantacuzinilor, pe care am arătat-o în capitolul precedent. Toţi fraţii fură băgaţii ia închisoare, bătuţi şi storşi de bani. Singur Şerban, după cum am văzut, scăpă prin rugă, refugiindu-se în Moldova, unde Duca Vodă îl ascunse la Mănăstirea Hangului, trimiţând răspuns lui Ghica cum că nu are

ştiinţă să fi pribegit vreunul din fraţii Cantacuzini în ţara lui. Totuşi, când Grigore Ghica fu nevoit să meargă şi el în Polonia pe urma 2: imatei turceşti, trecând prin Moldova trimise pâlcuri din oamenii lui să-l caute pretutindeni pe Şerban. Acesta, prinzând de veste – foarte probabil prin buna voitoare îngrijire a Domniţei Anastasia – trecu în grabă munţii (Hangu fiind lângă graniţa Transilvaniei) şi fugi, prin tot Ardealul, tocmai la Stambul.

Între timp, Sultanul în persoană se îndreptă cu oastea lui asupra Cameniţei. Trecu prin Iaşi – prima vizită a unui Padişah în capitala Moldovei. Domnul îi ieşi înainte cu daruri soumpe „cai arabi, lighean şi ibric de argint. Pe. uliţe se întinse bucăţi de atlas, în care calul „Umbrei lui Alah pe pământ" binevoi să-şi înfunde copitele. Mari clipe trăiră Iaşii atunci! Însă la întoarcerea de la asediul cetăţii Cameniţa, care n-a putut fi luată, Sultanul zise opri din nou la Iaşi, într-o dispoziţie de spirit puţin favorabilă Moldovenilor.

— Din tumul bisericii Sfântul Niculai Domnesc el puse pe muezin să cheme pe drept credincioşi la ruga lui Allah, iar la Duca Vodă, care după părerea lui nu-i aprovizionase destul de bine armata, trimise un capugiu săii pune cârpă neagră pe umăr şi să-i zică răstit fatala vorbă: mazâl!

Din nou, întreaga familie domnească luă drumul Stambulului. Însă de data aceasta Padişahul hotărî moartea lui Duca, căci îi trebuia un ţap ispăşitor pentru rezistenţa lui Sobieski la Cameniţa. „O blană de vulpe de Mosc, neagră, prea bună şi scumpă" scăpă pe Gheorghe Duca din încurcătură. Padi şahul o găsi atât de frumoasă încât dărui voievodului Moldovei viaţa.

Ieşind din închisoare, Duca se stabili în casa lu': din marginea Eyuhului, în aşteptarea unor zile mai bune.

Acolo, în Constantinopol, se afla întreaga familie a Cantacuzineştilor din Ţara Românească, sosită, după cum am văzut 1), în urma stăruinţelor fugarului Şerban, care, împrietenindu-se cu Kara-Mustafa, obţinu o poruncă a acestuia către Ghica Vodă să elibereze din închisoare pe

toţi fiii Postelnicului Constantin şi să-i trimită la Stambul.

Pentru a doua oară Duculeştii şi Cantacuzinii se aflau laolaltă, reînnoind prietenia din Bucureşti şi petrecând împreună liniştite zile, în aşteptarea a ceea ce mai era soarta să le hărăzească.

Însă în liniştea aceia patriarhală patimile se răscoliră din nou în sufletele lui Şerban şi al Anastasiei. Farmecul nopţilor Bosforului biruind, fosta Doamnă a Moldovei şi viitorul Domn al Munteniei se iubiră. Cum e şi firesc, numai două persoane n-avură habar de această intrigă amoroasă: Maria Cantacuzino, femeia lui Şerban, şi Gheorghe Duca – soţul Anastasiei.

În Bucureşti, Grigore Vodă Ghica n-avea (linişte şi somn ştiind pe toţi duşmanii lui împreună acolo, în centrul unde se fierbea oala domniilor din ţările noastre. El trimise lei peste lei şi galbeni peste galbeni pentru a obţine exilul Cantacuzinilor într-un 10 c depărtat, Asia sau Africa. Izbuti, însă numai pe jumătate. Jupăneasa Uânca, văduva postelnicului, şi ceitrei fii mai mici, Mihai, Matei şi Iordachi, rămaseră la Constantinopol. De asemeni Pârvu, fiiul lui Drăghici (care murise din anul 1668), precum şi nurorile, nepoţii, fiicele şi cumnaţii. Numai fiii mai mari, Şerban şi Constantin, precum şi cumnatul lor, Radu Creţulescu, fură meniţi a lua drumul exilului. Şi încă, era un fel de exil de formă, căci li se hărăzise drept loc de surghiun insula Creta, cea de curând cucerită de Veneţieni, unde Cantacuzinii aveau rude bogate şi influente, familia Ralli, veri de-al doilea cu ei.

j) Cap. XXIII

Deocamdată Şerban nu ştia bine ice-l aştepta. Prudent, el nu se mai arătă nkăeni. În ziua când prinderea şi surghiunirea ilui fură definitiv hotărâte, începură ceauşii să-l caute pretutindeni şi nu-l putură găsi. Casa lui din Curu-Cişme, pe Bosfor, fu scotocită de sus până jos, şi de asemeni, în celălalt capăt al oraşului, înspre Eyub, casa lui Duca Vodă de lângă Poarta Maritimă, situată într-o ulicioară care dădea în strada Fanarului. Totul fu în zadar, Şerban nu era nicăieri. De pe urma unei indiscreţii poate,

sau din iscusinţa vreunul Turc mai dezgheţat, ascunzătoarea lui fu în sfârşit descoperită: podul casei Poamnei Anastasia, în locuinţa dintre Fanar şi Eyub, care mai fusese cercetată.

Afacerea făcu mare vâlvă, rămânând consemnată în cronică şi în Tapoartele ambasadorilor străini. Neştiutorul soţ pare a fi prins de atunci oarecari bănuieli.

Totuşi, poate nefiind încă sigur, poate din pricină că mai avea nevoie de sprijinul puternicilor Cantacuzini, Duca închise ochii. Iar când în Noiembrie (1674) Sobieski distruse la Hotin „întreg aliotmanul", toată armata turcă învinuind într-un glas pe Ghica de trădare şi atribuindu-i lui singur grozavul dezastru, Gheorghe Duca se ridică deodată cu pretenţie asupra tronului vacant al Munteniei, pe care-l obţinu, prin sprijinul aceloraşi familii aliate şi coalizate, care deveniseră-o putere: Cantacuzinii şi Roseteştii.

În Decembrie următor Duca era în Bucureşti, cu Doamna şi copiii, cu toţi fiii Cuparului şi ai lui Chiriţă Dracu', cu neamul Cantacuzinesc în păr, afară de Şerban şi Constantin, după care trimise în grabă la Crit (Creta) să-i scoată din surghiun.

În schimb, Stroe Leurdeanul şi oamenii lui) trecură în grabă munţii, căci aşa era scris de zeci de ani acum, să fie Ţara Românească prada acestei lupte de familii pentru ispăşirea nevinovatei morţi a postelnicului Constantin.

Evident că toţi fiii acestuia se credeau acum, nu numai în sfârşit în afară de orice pericol, dar în măsură chiar să-şi răzl) Gheorghe Băleanu, Hrizea, ginere-său, Negoi Secuianu, Radu Năsturel, etc. Ei fugiră la Haţeg.

bune din nou împotriva omorâtorului tatălui lor. Însă ei nu socotiseră două lucruri: lăcomia lui Duca, în sprijinul căreia Leordeanu era mai indicat decât Cantacuzinii, cari rămăseseră oameni de treabă, şi apoi – de – vechile bănuieli, cari nu erau făcute să omoare pe Vodă de dragostea amantului nevestei lui.

Aşa încât Duca trimise în Ardeal să cheme pe fugari înapoi, jurându-le, nu numai că n-o să le facă nimic, idar c-

o să-i aibă chiar la mare cinste. Intru cât Pârvu Cantacuzino, fiul lui Drăghici, merse lân persoană să dea lui Stroe această bună veste – ce întâlnire o mai fi fost între câne şi lup!

— Stroe se încrezu în vorbele Pârvului şi se întoarse cu ai lui la Bucureşti.

Duca, ţinându-nse de vorbă, începu să împartă slujbele statului între membrii celor două partide duşmane, printre care, fireşte, mai streaură pe toţi Roseteştii lui

Dar Şerban Cantacuzino crezuse că aducerea lui Stroe în ţară era din partea lui Duca numai o stratagemă. Când văzu el că ucigaşul se înfige de-a binelea în caşcaval şi că Vodă nu-i zice nimic, ticlui la repezeală o înscenare de trădare, a cărei rezultat fu arderea cu fierul roş, pe pieptul gol, a lui Radu Dudescu, ginerele lui Băleanu (şi bunul prieten al lui Leurdeanu). Executorul acestei orori fu armaşul cel mare, Nică Grădişteanu. Dar pâra adeverindu-se de scornitură, boierii fură iertaţi, şi învrăjbirea între cele două partide nu putu decât să crească şi mereu tot să crească.

Şerban logofătul şi Constantin stolnicul fură prinşi, în) Cam pe atunci, în 1075, Doamna Dafina, care se afla la Curtea ginerului ei (pe care de altfel nu-l mai părăsise de la moartea Dabilei Voda), îşi mărită – fata mai mică, avută cu Vodă Istrati, pe Maria cu unul din viăstarii Roseteştilor, Iordachi fiul lui Constantin Cuparul. Mireasa era o copilă de 15 ani. Un an mai târziu, după ce născu o fată ea muri, lăsând bătrânei ei maici o rană care nu se mai tămădui niciodată.

În 1676, Duca fiind nevoit să plece din nou la război în contra Polonilor, Leurdeanu tiduieşte el de data aceasta un complot de trădare a Cantacuzinilor împotriva lui Vodă. Bătrânul vistiernic, obişnuit cu atari îndeletniciri, îl ticluieşte însă în aşa fel, încât la întoarcerea lui Vodă în ţară, vorbele înşelătoare prind.

chişi şi ameninţaţi cu moartea. Gheorghe Vodă Duca începea deci să-şi dea arama pe faţă. Însă ceilalţi trei fraţi

ai lui Şerban izbutind să fugă în Ardeal, idomnu-l, care ştia ce pot oamenii aceştia când stau cu prietenii lor turci de vorbă la Stambul, se făcu a uita toate – vina era de altfel închipuită – scoase pe Şerban şi pe Mihai din închisoare şi trimise după ceilalţi fraţi în Ardeal să-i aducă în ţară. De altfel, această milă domnească o datoriră ei mai mult legăturilor de familie ce uneau pe Cantacuzini de Duculeşti., Stolnicul Constantin, al treilea fiu al Postelnicului, luase acum dn căsătorie pe-o Buhuşească, Safta, ceea ce-i asigura sprijinul soacrei lui Duca, Doamna Dafina. Cât – despre Şerban el însuşi, avea doar cine să-i poarte grija, căci e îndeobşte cunoscut că între bărbat şi amant, femeia nu stă să aleagă. Cronicarul Constantin Filipescu, duşmanul Cantacuzinilor, e cel care colportează micile intrigi menite să discrediteze. El e cel care ne asigură că „aşa se auzea, că vrea Vodă să-i omoare, dar Dabijoaia, soacra Ducăi Vodă, şi Doamnă-sa Anastasia au stătut tare pentru dânşii şi i-au slobozit”.

Lucrurile rămaseră deci într-un fel de statu-quo armat, şi anul 1677 se petrecu fără incident, stând la Divan împreună Leurdenii, Bălenii, Rusăteştii, şi Cantacuzinii, arătându-şi doar colţii, fără a se muşca. Însă Şerban înţelese că altă cale de-a trăi odată liniştit în ţara lui nu era, decât de-a căpăta el însuşi domnia. Prin prietenii lui la Stambul, începu, de data aceasta, să lucreze efectiv în sensul dorit.

— J) Izvoarele diferă când e vorba de numele acestor caimacami. În tot cazul e sigur că Şerban era printre ei, precum şi Hrizea sau Băleanu. Rosetti poate să fi fost şi Lascarachi.

În 1678 Duca Vodă porni iar cu armata vizirului la împresurarea cetăţii Cehrinului (Ucraina), pe care Cazacii o închinase Moscovei» iar Sultanul o voia a lui. Caimacami în Bucureşti – rămaseră Şerban Cantacuzinio, Hrizea (ginerele Băleanului) şi Iordachi Ruset, iarăşi un compromis, o mixtură de doi duşmani şi un neutru1) – Cu Vodă la armată plecaseră stolnicul Constantin şi spătarul Mihai Cantacuzino, banul Corbeanu, cumnatul lor, şi doi

nepoţi, Pârvu Creţulescu şi Constantin Brâncoveanu.

Cehrtnul fiind în sfârşit luat hi anul acela, vizirul Kara-Mustafa se întorcea învingător şi în bune dispoziţii, iar în urma lui, Gheorghe Duca Vodă, mulţumit şi el. Însă în Iaşi îl năpădiră veştile tulburătoare sosite proaspete din Muntenia.

Căci iată ce se întâmplase:

Pe la începutul lui Septembrie sosise în Bucureşti un Ciohodar turc cu o scrisoare către Şerban Cantacuzino din partea unui bun prieten de al său, meghistanul Porţii, Fetfaţ, prin care-l îndemna să vie repede la Stambul, căci toate fiind pregătite, acum îi este vremea să-l facă Domn. La curtea domnească ciohodarul dete întâi cu ochii de vistiernicul Hrizea Popescu, care-l întrebă din partea cui vine şi cu cine vrea să vorbească. Răspunzându-i Turcul că vine din Constantkiopol la logofătul Şerban pentru o treabă, Hrizea îi răspunse: „Eu sunt Cantacuzino”. Deştepţi cum sunt deseori Turcii, ciohodarul îl luă la o parte, dându-i scrisoarea şi mai zicându-i şi

din gură pricina, cum îl învăţase Fetfaţ maghistanul.

Vistiernicul, mulţumindu-i, îl umplu de daruri şi-l trimise înapoi la Stambul, iar scrisoarea Turcului către logofăt, o trimise de diac lui Duca Vodă la Iaşi, să se bucure şi el de credinţa supuşilor săi. Hrizea „să nu uităm, era ginerele Băleanului.

Bietul Şerban habar n-avea de nimic. În calitate de întâi caimacam, el supraveghea nişte lucrări de refacere ale curţilor domneşti. Pe la chindie, logofătul Doamnei i se înfăţişă, rugându-l din partea ei să poftească în grabă, fiindcă avea în seara aceia un ospeţ mare, şi musafirii aşteptau, neputându-se aşeza la masă fără el. Fără să-şi mai schimbe conteşul şi anteriul şi fără să-şi mai frece barba cu mirodenii, Şerban, care presimţise că graba aceasta prevestea ceva neobişnuit, se urcă în sala ospeţului, întrebând doar din ochi pe Doamna dacă s-a întâmplat ceva. Povestea nu ne spune ce mijloc întrebuinţă Anastasia pentru a-l înştiinţa că-i este viaţa în pericol; vreun semn, vreo vorbă în şoaptă, vreo scrisoare furişată? Oricum o fi fost, Şerban înţelese, şi pretextând că mai are o poruncă de dat, ieşi din sala ospeţului, furişându-se nevăzut de la Curte, merse drept acasă la el şi, încălecând un bun cal arăbesc, o luă goană peste Dâmboviţa în pădurea Cotrocenilor *).

Văzând Hrizea că nu se mai întoarce logofătul la masă, bănui că-i fuseseră planurile descoperite, şi trimise în grabă gonaci după el. Dar pe atunci Cotrocenii nu era nici măcar mănăstire, necum palat, grădină sau pădure. Era un codru, parte din codrul Vlăsiei. Găseşte-l pe Şerban în întunecimea acelor desişuri! Trei zile l-au căutat oamenii fără a putea da de urmele lui. În ziua a patra, aflând că gonacii au plecat, o luă pe poteci, noaptea înspre mănăstirea Comana, în apropierea căreia, pe moşia Coieni, se afla maică-sa cu fraţii lui mai mici, Matei şi Gheorghe. Îmbrăţişări, sfaturi şi jurământ că nu se va mai întoarce în ţară decât Domn. Încălecă apoi din nou şi trecând Dunărea pe la Giurgiu, o întinse drept la Stambul.

*!< –) Despre acest ospăţ, Del Chiaro spune c-ar fi avut loc în casa lui Şerban. Versiunea urmată de mine mi

se pare mai verosimilă.

Cumnatul său, Radu Creţulescu, o apucase pe de altă parte peste munţi, în Transilvania.

Vestea fugii lui Creţulesau sosi cea dintâi la Iaşi. Fiul său Pârvu, care se afla pe lângă Domn, de frica celor ce s-ar putea întâmpla, o luă şi el la goană peste munţi, împreunându-se cu tată-său în Ardeal. Constantin BLâncoveanu şi spătarul Mihai, îi urmară pilda. Duca, exasperat, chemă pe singurul Cantacuzino care mai rămăsese pe lângă el, pe stolnicul Constantin, şi-i spuse că-i va ierta pe toţi, chiar pe Şerban, a cărui idovadă de trădare o ţinea în mână, dacă poate stolnicul să hotărască pe toţi fugarii a se întoarce înapoi. Constantin, fireşte, asigură pe Vodă ou mari jurăminte, că-i va aduce pe toţi, în păr, la Bucureşti, încălecă în toată graba, dar nu se mai întoarse nici el în ţară cât ţinu Domnia Ducăi Vodă.

Acesta, amărât, se întoarse în Bucureşti, şi e păcat că de nicăieri nu putem afla cum s-a întâmplat întâlnirea între el şi Doamnă-sa. Fiindcă, oricum, trebuie să fi aflat el despre scena banchetului. Însă deşi e foarte sigur acuma că legăturile dintre Anastasia şi Şerban îi erau cunoscute, totuşi Gheorghe Duca a urmat constant a-şi ţine Doamna pe lângă el, a-i purta mereu de grijă, şi, după cum se va constata din cele ce urmează, a o iubi – fiindcă, în astfel ide materie, amorul propriu nu întotdeauna poate învinge patima sufletului.

Achmed Paşa, vizirul, întors la Constantinopol, fu asediat de prietenii lui Şerban, în frunte cu influentul maghi-stan Fetfaţ, încât de hatârul lor ca şi de-al numeroaselor pungi bine garnisite, trimise pe logofătul Cantacuzino la Bucureşti cu tuiurile domneşti, voievod al Ţării Româneşti. Pe de altă parte, însă, neavând niciun motiv de-a maizili pe Gheorghe Duca, îl mută frumos din nou în Moldova, al cărei scaun devenise vacant.

Toate se aşezară după placul fiecăruia, căci Duca era el însuşi de fapt mai mulţumit de-a domni în Iaşi, unde crescuse, boierise, şi mai domnise de două ori, decât în Bucureştii acei tufburători, de-i căror rosturi el era străin.

Între cele două domnii din urmă ale lui Duca, în scaunul Moldovei se strecurase trei voievozi: Ştefan Petriceicu, socrul lui Ilie Sturza (1672 – 74); Dumitraşcu Cantacuzino (1674 – 75) acel nepot al Postelnicului, care, împreună cu Leurdeanu, fusese părtaş ia omorul lui; şi Antonie Ruset (1675 – 78), zis Chiriţă Dracu', care din boier influent ajunse şi el Domn, pentru păcatele lui, după cum vom arăta în capitolul viitor.

A treia domnie a lui Duca în Iaşi fu mai nesuferită Moldovenilor decât cele două dintâi. Petrecând din 12 ani zece în scaun, îl apucase şi pe el nebunia măririlor. Dorinţa lui ar fi fost să fie principe al Transilvaniei, scaunul Moldovei să-l dea fiului său Constantin, al Munteniei fiului Matei, iar pe viitorul său ginere să-l facă hatmanul Ucrainii. Dacă mai a-dăogăm la aceasta cheltuielile făcute cu ridicarea bisericii Cetăţuia şi a palatului din curtea acelei mănăstiri, zugrăvirea Sfântului Nicolae Domnesc, precum şi reclădirea din temelie a mai multor biserici şi edificii, înţelegem că Vodă avea nevoie de bani mulţi, că puse deci grele dări, nu normai asupra oamenilor de rând, dar chiar asupra boierilor, şi că prin aceasta îşi atrase ura tuturor. Un complot care tindea să răscoale din nou pe Lăpuşneni şi Orheeni, pentru a răsturna pe acest nesuferit voievod, fu descoperit de iscusitul cumnat al Domnului, hatmanul Alexandru Buhuş, şi costă viaţa a trei boieri: Gheorghiţă Bogdan, jignicerul, Vasile Gheuca marele vistiernic şi sulgerul Lupu. Lucrurile se potoliră, dar în ascuns ura mocnea.

Şi apoi, dacă ar fi numai atât. Dar rele de acestea nu se făptuiesc fără ca Dumnezeu să nu-şi arate mânia. „La cursul anilor 1788" zice Nicolae Costin, „iară de la Cristos 1680, în luna lui Decembrie 10 zile, ivitu – sau pe cer o stea cu coadă, căreia îi zic Latinii cometa, adică mătura1). Şi lungă era de cuprindea jumătate de cer, începându-se întâi de jos dintr-o stea, despre partea Ţării Ungureşti, între amează-zi şi între apus. Apoi, de zi ce trecea, tot se urca pe cer către miazănoapte în sus şi dindărăt se scurta, şi aşa a trăit şapte săptămâni şi patru zile, până la întâi a

lui Februarie; de aici s-au stins şi au pierit. De care mulţi astronomi strângându-se prin alte ţări au făcut pronostic ce se va întâmpla după aceia în lume; carelucru curând după aceia vrajbă mare în oşti au fost.

—) Cometa lui Halley. De altfel Costin se înşală, căci ea a apărut în 1682; şi numărând chiar cu diferenţa călindarilor, încă făcea la noi 1681.

Iar mai vârtos între împărăţia Turcului şi Împătăţia Neamţului".

Iar mai departe: „Într-acest an, în luna lui August 9 zile. Marţi de noapte, la 3 ceasuri către zi, au fost cutremur mare de pământ, cât au căzut icoanele jos de prin biserici şi vase şi poliţe de prin casele oamenilor. Spuneau bătrânii cum n-au apucat cutremur mai straşnic ca acela, şi huietu venea despre miazănoapte. Iar după aceia să vezi răutăţi în ţară, şi prăzi şi robii de oşti păgâne, şi vărsare de sânge".

În 1926 când a ars palatul regal din Bucureşti spuneau doar cetăţenii secolului al XX-lea, că e „semn Tău", şi în adevăr că a ajuns mai apoi ţara la pragul falimentului, cât ce să te miri dacă bătrânii ştiau că relele de sub Duca Vodă de la cutremure veneau şi de la steaua cea cu coadă!

Visele de mărire ale lui Duca Vodă nu se înfăptuiră întocmai, însă în bună parte da: Căci Sultanul hotărî să-i dea lui bătmănia căzăcească, făcându-l astfel Domn al Moldovei şi al Ucrainii, lucru nemaipomenit până atunci şi nici de atunci încoace.

În vederea acestei înscăunări, Duca fu chemat la Constantinopol. El luă cu sine pe fiică-sa Catrina, pe soţia lui, şi pe soacra Dafina, care mai trăia, gata ca mai înainte la sfaturi cuminţi.

Un mare bucluc familial reclama prezenţa tuturor la Stambul.

l) Vezi cap. XXIII. El era din familia Tomşa.

Ecaterina era logodită cu Ştefan, fiul lui Radu Leon Vodă, fostul Domn al Munteniei1). O logodnă din acele făcută pe nevăzutele – mariaj de convenienţă – o Domniţă

cu-n fiu de voievod, făgăduiţi unul altuia de când erau amândoi infinit de mici. Însă când se făcură mari şi se cunoscură, cam în ajunul nunţii, Domniţa Catrina refuză hotărât să ia pe Ştefan de bărbat. Fiindcă, mai întâi, era urât, şi. fiindcă, al doilea era nebun. Nicolae Costin spune despre el: „Feciorul Radului Vodă bolnăvindu-se, din acea boală lipsise şi din minţi, iar mai pe urmă se îndreptase; iar tot să zic că era deplin cuminte, nu pot, că umbletul lui nu-l arăta a fi deplin înţelept”.

Toate stăruinţele rudelor şi prietenilor fură zadarnice, hotărârea Domniţei de a nu lua de bărbat pe omul acesta fu nestrămutată. De altfel nu numai faptul că Ştefan Tomşa era cam într-o ureche, îndemna pe tânăra Domniţă să nu-l vrea de bărbat; mai era la mijloc o mică chestie sentimentală. În timpul lungei perioade de logodnă, Catrina, care se făcuse acum măricică, cunoscuse un tânăr grec, pe *Iordachi Muselim*, de neam bun, chipeş la vedere şi bogat. Tinerii s-au amorezat unul de altul, şi părinţii fetei, ca şi bunica ei Dafina, vedeau cu ochi buni încuscrirea neamului lor cu acel al Muselimilor, familie aparţinnd unei ramure a Ramadan-Paleologilor.

Toate aceste considerente nu priveau însă pe dezamăgitul logodnic, care se hotărî într-o zi să cheme toată familia domnitoare a Moldovei lân judecata Divanului împărătesc, la Stambul, pentru a-i sili să-şi ţină angajamentul. Domnii noştri numărând printre cei mai înalţi demnitari ai Imperiului, ei nu putea fi judecaţi decât de Sultan.

Mergând aşa dar Duca Vodă să capete hătmănia Ucrainii, el se înfăţişă la acel Divan cu siguranţa că va învinge, cu atâta mai mult cu cât avea, în afară de vaza de care se va bucura acum la Poartă, două alte şanse de câştig, anume aurul vistieriei Moldovei şi frumuseţea fetei sale.

Când pătrunse Ecaterina în sala judecăţii din Serai, cu ochii plânşi şi frumoasă ca o arătare, multe inimi, zice-se, s-au frânt de mila ei.

Dar nimic nu folosi, nici cele o *mie* de pungi, nici

ochii Domniţei. Sultanul hotărî că Duca se va întoarce în Moldova cu tuiurile, cu buzduganul şi cu titlu neobişnuit de: Gospodar Zemli Moldavskoi i zemli Ucrainscoi, însă că va remorca în urma-i pe Ştefan Beizedea, fiul Radului Vodă, şi că, abia sosit în Iaşi, va face mare nuntă domnească, cum se şi cuvenea luminatei feţe a coborâtorului din Ştefan Tomşa, asasinul lui Despot.

Aşa se şi făcu. Duca Vodă trimise, din Iaşi, soli prin vecini să poftească nuntaşi din Polonia, Transilvania, Ţara Românească şi Ucraina – câte doi din fiecare ţară – şi când se adunară cu toţii în capitala Moldovei, la 4 Noiembrie 1681, se începu o nuntă ca-n vremea lui Vasile Lupu. „Şi s-au veselit două săptămâni cu feluri de feluri de muzici şi de giocuri şi cu pehlivani şi cu puşte. Şi un vornic mare purta un cap de danţ şi alt vornic mare purta alt cap de danţ, îmbrăcaţi cu şarvanale domneşti. Numai mirele şi mireasa, fiind feciori de domni, nu giuca în danţuri pe afară, ci numai în casă; iar afară giuca boierii, cât nu era nuntă, şi era minune" (Ion Neculce). – „Numai celor din ţară" zice Nicolae Costin „nu le era foarte veselie că acea cheltuială era tot din spinarea ţării". Duca nu înţelegea că după ce cheltuise atâtea pungi pentru a strica această logodnă, să cheltuiască acuma altele pentru a face nuntă. Deci, cine să plătească veselia Grecilor?

— Românul! Dar atunci până la ultima para, să nu-l coste pe Vodă nici – de-o pâne măcar. Şi aşa s-a întâmplat că: „mergând vornicii de târg, Ciocârlan şi Ponici, la Duca Vodă de-au cerut de cheltuială, ca să cumpere numai ce-ar trebui din târg pentru cuhne, i-a bătut cu buzduganul până la moarte, ci mai ales pe Nicolae Ciocârlan. Cât l-au dus oamenii lui până acasă, a şi murit; niciun ceas după bătaie n-a putut trăi".

Nunta făcută împotriva voinţei miresei, costase deci şi viaţa unui om. Iar de aici încolo, lăcomia şi răutatea Ducăi Vodă nu mai cunoscu margini. Impozite peste impozite, noi scornituri de tot felul de dări, pe care trebuiau să le plătească boierii, nu numai oamenii de rând. Însă aceştia erau obişnuiţi cu privilegiile lor, că doar d-asta

erau boieri şi se deosebeau de prostime. Ei nu voiră să plătească, iar alţii nici nu putură, căci Duca nu se uita la cât are omul. ci la cât are el trebuinţă. Şi începu atunci o serie de bătăi şi de cazne, cum nu mai văzuse Moldova de aproape o sută de ani. Toată boierimea trecu prin mâna călăului: Spătarul Tudosie Dubău (cronicarul), Toader Paladi, vei vornic de ţara de sus, Chiriac Sturdza, biv vei spătar şi alţii „erau toţi închişi la Seimeni şi puşi în fiare. Pe Ursache, ce-a fost vistiernic mare, cel vestit de bogat, l-au dezbrăcat cu pielea şi l-au legat la stâlp la ger, fiind iarnă, de la care, ţinându-l un an în temniţă şi bătându-l la tălpi, i-au luat 250 de pung de bani. Pe Isar Vistiernicul şi pe Andrei Şipoteanu vornicul de poartă, dezbrăcându-i cu pielea goală şi ungându-i cu miere, vara, i-au legat la stâlp, de-i mâncau muştele şi albinele". (Costin).

Şi nu fu numai atât. Chiar ne femei le chinuia, când, fiind văduve, nu mai puteau răspunde bărbaţii lor birul. Astfel jupânesele lui Ştefan Brăescu, şi a lui Bucium, şi a lui Sandu Stamati comisul, le-a legat de turnuri şi le închise în odăile Seimenilor. Aceasta din urmă era vară de-a doua cu Doamna Anastasia, cum era de altfel şi jupăneasa lui Gheuca, cel omorât câţiva ani înainte, vară cu Doarrma. Nici. Q. COnsideraţie de situaţie socială sau de înrudire nu lua Duca Vodă când era yort>a de bani.

Dar se aflau pe atunci şi oameni de treabă. Frumoase sunt vorbele lui Iane Hadâmbul ce le grăi Ducăi Vodă pentru ju-pânese, şi pe care Costin ni le transcrie întocmai: „Doamne, mă rog să am la Măria Ta pas, să grăiesc Mariei Tale două-trei cuvinte. Eu, Doamne, muiere n-am, copii n-am, să mă tem de osânda lor. În trecute zile te-ai mâniat Măria Ta pe mine şi ai trimis un armaş să mă înece în Bahlui. El, bată-l Dumnezeu armaşul, n-au păzit să mă înece şi m-a îngăduit până te-ai desmâniat. Şi acum îndrăznesc să grăiesc Mariei Tale pentru cele trei jupânese sărace ce stau legate la puşti, că văd că nimeni nu-ţi îndrăzneşte a grăi, şi eu îndrăznesc: una, că-s bucuros cu-n ceas mai înainte să mor, a doua că nu s-a auzit nici într-o ţară, nici aflu scris nici în Istorie, să se închidă şi să se lege

la puşti femeele boierilor morţi. (Atunci să fi zis Duca Vodă: să-i bată Dumnezeu, păgânii. Şi îndată au poruncit de le-au slobozit)". Iar pe boieri nevoind să-i ierte, a fugit Dubău din închisoare, şi după el s-au dus în pribegie în Polonia-Gavril Neniul, Ilie Moţoc, Varlam logofătul" şi frate-său Zbierea şi mulţi alţii, de-a rămas Moldova săracă de boieri. Nicolae Costin, dându-şi seama că poate nici nu l-o crede lumea toate câte le spune, caută să convingă posteritatea – dar nu era nevoie – spunând: „Mulţi din cetitorii acestui Letopiseţ poate nici să nu creadă vreo unii, cetind şi văzând atâtea tiranii ce-au făcut Duca Vodă, socotind cineva că doar a fost vreun pizmaş acestui Domn acel ce-a scris. Însă eu, acela scriitor, pun martor pe Dumnezeu, şi mă las pe mărturia a toată Moldova, de la mare până la mic, că ei toţi mărturisesc că altfel n-a fost".

Între timp însă, Duca petrecea. Luând pe Doamna Anastasia cu el, pe Domniţa Catrina şi pe ginerele său Ştefan, se duse în Ucraina, să ia ţara în stăpânire. Primit la Nemirova de toată căzăcimea cu alai domnesc, el numi locţiitor al lui acolo pe-un grec care vorbea ruseşte, Eni Gredinevici, porunci să se facă curţi domneşti după gustul moldovenesc, şi întorcându-se apoi în ţară, mai ridică la Ţicanovka, lângă So-roca, al doilea rând de Curţi, după care se întoarse la Iaşi.

Anul 1682 îl petrecu Vod că numai în chefuri, vânători, plimbări. Având curţi la Prăjeşti, în ţinutul Neamţului, care erau de altfel ale Doamnei Dafina, (Ea le deţinea de la Buhuş, întâiul ei bărbat, a cărui mamă fusese o Prăjească), el merse cu toată casa lui, nevastă, fete, fii şi ginere şi cu toată boierimea din Iaşi „şi-au zăbovit. acolo vreo două-trei săptămâni, umblând pe la vânaturi". De la Prăjeşti merse toată Curtea la Sălişte, moşia bătrânului postelnic Constantin Cio-banu (Canano) „de l-au cinstit două zile, şi aşa iarăşi s-au întors la Iaşi la scaun.

Poate că atunci, cu prilejul acestei găzduiri, să se fi hotărât căsătoria Saftei, fata Ciobanului, cu Nicolae Buhuş, nepot de frate a Doamnei Anastasia.

Însă toate astea au un sfârşit. Din pricina stelei

aceleia cu coadă, voiau Turcii să se războiască cu Nemţii. Şi, nici mai mult nici mai puţin, le trebuiau Viena, pentru că, lovind împărăţia în inima ei, să pună în sfârşit stăpânire pe tot centru Europei şi să lăţească hotarele Semilunii până la Baltica şi Marea Nordului, până la Rhin.

În 1683 cucerirea Vienei fu hotărâtă, şi, ca întotdeauna, Domnii ţărilor noastre trebuiau să aprovizioneze armata Sultanului şi s-o urmeze apoi până sub zidurile capitalei Imperiului german, unde urmau deci să se întâlnească Şerban Cantacuzino, Domnul Munteniei, cu Gheorghe Duca ai Moldovei.

Sunt lucruri de acelea pasionante, despre care Istoria nu vorbeşte, dar care pe noi Epignonii, care vrem să descoasem puţin sufletul omenesc, ne interesează mai mult decât însăşi

Regele Ion Sobieski

soarta popoarelor ce se războesc. Cum fu acea întâlnire sub zidurile Vienei, între mândrul Voievod Şerban, care purta pe steaua lui armele Byzanţului şi Vulturul Germaniei (era conte al Sfântului Imperiu) şi rivalul său Duca Vodă, fostul prieten, care în două rânduri a vrut să-l omoare? Cu ce ochi s-au privit ei? Cu ce inimă şi-au strâns mâinile? cu ce vorbe s-au întâmpinat? Atât doar ştim, că în privinţa felului cum urma să lupte ei împotriva creştinilor, s-au înţeles de la început, de la Buda unde se întâlniră întâi. Numai că Şerban intrase în

legătură cu Nemţii într-un chip aproape imprudent, pe când Duca Vodă se ţinu mai rezervat, ca un grec şiret ce era, aşteptând să vadă din partea cui va fi izbânda. Când, în sfârşit, după două luni de asediu, Viena era să capituleze, se zicea la noi că Şerban Vodă fu acela care sfătui pe vizir să nu dea încă lovitura hotărâtoare, având el ştiinţă în ascuns că Sobieski urma să sosească de la o zi la alta. Şi-n adevăr, la 22 Septembrie 1633, regele Poloniei era dinaintea Vienei cu cei 85.000 de noi luptători, care repezindu-se asupra armatei lui Cara-Mustafa, o nimici în câteva ceasuri, gonind pe fugari peste hotarele Ungariei şi salvând astfel onoarea Europei şi a Creştinătăţii.

De fapt, de atunci li s-a tăiat vlaga Turcilor, de la asediul Vienei. Iar de la pacea de la Karlowitz (1699) a început declinul Imperiului ottoman. Plouat, Kara-Mustafa se întoarse la Belgrad cu atât de puţin curaj, încât nici nu avu puterea să facă ce s-a făcut întotdeauna în atare împrejurări, să mazilească pe ambii domni ai ţărilor noastre, cărora se datorea, în parte, dezastrul. Şerban Cantacuzino se întoarse liniştit la Bucureşti, iar Duca Vodă, în drumul lui spre Moldova, se opri întâi în Transilvania la principele Aparfi, căc* după atâta viaţă de lagăr, îi ardea iar de banchete şi de viaţă mai veselă. Acolo, în mijlocul unui ospăţ, i se aduse vestea că Moldova e răsculată şi c-au intrat Leşii şi Cazacii în ţară.

Şerban Cantacuzino, înainte de-a se desparte de Duca, îi spusese cu mărinimie, sau poate cu şiretenie: „Iată, în ţara Moldovei se aude c-au ieşit Leşii. Vino la mine, că-ţi este Doamna la Brăila, şi-i sta câtăva vreme acolo, şi te voi griji de conace până vom vedea cum o mai fi”.

Însă Gheorghe Duca mulţumi frumos, nu primi găzduirea oferită de fostul ibovnic al nevestei lui, şi pornind, precum am arătat, la Mihai Aparfi, se încredinţă că în adevăr erau în Moldova trebile cam tulburi. Totuşi, deşi Aparfi îl sfătui şi el să mai aştepte puţin şi-i făgădui chiar că-i va da iooo de puşcaşi pentru a linişti Moldova, Duca Vodă nu primi nici această propunere, căci i se părea

lui că veştile venite din ţară erau exagerate. Sfatul boierilor cari înconjurau pe Vodă, cei ce se întorceau cu el de la Viena, se dezbină şi el în deosebite, păreri. Vornicul Gavril Kostaki zise: „Eu, Doamne, sfătuiesc aşa, să ieşim prin ţara Muntenească. Doamna Mariei Tale este la Brăila, şi de la Brăila, de va sta cineva împotriva Mariei Tale, atunci vei lua oaste de la Turci şi de la Tătari şi vei merge la scaun”. Însă Miron Costin logofătul (cronicarul), Constantin Postelnicul Canano (Ciobanul) şi Sandu Buhuş (cumnatul Domnului), răspunseră într-un glas: „Dacă n-am mers în ţara Muntenească când ne îmbia Şerban Vodă, iar de ici ce să căutăm? Mai bine este să mergem drept prin Oituz, şi dacă vom vedea că n-om putea merge la Iaşi de răul Leşilor, vom lua-o pe Trotuş în jos şi om merge la Focşani”. Gavril Kostaki, scos din fire, luă de piept pe Cristea vătaful de aprozi, ce, fiind nepot de vară primară a lui Vodă, îndrăznise să se amestece în sfatul boierilor celor mari, şi-i răcni:

— „Fătu-meu, Cristea, eu sunt bătârn, iar tu eşti tânăr. Vreau să ştiu cine duce pe Măria Sa Vodă prin Oituz să-l dea neprietenilor?” Iar Postelnicul Constantin, luând apărarea tânărului, răspunse: „Eu îl duc, şi pe sfatul meu merge” – „Să-mi fie mărturie Dumnezeu că eu nu-l sfătuiesc” zise potolit bătrânul vornic Gavriliţă. „Şi meargă Măria Sa sănătos, că eu nu voi merge” l).

Şi aşa, s-a dus vornicul Gavriliţă, împreună cu Ion Racoviţă, marele paharnic, şi cu Gheorghiţă, al treilea logofăt, la Şerban Vodă în ţara Muntenească, iar Duca Vodă cu cumnatul său Buhuş, cu Miron Costin şi cu postelnicul Canano, o apucă spre Oituz, ieşind în Trotuş, şi de-acolo merseră cu toţii la Domneşti, moşia Doamnei Dafinei, să facă sărbătorile Crăciunului şi să apuce a vedea ce este de făcut pentru a potoli lucrurile în Moldova.

Însă în Moldova lucrurile nu se mai puteau potoli, că era prea târziu. Iată anume ce se întâmplase:

La plecarea lui din ţară, Duca numise trei caimacami să-i vadă de grijă în timpul lipsei lui, Spătarul Toader Paladi, cel pe care-l închisese şi muncise, pe marele

logofăt Nicolae Racoviţă şi pe Toader Iordachi, vistiernicul. Stolnicul Gheorghiţă Ciudin, omul lui de încredere, avea un fel de drept de supraveghere ocultă asupra acestora.

Când însă auziră ei de victoria lui Sobieski la Viena, intrară îndată la înţelegere, chiar Ciudin el însuşi, cu Petriceicu Vodă, fostul lor Domn, care trăia retras în Polonia, scriindu-i să ceară ajutorul marelui rege pentru a se întoarce în Moldova, căci era ţara sătulă de domnia tiranică a Ducăi Vodă. Sobieski dădu lui Petriceicu cu atât mai uşor sprijinul cerut, cu cât el nu fusese mulţumit de îndoielnicele servicii aduse de Duca cauzei creştinătăţii. Pe de altă parte, Cazacii, profitând de dezastrul Turcilor, se resculară, alungând pe omul lui Duca din ţara lor, şi închinându-se şi ei eroului zilei, Sobieski. În Noiembrie 1683 Moldova fu deci invadată la Nord de Petriceicu Vodă cu oaste polonă, la Est de Cazaci, şi la Vest de altfel de Tătari, cari întorcându-se de la Viena în ţara lor, nu pierdeau fireşte ocazia să – prade Moldova. Paşa de la Bender încercă o opunere cu mica garnizoană ce avea la îndemână, însă Socorenii, Orheenii şi Lăpuşnenii, veşnicii gata la harţă, unindu-se cu armata lui Petriceicu şi cu acea a Cazacilor.

—) Nicolae Costin şi Ion Neculce.

Învinseră pe Turci şi înaintară asupra Iaşilor – unde-i aşteptau boierii moldoveni cu braţele deschise. De această întâmplare toată lumea fu mulţumită, afară de Doamna Anastasia, care luându-şi familia (doi băieţi, şase fete şi ginerele Ştefan), fugi în grabă la Focşani, unde, nesimţindu-se în siguranţă, păşi graniţa şi se adăposti la Brăila.

Astfel stăteau lucrurile când sosi Gheorghe Duca la Domneşti. Prima lui grijă fu să trimită la Brăila după Doamnă-sa, căci orice i-ar fi făcut ea, lui îi era dragă ca ochii din cap. Şi era uşor de înţeles. Căci de la tinereţele lui, când fusese după spusele lui Del Chiaro, un tânăr foarte frumos, se trecuse mulţi ani, şi Vodă Duca se făcuse acum, zice Neculce, „gros, burduhos şi bătrân; numai îşi cernea barba, pe atâta se cunoştea că nu avea a cătare

minte sau frica lui Dumnezeu”.

Doamna şi porni din Brăila, sosind în Focşani. Însă până să ajungă la Domneşti, trupele polone şi moldoveneşti i-o luară înainte. După ce ele, împreună cu oastea căzăcească, şi având de căpetenie pe Ştefan Cerchez palharnicul, curăţise ţara de Tătari, acum înaintau asupra Domneştilor pentru a prinde pe Duca Vodă, viu sau mort. Peste Leşi şi Cazaci era mai mare Demideţki, iar peste moldoveni armaşul Varlam. În Ajunul Crăciunului – că dăduse tocmai atunci ninsoare şi ger – ei ajunseră pe valea Trotuşului, şi-n ziua Sfintelor sărbători, 25 Decembrie, într-o Marţi, erau în faţa Domneştilor înconjurând Curtea. Vodă se afla tocmai la masă cu Miron Costin, cu Postelnicul Canano şi alţi boieri cu jupânesele lor, toate gătite şi împodobite cu juvaieruri, cum se cade la o zi ca aceea a naşterii Domnului. Avură doar timp să închidă poarta şi să se pregătească de-un asediu, că erau zidurile groase şi puternice. Oastea lui Vodă, cu care se întorsese din Ardeal, era numai de 140 de oameni, din care 80 lipcani şi 60 seimeni. Însă lipcanii fuseseră trimişi în ajun la Răcăciuni, să întâmpine podgheazurile leşeşti de-ar veni, şi întâmpinându-le în adevăr, fură tăiaţi cu toţii, scăpând unul singur din 80. Acesta, făcând ocoluri şi ascunzându-se prin dumbrăvi, merse la Domneşti să înştiinţeze pe Duca de cele întâmplate, însă când sosi în faţa curţii, găsi podgheazul acolo dând tocmai năvală în poartă, pe care, cu mare greu, ajunseră seimenii s-o închidă. Vodă, cu cei 60 de seimeni ce-i rămăseseră, cu boiernaşii de curte şi cu slugile domneşti vreo sută de oameni cu totul, având şi provizii destule şi ştiind că zidurile sunt bune, avea mai puţină grijă decifă-cumnatul său hatmanul Buhuş, care dintr-o întâmplare, nu se afla în acea zi de Crăciun la masa domnească, ci era mai jos în sat, la o aşezare a lui. Cum află că e curtea înconjurată şi Vodă în pericol, încalecă în grabă, şi numai cu Dediul Serdarul şi cu vreo 5 – 6 lipcani, alergă într-acolo, însă, văzând mulţimea Leşilor, vreo 500, dădu pinteni calului, şi înapoindu-se acasă, îşi luă jupăneasa (Alexandra, fata lui

Ureche) şi fugiră amândoi în luncă cu sania, până la Focşani, unde ştiau că se află Doamna Anastasia.

Aceasta se gătea tocmai să vie, cu toţi copiii ei. la Domneşti, căci nu ştia cele ce se întâmplase. Aflând de la fratele ei cum stau lucrurile, Doamna rămase nedumerită, neştiind ce este de făcut. Sandu Buhuş o sfătui să nu mai stea mult pe gânduri şi să-i dea bani să strângă oaste „să meargă să scoată pe Măria Sa Vodă din mâna neprietenilor”. Însă Doamna răspunse: „Meargă întâi să-l scoată, şi apoi voi da”.

Răspunsul acesta ne dă măsura dragostei ce purta Anastasia soţului ei, şi ne dezvăluieşte întreaga ei fire lipsită de „bunătate şi de mărinimie, aşa precum ne-o descriu cronicarii. Nicolae Costin spune de ea că „pe când Duca Vodă era şi Domn, şi vistiernic mare şi neguţitor şi vameş, Doamnă-sa precupia toate câte erau în casă, cârciumărea bucatele, pâinea, băutura şi plocoanele ce le venea la beci; încă făcea boi de negoţ şi mânca iarna fânaţele oamenilor săraci”. Ceea ce înseamnă că pe de o parte Moldovenii aprovizionau Curtea domnească pe gratis, iar pe de alta cumpărau apoi ceea ce dăruise. Cu o astfel de fire de cârciumăreasă, e uşor de înţeles că nici ca să scape pe bărbatul ei din ghiarele duşmanului, nu înţelegea frumoasa Doamnă a Moldovei să-şi deschidă punga cu bani. „Meargă întâi să-l scoată, şi apoi voi da”.

Însă nimeni nu merse să-l scoată. Dimpotrivă, după abia două zile de moale împotrivire, seimenii dinlăuntru curţii de la Domneşti, deschiseră ei înseşi poarta podgheazului de

Leşi şi de Moldoveni, care năvălind în casă şi prinzând pe Vodă de grumaz „viu-nevătămat”, îl urcară într-o sanie şi-i făcură vânt în Polonia1).

Cum îl duceau pe drum, în sania aceia cu doi cai, unul alb şi altul murg, şi cu hamuri de tei, „de-a lungul drumului, numai ocări şi sudălmi îi auziră urechile” – zice cronica.

Lângă Suceava, el ceru într-un sat unei femei puţin lapte să bea, iar aceasta îi răspunse, fără să-l cunoască

fireşte: „N-avem lapte să-ţi dăm, c-a mâncat Duca Vodă vacile din ţară, mânca-l-ar şi pe el viermii iadului cei neadormiţi”. „Iară Duca Vodă dacă a auzit aşa, a început a suspina şi a plânge cu amar, că el se ţinea şi se ispitea să fie Crai în Ţara Ungurească, şi-şi *ţinea lucrul prea sus*”.

Ajun în Polonia, fu găzduit la Lemberg de prietenul său Balaban, albanez ca şi el, acelaşi Balaban pe care-l chemase cu câţiva ani în urmă în Moldova pentru a pârî pe bogatul boer Ursachi, înscenând împotriva acestui nabab un proces de pe urma căruia îi luase 500 pungi, toate averea1 lui! lăsându-l din pricina închisorilor şi bătăilor la tălpi, olog până la moarte.

De-acolo, din Lemberg, slobod fiind, nu rob cum s-a zis, începu o corespondenţă-între el şi Doamna lui, în vederea realizării unei cât mai mari sume de banii, pentru a putea părăsi Polonia şi a recăpăta scaunul Moldovei.

*) Miron Costin, postelnicul Ciobanu, şi chiar jupânesele toate, fură dezbrăcate la piele, furându-li-se hainele şi odoarele.

4) Catrina (a lui Ştefan Tomşa), Ileana (a lui Neculai Costin), Marra (care a fost logodită cu Antioh Cantemir), Sanda, Safta şi Anastasia.

După nenorocirea de la Domneşti, Doamna Anastasia pare a se fi recules şi a se fi pus în adevăr pe treabă pentru a strânge banii întrebuincioşi. Cu toţi copii ei, care după cum am arătat era 8 la număr (doi fii Constantin şi Matei, şi şase fete) –), părăsi Focşanii, mergând întâi la Bucureşti, unde după atâţia ani se întâlni cu fostul ei iubit Şerban Cantacuzino. Însă inima acestuia se răcise, fie că Anastasia îmbătrânise, fie că, Domn mândru ce era el acum, nu mai socoti cu cale să înceapă o intrigă amoroasă cu o Doamnă săracă şi fără scaun. De altfel, grija lui cea mare era ca nu cumva Duca Vodă să intre din nou în Moldova şi „să-l smintească pe el din scaun”. Pentru a evita o atare întâmplare, el supraveghie nu numai în Polonia pe fostul voievod, dar în Bucureşti chiar pe Doamna Anastastia, mergând chiar până acolo încât îi spiona corespondenţa.

Lungul roman de dragoste al Anastasiei se sfâşia

trist. De trei ori scăpase ea viaţa lui Şerban, în Moldova, la Constantinopol şi la Bucureşti, reputaţia şi-o compromisese, iar răsplata era acum nepăsare şi spionaj. Amărâtă, Doamna îşi luă copiii şi casa şi plecă la Stambul.

Nenorocul o urmări mai departe. Soţul ei, prin oamenii lui de încredere, Anastasie vistiernicul şi Cârste vătaful *), îi trimise o scrisoare, prin care o ruga să se împrumute de unde o şti cu 180 pungi pentru a-i înlesni ieşirea din Polonia şi recăpătarea scaunului Moldovei. Şerban, aflând această misiune, tăia, în Muntenia, calea purtătorilor scrisorii. El trimise slujitori pe la toate drumurile şi potecile pentru a prinde pe Anastasie şi pe Cârstea. Lângă Buzău, unde se afla şi Şerban care mergea la Cameniţa să se împreuneze cu armata turcească, vistiernicul fu prins. Despre acesta zice cronica frumos că: „mergând într-o luncă, între două rânduri de saragele, el s-a făcut a merge din drum în pădure *pentru treaba lui*, şi acolo, aninând o traistă într-un copac, făcu semn lui Spandoni, un om de încredere, şi îndată au purces din nou după saragele”. Spandoni, înţelegnd şmecheria, luă traista din copac, în care fireşte se afla scrisoarea Ducăi Vodă, şi zbughind-o prin pădure, drept la Dunăre ajunse, iar de acolo la Constantinopol, înmânând Doamnei Anastasia epistola soţului ei.

Şerban Vodă, spumegând de necaz, porni la Cameniţa învârtind în mintea lui gânduri de răzbunare.

*) Nepotul Domnului, cel pe care Gayril Costaki îl luase de gât în Ardeal. Din el se trăgea în linie directă bărbătească, Eudoxiu Hurmuzachi, adunătorul monumentalei colecţii de documente, continuată de d. Iorga.

as

Dincolo, la Stambul, prin vechile legături şi prietenii ce avea, Anastasia strânse în curând cele 180 de pungi cerute de soţul ei. Cusii banii, tot numai galbeni de aur, prin antenele oamenilor, şi încredinţă acest convoi purtător de viitoare măriri nepotului Cârstea şi vistiernicului Anastasie, care între timp venise şi el din

Bucureşti la Constantinopol. Prin Turcia, prin Muntenia şi Transilvania, ei ajunseră cu bine până la Bistriţa, unde Vameşul Apoi István descoperi banii şi-i popri. El opri acolo pe vistiernic, trimiţând la Lemberg pe vătaful Cârstea să spuie Ducăi Vodă că au sosit banii de la nevasta lui, dar că nu-i poate elibera, decât dacă vine el însuşi în persoană să şi-i Tidice.

Cu alte cuvinte, o cursă întinsă de Şerban Vodă pentru a pune mâna pe Duca şi a-i tăia pofta de domnie. Ceea ce arată sinceritatea legăturilor reînnoite sub zidurile Vienei şi mai arată ce bine făcuse Domnul Moldovei când nu primise propunerea rivalului său de-a veni la Bucureşti în Octombrie 1683.

Cursa, Duca o înţelese. Dar cum era şi bolnav, el nu suportă lovitura. Cum i-a dat Cârstea cărţile vameşului de le-a citit, numai a căzut pe laviţă şi a început a se văita; iar limba îi pierise şi mâinile nu putea să le mişte. Deci l-au ridicat şi l-au pus în pat. Era într-o Marţi seară spre Miercuri, la 24 Martie a anului 1685. S-a mai zvârcolit el o săptămână în chinurile acelei damblăli, şi-n Marţea d-apoi, 31 Martie, seara, îşi dete în fine duhul fostul tejghetar albanez, ajuns Domn al Moldovei, Hatman al Ucrainii şi râvnitor al tronului Ungariei. „Spintecându-l doftorii după ce-a murit, s-a găsit în herea lui 27 de pietre roşii şi două alte mari în rărunchi, iar plămânele cele albe au fost arse de sete”. Alexie Balaban, negustorul cel mare „hamşeră cu Duca Vodă” îl îngropă acolo, la Lemberg, în biserica lui l).

Tristă s-a scurs mai departe viaţa Anastasiei. Galbenii de aur n-au mai încăput în mâinile Doamnei, şi cum ei erau împrumutaţi şi trebuiau înapoiaţi, au început datornicii în Stambul s-o urmărească „unii de-o parte, alţii de alta, şi a o îngrozi, şi a o închide, şi-l a o făcui, care cum puteau„Fără după ce scăpă în sfârşit de datornici, intră apoi într-alt bucluc şi mai mare. Ion Neculce ne povesteşte astfel trista bătrâneţe a Doamneni Anastasia:

—) Moartea lui Du: a după Const. Filipescu şi Nicolae Costin.

„Pe urmă a venit şi la mai mare osândă şi ocară, c-a

amă git-o un grec de s-a măritat după dânsul. Având ea atâţia copii, n-a socotit cinstea ei, că era mai mult bătrână decât tânără. Şi după ce a mers după acel grec, a amăgit-o de i-a luat bani şi odoare câte a mai avut, de le-a dat Turcilor săi pune bei la Mania, şi-a mai şezut vreo săptămână cu dânsa, până şi-a făcut cheful, şi s-a dus apoi la Mania, zicând c-o va aduce şi pe dânsa. Şi aşa, vreo doi-trei ani a şezut acolo şi n-a mai trimis la dânsa s-o ia, până s-a hainit şi el de la Turci. Iară ea, la bătrâneţe, a rămas şi săracă şi ocărită, de voroava oamenilor şi cu o casă plină de copii”.

Pe Grecul acela ei chema Liberiu Gheralkari – mai cunoscut sub numele de Liberaki. El era maniot (lacedemonian) şi fusese în tinereţe pirat. Prins de Turci, fu condamnat la 7 ani de galere, pe care le şi făcu. Când îşi ispăşi pedeapsa, merse la Constantinopol, unde dădu Turcilor să înţeleagă, că dacă l-ar numi pe dânsul şef al Manioţilor, el ar elibera Morea (Peloponezul) de sub jugul Veneţienilor. Turcii erau gata să-l numească bei de Morea, însă fără bani nu se făcea nimic la Stambul. Atunai cunoscu el pe Doamna Anastasia şi intră cu ea în legături de dragoste, pentru a-i sustrage sumele de care avea nevoie. Se vede însă treaba că Anastasia, care după cum ştim era zgârcită, nu se învoi a-i avansa aurul ce-i trebuia. El *o* ceru atunci în căsătorie, însă mândra Doamnă nu se învoi, răspunzând Grecului că nu se cuvine ca o princesă să ia pe un puşcăriaş. Furios, Liberakis ceru vizirului să poruncească foastei Doamne a Moldovei să-l ia de bărbat. Anastasia alergă la Patriarhul Constantinopol ului, cerându-i ajutor şi ocrotire, însă în faţa acestui scandal, înaltul prelat o sfătui să înghită hapul şi să se mărite. De unde rezultă clar că Grecul Liberakis era amantul Anastasiei. În calitate de fost pirat şi de fost puşcăriaş, el încercă acum un şantaj, în faţa căruia Patriarhul el însuşi dădu îndărăt. Nenorocita Doamnă se pregăti de nuntă şi pofti în casa ei toată înalta societate greacă şi românească din Constantinopol, spuse musafirilor ei că „cugetând serios asupra lucrului, modestia ei nu-i îngăduie să se

înfăţişeze înaintea vizirului, şi s-a hotărât deci a lua de bărbat pe oricine, decât a se expune la o atare ruşine". La a uzul acestor vorbe, toată lumea părăsi casă, iar popa, care era în odaia de alături, intră în salon, oficiind căsătoria foastei Doamne cu fostul puşcăriaş! urmă apoi săptămâna de miere de care vorbeşte Ion Neculce, şi noul bei de Mania porni în Peloponez pentru a nu se mai întoarce.

Totuşi, Anastasia nu muri printre Turci. În anul 1693, urcându-se în scaunul Moldovei fiul ei mai mare Constantin, ea veni la Iaşi împreună cu el şi cu toate fetele ei încă nemăritate. Lipsise 10 ani din ţară. Dar nici bătrâneţea, nici sărăcia, nici ruşinea căsătoriei ei, nu fură în stare să-i schimbe firea lacomă de precupeaţă. Cum sosi, mamă de voievod, începu un proces lung şi samavolnic împotriva boierului Ilie Catargi, ibărbatul Mariei, nepoata ei de soră, luându-i toate moşiile, sub pretext că ele constituie zestrea ei de la mamă-sa Doamna Dafina. Catargi – socrul său Iordachi Ruset fiind fugit de răul Ducăi Vodă în Polonia – n-avu cu ce dovedi că idoamna Anastasia îşi luase zestrea de mult şi că moşiile reclamate erau zestrea surorii ei Măria1). El rămase astfel despuiat de averea lui.

Doi ani după sosirea Anastasiei în Moldova, o aflăm la Bucureşti, unde merse să întovărăşască pe noră-sa, Doamna Maria a lui Constantin Duca, pe care o apucase dorul să-şi vadă părinţii (Constantin Vodă Brâncoveanu şi Doamna lui). Stai şi te miri, ce mai căuta ea, bătrână, să-şi ducă nora în Bucureştii aceia, în care, tânără, iubise, suferise şi fusese înjosită.

După mazilirea fiului ei, o aflăm din nou la Constantinopol, judecându-se acum cu Bistriţenii pentru aurul ce-i oprise ei cu 12 ani înainte. Apoi, la a doua domnie a fiului ei, e iarăşi în Iaşi, de la 1700 şi la 1703, anul în care, foarte bătrână acuma, îşi dă obştescul sfârşit. O îngropă fiul ei sau la Bârnova sau la Cetăţuia, însă mormântul acestei Doamne cu o viaţă atât de zbuciumată, n-a fost descoperit până azi.

Amintim că Doamna Dafina avusese cu Dabija Vodă o singură fată, Maria, măritată cu Iordachi Ruset, care venea deci soră vitregă a Doamnei Anastasia Duca. Această Maria murise în facere, născând o fată numită tot Maria, care fu măritată cu Ilie Catargi.

Gheorghe Matei Radu Mihai Constantin Maria Ilinca Constantin

[*comis v. postelnic*

Familia Postelnicului Constantin Cantacuzino

După Buletinul C.M. 1.

CAPITOLUL XXVI.

DOAMNA MĂRIA CANTACUZINO ŞI SOACRA EI ILÂNCA

S

CAUNELE noastre ajungând a fi scoase la mezat, pe de o parte lăcomia Turcului avea de luptat cu măriniimia celui mai bun ofertant, iar pe de altă parte o prudentă politică îndemna Poarta să schimbe mereu nişte Domni duşmănoşi intereselor ottomane. Înclinarea Românului către politica statelor creştine exasperase Poarta întru atât, încât, în mai multe rânduri, ea hotărî să prefacă ţările noastre în paşalâcuri turceşti. Un rest de bun simţ al Imperiului în drrjdrrrij *sntr* – ţi dete seama că înfăptuirea unei asemeni dorinţi *M îi* r-cijjuit la nod neîncetate şi grave tulburări, îl făcu să renunţe la planul acesta. Dar o soluţie se impunea. Ea fu găsită abia la înoenutul secolului următor prin introducerea domniilor fanariote, care n-au însemnat decât deghizata transformare a ţărilor noastre în raiale ottomane.

Deocamdată însă Sultanul se lupta cu voievozi în majoritate încă Români, care după ce umpleau haznalele împărăteşti cu aur românesc pentru a obţine o efemeră domnie, îşi făceau apoi un punct de onoare naţional de-a trăda interesele Porţii în folosul cauzei creştinătăţii.

Învălmăşeală de scurte domnii precipitate caracterizează acest sfârşit de veac.

În capitolele trecute am văzut pe aceşti meteori, venind şi plecând, guvernând sau numai petrecând, şi

întotdeauna îmbogăţindu-se. Alături de ei femei, care amestecându-se în viaţa publică făceau rău ţării, ca Doamna Ghicăi Vodă, sau dădeau bune sfaturi, ca Dafina Dabija, sau îşi ajutau numai soţii la sâtrângerea comorilor, cum a fost Doamna Anastasia. Şi altele în sfârşit de care nu s-a vorbit decât prea puţin, sau de loc, de suntem astăzi în îndoială despre unii voievozi, dacă au avut Doamne sau nu.

Astfel de pildă Mihnea Radu în Muntenia (vezi cap. XXIII p. 332), cel care venise cu o proastă reputaţie din Stambul, şi care se logodi mai apoi cu cercheza Nedelca (Natalia), pe care n-ajunse a o face nici Doamnă, nici soţie măcar, fost-a el însurat mai înainte sau nu?

Dar Radu Leon, fiul Tomşei, care în timpul domniei lui în Bucureşti îşi logodi feciorul cu fata Ducăi Vodă, ce e cu Doamna lui? nimeni nu ne vorbeşte de ea. Totuşi logodnicul acela Ştefan Tomşa al II-lea, fiind pe atunci încă un plod mititel, mamă-sa trebuie să fi trăit. Unde? Cine era? Nu se ştie.

Cât despre Antonie Vodă din Popeşti (cap. XXIII p. 350) ştim că, ajungând la domnie om bătrân, el nu mai avea Doamnă. De foarte bun neam, fiul lui Mihai ot Târşor, cel care în 1608 a fost şi pretendent domnesc (fratele Tudorii, ţiitoarea lui Mihai Viteazul), Antonie se însurase de tânăr cu *Uânca*, fata paharnicului Mavrodin din Măneşti şi a Mariei din Bucov1). Din această căsătorie avu pe Neagoi Postelnicul din Vai-de-ei, care a fost tatăl Doamnei Maria Brâncoveanu. După moartea Ilincăi, Antonie se reînsură cu *Dancea*, dintr-un neam ce nu ni este încă cunoscut, însă aceasta murise şi ea când apucă Antonie din Popeşti domnia ţării, aşa încât nici Uânca nici Dancea nu avură norocul să fie Doamne2).

*) A postelnicului Stoica ot Bucov. Prahova. Această fată a lor Uinca mai fusese odată măritată cu Iane spătarul.

—) Totuşi, deşi Antonie Vodă avea vreo 80 de ani când urcă treptele tronului, el pare a fi fost însurat a treia oară, de oarece, Inscripţia crucii de lângă biserica Cuţitul

de Algint din Bucureşti, arată că este râdâcara de „Io Anfonie Voievod şi sopă mea Anca”. (O. F-lorescu).

— Rămâne Şerban Cantacuzino, însurat şi el de dovăjqrişi a cărei soţie de-a doua ajunse Doamnă. Prima soţie a lui Serban fu *Mana din Goleşti*, fata lui Stroe Leordeanu… Necunoscute motive făcură pe Şerban s-o părăsească, ceea ce pricinui, între altele, ura vistiernicului împotriva foştilor săi ginere şi cuscru, ură care duse la acele nesfârşite lupte dintre Goleşti şi Cantacu zmi descrise în capitolele dinainte. Şerban se reînsură cu o fată care purta şi ea numele tot de *Maria*, fiica unui bulgar din Nico-poli, Clucerul Gheţea.

Acesta, stabilit şi boierit în Muntenia, deveni cuscrul marelui Postelnic Constantin Cantacuzino, ceea ce – 1 făcu să joace şi un rol politic, iar după moartea acestuia mereu îl vedem amestecat în lupta ce se dădea între Greci şi

Români, ţinând, fireşte, ca socru al lui

Şerban, partea acestora din urmă. În toată această lungă poveste, numele fiicei lui abia apare de două sau de trei ori. Dar că ea ca femeie, mai simţitoare deci şi mai bănuitoare decât un bărbat, o fi aflat mai înaintea Ducăi

Vodă despre legăturile dintre soţul ei şi Doamna

Anastasia, nu încape îndoială. Când la Constantinopol, ascuns în *Steagul lui Şerban Vădi Cantacuzino* podul casei Anastasiei, Şerban fu ridicat de ceauşii turci pentru a fi trimis în exil la Crit, şi când la Bucureşti Doamna Ducăi Vodă îi făcu semn în mijlocul unui banchet să fugă îndată căci îi este viaţa în pericol, fireşte că Maria Cantacuzino trebuie să fii fost mulţumită că are soţul ei un sprijin atât de puternic şi un atât de preţios auxiliar, însă inima ei rănită trebuie să fi sângerat, şi în tăcere multe lacrămi s-o fi răspândit prin cămările frumoaselor aşezări Cantacuzinişti din Bucureşti şi din Drăgăşani.

Altă durere, mai mare decât cea casnică, pândea pe biata Doamnă Maria. Când, după atâta zbucium şi atâtea persecuţii.

*) Hrizea era grec de origine, fiul lui Gh. Carida, vistiernic sub Matei Basarab. A luat pe fata lui Gheorghe Băleanu, vei Ban, şi şi-a zis Hristea ot Popeşti. El a fost tatăl lui Radu Popescu, cronicarul. Despre el vezi *cap*. XXIV şi XXV.

3) Document publicat de d. Iuliu Marinescu în Arh. Gen. li Oct. = Dec. 1913.

Şenban ajunse în sfârşit Domn al Ţăriil. Românеşti, era firesc că primul lui gând să fie acel a T răzbunărei. Nică blânda lui mamă, jupăneasa Uânca, nu-i putu potoli furia. Cu statura-i uriaşă, cu ochii lui negri ce-i ardeau ca cărbunii, cu glasu-i de tigru (astfel ni-l descrie Del Chiaro, care l-a cunoscut), el care înspăimânta şi pe Turci, de-l făcu chiar pe unul, răcnind la el, să-şi scape de spaimă ceaşca de cafea, arzându-şi degetele şi mâna – un astfel de om nu era trăcutjpentru. milă şi îndurare. Îşi începu deci domnia tăind şi spânzurând pe cine putut prinde din duşmanii lui, şi-n primul rând pe ginerele lui Gheorghe Băleanul, Hrizea Vistierul*) căruia „viaţa i-a curmat şi toată casa i-a pustiit*). Apoi pe Drosu, cel care din porunca Ducăi Vodă îl arestase în 1676, pe care de asemeni l-a omorât, pe el şi pe fiul său, şi i-a pustiit casă, de-a trebuit

jupăneasa şi fetele lui să fugă peste Dunăre la Turci. Dar, întru târziu, după ce-şi potoli mânia, şi – din ce în ce îl stăpâniră mai mult gândurile lui politice care-au fost mari, el hotărî să se împace cu foştii săi duşmani, având nevoie de armonie înăuntru ţării pentru a putea lucra cu atât mai bine în afară, la dezrobirea ţării de sub jugul Turcesc şi închinarea ei către împăratul Germaniei. În vederea acestei noi politice de împăcare, el trimise în Ardeal după Grigore Băleanu, nepot de frate al Banului Gheorghe şi văr deci prin alianţă cu Hrizea vistiernicul, cel omorât de el, pentru a-i propune în căsătorie pe fata lui, Smaranda. Zice Filipescu în cronica sa – pe dânsul îl trimisese sol în Ardeal – că era şi Domniţa „frumoasă şi cuminte”, şi era şi Băleanu „frumos şi înţelept”, aşa încât a fost o împărechere pe placul tuturor, şi a familiilor care se împăcau, şi a ţării care era mulţumită de pacea ce li se prevestea. Făcut-au nuntă mare în Bucureşti cu soli din Moldova şi din Transilvania şi cu cele opt zile de necurmate chefuri. Însă cinci luni mai târziu „Domniţa Smaranda căzu la grea boală şi într-o zi de Mai (1688) Luni dimineaţa, datuşi-au sufletul în mâna îngerului lui Dumnezeu. Iară părinţii ei, Şerban Vodă cu Doamnă-sa Maria, împreună cu Grigoraşcu ginerele, au rămas la mare jale, cu multe lacrimi şi cu multe suspine de la inimă, dar nimica n-au folosit, că moartea n-are făţărie şi este la tot omul de obştie întocmai”.

După această durere a Doamnei Maria, urmă alta în curând, pricinuită de moartea soţului ei Şerbanjvi? Jotrăvit-ic. e-se, de fraţii săi, Constantin şi Mihai, cărora, politicajde închinare a ţării către împărat nu îi era pe plac (r688). Alte motive de ordin pecuniar o fi tras şi ele în cumpăna acestui omor, căci de la moartea jupânesei Uânca armonia încetase în familie, dând loc, pentru meschine interese băneşti, unei învrăjbiri cu tragic sfârşit.

În momentul acesta Doamna Maria iese în sfârşit din anonimatul Istoriei, înfăţişându-se nouă ca o vrednică mamă, care luptă pentru legitimele drepturi de moştenire ale fiului ei Gheorghe la coroana ţării. Însă cumnaţii ei nu-

şi omorâseră fratele pentru a lăsa apoi domnia fiului său. Lor îi trebuia Domn credincios lor şi potrivnic politicei germane. Puseră deci pe boieri şi ţara să-l aleagă pe nepotul lor de soră. Constantin Brân-coveanu. Târzia energie a Doamnei Maria fu învinsă. Ea fu nevoităsă părăsească, cu toţi copiii ei, capitala, retrăgându-se la moşia lor Drăgăneşti. Acolo aşteptă, încă nu resemnată de loc, ştiri de la ginerele ei Constantin Bălăceanu, care-şi pusese de gând să tăstoarne pe Brâncoveanu, restituind coroana cumnatului său Gheorghe Cantacuzino.

*) Fiindcă în 24 de ceasuri a făcut, călare (schimbând caii fireşte), drumul de la Bucureşti la Iaşi, când îl trimise Ctin Vodă Şerban la Gheorghe Vodă Ştefan pentru a cere să nu omoare pe fraţii Iordachi şi Toma Cantacuzino. Închişi la Buciuleşti împreună cu Doamna lui Vasile Lupu. (Vezi cap. XXII).

=) El ţinea în căsătorie pe Maria Cantacuzino, fata lui Şerban Vodă.

Aga Bălăceanu, fiul lui Badea zis Uşurelul 1), fost, alături de hatmanul Buhuş al Moldovei, ultimul erou pe care l-a avut ţara până la Renaştere, erou de teapa vitejilor lui Mihai. Era din firea lui războinic şi-i plăceau aventurile şi gloria. Cronica spune de el că-şi „întindea mintea după păreri nebune, şi credea în vitejii şi-n cai şi-n arme". Credincios fostului său Domn şi socru2), era băgat până-n gât în politica germană. Cum

Şerban, înainte de-a muri, era pe punctul de-a se închina împăratului Leopold I, pentru care scop trimisese la Viena pe fratele său Iordache şi pe ginere-său Bălăceanu, acesta, aflând acolo de moartea socrului său şi de alegerea Brâncoveanului ca Domn al Munteniei, se înţelese cu Nemţii pentru a-i aduce fără întârziere în ţară, dând domnia cumnatului său, care se va închina lor. Acesta era însă minor. Urma, după planul Bălăceanului – căci în splendidu-i avânt creştinesc şi patriotic îşi băgase, fireşte şi ambiţia coada – ca Doamna Maria să fie numită regentă şi el, ginerele şi cumnatul, să fie primul sfetnic al ţării.

Întors deci din Viena, unde se înţelesese personal cu împăratul, Bălăceanu. numit colonel în armata austriacă, se întâlni în Braşov cu Prinţul de Baden şi cu generalul flalssler şi intrară tuş trei în Oltenia cu un numeros corp de armată. Domnul care se afla la Brâncoveni (Olt) îi trimise pe Şerban Grecianu şi Barbu Brăiloi pentru a parlamenta. Însă aceste parlamentări ale Brâncoveanului le cunoşteau Nemţii. La orice cerere a lor, Vodă răspundea: „Da, cu vremea!” de-a rămas la noi această expresie de tărăgâneală cu numele de *vorbă brâncovenească*: da, cu vremea! Armatele imperiale trecură Oltul, Vodă retrăgându-se de la Brâncoveni la Şerbăneşti, de la Şerbăneşti la Potlogi, de la Potlogi la Buzău, de unde trimise în grabă] a Poartă să ceară ajutor. Între timp Prinţul de Baden plecă la Sibiu, iar armatele de ocupaţie, sub conducerea lui Haissler şi a lui Bălăceanu înaintară parte asupra Târgovişte i, parte asupra Drăgăneştilor pentru a proclama pe minorul Gheorghe Cantacuzino voievod al Ţării Româneşti. Acolo aştepta înfrigurata Doamnă „plină de fumuri în cap pentru aceste măriri”.

Însă, după porunca Porţii, Tătarii intraseră în ţară, iar Sultanul el însuşi înainta înspre Dunăre. Faţă de această întorsătură a lucrurilor, Brâncoveanu, Haissler şi Bălăceanu se întâlniră chiar în Drăgăneşti, moşia Doamnei Maria, şi acolo, după fierbinte rugăminţi ale Domnului, Haissler hotărî retragerea trupelor sale spre a evita ciocnirea armatelor germane şi turce pe teritoriul ţării.

Brâncoveanu scăpase de pericol. Se întoarse triumfător în Bucureşti, anunţând Sultanului că el alungase pe Nemţi şi că în urma armatei imperiale în retragere mergea Doamna Maria, cu fiul şi fetele ei, să-şi caute un refugiu în Ardeal. Ceea ce era adevărat.

Doamna se stabili la Sibiu înconjurată de onorurile autorităţilor, după porunca Împăratudui, care voia să fie tratată ca văduva fostului său aliat şi ca mama unui minor năpăstuit, căruia 1» e cuvine de drept scaunul Tării Romaneşti şi coroana Byzan-ţii lui. împăratul,

împărăteasa1), miniştrii (Principele de Baden şi contele Stratmann) îi scriau epistole autografe, care au fost publicate în întregime în genealogia banului Mihai Cantacuzino:

„Luminată Princesă şi a Noastră iubită" îi scrie Leopold I. Am aflat cu deosebită întristare a sufletului Nostru, şi împreună pătimim la întristarea Luminăţii Tale, şi ca să te uşurăm şi să te parigorisim (traducerea e din secolul al 18-lea), ca să arăt către tine a noastră împreună mâhnire şi părintească dragoste, am poruncit la al nostru Gheneral Haissler ca să aibă purtare de grijă şi să te trimită la Curtea Noastră, împreună cu familia şi cu familia Bălăceanului, ca să te putem îngriji mai cu temei şi să-ţi arătăm toate acele semne împărăteşti ale milostivirii noastre, ş. c. 1... S-au dat în oraşul Viena, Mai anul 1690. Leopold".

Cu toată această împărătească invitaţie, Doamna Maria nu s-a dus la Viena, căci avea nevoie să fie cu fiul ei la graniţa ţării, pentru a ajunge cât mai repede în Bucureşti, când, prin vitejiile ginerului ei, nădăjduiau că va fi învins odată usurpătorul de Brâncoveanu. Însă în curând armatele imperiale şi ottomane se întâlniră din nou în munţii Transilvaniei şi-n marea bătălie de la Zerneşti (11 August 1690) Aga Constantin Bălăceanu căzu glorios pe câmpul de luptă – dovedind astfel că nu era din parte-i glumă când „crezuse nebuneşte în vitejii, şi-n cai, şi-n arme".

Dar Doamna Maria rămase fără sprijin. Mai primi, nu e vorbă, scrisori de la împăratul şi de la împărăteasa, cu multe vorbe frumoase de condoleanţă şi compătimire, însă la Viena nu

—) Eleonora Magdalena Theresa.

mai fu poftită. Ea rămase în Sibiu, îngriiind de educaţia tânărului Gheorghe şi de căpătuiala fetelor ei nemăritate.

Pe Casandra o dădu în 1699 după Dumitru Cantemir. fostul şi viitorul Domn al Moldovei, pe Ilânca după Istrati Urdăreanu şi pe Baâaşa după Grigore Vlasto. Maria

Bălăceanu, trăi, nenorocită, pe lângă mamă-sa, lar-Grteorghe se însură mai târziu cu Ruxanda Rosetti (fata lui Iordachi al lui Antonie Vodă), din care se trage ramura zisă azi Şerban Vodă.

„În tot timpul-lungir-domnu a lui „Brâncoveanu, Doamnă. Maria şi fiul ei rămaseră în Sibiu. Abia în 1714, ei se întoarseră în ţară, unde Gheorghe Cantacuzino căpătă bănia Craiovei, iar bătrâna lui maică se călugări la mănăstirea Dintr-un Lemn, în judeţul Vâlcii. Acolo mai trăi, împreună cu fiicănsa Bălaşa, încă 9 ani, până ce, foarte (bătrână, se stinse în anul 1723.

Bucureştii, păstrează amintirea ei prin strada care-i. poartă Imunele, strada Doamnei, pe care nicio administraţiejcomunală nu-sa: rjvrednicit s-o nurqească cum ar Jxehiii – jsiiadă, Doamnei Maria Cantacuzino. Ba dimpotrivă, prin 1924 o mutase pe biata Doamnă Maria tocmai în Parcul Bonaparte. Din fericire însă, un nou primar, la un Sfântu Dumitru, a mutat-o la loc.

Strada poartă numele acesta după biserica Doamnei, acea foarte solid construită biserică ce se află înăbuşită în curtea” unor mări clădiri moderne, între calea Victoriei şi strădă-Doamnei. Nevasta lui Serbări Vodă o făcu cu cheltuiala ei, în anul 1683, drept mulţumire şi laudă Domnului pentru izbânda creştinilor sub zidurile Vienei. În curtea bisericii era o casănare în care locuiau copiii ei, Gheorghe şifeteie-căreia i s-a zis multă vreme casa Beizadelelor, [ar, BSSÂE4 rji2L-ETA casa lta Vodă Şerban şi a Doamnei Marjalgga & jjr

rie-U zioltă-aer-Serban Cantacuzixio gl însuşi pe locul mostenit de la oătrânul Pbstemic. Casa aceasta încăpătoare şi luxoasă, a fost palatul domnesc a lui Vodă Şerban, care nu voia să locuiască în Curtea Vechie, poate din pricina neplăcutelor amintiri din vremea lui Gheorghe Duca.

Când, după moartea lui Şerban, nepotul său Constantin Brâncoveanu, ajuns Domn, avu nevoie de Un drum drept şi scurt între casa beizedelelor sale şi moşia sa, Mogoşoaia, el tăia tot ce-i sta în cale pentru a croi

Podul Mogoşoaia, ajuns artera principală a Capitalei, Calea Victoriei. Dim fundul Sibiului ei. Doamna Maria protestă, dar fireşte zadarnic, că i s-a tăiat locul în două, şi c-a rămas curtea ei pe de o parte a străzii şi casa beizadelelor pe de cealaltă parte.

Înainte de-a încheia şirul povestirilor acestor vieţi de Doamne şi Domniţe muntene de la sfârşitul secolului 17-lea, se impune a se arăta cum a fost sfârşutul asejei. femei, despre care n-am putut face un capitol deosebit, dar care prin personalitatea şi prin sufletul ei de sfântă ar merita o carte întreaga scrisă de-o pană iscusită. E vorba de Domnita Ilânca, fata lui Radu Vodă Şerban, Jupăneasa marelui postelnic Constantin Cantacuzino şi ajasâă-yoevodului Serbai.

În paginele acestei cărţi am întâlnit-o de la naştere, la 1611 în cetatea Sucevei, am urmărit-o la Viena/unde primi de la mai-că-sa în preajma Curţii Habsburgilor, o creştere cu totul deosebită, am văzut-o apoi venind la Bucureşti sub domnia rudei sale Matei Basarab, care o mărită cu postelnicul Cantacuzino, am văzut-o cum, soţie devotată şi mamă iubitoare a 12 copii, îşi petrecu o viaţă de patriarhală jupâneasă, gospodărind cu hărnicie numeroasele lor moşii, am văzut-o la mormântul sugrumatului ei soţ asistând la jurământul fiilor că vor răzbuna sângele nevinovat al tatălui lor, am arătat-o amestecată în lunga luptă ce-a urmat între Cantacuzitni ou Goleştii şi cu Bălenii, stăruind pentru a se dărui viaţa celui ce-i omorâse bărbatul (Stroe Leurdeanu), grijindu-şi fiii când erau la închisoare, uneltind scăparea lor din ghiarele duşmanilor, mergând cu ei la Constantinopol, întorcându-se iar când se întorceau, şi în sfârşit, când izbucni triumful cauzei cantacuzineşti prin înălţarea fiului ei Şerban în scaunul ţării, am văzut-o încercând să potolească furiile răzbunătoare ale acestuia.

De la moartea postelnicului toţi fiii lui au trăit uniţi, strânşi ca un singur om, căci numai astfel au putut lupta pentru triumful cauzei lor. Cel mai mare, Drăghici, era ca şi tată-său, bun şi fără ambiţii. LUpta împotriva lui Ghica şi

a lui Stroe s-a dat la început numai în vederea unei răzbunări a pedepsirii vinovatului – dreptul talionului. Dar după moartea lui Drăghici, (de boală la Constantinopol, 1667) rămânând Şerban capul familiei, el îşi băgă de pe atunci în gând să fie Domn. Lucra încet, cu perseverenţă, cu energie, cu ură, fraţii lui poate nici nu băgară de seamă, decât în afară de Stroe Leordeanul. Gheorghe Băleanu şi Duca Vodă, care-i pătrunseseră gândul, mai era şi bătrâna lui maică, care-şi cunoştea feciorul ale cărui ambiţii nu fură pentru ea o taină.

Ea suferi mult de lucrul acesta – o şi spuse, în spovedanie, duhovnicului ei – fiindcă pe de o parte ştia – de la răposatul ei soţ, care refuzase coroana ţării, că mai bine e săltrăeşti gospodărind la moşii decât să umbli după măririle ce trag după sine atâtea neajunsuri; şi apoi, fiindcă firea aprinsă şi lacomă a lui Şerban o făcea să bănuiască că de-ar ajunge Domn, ar nedreptăţi pe fraţii lui în împărţeala averei – imensă – a Cantacuzinilor. Gândul acesta nu lăsa bătrânei răgaz de odihnă. În mai multe rânduri îşi refăcu diata – testamentul – împărţind fiecare petec de pământ între cei 4 feciori mai mici ai ei, căci cei doi fii mai mari, zicea ea, îşi luaseră de mult partea, la însurătoarea fiecăruia, încă de pe vremea când trăia postelnicul. Mereu repeta ea aceeaşi vorbă, că n-au ei a se amesteca în averea fraţilor mai mici.

În sfârşit, după înălţarea lui Şerban în scaun, postelniceasa Uânca, ajunsă la marii bătrâneţe, 71 de ani, se hotărăşte să facă pentru mântuirea sufletului ei o călătorie la Ierusalim, la Sfântul Mormânt. Întrucât s-ar fi putut să se prăpădească pe drum, şi tot cu grija la ce. ş, ar întâmpla după. moarte, se hotărăşte să mai facă pel ultimă şi hotărâtoarejdiată nrjn care să mai împartă odată feciorilor ei, atât averile. cât şi; pumintilfi, ajturi ale/junei mame bătrâne, înţelepte şi bune. Scrisoarea aceia, datată din 1 Septembrie 1682, e una din cele maijttâoxdânare din câtese potciti în ptăfuitelejirhive ale. corespondentelorjbjur. Ănilor noştD Reesă din ea, nu numai sufletul ales şi cugetul înalt al Domniţei Ilânca, dar

o pătrundere a lucrurilor, o chibzuială şi *o* fineţă care contrastează cu moravurile unor vremi, pe care ni le închipuim barbare.

Adevărat este, pe de altă parte, că din, pricina lipsei de respect pentru viaţa aproapelui ce caracterizează acea epocă, precum şi din faptul că nu o cunoaştem încă îndeajuns, noi ne-o închipuim mai sălbatică decât era. Şi la urma urmei, sălbatic şi barbar sunt două noţiuni diferite. În veacul al 17-lea moravurile erau la noi încă destul de barbare, însă felul traiului era civilizat. Luxul ce se desfăşura la Curte, frumuseţea caselor particulare ce minuna pe toţi străinii cari treceau, prin ţările noastre, bunul gust şi bogăţia în îmbrăcămintele-ftasă jlaban-cfrete J) la pilâmbări în carete pe la mănăstiri şi pe la icre lee. Învăţătura multor fii deboeri cari vorbeau curent mai multe limbivii sl-d-şeor-ja & ne. Cioastantin Cantaauzino el Jn-suşi, cilibiul, multjnvătatul pre e urnişi Mjjjui Coştm şfâti lui amândoi şi fiii hătmauululbuhusJ) şi câţi alţii pe care nll-ţi ştim – toate aceste dovedesc o civilizaţie înaintată, şi care ne-arf Lputut 3 a şi poeţi de-ar fi fost limba puţin mai cioplită prin mânuirea ei şi 4 fe timpuriu. În cancelariile domneşti şi judecătoreşti –

În atare condiţiuni nu trebuie să ne mire fineţa jurjângsst. Elenera crescută la Viena, şi care-şi trimise fiul spre învăţătură la Roma şi la Padova, ci trebuie numai să admirăm deşteptăciunea, pătrunderea ei, şi înalţu-i suflet curat.

„Ajungând la vârsta bătrâneţelor „zice ea" cugetat-am în inima mea către prea bunul Dumnezeu ca să călătoresc către Ierusalim, să mă închin acolo sfântului loc runde a fost îngropat prea curatul trup al Sfinţiei Sale şi să plâng mulţimea păcatelor mele. Drept aceia fiind eu gata asupra purcesului, am chemat aci pe toţi cei de la inimă ai mei iubiţi cuconi: Constandini Mihail Mateii Iordachi, dându-le poruncă şi învăţătură precum se cade tuturor celor ce iubesc fii lor. poruncindu-le a păzi

—) Am arătat la capitolul doamnelor lui Vasile Lupu ce bogate erau mesele domneşti. Ciudat este că dăm şi

atunci, şi mai târziu, sub domnia lui Constantin Duca, de întrebuinţarea furculiţei, despre care se ştie că în Franţa şi în Anglia a fost introdusă abia în secolul al 18-lea. Nu era fireşte, la noi, de usaj curent, dar totuşi dăm de urmele ei.

3) Ion Gniński, sol polon, trece prin Moldova în 1678, şi e întâmpinat la Iaşi de Ion Costin, fiul lui Miron, şi de tânărul Buhuş (Niculai?), fiul hatmanului, care-i ţin cuvântări pe latineşte şi chiar într-o atât de bună latinească, încât mândrul Polon rămâne nimit de învăţătura acestor fii de boieri Moldoveni.

toate câte sunt scrise aici mai jos: întâi, fiii met să vă îmbrăcaţi cu frica lui Dumnezeu, şi lui să slujiţi şi lui să vă închinaţi. Şi să vă iubiţi unul pe altul, lăcuind Intru o dragoste frăţească după ii-m este zis „unde vor i fraţi adunaţi n numele meu, acolo sunt Eu prin mijlocul lor”. Drept aceia, fii mei, să locuiţi toţi împreună, ca cum aţi fi într-un suflet, să nu se despartă unul de altul nici cât, ci să cinstească cel mai mic pre cel mai mare, cum se cade, aşijderea şi cel mai mare să iubească pre cel mai mic, după cum este zis.

După aceia, dragii mei fii, iată că aleg din mijlocul vostru pe fiul meu Constandin, supuindu-l a fi în locul meu ispravnic, adică să aibă el voie a căuta casa mea, şi de toate satele, şi moşii şi ţiganii mei…”

Apoi urmează diata, în care mai lămureşte odată că fiii mai mari, Drăghici şi Şerban, şi-au luat partea lor de pe când trăia încă postelnicul, unul Măgurenii şi celălalt Drăgăneştii, dar cu toate aceste îi mai lasă lui Şerban Vodă o seamă de moşii pentru a-şi înzestra fetele. Şi, în sfârşit, încheie cu aceste vorbe, care te face să te gândeşti la măruntele drame familiare, ale căror taine nu au pătruns până la noi, dar care mult o fi făcut să sângereze inima bătrânei postelnicese:

„Feţii mei, vă mai adaug o învăţătură din cele ce ştiu că v-a învăţat tatăl vostru şi v-a legat cu blestem; acum dar şi eu aici urmez să vă leg cu blestemul lui Dumnezeu şi sub blestemul meu cel părintesc, ca să nu vă plecaţi urechile voastre sub ascultarea cuvintelor jupâneselor voastre, de

cele proaste şi vrăjbitoare, care fac fraţilor neviaţă; riici să se amestece ele în vorba voastră ce veţi avea voi între voi svu pentru moşii sau pentru alte Uebi. Iară de veţi avea cumv. ceva bănuială, ca nişte oameni, voi singuri în taină să vă tocmiţi şi să vă împăcaţi, precum ştiţi că şi noi Vam păzit şi v-am ţinut pe toţi la un loc neosebiţi, aşa şi voi să îngăduiţi unul altuia, ea» u care cumva să vă stricaţi numele cel bun al neamului vostru”.

Dar ei l-au stricat. Abia plecă bătrâna în pelerinaj la Sfântul Mormânt), Şertan Vodă ceru de la fraţâi *lw* catastiful mo

—) o întovărăşise în această călătorie fiul ei Mihai şi fiica ei Stanca. De la

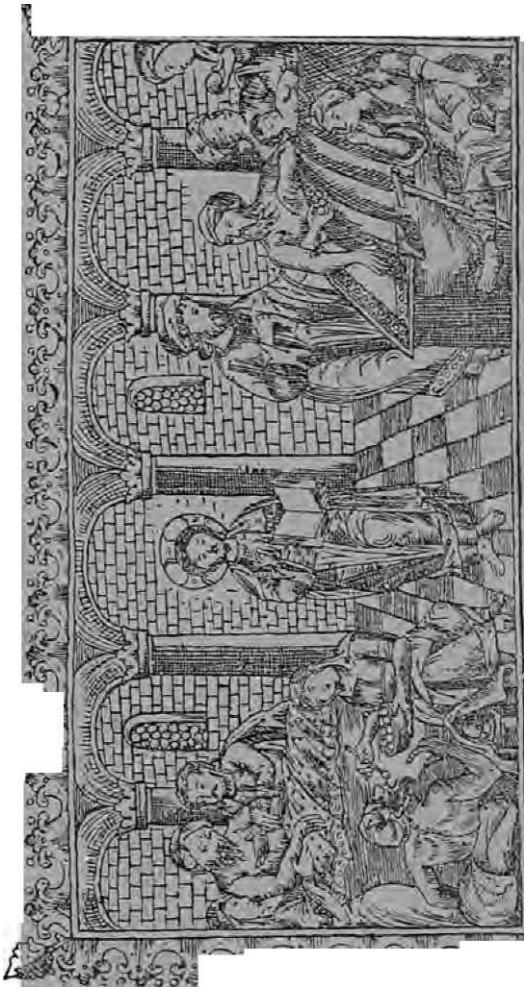

că nu ştiu unde sunt.

Doi ani mai târziu, 1684, jupăneasa Eterica-se întorcea de la Ierusalim, curată d-iTEâât & i iacă sănătoasă şi plină de energie. Fiul ei, Domnul Ţării, îi ură bun sosit şi-i ceru catastiful şi diata. Mamă-sa refuză să i le dea. Şerban îşi rostogoli ochii de cărbunjtşi-şi sjobozi glâstui. de „tigru. Elen ca rămase neclintita, Vodă tri = mise la ea pe Iacob Patriarhul Constăntl-nopolei pentru a e în –, dupleca, postelnicea-sa nimic. Îi trimise pe Dosoftei, Patriarh al Ierusalimului şi a toată Palestina, dar bătrâna rămase stâncă de piatră. Dosoftei mărturiseşte el însuşi cum de două ori l-a chemat Vodă şi „călcând făţiş îngrijirea

şi hotărârea jupânelerusalem, unde dăruise Sfintele Locuri „cu multe şi scumpe daruri” ea plecă la muntele Smai, dăruind şi mănăstirea de acolo cu bani şi odoare. Întorşi în Jară, Mihai Cantacuzino, marele filantrop care a făcut spitalul Colţii, întreţinut în întregime de el, zidi în creării Carpaţilor, în domeniile lui din Prahova, o mănăstire pe care, în amintirea călătoriei lui, o numi Sinaia, cea nenită să adăpostească 200 de ani mai târziu pe întâiul rege şi pe întâia regină a României, şi să fie azi reşedinţa de Tară a Dinastiei noastre.

Zi sei Elenca, ca unul ce stăpânea şi era puternic, ne-a trimis îndărăt la dânsa ca să cerem şi să luăm catastifele şi toate hârtiile împărţelii, de atunci, ca să le aibă el spre întemeierea şi statornicirea acelei împărţeli. Iar ea, dacă am venit noi şi am spus o astfel de poruncă, a răspuns că nu dă nici catastifele, nici scrisorile”.

În faţa acestei hotărâte voinţe, Vodă se închină, aşteptând de-acum ceasul când mamă-sa va închide ochii – ceea ce se întâmplă abia 3 ani mai târziu.

La 2 Martie 1687, jupăneasa Elena Cantacuzino muri în casa ei din capul podului Cilibiului (Sf. Apostoli), la vârsta de 76 de ani, împrejurul patului ei de-uferinţe se afla tot neamul ei, feciori şi nurori, nepoţi şi nepoate, şi patriarhul Ierusalimului şi ieromonahul Ştefan, duhovnicul muribundei. Singur Şerban Vodă, chemat cu trebile domniei-urea-nuerade fată. Irwiainte de-a închide ochii pentru totdeauna, bătrâna „fiind în toată firea, cu limba nescrintită, în minţile cele mai bune care le-a avut din tinereţe până la bătrâneţe” a chemat din nou permitr ocolitul Theodosie şi în faţa tuturor rudelor adunate a ljsat limbă de moarte-a nu se schimbje nirme din testamentul ei din 1682. care. a fost. jirământe voinţa eicea din urmă.

l) El era egumenul mănăstirii zisă pe atunci a Arhimandritului, festa Mănăstire a Târnovului, astăzi biserica Sfinţii Apostoli.

Dar abia coborî trupul ei neînsufleţit în b-olniţa bisericii din Mărgineni, alături de-al postelnicului Constantin, că vrajba între fraţi începu „Fiind Şerban Vodă

om mânios şi silnic, poftea să fie toate după părerea lui. Pentru care a cerut de la Mitropolit şi i-a şi dat scrisoarea (testamentul) şi a luat-o precum i-a fost voia". Mai mult decât atât. Pentru a avea şi după lege dreptatea din partea lui, el sili pe duhovnicul mamei sale, care era şi duhovnicul lui, ieromonachul Ştefan1), să ticluiască o scrisoare plină de neadevăruri, prin care mărturisea că „fericita Doamnă Elena postelniceasa, fiind aproape de moarte şi slabă de tot, m-a chemat pe mine de-am scris o carte pentru nişte sate… carea; n scris eu cu mâna mea, şi acea carte o ţiu fraţii Mariei Tale, şi mărturie pui pe Dumnezeu cum că Doamna cu gura ei m-a învăţat să scriu. Iară încă aproape n-am fost ca să înţeleg ce zice, fără numai dumnealui Constantin spătarul Brâncovea-nul (nepot de fiică, victorul Domn) vorbea cu Domnia ei şi pe urmă venea la mine şi-mi zicea: Zice Doamna să scrii cutare şi cutare, şi eu, ca un prost, scriam ce-mi zicea dumnealui. Iară pentru pecete, nu putea Doamna să pecetluiască, ci dumnealui spătarul au luat-o şi au pecetluit".

De-acum cu o atare scrisoare în mâinile sale, Şerban Vodă striicn. rlinta ™niir5-sfi, şi, făcând el împărţeala averii după placul lui, îşi fjf stă „qrţea – llmi Optsprbprp luni mai târziu el muri subit în palatul domnesc din Bucureşti, şi dacă zvonul care umbla prin ţară, că el a fost otrăvit de fraţii sei Constantin şi Mihai, era adevărat, apoi se vede acum lămurit că nu numai politica lui de închinare către Germania ar fi fost cauza acestui omor.

După înmormântarea voievodului şi urcarea în scaun a nepotului său Brâncoveanu, heromonahul Ştefan răsuflă de păcatul ce-l înăbuşea şi s-apucă să facă o nouă scrisoare, arătând cum se întâmplase cu adevărat moartea postenicesei care fusese „în toate minţile ei", însă cum defunctul voievod îl chemase la dânsul silindu-l să ticluiască acea minainoasă scrisoare arătată mai sus „Şi având Şerban Vodă şi pe Duhovnicia Mea mânie şi rea pizmă, căci m-am aflat martor la amândouă diatele, lăudându-se că dacă nu-i voi face scrisoarea după izvodul ce-mi va trimite ca să fie acele diate întru nimic, nu va

căuta că i-am fost duhovnic şi Domnii Lui, ci tocmai cu ocna mă va pedepsi. Deci, temându-mă de urgie şi de ură năprasnică, i-am făcut scrisoarea precum/m a vrut şi a poftit; care scrisoare a mea, când s-ar ivi vreodată la vreunii de-ai lui Şerban Vodă, ca să-şi facă cu dânsa vreo îndreptare, acea scrisoare să nu se ţie în seamă, că de mare nevoie şi de groază am făcut-o”.

Asemeni scrisori au mai dat şi ambii patriarhi, mărturisind cu autoritatea lor dinaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, că postelniceasa Elenca fusese, şi când îşi făcuse diatele şi când murise, în toată firea şi în minţile ei cele bune, iar că scrisoarea popei Ştefan duhovnicul îi fusese smulsă cu sila de samo-volnicul Şerban Voievod.

Şi aşa şi-au luat fraţiiicantacuzinişti moşiile înapoi; dar şi păcatul unui fratricid şi-l luară în suflet, stricând astfel, împotriva voinţei postelnicesei, bunul nume al neamului lor. Şi cum – zice-se – fapta rea nepedepsită nu rămâne, vom vedea mai târziu cum îşi ispăşi stolnicul Constantin păcatul acestui omor.

* * *

CAPITOLUL XXVII
DOAMNE MOLDOVENE LA SFÂRŞITUL VEACULUI AL 17-lea

I

N Moldova, a doua jumătate a veacului al 17-ilea nu ne-a dat decât două doamne mai de seamă, pe Dafina Dabija şi pe fiică-sa Anastasia Duca, pe care le cunoaştem din capitolele trecute. Celelalte s-au perindat prin ţară, aproape nebăgate în seamă.

Ilieş Alexandru (1667 – 69) fiul lui Alexandru Ilieş, nepot lui Ilie Turcitul şi strănepot lui Petru Rareş, a fost jjujjnul muşatincare ajlomuit la noi-Prin el – sau mai curând prin fiulşău „Radu care n-a domnit – se stinge pentru totdeauna dinastia vechilor voievozi moldoveni, coborâtori din Bogdan Vodă şi din Ştefan cel Mare.

Ilieş Alexandru trăise toată viaţa lui la Constantinopol, aşa încât nici nu ştia vorbi jrornâne-te, şi, sosit domn la Iaşi, avu nevoie. de tâlmaci pentru, a

seînţelege cu supuşii săi, ceea ce nu-l împiedică pe bătrânul cronicar Neculcea să scrie despre el că: „Domn aşa de îndurător şi milostiv ca acesta n-a mai venit altul la Moldova… Era bun şi milostiv, el şi Doamna lui”.

Doamna aceasta trebuia să fi fost bătrână ca şi el, căci ei s-au urcat în scaun 40 de ani bătuţi după ultima domnie a tatălui său. Ea era din neamul Cantacuzino, după cum se vede gravat pe-o anaforiţă din biserica Trei-Erarhi din Iaşi: „Cu mila lui Dumnezeu Ilieş Voievod a toată Moldo-Vlahia cu prea evlavioasa Doamna Cantacuzino” (Inscripţia, fireşte, grecească). Mai mult nu ştim despre această Doamnă.

Ştefan Petriceicu Vodă (1672 – 74) socrul acelui Chiriac

Sturdza care refuzase coroana ţării oferită de boieri, spunându-le că dacă îl vor face Domn, întâi pe cei ce l-au ales îi va tăia – Ştefan Petriceicu, ales în locul ginerelui său, avea de soţie pe *Maria Catargi*, care, bătrână, ajunse şi Doamnă. Izgoniţi din scaun de Dumitraşcu Cantacuzino, ei se refugiară amândoi la prieteni lor Polonii, la Cuczacz, în Podolia. Acolo muri Doamna Maria, un an mai târziu (1675), fără a mai prinde deci a doua domnie, scurtă şi plină de peripeţii, a soţului ei *).

Despre Dumitraşcu Cantacuzino (1674 – 75 şi 1684 – 85), ştim că a fost însurat cu o *Ruxanda*, probabil o greacă din Constantinopol. Afirmaţia domnului G.O. Lecca, cum că nevasta lui ar fi fost Alexandra Potocki, este greşită. Nicio legătură n-a fost între Poloni şi Domnul acesta, care şi-a petrecut aproape toată viaţa la Constantinopol, ca şi muşatinul Ilieş Alexandru. Chemat, când era flăcău, de către unchiul său Constantin Postelnicul la Bucureşti, el urzi cu Stroe Leurdeanu acel complot care costă viaţa binefăcătorului său, şi rămase apoi în Bucureşti numai cât ţinu domnia întâi a lui Grigore Ghica. În 1665 plecă din mou la Constantinopol, unde se însură, devenind apoi. capuchihaia lui Petriceicu Vodă la Poartă. Fire de om netrebnic, precum uneltise moarte lui unchiu-seu, astfel luă acum locul domnului care-şi pusese încrederea în el. În

Moldova sosi fără Doamna lui, pe care o lăsă acasă la ei pe Bosfor, întrucât era însuşi nesigur de durata unei domnii căpătată fără bani – ba mai mult, fiind sărac, îi plătise Turcii cheltuiala drumului. Domni un an, o deplorabilă domnie, fu mazilit, trimis la Stambul şi retrimis apoi, aibă zece ani mai târziu, din nou domn al Moldovei, unde tot numai un an îi îngăduiră boierii să le rămâie domn.

Despre isprăvile acestui om, ni povestesc letopiseţii un amănunt picant

*) Ştefan Petriceicu – cel ce „domnea de-a călare" – este, prin femei, străbunul marelui nostru istoric, Bogdan Petriceicu-Hasdeu.

*) Strada care se întindea de la Trei Ierarhi la Târgul Cucului.

„Doamna lui stătea în Ţarigrad. Iar el aici îşi luase o fată a unei racheriţe de pe Podul Vechi), anume Arhipoaia, pe care o chema Aniţa, şi era ţiitoarea lui Dumitraşcu Vodă, şi o purta în vedere între toată facerimea, şi o ţinea în braţe de-o săruta, şi o purta cu sălbi de galbeni şi cu haine de şahmarand şi cu ştie de sobol şi cu multe odoare împodobită, şi era tânără şi frumoasă, dar plină de sufliman ca o fată de rachieriţă, O trimitea din curtea domnească cu seimeni, şi cu vornici, şi cu co-mişi ziua amiază mare pe uliţă, la f credeu şi pe la mănăstiri şi pe la vii în plimbare; şi făcea pe boieri de-şi trimiteau jupânesele cu dânsa, şi după ce venea acasă, trimitea jupâneselor daruri că i-au făcut cinstea de-au mers cu dânsa la plimblare". Dacă era Aniţa Arhipoaia tânără şi frumoasă, în schimb era Dumitraşcu Vodă om bătrân şi urât. Zice cronica că-şi scotea seara dinţii din gură şi-i punea pe masă, iar dimineaţa îi scotea de pe masă şi-i punea iar în gură.

În timpul acesta doamna Ruxanda, care stătea în Ţarigrad, îşi mărita fetele, cu greci de-ai lor, pe Elena cu doctorul Duchi şi pe Casandra cu Nicolae Mavrocordat, fiul Exaporitului, viitorul domn. Cu un fiu, mort holtei în 1713, se stinse în ramură bărbătească, neamul uriciosului domn Dumitru Cantacuzino, mort în Constantinopol după

mazilirea lui.

Antonie Ruset Voievod, fostul Chiriţă Dracu', se urcă şi el în scaunul Moldovei, pe care-l ocupă trei ani, de la 1675 la 78. Boer influent prin el însuşi, prin frate-seu Constantin Cuparul, şi prin verii lui Cantacuzinii, obţinu scaunul ţării fără greutate, însă spre marea lui pagubă. Moldovenii au fost mulţumiţi de domnia lui, însă nu şi de fii sei. Cel mai mare, Alexandru, care se afla la Curtea Ducăi Vodă la Bucureşti, începu să plângă de bucurie când auzi că tată-său se făcuse domn. Apoi însă „se semeţi", zice cronica, şi venind în Iaşi se apucă, împreună cu fraţii sei, de multe năzbâtii, batjocorind fetele oamenilor, fără a căuta de erau ţărance, târgoveţe sau jupânese de boieri. Altfel erau băieţi buni şi cavaleri; de li se întâmpla, în chefurile lor nocturne, vreun neajuns, ceartă, bătaie sau d-al d-astea, ei nu pârâu domnului pe nimeni. Totuşi, când după trei ani îşi pierdu Antonie Vodă domnia şi plecă, supus, la Constantinopol, Duca Vodă îl pârî, pe el şi pe fii sei, că au jefuit ţara, încât turcii îl supuseră la cele mai grozave chinuri: îi înfigeau cue sub unghii şi-i dădeau să înghită tulpane, pe care apoi le trăgea îndărăt, scoţându-i maţele afară pe gură. El muri în curând de pe urma acestor cazne, rămânând familia lui la mare sărăcie.

Din jurnalul de călătorie al solului polon Ion Gniński care a trecut prin Moldova în 1677, aflăm că ajungând solul în Iaşi în Iunie al acelui an, după ce fii lui Miron Costin şi ai hatmanului Buhuş îi ţinură discursuri pe latineşte, spre marea lui surprindere şi mulţumire, fu invitat la Curte în audienţă la Vodă, care-i dădu şi un strălucit ospăţ. Drept recunoştinţă, solul lui Sobieski „trimise domnului un vas cu beuturi alese, iar *pentru doamnă* o casetă mare de argint, frumoasă".

Pe această Doamnă a lui Antonie Ruset o chemă *Zoe*, însă, pân-acum cel puţin, nu ştim nimic altceva despre ea.

Ajungem în sfârşit la voievodul Constantin Cantemir, despre a cărui origine tătărească vom vorbi la domnia fiului său Dumitru. El era un boer mazil din Silişteni, în ţinutul Fălciului, fiul lui Toader Cantemir şi al Mariei,

moartă când avea el şase luni. Născut în 1612, îşi petrecuse tinereţea în Polonia, unde învăţase carte, puţină, şi mânuirea armelor, bine. Trecea drept ostaş viteaz şi căpitan priceput. Întors de la Leşi cu-n astfel de renume, intră întâi în slujba lui Vasile Lupu şi apoi trecu în Muntenia sub Grigore Ghica, unde rămase până la mazilirea acestuia. Stabilit apoi din nou în Moldova, înainta repede în ranguri, până ajunse şi Domn.

Întâia lui soţie fu *Anastasia*, o nepoată de-a lui Ghica Vodă, după cum ne-o spune fiul său Dumitru. „În 1646, fiind în vârstă de 34 de ani, silit de Vodă (a pricepe coactus!) ia pe cea întâi a lui soţie, Anastasia, *nepoată de vară după tată* a Domnului însuşi". Însă după 6 săptămâni de căsnicie Anastasia moare de ciumă, lăsând, în 1646, un Cantemir încă tânăr şi plin de avânt războinic.

Frământat de neastâmpăr, îşi întoarce privirile spre locul lui de baştină – Fălciul – şi-şi alege o mireasă cunoscută poate din copilărie, pe *Ruxanda Gane* – „ex nobili ganestiorum familia" spune Dumitru Cantemir în cartea lui despre viaţa părintelui său.

Ruxanda era orfană când s-a măritat, fără părinţi şi fără fraţi şi surori, dar în schimb bogată, stăpânitoare a multe moşit şi a unui însemnat număr de robi1). Din această căsnicie se născu o fată – „primogenita" – numită şi ea Ruxanda, sau mai elegant „Roxana", cum îi zice pe latineşte savantul ei frate.

Aceasta se mărită mai târziu cu marele hatman Lupu Bogdan, fiul acelui Gheorghe Bogdan tăiat de Duca Vodă şi întemeietor ar urnii neam care mai trăieşte şi astăzi.

Nunta se făcu în 1683, la Ţuţeani, un sat de-al lui Cantemir. A ţinut 7 zile şi 7 nopţi, şi au chefuit nuntaşii

sub paza satului şi a multor slugi boiereşti, căci Duca Vodă dăduse poruncă să fie Cantemir prins şi întemniţat.

Cu o nevastă tânără şi bogată, cu un copil pe care, după felul cum şi-a iubit el ginerele se vede cum trebuie să-şi fi iubit şi fata, cu încrederea Domnilor, care-4 tot miluiau cu boierii crescânde, Constantin Cantemir se putea bizui în steaua lui cea bună. Însă, nici de data aceasta nu-l îndrăgi norocul pe deplin, căci, după abia trei ani de căsnicie, biata Ruxanda îşi dădu şi ea duhul. Lăsă, la rândul ei, un Cantemir bogat de bani: fetei lui, tot încă tinerel şi tot neastâmpărat.

Viteazul boer îşi luă o a treia nevastă, pe j4 na *Bantăş*, dintr-un vechi neam de ţară (ibbg). Ea fu mamă a trei copii, Elizabeta, măritată cu Mihai Vodă Racoviţă şi doi bâeţi cari au ajuns

!) „Quae unica totius familiae remanserat” spune Dumitru Cantemir. De aici trage d. Sever Zotta concluzia că odată cu Ruxanda Cantemir s-a ştiai şi neamul Găneştilor. Am mai răspuns odată domnului Zotta şi repet, că unica din toată familia nu înseamnă unica din tot neamul, Istoria neamului meu am scris-o în volumul intitulat r „Pe aripa vremii”.

Vezi interesante amănunte în Viaţa lui Ctin Cantemir. Tr. N. Iorga 1924 p. 25.

Domni, Antioh şi Dumitru Cantemir. Însă Ana n-avu nici ea parte să se vadă Doamnă. Cantemir bătrânul a fost un fel de cioclu. A (îngropat-o şi pe aceasta (1680). Mereu înălţat în ranguri, căpitan, vei armaş, mare hatman, când boierul acesta ajunge, la 1685, Domn în ţara Moldovei, el este văduv peni.ru a treia oară.

S-a spus despre el c-ar mai fi avut *şi* a patra nevastă, care ar fi purtat ciudatul nume de *Cobâia*, şi ar fi fost fata hatmanului Mihu1). Dar lucru acest nu pare dovedit şi în tot cazul e sigur că Constantin Vodă era văduv când ajunse Domn.

Despre lipsa unei doamne în scaunul Moldovei în timpul lui, ne povesteşte fiul său o plăcută anecdotă. Sobieski, regele Poloniei, după ce scăpase Viena de Turci,

se semeţise rău. El cuprinse Moldova, pe care voia s-o anexeze regatului polon. De două ori, sub Duca şi sub Cantemir, ocupă Moldova de sus. În 1688 era la Iaşi =), iar Cantemir fugar prin sudul ţării. Sobieski rupea puţin româneşte, căci mai trecuse ca flăcău prin 1MOI-dova, şi apoi mai fusese în tinereţe căpitanul unui polc de Moldoveni, de la care trebuie să fi deprins limba. Fiind acum la Iaşi, îşi luă reşedinţa la Curtea Domnească şi când era bine dispus vorbea cu boierii moldoveneşte. Într-o seară, la un chef după masă, el chemă pe ţiganii lăutari, poriuncindu-le să-i cânte un cântec compus de el „în limba ţării". În hohotele de râs ale boierilor, lăutarii începură cântecul lui Sobiescki:

Costandine
Fuge bine.
Nici ai casă.
Nici ai masă.
Nice dragă jupânească!

Cu ajutorul Tătarilor, Cantemir se întoarce însă în curând la Iaşi, alungând pe nepoftitul cântăreţ peste graniţă.

—) Vezi Sever Zotta în Arhiva Istorică, anul XIII, No. 1 – 3, 1927, precum şi în Buletinul Ion Neculce din 1931.

2) Atunci când fu omorâtă în Cetatea Neamţului domniţa Ruxanda a lui Vasile Lupu.

Murind de moarte bună, în capitala lui, în 1693, fiul său mai

Voievozii Constantin şi Antioh Cantemir
După d. N. Iorga.

— *Portretele Domnitor Români* i mic, Dumitru, îi urmă în scaun, ales fiind de cumnatul Lupu Bogdan, de cuparul Iordachi Ruset şi de tot sfatul – boierilor. Însă Turcii neconfirmând această domnie, tânărul voievod de 20

de ani plecă la Constantinopol, unde se puse pe carte grecească şi latinească, de-a devenit în urmă un savant cu renume european. Vom trata într-un capitol special domnia lui de-a doua, foarte scurtă şi ea, precum şi vieţele Doamnelor şi Domniţelor sale.

El fu înlocuit în scaun de Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Vodă Duca şi al Doamnei Anastasia. Brâncoveanu, care lucrase la Stambul în vederea acestei numiri, când află că ea este pe cale de-a fi efectuată, îi trimise o delegaţie de boieri pentru a-i propune în căsătorie pe fiica lui, *Maria*. Se înţelege că propunerea fu primită cu entuziasm, căci Domniţa-Măria era o partidă bună, nu numai fiindcă era fată de voievod înţelept şi puternic, dar fiindcă mai ducea cu ea o zestre frumuşică, care, ia sărăcia la care ajunseseră Duculeştii, nu putea fi decât bine venită. Logodna fu celebrată, acolo în iconstantinopol, şi pe dată noul Domn pomi să-şi ia scaunul în primire, luând cu el pe viitoarea lui soţie (pe care o lăsă la Bucureşti la părinţi), pe bătrâna lui mamă, şi toată droaia de surioare, din care cele mai multe era încă nemăritate.

Abia sosit în capitala Moldovii, pe care o găsi săracă, cum era toată ţara, pustiită şi robită de Leşi, de Cazaci şi de Tătari, el îşi logodi pe soră-sa, Domniţa Ileana, cu hatmanul Nicolae Costin, cronicarul, feciorul lui Miron Costin. Se făcu în Iaşi nuntă mare şi costisitoare *).

În toamnă, sărbătorile începură din nou, căci Vodă făcea nunta lui acuma. Sosiră cu mireasa din Bucureşti mamă-sa, Doamna Maria Brâncoveanu, unchiul stolnicul Constantin Cantacuzino, şi mulţime de boieri, de jupânese şi de servitori.

*) Doamna Anastasia dădu fetei ei drept zestre satul Podolenii (15 April T695), pe care-l avea „de la mătuşa mea Alexandra (sora Dafinei Doamnei), dat de soţul său cel dintâi Grumealiză Armaşul – numele lui l-a chemat Lăzănschie – şi pe care-l dădus «m fiicei noastre, pe care o chema Alexandra, care a murit".

Mireasa trase în gazdă în casele vornicului Vasile

Kostaki, fiindcă îi era şi rudă şi era şi casa una din cele mai frumoase şi încăpătoare din Iaşi. Acolo „făcea nuntă mireasa, iar Domnul în Curţile Domneşti” zice Neculce, ceea ce înseamnă că serbările dinainte de cununie „cu podoabe, cu muzici şi cu pehlivani de mirate în târg în Iaşi” le dădea Domniţa Maria la gazda ei, în casa Vornicului, iar Duca Vodă, fireşte, în palatul domnesc. În ziua cununiei veni Vodă călare la logodnica lui s-o ducă la biserică. El încalecă „ca un mire împodobit, cu surguciu în cap, şi cu mare alai au mers ia gazda miresei de au luat-o. Şi după ce au luat-o de la gazdă, au mers la mănăstire la Golia, şi acolo fiind un Patriarh de Ţarigrad mazil, anume Iacov, îl cunună acolo în Golia. Şi de acolo au purces cu mare alai în mijlocul Târgului de Sus şi prin Târgul de Jos până la Curţile Domneşti. Atunci, pe acea vreme, şi eu Ion Neculce vei Vornic eram tânăr postelnic şi mergeam cu alţi postelnici împreună, cu to-iage înmână, pe jos, înaintea Domnului”.

La atâtea datorii făcute ou căpătarea domniei, cu nunţile lui şi a soră-sii, tânărul domn, lipsit de experienţă, nu mai ştiu cum să facă faţă. Câtă vreme mamă-sa, Doamna Anastasia, întoarsă trufaşă în Moldova şi fără ruşine de păţania ei cu grecul Lamberikis, se apucă de scandaloase procese, punând stăpânire pe moşiile defunctei ei surori (vezi cap. XXIV), boierii se puteau jelui, dar ţara tăcu. Când însă Vodă, pentru a-şi umplea golurile vistieriei, trânti, ca un trăsnet pe capul bietului Român, darea văcăritului, nemulţumirea ser lăţi peste toată ţară. Şi ea se întinse până la Stambul, când pentru a cerca să scape de plata tributului, Duca înscenă o răscoală care costă viaţa Turcului venit să-l încaseze. Socru-său, Brâncoveanu. veghea însă din Bucureştii lui asupra acestei nestatornice domnii, şi ba cu sfaturi, ba cu bani, izbuti, până la o vreme, să scoată pe Duca din încurcături.

—) Vasile Cantacuzino, vei spătar, era văr al doilea cu Constantin Vodă Brâncoveanu. Jupăneasa lui era născută Ceaurul. Vasile Kostaki, vei stol

Legăturile dintre ambii voievozi erau foarte cordiale.

Ia primăvara anului 1695, făcându-i-se Doamnei Maria dor de părinţii ei, Duca Vodă o şi porni la Bucureşti, dându-i tovarăşi de drum pe maică-sa Anastasia, şi pe boierii Vasile Cantacuzino şi Vasile Kostaki, cu jupânesele lor). Brâncoveanu şi Doamna lui, cu mare cinste au primit-o despre o parte ca pe o fiică, despre altă pante ca pe o Doamnă a unei ţari. De la hotar, până a venit aicea la Bucureşti, trimis-a Măria Sa Constantin Vodă pre Doamna Măriei Sale, împreună cu toţi. Coconii săi şi cu multă iboerime şi jupânese cu toată slujitorimea, de le-au ieşit întru întâmpinare la Colentina, de s-au împreunat şi le-au adus cu cinste şi cu mare pompă până la Curtea Domnească. Şi împreunându-se cu părintele său, cu Maria sa Constantin Vodă, avut-au bucurie mare şi o parte şi alta... După aceia, nu multă vreme trecând, şi Doamna Maria şezând la părinţii ei, iarăşi cu aceiaşi cinste o au trimis-o, de s-au dus la Moldova la Domnul său" (Radu Grecianu) >).

Despre firea acestei Doamne n-au cronicele cuvinte de laudă.

În nemărginita ei mândrie de a fi fata Brâncoveanului şi Doamnă a Moldovei, ea, nu numai că nesocotea pe boieri, dar îi batjocorea jupânesele. „Într-o zi de Paşti, venind o jupânească cu işlic, după cum le este obiceiul muierilor boiereşti a purta în cap, la Doamna Maria, aceasta i-a luat işlicul din cap şi l-au băgat în foc, zicând, că numai Doamnelor se cade a purta işlic, iar nu jupânese! or".

Şase luni după călătoria ei la Bucureşti, Duca Vodă fu scos din domnie, prin deosebita grijă ce-i purta Antioh Cantemir, acel ce era să-i fie şi cumnat.

Ic, fiul vornicului Gavriliţă, era însurat cu Catrina Cantacuzino, deci altă rudă de-a lui Brâncoveanu.

—) Interesantă e reîntoarcerea, încă odată înainte de-a muri, a Anastasiei Duca în acel Bucureşti, unde fusese Doamnă cu 20 de ani înainte, unde iubise cu atâta patimă pe frumosul Şerban, pe care de două ori îl scăpă de la moarte, şi de unde, mai apoi, pribeagă şi săracă, fu

aproape izgonită de acest fost amant necredincios al ei. Ce Figură e fi făcut ea la curtea Brâncoveanului, nepot de soră al lui Şerban, care-i cunoştea bine romanul şi tot trecutul ei.

Firmanul de mazilireri sosi tocmai pe când se afla el la un mare ospăţ, dat pentru a sărbători o victorie ce repurtase hatmanul Antioh Jora împotriva vestitului Turculeţ, omul lui Sobieski. Când auzi Doamna Maria că i s-a mazilit soţul, începu să plângă, şi a bocit în gura mare, munteneşte, de zicea: aoleo, aoleo, că va pune taica pungă dă pungă din Bucureşti până-n Stambul şi zău nu ne va lăsa aşa, şi iar ne vom întoarce cu domnia îndărăt!" (Ion Neculcea).

Plecară iarăşi cu toţii la Constantinopol, în nădejdea realizării acestui vis, de-a vedea pe taica făcând pod de aur între Iaşi şi Stambul. Însă pe când Duca Vodă şi chiar mamă-sa Anastasia, patru ani mai târziu se vor întoarce în adevăr la Iaşi, ea, Doamna Mar. ia va rămâne acolo pentru totdeauna. Un scurt raport al Baiului veneţian din August 1697, glăsuieşte: „Questi giorni morse di peste la Principesa, figlia dei Principe di Valachia, che fu moglie de Principe Duca".

Moartă de ciumă, biata mândră Doamnă!

Antioh Cantemir, fiul mai mare al bătrânului voievod Constantin şi fratele fostului efemer Domn Dumitru, fusese logodit de mic copil cu Domniţa Maria Duca, fata lui Vodă Duca şi a Doamnei Anastasia (deci sora lui Vodă Constantin). După obiceiul timpului, în casele domnitoare mai cu seamă, se logodeau capiii de când se năşteau şi aşteptau apoi vârsta pubertăţii, 14 – 15 ani pentru fete şi 18 – 20 pentru băieţi. Antioh Cantemir, om fără carte, ca şi tată-său, de la care moştenise doar firea lui dreaptă şi o pasiune pentru vânătoare, dar nici măcar îndemânarea bătrânului în arta războiului, Antioh crescuse o vreme la Constantinopol, trimis ostatec de tată-său, locuind chiar la Bogdan Serai, palatul oficial al Domnilor Moldovei la Stambul. Când muri bătrânul Vodă Cantemir, Antioh era deci la Constantinopol şi astfel se înţelege pentru ce

boierii aleseseră Domn pe frate-său mai mic, Dumitru, care se afla la Iaşi. Familia Ducăi Vodă, adică Doamna Anastasia şi copiii ei, se aflau după cum ştim tot în Constantinopol. Aşa încât acolo se cunoscură Antioh şi Maria, foşti mici logodnici, care acum crescuseră. E de presupus că şi-au plăcut, şi dacă până în 1693, anul morţii lui icantemir Vodă şi a urcării în scaun a lui Constantin Duca, ei nu s-au luat, motivul e că Domniţa Maria era tot încă prea tinerică. Însă, vreo doi ani mai târziu, Antioh Cantemir trimise la Iaşi să spună lui Duca Vodă că vrea să vină în Moldova, căci a venit vremea să facă nunta Domnul îi trimise înapoi trista veste că soră-sa murise. Foarte amărât, Antioh găsi totuşi că deoarece Constantin Duca nu-i va mai fi cumnat, îl poate deoi, fără bănat, goni din scaun. Se pus «pe lucru şi în scurtă vreme îi scoase domnia (1696).

„Venind Antioh Vodă fla scaunul domnesc în Iaşi, era om – tânăr, ca de 20 de ani, mare la trup, cinstit, chipeş, la minte aşezat, judecător drept, nu prea cărturar, numai nici prea prost" (Neculce *). Voinic şi chipeş, îi trebuia muiere. Trimise deci la Bucureşti pe cumnatul său hatmanul Lupu Bogdan să ceară lui Brâncoveanu mâna uneia din fetele lui. Domnul Munteniei î; trimise răspuns că-şi dă cu plăcere pe una din Domniţe, cu o singură mica condiţie: Să omoare Antioh Vodă ne vistiernicul Iordachi Roseul, duşmanul lui de moarte. Duşmani de moarte ai Brâncoveanului mai erau şi Cantemireştii toţi, şi această cerere în căsătorie fusese tocmai o încercare de împăcare din partea lui Vodă Antioh. Cu toate că sprijinul Domnului Munteniei i-ar fi fost foarte preţios, şi duşmănia lui dimpotrivă dăunătoare, Antioh Cantemir, fire de cavaler, „nu primi să se lepede de prieteşugul lui".

Totuşi, trebuia să se însoare. Sătul de logodnice princiare, că una îi murise şi alta îl voia sperjur, el îşi întoarse privirile spre o fată de boer din ţară, şi-şi alese nevastă pe *Catrina*, *fata* vel-logofătului Dumitraşcu Ceaurul). Şi aşa „într-acea iarnă (1696), către câşlegile Crăciunului, cu mare veselie au nuntit o săptămână şi i-a

cununat părintele chir Iacov, Patriarhul de Ţariigrad”, acelaşi care, cu trei ani înainte, mai celebrase o altă căsătorie domnească, pe-a lui Constantin Duca Vodă cu Domniţa Maria Brâncoveanu. Patriarhul Iacob, exilat din Constantinopol, venise la Iaşi sub domnia lui Cantemir bătrânul şi se stinse sub a fiului său Antioh, în mănăstirea Golii, unde era găzduit.

—) Numai asupra vârstei se înşală Neculcea, căci Vodă avea în lwxi – vreo 26 – 27 de ani.

*) Dumitru Ceaurul din Valea Seacă era fiul hatmanul Vasile, care era frate cu Gheorghe Vodă Ştefan. Sora Catrinei, Atjiţa, s-a măritat cu Iordachi Aslan, dând astfel naştere familiei Ceaur-Aslan, care mai există şi astăzi numeroasă.

„Mare jale şi părere de rău” avu Antioh Vodă în curând de moartea surorii sale, Domniţa Safta, nevasta spătarului Mihai Racoviţă, cel care, peste puţin, va ajunge şi el Domn. În schimb, o nouă nuntă, foarte mare, îl va înveseli din nou, anume nunta fratelui său Dumitru cu Domniţa Casandra, fiica mortului Şerban Vodă Cantacuzino, nuntă despre care vom vorbi în altă parte.

Despre viaţa Doamnei Catrinei Cantemir avem puţine relaţii. Ştim că în 1700, luna Martie, trecând prin Moldova Raphael Leszczyński, solul Regelui Poloniei, pentru a merge la Constantinopol, se opri la Iaşi, unde fu primit cu mari onoruri de către Antioh Vodă, cu care ocazie, după un strălucit banchet, el trimise Domnului în dar un vas de argint şi Doamnei o casetă de chilimbar cu o lingură şi o furculiţă de asemeni de chilimbar, foarte frumos lucrate… În schimb” raportează solul Domnului său „n-am fost răsplătit după cuviinţă, căci ei s-au purtat după vechiul obicei, dându-mi prin ohehaie din partea Domnului un cal tătăresc foarte prost, iar din partea Doamnei o năframă”.

Raphael Leszczyński era tatăl lui Stanislas, viitorul rege al Poloniei, cel care a fost socrul lui Ludovic al XV-lea regele Franţei. El mergea la Stambul pentru ratificarea păcii de la Karlowitz şi pentru a grăbi evacuarea Cameniţei. Petrecerea lui în Iaşi fu plină de interesante

peripeţii, descrise atât de el însuşi, cât şi de cronica moldovenească, şi asupra căreia de altfel vom reveni la domnia lui Dumitru Cantemir Voievod.

Şase lui mai târziu, Antioh Vodă era mazilit prin simpla intervenţie a ambasadorului Germaniei la Stambul, contele Ol-lingen, care împrietenindu-se cu Constantin Duca, ceru Sultanului scaunul Moldovei pentru acesta. Cu ocazia mazilirii, aflăm din nou ceva despre Doamna Ecaterina. Anume că boierii Lupu Bogdan, cumnatul Domnului, şi Iordachi Rosetti, prietenul lui, fiindu-le frică de sosirea duşmanului comun Duca Vodă, fură ascunşi de Doamnă în apartamentele ei, pentru a nu fi prinşi de capugibaşa. „El nu cutează" zic letopiseţii „să intre în casă la Doamna să-i ia de grumaz", aşa încât, travestiţi, se putură strecura mai apoi prin curte afară şi merseră pe urmă amândoi în Polonia.

Aceste vremuri, în care viaţa omului atârna de capriciul primului venit, când acest prim venit avea puterea în mână, vor trebui fi descrise odată în toate amănuntele ei de pana iscu sită a unui om, care se va îndupleca a face o Istorie a Românilor romanciată, în felul Istoriei Franţei a lui Jules Michelet.

Antioh Cantemir a mat idomnit în Moldova între anii 1705 – 707, Nu avem însă în această perioadă nicio ştire despre Doamna Ecaterina. Ştim numai de ea că a avut patru copii, din care doi fii, pe Constantin (f 1776) şi pe Dumitrie (f 1758). cari au trăit şi au murit în Rusia, şi două fete, pe Ana Paladi şi pe Maria Dudescu, soţia lui Constantin Dudescu, conte al Sf. Imperiu.

* * *

După, finoiie *de Gră W.*
Constantin Brâncoveanu Voievod
Portretul de la Muntele Sinai.

CAPITOLUL XXVIII.

TRAGEDIA BRÂNCOVENILOR

S

TIU eu bine! zice Dumitru Cantemir *) „că este o carte întreagă şi foarte voluminoasă, în care se cuprinde

viaţa şi genealogia lui Constantin Brâncoveanu, scrisă din porunca lui de unii învăţaţi pe care-i ţinea ia Curte cu mari lefuri; dar nu ştiu dacă această carte se mai află undeva, sau dacă au distrus-o Turcii dimpreună cu celelalte lucruri ale lui. Pentru aceia aş fi nedrept cu cititorii mei, dacă aş ascunde ceea ce, ca vecin, am avut prilejul să cunosc despre originea lui Brâncoveanu”.

Şi-i apoi lasă-l pe Cantemir să-şi aranjeze „vecinul”!

*) În istoria Imperiului Ottoman.

Singura eroare făcută de el în genealogia mai sus arătată, e când afirmă că bunicul său Preda ţinea pe-o nepoată de soră a lui Matei Basarab. Acest Preda fusese însurat cu Păuna Grecianu, şi era fiul lui David postelnicu şi a Mariei din Brâncoveni, vară primară cu Matei Basarab, aşa încât Constantin al nostru venea strănepot de vără primară al acestui voievod.

a) Care, la urcarea în scaun a lui Brâncoveanu, se afla la Viena, trimis de frate-său Şerban Vodă ca să închine Muntenia Nemţilor.

Spune de el că nu i se urca genealogia mai departe de străbunul David, care nu era Brâncovean, dar însurase pe fiul său Preda cu o Brâncoveancă, nepoata de soră a lui – Matei Basarab, care el însuşi nu era Basarab decât după o străbună de-a sa (ceea ce este exact), şi că prin urmare Domnul Munteniei nu era de fapt nici Brâncovean, nici Basarab. şi cu atât mai puţin Cantacuzino, după cum! plăcea să-şi zică2). Apod ne povesteşte Cantemir o anecdota, care poate fi adevărată, şi care în tot cazul e frumoasă. Anume că împăratul Germaniei întrebând pe Iordachi Cantacuzino8): „Cine este acest nou Domn al Ţării Româneşti ce-ţi poartă numele?” acesta răspunse Majestăţii Sale că „rău acel principe îşi atribuie un nume ce nu are/căci el numai după mamă-sa se trage din această familie”. Apoi, indignat, se apucă Iordachi să scrie fratelui său stolnicului Constantin la Bucureşti „că ce ruşine i-a pricinuit la Curtea din Viena noul principe Domnitor”. Fratele lui Iordachi alergă la nepotul său, Vodă, şi arătându-i i scrisoarea, îi istorisi o fabulă turcească: „un

catâr, odată, a fost întrebat, că cine a fost tată-său. Iar el a răspuns, că mamă-sa a fost capă”.

Zice Cantemir că foarte s-a ruşinat Brâncoveanu de această pildă, însă nu poate fi adevărat, de oarece în timpul întregii lui domnii de 25 de ani a fost întotdeauna numit printre vecini: Constantin Brancovan de Basarab, şi adeseori chiar Basarab-Brancovan-Cantacuzino, cu toate că niciunul. din aceste trei nume au era al lui „după cum, teu multă dreptate, arată Cantemir.

Basarab era el printr-o strămoaşă în a şasea spiţa ascendentă, Brâncovan prin răzbunică-sa, prin bunică Grecianu şi prin mamă Cantacuzino. Se trăgea fireşte şi din Adam şi Eva.

Aşa dar, noul voievod care înlocuia în scaun pe unchiul său Şerban Vodă, era fiul lui Papa (Matei) zis Brâncovanu şi a Stan-căi Cantacuzino. Bogat prin părinţii lui, el era de asemeni bogat şi prin nevastă-sa Maria, nepoată de fiu a voievodului Anton din Popeşti, despre care se zice că era sărac, fiindcă s-a confundat sărăcia cu zgârcenia. Vodă Antonie avusese o curte sărăcăcioasă, fără umbră de lux. La masa lui se mânca în vreme de post numai fasole, şi în vreme de frupt carne sărată, conserve. Băutura Obişnuită era apa, iar vinul apărea la masa domnească numai când fiul lui Vodă spunea – lui tată-său că rămăsese o cantitate nevândută din podgoriile lor. Dar calicia aceasta nu era cărăcie, căci Anton Vodă era din boierii ot Târşor, Negoeşti şi Popeşti, iar nevastă-sa Uânca din boierii ot Măneşti şi Bucov. Fiul lor Neagoi, cu pitorescu titlu de Postelnic ot Vai-de-ei (altă moşie) era soţul Neacşăei ot Bucşani şi Merişani. Ce sărăcie o mai fi şi aceasta „ou opt moşii, numărate aşa, numai la repezeală, bez toate întinsele locuri ce posedau în Bucureşti.

Nu, Doamna Mafia nu era săracă, deşi îşi împărţise averea părintească cu cei şase fraţi ai ei: Constantin, Neagu, Duca, U-drea, Christea şi Pană. Şi în tot cazul, foarte bogat era soţul ei

Constantin Brâncovan, cu care se mărită cam prin, anii 1675 – 1676. Deşi miluiţi de Dumnezeu cu 11 copii, soţii aceştia duceau o viaţă foarte luxoasă încă de pe vremea domniei lui Şerban Vodă. Alaiul lui Constantin,

când venea la Curte, era aproape domnesc, compus nu numai din slujitori, dar din boieri şi boiernaşi, care îl urmau făcându-i „cortej”. Fireşte însă că imensele bogăţii aflate la moartea lui, erau făcute în timpul domniei. El a trecut şi în ochii contemporanilor „şi Ln-tr-ai Turcilor – ceea ce i-a pricinuit nicirea – şi într-ai posterităţii drept cel rhai bogat Domn ce a avut” vreodată Ţara Românească, Totuşi „Brâncoveanu jupuia ţara, fără să o facă să ţipe” spune de el Del Chiaro, un italian trăit la Curtea lui.

Am văzut mai sus, cum la moartea lui Şerban Vodă Cantacuzino, otrăvit sau nu de fraţii săi Constantin şi Mihai, aceştia au impus ţării Domn pe nepotul lor de soră Constantin Brâncoveanu. Am arătat împotrivirea pusă de Nemţi la această alegere, ocuparea ţării de către ostaşii lui Haissler, retragerea lor, în faţa puterilor (unite ale Turcilor şi ale Tătarilor, care năvăliră în ţară, luptele urmate în Ardeal, înfrângerea Imperialilor la Zărneşti şi definitiva izbândă a lui Brâncoveanu, caret între 1689 şi 1691 nu era încă sigur de viitorul domniei lui. De la 1691 încolo el e stăpânul” fără tăgadă al ţării. Politica lui, şovăitoare, dar foarte dibace, a făcut dintr-însul un domn mare. S-a dat când cu Nemţâi şi când cu Turcii, după cum într-acel sfârşit de veac sufla, în războaie, vântul norocului înspre unii sau înspre alţii. Aşezată cum era ţara între două focuri, trebuia multă pricepere şi mult tact pentru a ţine echilibrul şi a păstra neştirbită încrederea ce puneau în el ambii împăraţi, al Crucei şi al Semiiunei. Trebuia de asemeni enorm de mulţi bani şi mai şi un pic de noroc. După victoria Sultanului la Lugoj (1695), Brâncoveanu Ta Calafat – descălecă dinaintea lui, îngenunchind ou faţa plecată până-n praful drumului. După izbânda împăratului la Zenta (1697), Brâncoveanu. Înţelegând strângerea păgânilor, făcu slujbă bisericească, dând slavă lui Dumnezeu şi Maicii Sfinţiei Sale”. Iar în timpul acesta, între Bucureşti şi Stambul, curgeau carele încărcate cu aur. Însă după pacea de la Karlowitz (1699), domnul Munteniei se dăău cu totul din partea Nemţilor. El se credea atât de tare, încât, într-o zi, îndrăzni să refuze de-a

da bani, 50 de pungi, muftiului Fiez Effendi, care i le cerea pentru a-şi mărita fata. Chemat la Constantinopol – căci îl lucrase muftiul, capul religiei mahomedane – cele 50 de pungi refuzate îl costară alte 250, plus sporirea tributului, însă, spre necazul duşmanilor săi, el se întoarse în Bucureşti ou domnia confirmată pe viaţă şi neţărmurita încredere a Sultanului (1703).

De acum înainte Brâncoveanu nu mai avea grijă de nimeni şi de nimicrvşi-şi duse nestingherit mai departe politica, de duplicitate, până când cearta dintre Carol al XII şi Petru cel Mare, mutându-şi de odată câmpul de luptă la graniţa ţării lui, îi des-văluiun pericol pe care nu-d bănuise, nici el, nici nimeni de altfel, pericolul rusesc-jie pe urma căruia trebui să-şi piardă tronul şi viaţa.

În timpul acestor ani de belşug, de pace, de mărire, viaţa Doamnei Maria s-a scurs destul de obscură, şi dacă numele ei a rămas vestit în istorie, apoi e din pricina celor pătimite de ea după ce a încetat de-a mai fi Doamnă.

Când urcă treptele tronului Munteniei, această vrednică femeie n-avea alt renume decât acel de-a fi o mamă bună, o soţie credincioasă şi o fiinţă foarte evlavioasă. Moştenise de la tatăl ei, Neagoe postelnicul – cel care de fapt a fost adevăratul domn al ţării în timpul lui Antonie Vodă – moştenise, împreună ou unul din fraţii ei, Pană Negoescul, un loc care se află astăzi drept în centrul. capitalei, cuprinzând, aproximativ, aceste patru laturii”: „calea Victoriei (la Teatrul Naţional), str. Regală, Bulevardul Brătâanu şi strada Universităţii prin pasagiu! Majestic din nou în Calea Victoriei. Pe acest loc construi ea, într-un capăt, Biserica dintr-o zi, numită astfel fiind târnosită în ziua când i se puse temelia (1703), iar în celălalt capăt, şi pe aceiaşi axă, ridică mai târziu (1724) fratele ei Pană logofătul biserica Sfântul Nicolae. Cea dintâi, numită astăzi Biserica Albaneză (de pe strada Academiei-Poincare) şi pe care Riulţi bucureşteni chiar o cred a fi biserica Enei, nu a păstrat nicio amintire despre strălucita şi nenorocita ei ctitorească. Dimpotrivă, până şi limba românească a fost izgonită din slujba acestui sfânt

lăcaş. A doua. devenită biserica Enei, cea adevărată, care se află în curtea din faţa şcolii „de Arhitectură, şi-a schimbatuuimele prin 1790, în Biserica Enei din pricina unei noi ctitoreset Enea Bărcâneasa; însă a rămas cel puţin, o biserică românească. În tot cazul sunt amândouă astăzi încă întregi şi în bună stare, şi cum ele se află în mijlocul oraşului, ar putea Comisiunea monumentelor istorice să-şi dea osteneala să le facă să-şi irecapete înfăţişarea lor dinainte, căci nu e doar Bucureştiul înăbuşit de amintiri şi monumente istorice.

Altă biserică, făcută nu de Doamna Maria dar de către soţul ei, după îndemnul dânsei de sigur, e Sfântul Gheorghe, cea începută de bunicul Doamnei. Antonie Vodă, şi rămasă neisprăvită. Brâncoveanu a clădit împrejurul ei chiliile şi bolţile (prăvăliile) şi a făcut dintr-însa una din frumoasele mănăstiri ale Capitalei.

]) Curtea Domnească – zisă Curtea Veche – ţinea cam tot locul dintre Dâmboviţa, str. Şelari, Covaci şi Bulevardul Maria. Biserica din piaţa Sf. Anton e vechea biserică din Curtea Domnilor. Cursul apei a fost modificat.

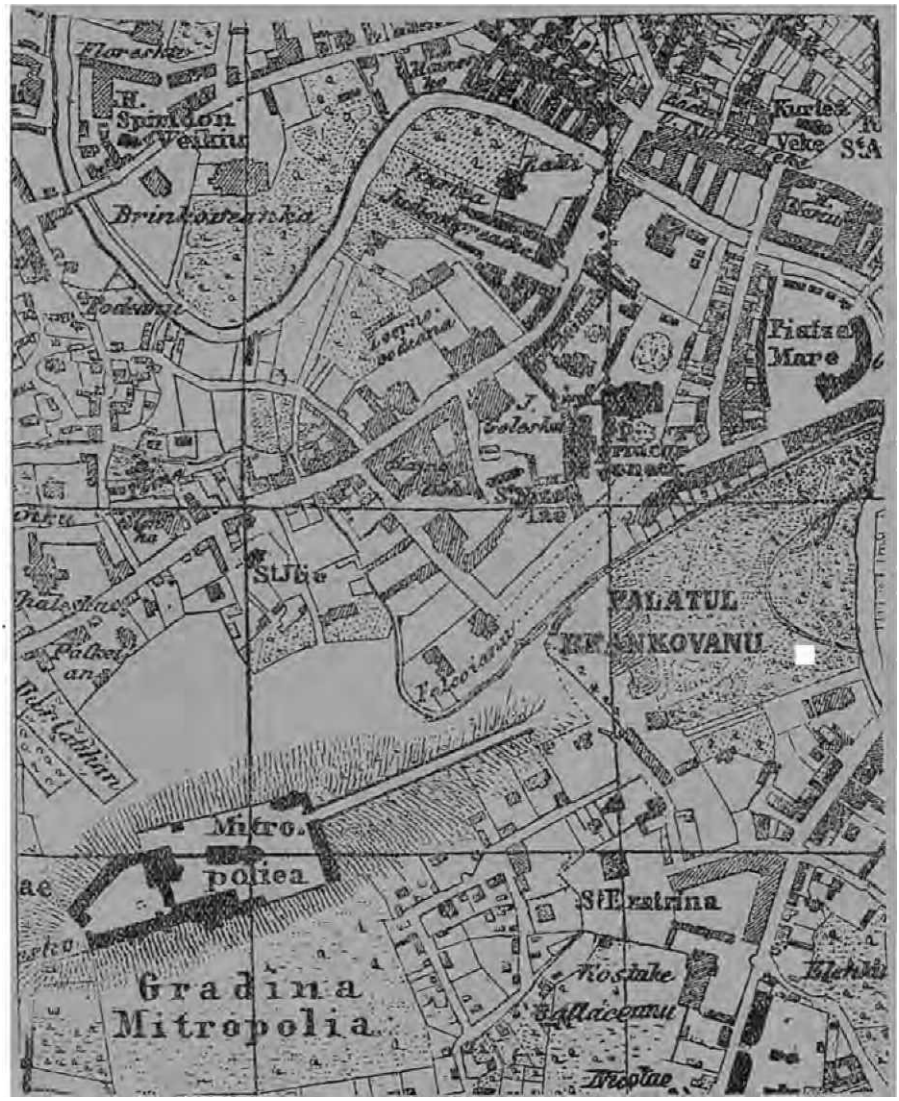

De altfel, domnia acestui voievod e pentru artele frumoase i – şi dispărute-una din cele mai wednice. Curtea Domnească!)

de care mai avusese grijă Ghica şi Duca, fu foarte înfrumuseţată de el, care nu numai că zidi acolo un palat nou, cu trei etajecu d impunătoare scară de marmoră şi cu o ba e tot de marmoră, dar repară tot ce începea a se dărăpăna, înălţând turnurile de la porţi, înzestrând pe unul din, ele cu-n ceas uriaş, făcând o frumoasă grădină în gust

italian, în mijlocul căreia mai construi un foişor „una bella loggia” spune Del Chiaro – în care obişnuia a mânca şi a se odihni în timpul verei, în mijlocul florilor care, în spalier, erau rânduite acolo de grădinarul său, Frâne din Constantinopol. Grădina aceasta se cobora până-n Dâmboviţa, peste care era un pod, care o lega de altă grădină, deosebita lui proprietate, în mijlocul căreia se înălţa palatul Brâncovenitor, prefăcut cu totul de el, bogat şi luxos. E locul, pitoresc încă astăzi la ceasul răsăritului de soare, a pieţei de legume. Dincolo de acest palat, venea drept în faţă dealul Mitropoliei, aşa încât Vodă, pentru a merge de la biserică la Curte, numai prin grădini îmbălsămate trecea… unde mergem noi azi cu tramvaiul pe la hala de carne şi de peşte.

Bogăţia acestei curţi domneşti, în care se dădeau strălucite ospeţe în veselă de aur şi de argint, în care primise Brâncoveanu împărăteşte pe lordul Pagett, ambasadorul Marii Britanii, şi pe Alexandru Mavrocordat, marele Dragoman al Porţii, în care forfoteau secretari, dascăli şi medici străini, în care marele grădinar era un levantin, şeful bucătăriei un Francez, Gireau, capul sufragiilor un Neamţ, Mathei, făcu ca poporul minunat să ticluiască stihuri, pe care le cântau Jţutarii la chefurile săracilor:

La oraş în Bucureşti, La casele mari domneşti, Masă mare se-ntindea, Mari boieri se-nveselea, Toată ţara-mi chiuia.

Optzeci de ani mai târziu, această strălucire dispăruse de mult sub ecârmuirea fanariotică. Curţile domneşti erau părăsite ruine, şi poporul, care cântă mereu, şi când îi este viaţa uşoară şi când îi este grea, zicea:

Vai de mine
Nu-i la mine!
Ci-i la Vodă în Bucureşti
Sus în casele domneşti.
Unde ouă raţele.
Unde fată vacile!

Mai la vale de curţile brâncoveneşti, pe malul stâng al Dam-boviţei deci, tot locul de-a lungul apei era numai al său până-n Izvor. Una din fetele lui înălţă acolo o frumoasă biserică, ce-i poartă şi azi numele: Domniţa Bălaşa, dincolo de care clădise Brâncoveanu „Casele Coconilor Domnii Mele” (locul Senatului), în faţa căreia, dincoace de Dâmboviţa, pentru a-şi croi un drum drept de la acele case la moşia lui Mogoşoaia, dărâmă tot ce-i stătea în cale – fără a plăti, firește, preţ de expropriere – şi astfel se născu Podul Mogoşoaei, devenit calea Victoriei, care-şi datorește deci existenţa lui Vodă Constantin Brâncoveanu.

În afară de Bucureşti, el refăcu Culrţile domneşti din Târgovişte – unde avea reşedinţa lui de primăvară şi de toamnă, în ultimii ani ai domniei mai ales – şi apoi, îndeosebi, prefăcu sau zidi din temelii toate acele palate ale lui, rămase vestite, pe numeroasele sale moşii, unde-şi petrecea lunile de vară: palatul de la Mogoşoaia – un juvaier arhitectonic – cel de la Potlogi – frumoase ruine încă azi – cel de la viile lui de lângă Piteşti şi toate vechile aşezări brâncoveneşti de dincolo de Olt, ia Brâncoveni, la Şerbăneşti ş. c. 1.

Foarte bun gospodar, nu numai al averei publice, ci îndeosebi alcelj-pjersemalej Brâncoveanu găsi un sprijin preţios în TSoamna lui Maria, care ştia. rostul anume al fiecărei moşii, al fiecărei case şi al tuturor sumelor de bani trimise de ei spre păstrare şi fructificare la băncile din Viena, din Veneţia şi din Amsterdam. Când ai n copii, băieţi de căpătuit şi fete de înzestrat – plus a domnie de păstrat – trebuie, firește, să te pricepi a-ţi administra averea, împărţind-o progeniturei, cât trebuie anume fiecăruia, pentru ca să-ţi mai rămână şi ţie.

Fii lor, Constantin, Ştefan, Radu şi Matei erau parte însuraţi şi parte încă holtei atunci când în 1714, se năpusti catastrofa asupra casei Brâncoveneşti. Constantin luase pe Aniţa Balş, fata marelui vornic Ioniţă din Moldova, iar Ştefan pe Bălaşa Cantacuzino, o rudă de-a lui. Radu, logodit cu fata lui Antioh Vodă Cantemir, după cum vom vedea mai jos, n-apucă să se însoare, iar Matei era încă aproape un copil.

În schimb, în timpul acestei lungi domnii, Constantin Vodă şi Doamna Maria avură vreme să-şi mărite pe toate cele 7 fete ce aveau. Cea mai mare, *Stanca*, fu dată după Radu Beizade, ultimul Muşatin; fiul lui Vodă Ilieş Alexandru. Despre această căsătorie, care a avut loc la 1 Noiembrie 1692, ştie cronicarul să ne povestească frumos că „având odihnă Domnul Brâncoveanu şi având şi o fiică întâi născută anume Stanca, de vârstă, şi voind s-o mărite, a auzit de feciorul lui Iliaş Vodă că este frumos şi de treabă, şi a şi trimis de l-au adus din Ţarigrad în ţară şi i-o dat pe fiică-sa. Sărac era ginerele, dar socru-seu Vodă l-a îmbogăţit, carele d-imtâi se arăta blând, vin nu bea, şi tuturor le părea că va fi înţelept. Şi pre urmă îmbogăţindu-se şi învăţându-se să bea vin, s-a făcut foarte rău şi crud şi tiran, atât cât însuşi cu mâinile sale pe mulţi oameni i-a omorât, pentru care Dumnezeu i-a scurtat viaţa şi s-au mântuit mulţi de nevoi”.

Domniţa Stanca, cea care primise o atât de bogată zestre, în moşii, juvaiere şi scule (printre care lingure, cuţite şi furculiţe de argint), rămase deoi în curând văduvă – fără copii – iar despre sfârşitul ei vom citi mai la vale. Obiceiul ce avea soţul ei de-a se îmbăta era destul de Tăspândit. Aflăm din corespondenţa lui Brâncoveanu, că se bea mult Cotnar, atât în Muntenia cât şi în Ardeal. O scrisoare de-a fuf Graven către Rabulin-model de limba franceză întrebuinţată de diplomaţii nemţi din secolul al 17-lea – ne arată iurmătoarele: „Hier est arrivee un Boyer Moldove envoye du son Prince chez votre Excellence. C’est le meme qui estoit l-este passe, envoye pour les noces du monsieur le Gouberneur. Îl amene trois tonneaux du vin du

Cotnar, deux pour votre Excelence et un pour monsieur le general Glokesperg. U at demande du Vorspann, quel i ay fait donner; îl die qu-il n-y at que trois semaines qu-il est parţi du Lemberg... etc". *).

Maria, a doua fată, a fost măritată cu Constantin Duca, voievodul Moldovei (1693). Am arătat în icapitolul trecut amănuntele ce cunoaştem despre această Doamnă, logodna ei la Constantinopol, nunta de la Iaşi, la care merse şi Doamna Maria, mamă-sa, vizita în Bucureşti, mândria acestei femei care arunca calpacele jupâneselor omoldovence în foc, vaietele sale când află mazilirea soţului ei: „Aoleo, aoleo că va pune taica pungă dă pungă din Stambul până la Iaşi, şi tot ne vom întoarce", şi în sfârşit moartea ei de ciumă, în floarea tinereţii, la Constantinopol. Constantin Brâncoveanu se afla la Cerneţi, lângă Calafat, pentru a prinde nişte hoţi, când îi sosi vestea acelei nenorociri ce-i lovea. Şi pe când făcea la biserică un parastas în amintirea fiicei lui, îi sosi vestea înfrângerii turcilor la Zenta, aşa încât dumnezeiască slujbă se prefăcu din jalnică în triumfală. El n-avea dreptul să fie numai tată, era Domnul unei ţări creştine.

Cea mai dibace lovitură o dete Brâncoveanu când îşi mărită fata *Elenca* cu Scarlat Mavrocordat, fiul Exaporitului (169S). Îşi asigură astfel prietenia marelui Dragoman al Porţii, care-i fusese un foarte înverşunat duşman. În unire cu Muftiul lui Mă-homet era odată să-i scoată domnia şi viaţa, de n-ar fi avut Domnul Munteniei puternica lui armă de luptă: aurul!

Celelalte patru fete fură măritate cu boieri de ţară sau ou greci din Fanar: *Safta* luă pe Radu Creţulescu (1700), *Smaranda* pe Băleanu (1712); *Ancuţa* pe Niculai Rosetti, fiul lui Iordache Ruset din Moldova (1704) şi *Bălaşa* pe Manolachi Lambrino, fiul

—) Aflăm, din conţinutul aceleiaşi delicioase scrisori, ca „lei" (moneda noastră) se spunea pe atunci, pe franţuzeşte „lions" – sau o fi numai tot stilul lui Graven?

lui Andronic dintr-o ramură a familiei ţarigrădene Rangabe (f7 c8) „*). Aceasta din urmă e ctitoarea uneia din cele mai frumoase biserici din capitală „Domniţa Bălaşa”. Vom citi mai jos jăţeniile ei la Constantinopol, când, plecată pentru a aduce pe logodnica fratelui ei la Bucureşti, rămase să asiste acolo la groaznica tragedie a neamului ei.

Despre serbările date de Brâncoveanu cu prilejul nunţilor copiilor lui, avem oarecare amănunte, care însă dilferă prea puţin de acele arătate cu alte ocazii. Datinile şi obiceiurile, ceremonialul, erau aceleaşi în 1700 ca şi pe vremea lui Vasile Lupu şi

—) Manolachi Lambrino era fiul lui Andronic Rangabe şi a Elenei Ro-setti, fata lui Anton Vodă. El n-a avut copii cu Balaşa Brâncovanu, aşa încât dacă Niculai (mare eclesiarh 1768) şi Iordachi (paharnic în Moldova 1779) erau fiii – lui Manolachi, înseamnă că acesta s-a reînsurat după moartea Bălaşei. Din acest paharnic iordachi, care a avut un fiu Toader, medelnicer, se trage familia actuală din Moldova. (Filitti Arh. Cant p. 272).

Matei Basarab. Nimic nou nu ne deşteaptă curiozitatea şi credem zădarnic a mai reveni asupra unor lucruri cunoscute. De altfel cercetătorii datinilor noastre bătrâneşti cunosc cu toţii „Descrierea Moldovei” a lui Cantemir şi „Revoluţiile Valahiei” a lui Delchiaro, în care nunţile strămbunilor noştri sunt descrise, de la primul act al peţirei până la ultimul chef al serbării, când în zorii zilei se aducea pe masă un cocoş fript, întreg, cu penele pe el, iar una din rudele mirilor se ascundea sub masă cântând un puternic „cucurigu”, care vestea sosirea dimineţii şi spargerea chefului, după ce fireşte comesenii vor fi înghiţit cocoşul şi vor goli ultima balercă de vin.

Dar în viaţă nu sunt numai nunţi, veselie şi chef – după cum cititorii acestei cărţi se vor fi convins din primele ei pagini. Iar din multa-i amărăciune, este una mai fără leac decât toate; moartea. N-am arătat până acuma felul cum o priveau bătrânii – altminteri decât noi – nici obiceiurile lor la înmormântări, aidoma ca ale noastre. O priveau în alt chip, fiindcă erau creştini, ceea ce noi nu mai suntem. Ei credeau că în viaţa aceasta „sunt numai musafiri”, iar viaţa cea veşnică şi adevărată abia în ceia lume începe. Nu-i împiedica să fie în musafirlâcul acestei lumi păcătoşi cât ce puteau, însă clipa morţii o înfruntau cu multă bărbăţie, fiindcă creştinismul lor se mărginea în a crede în frumuseţea altei vieţi, în care prin nemărginita bunătate a lui Dumnezeu li se vor ierta toate păcatele.

Cât despre obiceiurile la îngropări ele nu se deosebeau aproape de loc de acele de azi. Sub Brâncoveanu avură loc două mari înmormântări domneşti (în afară de a Doamnei Maria Duca, care se făcu însă la Constantinopol); acea a lui Iordachi Cantacuzino unchiul Domnului, care, abia întors din Viena, muri în Bucureşti (1691), şi acea a jupânesei Stanca Brâncoveanu, mama lui Vodă (1699). Despre cea de a doua, spune cronicarul Radu Grecianu „că s-a stins la vârsta de 62 de ani, din pricina bătrâneţelor, dar mai mult de grelele boli s-au pristăvit, lăsând cu a dumneaei gură ca s-o puia lângă boierul său jupânul Pană Brâncoveanul la mănăstirea Brâncoveni,

unde se află îngropat. Deci Măria Sa Constantin Vodă, fiul dumneaei, aşa au şi făcut, că au rânduit mulţi boieri, toate rude de-ale Măriei Sale *întâi în curte la dumneaei* făcându-se pogrebania cu sobor mare, cu toţi Arhiereii câţi aici se aflau în oraşul acesta (Bucureşti), şi cu toată boierimea şi slujitorimea. Şi aşa, isprăvindu-se slujba, cu mare cinste ridicând-o, tot pe jos mergând până sub deal, acolo aşezând-o într-o caretă, rămase Măria Sa împreună au toată casa Măriei Sale şi cu toate Tudèle la amară întristăciune şi mâhnire – şi s-au lântors Măria Sa la scaun „iară oasele s-au dus de s-au aşezat unde au lăsat cu sufletul dumnisale, toţi cu un glas rugând pe Dumnezeu ca s-o odihnească în corturile drepţilor la Veşnica împărăţie".

După cum se vede Vodă Brâncoveanul nu se învrednici să întovărăşească trupul mort al maică-sa până la ultimu-i lăcaş – şi-am fi preferat să nu ni-o mai spună Grecianu, pentru a n-o mai şti. În schimb sunt amănunte pe care cronicarul nu găseşte cu cale a le da, fiindcă pe vremea lui le ştia toată lumea, noi însă nu, şi suntem recunoscători Ilui Del Chiaro că ni le spune el. Aflăm anume de la acesta că siariile se căptuşiau cu atlas toş (influenţă turcească) şi că erau purtate pe umeri de marii boieri ai ţării, atunci fireşte când mortul era o rudă domnească. Mai aflăm că rădvanele defunctei iurmau cortegiul funebru, trase de cai albi, bocitoarele, cu broboade negre, erau fete din casa moartei, şi – foarte caracteristic amănunt – că „rudele mortului, fie servitori sau chiar boieri, nu obişnuiau a lua parte la înmormântare ca în alte ţări, în haine negre anume făcute pentru acest prilej, ci îşi văpseau în negru hainele purtate".

În afară de aceste, obiceiurile erau la fel ca azi. După în mormântare aveau loc praznice, la care se împărţeau săracilor pomeni, care se repetau a 3-a, a 9-a, a 40-a zi, precum şi a treia, a şasea, a noua şi a douăsprezecea lună după moarte. Pomenile erau şi în banii, şi în natură, lumânări de ceară, covrigi şi colive, pe care luându-lle ţăranii, spuneau: Dumnezeu să-i ierte sufletul. La parastasul de 40 *de* zile, numitul Sărindar (greceşte,

saranda – 40) se împărţeau daruri mai importante: basmale de pteţ, în care se legau monede, după punga fiecăruia: Domnii galbeni, boierii arginţi şi săracii gologani.

Printre multe greutăţi, dar mereu cu izbândă, duse Brâncoveanu carul Statului până în 1709, când se ivi deodată la orizontul politic neaşteptatul pericol rusesc, care-l puse în cea mai mare încurcătură. Regele Suediei, Carol al XII, fusese învins de Petru cel Mare la Poltava şi acum armatele imperiale ruse înaintau, pentru întâia dată în istorie, pe teritoriul Moldovei, pentru ahşi face drum spre Bizanţ, care trebuia smuls din mâinile Turcilor. Precum înainte se dăduse Brâncoveanu din partea Nemţilor când se încrezuse în steaua lor, astfel hotărî acum să se dea din partea Ruşilor învingători. Scrise lui Petru cel Mare o scrisoare, de felicitare şi de quasi-închinare, fă-găduindu-i că-i va aproviziona armata, şi primi în schimb de la împărat mulţumirile sale şi 300 de pungi pentru pregătirea aprovizionării. Pe de altă parte lucra la Poartă din răsputeriprin bani mai ales, firește – pentru ca Turcii să nu afle nimic despre uneltirile lui. Însă neprieteni erau destui cari să descopere Sultanului manoperele Brâncoveanului. Poarta trimise atunci Domn în Moldova pe Dumitru Cantemir, duşmanul de totdeauna al Domnului Munteniei, cu însărcinarea de-a supraveghea purtarea acestuia şi de a raporta Divanului. Dar nu ne-merise Turcii în cine să-şi puie încrederea, căci prima grijă a lui Cantemir fu să se înţeleagă şi el cu Ţarul, aşa încât, pentru întâia dată în viaţă, se făcu prietenul lui Brâncoveanu. Totuşi Cantemir se dăduse de la început prea pe faţă cu Ruşii, ceea ce nu plăcu prudentului Vodă Constantin. El îşi adună oştile în lagăr la Urlaţi (Prahova) pentru a fi lângă graniţa Moldovei şi a se uni cu Ruşii în – caz c-ar intra ei în Muntenia, iar dacă nu, va şti să găsească faţă de Turci un mijloc de dezvinovăţire, cu atât mai mult ou cât aprovizionarea – zăhăreaua – era încă în mâinile sale şi menită a fi dată cui va pune întâi mâna pe ea.

Un eveniment neprevăzut îi strică toate planurile.

Anume fuga boierilor săi în lagărul Ţarului, în fruntea cărora era vărul său, generalul armatei, spătarul Toma Cantacuzina (fiul lui Matei). împăratul îl primeşte oii braţele deschise şi îi dă un ajutor de 12.000 de oameni, cu care spătarul, împreună cu generalul Reni, cucereşte şi pradă Brăila (cetate turcească). Furios, Brâncoveanu trimite lui Petru cel Mare cele 300 de pungi înapoi, zăhăreaua strânsă pentru Ruşi o îndreaptă în la gărul turcesc şi, spune Voltaire1), „M rentra dans son devoir" – mai un peu tard, ar fi adăugat La Fontaine. Lipsa de aprovizionare aduse dezastrul Ţarului la Prut, care încheie cu Meh-med Bajtazi, marele vizir, o pace ruşinoasă (1711). –, Iuda cel de Brâncoveanu m-a vândut" zise el „de-am păţit aceasta".

Situaţia lui Brâncoveanu era definitiv compromisă. Pe de o parte, ura neîmpăcată a Ţarului Rusiei, pe de alta retragerea încrederei Sultanului. Căci niciodată n-au vrut să creadă Turcii că fuga lui Toma spătarul şi a boierilor săi avusese loc fără ştirea lui Brâncoveanu. Pieirea lui fu hotărâtă de pe atunci, din anul 1711, şi dacă s-au tărăgănat lucrurile încă trei ani, pricina fu că Poarta, care pregătea o atât de groaznică (răzbunare, voia să aibă întâi în mână toate dovezile nenumăratelor trădări ale acelui Domn, care prea se încrezuse în prostia lor – şi care urma să se încreadă. Fiindcă după încheierea păcei toate reintrând, în aparenţă cel puţin, în ordinea normală, Constantin Brâncoveanu nu bănui o clipă că împrejurul lui, aproape, departe… în ţară, în străinătate, se urzia un complot, care nu trebuia să mai aibă odihnă până nu l-o răpune.

„Suntem ca roata când dă devale şi nu se poate opri" spunea, la chiar curtea Brâncoveanului, Antim Ivireanu într-una din predicele sale. Contele Poniatowski, omul lui Carol al XII. Talaba, agentul lui Rákóczi, Desalieurs, ambasadorul lui Ludovic al Xlvjea, Mihai Racoviţă, care-l ura, Nicolae Mavro-cordat, care-i râvnea tronul (Exaporitul murise), toţi stăteau de capul Sultanului şi de-al Vizirului s-o isprăvească odată cu bogatul, cu îngâmfatul, cu

trădătorul de Brâncoveanu.

*) Histoire de Pierre le Grand.

Totuşi, catastrofa poate nu s-ar fi întâmplat, dacă complotul nu şi-ar fi întins ramificaţiile în preajmă, în intimitatea nebănuitorului Domn. Toate rudele lui, Cantacuzinii, se întoarseră împotriva-i. Armonia dintre Constantin Vodă şi ele fusese desăvârşită, căci lor le datarea doar tronul. Însă când crescuse vlăstarii din generaţia a doua cantacuzinească, începuse între ei şi fiii lui Vodă, neînţelegeri, frecături, ambiţii, vanităţi. Aceste nimicuri, repetate zilnic, duc la un lucru mare: „ura! În întuneric, începură a luară toţi membrii familiei împotriva voievodului lor. Şi cel mai îndârjit fu acel stolnic Constantin, cilibiul, mult învăţatul, scriitorul, despre care se mai îndoe & e urnii şi azi c-ar fi otrăvit pe frate-său Şerban Vodă, dar nu se îndoieşte nimeni c-a fost pricina morţii nepotului său Brâncoveanu. Omul acesta a fost, din cauza învăţăturii lui în adevăr superioară, sfătuitorul ambilor Domni, frate şi nepot, secretarul lor, faţă de care ei n-au avut nicio taină, şi care păstra copii după întreaga corespondenţă domnească. „Numai hoţul cel bătrân, Constantin Stolnicul”, zice Radu Popescu care-l iubea pe Brâncoveanu, „numai el, ştiind toate tainele ne-potu-sau Constantin Vodă, pentru că i le spunea toate, avându-l ca pe un unchi şi ca pe un tată, au ştiut şi cărţile de la Nemţi şi de la „Muscali care făcuse acei împăraţi hrisoave să fie el şi feciorii lui prinţipi, cneji, şi luându-le de unde-au fost, le-au dat Turcului!”

Constantin dăduse însă numai copii de pe acea corespondenţă, jurând pe capul lui că va arăta şi originalele, de-o veni capugiul la Bucureşti cu firmanul de mazilire.

Brâncoveanu urma să nu bănuiască nimic. Întreţinea corespondenţă cu Poarta Ottomană, discutând asupra noului titlu ce voia să-şi dea Sultanul de împărat al Romanilor (!) şi se îndeletnicea îndeosebi cu pregătirile de nuntă pentru fiul său Radu. îmbătrânise Vodă!

Mireasa, fata lui Antioh Vodă Cantemir, era la

Constantinopol. Brâncoveanu scrise Vizirului pentru a-i cere voie ca fiul său să ia de nevastă pe nepoata acelui Dumitru Cantemir, hrănit de Muscali, de care fapt nu era fata într-un nimic vinovată. Totuşi credinţa lui faţă de Padişah, scria el, îl face să aibă teamă – că proiectata însoţire să nu fie rău privită de Poartă, în care caz e gata să anuleze contraatul de căsătorie. Odată cu scrisoarea, marele vizir primi 4.000 de galbeni şi o blană de samur.

„Nu ştiu ce să cred de voievodul Valahiei" zise Ali Paşa, vizirul, către iun prieten de-al său, „să-l apreciez ca pe-un om bun *de oare ce-mi trimite daruri* sau, văzând toate pârele adunate împotriva ilui, să cred că e om rău. Va trebui supravegheat, pentru a lua măsurile cuvenite".

Ali Paşa pregătea o nouă mare lovitură împotriva Germaniei (în care război îşi pierdu şi viaţa, la Petervaradin, 1716). Îi trebuiau deoi oameni de care să fie sigur, o nouă defecţiune a lui Brâncoveanu putând deveni fatală pentru Poartă, după cum fusese fatală pentru Petru Cel Mare netrimiterea aprovi-zionării în Moldava. Aşa dar, după matură chibzuială, vizirul hotărî ca Altân-Bey este „om rău" şi trebuie scos din domnie înainte de începerea ostilităţilor. Altîn Bey însemna Prinţul Aurului, astfel i se spunea la Stambul lui Brâncoveanu. Fan-tesia orientală pe care o deştepta denumirea aceasta în mintea lui Sultan Achmed trase şi ea greu în cumpăna hotărârei marelui său vizir1).

Însă trebuia procedat cu şiretenie pentru a fi sigur de izbândă. O nedibăcie ar fi putut face pe Brâncoveanu să treacă graniţa Germaniei, cu toate bogăţiile lui, şi atunci scăpa Poarta poate de-un perfid, dar scăpa şi Padişahul chilipirul. La scrisoarea Domnului Munteniei răspunse deci Ali Paşa, în termenii următori: Să trimită Vodă cu mare pompă după mireasa fiului său pentru a o duce din Constantinopol la Bucureşti, căci n-are Poarta nimic împotriva acestei căsătorii. Să celebreze nunta au fastul şi veselia cuvenită, căci este Padişahul, prin mila lui Allah, în pace cu toţi vecinii, şi n-are deci nici Beiul Valahii a se teme de nime. Să se bucure în linişte!

De data aceasta prostise Turcul pe Român.

Foarte vesel de primirea acestei scrisori, Brâncoveanu puse toate la cale pentru a face nunta cea de împăcare între neamul lui şi al Cantemiriştilor, şi trimise la Stambul după mireasă un bogat convoi, condus de însuşi fiică-sa Domniţa Bălaşa şi de soţul ei, Manoil Lambrino.

Ne aflăm pe la sfârşitul iernii 1714.

l) El credea că aurul lui Brâncoveanu va ajunge pentru a putea termina cu el expediţia din Morea.

În Stambulul acela forfotind ide străini, era un medic levantin Antonio Coreea, care studiase medicina la Roma şi petrecuse apoi câţiva ani la curtea Brâncoveanului în Bucureşti. Chemat într-o zi în casa umui Turc bolnav, pe când se afla încă acolo, sosi în vizită un prieten de-al acestuia, secretar al Vizirului, începu vorba de una de alta de sănătatea Turcului întâi, şi apoi de noutăţile zilei. Secretarul destăinui bolnavului, între altele, Că „Vlachbeiul" a fost declarat rebel şi că, după ce i se va confisca averile va fi adus la Stambul cu toată familia sa. Doctorul Antonio, care se făcea că nu înţelege turceşte, mestecând într-o piuliţă nişte doftorii, trăgea cu urechea cât ce putea. Ieşit din casa bolnavului, alergă la un prieten de-al lui, un Grec pe care-l ştia bine cu Brâncoveanu, şi destăinuindu-i tot ce auzise, îl rugă să înştiinţeze pe Domnul Munteniei de soarta care-l aşteaptă, însă fără a-i descoperi numele său. Zis şi făcut!

Când primi Brâncoveanu scrisoarea Grecului, rămase foarte nedumerit. O citi în gura mare, la Divanul Domnesc, tuturor sfetnicilor săi. Unul din ei spuse: „) „Măria Ta, Paştele e aproape. I-o fi trebuind grecului bani de sărbători, şi a întrebuinţat mijlocul acesta pentru a-ţi stoarce galbeni".

Vodă rupse scrisoarea şi o aruncă, mânios: „Ducă-se dracului, cobitor de veşti rele", zise el.

*) Delchiaro afirmă că ar fi fost Creţulescu, dar mai curând îl bănuim pe stolnicul Cantacuzino – „hoţul cel bătrân".

Dar Doamna Maria, judecând cu instinctul ei

femeesc, se rugă de soţul ei să plece din nou la Târgovişte, de unde abia sosise de câteva săptămâni, căci mai în siguranţă se simţea ea lângă graniţa Ardealului decât în apropierea celei turceşti. Poate bărbatul ei ar fi ascultat-o – deşi nu dăduse acestei veşti nici umbra unei crezări – dacă nu s-ar fi îmbolnăvit tocmai atunci fata lor Stanca, văduva lui Beizade Radu Ilieş. Rămaseră s-o caute. Dar boaua o luă razna înainte şi-n câteva zile Domniţa Stanica era în agonie. În fierbinţeala morţii începu să aiureze. Îşi chemă mama şi surorile şi le arătă, halucinată, pe peretele din faţa patului, o ceată de Turci, luând pe tatăl ei de grumaz şi ducându-l în lanţuri la Stambul. Înnebunită de spaimă şi de durere, Doamna Maria încearcă să-şi liniştească fata care nu-şi. mai putu afla odihna decât după câteva ceasuri, când îşi dete duhul.

O îngropară la Mitropolie.

După ce trupul bietei Domniţe fu coborât în mormânt, alaiul domnesc porni încet, spre Curte.

În faţa dealului Mitropoliei este o cruce mare de piatră, lângă „barăcile pieţei de legume; o cunoaşte toată. Capitala. Pe wemea-aceia, pe locul unde e azi piaţa se ridicau casele brâncoveneşti, iar crucea venea în dreptul porţii de intrare a palatului TO ridicase, de lemn întâi, Preda Brâncoveanu în amintirea morţii fiului său Papa, sugrumat „lângă gardul tatălui său" de Seimenii răzvrătiţi ai lui Vodă Constantin Şerban (i655) – Dărâmându-se, o înlocuise de câteva luni abia beizade Constantin, fiul mai mare al lui Brâncoveanu, cu alta de platră – cea de azi – săpând pe ea o inscripţie amintitoare a ar sasinatului bunicului său.

Când deci, întorcându-se de la înmormântare, jalnicul convoi dădu să intre pe poarta palatului, o găină speriată începu să bată din aripi, şi drept în faţa acestei icruci, zbură în braţele lui Vodă.

„Acest semn fu atribuit unei iminente nenorociri" zice superstiţiosul Italian Del Chiaro „căci întâmplările cele mai neînsemnate sunt tainicele urmări ale sorţii".

Dar parcă adormise omul acesta care 25 ani de-

arându-l fusese cu ochii în patru pentru a-şi păstra domnia.

În săptămâna patimilor, Marţi la vreme de chindie, creştinii care mergeau la denii aflară ou mirare c-au venit nişte Turci în Bucureşti, mulţi, călări. Ce-o fi iar? război? domnie nouă? Vestea merse din gură în gură, până ajunse la Curte. Vodă îşi trimise oamenii să culeagă ştiri.

Nu era nimic. Venise doar Mustafa Aga, unul din cei mai vechi prieteni de-ai lui Brâncoveanu. Domnul îi trimise câţiva boierii pentru a-i ura bun sosit, a îngriji de ce-ar avea nevoie, şi a-l întreba dacă poate trimite îndată careta pentru a-l aduce la Curte. Turcul răspunsecă este obosit şi ar dori să se odihnească. N-are nimic de spus lui Vodă, fiind numai în trecere prin

Bucureşti, pentru a merge, la Hotin. Va – veni deci abia a doua ei dimineaţă să-şi vadă prietenul.

Miercuri dimineaţă alaiul domnesc duse pe Mustafa Aga la Curte, unde-l aştepta Brâncoveanu în spătăria cea mare. Când sosi Turcul, se ridică Vodă de pe tron şi întâmpinându-l până la jumătatea odăii, îi ură bun venit şi-i pofti să se aşeze. Capugiul – Mustafa era capugiu – îi răspunse că nu este timp de şezut. Luând o înfăţişare mâhnită îi spuse că-i mare rău, ca vechi prieten ce-i este, să-i aducă o ştire rea, dar că fiind voinţa Padişahului, şi deci a lui Allah, Beiul trebuia să se supuie – şi uitându-se în ochii lui, îi repetă: nu aşa, că te supui? Speriat, Brâncoveanu şopti un „da”, pe care mai mult îl ghici Turcul decât îl auzi… şi deodată, fără să ştie cum, se pomeni Domnul cu năframa de mătase neagră pe umăr:

— „Mazâl!”

Zăpăcit, Brâncoveanu încă nu putu să înţeleagă. Voi să se aşeze pe tron. Capugiul îl îmbrânci, spunându-i că locul lui nu mai este acolo. Atunci abia se dezmetici Domnul, şi sărind la fereastră, începu să strige: „Slujitori, slujitori, unde sunteţi? Nu mă lăsaţi!”

Tăcere mormântală. Niciun slujitor nicăieri. Porţile Curţii uşile Spătăriei, toate erau păzite de Turci. Del Chiaro, secretarul italian al lui Vodă, vru să intre acolo, dar fu oprit de soldaţii capugiului. Unul din el fu trimis în

oraş să cheme la Curte pe boierii divăniţi şi pe Mitropolitul Ţării.

Sosind în curând cu toţii, înfricoşaţi, fură introduşi în Spătărie, şi uşile se închiseră din nou. Capugiul le citi atunci firmanul împărătesc, în virtutea căruia voievodul Constantin Brâncoveanu-Basarab era declarat hain, şi mazilit. Un al doilea firman, adresat boierilor, le porunci, ca prin semnături cu sigiliile lor, să răspundă ei, cu averea şi viaţa, de paza Brâncoveanului – iar pentru şi mai mare siguranţă, Mustafa Aga (trimise după breasla negustorilor, căreia îi porunci să se conptitue garantă pentru boieri. Abia atunci capugiul părăsi spătăria, mergând cu oamenii lui să sigileze tezaurul Ţării – Vistieria, şi tezaurul Domnului – cămara.

Păzit din toate părţile, de Turci, de boieri, de negustori, bietul prizonier, fost mare voievod, se retrase în odăile sale, cugetând cu amărăciune la scrisoarea Grecului din Stambul, la halucinaţia fiicei lui şi la găina ce-l deochease. Era, spune Del Chiaro, frământat de triste gânduri: îndoială, frică, speranţă!

Apoi, deodată, sosiră la Curte Doamna Maria şi fetele ei, venind de la ţară, ddia Mogoşoaia. Găsind porţile păzite şi aflând cele întâmplate, rămaseră întâi mute de spaimă. Apoi, zice Nicolai Mustea „bocete şi ţipete în fetele şi nurorile Domnului” * Iar Del ichia/ro adaugă: „Plângeau de compătimire persoanele ce intrau în odăile lor”.

3) Din 1678.

În Bucureşti, mare fierbere. Circulau fel de fel de zvonuri: c-a încercat Brâncoveanu să fugă, că vine o armată de Turci cu Imbrohorul ei să aşeze Domn nou în scaunul ţării. Zvonuri exagerate, dar, ca de obicei, cu fondul lor de adevăr. Familia domnitoare fiind întreagă prizonieră, beizade Ştefan ar fi vrut să fugă. Tatăl său îl împiedică, spunându-i că nu numai porţile palatului, dar graniţele ţării fiind păzite de Turci, o atare încercare le-ar pricinui mai mult rău. Cât despre Turcii care înaintau asupra Capitalei, nu erau chiar 12.000, cum i se păru populaţiei înfierbântate şi cum îi veni ştirea lui Nicolae

Mustea tocmai în Iaşi, însă erau câteva sute de soldaţi, care-şi întovărăşeau Imbrohorul, pornit din Giurgiu spre Bucureşti. A doua zi după arestarea lui Vodă, Joi dimineaţă – Joia mare, care era şi ziua Bunei Vestiri, nu pentru Brâncoveanul, săracul – boierii ieşiră călări întru întâmpinarea Turcului şi-l duseră să conăcească în casa vornicului Şerban Cantacuzino, fiul de mult răposatului Drăghici1), nepotul stolnioului Constantin. Imbrohorul mulţumi boierilor de primirea cuviincioasă ce-i făcură şi le porunci că, două ceasuri mai târziu, la ora prânzului, să se înfăţişeze din nou cu toţii acolo, pentru a pune la cale împreună alegerea noului Domn!

Când se adunară boierii din nou în casa vornicului, Imbrohorul Vizirului le puse scurt întrebarea dacă vor ei sau nu vor să aibă Domn pe Mihai Racoviţă, fostul voievod al Moldovei. Ştia el bine că răspunsul va fi „nu”, însă i se datorea lui Racoviţă cel puţin această atenţie de-al propune ţării, pe el care, în vederea acestei domnii, jucase un rol atât de activ în mazilirea Brâncoveanului. Boierii răspunseră într-un glas că vor Domn pământean. (Moldova fiind pe atunci o ţară străină). Imbrohorul îşi Toţi ochii împrejur, şi, fără a mai şovăi, întrebă: „care e marele spătar Ştefan Cantacuzino?”. Acesta, fiul stolnicului Constantin, ieşi din rânduri, iar Turcul, punându-i mâna pe umăr, îi zise: „Eşti Bei!” Apoi, neavând caftanul de domnitor la îndemână, îşi scoase pe-al său şi i-l puse pe umeri, poruncind boierilor să încalece şi să-şi ducă voievodul pe dată la Mitropolie, pentru a-l unge Domn.

Del Chiaro, om deştept, adaugă: „Au început unii a bănui că totul fusese pus la cale, în ţară, de Cantacuzin, şi înfăptuit apoi la Constantinopol”.

După ungerea noului Domn, alaiul se întoarse la Curte, unde Ştefan Vodă, în spătăria cea mare, se aşează pe tronul acel acoperit cu catifea roşie de pe care, cu o zi înainte fusese îmbrâncit Brâncoveanu. Turcul îi citi firmanul de întărire – îl avea deci la el – şi boierii în sunetul tunurilor, începură ceremonia sărutului mânei.

Multe se mai petrecuseră între zidurile acelei Curţi

Domneşti, de aproape trei sute de anii de când bătrânii voievozi înălţase cetatea Dâmboviţei pe malul stâng al apei. De la Ştefan cel Mare, care după ce învinse pe Radu cel Frumos, alungându-l din ţară, veni aici să se veselească trei zile, luând apoi cu el la Suceava pe Doamna Maria şi pe fata ei Voichiţa; de la Doamna Kiajna, căreia la un banchet i se înfăţişă, pe-o tavă de argint, capul lui Dumitru Despot; de la Doamna Ecaterina care se uita cu înduioşare la nepoţelul ei, cum se juca prin încăperile întunecoase ale Curţii, punând puţină veselie în mahoritul ei trai; de la Mihai Viteazul la Matei Basarab, de la Grigore Ghica, care în iatacul său îngenunchea în faţa icoanelor, cerând iertare lui Dumnezeu de omorul Postelnicului Cantacuzino, până da Doamna Anastasia, care nu de mult, făcea semn ibovnicului ei Şerban să fugă, căci îi este viaţa în pericol – multe se mai petrecuseră – dar niciodată încă nu se întâmplase un fapt atât de extraordinar ca acel de-acum, din Joia asta mare a anului 1714, când sub acelaşi acoperiş stăteau doi domni, unul mazilit şi celălalt abia căftănit, două familii, înrudite între ele> una în plânsete şi ou spaima în suflet, cealaltă veselă, fericită şi plină de nădejdea unei îndelungate măriri.

Ştefan Vodă era – lui Brâncoveanu văr primar, însă un văr cu mult mai tânăr. El crezu deci de datoria lui – după ce se isprăvi ceremonia înscăunării, să treacă în apartamentele fostului Domn pentru a-i spune câteva vorbe de mângâiere şi a-l asigura că fără voia lui a fost toată întâmplarea aceasta. Letopiseţul moldovenesc spune că Brâncoveanu, văzând pe vărul său intrând în odaie, începu să plângă şi să-l blesteme.

După cât cunoaştem despre caracterul acestui voievod, n-am fi putut crede o atare purtare, chiar de n-o găseam des-mimţită nicăieri. Iată însă că un martor ocular, Del Chiaro, care se afla acolo în odaia Brâncoveanului, ne povesteşte această întâlnire.cu totul în alt chip: „În timpul acestei întrevederi” zice el „am remarcat că Cantacuzino stătea în picioare, iar Brâncoveanu, care şedea, având cuca în cap, îi răspunse cu o-bişnuita-i politeţe, că e mai

bine că Domnia i-a fost încredinţată lui, decât unui străin”.

De altfel bietul voievod mazil se reculesese şi i se furişase iar în suflet nădejdea că avuţiile lui îl vor scăpa şi de data aceasta de primejdie. Când a doua zi, Vineri – ziua aerului – i se spuse că nu i s-a acordat rugămintea de-a rămâne în Bucureşti să facă învierea printre Creştini, şi că să se gătească de drum, că – ai va trebui să plece îndată, el îşi strânse familia şi o rugă să fie liniştită şi demnă, pentru a nu da vrăjmaşilor spectacolul unei descurajate mâhniri, care n-ar putea decât să-i bucure. Iar când, seara la ceasul 9, se porni tot convoiul domnesc, şi Vodă Ştefan Cantacuzino scoborând scara de marmoră a palatului îşi întovărăşi vărul, cu capul gol, până la caretă, Brâncoveanu, foarte liniştit, îi spuse: „Finule Ştefan, dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se vodă lui. Însă dacă sunt fructul răutăţii omeneşti. Dumnezeu să ierte pe duşmănia mei, dar păzească-se ei de mâna răzbunătoare a Dreptăţii Cereşti” *).

Şf porniră careţele, în noapte, sub paza lui Aga Mustafa, ducând cu el doisprezece prizonieri, pe Brâncoveanu, pe Doamna Maria, cei patru fii, patru gineri, şi una din nurori, pe Anica a lui Constantin, ou fiul ei, un plod de 7 luni. A doua zi dimineaţă erau cu toţii la Rusciuc, de unde fostul Domn trimise o scrisoare lui Ştefan Vodă pentru a-l ruga – mai bine zis a-i porunci – să aibă grijă de averea lui. Noul voievod al Ţării Româneşti găsi totuşi că vărul său exagerează. El se plânse Patriarhului de Ierusalim de tonul acestei scrisori: „Mi-a scris”, zice el, „să-i păzesc moşiile neschimbate, casele lui necălcate, vitele lui neatinse, grânele pământului nemicşorate; vinurile acestui an să se vândă ca şi mai înainte la oboruri şi târguri, lucrurile de ţesut ale Casei să se pună la un loc, brodăturile să nu se piardă… Şi ne-am supărat!”

În Constantinopol, vestea arestării lui Bineoveanu sosi în ziua a doua de Paşte, Marţi, 29 Martie 2). Pentru a duce vizirului o veste atât de plăcută, făcuse deci curierul numai 5 zile de drum.

2) Documente şi Regeşte privitoare la Const. Brâncoveanu de O. Giurescu şi N. Dobrescu, Bucureşti 1907 p. 259.

Domniţa Bălaşa şi soţul ei Manolachi Lambrino se aflau, după cum ştim, în capitala Turciei pentru a pregăti nunta fratelui ei Radu cu fata lui Antioh Cantemir. Habar n-avea nimeni acolo de cele ce se petrecuse în Bucureşti. În ziua aceea de Paşti, mersese Domniţa la biserica Patriarhiei să asculte sfânta Leturghie, şi când, la ora prânzului, se întoarse acasă, găsi odăile ei pline de Turci ce-i luară toată averea, obiecte, bijuterii, bani, ridicând-o la urmă şi pe ea pentru a o închide la Ceauş Emini, temniţa femeelor. Pe soţul ei îl duseră la Baş-bachi Culi, închisoarea „debitorilor" Sultanului. Dintr-un raport al lui Fleischmann către consiliul de război austriac aflăm că biata Domniţa Bălaşa a mâncat şi bătaie, *Brüngeln* (Fieischmann trebuie să fi fost Saxon), mai multe zile în şir, pentru a mărturisi ce avere o mai fi ascuns, şi că s-a găsit astfel la ea ioo de pungi de galbeni şi juvaiere în valoare de 30.000 de tha-leri.

La 17 Aprilie soseşte în sfârşit convoiul prizonierilor la Constantinopol. Brâncoveanu, încă plin de nădejde, se aştepta să fie dus la unul din palatele sale. Dar, tăind Stambulul de-a curmezişul, se pomeni deodată drept în faţa Celor Şapte Turnuri – vestitul Ediculé – unde, dezbrăcat până şi de haina de pe trup, fu aruncat în cea mai întunecoasă temniţă, jos sub pământ. Aceeaşi soartă o avură şi fiii şi ginerii Domnului. Numai femeele, Doamna Maria şi jupăneasa Anica, cu copilul ei, despărţiţi de ai lor, fură tratate mai omeneşte, fiind reţinute într-o cameră luminoasă dintr-unul din turnuri. Se pare. că Domniţa Bălaşa fu mutată mai târziu şi ea de la Ceauş Emini la Ediculé, împreună cu mama şi ou cumnata ei.

Începură caznele, pentru a face pe Brâncoveanu să mărturisească, până în cel mai mic amănunt, averea lui din ce se compune, unde sunt toate sculele, la ce bănci din ce ţări are banii depuşi. Trei luni, patru aproape, au ţinut torturile acestea: fier roş pe piept, cercuri în jurul capului.

Dar ceea ce a fost mai grozav, e că uneori era supus fa chinurile aceste faţă de copiii lui, şi chiar faţă de Doamna Maria, despre care nu putem pricepe astăzi cum de-a putut răbda aceste orori fără a înnebuni.

Pe la sfârşitul lui. Iunie, deodată fu scos de la Ediculé, şi, împreună cu toată familia, instalat în palatul Ţării (Vlah-Serai).

I se dădu nădejdea că va putea recăpăta domnia, şi dacă nu el însuşi în tot cazul fiul său Constantin. Fericit, Brâncoveanu începu o corespondenţă cu comandantul Sibiului şi cu Apostol Manu, omul său de afaceri, cu privire la averea pe care încă n-o mărturisise. Scrisorile fură interceptate şi visul de fericire se nărui iar, după abia câteva zile de linişte. La 28 Iunie fură mutaţi cu toţii din nou la Ediculé. Torturile reîncepură, în prezenţa soţiei, a fiilor şi a ginerilor.

Se mărturisiră atunci alţi bani, alte comori, alte juvaiere.

Dar oricât de multe ar fi spus Brâncoveanu, Tiurcii nu-l mai credeau. La 14 August li se făgădui eliberarea imediată şi poate din nou domnia, dacă arată unde a depus cele 20.000 de pungi pe care bănuia Sultanul că le are. Douăzeci de mii de pungi înseamnă zece milioane aur – pe vremea aceea. Nu numai că Brâncoveanu nu avea această sumă depusă nicăieri, dar nici n-o posedase vreodată. Auzind că îi se cere imposibilul şi sătul de atâtea chinuri, avu un moment de răscoală sufletească pe care n-o putu înfrâna. Blestemă pe marele vizir şi chiar pe Sultan, umbra lui Allah pe pământ.

Pe dată, lin aceiaşi seară, se hotărî pieirea lui.

A doua di, 15 August, la ceasul 9 dimineaţa, Brâncoveanu, cei patru fii ai săi şi ginerile Enache Văcărescu, fură aduşi dezbrăcaţi la cămaşă în faţa Seraiului, pe piaţa care era acolo la malul Cornului de Aur, peste drum de Galata, pe care o numesc Francezii la Pointe du Serail, şi pe care a transformat-o de curâind Kemal Paşa în grădină publică.

De jur-împrejurul pieţei erau şiruri de Ieniceri care

păzeau ordinea în populaţia aceia, o mare de oameni, venită să-şi potolească instinctul plăcerei bestiale de-a vedea curgând sânge, într-un capăt, în galeria acoperită a unuia din Kioşcurile sale, şedea Sultanul, privind – cu ce inimă, Doamne! – la crimele ce ordonase. Iar în mijlocul pieţii erau cei 6 condamnaţi. Gâdele, cu sabia ascuţită scoasă din teacă, gata să secere capetele, stătea mai ia o parte. Când îl văzu apropiindu-se, bătrânul voievod, care în chiar ziua aceea împlinea 60 de ani, făcu o scurtă rugăciune, şi apoi, întorcându-se către fiii săi, îi îmbărbătă: „Fiţi vitejii, feţii mei. Am pierdut tot ce-am avut, măcar sufletele să ni le mântuim”.

Capul lui Văcărescu căzu cel dintâi. Apoi, pe rând, al lui Constantin, al lui Ştefăniţă şi al lui Răducu – mirele!

Zăpădit de spaimă, Mateiaş, cel mai mic – un copil cu faţa lungă şi slabă, paisprezece ani – se aruncă în genunchi, rugând pe Sultan să fie iertat: „Dă-mi vode să-mi trăiesc tinereţea… Mai bine vreau să fiu Mahomedan, decât să mor nevinovat1). Kioşcul Sultanului fiind departe de mijlocul pieţii.

—) Relaţiunea preotului iezuit Qoscieski, din suita solului Polon Chofe

COSTANTINO I. GENITO.
STEFANO II. GENITO.
RUDOLFO III. GENITO.
COSTANTINO BASSARABA BRANCOVANI PRINCIPE DI VALACHIA DECOLAT. IN COSTANTINOPOLI MDCCXIV

Constantin Vodă Brâncoveanu şi fii săi
După o gravură din Del Chiaro-i-Revoluţiile Valahiei.

cuvintele copilului îi fură transmise, şi în înalta-i generozitate, Padişahul trimise un om la Brâncoveanu să-i întrebe dacă îngăduie fiului său să-şi schimbe legea pentru a-şi păstra viaţa. Inima bătrânului tată se împietrise de atâta – durere. „Nu!”, răspunse. „Din sângele nostru

nimeni nu şi-a pierdut credinţa. Să plătească nenorocitul acesta cu viaţa cinstea pe care voia s-o piardă).

Şi călăul reteză şi capul acestui biet copil. În spatele rândurilor de Ieniceri, plângeau femeile.

Constantin Brâncoveanu îngenunchea, şi-şi plecă singur gâtul sub sabie. Când Iovi călăul, capul rămase spânzurat de trup.

Cele 6 capete fură apoi împunse în suliţe şi plimbate pe străzile Stambulului. Dar le aduse pe urmă repede înapoi la Serai, fiindcă poporul ameninţa să se răscoale. Vederea acestui măcel îl întărâtase. Excesul de cruzime nu e pe placul Musulmanilor.

Trupurile fură aruncate în mare.

Şi s-a găsit cineva să meargă la închisoarea Doamnei Maria pentru a-i duce vestea că i-a pierit soţul şi toţi băieţii şi Doamna Maria nu a înnebunit.

Domniţa Bălaşa, Manolachi Lambrino, jupăneasa Anica şi micuţul ei fiu, erau pe lângă – dânsa.

towski, (P. Panaitescu, Călători Poloni, b. 145). Preotul acesta afirmă a fi fost de faţă la executare, lucru care pare dubios, fiindcă a văzut el numai 3 fii, când erau 4, şi a văzut-o şi pe Doamna Maria acolo, care însă a fost scutită de priveliştea acestui spectacol.

*) Multele rapoarte ce posedăm asupra acestei tragedii, diferă unele de altele. Combinându-le împreună, versiunea dată mi se pare cea mai verosimilă.

Începu întâi, nu se ştie prin ce mijloace – prin îngrijirea Patriarhiei probabil – pescuitul cadavrelor, care fură duse, pe ascuns, la Halki, una din frumoasele insule Prinkipo, peste drum de Anatolia, în marea de Marmara. Acolo îşi găsiră acele torturate trupuri veşnica odihnă, în vechia mănăstire bizantină zidită de împăratul Ion (Paleologul în veacul al 15-lea şi reparată de celebrul mare dragoman Panaiotachi Nicusios într-al 17-lea veac.

Doamna Maria, prizonieră, nu putu fi de faţă la înmormântare. Soarta ei, nesigură, atârna de capriciul Sultanului, care în curând hotărî ca ea, fiica şi noră-sa, vor fi sclave. Printr-o sentinţă a muftiului fură declarate roabe,

născute din părinţi rebeli, şi internate în Seraiul Sultanului. Era mijlocul pe care-l găsise Padişahul pentru a putea pune mâna pe ce brumă de avere s-ar mai afla după moartea Brâncoveanului.

Dar negăsindu-se nimic, sentinţa fu schimbată din nou, căci la ce s-ar mai ţine roabele acestea în Serai. Le trimise iar la închisoare, închisoare pe viaţă, la Bostangibaşa.

Zăcură acolo toată toamna şi toată iarna, şapte luni de zile. Abia în primăvară, la sfârşitu lui Martie 1715, obţinură ele în sfârşit răscumpărarea, în schimbul a 100 de pungi, împrumutate pe piaţa Stambulului ou 30 la sută dobânzi.

Ieşi deci Doamna Maria din închisoarea Stambulului cu fata, nora şi nepotul ei, însă libertatea n-o avea încă, căci ea fu exilată pe ţărmul Mării Negre, tocmai la Kutias în Caucaz. Rămase şi acolo aproape încă un an şi jumătate, până în sfârşit o fericită – împrejurare îi înlesni întoarcerea în ţară.

Războiul împotriva Germaniei, proiectat de marele Vizir, înfăptuindu-se după moartea lui Brâncoveanu, se isprăvi cu dezastrul armatelor otomane. Ali Paşa murise sub zidurile cetăţii Peterwaradein, Timişoara căzuse în mâinile Imperialilor, Oltenia fu ocupată de Austrieci, care o încorporară imperiului lor (pacea de la Passarowitz 1716); Ştefan Vodă Cantacuzino fusese, la rândul lui, decapitat; Vodă Nicolae Mavrocordat făcart prizonier în Ardeal. Pentru a nu-şi înstrăina complet simpatia ţării munteneşti, atât de aplecată de la o vreme către mereu învingătorii creştinii, Poarta îi trimise Domn pe Dragomanul Ion Mavrocordat, fratele prizonierului, cu porunca de-a se ierta şi a se rechema în ţară toţi pribegii care se dăduse cu Nemţii, precum şi de-a scutii ţara, timp denun an, de tribut şi de biruri. Pentru ca planul lor ide înaltă clemenţă să reuşească şi mai bine, Turcii îngăduiră Doamnei Maria Brâncoveanu să se întoarcă cu familia ei în ţară, unde o doreau cu toţii şi o aşteptau, zic contemporanii, „cu o afectuoasă veneraţie”.

La începutul lui Octombrie 1716 ea părăsi Caucazul, străbătu Marea Neagră pe-o corabie turcească, debarcă la Vama, şi ia 17 ale lunii se întâlni la Razgrad, în drumul spre Giurgiu, cu noul voievod Ion Mavrocordat, căruia îi făgădui tot sprijinul ei faţă de compatrioţii, despre care se spera că văzându-i intrând în ţară alături de ea, îi vor primi cumsecade. Scrise deci de acolo boierilor şi Mitropolitului că ea, Doamna Maria a răposatului voievod Constantin Brâncoveanu de Basarab, după doi ani şi jumătate de lipsă, se întoarce în ţara ei, aducând cu sine pe noul domn impus de Poartă, care vine cu un decret de amnistie „către toţi cei ce mănâncă pâinea Sultanului” (noi pe-a lut!) şi cu iertarea birurilor pe-un an, îndemnând văduva pe toţi pribegii să se întoarcă la vetrele lor şi nimănui să nu-i fie frică, fiindcă „Dumnezeu nevoind să piardă cu totul Ţara, a ales, prin pronia Sa, pe principele Ion Domn”.

La începutul lui Noiembrie, Doamna Maria era în sfârşit din nou la Buaureşti, văduvă nenorocită şi săracă, dar înconjurată de dragoste şi de Tespect.

Prima ei grijă fu să-şi asigure gospodăria, adunându-şi averile răvăşite prin mâini străine l). Pentru a putea vedea de moşiile brâncoveneşti, de vii, de palate, ea căpătă de la Patriarhul Ierusalimului tutela pentru nepotul ei Constantin, iar pentru a-şi asigura posesiunea proprietăţii lor din Sâmbăta Mare, în Transilvania, precum şi a banilor şi sculelor rămase la Viena, ceru împăratului Carol al VI-lea să fie pusă, cu toată familia, sub scutul protecţie sale. Când isprăvi să-şi adune tot ce mai rămăsese de pe urma confiscărilor turceşti – mai era, după cum se vede, o avere încă destul de frumuşică nemărtur-sită de Brâncoveanu – ea îşi chemă fetele şi ginerii şi făcând un act de partaj (Iunie 1717) „văzând pe dumnealor că au rămas la mare lipsă şi sărăcie, ca o mamă fiindu-mi milă de dumnelor” îşi împarte întreg avutul pe din doual jumătate să fie a fetelor şi ginerilor şi jumătate a ei şi a nepoţelului.

*) Domnul Virgil Drăghiceanu a urmărit aceşti ultimi ani ai Doamnei Maria (publicaţie din B.C. M.I. Anul VII. Fasc. 27).

Atunci abia se putu gândi ea la aducerea în ţară a rămăşiţelor trupeşti ale soţului ei. Cu învoirea lui Vodă – Nicolae

Mavrocordat, întors în ţară după moartea fratelui său Ion – dar nu ştim dacă şi cu învoirea Sultanului, sau poate pe ascuns, trupul lui Constantin Brâncoveanu fu adus la Bucureşti, unde fu îngropat, în luna Iulie 1720, în biserica Sfântul Gheorghe, ctitoria tatălui şi a soţului ei. Piatra de mormânt, frumos săpată, nu are inscripţie, dovadă că s-au făcut toate în taină. Însă o prea frumoasă candelă de argint atârnă deasupra acestui mormânt, purtând, sus, între două rânduri de flori, o discretă inscripţie amintitoare: „Această candelă ce s-au dat la Sf. Gheorghe cel nou, luminează unde odihnesc oasele fericitului Domn Constantin Brâncoveanul Basarab Voievod şi iaste făcută de Doamna Măriei Sale, Maria, care şi Măria Sa nădăjduieşte în domnul, iarăşi să i se odihnească oasele. Iulie în 12 zile, leat 7228 (1720)”.

Timp, de, 20 b de ani n-au ştiut Bucureştii că Vodăărân-coveanu îşi are mormântul în mijlocul Capitalei. Abia în 1914, d. Virgil Drăghiceanu, descoperind inscripţia de mai sus, a putut identifica acest ultim lăcaş al nenorocitului Domn.

Viaţa mai departe a Doamnei Maria s-a scurs destul de amărâtă, căci după cele pătimite la Constanopol, un trai fericit bănuieşte oricine că această femeie n-a mai putut avea. Toată grija ei a fost să-şi crească bine nepotul, ultimul vlăstar Brân-covenesc, şi să mai caute prin străinătăţi ce-a mai putut încă rămâne din banii şi sculele neadunate. Apostol Manu, dar mai cu seamă foarte credinciosul ei prieten Gheorghe Trapezuntul, îngrijea de toate treburile, precum şi de corespondenţa Doamnei. De altfel între împăratul Germaniei şi văduva lui Brâncoveanu a urmat o corespondenţă de sârg, pe care Doamna Maria o iscălea, pe latineşte: „Humillissima ancila, Maria Brancovana, Principi Constantini relicta vidva” sau când scria italieneşte: „Umilissima e fidelissima serva, Principesa Maria Brancovana”. Aceasta, până când se supără într-o zi

fiindcă împăratul nu-i făcea dreptate împotriva lui Apostol Manu, care nega să fi primit în păstrare o oarecare sumă de bani (if> pungi de argint şi 48.000 de sechini). Atunci, schimbând tonul, învinui pe Carol al VI-lea de părtinire, spunându-i că din toată averea brâncovenească rămasă în Transilvania, nu i-a restituit

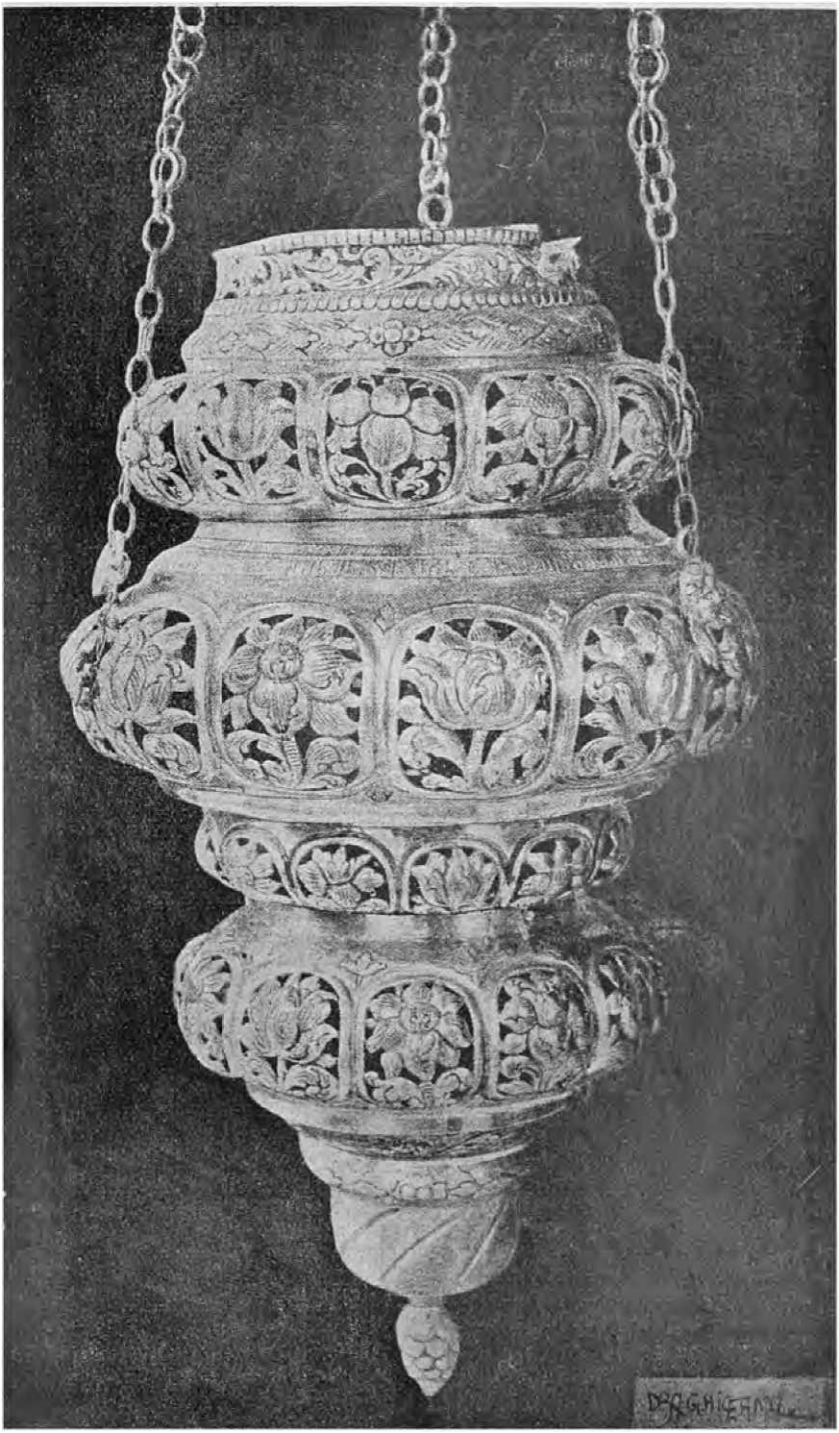

Candela de la mormântul lui Constantin Brâncoveanu (Biserica Sf. *Gheorghe, Bucureşti)*
După Buletinul C. Al. I.

decât o prea mică parte, ceea ce, faţă de felul cum servise soţul ei cauza imperială, era un lucru de neconceput.

Astfel, în neaurmatele aceste griji pentru viitorul nepoţelului ei, şi în tristele amintiri ale uneia din cele mai groaznice tragedii ce cunoaşte istoria – şi care erau ale ei, îşi petrecu văduva Brâncoveanului anii ei din urmă, până când, bătrână, se stinse în Bucureşti, în Decembrie 1729.

O astrucară fetele care mai erau în viaţă şi iubitul nepot Constantin1), alături de soţul ei, în acelaşi mormânt din Biserica Sfântul Gheorghe2).

1) Acest Constantin Brâncoveanu, fiul lui Constantin şi al Aniţei Balş, care avea 7 ani la decapitarea tatălui şi bunicului, se însură mai târziu cu Maria Coslogeanu, şi avu doi fii, pe Manoil (însurat cu Zoe Sturdza) şi pe Nicolae (care a avut 3 neveste, Maria Văcărescu, Elena Moruzi şi pe fiica lui Radu Fălcoianu). Nicolae n-a avut copii, iar Manolachi a avut două fete (Elena Cantacuzino-Paşcanu şi Maria Băleanu) şi un fiu Grigore, ultimul vlăstar brâncovenesc (+ 1833). Brâncovenii de azi sunt Bibeşti, numai prin adopţiune brâncoveni, şi anume în felul următor: Grigore Brâncoveanu a fost însurat cu Elizabeta Balş a cărei soră, măritată cu Al. Mavrocordat, a avut o fiică Zoe, pe care Grigore Brâncoveanu a adoptato-o. Măritată cu Gheorghe Bibescu (viitorul Domn), această Zoe fu mama unui fiu Grigore, care luă numele de Brâncoveanu, Grigore II Brâncoveanu. Copiii acestuia sunt contesa de Noailles, principesa de Caraman-Chimay şi Constantin Brâncoveanu, care trăieşte (însurat cu Coleta D. Cezianu).

*) Ion Vodă Mavrocordat, Doamna Maria, Domnita Ileana (Mavrocordat) şi Domnita „Bălaşa (Lambrino), precum şi Manolachi Lambrino, îşi au mormintele tot acolo.

* * *

Doamna Păuna Cantacuzino

După Ionescu-Gion: *Istoria Bucureştilor*.

CAPITOLUL XXVI

DOAMNA PĂUNA CANTACUZINO ŞI FII EI

I

N 1728 marele vornic Radu Popescu, fiul lui Hrisea vistierul, ajuns la vreme de bătrâneţe şi sătul de deşertăciunea lumii, se lepădă de boieria lui, şi luând numele de Rafail monahul, se călugări la mănăstirea Radului Vodă. Pustnic nu se făcu bătrânul. Mănăstirea era în mijlocul Bucureştilor, în apropiere de Mitropolie şi de Curtea Domnească. Veneau boierii să-l vadă în chilia lui, mergea el însuşi prin casele oamenilor. Însă, cărturar fiiind şi bătrân, avea nevoie de linişte pentru a-şi sorie amintirile: „ce s-a întâmplat în ţară şi în alte ţări străine". Şi aşa, a urmat el mai departe cronica lui Radu Grecianu, însemnând domniile lui Ştefan Cantacuzino şi ale lui Niculai şi Ion Mavrocordat. Fiind grec de origină1), Mavrocordaţii erau, după părerea lui, cei mai buni domni pe care i-a avut vreodată ţara; iar cât despre Cantacuzini, n-are destule cuvinte de hulă împotriva lor, fiindcă avea şi de ce să-i urască, tatăl său Hrisea fiind omorât din porunca lui Şerban Vodă – o duşmănie între neamuri care se urca de altfel mult mai departe, la socrul lui Hrisea, Gheorghe Băleanu, şi la socrul acestuia, Stroe Leurdeanu).

Aşa dar, când e să judecăm faptele Cantacuzinilor, nu după spusele lui Rafael monahul trebuie să ne luăm însă, amănuntele vieţilor unor vremuri trăite de el sunt, fireşte, interesante de cercetat.

„De va vrea cineva, zice el, din cei ce n-au văzut pe Ştefan Vodă, nici au trăit cu el, nici au vorbit cu el, ca să ştie

O Carida. Vezi cap. XXVI

—) Vezi capitolele XXIII, XXIV şi XXV.

ce fel au fost şi ce fel de obiceiuri vrea, să citească aicea într-aceste trei-patru rânduri ce am scris eu pe scurt:

yetefan Vodă încă ar fi fost Domn lăudat ca şi alţi Domni, având şi chipul şi creşterea cum se cade, de n-ar fi fost cu totul nestătător la toate vorbele şi lucrurile lui. Făgăduia multe daruri şi bani şi boierii unora altora, şi pe urmă toate rămânea la deşertăciune, şi mai vârtos că era *gânecojatru*, ascultând întru cele mai multe de Doamnă-sa, încât se deschisese foarte mare poarta despre Doamna şi

care mergea despre partea aceia, se folosea mult”.

Iată deci că aflăm „într-aceste trei-patru rânduri” că Ştefan Vodă Cantacuzino era „gineoolatru”, Pantofelheld cum spune Neamţul, sub papucul nevestei.

Energică a fost desigur această Doamnă, care purta un nume atât de frumos: Păuna – dar scurta domnie a soţului ei nu i-a dat prilejul să se folosească îndeajuns de învoirea ce avusese de a-şi ţine poarta mare deschisă.

Doamna Păuna era născută Grecianu, dintr-un vechi neam de ţară, boieri mari şi bogaţi.

Când, în 1714, venise la Bucureşti, în luna Martie, Ali Paşa capugiul, cu ciohodarii lui, să mazilească pe Brâncoveanu, şi când, în noaptea de Miercuri spre Joia mare, se dusese în taină stolnicul Constantin şi fiul său Ştefan la conacul Turcului, pentru a-l ruga să înduplece pe Imbrohor să i se dea domnia, desigur că energica Păuna împinsese pe soţul ei la înfăptuirea acestui demers, precum iarăşi este probabil că a cunoscut dinainte toate lucrăturile lui iştefan împotriva vărului său Constantin Vodă.

Însă, domnia odată căpătată, ambiţia doamnei Păunei era satisfăcută, şi nu ea va fi fost aceia care şi-a împins socrul să persecute pe Brâncoveni, să le ia averile, şi să mai pârască pe mazilitul Domn la Poartă cu atâtea scrisori adevărate sau scornite, până îşi pierdu în chinuri, viaţa.

Doamna Păuna avea o fire simţitoare. Răspunderea tragediei care se pregătea la Constantinopol n-o fi vrut să şi-o ia în suflet. Mult trebuie să fi fost chinuită, mult amărâtă şi fără odihnă de a vedea mereu pârile socru-isău curgând spre pieirea

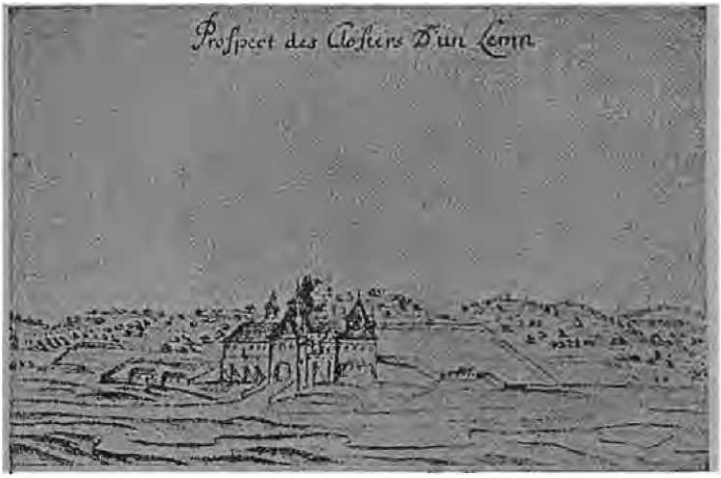

Brâncoveanului. Utn cumnat, lasswu-Dudescu, şi un văr, Constantin Ştirbei, fuseseră trimişi la Stambul cu noi dovezi de-al stolnicului despre „trădarea fostului Voievod”. Ştirile venite dintr-acolo umpleau Bucureştii de groază. Se aflase de închiderea, în cele Şapte Turnuri, a mazilului Domn, a Doamnei lui, a fiilor, a ginerilor, a inurorei şi a nepoţelului, nevinovat copil de 7 ani. Se auzea că erau schingiuiţi, c-o să fie omorâţi. Doamna Păuna nu mai putu răbda. O înnebuneau presimt irite unei catastrofe de neînlăturat şi de care se simţea, până la un punct, răspunzătoare. Luând câteva femei cu ea, porni în ţinutul Vâlcii, la mănăstirea Dintr-un Lemn, să se închine la o icoană a Maicii Domnului şi să mai caute puţină odihnă, să-şi mai alunge gândurile. idar ai era inima prea îmbâcsită de griji şi-i era firea prea simţitoare. Se întâmpla un fenomen, pe care-l numim noi astăzi telepatie, vedere la distanţă, însă în care bătrânii vedeau numai mâna lui Dumnezeu. În dimineaţa zilei de 15 August, sfânta Maria Mare, pe când Brâncoveanu şi fiii lui erau omorâţi pe piaţa Seraiului din Constantinopol, Doamna Păuna îi văzu tocmai de la mănăstirea ei din fundul munţilor Vâlcii. O apucă o nemaipomenită criză de isterie: ţipete, planşete, leşinuri „o nevoie mare, de făcea toate grozăviile”. Un ac ces de nebunie care a ţinut câtva zile. Ştefan Vodă, îndrăgostit de nevasta lui, auzind cele întâmplate şi nesocotind că „a

venit bătaia lui Dumnezeu de-i plăteşte după faptele sale, a bănuit pe o soră a mâne-sa, mătuşă călugărită de mulţi ani, că ea ar fi făcut farmece cu alte muieri de-au ajuns-o nevoia”. Fără multă vorbă, muierile bănuite fură spânzurate, iar maica Olimpiada – mătuşa – fu dusă la altă mănăstire şi zidită într-o chilie. O lăsă să moară, bătrâna, de foame şi de asfixie, pentru că Doamna Păuna n-avea cugetul curat. Istoria lumii este istoria crimelor omeneşti, spunea cu dreptate Voltaire.

Şi apoi, fiindcă toate se uită, Doamna se îndreptă şi se întoarse la Bucureşti, deschizând iar poarta Curţii celor care pofteau bogăţii şi măriri.

Domnia lui Ştefan Cantacuzino a fost puţin însemnată şi s-a terminat repede, fiindcă a făcut aceleaşi greşeli de care învinuise pe alţii. Poarta declarase război Veneţiei pentru a redobândi Moreea, şi-şi pusese de gând să recucerească Belgradul şi Timişoara. Ba, după primele succese din Grecia, însumeţindu-se ca întotdeauna, se gândea la un nou asediu al Vienii. Ştefan Vodă, ca unchiul său, ca vărul său, se dădu din partea Nemţilor, sfătuit fiind mai ales de tatăl său, cu care stătea cel puţin la săptămână odată, noaptea târziu, de vorbă. Ce s-o fi petrecut în capul bătrânului stolnic nu se poate bine lămuri. Pe frate-său Şerban-Vodă îl omorâse fiindcă era prietenul Nemţilor, pe nepotu-său Brâncoveanu fiindcă fusese al Ruşilor – şi acum el sfătuia pe fiu-său să trădeze pe Turcii aceştia, la care ai fi crezut că ţine ca la ochii din cap.

Lucrurile s-au aflat. Apostol Manu din Braşov, alţii, din Bucureşti, din Stambul, l-au pârât Sultanului. Acesta nu mai aştepta să fie întâi declarat războiul *) şi apoi să scoată din scaunul Munteniei pe un om devenit suspect. Îi trimise îndată un capugiu cu porunca de mazilire.

Şi toată drama Brâncoveanului se repetă după scurgerea a nici doi ani.

*) L-a declarat Germania la 13 April 1716.

La 7 Ianuarie 1716, într-o Marţi, pe când Domnul nu bă nuia nimic, sosi în Bucureşti capugiul Porţii. La auzul acestei veşti, foarte tulburat, Ştefan vru să fugă. I se

spuse, că, mai întâi, fug era prea anevoioasă din pricina zăpezei, şi că, mai apoi, o fi venit poate Turcul numai pentru a încasa tributul. Vodă se linişti şi chemă la Curte pe marele viestiernic şi pe vei spătarul Dudescu, cumnatul său, pentru a le porunci să pregătească banii. Radu Dudescu îi răspunse să aştepte mai întâi să vadă cu ce gânduri a venit Pasa. Hotărârâ deci să aştepte până a doua zi, Miercuri, când, des de dimineaţă, Turcul se înfăţişa la Curte şi întrebă pe Vodă, „după cuvenitele politeţe schimbate", dacă se va supune de bunăvoie poruncii Padişahului. La răspunsul afirmativ al acestuia, capugiul scoate firmanul şi-l înmână Domnului, care-l sărută, îl duce la frunte şi-l trece lui Divan Efendi spre citire. Conţinutul lui era mai blând şi pe alt ton, decât acel al firmanului ce fusese trimis Brâncoveanului. Diferitele izvoare ni-l dau întocmai la fel: De oarece Ştefan Vodă Cantacuzino a domnit îndeajuns în Valahia, voinţa Marelui Padişah este că el să fie înlocuit cu Niculai Mavrocordat, Domnul Moldovei, iar el însuşi va pleca cu familia sa la Constantinopol, unde va trăi în tihnă din mila Măriei Sale Sultanul.

Precum în vremea lui Brâncoveanu fusese stolnicul Cantacuzino, noaptea, în taină, la Ali Paşa pentru a-l ruga să insiste pe lângă Imbrohor se pune pe fiu-seu Domn – astfel şi în noaptea aceasta de 7 spre 8 Ianuarie se duse el în taină la ca-pugiu, acum pentru a-şi dezvinovăţi feciorul. Firea acestui om atât de deştept şi de învăţat, era nemaipomenit de ciudată. Şi nu putem şti noi cu siguranţă până azi dacă a fost el un pervertit criminal, sau poate numai un năpăstuit, despre care se vorbea tot răul, fiindcă a spune tot binele ar fi fost prea greu. Toată viaţa lui a fost numai stolnic, o boierie mică, însă avea pasul înaintea tuturor boierilor, a fost intimul secretar a trei Domni, frate-seu, nepotul-seu şi fiu-seu, şi a ţinut corespondenţa şi toate tainele ţării în mâinile lui timp de 37 de ani. Dăm deci dreptate lui Gheorghe Şincai când spunea că, nepotrivindu-se autorii când e vorba de întâmplările acele şi de firea stolnicului. „Eu, ca să nu mă fac însumi

judecător între dânşii, toată judecata ţi-o încredinţez ţie, aducând zisele lor precum sunt scrise". Şi în adevăr, dacă Del Chiaro îl laudă pe acest vestit şi bătrân stolnic Cantacuzino, Rafaii monahul, alias Radu vornicul Popescu, spune despre el că în noaptea aceea când se duse la capugiiu pentru a-şi dezvinovăţi fiul şi pe sine însuşi, îi spuse că ce – dovadă mai mare poate fi despre credinţa lui către Turci, decât chiar faptele vieţii lui: „că pe frate-seu Şerban Vodă. cât a luat seama că se înţelege cu Nemţii şi e viclean împărăţiei turceşti, îndată l-au otrăvit de-au murit, aşijderea şi pe alt frate al său, anume pe Iordachi, carele fiind de Şerban Vodă trimis la Nemţi, făcea tulburări, l-a otrăvit de-a murit (care va se zică şi pe Iordachi), şi spre nepotul seu Constantin Brâncoveanu, văzându-l că se alcătuieşte cu Muscalii, l-a dat în mâinile Sultanului, de-a făcut ce-a vrut cu dânsul. Acestea şi altele le-a spus apoi capugi paşa mai departe Vizirului, care le-au auzit mulţi oameni vrednici de credinţă, între care unul era Ienache Dragomanul 1), fratele lui Nicolae Vodă Mavrocordat, care a mărturisit înaintea boierilor (pe patul lui de moarte) că a auzit pe capugi paşa spuind acestea Vizirului, cum că i le-a spus Constantin Stolnicul". Croicarul urmează: „La acestea se vede – că cu adevărat stolnicul Constantin a omorât pe Şerban Vodă, că în vremea aceia a ieşit un cuvânt de ziceau cei mai mulţi: Constantin Stolnicul, frate-seu (Mihai) şi Constantin Brâncoveanu l-au omorât, iară de moarte bună n-au murit. Şi atunci era îndoială, au că va fi, au că nu va fi, neştiind ascunsele taine ale oamenilor. Iară de vreme ce însuşi omorâtorul a mărturisit că a omorât pe frate-seu Şerban, tot omul să crează că adevărat l-a omorât el. Aşijderea şi pe Iordachi spătarul, frate-seu, dacă el a mărturisit însuşi, ce îndoială va să mai fie că la moartea amândorora s-a zvonit că Constantin Stolnicul n-a omorât. Dară credinţă tot nu era, necunoscându-se adevărul, iar dacă şi-a mărturisit păcatul către Turc, destul este să fie credinţă la toţi. Iar de Constantin Vodă cum că tot bătrânul ou feciorii lui l-au vândut la Turci, nu ne mai trebuie mărturiile lor, că noi cu ochii noştri le-am văzut şi cu

mâinile noastre le-am pipăit”.

j) Ion Vodă Maviocordat.

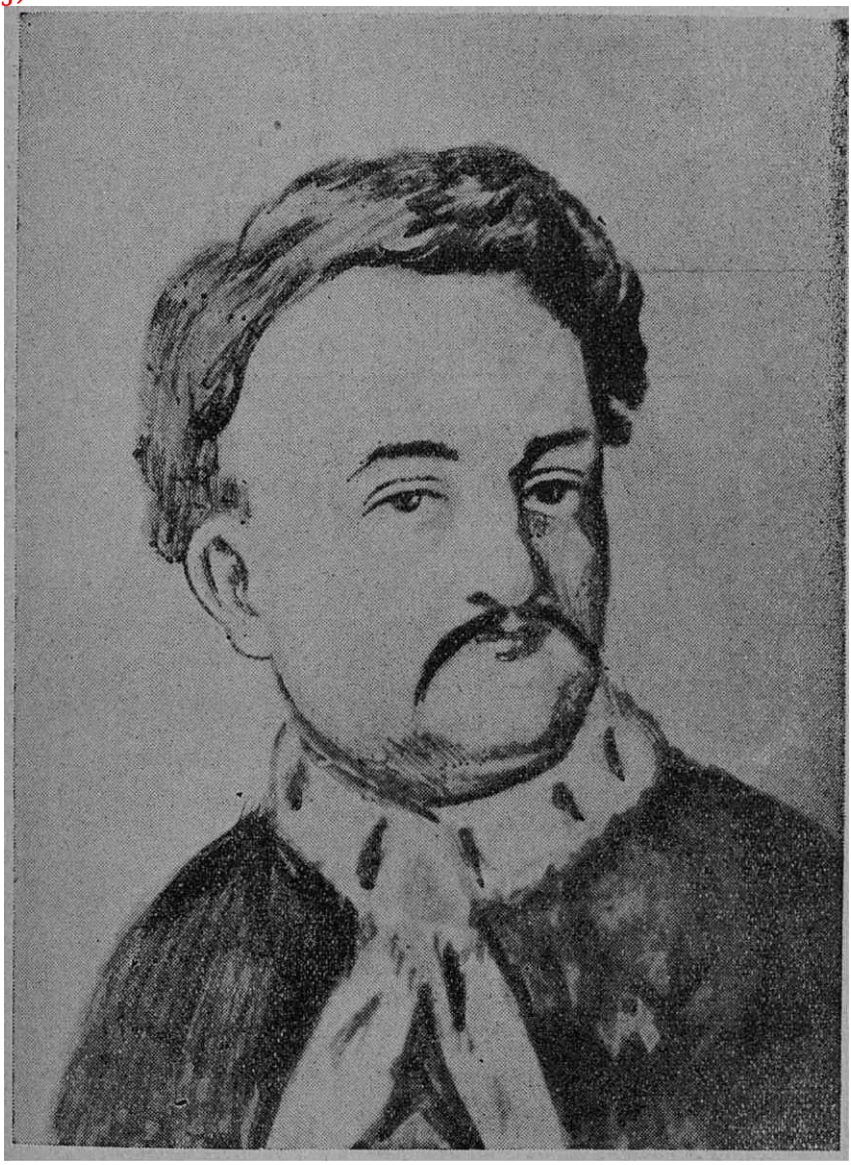

Stolnicul Constantin Cantacuzino
(*tatăl la*! *Ştefan Voievod*)
După o stampă de la Academia. Română.

Şi, vorba lui Şincai, creadă cititorul ce-o vrea. Însă d. Iorga ne-asigură că Şerban Vodă, înainte de-a muri,

trimisese deseori după doftori, ceea ce înseamnă că el a murit de boală, nu de otravă. Iar cei care cred că a fost stolnicul „un hoţ bătrân” răspund că şi-a putut omorî fratele cu o otravă înceată, dată în doze mici, sau că efectiva boală a lui Vodă nu era de natură mortală şi mai sigură a fost otrava decât boala.

Dar să ne întoarcem la povestirea noastră.

Rezultatul întrevederilor nocturne între stolnic şi capugiu, fură că acesta asigură pe Cantaauzino să n-aibă nicio grijă despre soarta lor, căci Sultanul n-are alt gând decât a-i ţine în tihnă la el la Stambul, până se vor îndrepta lucrurile. Aşa dar stolnicul hotărî să plece la Constantinopol cu fiul, nora şi nepoţii lui, deşi firmanul nu-l privea pe el, şi deşi Vodă Mavrocordat îi trimisese răspuns din Iaşi că, sosind în Bucureşti doreşte să-l găsească acolo pentru a-l avea la mare cinste, precum îl avusese şi Domnii dinainte.

Sâmbătă, n Ianuarie, porni alaiul domnesc din Bucureşti. Era compus numai din Ştefan Vodă, Doamna Păuna, fiii lor Radu şi Constantin, şi tatăl Domnului, bătrânul Stolnic. Câteva care încărcate cu aur, bijuterii şi scule – să aibă cu ce se-ndrepta la Poartă – apoi Capugiul şi ciohodarii lui. Mai erau câţiva servitori fireşe, din care cunoaştem numele lui Marin, Radu, Ştefan şi Ion.

Unul din coconii domneşti se îmbolnăvi pe drum, că era ger mare şi viscol, aşa încât, mai îngrijindu-l ici colea prin diferite sate, ajunseseră ei în Constantinopol abia după o lună de zile. Fură găzduiţi la Vlah-Seraiul ţării, la Galata, liberi deplini de-a primi pe cine vor, şi chiar de-a ieşi în oraş. Sultanul n-avea alt gând cu ei, decât de-ai ţine acolo ca măsură de prevedere, căci mai sigur era el cu Mavrocordat Domn în Muntenia decât cu Cantacuzino.

Însă noul voievod muntenesc lucra de sârg pentru a-şi păstra domnia. Punând mâna pe o scrisoare de-a unui general austriac către Ştefan Vodă, din care rezulta clar legăturile acestuia cu Nemţii, Mavrocordat o trimise Vizirului, acesta o arătă Sultanului, care se făcu roş de mânie şi porunci acel mic lucru fără însemnătate pentru

vremea aceea: moartea!

A doua zi chiar, 26 Iunie (1716), la ceasul unu după miezul nopţii, Seraiul Ţării Româneşti fu înconjurat de Turci, casa invadată, Cantacuzinii sculaţi din pat, legaţi şi duşi la Bostangi Paşa. Un ceas mai târziu, bălăbăneau de grinzile închisorii cadavrele a doi spânzuraţi: Ştefan Vodă şi părintele său.

Şi umbra lui Brâncoveanu plutea parcă răzbunătoare primprejur.

În graba aceia d-ai omorî, uitaseră de Doamna Păuna şi de fiii ei. Pentru a nu le lăsa timp să-şi amintească de dânşii, aceştia fugiră în aceiaşi noapte, travşiiţi, căutându-şi adăpost la Ambasada Olandei. Ambasadorul, contele de Colyer, cunoscuse în lunile din urmă pe Cantacuzino, se împrietenise cu el şi primi deci cu bunăvoinţă pe înfricoşata văduvă şi pe tinerii orfani. A doua zi Turcii începură să-i caute pretutindeni, însă nu le putură afla ascunzătoarea.

Se zice că Doamna Păuna ar fi fost nevoită să cerşească pe străzile Stambulului pentru a se întreţine. Dar mai întâi ea nu putea părăsi ambasada fără a fi expusă să fie recunoscută şi arestată. Apoi averea adusă de Ştefan Vodă cu el, nefiind îndată sechestrată, Doamna o putu salva. Transportase au dânsa la prietenii ei bijuteriile, iar aurul fusese depus la omul lor de încredere, vătaful Constantin Duchiti. Mulţumită acestor bani şi comori, mult puţin cât era, a putut ea însărcina pe ambasador să-i închirieze o corabie, cu care să fugă din Constantinopol. După două luni de aşteptare, viaţa ei fiind mereu ameninţată, corabia în sfârşit fu gata. Doamna Păuna mai depuse, în mâinile bunei ei prietene Catrina de Colyer, 5.000 de galbeni, cu rugămintea să i îi trimită la cerere, şi luând rămas bun de la cei ce-o ascunsese şi îngrijise tot timpul acesta, îşi luă feciorii în taină, şi prin fel de fel de peripeţii, izbuti să se îmbarce. Trebuie să fi fost cam 20 – 22 August când părăsiră urgisiţii (pe atunci se spunea „păcătoşii”) principi malurile acelui Bosfor, în pământul căruia zăceau atâtea trupuri fără capete de-ale neamului

lor. Ştefan Vodă şi tatăl său fusese şi ei, după spânzurătoare, decapitaţi, şi capetele lor umplute cu paie fuseseră trdmise la Adrianopol să aibă Sultanul, care se afla acolo, de ce se veseli.

Călătoria pe mare fu rea şi periculoasă. Cu paşapoarte olandeze ieşiră în sfârşit din apele turceşti, şi după multe furtuni în Mediterana, sosiră, după patru săptămâni, la Mesina. La 25 Septembrie (1716) un raport datat din Neapoli anunţă că „La Princesse de Valaohie este arrivee, s-etant sauvee de Constantinople avec ses deux fils". E primită de vice-regele celor Două Sicilii, care o expediază, cu calde scrisori de recomandaţie, la Roma. Dintr-un al doilea raport, din 12 Octombrie, aflăm că „La Princesse de Valachie est arrivee à Rome, ou on luy f alt bien des honneurs et de l-accueil". Doamna Păuna asigură, fireşte, pe Papă de zelul ei pentru catolicism, şi, au noi scrisori de Tecomandaţie a înaltului Pontif către împăratul Germaniei, pleacă prin Florenţa, Bologna şi Ferrara, la Veneţia. Acolo, găzduită în casa lui Nicolae Caragianirămâne câteva săptămâni pentru a se odihni de toată spaima şi oboseala acestor patru luni din urmă şi apoi, pe la sfârşitul lui Noiembrie, porneşte, prin Tirol, spre Viena.

Foarte bine primită de împăratul Carol Vi-ilea, ea se stabr leşte deocamdată în capitala Austriei pentru completarea educaţiei fiilor ei. Băieţii aceştia aveau 15 şi 16 ani la moartea tatălui lor. împăratul aoordând văduvei o pensie anuală în florini, drept mulţumire a multor servicii aduse de sioţul ei cauzei creştinătăţii, Doamna Păuna putu duce în Viena un trai cum se cade, potrivit rangului ei. Însă, spune d. Iorga, „Beizadelele Radu şi Constantin începură o viaţă falnică şi cheltuitoare, prea mândri pentru a merge pe jos, şi prea săraci pentru a-şi plăti datoriile". Doi ani merseră treburile aşa, de bine de rău. În 1718, după pacea de la Passarowitz, aflând Doamna Păuna că Nemţii au încorporat Oltenia Imperiului şi că e vorba să se numească acolo un voievod român, ea puse candidatura fiului ei Radu, începând, în scop de reuşită, Tugăminţi,

făgăduieli şi intrigi prin anticamerele împărăteşti, fără a-şi da seama că Curtea Habsburgilor nu era Seraiul Sultanului. Un alt Candidat, cu mult mai vechi drepturi, tot Cantacuzin şi el, reuşi să fie numit, nu voievod, ci mare ban al Olteniei. Era fiul lui Şerban Vodă, acel Gheorghe

Canitacuziinio care trăia cu bătrâna lui mamă Doamna Maria, de aproape 30 de ani la Sibiu.

Afacerile începură a nu mai merge. Pensia Păunei nu-i ajungea pentru a-şi întreţine fiii în viaţa de lux cu care se obişnuise. Ea îşi aminti atunci de banii şi comorile ce mai avea la Constantinopol depuse în mâinile unor credincioşi prieteni. Scrise Contesei Catrina de Colyer să-i trimită de urgenţă casseta cu 5.000 de galbeni ce-i încredinţase. Ambasadriţa Olandei, cu toată bunătate inimii ei, nădăjduise totuşi că Doamna Păuna s-o fi înecat lin drum de la Stambul la Messina. Fu foarte neplăcut surprinsă de cererea ce-i venea deodată, după trei ani de zile, de restituirea unei sume pe care o cheltuise. Răspunse deci lui Battista Chinetti, omul Doamnei Păuna, că, mai întâi, nu primise decât 4.000 de galbeni, şi că, al doilea, a cheltuit din ei 2000 pentru a apăra de urmărire pe prietena ei în timpul cât a găzduit-o şi în toată vremea cât era fugară pe mare, şi în sfârşit al treilea, că recunoaşte a-i mai fi datoare 1.000 de galbeni însă nu are de unde-i plăti. Se obligă deci a-i răspunde banii aceştia cu încetul, câte 800 de iei pe an, asigurându-i cu ipotecă în casa ei din Pera.

Ce să facă biata Păuna? înghiţi. Însă mai erau lucrurile şi banii depuşi la vătavul ei, Duchiti. Dar şi acesta îi trimise nişte socoteli fantastice, de pe urma cărora ar rezulta că nu-i mai datoreşte aproape nimic Dice havere alia detta Signora Principessa per mano di Steffano e Mario altri reali 10.500”… „Dice haver esborsata a quatro domestici del Príncipe, che furono în prigione, reali 5250”… „Dice esborsati a Osman Aga Cassap Bassi per debito del Príncipe avanti la sua morte, reali 2500”… „Dice”… „Dice”… şi nu se mai alesese din toţi realii decât cu vânt şi fum. Şi mereu era gata să jure: „Cosi nega absolutamente din non haver nicevuto pelie di volpe din

Moscovia ne altro, e cio con suo solemne giuramento". „A giurato e şi esibisce pronto a giurare nuovamente". Aflăm din raportul acesta, datat din Constantinopol 30 Decembrie 1719 şi iscălit de interpretul Rigo, secretarul ambasadorului Colyer, interesantul amănunt că şi lui Ştefan Vodă, după ce i s-a tăiat capul care fu trimis la Adrianopol, trupul a fost aruncat în mare şi apoi pescuit de credincioşii lui:

„Per cavare îl cadavero del Príncipe del mare, farlo sepelire, serendarii etc, come dice, reali 250". Unde anume s-a făcut acea *sepelire*, îngroparea, nu ştim.

Totalul realilor cheltuiţi de Diiohiti se urcă la 861. Doamna Păuna nu recunoscu socotelile fostului ei vătav. Corespondenţa urmează şi în 1720 şi chiar până în 1725, când ambasadorul Germaniei, Dilling, scrie, în Martie a acelui an, Cancelarului imperial din Viena „că Grecul neagă şi jură că nu mai are nici bani, mai lucruri, de-ai acestor nenorociţi". „Je vous envoye (sic) aussi deux papiers, qu-un Grec, qui est un de ceux contre les-quels la Princesse Cantaauzene forme ses pretensian (sic), m-a donnes pour să dieharge, a ce qu-il pretend. Aussi je vous prie, Monsieur, de les communiquer a celui deşi, fils de cette Princesse qu-on dit se trouver a notre Cour, pour qu-on me donne connaissance şi cette *excusation* trouve lieu, ou şi l-on y a a redire et avec quels fondemens, car ces gens nient tout et jurent ne plus rien avoir, ni effets, ni argent de ces infortunes la".

Pe la data aceia, 1725, băieţii aveau 24 şi 25 de ani. Deoarece traiul la Curtea Habsburgilor nu mai putea merge mai departe fără bani destui ca să-şi ţie rangul, Doamna Păuna hotărî să-i „cazeze" şi să-i însoare. Beizade Radu, care-şi spunea acum Rudolph, intră în armata austriacă şi-şi luă de soţie pe Elizabeta d Estival. Constantin, al doilea fiu, plecă cu mamă-sa în Rusia, unde aveau ei pe verii lor Toma Cantacuzino (cel care, la Urlaţi, fugise din lagărul lui Brâncoveanu într-al Ţarului) şi pe soţia acestuia, Maria, care la sosirea lui Mavrocordat în Muntenia se travestise în ţărancă şi fugise de urgia lui

prim Ardeal în Rusia, la soţul ei. Bine primiţi de rudele lor la Petrograd, Constantin fu prezentat Ţarului Petru cel Mare, care-l primi în armata imperială rusă, însurându-l ou Ana Şeremetev.

Liniştită acum, Doamna Păuna părăsi Rusia, şi după atâtea peregrinări, merse să se stabilească la Braşov pentru a fi. cât mai aproape de ţară. Făcuse, în zece ani, ocolul Europei pentru a ajunge din nou aproape de punctul de unde plecase. Dar graniţele ţării ei în erau închise. Şi ce-o reţinea pe dânsa în Braşov nu era poate atât dorul de-acasă, cât erau interesele ei. Căci dacă ştia că răvăşitele ei averi din Muninia nu mai purtau fi recupe rate, mai erau însă moşiile din Oltenia, cea ocupată de Austrieci, prin bunăvoinţa cărora ea îşi putu încasa veniturile. Dar aceste venituri trebuie să fi fost neîndestulătoare, căci o găsim mai târziu împrumutându-se cu 600 de fiorini de la contesa Teleki, căreia îi amanetase cele două moşii din „Transilvania dincolo de Olt” (Oltenia). Apoi mai luă 600 de fiorini ungureşti de la Pavăl, negustor din Braşov, căruia îi amanetează argintăria, şi în sfârşit 4.000 de fiorini nemţeşti de la noră-sa Ana, soţia lui Constantin, care pare a fi fost o femeie bogată. În schimb Elizabeta d-Estival era săracă, ca şi soţul ei Radu, şi pentru a-i ajuta pe ei pare a se fi umplut bătrâna Doamnă de datorii, căci nevoile ei personale nu puteau fi foarte mari. Trăia liniştită, în frumosul Braşov de-acu 200 de ani, având şi unele relaţii bune din aristocraţia ungurească, dar ducându-i şi mai mult zilele bătrâneţelor sale cu duhovnicul şi prietenul ei preotul Eustaţiu de la biserica Şcheilor, în casa căruia depunea mereu ce brumă de avere mai putea strânge în dreapta şi în stânga: argintărie, vase de cositor şi aramă, lăzi cu pânzării.

Din când în când, ea se mai abătea prin Viena. De acolo este datat testamentul ei, făcut după o boală grea, când, slăbită, că – au în grijă să nu cumva s-o ajungă „cel de pe urmă ceas al vieţii pământeşti”. Ştiind că nu e nimic mai şubred decât „ultima voinţă” a cuiva, ea scrie următoarele: „Mai întâi aceasta o zic, povăţuesc,

poruncesc, mă rog şi las sub blăstam, că fiii mei Radu şi Constantin ou familiile lor să trăiască creştineşte în unire frăţească şi-n iubire, să-şi întărească casele şi neamul. Aşa de vor face. să aibă a mea binecuvântare de mamă, pe care le-o dau din toată inima. Apoi, datoriile mele sunt... şi averea mea este”...

Simţindu-se mai bine, se întoarse totuşi la Braşov, unde aştepta pe fiul ei Constantin, care-i făgăduise că va veni tocmai din Petrograd is-o vadă, ştiind-o acum bătrână şi bolnavă. În Viena văzu pe Radu, dezmierdat de ea Răducan, şi nu-i mai rămânea, pentru a închide ochii, decât să mai îmbrăţişeze odată pe fiul ei mai mic. Soarta însă nu-i îngădui această mângâiere din iurmă. Constantin, cu nevastă-sa, cu copii, era încă pe drum, când Doamna Păuna Cantacuzino, slăbită de ani şi de boală, îşi dete duhul în mâinile Domnului, în casa ei de la Braşov, anul Mântuirii 1740.

Urmează, pe scurt, interesanta viaţă mai departe a acestor doi dezmierdaţi coconi ai Doamnei Păunei: Radu şi Constantin.

Să vorbim mai întâi de cel mai mare: Radu, zis Răducan, zis Rudolph, care-şi mai spunea – nu se ştie de ce, afară doar dacă am judeca chestia din punct de vedere al vanităţii-Domn al Ţării Româneşti şi Duce al Tismanei, al Sfântului Nicodim şi al Sfântului Pavăl, al Moldovii şi al Basarabiei (!?). Pompoasă titulatură, necesară poate la Curtea Habsburgilor, ceea ce nu a împiedicat pe unii contemporani să spuie de el că este un aventurier.

Intrat în armata austriacă ca simplu ofiţer de cavalerie, ajunse, după nici zece ani – aşa erau vremurile pentru Prinţi – gheneral-major, comandând un regiment. A avut nenorocul să nu se înţeleagă cu un oarecare Duce de Lorena, care ajunse bărbatul” unei oarecare fete de împărat, numită Maria Teresa, ajunsă la rândul ei împărătească. Acest mic neajuns avu urmări.

Dar a mai fost o chestie şi mai vechie.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, bunicul Radului, căpătase una din marele decoraţii ale Imperiului Roman,

ordinul Sfântul Gheorghe, care se moşteneşte din tată în fiu, prin primogenitură. Alte onoruri nu dădea ea decât de-a spânzura o tinichea de gât şi de-aş înşira titluri cât îi era voia proprietarului. Bunicul murind odată.cu fiul său Ştefan, spânzuraţi la Constantinopol, dreptul de-a purta decoraţia o moştenise fiul mai mare al acestuia, Radu Cantacuzino. O şi purtă, fireşte cu mare vanitate, dar fără folos. Însă – era un însă – împăratul „care conferea decoraţia, de obicei, contra numerar, avea şi dreptul de-a o acorda cu învoirea celor ce-o purtau de-a o conferi mai departe tot contra numerar. Furst Rudolf, foarte la ananghie, ceru lui Carol al VI-lea dreptul acesta. împăratul, binevoitor faţă de Cantacuzini şi, în afară de aceasta, om bun de felul lui, îi acordă acest drept. Românul nostru – Român atunci ca azi – se apucă să vândă decoraţia cui nu se cuvenea: burgheji, negustori, jidovi. Scandal. Dreptul de-a conferi ordinul Sfântul Gheorghe fu retras Pxiiniţului Cantacuzino, şi – se poate – să fi jucat vreun rol în această afacere şi soţul tinerii Mariei Thereza. În tot cazul, scurtă vreme după această penibilă afacere, împăratul moare, şi fiică-sa – moştenitoare în baza Pragmaticei Sancţiuni devine dintr-o plăpândă Principesă (şi amorezată de bărbatul ei.ca o şcolăriţă) o foarte mare împărătească. Cum se şi cădea, soţul ei căpătă deodată o foarte mare influenţă. El refuză de-a mai da un regiment lui Cantacuzino; omul care vânduse Evreilor ordinul Sfântului Gheorghe.

În timpul acestei grozave catastrof e socialo-i inanciare a lui Radu Beizadea, gheneral-major, se întâmplă şi moartea Doamnei Păuna. Rămas fără sprijin, nici de la mamă, nici de la Curte, Prinţul Rudolf începu să inventeze. Ceru un concediu de 6 luni pentru a merge – zicea el – în Rusia, în vederea aranjării situaţii lui financiare. Trecu însă în Germania şi se opri la Dresda, de unde scrise mamei Regelui Prusiei – Frideric al II-lea – că sincera şi unica lui dorinţă este de a intra în serviciul fiului ei. Bătrâna regină nici nu-i răspunse. Cantacuzino sorise atunci de-a dreptul lui Friderich al II-lea, plângându-se lui

de schimbările de la Viena, de influenţa ce ar fi avut ducele de Lorena asupra soţii sale împărăteasa Maria Thereza, şi fel de fel de lucruri care ştia el că nu puteau face Regelui Prusii decât plăcere, şi încheind scrisoarea cu rugămintea de-a fi primit în armata prusiană cu rangul său de general, făgăduind chiar regelui că-i va ridica un regiment de Unguri, Munteni, Moldoveni şi Dalmaţieni, cu care va face minuni de vitejie.

Cu multă bunăvoinţă, ba chiar mulţumit de această ofertă, regele îi răspunse că primeşte propunerea lui şi îl roagă să arate în ce condiţiuni înţelege a o aduce la îndeplinire. Răspunsul beizadelei, datat tot din Dresda, 4 August 1741, fu că „la troupe que je me propose de lever pour le service de Votre Majeşte coutera dix ecus par homme, moule, arme et habille, au caz que Votre Majeşte en vouhit faire la depense Soi-même". Ba mai mult decât atât: „Or, comme il s'agit, Sire, de tout abandonner pour jamais a Vienne, et qu-indispensablement je dois faire sortir sans delai mă familie, je supplie Votre Majeşte d-y ref leehir, vu qu-elle n-ignore point, qu-apres une telle resolution je ne

31

Suiş pas en état de subsister sans son assistance, convenablement a ima naissance et à la charge de mă familie. Cest pourquoi j-ose attendre de la clemence de Votre Maiste qu-Elle daignera en cette consideration me gratifier d-una pension pour me soutenir dans Je monde".

În definitiv era o pomană pe care o cerea Cantacuzino lut Frederâc cel Mare: să ridice un regiment pe socoteala regelui, care să-i mai plătească şi o pensie, lui şi familiei sale. Foarte politioos, Frederic al \II-lea îi răspunse:

Monsieur le Prktce.

— ai vu par votre Jettre du 4 de ce mois les bons sentiments que vous cantinuez d-avoir pour nos interets, et l-envie d-entrer dans mes services, moyennant une pension et les fraix necese sares pour la levee d-un regiment de Huzards. La maniere don't vous pensez y reussir ne sauroit

que me plaire. Mais pourvu que vous voudriez bien reflechir un peu sur la presente situation des affaires, vous trouverez vous meme que ce projet est enoore sujet a bien des difficultes, qui me paraissent en pârtie presque insurmontables. Cest aussi en cette consideration que je ne vou-drois pas exposer vos propres interets et vous faire risquer un établissement certam contre des avantages qui dependent d-una issue incertaine

Însă tocmai acel „établissement certam" despre care vorbea regele, nu-l mai avea Radu Cantacuzino. Întoarcerea lui la Viena era cu neputinţă, fiindcă frate-său conspirase împotriva Austriei şi duşmănia ce i-o arăta soţul Împrătăsei pare a fi provenit mai mult din această pricină decât din bagatela fără însemnătate a vânzarei ordinului Sf. Gheorghe. De altfel beizade Radu a fost desigur şi el amestecat în chestiunea complotului. Neputându-se deci stabili nicăieri, el începu să cutreiere Europa, căpătând din ce în ce mai mult o stabilită reputaţie de aventurier.

În 1 miil) Stilul şi ortografia întocmai, Limba franceză era în secolul al 18-lea întrebuinţată în toată corespondenţa oficială, precum şi în saloanele germane. Cu Ooetne şi Senil Ier abia dispăru acest obicei, care s-a introdus pe urmă în Rusia şi apoi la noi.

În 1749 îl aflăm la Paris, locuind „chez Rouger, rue Bouioi" şi stăruind pe lângă Ludovic al XV-lea să-i mijlocească, prin ambasadorul său la Constantinopol, căpătarea domniei Ţării Româneşti. Trăit în copilărie pe lângă învăţatul său bunic stolnicul Constantin, şi apoi în tinereţe în fastuoasa capitală a Austriei, el purta interes oricărei manifestări culturale. Într-un proces-verbal al unei şedinţe a Academiei de Ştiinţe din Paris, găsim următoarele: „Un prince de Vallaohie, nouvellement arrive en France, souhaitoit de vair l-Academie assemblee. Il y a été introduit avec să suite, on leur a dom'le des sieges dans le parquet, et ils sont restez pendant tout le temps de la seconde lectute de l-ouvrage du Pere Baudouin".

După multe alte peregrinări, încă nu bine cunoscute, el muri în Polonia, la Cameniţa, unde i s-a aflat şi

mormântul.

Totuşi fiul său rămase la Viena, fiind ofiţer de gardă (muri, tânăr, în 1771), iar pe fete le mărită foarte bine, pe cea mai mare cu contele Enric O-Donnel, şi pe celelalte trei cu marchizul de B l-ai zel, cu contele Malza von Moden şi cu baronul Fornac. La descendenţii conţilor O-Donnel s-au găsit mai târziu multe acte şi obiecte cantaouzineşti, printre care tabloul în ulei al postelnicului Constantin, cel sugrumat la Snagov.

Al doilea fiu al Doamnei Păuna, Constantin, avu o foarte tragică soartă. Rămas în armata rusă, după cum am văzut, el deveni, ca şi frate-său, în scurtă vreme general. Din căsătoria lui cu Ana Şeremetev avu doi fii, Avram şi Alexandru. Trăi, liniştit şi fericit, vreo 15 ani în Rusia, fiind foarte apreciat de împărăteasa Ana, până i se năzări deodată că era fecior de Domn şi că i s-ar cuveni deci şi lui să domnească. Demisionă din armată şi luându-şi familia cu el, părăsi Rusia. Sosirea sa la Braşov, în 1740, era deci mai mult în legătură cu aceste scopuri ascunse ale lui, decât cu dorinţa ce-ar fi avut de-a-şi revedea pe bătrâna lui maică, pe care de altfel n-o mai află în viaţă. O scurtă rugăciune la mormântul ei, şi familia Cantacuzino porni mai departe prin Sibiu şi Banat, la Zemon (Semlin) orăşel situat pe malul Dunării, peste drum de Belgrad. În cetatea aceia a Belgradului trăia un paşă turc, Iaia, care fusese în vremurî prizonierul Ruşilor la Petrograd. Acolo se împrietenise el cu beizade Constantin Cantacuzino, punând amândoi la cale domnia acestuia, când va scăpa Paşa din prizonierat. În 1739, încheindu-se pacea între Rusia şi Turcia, Iaia îşi căpătă libertatea, şi întors la Stambul, Sultanul îl trimise seraschir la Belgrad. Cantacuzino purcese şi el din Petrograd, scopul plecării lui nefiind altul decât întâlnirea cu comandantul din Semlim. Câteva zile după sosirea lui acolo, trecând Dunărea într-un frumos caic, merse beizadeaua să prânzească în casa Turcului. Seara se întoarse înapoi şi după puţină vreme primi o scrisoare de la Paşa, prin care acesta îl înştiinţa „că a isprăvit treaba la Stambul, după a lui poftă şi după

cum îi făgăduise”. Comandantul austriac al Semlinului citi aceste rânduri şi întrebă pe Cantacuzino ce înseamnă acea treabă isprăvită la Stambul. Răspunsul beizadelei fu că el ceruse Paşalei să-i mijlocească de la Sultan voia de aşi putea încasa veniturile moşiilor sale din Muntenia, pentru care scop avea de gând să se stabilească în Transilvania, şi înştiinţă chiar pe comandant că pleacă la Viena, pentru a ruga pe împărătească să-i acorde această învoire. Comandantul nu se opuse, dar părându-i-se lucrul suspect, începu nişte cercetări care duseră la o ciudată descoperire: Sultanul promisese lui beizade Constantin domnia Ţării Româneşti, dacă ar fi acesta în stare să ridice pe Sârbii din Austria, şi unindu-i-se cu oştirea turcească din Belgrad să pornească război împotriva Mariei Theresei.

Cantacuzino se credea foarte dibaci. Porni la Viena şi să înfăţişă împărătesei, care-l primi cu bunăvoinţă. Însă câteva zile mai târziu sosi la Cancelaria Imperiului raportul comandantului din Semlin, prin care descoperea uneltirile prinţului valah. Acesta se pomeni într-o noapte cu casa lui înconjurată de soldaţi, care-l ridicară din pat, şi cu lanţurile la mână, îl duseră pe jos până la Graz, unde fu închis în cetate.

Nevasta lui, înnebunită de spaimă, ceru ajutorul Ambasadorului Rusiei, care-i răspunse că de oarece soţul ei părăsise Pe-itrogradul. el nu; l mai cunoaşte drept cetăţean rus. Biata Ana îşi luă feciorii şi porni în ţara ei, implorând mila împărătesei Elizabeta, care, ca şi Ambasadorul ei, nu-i dădu niciun. sprijin. Banul Mihai Cantacuzino, autorul „Genealogiei Cantacuzini lor” pare a fi vorbit personal cu această nenorocită vară a lui, din gură. căreia ţinea ca Beizadea Constantin nu era întru nimic vinovat de acuzările ce i se aduceau şi toată afacerea aceasta era numai o înscenare şi o pără a lui Constantin Mavrocordat, oare se temea ca Beizadeaua să nu-i sufle domnia.

Dar Austriecii nu împărtăşeau această părere. L-au ţinut în închisoare patruzeci şi unu de ani. În 1781

împăratul Iosif făcând, după moartea Mariei Therezei, o cercetare asupra tuturor prizonierilor de Stat, găsi pe acest biet moşneag pe lista celor închişi în cetatea din Gratz. Văzând „vina lui, suma anilor de când era închis şi neamul din care se trage, îndată a poruncit să-i sloboade din închisoare, dându-i de cheltuială ca să meargă la Rusia, la soţia şi la fiii lui”.

Intrase, nenorocitul, la 40 de ani în închisoare şieşi la 81. Nici nu mai apucă să meargă în Rusia, că-l prinse moartea pe drum, după vreo două săptămâni de călătorie. De altfel, nici nu şi-ar mai fi găsit nevasta în viaţă, căci îşi dăduse şi ea sufletul de câteva luni.

Tot în acelaşi an muri şi fiul său Avram; iar celălalt fecior, Alexandru, era de mult sub pământ, din 1772, când se stinsese în chinurile ciumei, la Bucureşti, unde se afla trecător ca ofiţer al Ecaterinei, într-unul din numeroasele războaie ruso-turce de la sfârşitul acelui veac.

Cu ei se stinse pentru totdeauna progenitura în linie bărbătească a lui Ştefan Vodă şi a Doamnei Păuna!

* * *

Principesa Smaragda-Catrina Galitzin fiica lui Dimilrie Cantemir

După o gravură ta Academia Română.

CAPITOLUL XXX.

FAMILIA LUI DIMITRIE CANTEMIR

T

OCMAI el, Cantemir învăţatul, care ştia să-şi bată joc de alţii când îşi făureau genealogii prea fantesiste, tocmai el căzu în acelaşi ridicol, vrând numaidecât, din neamul lui de mazili, să facă coborâtori din Tamerlan, vestitul cuceritor ăs-iătic.

O corespondenţă puţin cunoscută şi încă inedită la noi*) ne arată pe Voltaire bătându-şi joc de Cantemir mai rău decât îşi bătuse acesta joc de Brâncoveanu.

Întâmplarea e din anul 1739, posterioară morţii marelui nostru istoric. Voltaire publicase tocmai Istoria lui Carol al XII, care încăpu în mâinile fiului lui Dumitru Cantemir, Antioh, ambasadorul Rusiei la Paris. El citi, cu o

legitimă mirare, următoarele rânduri:

„Moldova era guvernată atunci de prinţul Cantemir, Grec de origine, care întrunea talentul vechilor Greci, ştiinţa literelor cu acea a armelor”.

Sângele tătăresc al Ambasadorului Antioh clocotindu-i în vine, el s-apucă să scrie o lungă scrisoare lui Voltaire – Antioh era el însuşi un bun poet rus – pentru a-i arăta şi dovedi că neamul lui nu era grec, ci tătar curat, coborâtor din Tamerlan. În sprijinul acestei afirmaţii, el trimise lui Voltaire cartea părintelui său asupra Istoriei Imperiului Ottoman.

*) L.N. Maicov: Materialix sur la biographie du Prince Cantemir (en russe, Saint Petersbour? Imprimerie des Sciences V.O. 1903). Traduction française, par Raoul Klepal, traducteur jură pres la cour d-appel de Paris le 9 Sept, 1908. Traduction origina-e timbree et legalisee.

Au fost tipărite tot în franţuzeşte, şi de Cantemir-Câmpineanu, 1914. Paris.

Răspunsul lui Voltaire este sângeros.

Manşeigneur.

— ai a Votre Altese bien des obligations. EUE daigne me faire connaitre plus d-una verité don’t j-etais assez mal informe, et elle m-instruit d-una maniere pleine de bonte, qui vaut bien autant que la verité meme. Je lis actuellement i-Histoire Otro-mane de monsieur le prince Cantermir, votre pere, que j-aurai l-honneur de vous renvoyer incessament, et don’t je ne puis remercier trop Votre Altesse. *Vous me pardonnerez, s-il vous plait, d-avoir* ere *trompe sur votre origine. La multiplicate deşi talents de M. le Prince, votre pere, et des votres, m-avait fah penser que vous devrez descendre des ancâens Grecs, et je vous aurais soupqonne de la race des Pericles plustot que celle de Tamerlan*. Quoiqu-dl en soit, ayant itoujours fait profession de rendre hommage au merite personnel plus qu-a la naissance, je prends la liberté de vous envoyer la copie de ce que j-insere sur votre Mustre pere dans mon histoire de Charles XII qu-on reimprime actuellement, et je ne l-enverrai en Hollande que quand j-auriai appris d-un de

vos secretaires que vous m-en donnez la pertmission.

Je trouve dans I-Histoire Ottomane écrite par le Prince Demetrius Cantemir, ce que je vois avec douleur dans toutes les histoires: elles sont les armales des crimes du genre humain. Je vous avoue surtout que le gouvernement turc me paraît absurde et affreux. Je felicite votre maison d-avoir quitte ces barbares en faveur de Pierre le Grand, qui cherchait au tnoins a extirper la barbanie, et j-espere que ceux de votre sang qui somt en Moscovie serviront a y faire fleurir les arts que toute votre maison semble oultiver.

Je suis avec profond respect, Monseigneur etc

VOLTAIRE a *Cirey*, *en Champagne ce 13 marş 1739*.

Şase săptămâni mai târziu, Antioh Cantemir prima a doua scrisoare, astfel concepută:

Monseâgneur.

— aprends avec chagrin que l-edition ide Ledet est deja faite. Je leur ordonne de faire un canton concemant ce qui regarde votre illustre pere, «îais les ordres des auteurs ne sont pas plus executes par les libraires que ceux du Divan par les Aralbes voleurs. J-ai écrit, et je vais écrire encore, maiis je ne reponds pas de l-autorite de mon divan, etc.

A d-autres! Căci ediţia a fost corectată, iar rândurile concernând pe Dumitru Cantemir fură completate astfel:

„La Moldavie etairt gouvernee alors par le prince Cantemir, Grec d-origine, qui reunissait les talents des anciens Grecs, la science des lettres et celles des armes. On le faisait descendre du fameux Timur, connu sous le nom de Tamerlan; cette origine paraissait plus belle qu-una grecque; on prouvait cette descendance par le nom de ce conquerant: Timur, dit-on, ressemble a Temir; le titre de Kan, que possedait Timur avânt de conquerir l-Asie, se retrouve dans le nom de Cantemir; ainsi le prince – Cantemir est descendant de Tamerlan. Vofilă les fondements de la plupart des genealogies”.

E Voltaire în picioare! Un Voltaire de altfel care avea dreptate, căci descendenţa aceasta din Tamerlan este o

plăsmuire a lui Cantemir, bazată pe-o închipuire, pe-o asemănare de cuvinte şi nimic mai mult: Han Timur-Cantemir1).

Totuşi, origina neamului e tătărească. Constantin Vodă Cantemir, tatăl lui Dumitru, era fiul lui Toader şi al Mariei Cantemir, mazili din satul Siliştenii pe Ialan în ţinutul Fălciului. Bunicul său Nistor şi rasbunâcuf Vasile sunt singurii strămoşi dovediţi azi documentar. Ceilalţi par a fi plăsmuiţi de Dumitru Vodă pentru a lungi ad libitum şireaua lor. Că acest

*) Voltaire întrebuinţa uneori ciudate izvoare de informaţie. În afacerea Cantemir-Brâncoveanu, în loc de a se adresa domnului de Villeneuve, ambasadorul Franţei la Poartă, de la care s-ar fi putut bine documenta, el culegea Ştiri de la un fost ofiţer din armata lui Carol al XII, franţuzul Robert-Joseph de Villelongue, care cunoştea bine campania din 1711, dar nu putea şti nimic precis asupra lui Cantemir şi a lui Brâncoveanu. În Acte şi Fragmente, vol. I. p. 101 ale domnului N. Iorga avem un specimen de atari greşite informaţii, date lui Voltaire de Villelongue în 1730.

neam de boermaşi, mazili silişteni, era în adevăr de origine tătărească, ne-o arată nu numai numele, situaţia greograf că a locului de obârşie (lângă Buceagul tătăresc) şi faptul că la curtea bătrânului Cantemir Vodă veneau deseori să-i vadă rude de-ale lui din Buceag – ca acel Beg-Mârza, de la care aflară, se spune, Cantemtreştii legenda descendenţii lor din Tamerlan – dar cercetările istorico-genealogic de azi au dovedit documentar legăturile de înrudire între Cantremiriştii Moldoveni şi Cantemireştii tătari.

Am arătat mai sus cine fuseseră nevestele şi copiii lui Cantemir Vodă bătrânul. Am vorbit de asemeni despre Antioh Vodă şi despre idoamna lui. Rămâne să arătăm pe scurt tinereţea şi domnia lui Dumitru voievod, pentru a-l urmări apoi mai pe larg în pribegia lui – din Rusia, unde vieţele Domniţelor sale capătă pentru noi un deosebit interes. Opera ştiinţifică şi literară a savantului nostru

istoric nu ne va preocupa, firește, nefiind în legătură cu subiectul acestei lucrări.

Dumitru Cantemir, fiul lui Constantin Vodă şi a nevestei lui de a treia, Ana Bantăş, s-a născut în anul 1675, (nu în 1673, după cum arată mulţi din biografii lui). Avea deci zece ani când ajunse tată-său Domn, şi crescu la Curtea din Iaşi sub îngrijirea acestuia care trimisese pe fiul său mai mare, Antioh, ostatec la Constantinopol. În 1688 Antioh se întoarse în ţară, fiind înlocuit la Stambul cu Dumitru, cate avea aşa dar 13 ani când văzu întâia dată capitala Imperiului Ottoman, în care era să-l ţie soarta mai târziu multă vreme şi unde deprinse el limba turcească, arabă şi persană, învăţând obiceiurile, istoria, literatura şi muzica turcească. Primul lui profesor pentru gimnastică şi matematică fu un turc Sadi Efendi. Mai târziu însă urmă cursurile celebrei Academii de la Patriarhia ortodoxă din Fanar, unde învaţă elena antica şi latineasca, unde Arhiepiscopul Meletiu? îi infiltră principiile filosofice ale lui Thales, lacomi gramatica şi literatura elenă, Ierernia Cacavella filosofia. Un frumos mănunchi de – dascăli, care au scos din elevul lor un erudit ce nu era să-i dea de ruşine. Muzica turcească pe care Cantemir o aprecia atât de mult, o învăţase de la doi greci, Angeli şi Kiemani Ahmed (renegat), pe care însă, după 15

«ni de studiu, îi întrecu ou atât brio, încât lui îi fu dat să inventeze notele turceşti, şi să scrie şi un tratat asupra muzi-cei, care a servit ottomanilor de model timp de mai bine de ioc de ani.

Aceste strălucite studii, Cantemir fu nevoit să le întrerupă, când în 1691 se făcu iar schimbul între ostateci, Antioh plecând la Constantinopol şi Dumitru întorcându-se la Iaşi. După doi ani, tatăl său murind, boierii îl aleseră Domn. Poarta îl găsi însă prea tânăr – 18 ani – şi nevrând să-i confirme domnia, îl chemă înapoi la Stambul. Rămase de atunci acolo, vreo 6 ani şi mai bine, urmându-şi învăţătura până în 1695, când fiind atunci Antioh Domn în Moldova, Dumitru se întoarse în ţară pentru a se însura.

Avea abia 24 de ani şi trecea de pe atunci drept un

mare savant – spudeu, cilibiu – nu numai în ochii Moldovenilor, ci într-ai tuturor străinilor cari se abăteau prin meleagurile noastre. În 1697 – era în gerul lui Februar – trecu în Moldova pentru a merge la Poartă solul polon Rafael Lesczyński (tatăl viitorului rege Stanislas, socrul lui Ludovic al XV-lea). Oprindu-se în Iaşi, unde fu primit cu deosebită cinste – de altfel după interminabile discuţii asupra protocolului – el cunoscu pe Antioh Vodă şi întreaga lui curte, despre care, atât el însuşi cât şi secretarul lui, vorbesc foarte frumos în rapoartele şi jurnalele lor. Din aceste note zilnice se desprinde îndeosebi impresia care o făcu asupra lor tânărul frate al voievodului care în ziua audienţii avu cu secretarii solului o lungă întreţinere asupra „datoriilor prieteniei", o nouă „de amiciţia" ciceroniană, care a impresionat adânc pe diplomaţii poloni. După audienţă a urmat ospăţul. Lesczyński îl descrie astfel: „Intrând în sala de mâncare, văzui o masă lungă cât toată odaia, şi în capăt trei scaune, două mai înălţate şi unul mai jos. Domnul s-a aşezat pe scaunul din stânga şi pe mine m-a aşezat la dreapta, iar pe frate-isău mai tânăr lângă dânsul, mai jos, pe cel de al treilea scaun". Acest amănunt e interesant pentru cunoaşterea protocolului Curţii moldoveneşti de acum 200 şi mai bine de ani. Nu era lucru «uşor a aranja o masă la care stătea vodă, frate-său care fusese şi el Domn, fie chiar numai câteva zile, precum şi un prinţ polon, ambasador al regelui pe lângă Înalta Poartă, unde mergea în vederea ratificării păcei de la Carlovitz. La dreapta lui Lesczyński nu stătea nimeni; un loc gol, apoi abia urmau secretarii soliei, părinţii iezuiţi, etc. Iar la stânga lui Vodă, sau mai bine zis a lui Dumitru Cantemir, alt loc liber – să nu se amestece măririle acele cu vulgul – şi apoi urmau, cel întâi, bătrânul dascăl, medic şi filosof, Ierernia Cacavelia, şi pe urmă boierii, după rang, în următoarea ordine: Niculai Donici, logofătul; Vasile Kostaki şi Dumitraşcu Mitre, vornici; Lupu Bogdan, hatman (cumnatul Domnului); Iordachi Rosetti, vistiernic; Ştefan Cerchez, comis, şi apoi ceilalţi boieri divăniţi sau de starea a doua. Iar dintre

boierii de sfat, patru din ei nu puteau sta la masă, fiindcă slugeau: Manolachi Rosetti, vei postelnicul, care păzea ordinea în sală; Mihai Racoviţă, fostul cumnat al lui Cantemir, care, fiind spătar, se ţinea în picioare în spatele Domnului, cu spada pe umăr; Ilie Ţifescu (Dabija), stolnicul, care puneau bucatele pe masă, şi Ion Buhuş, paharnicul, care turna de băut, după ce gusta yinul. Abia după „a treia sănătate", putură boierii aceştia să se aşază şi ei la masă, fiind înlocuiţi în slujba lor de boierii de mâna a doua.

Banchetul începu cu o salvă de tunuri, după care se perindară nenumărate feluri de bucate, căzi ospăţul acela, la ţinut, cu cea mai mare strălucire" cel puţin 7 sau 8 ceasuri. Prima sănătate (astfel se chemau pe atunci toasturile) o-în-chină Vodă către sol. În onoarea regelui, urându-i-fortitudinem Alexandri Magni, fortunam Iulii Caesaris puterea. J [uj Alexandru cel Mare şi norocul lui Iuliu Cesar). Au urmat apoi sănătăţi peste sănătăţi, în cinstea lui Vodă, a solului, a Sultanului, a boierilor, a secretarilor – un prilej de băutură, atunci ca şi azi. Şi între fiecare pahar, bubuiau tunurile de se cutremurau pereţii. Al treilea toast fu ridicat în cinstea lui Dumitru Cantemir „Am ridicat paharul" zice Lesczyński „şi am băut în sănătatea fratelui voievodului... mărturisind de politeţea lui. După aceea m-a rugat Domnul să chem să cânte muzica mea care-i pricinui multă plăcere, precum şi fratelui său mai tânăr, care se pricepe în muzică". După acele 8 cea-*Dimitrie Cantemir timpul şederei lui la Constantinopol*)

suri de mâncare şi de băutură, au trecut cu toţii în camera de-alături, unde s-au servit cafele, dulceaţă, rachiu şi apă aromată pentru spălarea mâinilor. A treia zi, Rafael Leszczyński părăsi Iaşii, fiind întovărăşit până la o jumătate de milă dincolo de oraş de Vodă Antioh, de Dumitru şi de toţi boierii. La despărţire Domnul a sărutat pe sol „frate-său însă m-a salutat după moda polonă, înclinându-se" *).

*) P.P. Panaitescu „Călători poloni" Despre această

primire strălucită a lui Lesczyński în laşi vorbeşte şi Ion Neculce, în a cărui cronică citim următoarele frumoase rânduri: „Acel sol se ţinea prea mare, după cum se şi cade să se ţie, că nu au călcare de nimeni şi sunt nelipsiţi de cele trebuitoare ce îi trebuie şi nu ştiu sărăcia acestei lumi ca noi”.

a) Atât Alexandru Mavrocordat Exaporitul, cât şi Const. Vodă Brâncoveanul ar fi dorit să aibă pe Dumitru Cantemir drept ginere – cel puţin aşa ne asigură Cantemir el însuşi. El a preferat însă pe Casandra Cantacuzino.

Cu vreo io luni înainte de acest strălucit ospăţ, Dumitru Cantemir se însurase, în următoarele împrejurări: Antioh Vodă trimisese pe Vasile Purice, vornicul despre Doamnă, la Braşov să aducă pe logodnica fratelui său, Casandra Cantacuzino 2). Misiunea aceasta fusese învăluită în cea mai mare taină, fiindcă Domniţa Casandra era fiica decedatului Şeban Vodă, şi expusă ca atare urii Brâncoveanului. S-ar pare ciudat că Domnul Munteniei, despre care se şoptea că împreună cu unchiul său, stolnicul Constantin, omorâse pe Şerban Vodă, în loc de-a fi urât, era cel care ura. Motivul însă era, că ştiind el pe văduva lui Şerban împreună cu copiii ei refugiaţi în Braşov, îi era teamă că legăturile lui cu Nemţii să le fie lor cunoscute. Căsătoria Domniţei Casandra cu un Cantemiresc, duşmanii lui de moarte, îl neliniştea adânc, căci îi ştia pe aceştia tari la Poartă şi în stare, de-ar avea, prin Cantacuzinii Braşovului, dovezi despre trădarea lui, să-i facă cel mai mare rău. Domnul Moldovei cunoştea bine toată situaţia şi ştia trecerea ce-o avea Brâncoveanu şi la Stambul şi la Viena. Printre simplă cerere către împăratul Leopold, Domnul Munteniei ar fi putut împiedica plecarea din Braşov a Domniţei Casandra. Vornicul Putice trebui deci să procedeze pe ascuns şi cu multă dibăcie. Ce făcu, ce drese, Domniţa părăsi Transilvania fără ca nimeni să prindă de veste, şi sosi, puţin speriată, dar sănătoasă în Iaşi.

Era frumoasă şi, zicese, această indispensabilă calitate femeiască era la ea floare la urecne pe lângă toate

celelalte daruri cu care o înzestrase natura: deşteaptă, bună, miloasă, milostivă, gospodină, cultivată – ba chiar spun unii că învăţată. Pentru Dumitru Cantemir cea, mai demnă soţie ce-şi putea alege.

Antioh Vodă o găzdui în casa vistiernicului Iordachi Ruset, o rudă de-a Cantacuzinilor, şi-şi porni oamenii de olac la Constantinopol să vestească pe frate-său că sosindu-i mireasa, să se grăbească să vie să facă nunta. Dumitru Cantemir ajunse la Iaşi scurt înainte de Ispas, şi câteva zile mai târziu, în frumoasa lună Mai, văzu capitala Moldovei o nouă mare şi bogată nuntă domnească.

Tinerii soţi rămaseră în Iaşi aproape un an, locuind îitfer-o casă a lor cant emir ea scă, „Nişte curţi”, spune Ion Neculce, ce le cumpărase tată-său Cantemir Vodă de la Ghiculeasa Viste-riceasa. Cam pe vremea când veni Leszczyński la Iaşi, prin Februarie 1700, născu Casandra Cantemir o fată, primul din cei 9 copii cu care o milui Dumnezeu. Iar scurtă vreme după aceia, ei părăsiră ţara pentru a se întoarce în frumosul Stambul, cu care se deprinsese acum Cantemir, şi în care, la drept vorbind, avea alte resurse intelectuale decât în Iaşii noştri de pe acele vremuri. De altfel situaţia lui la Constantinopol era excepţională. Nu numai relaţiile pe care le întreţinea cu toţi profesorii Academiei greceşti îi înlesneau un trai plăcut în capitala Imperiului ottoman. El frecventa diplomaţia – prieten bun cu de Ferriol, ambasadarul cel cam într-o ureche al lui Ludovic al XIV-lea, regele Franţei – şi era în cele mai cordiale relaţii cu Turcii puternici ai zilei, îndeosebi cu Daltaban Mustafa Paşa. Ocupaţiile lui erau cele mai multiple, filosof, istoric, muzicant, colecţionar de obiecte de artă, avocat.

A pledat, în faţa vizirului, într-un proces al Grecilor, proprietarii unei străzi încă de pe vremea lui Mahomed al II-lea, pe care Turcii voiau să le-o ia înapoi, şi a câştigat procesul. În materie de artă, adunase un întreg muzeu. Avea obiecte greceşti din secolul al V-lea i. Chr., cărţi din cele mai rare, colecţia portretelor Sultanilor, copiate din biblioteca imperială.

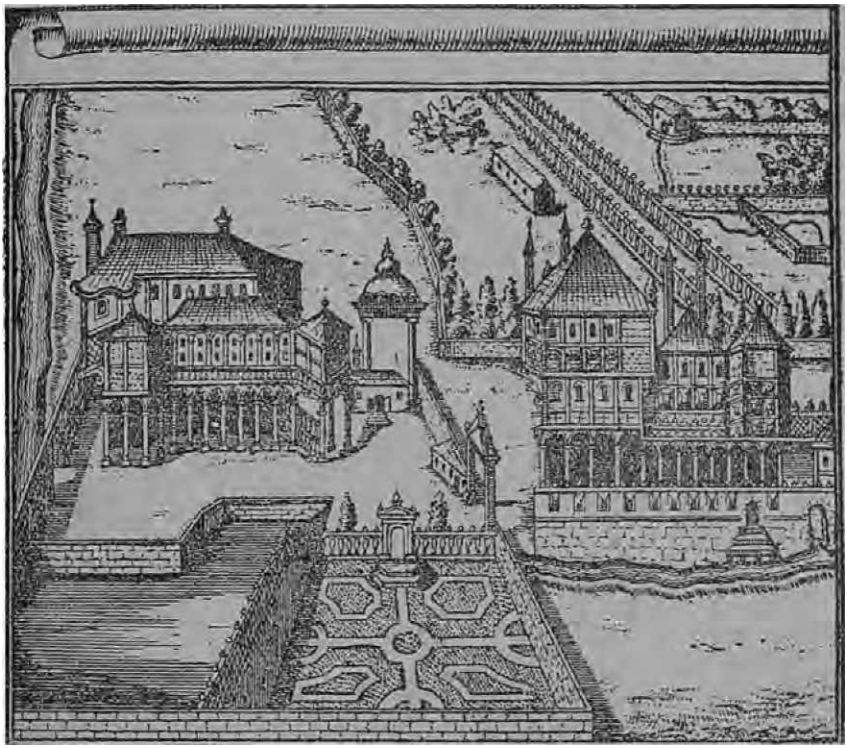

prin mituirea lui L-eoni Celebi, directorul acelei biblioteci. Ştiut este ca Coranul interzice reproducerea chipului omenesc. Numai Sultanii îşi permiteau luxul de-a înfrânge această categorică poruncă a lui Mahomed, şi fiecare din ei îşi avea chipul zugrăvit, însă ascuns între zidurile Bibliotecii din curtea Seraiului, în care nimeni nu putea pătrunde decât tot numai ei însăşi. Datorită curiozităţii şi banilor cheltuiţi de Cantemir, mutrele acestor Padişahi au părăsit sanctuarul lor, şi încăpând mai târziu în mâinile lui Antioh, fiul lui Dumitru, ele *mu* împodobit ediţia englezească a Istoriei Imperiului Ottoman, circulând astfel în toată Europa de mai bine de două veacuri. Grija de căpetenie a lui Cantemir era locuinţa lui, pe car.

O voia cât mai luxoasă. Cumpără întâi o casă la Qrtakioi, pe Bosfor, sau mai bine zis, după propria lui expresie „un splendid palat ou grădinii şi apeducte, care aparţineau fratelui lui Cerchez Mehemed Paşa, vizirul”. L-a

mai mărit şi înfrumuseţat, însă mai târziu l-a vândut, pentru a-şi construi altă casă pe Cornul de Aur, pe drumul Eyubului, în apropierea Fanarului. Acolo, pe înălţimea Sangiiacdar Locussi, avusese socrul său Şerban Vodă o proprietate1). Acesta nivelase terenul, făcând o frumoasă grădină, şi începuse apoi construirea unui palat, ai cărui pereţi le ridicase până la 25 de coţi, cheltuind cu aceste lucrări vreo 35.000 de galbeni. Însă, într-o zi, îi veni deodată o poruncă poliţienească să oprească lucrările, fiindcă de pe acele ziduri privirile indiscrete ar fi putut pătrunde înăuntrul încăperilor palatului imperial de la Terhane Serai. Această neisprăvită casă era acum proprietatea fiicei lui Şerban Vodă Cantacuzino, Casandra Cantemir. Soţul ei ceru voie s-o termine şi prin numeroşii şi puternicii săi prieteni, căpătă această învoire. O făcu după gustul lui, rămânând încântat de rezultat: „Pot zice că palatul e foarte frumos şi elegant, cu neasămuită-i privelişte peste tot oraşul”.

După fuga lui Cantemir în Rusia, amândouă aceste palate din Ortakioi şi din Fanar, încăpură în mâinile fiicelor lui Ahmed Sultan.

În tot timpul şederei lui Dumitru Cantemir în Turcia, de două ori numai i s-a tulburat liniştea. Odată în 1697, când fu nevoit să urmeze armata Ottomană în Austria, unde asistă la lupta de la Zenta, fără a lua de altfel parte activă la ea – şi a doua oară când, prin intrigile Brâncoveanului, era să fie exilat.

*) Casa lui Şerban Vodă era în Curu-Cişme pe Bosfor. Locul de la Sandgiac-Dar-Iocusi îl cumpărase mai târziu.

Dumitru Cantemir dorea scaunul Tării „Româneşti. Aceasta îi era veşnica ţintă şi poate unul din principalele motive pentru care rămânea el neclintit în Constantinopol, în preajma înaltei Porţi şi a Seraiului. Dar Brâncoveanu veghea, îl ura, avea aur şi influenţă. Într-o bună zi i & buti să hotărască pe vizir se pune la cale exilul lui Cantemir. Locul surgiunului fu ales: insula Kios, şi ziua arestarei hotărâtă. Beizade Dumitru prinse de veste. Avea şi el prieteni destui, care-l înştiinţară la timp de pericolul ce-l

ameninţa1). împreună cu nevasta şi copiii lui, Cantemir se refugia în palatul Ambasadei franceze, unde prietenul său de Ferriol îl primi tu cea mai cavalerească bunăvoinţă. „Vizirul, descoperindu-i ascunzătoarea ytrimise la Ambasador pentru a-i cere extrădarea condamnatului. Mândrul. Francez răspunse: „N-am în casa mea niciun Bogdan beizadea; şi de-aş avea, nu vi-l-aşi da, căci nu vreau să pătez onoarea Regelui meu printr-o crimă atât de murdară”. După o vreme se înfăţişă la Ambasadă Capuchihaia lui Brâncoveanu, cu o scrisoare către de Ferriol, prin care-l ruga să nu ţie ascuns pe duşmanul său, condamnat la exil printr-o sentinţă a vizirului. De data aceasta Franţuzul se înfurie: „Mă miră” zise el „cu ce obraz poate Brâncoveanu să ceară aceasta de la mine, când ştie prea bine că palatul în care stau este al Regelui Franţei, nu este al meu; când ştie de asemeni prea. bine că, de l-ar ajunge nefericirea, nu mi-aş face niciun scrupul de-a-i da şi lui asii, şi prin urmare este împotriva interesului său, când îmi cere să violez nişte drepturi, ce-i pot fi, cândva, şi lui de folos”.

Cantemir rămase în casa ambasadei până când, liniştindu-se lucruri, vizirul revocă ordinul de exil. Iar bietul de Ferriol înnebuni în curând jtransportându-l ai săi, legat în fiare, acasă în Franţa.

Drept dovadă că-n lumea aceasta cinstea şi nebunia sunt gemene surori.

Steaua lui Cantemir începe a străluci pe orizontul politic abia în timpul războiului ruso-suedez. După înfrângerea de la Poltava, Carol al XII, fugar, trece Nistru, stabilindu-şi cartierul la Bender. Aflându-se acum pe teritoriu turcesc – sau mai bine zis, în Moldova noastră tributară – el ceru sprijinul Sultanului pentru întreprinderea unei acţiuni comune împotriva Rusiei. Lucru de care, de altfel, nu avea nevoie, căci Petru cel Mare, semeţit de izbânzile lui, era gata el însuşi să-şi întoarcă oştile împotriva Turcilor, pe care voia să-i alunge din

Constantinopol. Războiul izbucni. Carol al XII-lea,

aflându-se la faţa locului, putea supraveghea de aproape mişcările Domnilor noştri. Nu «i trebui multă vreme pentru a înţelege că Brân-covieanu se dăduse din partea Ţarului. Îl denunţă deci la Poartă, părerile lui fiind sprijinite şi de ale lui Mazepa, hatmanul Cazacilor. Turcii hotărâră – de atunci, după cum ara mai arătat – pieirea Domnului Munteniei. Pentru a-l prinde mai bine în laţ, aveau nevoie în Moldova de un Domn, care să fie lor devotat şi Brâncoveanului duşman. Îl scoaseră deci din Iaşi pe Nicolae Mavrocordat, împotriva căruia n-aveau nimic decât doar că nu era destul de înduşmănit cu Domnul Munteniei, şi trimiseră în locul lui pe Dumitru Cantemir, cu însărcinarea de-a prinde pe Brâncoveanu în flagrant delict de trădare, de-a pune mâna pe el, şi de a-l trimite, legat, la – Stambul. tfi.se" rrimb, 1 se făgădui lui Dumitru, drept răsplată, mult râvnita domnie a Munteniei, pe când cea a Moldovei va fi data" fratelui său Antioh, ajungând astfel Cantemireştii singuri stăpânitori în amândouă ţările.

Abia ajuns în Iaşi, în Decembrie 1710, Cantemir, împotriva oricărei aşteptări, întinse mâna lui Brâncoveanu, dându-se amândoi din partea Ruşilor. Şi încă, Domnul Munteniei mai cu rezervă, pe când Cantemir căzu trup şi suflet în braţele Ţarului.

De ce? Voltaire îl tratează ca pe-un vulgar trădător, care s-a dat din partea celui de la care nădăjduia mai multe folose. Dar el însuşi se apără spunând că Turcii l-au minţit, promiţându-i scutirea peşcheşului şi a zăhărelei, dar că abia sosit la Iaşi i se ceru şi plata tributului şi aprovizionarea armatei. În Istoria Imperiului Otrioman, cap. V din cartea IV-a, No. 32, citim: „După ce Sultanul a întărit aceste ale lui promisiuni printr-un Hatişerif, Cantemir a mers cu Hanul Tătarilor în Moldova. Dar câteva zile după sosirea sa aici, a primit o scrisoare de la Chihaia Marelui Vizir, Osman Aga, prin care i se poruncea să trimită peşcheşul, să adune o mare cantitate de provizii, să isprăvească podul cât mai repede, să facă încartiruirea de iarnă pentru Suedezi şi pentru Cazaci, să-şi ridice oşti, şi pe la Sfântul Gheorghe să se afle cu ele la Bender, şi

Dumitru Cantemir
(in timpul domniei sale in Moldova)

alte mai multe sarcini de nesuferit. Deci văzând Cantemir cât de puţină credinţă se poate aştepta de la necredincioşi, a rupt legătura sa cu Turcii, crezând că e mai bine a suferi cu Iisus Christos, şi a trimis o persoană de încredere la Ţar, oferindu-i serviciile dimpreună cu principatul său".

Prin urmare departe.de a se considera trădător, Cantemir căuta a se arăta posterităţii ca fiind un om sângerând de nevoile ţării lui şi de grija creştinătăţii. Nici lui, nici lui Voltaire nu putem da deplină crezare *) Ci mai curând ne-am uni cu părerea lui Xenopol. care în magistrala-i dizertatie asupra lui Cantemir, spune că aiurea e de căutat cauza care l-a îndepărtat de Turci, şi anume în convingerea adânc înrădăcinată în el despre starea de decădere în care se afla Imperiul Ottoman, izvorâtă din serioasa şi îndelungata lui îndeletnicire cu istoria acestui popor. „Acest spirit profetic" spune marele nostru istoric „a văzuteţiiar de la început decăderea poporului turcesc, care porneşte de pe timpul său pe un povârniş pe care nu se mai putea opri, şi în Ruşi zărea el pe moştenitorii fireşti ai împărăţiei Mahomedanilor".

Dacă soarta războiului altfel s-ar fi întors, Cantemir ar fi fost, pe lângă un mare savant, şi un mare Domn. Se vede din înţelegerea avută cu Ţarul, că nevoile neamului său îl dureau într-adevăr şi că se pricepea mai bine decât înaintaşii lui să-i apere interesele. Când sosi momentul hotărâtor de a-şi da planurile pe faţă, el trimise la generalul rus Şeremetev pentru a-i cere un corp de oştire spre paza lui, încheind cu Ţarul un tratat formal (13 April 1711) prin care stipula că hotarele Moldovei se vor întinde până la Nistru, inclusiv Buceagul (Basarabia de Sud), că ţara nu va plăti bir, ca oşti muscăleşti nu vor putea rămâne pe pământ românesc, că Ruşii nu se vor amesteca în politica internă, nu se vor însura în ţară, nici moşâtnu vor cumpăra, că Moldova va avea o oaste de 10.000 de oameni, plătită din vistieria împăratului, că mazilii şi mănăsti

*) Mai ales că Dumitru Cantemir hotărâse trecerea

lui la Ruşi pe când era facă în Constantinopol, după cum se constată din legăturile pe care le avea acolo cu ambasadorul Ţarului, Tolstoi, (vezi cartea lui Ştefan Ciobaau: Dumitru Cantemir în Rusia, p. 3).

rile să-şi stăpânească ocnele, că boierii să nu poată fi nici omorâţi, nici măcar maziliţi fără sfatul tuturor şi iscălitura Mi-tropolituluvişi că domnia lui să fie e „Viaţa şi ereditară, în linie bărbătească. În caz că Ruşii ar pierde războiul sau ar încheia pace, Moldova rămânând tot sub stăpânirea turcească, Cantemir îşi stipulă dreptul de-a trece în Rusia cu familia şi oamenii săi, de-a căpăta acolo moşii şi curţi, şi de-a avea, el şi ai lui, cheltuiala zilnică în tot timpul vieţii lor.

În schimbul acestor avantagii Domnul Moldocei oferea lui Petru cel Mare un sprijin de 5.000 de oameni împotriva Turcilor şi aprovizionarea armatei imperiale.

Când sosi garda lui Şeremetev în Iaşi, 4.000 de călăreţi, Cantemir îşi adună boierii la sfat şi le spune că: „Turcii n-au respectat tratatul încheiat de Bogdan Vodă (1514) prin care ţara se obliga a plăti Sultanului 4.000 de galbeni, 40 de cai şi 24 de şoimi pe an, ei au introdus în Moldova tot soiul de asupriri, dărâmând cetăţile, învoind Tătarilor a o prăda, sporind tributul pe fiece an până am ajuns cu neputinţă a-l răspunde, aşa că noi ne-am unit cu împăratul milostiv al Moscovei, care a ridicat arma spre a mântui pe creştini din jugul robiei mahomedane. Prin urmare tot omul din ţara aceasta să ia armele spre a-i veni în ajutor”.

Iar boierii îi răspunseră într-un glas: „Bine ai făcut Măria Ta de te-ai închinat, că noi ne temeam că te-i duce la Turci; şi aveam de gând să te părăsim şi să mergem să ne închinăm la Muscali”.

Toate păreau deci a merge strună – afară de un lucru de nimic, care avu gigantice urmări: Cantemir nu putu nici strânge oastea făgăduită Ţarului, nici pregăti aprovizionarea armatei. Şi o ştia foarte bine. Oamenii adunaţi de luca Vistiernicul şi-au luat lefurile, şi le-au băut la cârciumi, „iar la oaste n-au mers”. Cât despre

aprovizionare, era ţara pustiită de lăcuste „cât nici iarbă pe câmp, nici frunze în pădure, unde cădea lăcusta nu rămânea”.

E regretabil de mărturisit, însă – dezastrul Ţarului la Prut fu datorit lui Cantemir şi lui Brâncoveanu, care au lăsat să i se înfometeze oastea.

Petru cel Mare, neştiutor de ice-l aştepta, încrezător în puterile sale şi mulţumit de noii săi aliaţi, sosi la Iaşi, în ziua de 24 Iunie 1711!

Anecdotele ce se povestesc despre acest mare împărat, ni-l înfăţişează sub cea mai simpatică lumină. Cu firea ce avea, simplă şi lipsită de mofturi, protocolul era o noţiune care nu încăpea în capul lui. Cam prea mult „laisser aller” în felul său de-a fi scandalizase grozav Curţile europene, obişnuite cu o imuabilă etichetă. La Berlin (în 1716) el întâmpină pe regele Prusiei cu o puternică strângere de mână şi cu-n: „Îmi pare bine să te văd, iubite frate Frederic”, iar pe regina voi s-o sărute, şi cum aceasta se ferea, începu să-i pupe manele de zece ori în şir. La banchet gesticula cu cuţitul de era să scoată ochii acestei regine, care, speriată, vru să se scoale de la masă. Apucând-o de mână pentru a o opri de-a pleca, o strânse atât de tare, încât biata femeie începu să ţipe. Pe împărat îl pufni râsul, şi-a spuse, drept mângâiere: „Ai ciolanele mai subţiri decât ale Catrinei mele”. La muzeu, văzând o statuie vechie, goală toată în gustul antic, porunci împărătesei, Catrina lui, s-o sărute. Aceasta, scandalizată, refuză. Însă Petru cel Mare se răsti la ea, zicându-i „Kop ab”, ceea ce, în nemţeasca lui, trebuia să însemne: „Îţi tai capul dacă n-o săruţi”. Şi împărăteasa sărută.

l) Saint-Simon, de la care împrumutăm aceste anecdote, descrie astfel pe Ţar: „Tout montrait en lui la vaste etendue de ses lumières et quelquechose de continuellement consequent. Il avait une sorte de familiariti qui venait *ac* liberté; mais îl n-etait pas exempt d-una forte empreinte de cette ancienrfe

La Paris, Ţarul nu se purtă mai bine – nici măcar acolo, la Curtea din Versailles a marelui Ludovic al XIV-lea,

mort de curând. Când merse în audienţă la regele Ludovic al XV-lea, un copil de 10 ani, Ţarul îl luă în braţe, sătutându-l; iar la Saint-Cyr, vizitând Institutul de domnişoare, ceru să vadă pe Doamna de Maintenon, celebra marea favorită şi nevasta morganatică a fostului rege. Aceasta nu voi să-l primească. Se culcă, trăgând obloanele de la ferestre şi perdelele de la pat. Ţarul intră cu sila în odaie, deschise obloanele, trase perdelele şi se uită lung la d-na de Maintenon, cum te uiţi în cuşca unei menagerii la un animal. Fără a-i spune o vorbă şi fără a se închina, îi întoarse deodată spatele şi plecă1).

La Viena, la Londra, acelaşi fel de-a fi. Era el în Iaşi să se poarte mai cuviincios?

Când se întâlni cu Cantemir, care se plecă să-i sărute mâna, îl pupă în creştetul capului, apoi îl ridică în sus de subţiori – hopa – ca pe copilul rege al Franţei, căci era Petru înalt şi zdravăn şi Cantemir mititel. De asemenea „când s-au împreunat în casa cea mică" zice Nicolae, multă dragoste i-a arătat lui Dumitraşcu Vodă, unde văzuse că s-a închinat de bună voia lui, şi se tindea eu amândouă mâinile şi cuprindea pe Vodă de grumaz, şi-l sărută pe faţă, pe cap şi pe ochi, ca un părinte pre un fiu al său" 2).

*) Mania aceasta de-a pupa, pe Cantemir, pe Ludovic al XV-lea, pe Sofia Dorotea, nevasta lui Friederich-Wilhelm, o descrie într-un chip delicios şi Margrafa de Bayreuth (care era în 1716 o fată de 7 ani): „Ei nahm mich în seine Arme und kratzte mich mit seinen Kusen im ganzen Gesicht. Ich schlug auf ihn Ios und wehrte mich mit allen Kraeften, indem Ich ihm sagte dass Ich solche Vertraulichkeiten nicht dul de und ei mir meine Ehre raube. Ei lachte hellauf ueber diese Idee und unterhielt sich lange mit mir".

La banchet, în spătăria mare din Curtea domnească, „când a fost să şază împăratul la masă, n-a vrut să şază în capul mesei, ci a şezut în scaun lângă Vodă, iar în capul mesei a pus pe Dumitraşcu Vodă". Ce trebuie să se mai fi mirat boierii, obişnuiţi cu mândria solilor poloni, care mai bine se lipseau de

PIERRE I. Surnommé le GRAND
Empereur de toutes les Russies &c.
né le 9 Juin 1672. Mort le 8 Fev. 1725.

beutivră şi de mâncare, decât să nu stea întotdeauna la locul cel mai de cinate. La dreapta Ţarului stăteau Ruşii lui, Gavril Ivanovici, Dolgoruki, Galitzin, generalul Renni şi ceilalţi, apoi Toma Cantacuzino, vărul Brâncoveanului, cel care fugise din tabăra muntenească în cea rusească, şi comisul Gheorghe Castriotul, alt boer muntean. De-a stânga Domnului o fi stând Mitropolitul şi Clerul, căci boierii moldoveni n-avură cinstea să stea la masă cu împăratul, ci abia după aceia intrară ei în spătărie, dându-le Petru cel Mare „cu mâna lui tuturor câte un pahar de vin”.

Ţarului îi cam plăcea să tragă la măsea. Saimt-Simon spune că e de necrezut ce mult putea el mânca şi bea „une bouteidle ou deux de bière, autant et quelquefois d-avantage de vin, des vins de liqueur après, à la fin du repas des caux-de-vie, chopine et quetlquefois pinte. C-etait a peu preş l-ordinaire de chaque repas”. Iar la ospăţul din Iaşi, Neculce ne asigură că „se ospeta şi se veselea cu vin de Cotnar şi lăuda vinul foarte, şi încă mai bine îl plăcea vinul cel cu pelin, şi mult se mira, cum pe partea lor nu se face vin cu pelin aşa bun”. Câteva zile mai târziu, ospătând Ţarul acum pe Vodă şi pe boierii lui, în cort, pe malul Prutului, îi dădu vin franţuzesc – şampania – cu care atunci, întâia dată, făceau Moldovenii noştri cunoştinţă, „şi cum au băut, cum au înmărmurit toţi de beţi!”

Ca şi, Saint-Simon, ca şi fiica regelui Prusiei, Costin şi Neculcea nu se pot îndeajuns mira de simplicitatea moravurilor acestui monarh, care ieşea întotdeauna fără a fi întovărăşit, parcă ar fi fost un om ca oricare altul, ceea ce în capul celor ce sunt ca toată lumea nu poate încăpea. „Într-o zi, de dimineaţă, numai ce-a ieşit pe poarta despre grajduri, pe jos, numai cu trei slugi ofiţeri, şi a mers până în mănăstirea Trei Sfetitelor, tot pe jos”. Dar, firește, prinzând Vodă de veste, i s-a trimis careta, în care urcându-se apoi, Ţarul cutreieră pe rând principalele biserica ale Iaşilor: Mitropolia, Sfântul Niculai şi Golia. Aceasta din urmă îi plăcu cel mai mult şi – chipurile înţelegător în de-ale artei – spuse de ea că „are trei feluri

de meşteşuguri: leşesc, grecesc şi moschicesc, şi mult lăuda împăratul lucrurile, chipul şi toate obiceiurile Moldovenilor, şi încă şi dobitoacele acestui pământ, zicând că sunt frumoase”.

Pe când petrecea astfel Dumitraşcu Vodă cu înaltul său oaspete, doamna Casandra „în casa mică” avea cinstea, şi poate neplăcerea, să găzduiască pe Ecaterina, nevasta Ţarului. „Această femeie” zice Markgrava de Bayreuth „era mică, îndesată, foarte oacheşă, slută şi fără farmec. Ajungea să te uiţi la ea, pentru a înţelege de unde se trage. Ai fi luat-o drept o comediantă germană. Rochia ei o fi cumpărat-o de la un telal. Purta vreo 6 decoraţii şi tot atâtea icoane, care spânzurau de gât de-a lungul rochii – şi când mergea, credeai că vine o vacă: toate decoraţiile zăngăniau ca zurgălăii” 1).

*) Die Zarin war klein und gedrungen, sehr gebräunt, unansehlich und ungrazios. Man brauchte sie nur anzusehen, ura ihre niedrige Abkunft zu vermuten. Man hatte sie ihrem Aufzug nach fur cine deutche Komodiantin gehalten. Ihr Gewand war wohl von einer Trsdlerin gekault u. s. w.

În adevăr, această femeie, foastă ibovnică a lui Petru cel Mare, de scurt timp soţia lui, în curând împărătească, şi mai târziu autocrată a tuturor Rusiilor, era o ţărancă din Estonia. Mamă-sa fusese o sclavă şi tatăl ei unul din mulţi. O chemase Marta, fusese servitoare la Marienburg, se măritase la 18 ani cu un soldat suedez, care câteva zile după nuntă muri în război, fu ea însăşi făcută prizonieră de către armata rusă a generalului Bauer, intră din nou servitoare în serviciul acestui general, trecu din mâinile lui într-ale mareşalului Şeremetev, şi de la acesta la Menzicoff, a cărui soartă semăna cu a ei, devenit general şi prinţ din calfă de cofetar ce fusese. În casa lui Men-zikoff o văzu întâi împăratul prin 1706. Mică, groasă, neagră, slută, trebuie totuşi să fi avut farmecele ei, căci altfel n-ar fi plăcut atâtor bărbaţi. Adevărat că toţi erau militari, de la soldatul suedez din 1702 la împăratul rus din 1706, şi se zice că-i prindea pe toţi în laţ prin firea millităroasă ce

avea ea însăşi, prin energia şi curajul ei. Carte nu ştia, dar călare mergea ca un Dragon. Petru cel Mare se amoreză de ea, şi divorţat fiind de prima lui soţie, o luă în căsătorie, botezând-o ortodoxă din luterană ce fusese şi schimbându-i şi numele din Marta în Ecaterina. împărătească o făcu abia mai târziu, iar după moartea bărbatului ei, ea va lua puterea imperială în mână sub numele de Ecaterina I.

Întâlnirea din Iaşi între aceste două femei atât de deosebite, Ecaterina cea oirâtă – crescută, ca Q. servitoare§L frumoasa Casandra Cantemir, cu educaţia ei de Domniţă, a impresionat până şi pe cronicarii noştri. Doamna Casandra fusese crescută întâi la Curtea lui Şerban Vodă în Bucureşti, în preajma acelor boieri Cantacuzino, cilibii şi spusei, care învăţaseră carte la Padova şi la Roma; trecu, după moartea tatălui ei, la Braşov, unde maică-sa, Doamna Maria, îi dete o foarte îngrijită creştere; şi în sfârşit, ca soţie a lui Dumitru Cantemir, trăise la Constantinopol în cercul profesorilor de la Academie, îndeletnicindu-se, alături de soţul ei, cu istoria, cu muzica, cu arta.

Ecaterina lui Petru cel Mare nu ştia nici măcar să scrie şi să citească. Ce puteau aceste două femei vorbi împreună? „Ele sau ospătat numai şi şi-au făcut daruri „Un left de aur, cu lanţ şi cu pietre scumpe, i-a pus împărăteasa doamnei lui Dumitraşcu Vodă în grumaz”. Totuşi, această întâlnire prezintă pentru noi un mare interes. Căci atunci, la Curtea din Iaşi, a văzut Ecaterina pentru întâia dată pe mica odraslă a Doamnei Casandra… pe Domniţa Maria, o fetiţă de unsprezece ani, pe care împărăteasa o fi mângâiat-o şi sărutat-o, fără a bănui că va deveni caj peste câţiva ani, cea mai periculoasă din rivalele sale.

Dumitru şi Casandra Cantemir aveau, la acea dată, şase copii, două fete şi patru băieţi. Maria era cea mai mare. Era şi cea mai frumoasă, cea mai deşteaptă, cea care, în privinţa învăţăturii, promitea să calce pe urmele tatălui ei. Foarte ambiţioasă, ea era cât pe aci să ia locul Ecaterinei pe tronul imperiului moscovit. O soartă adversă n-o ajută, precum vom vedea în curând.

Petru cel Mare rămase în Iaşi trei zile, de Sâmbătă până Marţi, 24 la 27 Iunie. Apoi porniră cu toţii, Ruşi şi Moldoveni, la Ţuţora pe Prut, unde împăratul, Miercuri în 28, ospăta pe Vodă şi pe boierii lui, şi-i îmbătă cu şampanie, iar peste noapte „n-au scăpat fără pagubă mai niciun boer, nefurat de Muscali, cui pistoale, cui rafturi, cui epingele" se tânguieşte Niculai Costin, Logofătul.

Câteva zile mai târziu, Duminică 8 Iulie, avu loc bătălia de la Stănileşti, pe care Moscoviţii, obosiţi şi înfometaţi, o pierdură, punând pe împăratul lor într-o mai proastă situaţie de cât fusese Carol XII la Poltava. De n-ar fi fost energia Ecaterinei şi tembelismul Turcilor, Ţarul ar fi putut fi făcut prizonier cu întreaga lui armată.

S-a încheiat o pace (n Iulie) destul de onorabilă faţă de marea înfrângere ce suferise împăratul, căruia i se dete voie de-a se întoarce în Rusia, cu condiţiunea să predea seraskirului pe Domnul Moldovei. Petru nu se învoi. Ascunse pe Cantemir în chiar butca nevestei lui, spunând că nu-il poate găsi, şi apoi îi dete drumul să meargă la Iaşi pentru a-şi lua Doamna, copiii, servitorii şi boierii ce urmau să-l întovărăşească în pribegia lui.

Sâmbătă seara, la 15 Iulie, a sosit Cantemir la Iaşi, şi până Luni în 16, isprăvise încărcatul averilor şi adunarea fugarilor, cu care apoi, toţi laolaltă, ieşiră din oraş, trecură Jijia pe la Popricani, şi la Zagrancea se întâlniră cu Petru cel Mare.

Niciodată, de la începuturile acestui neam oropsit, de la trecerea munţilor din Maramureş în Moldova sub Bogdan Vodă, nu mai fusese o bejenie atât de mare, ca cea din 1711. „Peste 4.000 de suflete, popor moldovenesc, sunt nevoiţi astăzi, pentru credinţa creştină, să-şi lase ţara şi să vie în împărăţia rusească" scrie Dumitru Cantemir el însuşi, într-un raport către Ţar.

Din aceşti 4.000 de oameni, bărbaţi, femei şi copii, puţini erau din casă. lui Vodă, care se compunea doar din Doamna Casandra, fetele Maria şi Smaragda, fiii Matei, Constantin, Şerban şi Antioh, o rudă după mamă a voievodului, Nicolae Bantăş1), un dascăl grec pentru copii,

Anastase Condoide, un vechi om de încredere pe care-l avea din Constantinopole, grec şi el, cămăraşul Antioh Kimoni, şi câţiva servitori. Încolo, boieri naşi ypppor, care se duceau, nu se ştie bine de ce – pentru credinţa creştină – să se stabilească în regiunile încă. puţin locuite ale nesfârşitul imperiu moscovit.

1) S-a însurat în Rusia cu o fată din neamul Kamenski, şi a avut un fiu, Dumitru Bantăş-Kamenski, care a devenit unul din principalii biografi ai lui Cantemir.

Din boierii mari prea puţini urmaseră pe Cantemir. În fruntea lor este vestitul Hatman Ion Neculce, savantul cronicar, marele paharnic Gheorghe Hrisescu şi câţiva coborâtori din vechile neamuri ale Moldovei: Moţoc, Mogâlde, Nacu, Abază, Buhuş, Caraiman2).

Împăratul le făgădui tuturor, mari şi mici, pământ, pe care în curând îl şi dădu în Ucraina, punând pe toţi Moldovenii refugiaţi sub jurisdicţiunea voievodului lor, care o exercita ou atâta asprime, încât multora, din ei le plăcu mai bine să se întoarcă în Moldova. După câţiva ani, cam jumătate din fugari erau reîntorşi în patrie.

Cât despre Cantemir şi ai lui, după ce s-au despărţit de Ţar, care plecă la Varşovia, ei au luat întâi calea Harkovului şi a Kievului, Pe drum, într-o călătorie plină de primejdie, erau să fie prinşi de Tătari. Doamna Casandra trase o grozavă spaimă, ceea ce a făcut pe Cantemir să scrie cancelarului Go-lovkin pentru a-i cere o mai puternică escortă: „Soţia mea, însărcinată acum de 8 luni, cutreieră ţara, călătorind în aşa fel, că dacă o să mai zăbovim pe drum, vor fi în primejdie şi copilul ce are să se nască, şi majcă-sa”.

5) Din ceilalţi boieri, cunoaştem până azi pe: Ion Banar, căpitan C-iin, Brahă, căpitan de Darabani, Savu Smuncilă, ban, Miron Gatencu, Simion Codreanu, Istrati Cârţan, Ilie Merescu, polcovnici, şi fraţii Teodor şi Pascal, căpitani, fraţii Zărul (Ion, Constantin şi Nour), Pavăl Rugină, Eftimie Racliş, Enache Scherlet, Iordachi Ursulită, Niculai Ciutea, Iordachi Aristide, şef uşier, Ctin Pârcălabul, medelnicer; Dima, başbulucbaşa, Ion Mutu,

Dubaş, sulgerul Carp, Aga Dumitru, armaşul Niculai, stolnicul Gheorghe Meşnic etc. (Se găsesc însemnaţi în cronica lui Neculce şi în cartea domnului St. Ciobanu 1. c. p. 7).

La Harkov – unde Doamna Casandra naşte un copil mort – familia Cantemir rămâne 17 luni, din August 1711 la Ianuar 1713. Viaţa acolo „împreună cu a Moldovenilor fugari, nu le place nici unora, nici altora. Hatmanul Niculcea n-are de cât cuvinte de ocară şi de amară decepţie împotriva fostului său voievod. Iar Cantemir, simţind nemulţumirea supuşilor săi, face tot chipul să-i poată părăsi. După ce, prin Decembrie 1711, fusese la Petrograd pentru a avea o consfătuire cu împăratul cu privire la o nouă campanie împotriva Turcilor, în vara anului 1712 se întoarce din nou acolo pentru a stărui să i se dea moşiile şi casele ce i se făgăduise.

Cât a trăit Petru cel Mare, întotdeauna a arătat faţă de Cantemir cea mai deosebită bunăvoinţă, încât e chiar de mirat cum de se trecuse un an fără ca el să se fi ţinut de obligaţiunile ce luase faţă de Domnul Moldavei. Acum însă, în vara 1712, văzând că acesta nu mai voia să stea în Ucraina, porunceşte să i se dea tot ce ceruse şi tot ce i se făgăduise: o pensie de 6.000 ruble pe an, două case a câte opt camere în Moscova, una de piatră şi una de lemn (cartierul Pocrovca), satele Cior-naia-Greaz şi Bulatnicovo, cu cătunele lor, cu toate moşiile şi inventariile în apropierea Moscovei, satul Golomino din guvernământul Orlov, o plasă întreagă, Comarniţcaia, cu rooode dvoruri (suflete, iobagi) în regiunea Gevsc (Luganse) şi alte 40 de suflete chiar într-una din suburbiile Moscovei.

Acum avea Vodă cu ce trăi, jertfa sa fusese plătită împărăteşte. La 18 Ianuar 1713, Cantemir soseşte la Moscova, împreună cu toată familia şi cu întreaga lui casă. Erau mulţi pentru cele 16 încăperi, de piatră şi de lemn. Dar mai erau case la moşiipe care le administra Antioh Cămăraşul şi le gospodărea soţia lui, Ecaterina – şi la urmă, se poate să mai fi mărit el locuinţele, căci mania olăditului o avea Cantemir, după cum am văzut când am

vorbit de palatele lui din Constantinopol.

Odată ajuns la Moscova, viaţa lui Cantemir se schimbă cu desăvârşire. Din când în când, scaunul Moldovei îi mai apare ca o dorită fantomă; se mai vede Domn ereditar al Moldovei libere sub o nominală atârnare rusească; mai intrigă uneori pentru a aprinde din nou focul între Moscova şi Stambul, şi-şi ţine agenţi secreţi la Poartă, în Ardeal, în Polonia, la Iaşi chiar, pentru a fi în curent cu spiritul oamenilor din acele ţări şi a găsit momentul favorabil pentru a spune Ţarului: acum trebuie dată lovitura. Toate aceste însă le făcea fără a se mai mişca din loc, trăind liniştit, iarna la Moscova şi vara la moşie, la Golomino, în filosof, în istoric, în artist, în savant, în educator al copiilor săi. În scurtul răstimp de zece ani de la 1713 la 1723, şi chiar în mai puţin decât atât, Cantemir scrise majoritatea operelor sale: Istoria Imperiului Ottoman, Descrierea Moldovei, Viaţa lui Const. Cantemir, Evenimentele Cantacuzinilor, Hronicul Moldo-Valac, Sistemul regiliei mahomedane, etc.

Aceasta cerea o mare putere de muncă şi multă linişte. Le avea pe amândouă. În inima Rusiei, el ducea o viaţă orientală. Purta halat, haina noastră turco-mahomedană, purta papuci, purta barbă – în vremea de prefacere a lui Petru cel Mare, când până şi bătrânii îşi răseseră tot părul de pe faţă şi-şi puseseră în cap perucă blondă, el purta barbă. Dimineaţa la 5 era în picioare, îşi sorbea ciubucul, şi se închidea în cabinetul de lucru, unde scria până la amiază. La ceasul 12 lua o masă, sobră, un singur fel de mâncare, vinul şi-l îndoia cu apă, apoi făcea „siesta”, un mic somn după prânz. Trecea prin odaia copiilor pentru a le supraveghea lecţiile şi se întorcea din nou la lucru, până seara la 7, când venea cina, pe care o luau cu toţii împreună. Ceva taifas după masă cu nevasta şi cu copiii, încă vreun ceas două de lucru şi la 11, mult la 12, era în pat.

Având în vedere felul acesta de viaţă ce i-l cunoaştem, nu se poate înţelege uşor pentru ce Ion Neculce, vorbind de el, spune – şi o repetă de două ori – că

e „iute la beţie”. Aşa în cât numai în două feluri se pot tălmăci vorbele aceste, sau c-a băut când era tânăr şi mai apoi s-a lăsat, sau că n-a băut niciodată, şi tocmai din această pricină se îmbăta uşor când era silit, la vreun banchet, să ţie „sănătăţi” peste „sănătăţi”.

În ca-a lui trăiau doi dascăli, căci dorinţa cărturarului era să facă din copiii lui cărturari. Unul era grec, pentru limbile elină, latină şi italiană. U chema Anastase Condoide, un pteot din Fanar, fost predicator la Patriarhatul Constantinopolei şi apoi secretarul lui Tolstoi, ambasadorul rus la Poartă. Mai târziu, el ieşi din casa lui Cantemir pentru a deveni profesor la Academia din Moscova şi Arhiepiscop de Vologda. Al doilea era un rus, Ivan Iliinschi, profesor de limba rusească, nu numai pentru copii, ci pentru Dumitru ei însuşi, căruia îi făcea şi slujba de secretar şi de translator. Mai trăiau acolo în casă cu Cantemireştii medicul Sevast şi încă un grec, Ion Hrisavidi, a cărui atribuţie nu ni e cunoscută. Cămăraşul Antioh cu nevasta lui erau, după cum am arătat mai sus, la moşii, pe care le administrau.

La început, viaţa aceasta patriarhală trebuie să fi avut pentru savantul Dumitraşcu, obişnuit cu o viaţă mai de mişcare, dar doritor de linişte pentru a putea crea, trebuie să fi avut de sigur un deosebit farmec. Însă în cartea norocului nu era scris lui Cantemir să se bucure netulburat de această mult dorită linişte. După abia patru luni de zile. Doamna Casandra se îmbolnăveşte. O scuturau nişte friguri, despre care doctorul spunea că sunt fără însemnătate. Dar zilele treceau şi temperatura în loc să «scadă, creştea. Savast se apucă să-i scoată sânge şi apoi îi dete un purgativ care o băgă în mormânt. La 12 Mai 1713, frumoasă, înţeleaptă, învăţata şi încă atât de tânăra-Doanină Casandra – avea abia 30 de ani – moare, lăsând în urma-i numai jale şi lacrimi. O înmormântară* la mănăstirea grecească din Moscova, Sfântul Niculai, unde în curând soţul ei va zidi o frumoasă biserică, care va deveni necropola întregului neam Cantemiresc.

Tâămas văduv, Cantemir trece printr-o criză de

pesimism. Mai mult decât înainte, se retrage în cabinetul său de lucru şi scrie de zor de dimineaţă şi până seara. Copiii lui – cu care e momentul să facem acum cunoştinţă – îi mângâiau singurătatea.

Li supraveghea singur învăţătura, îi îndruma pentru mai târziu, căci îi iubea mult, dar nu pe toţi la fel. Matei, cel mai mare din fii, avea o fire de flecar; bun băiat, după cum se pare, însă chefliu, cam leneş, lipsit de personalitate. Tatăl său nu-l iubea, dar de loc, singurul copil pe care nu l-a iubit. La Şerban, care-şi schimbă numele în Sergiu, ţinea, dar cu moderaţie. Pe Antioh, (ultimul din fii şi din toţi copiii, îl aprecia foarte mult, căci de timpuriu descoperise Dumitraşcu Vodă calităţile intelectuale şi aplecarea lui spre învăţătură. Însă cel mai mare haz făcea el de al doilea fecior al său, Constantin, care de fapt era un mic egoist şi poate un mare linguritor. Slăbiciunile afective ale părinţilor, duşmanele raţiunii, rămân o problemă psihologică demnă de un studiu mai serios al pedagogiei. Mai rămânea o fetiţă bolnăvicioasă, Smaragda, la care o fi ţinut tatăl ei, şi apoi, şi mai ales, şi înainte de toate, marea lui dragoste în care-şi pusese toată nădejdea gloriei neamului şi chiar nădejdea viitorului său şi a recăpătării tronului pierdut, era Domniţa Maria, copilul lui cel dintâi. Aici, Domnul îşi plasase bine afecţiunea. Căci Maria Cantemir a fost o fiinţă deosebit de aleasă. Nu numai ca inteligenţă şi ca femeie cultivată – de s-a spus de ea că era cea mai cărturară doamnă din societatea rusă sub Petru cel Mare – ci superioară chiar ca inimă şi bunătate, ca înălţare de spirit, ca fel de-a vedea şi de-a judeca lucrurile şi oamenii, de-a se ridica, cu o eleganţă morală care este apanajul oamenilor superiori, deasupra prejudecăţilor.

Deocamdată să ne întoarcem la Cantemir şi la fiii lui. Omul acesta, de câte ori se deplasa, îşi lua copiii cu el. O dovadă suficientă de felul cum îi iubea. În 1714, un an după moartea nevestei lui, Petru cel Mare îl chemă la Petrograd, pentru a-i cere sfatul într-o afacere. Dumitru Vodă îşi luă toată progenitura, şi odată în capitală, îl puse

pe Şerban, copil de 7 ani, să ţie, în ziua învierii, în faţa Ţarului, un panageric în limba greacă, compus de el fireşte, care încântă pe marele împărat atât de mult încât făcu copilului o sumedenie de daruri şi îl înscrise în regimentul său de gardă.

Câţiva ani mai târziu, micul Antioh ţinu o cuvântare la fel, tot în prezenţa Ţarului şi cu acelaşi succes. Dar cu încetul, montonia acestui trai începu să-l plictisească pe Cantemir. Educaţia copiilor, ceasurile de singurătate şi de muncă, nu mai ajungeau să umple golul vieţii lui. Alţi refugiaţi, rude de-ale lui chiar, îi trecuseră înainte, ducând la Petersburg un trai de lux pe care fostul Domn începu să-l invidieze. Astfel Toma Cantacuzino, vărul lui Brâncoveanu pe care-l trădaseera generaf maior comandând" un regiment de gardă. Mai târziu Constantin Cantacuzino, fiul lui Ştefan Vodă, va fi. investit cu aceleaşi onoruri. Câtă vreme deci Ţarul lips; din Rusia, în timpul vestitei lui călătorii în Europa (1715 – 17) Cantemir îşi duse în Moscova traiul mai departe, cătând doar să ţie. prin corespondenţă, interesul împăratului treaz asupra evenimentelor balcanice. La întoarcerea acestuia mai face o încercare de-a îndupleca pe Petru cel Mare să scoată ţările Române de sub jugul turcesc şi să-i dea lui Domnia Moldovei; dar neizbutiind să-şi capete din nou tronul, el hotărăşte să se mute la Petersburg, pentru a fi în preajma Curţii imperiale, din anticamerele căreia porneau toate onorurile Mai avea un puternic cuvânt de-a părăsi Moscova. În 1719, fata lui, Maria, împlinise 19 ani şi trebuia măritată. Partide bune m: se puteau găsi decât în capitală, unde de 20 de ani acum, trăia toată aristocraţia rusă.

El se mută la Petersburg abia în toamna 1719, deşi împăratul îl chemase mai de mult acolo. Însă pe deopatte boala fiicei sale Smaragda, pe de alta faptul că nu avea în capitală casă şi în apropiere o fermă, îl împiedicaseră să părăsească Moscova. Abia, prin Septembrie, Smaragda îndreptându-se puţin, iar împăratul dându-i casă şi moşie în apropierea capitalei, Cantemir se putu stabili la

Petersburg.

De acum, pentru a treia oară, viaţa lui Cantemir se schimbă iarăşi cu totul. Pentru a trăi în societatea petrogradiană şi a-şi duce fata la baluri, el fu nevoit să urmeze curentul modei, să se europenizeze. La vârsta de aproape 45 de ani, îşi tăia barba, îşi rase musteaţa, îşi puse în cap peruca blondă, şi-şi lepădă antereul pentru a îmbrăca o armută cu horbote la guler şi la mânece.

Mai scria, nu e vorbă, dar mult mai puţin. Este epoca când compuse „Sistemul religiei mahomedane”, când, încă foarte ahtiat de ştiinţă, începu să urmeze cursurile şcolii de anatomie, fiind el, de mult acum, membru al Academiei din Berlin. Însă, poftele lumeşti care lânceziseră, se deşteptară de odată cu multă patimă.

Şi astfel se întâmplă că, în loc să-şi mărite fata, se însută el. O tânără princesă, mai mică decât fiica lufcu doi ani, *Anastasia îmbetkaia*, îi fură minţile şi inima. Întoarsă de curând – din Suedia, unde tatăl ei, principele Ioan Iurevici Trubeţkoi, fusese în captivitate ca prizonier al lui Carol XII-a, ea răpi inima multor tineri ruşi, căci era şi bine crescută, şi îndeosebi foarte frumoasă. Dacă din numeroasele partide ce i se prezentaseră, îi plăcu mai bine să aleagă pe un om care putea să-i fie tată, cauza trebuie căutată în sfaturile ce-i dete părinţii ei, care vedeau în Cantemir un favorit de-al Ţarului şi un fost

Dumitru Cantemir

(*în timpul şederei lui la Petersburg*) *După o stampă la Academia Română* şi viitor Domn al Moldovei. În adevăr, da' nunta care avu loc în Decembrie 1719, naş mare fu însuşi Ţarul.

De acum, situaţia lui Cantemir în societatea din Petersburg era bine consolidată. Tânăra lui soţie fu sărbătorită de toată nobilimea rusă, de diplomaţie, de străini. Casă deschisă în saloanele fostului voievod al Moldovei, recepţii, baluri, serbări. Ducele de Berholtz, luând parte cu camerierul său la una din aceste serbări în casa lui Cantemir, rămase încântat de felul de a primi şi de frumuseţea nevestei lui: „Cum am intrat în casă" scrie camerierul în amintirile sale, „am început să privesc pe prinţesă, uimit de frumuseţea ei. Fără îndoială, era cea mai frumoasă femeie din Petersburg. Cu toate că am avut fericirea s-o cunosc şi mai înainte în Suedia, la nunta reginei de astăzi şi cu alte ocazii, acum însă am găsit-o aici încă mai încântătoare şi încă mai frumoasă".

În vara 1720, Cantemir e nevoit să se întoarcă la Moscova, unde Smaragda lui zăcea bolnavă de tuberculoză. La 4 Iulie, ea moare, în vârstă de 19 ani. O îngropă lângă maică-sa, în biserica Sf. Neculai, petrecură apoi lunile de căldură la moşiile lor, şi în toamnă erau cu toţii iarăşi în capitală.

Domniţa Maria tot nu găsise bărbat. Dar nici nu mai căuta. Se prezentase principele Ivan Grigorievici Dolgorucov, pe care ea îl refuză, sub pretext că „n-are rang în slujba Majestăţii Sale". Dar adevăratul motiv era că începuse ea să aibă rang în slujba Majes, tătei Sale. Frumuseţea şi deşteptăciunea acestei fete nu trecuseră neobservate în ochii experimentaţi ai Ţarului. Legăturile lor începură fie în iarna, fie în toamna 1720. Şi din clipa aceia Maria Cantemir nu vru să mai ştie de nimeni şi de nimic. Din clipa aceia de asemeni favorurile imperiale începură să curgă pe capul lui Cantemir.

Câteva luni mai târziu (1721) fu făcut consilier secret (Geheimrat) şi senator; uşa palatului imperial îi era deschisă, casa lui onorată de dese vizite ale Ţarului, care

„venea dimineaţa la el să bea rachiu, şi seara să ia ceaiul”. La 10 Noiembrie 1721, nevasta lui Cantemir, Anastasia, aflându-se cu soţul ei la tată, la Ciaşnicova lângă Moscova, avu un avort; la 14 ale aceleaşi luni, Ţarul, care se afla în apropiere „a binevoit să viziteze pe principesa noastră” –).

Totuşi Cantemir încă nu era pe deplin mulţumit. El ar fi vrut să vadă pe fata lui împărătească. Şi, cât pe ce, era să se întâmple şi aceasta. Din numeroasele aventuri amoroase ale lui Petru cel Mare, niciuna nu prezentase vreo importanţă, fiind toate numai legături efemere cu femei puţin interesante, împărăteasa Ecaterina nici nu le băgase în seamă. Şi iată deodată că fetiţa aceasta pe care o ţinuse în braţe la Iaşi, în 1711, devenea, după zece ani, singura periculoasă rivală a sa, şi aceasta, nu numai din pricina că era tânără, frumoasă, deş-teapă, învăţată, că Ţarul părea a o iubi cum nu iubise pe celelalte, şi că dragostea în loc să slăbească cu vremea se întărea – cât din cauză că, după moartea Ţareviciuflui (1719), tronul Tămăsese fără moştenitor, iar dacă Maria Cantemir ar fi avut un băiat, nimeni nu se mai îndoia că împăratul şi-ar fi surghiunit nevasta pentru a se însura cu Maria.

În primăvara anului 1722, Petru cel Mare întreprinde expediţia lui militară împotriva Persiei şi ia cu dânsul pe amândouă femeile, pe Ecaterina împărăteasa şi pe Maria Cantemir. Tatăl acesteia urmează şi el expediţia în calitate de cunoscător al chestiunilor orientale, şi poate, puţin, şi în calitate de viitor socru al Ţarului. (De altfel, ca şi cum ar merge, nu la război, ci într-o călătorie, Cantemir ia cu el şi pe cei 4 fii ai săi).

În Iunie, pe drum fiind, Maria simte, pentru întâia dată, că va fi mamă. La Astrahan e nevoită să se oprească, căci nu mai poate merge mai departe. În faţa pericolului, Ecaterina începe, cu vechea-i energie, să acţioneze. Îşi crează un partid, care la nevoie, s-o scape de belea. La 4 Iulie soseşte acolo şi Cantemir cu ai lui – e găzduit la Pescăria Imperială – şi Ţarul vine seara să ia masa cu el. La 18 Iulie toată lumea pleacă mai departe, pe marea Caspică, Ţarul, Ţarina, Apraxin, Tolstoi, Cantemir, şi

întreaga armată rusă, 100.000 de oameni. Singură la Astrahan rămâne biata Maria, cu câteva femei, câţiva servitori şi un medic, vânduţi toţi Ecaterinei.

Notele zilnice – Notationes quotidiane – ale lui lliiaski ia St. Ci «-banu 1. e pag. 26 – 27.

În Septembrie Petru cel Mare era înapoi, căci vapoarele care duceau aprovizionarea se înecaseră în marea Caspică, rămânând în Persia armata lui înflămânzită, cum rămăsese ea eu îi ani înainte pe malurile Prutului. Ţarul se întorcea nici învins, nici învingător, într-o dispoziţie de suflet, să-i zicem melancolică, îşi găsi iubita în pat, lehuză după un avort. Caterina triumfa. Pericolul divorţului fiind înlăturat, Petru era slobod să-şi urmeze din parte-i, nestingherit, intriga amoroasă.

O şi urmă. El rămase la Astrahan mai bine de-o lună – poate pentru a urmări mai de aproape negocierile cu privire la Persia, poate pentru a sta pe lângă Domniţa Maria până s-o îndrepta cu totul. La 26 Octombrie, de Sf. Dumitru „împăratul a stat la noi vreo trei ceasuri" notează Iliiński în jurnalul său.

După câteva zile, Maria părăsind patul, Ţarul pleacă înapoi la Petersburg. Însă Cantemir se îmbolnăveşte el acum. La 6 Noiembrie 1722 Iliiński notează: „Principelui nostru făcându-i-se rău azi dimineaţă, a chemat pe episcop şi s-a spovedit". La 7 Noiembrie „s-a împărtăşit". Boala, contractată în Persia, îl ţinu câteva luni la Astrahan, până în Ianuar 1723, când ajunge la Ţa-riţin, unde iar cade la pat. În Februarie îl aflăm la Dimitrov-ca, moşia lui de lângă Moscova, unde, ceva mai bine, se ocupă, ca un om fără puteri ce era, de mici fleacuri: sădire de brazi lângă casă, autorizare de deschidere de cârciumi de către Moldoveni pe moşiile sale. etc. Însă îşi dă seama că sufere de-o boală care nu iartă. Într-o scrisoare de-a lui către Macarov, secretarul Ţarului, el spune: „Nu voi stărui asupra sănătăţii mele, care slăbeşte pe zi ce trece. Această slăbire se măreşte, plecându-se către sfârşit". Iar Ţarului însuşi îi scrie (21 Mai): „Sunt, în privinţa sănătăţii, extrem de slab". Familiei, adunată împrejurul lui. Îi dă sfaturi: copiii şi

mama lor vitregă să trăiască în pace! Era prea deştept Cantemir ca să nu ştie că lucrul acesta nu se va putea întâmpla. „La 21 August 1723, ora 7 şi 20 minute după amiază, Principele nostru a încetat din „viaţă” notează, laconic, Iliiński.

L-au îngropat în biserica Sf. Niculai din Moscova, ca şi pe Doamna lui, Casandra, şi pe Domniţa lui, Smaragda.

Şi îndată, încep certurile în familie, din pricina testamentului. Principesa Anastasia găseşte că a fost nedreptăţită şi caută în tot chipul să înlăture pe copiii ei vitregi de la moştenire. Însă înţeleptul Cantemir numise executor testamentar pe însuşi Ţarul Rusiei. Cum legăturile dintre acesta şi Domniţa Maria dăinuiau, fireşte că dreptatea fu dată copiilor, nu nevestei.

Însă, niciun an jumătate după moartea lui Cantemir, în Februar 1725, Petru cel Mare moare şi el, de-o boală de rinichi contractată, ca şi boala Domnului Moldovei, tot în Persia.

O intrigă de palat dă tronul Tuturor Ruşilor împărătesei Ecaterina.

Şi Maria Cantemir îşi strânge buclucurile şi pleacă la Moscova.

În timpul domniei Ecaterinei, retrasă şi singuratecă, Maria trăieşte când în oraş când la ţară, uitată de lume, dar mulţumită, căci avea, ca şi tatăl ei, o nesecată dorinţă de învăţătură. După moartea acestei împărătese (1729) soarta Mariei se schimbă în mai rău, căci noul Ţar Petru al II-lea scoate toate averile din mâna Canternireştilor, pentru a le da unuia singur din ei, Constantin, tocmai cel în care Dimitrie Vodă pusese, în viaţă fiind, toată încrederea lui. Acest Constantin Cantemir se însurase cu fata prinţului Dimitri Galitzin, care era marele favorit al noului Ţar. Prin mijlocirea socrului său, el este instituit singur moştenitor al averei părinteştidând fraţilor şi surorii abia cu ce să trăiască, iar pe mamă-sa vitregă Anastasia (care mai avea şi o fată cu Cantemir, numită Smaragda, în amintirea surioarei moarte) o lăsă muritoare de foame. Anastasia Cantemir, după un lung proces prin care nu

izbuteşte să capete nimic, se mărită a doua oară în 1738 – cu Prinţul de Hessa – Ludwig lofiahn Wilhelm Landgraf „zu Hessen – G-eneral Feldzeugmeister în armata rusă. De atunci, orice urmă de legătură între ea şi copiii fostului ei bărbat se rup cu desăvârşire.

Fata ei, Smaragda Cantemir, s-a măritat în 1751 cu prinţul D.M. Galitzin, ambasador rus la Viena şi Paris. În acest din urmă oraş moare ea încă tânără în anul 1761 şi de la dânsa ne-a

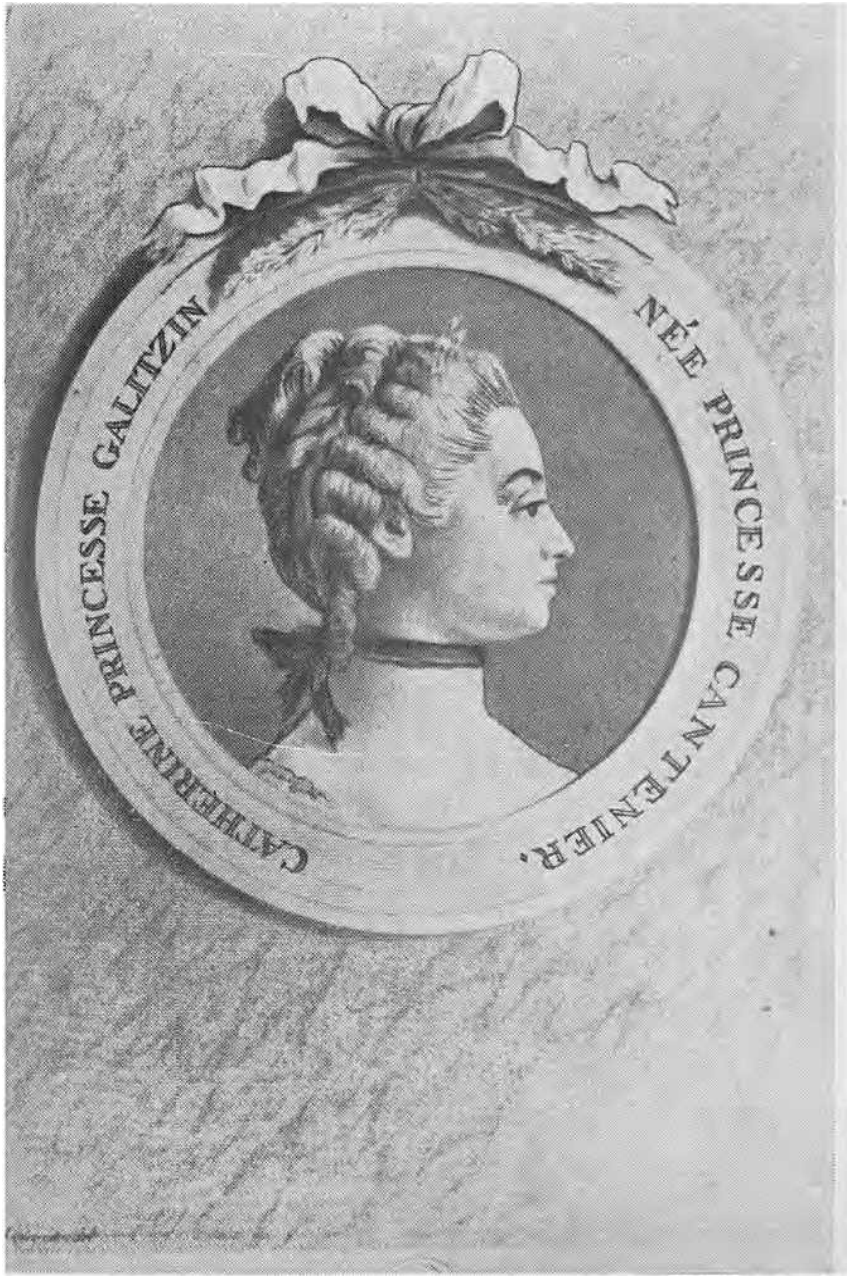

Principesa Smnragăa-Catrma Galitzin fiica lui Dumitru Cantemir

Vnpl o stau pe) de Io Academia Română

Tărnas singurul portret de femeie din neamul

Cantemir eşti lor împărăteasa Elizabeta, care a urmat în scaun după Petru II, repară ce stricase predecesorul ei. Pentru a nu mai înăspri lucrurile, averea o lăsă în mâinile lui Constantin, însă, dădu celorlalţi întinse moşii cu peste o mie de suflete de iobagi, pe Antioh îl trimise ambasador la Londra, şi pe Maria o chemă din no, à la Petersburg, numind-o Doamnă de onoare a ei – freilină.

Dar viaţa la Curte nu-i mai place Mariei. Îi aminteşte vremea când iubea – căci l-a iubit de sigur – pe marele Petru; balurile şi serbările n-o desfătează; partidele ce se prezintă, le refuză. Un prinţ georgian care o ceru în căsătorie avu nedibăcia să-i pretindă a învăţa întâi limba caucaziană. Maria îl respinge, şi se hotărăşte se părăsească pentru totdeauna acest fel de trai care nu era făcut pentru ea. În 1736 ea se tetrage, cu voia împărătesei, din nou la Moscova, unde începe o viaţă asemănătoare cu cea pe care o dusese tatăl ei între 1712 – 19. Petrecea ceasuri întregi citind literatură, istorie, filosofie, descrieri de călătorii. Lecturile ei erau din cele mai alese: Ariosto, Horaţiu, Fénelon, Cornelius Nepos şi aşa mai departe. În 1739 cer ei fratelui ei să-l trimită din Londra „în afară de cărţi greceşti şi italieneşti, ceva din astronomie şi geometrie”. Îi place muzica, se ocupă cu pictura, cu arta în genere. Gospodăreşte de asemeni şi nu vede pe nimeni decât pe vechii prieteni ai casei: cămăraşul Antioh şi nevasta lui, doctorul Sevast, fiul lui Condoidi, Radu Coletti. Îşi retrăieşte, în anii maturităţii, copilăria şi adolescenţa – mai mult, retrăieşte un trecut care nici nu este al ei, ci al neamului ei.

Visează la Moldova, pe care o părăsise copilă, şi crede că acolo sâr simţi ia ea acasă. „Poate noi vom vedea cândva patria noastră de odinioară, şi în pace vom trăi veacul nostru.

*) împărăteasa Ana, care a urmat după Elizabeta, a ordonat ca prinţul Dimitrie Galitzin să fie omorât şi printre capetele de acuzare se găseşte şi acel că el, prin influenţa lui pe lângă Petru II-lea, făcuse ca toată averea cantemireştilor să treacă în mâinile ginerelui său. Pentru

un atare motiv, se se secera viaţa unui om! Unul din cronicarii noştri, cari a cunoscut bine pe Ruşii lui Petru cel Mare, exclamă: „Ruşii în haine nemţeşti tot Muscali rămân!”

fiecare în felul cum va dori” scrie ea fratelui Antioh. În Rusia se simte străină, deşi a venit copilă, şi, desigur, aici va muri.

„Nici până astăzi nu mi-am putut găsi o prietenă dar nici n-am nevoie de ea”. Sau în altă scrisoare: „Duc un trai liniştit, singuratic, citesc cărţile pe care mi le trimiţi, şi îmi ajunge. Se zice că este mai bine să rămâi fără tovărăşie, decât să găseşti una rea. De la oameni, bine nu se aude. La noi convorbirile sunt numai intrigi: cum te atâţi undeva, încep întrebările, un întreg interogatoriu. N-ar fi rău să ai cu tine în asemenea cazuri un registru de răspunsuri. Mie nu-mi place asemenea stearpă curiozitate”.

Din scrisorile aceste către fratele Antioh se desprinde un spirit atât de înalt, încât e uşor de înţeles pentru ce Domniţa Maria nu şi-a putut găsi în societatea rusă de atunci nicio prietenă, îşi crease o filosofie a vieţii, în care predomina intelectul. Un nemărginit dispreţ o învăluia pentru tot ce e mic şi josnic, pentru bârfeală, pentru invidie, pentru bogăţii, pentru materie. Scrisoarea ei din 1737, când un incendiu distrusese casele sale din Moscova, ne dă măsura acestei înălţimi sufleteşti: „Crede-mă, n-am fost scârbită. Căci mi-am dat seama că pierd un lucru pieritor, iar mie îmi rămân altele două, care sunt, după vorbele tale, preţioase comori: viaţa şi cinstea. Aceasta din urmă, după cât mi se pare, nu-mi lipseşte, cel puţin aşa afirmă oamenii buni”.

Fireşte, în filosofia aceasta se amestecă şi puţină amărăciune. Amărăciunea unei femei superioare, care a fost amantă imperială, şi pe care imbecilii o fi arătat-o cu degetul.

Citind „Fiametto” a lui Boccacio, carte în care autorul îşi bate joc de toate femeile, Maria Cantemir scrie fratelui ei: „După părerea mea, scriind această carte Boccacio a uitat că mama lui a fost femeie... sau o socotea

poate printre sfinte!”

Amărâtă a fost şi împotriva fratelui ei Constantin, care lăsându-se dus de nas de nevastă-sa, a călcat voinţa părintească şi a pus singur stăpânire pe averile familiei. Banul se dispreţuieşte, dar ai nevoie de el. După propria-i expresie: viaţa materială este chemată să contribuie la cea intelectuală. Din această pricină îi rămăsese, cum s-ar zice, un dinte împotriva cumnatei sale, pe care, cu sclipitoarea-i inteligenţă, o trata de „Medeea” „Marea Britanie” „Colosul din Rodos”, fiindcă era f emeea pare-se, înaltă îşi groasă la trup, şi nici frumoasă de sigur, de oarece Maria zice: „ca frumuseţe şi caracter, mai curând aduce a drac, decât a înger”. (Toate scrisorile ei sunt pe greceşte).

O aplecare către pesimism o. Îndeamnă, cu vremea, să vrea să se facă călugăriţă. Era în sângele Cantemireştilor de altfel acea veşnică nemulţumire de toţi şi de toate, care duce, fatal, la pesimism, şi uneori la nebunie. Fiul şi nepotul lui Antioh Vodă Cantemir, fratele lui Dumitru, şi-au isprăvit zilele în casa de nebuni).

Mai puţin exaltată decât vărul şi nepotul ei, domniţa Maria dorea numai liniştea mănăstirii: „Doresc s-ajung departe de orice tulburări lumeşti la o mănăstire, pe care aşi vrea s-o zidesc. Acolo, departe de grijile zilnice, viaţa mea ar fi fericită”. Dar în altă scrisoare adaugă: „Mie nu numai casa şi moşiile, ci însuşi viaţa îmi sunt urâte!” Va să zică, nu misticism, ci pesimism.

O mare nenorocire o doboară cu totul. Fratele ei Antioh, acum ministru la Paris, se îmbolnăveşte de stomac, şi cu toate îngrijirile medicilor francezi şi curele la staţiunile de ape minerale, el moare la 31 Martie 1744. La aflarea acestei veşti, Maria se retrase la ţară, şi nu mai ieşi de acolo timp de 13 ani. Mănăstirea pe care o visase n-o întemeiase, însă exprimă, în testament, dorinţa s-o facă moştenitorii ei şi să fie îngropată acolo. Ca întotdeauna. această ultimă dorinţă n-a fost împlinită. Când, la 9 Septembrie 1757 – bătrână acum – domniţa Maria Cantemir se stinse la moşia ei Mariino, fratele Şerban II Tidică pământeştele-i rămăşiţe şi le duse la Moscova,

îngropându-le lângă ale părinţilor şi surorii, în biserica sfântului Niculai.

Astfel fu viaţa celei care ar fi putut fi împărăteasa tuturor Rusiilor, dacă în cartea norocului fila ei, printr-o greşeală a sorţii, n-ar fi rămas albă.

Progenitura lui Cantemir s-a stins cu copiii lui i). Iar din fiii lui Antioh Vodă, Dimitri, cel mai mic, muri fără moştenitori, iar Constantin lasă trei copii, pe Ion, om cu o viaţă neregulată, pe Dumitru – ultimul Cantimiresc – mort în 1820 (în Rusia ca toţi ceilalţi) şi pe Maria, măritată cu Pantazi-Câmpineanu. Din aceştia din urmă, prin femei deci, s-a tras familia zisă Cantemir Câmpineanu din care nu mai e în viaţă astăzi decât un singur reprezentant al acestui neam").

*[1]

Doamnă românca din 1715 –)

---

1 Antioh Vodâ Cantemir era în Constantinopol când fugi frate-său în Rusia, după înfrângerea lui Petru cel Mare. Viata acolo nu i-o făcură Turcii uşoară. Dumitru Cantemir se rugă de Ţar să-1 facă scăpat, prin intervenţia ambasadorului Franţei, şi să-1 aducă cu fiii săi în Rusia. Petru cel Mare, întotdeauna binevoitor faţă de prietenii lui Cantemireşti, încercă să-1 aducă la Curtea lui, dar Antioh Vodă muri înainte ca planul acesta să poată fi adus la îndeplinire. In schimb fiii săi Constantin şi Dumitru, sestrecurară în Rusia, însă abia în auul 1736. Multele pericole prin care trecu Constantin (şi cari se pot citi în cartea d-lui Ştefan Ciobanu: Dimitrie Cantemir în Rusia, p. 73—75) îi tulburară minţile, de ajunse şi el şi fiu-său (numit- tot Dumitru) în casa de nebuni. Că aşa dar era un germene de nebunie în sângele cantemiresc, e clar.

») Matei, cel mai mare din fii, a fost însurat cu principesa Agrafena Lobanov Rostovskaia. N-a avut copii (t 1771). Constantin a luat pe fata prinţului Dimitrie Galitzin — colosul din Rodos. — El moare în 1747, tot fără copii. Şerban, neînsurat, a trăit cu o turcoaică (prizonieră din războiul ruso-turc), cu care a avut două fiice naturale, din care una, Elena, a căutat să păstreze cu sfinţenie tradiţia Cantemiriştilor în Rusia. Cu ajutorul ei a apărut opera bunicului „Viaţa lui C-tin Vodă Cantemir". In sfârşit Antioh, poetul, neînsurat şi el, a avut la Paris, cu domnişoara D-Anglebert, doi copi, a căror soartă nu se cunoaşte.

-) De sex bărbătesc. A murit şi el de atunci, in 1931.

După de Ferriol: *Cent eslampes de costume*[2] *du Levant* etc. *} Probabil Doamna Ana Racqviţă – CAPITOLUL XXXI.

DOAMNA ANA RACOVIŢĂ

I

AŢA o femeie care a început prin a fi fatală şi a sfârşit prin a fi evlavioasă. Mărire şi decadenţă. Sau vice-versa. E chestie.de concepţie.

Ana era fata unui serdar din Galaţi Dediul Codreanul, despre care se crede că era dintr-o ramură a familiei Cerchez. În tot cazul fusese Dediul un boer fără vază ajuns la mare cinste din pricina ochilor fiicei-sale.

Cât despre Mihai Racoviţă era dintr-un neam de boieri pământeni din ramura Cehanilor, ridicată din Tăzăşie de mult, de pe vremea Lăpuşneanului, când s-a făcut marea primenire a boierimei moldoveneşti. Bunicul său, Racoviţă-Cehan, se înrudea prin nevastă-sa Tofana Şoldan cu Vasile Lupu, iar tatăl său, Ion Racoviţă marele vornic, ţinea pe Anastasia, fiica lui Toma Cantacuzino, al

---

Mai sunt Canterhireşti prin ţară, dar ei nu sunt din neamul voevozilor, afară doar dacă s-ar trage din acel Ion, fiul lui Constantin, despre a cărui progenitură nu se ştie de fapt nimic sigur. Pe lângă cei patru copii enumeraţi, a mai fost o fată Aniţa, măritată cu Th. Palladi. (Bul. Ion Neculae, IX, 1931, Sever Zotta).

2 Primul Cehan cunoscut documentar e Cehan vătavul dela sfârşitul veacului al 16-a (căruia d. Ghibănescu i-a găsit multe strămoaşe: Surete şi Izvoade Vili). Din cei 4 fii ai acestuia, Ionaş a ajuns mare vornic, dar n-a avut descendenţi, iar Pătraşcu a avut 6 feciori, din cari mai cunoscuţi sunt Racoviţă Cehan şi Apostol Cehan. Din aceasta din urmă (vornic, însurat cu tata lui Bolea) se trag toţi Cehanii trăitori azi în Moldova. Din primul, Racoviţă-Cehan, se trage spiţa familiei Racoviţă. El a fost bărbatul Tofanei Şoldan, fata marelui logofăt Petru şi a Saftei Buhuş, cari au mai avut în afară de Tofana, încă trei fete: pe Tudosca Pisoski, pe Anghelina Stârcea şi pe Candakia Bucioc, a cărei fată Tudosca a fost Doamna Im Vasile Lupu Fiii lui Racoviţă Cehan, Neculai şi Ion se căsătoresc cel dintâi cu Măria Balş şi al doilea cu Anastasia Cantacuzino, fata lui Toma şi a Anitei Prăjescu. Acest Toma Cantacuzino fiind frate cu Iordachi, care ţinea pe Catrina Bucioc, sora Doamnei Tudosca, înrudirea lui Racoviţă cu neamul lui Vasile Lupu era deci îndoită.

cărui frate Iordachi era şi el cumnat cu Vasile Lupux). Aceste îndrudiri domneşti au făcut din neamul Racoviţeştilor, pe la sfârşitul veacului al 17-lea, una i) Dumitraşcu Racoviţă, hatman, a luat pe Uânca M. Cantacuzino; Teofana pe celebrul Enachi Ilie Ţifescu (Dabija), zis Frige-Vacă; Nastasia pe spătarul Ion Paladi (când cu îndoita şi tragica nuntă de la Băcanii Tutovei); o altă fată ţinea pe Iordachi Cantacuzino Deleanu, şi în sfârşit cea mai mică pe stelnicul Constantin, neidentificat.

din cele mai mari şi mai bogate familii din Moldova. Copiif lui Ion Racoviţă şi ai Anastasiei Cantacuzino au făcut la rândul lor strălucite căsătorii), din care cea mai însemnată a fost a spătarului Mihai Racoviţă, fiul cel mai mare, care se însură cu *Safta Cantemir*, fata lui Constantin Vodă cel bătrân „încă în timpul domniei acestuia. Ajuns la cele mai mari onoruri – i s-a dat spătăria cea mare la o vârstă încă foarte fragedă – îi muri deodată nevasta, tocmai când era domn la Iaşi Antioh Cantemir, fratele Saftei. Rămas văduv, Mihai Racoviţă nu pierde nici favoarea nici încrederea pe care i-a arătat-o fostul lui cumnat, Vodă Antioh. Dimpotrivă, acesta, nu numai că-l menţinu în rang, dar îi şi îngădui a se însura a doua oară cu cine i-o fi pofta inimii. Începu deci Racoviţă să cutreiere casele boierilor pentru a-şi afla o nouă tovarăşă de viaţă. Cum şi de ce o alese tocmai pe Aniţa a Dediului Codreanu, nu a fost nici atunci şi nu mai e nici azi pentru nimeni o taină. Căci Aniţa – citez pe Dumitru Cantemir – era o fată ca din poveşti „cu trupul sulegeac, cu pieliţa albă, cu ochii negri şi mângâioşi, cu degetele subţiri, cu unghiile roşioare, cu mijlocelul iscusit şi cu grumazul rotunjior”. Era deci Racoviţă un om de bun gust, dar era şi Cantemir o foarte slobodă gură. Căci marele nostru istoric, neîmpărtăşind punctul de vedere al fratelui său Vodă Antioh, n-a putut ierta niciodată fostului cumnat de a se fi reînsurat şi îndeosebi de-a fi luat de nevastă tocmai pe această splendidă femeie, pe care trebuie să bănuim că şi el, Dumitru Cantemir, a iubit-o, căci ura lui împotriva acestor soţi nu s-ar putea tălmăci altfel decât îmboldită

fiind de simţământul invidiei şi geloziei. Iată cum istoriseşte Cantemir înfăptuirea acestei căsătorii, şi iată ce accente găseşte pentru a o huli: „Frumuseţea Anei Codreanu întoarse mintea multor, căci tăria vinului nu loveşte în cap mai mult decât frumuseţea în inimă. De pe urma căreia şi părintele ei, Dediul Sărdarul din Galaţi, măcar că bătrân şi slut, de toţi era căutat, şi fiecare, de ferea mâna de sărutat, i se arunca la picioare. Iar cel ce mâna acestuia săruta, socotea pe însăşi fii-sa să fi îmbrăţişat.

Boierii, şi din neamul lui, şi străini, ziua şi noaptea se chinuiau cu braţele deschise, cu sufletele topite şi inimile arse, aşteptând cine va avea fericirea şi cui va cădea norocul. Şi din ceas în ceas, de s-ar fi întâmplat altuia acest noroc, fiecare gătea sabia, cuţitul şi otrava, dacă nu pentru acela, ci măcar pentru sine.

Norocul însă şi-a jucat jocul şi toţi ibovnicii Anei au rămas de-au ars ca Finicii în para focului, şi aşa a măritat Dediul pe fata lui după Racoviţă”.

Sigur că unul care-şi gătea sabia şi cuţitul era Cantemir el însuşi. După atâţia ani când a scris el cartea aceeaşi (Istoria Ierogflifică), în singurătatea lui de lângă Moscova, văduv şi cu copii mati, încă atunci nu se poate linişti aruncând privirile în trecut şi amintindu-şi de ziua fatală când a dat Dediul pe fată-sa după Racoviţă.

„Oh, Doamne!” exclamă el, cum ai putut suferi un lucru ca acesta? Unde este cumpăna cerului cu care tragi şi aşezi fundul pământului? Oh, sfântă dreptate, pune-ţi îndreptarul şi vezi lucrurile strâmbe ale norocului. Ghebul, gâtul, pieptul flocos, genunchile boţoase, picioarele catalige, fălcile dinţoase, urechile ciulite „ochii puchinoşi, copitele lăboase ale lui Mihai Racoviţă cu pieliţă albă, mijlocul iscusit ş. c. 1. (le-am mai citat) ale Aniţei a serdariului Dediul. Ce potrivire! Ce asemănare! Ce altă tur & re! Oh! noroc orb şi surd, o judecată strâmbă şi făţarnică, oh! pravilă fără canoane! Ascultaţi morţilor şi priviţi viilor! Se cununnă elefantul cu şoarecele, şi se iau de mână dealul cu valea!”

Iar acum că şi-a revărsat amarul împotriva fostului cumnat, Cantemir începe să bârfească chiar pe acea pe care pare a o fi iubit, şi despre care vrea să încredinţeze posteritatea că nu era fată cuminte, şi că, înainte de-a se mărita, îşi făcuse de cap. Zice el că la nunta ei au venit ţânţari cu fluiere, greieri cu surle, albine cu cimpoaie, şi începură a cânta pentru muşte şi pentru furnici, cari ridicară mari dansuri. Iar broaştele toate, împreună cu brotăceii (Cantemir înţelege prin această alegarie pe ţigani lăutari şi cobzari din mahalaua Broştenilor) cântară din gură cântece ca acestea, tocmite în versuri!

Cununa – mpletită norocul o tinde, Capul fără creieri cu mâna o prinde! Oh! Ana fecioară, frumoasă nevastă Nevastă fecioară, fecioară nevastă, Peste şase vremi roadă să-i coboară Fulgerul şi fierul focul mistuiască Patul nevăpsit nu se mai slăvească!

Asupra culorii aşternutului greu ne-am putea pronunţa noi, însă calomnia îndreptată împotriva lui Mihai Racoviţă o respingem, de oarece roada-i s-a coborât „înainte de 6 vremi” şi s-au născut din această căsătorie 8 copii durdulii, sănătoşi şi frumoşi.

Câţiva ani. după această nuntă i sie dă lui Racoviţă domnia Moldovei, mai mult, pare-se, din voia lui Iordachi Ruset decât dintr-a lui însuşi. În tot cazul, Ion Neculce zice că „el se făcea a nu-i place să primească domnia, ca şi fata ceia care zicea unui voinic: „Fă-te tu a mă trage, şi eu oi merge plângând!

Dar, nu plângând a sosit el din Constantinopol la Iaşi, în anul 1704, în luna Noiembrie, în 19 zile, în postul Crăciunului! Şi fata Dediului Codreanu era acum Doamna Moldovei.

Scurtă domnie – un an şi patru luni – în care timp şi-a căpătuit Vodă neamul, pe socru-său întâi fireşte, pe frate-său Dumitru, pe cumnaţii Ion Paladi şi Iordachi Cantacuzino, pe rudele Iordachi Ruset, Lupu Bogdan, Lupu Costachi, Antioh Jora, etc. Necuflice zice amărât: „Din neamul lui toţi erau mari şi tari şi obraznici. Intrau în casă şi cu treabă şi fără treabă şi cu vreme şi fărde vreme, de

nu mai semăna Curtea nimic a domnie, de atâta obrznicie ce era!”

Dar doamna Ana tot frumoasă, de fura minţile şi inimile. În afară de Cantemir, nu s-a găsit nimeni s-o bârfească, nici cei mai înverşunaţi duşmani ai lui Vodă. Cronicile sunt pline de laudele ei. În această domnie dintâi a şi mec put ea a-şi arata milostenia, prefăcând mitropolia, zugrăvind-o, şindri-lind-o, aducând preoţi şi punând să se slujească în ea, căci era părăsită de mult. Sub bolţile ei năruite se ţinuse cârciumă şi se făcuse un locaş de beţie şi de desfrâu. Tocmind-o, doamna Ana a adus-o din nou (zice cronica lui Ion Niculce) în cinstea sa ca un lucru sfânt al lui Dumnezeu, după cum grăieşte singur Hristos în Evanghelie către Farisei „Casa mea, casa rugii se va chema, iar voi o faceţi peştera tâlharilor!”

Mihai Vodă Racoviţă

Săpat la Poartă de neprieteni, Mihai Racoviţă fu mazilit în primăvara anului 1705 şi porni la Stambul „cu toată casa Im”, adică cu doamna Ana şi cu copiii. Au rămas toţi acolo, trăind din datorii, în timpul lui antioh Cantemir, fost cumnat şi acum aprig duşman. Doi ani şi jumătate mai târziu, în toamna 1707, se întoarse însă Racoviţă domn la Iaşi, la 13 Noiembrie, într-o Joi, de ziua de Sf. Ion Zlătăust. Această a doua domnie i-a adus un nume rău în ţară, fiindcă au venit lăcustele peste lanuri şi peste fâneţe şi-au sărăcit lumea, iar haraciul trebuia plătit, mucaraua la fel (birurile către Poartă) şi de asemeni trebuiau îndestulate şi pretenţiile Hanului tă tăresc. (Ce să facă Vodă Mihai? A pus dări grele peste oameni săraci şi şi-a tras blestemul lor în suflet. Iar Doamna Ana, cu toată milostenia ei, era încă tânără şi frumoasă, şi-i plăcea să trăiască. De aceia o vedem comandând la Constantinopol fel de fel de lucruri cari nu se găseau în Iaşi, şi de ale gătelei şi de ale mâncărei – care costau şi ele bani mulţi, pe care de altfel nu-i putea plăti. Câtva luni după sosirea ei în Moldova, în iarna 1708, avu loc nunta unei cumnate, sora lui Vodă, cu Iordachi Cantacuzino-Deleanu. Putea Doamna merge la o atare sărbătoare cu vreo una din rochiile ei purtate, pe

care le mai văzuse jupânesele de Crăciun şi de Bobotează? Sigur că nu. Îi trebuia una nouă, şi s-apucă deci să scrie unei veri-şoare la Stambul, Victoria Rosetti, nevasta lu' Scarlatachi Ruset, să-i trimită cât mai în grabă toate cele de trebuinţă.

„Te rugăm, cumnată (de văr), să spui dumnealui lui Iliaş-cu să îngrijească să ne trimită 9 pontale, toate cu diamante bune, care însă să fie mai mari decât acelea ce am pus la calpacul nostru cel verde. Să caute să fie de o astfel de mărime, încât să ajungă 9 pentru un calpac, şi nu 13, însă să mi le trimită cât mai curând, căci avem nevoie de ele pentru nunta pe care Prea înaltul Nostru Domn o pregăteşte surorii sale, şi să le avem gata până la lăsatul secului. Te mai rugăm să togi din partea noastră pe prea cinstitul cumnat chir Scarlatachi pentru brăţarele de diamant, ca să facă rost să mi le trimită şi pe aceste cât mai curând odată cu pontalele. Pe lângă aceste să ni mai trimită domnia sa şi un serasir, a cărui bătătură să fie de aur alb, iar urzeala de mătase vişinie, dar fără flori. Să ne mai trimită şi un serasir alb la fel cu cel adus lui arhon vistier, pe care l-a refuzat. Să mai spuie domnia sa lui Ilieşcu să ne caute mărgăritar subţire, alb, bun, ca acela pe care ni l-a adus Hurmuz".

Iată ce-i trebuia doamnei pentru nunta cumnatei. Şi e interesant să aflăm din astfel de rătăcite scrisori cum era moda acum 220 de ani, şi că în 1708, precis în iarna acelui an, nu se mai purtau la calpace 13, ci numai 9 pontale. *Pontale* înseamnă un fel de egretă, ceea ce Francezii numesc *ferrets* – des fer-rets de diamants. Iar *serasir* înseamnă brocart.

Scrisorile doamnei Ana Racoviţă către Victoria Rosetti sunt în genere prietenoase, şi pline nu numai de bunătate, dar chiar de admiraţie pentru această rudă a ei. Ele încep de obicei (sunt scrise greceşte) cu titulatura care nu poate lipsi. „Ana, cu mila lui Dumnezeu Doamnă a toată Moldo-Vlahia", însă, mai omeneşti decât acele ale Doamnei Ecaterina Salva-rezi, care-şi trata sora din înălţimea mărirei ei, aceste scrisori schimbă îndată tomil din

domnesc în familiar. Întrebuinţând pluralul când vorbeşte ide simandicoasa-i persoană, îşi tratează totuşi vara de „prea cinstită, prea nobilă şi prea dragă cumnată” o salută cu drag şi o sărută dulce – îi urează, fireşte „ca scrisoarea de faţă s-o găsească sănătoasă, fericită şi veselă”, îi laudă convorbirile „care rămân neşterse în sufletul ei” îndemnând-o să-i sorie cât mai des, şi termină epistolele „sărutând încă odată dulce pe toţi, cumnat, cumnată, şi pe prea iubita d-tală soră, şi pe nepoata dumitale Zoiţa. Anii să-ţi fie de la Dumnezeu mulţi, cu sănătate şi fericire. Cumnata dumitale binevoitoare, Ana Doamna!”

În 1709, April 10, deci 15 luni după prima scrisoare, Doamna scrie o epistolă întristată, rugând pe vara ei s-o ierte că n-a putut trimite decât 200 de lei pentru serasir şi. catifele „dar ştii dumneata că până astăzi ai fi primit şi restul, dacă n-ar fi fost ananghia haraciului (greutatea birului), dar mai târziu vei primi şi restul după catastiful ce ne-ai trimis”. Însă, deşi n-a plătit datoria din anul trecut, totuşi mai cere alte lucruri noi, adevărat că de mai mică valoare „hârtie pentru hrisoave, căci ceea ce mi s-a trimis nu era bună, şi apoi: seminţe de anghinari, bob şi migdale verzi”.

Corespondenţa încetează în curând, fiindcă în acelaşi an 1709, teatrul războiului dintre Petru cel Mare şi Carol al XII mutându-se prin partea locului (bătălia de la Puitava) Mihai Vodă Racoviţă se dă din partea Suedejilor, neprietenii îl pârăsc la Poartă, şi Sultanul îl mazileşte. Dediul Codreanu, so-cru-său, fuge în Polonia. Însă el. când era gata s-o zbunghească, e prins de capugiul Porţii în curţile lui din Iaşi, şi împreună cu nevasta şi cu cei 8 copii ce avea acum, e dus la Stambul, toţi în fiare, chiar Doamna şi copiii. Iar acolo sunt închişi cu toţii în cele şapte Turnuri, de erau să-şi piardă şi viaţa. Din fericire, după câteva luni abia. se schimbă vizirul care-i duşmănea, înlocuit fiind cu un prieten de-al lui Racoviţă, care-l scoate din închisoare, pe el, pe frumoasa lui Doamnă şi pe cele 8 odrasle domneşti.

Aproape 6 ani de zile rămân de data aceasta cu toţii

la Constantinopol – în Ţarigrad cum se va spune de acuma Stambulului, fiindcă Ruşii îl vor considera de acum înainte ca oraşul Ţărilor lor. Abia după înfrângerea lui Petru cel Mare, după fuga lui Cantemir, după decapitarea Brâncoveanului şi a lui Ştefan – Cantacuzino, se întoarce Racoviţă în Moldova, înlocuind în scaunul din Iaşi pe Niculai Mavrocordat, mutat la Bucureşti.

Această de-a treia domnie e însemnată prin tulburările cetăţenilor răsculaţi, priin înfrângerea ungurului Ferentz prin mult şi nesuferite dări cu care Vodă asupria poporul pentru a scăpa odată el de sărăcie şi de datornicii din Ţarigrad. A domnit n ani, de la 1716 la 1726, şi a lăsat în sufletul contemporanilor săi urâta amintire a unui român grecizat şi asupritor.

Însă Doamna lui, care acum începea să îmbătrânească, tot dulce Tămăsese. Pielea obrazului se mai strânsese puţin, mijlocul – vorba lui Cantemir – nu mai era chiar atât de iscusit, şi nici grumazul atât de rotunjior, însă sufletul ei rămăsese nevătămat nici de anii buni, nici de anii răi. Niculcea nu conteneşte a o lăuda, că era „de treabă, bună şi milostivă, multe mănăstiri şi biserici a dres, şi pe cei scăpătaţi îi miluia, şi pe fetele sărace le îngrijea, le înzestra şi le mărita”.

În timpul acestei domnii, într-o Sâmbătă la amiază, în ziua de 20 April a nu mai ştiu cărui an, s-a scornit o furtună cu vânt mare şi s-a aprins casa popei de la biserica Sftului Dumitru. „Cât clipeala ochiului s-a aprins şi biserica” zice cronica, şi a sărit focul înainte de s-au aprins casele în rând cum merg pe Uliţa Mare, şi s-a aprins şi biserica Sf. Neculai, şi curţile domneşti, ci numai cât au ieşit doamna cu cuconii, cu ce au apucat ei singuri, şi cu fuga au scăpat pe jos, şi au ieşit la malul Bahuluiului din sus de pod”.

Prefăcându-se curţile domneşti într-un morman de ruine, Vodă cu Doamna şi cu copiii, se mutară în casele cumnatului Ion Paladi şi în ale spătarului Constantin Kostaki, că erau casele vecine, şi rămaseră acolo până sau făcut „de isnoavă” curţile acele mai frumoase de cum

fusese înainte „căci Vasile Vodă (Vasile Lupu) le făcuse prea urâte şi ciudate, măcar că era bogat, iar Mihai Vodă sărac, şi le-a făcut frumoase, cum se văd azi”, spune Niculai Muşte în foarte interesanta lui cronică.

În aceste curţi reînnoite şi bogate îşi petrecu Ana Racoviţă ultimii ani de Doamnă, crescându-şi copiii cu o deosebită dragoste de mamă şi logodindu-şi fiul, pe Mihalache, probabil, cu fata voievodului vecin, Nicolae Mavrocordat. Însă tocmai de la acesta trebui să le vie pieirea lor. Nişte boieri refugiaţi în Iaşi de răul persecuţilor lui Mavrocordat – care a fost de altfel un domn luminat, după cum vom vedea mai jos – au pârât pe voievodul lor lui Mihai Racoviţă, care i-a ascultat, pese-mite, cu prea multă bunăvoinţă, căci Mavrocordat prinse deodată o neîmpăcată ură împotriva vecinului şi viitorului său cuscru, rupse logodna f icei lui, şi pârî pe domnul Moldovei la Poartă. Pârile acestea, sprijinite de multe pungi de aur, îşi făcură efectul. La 25 Septembrie 1726 sosi capugiul la Iaşi cu ordinul de mazilire, şi pentru a treia oară apucă Vodă Mihai cu întreaga familie calea exilului.

Acolo în Stambul, îşi mărită probabil doamna Ana fetele, pe Ecaterina cu Scarlaţ Ghica, cel care va fi domn şi el, şi pe Ruxanda cu Grigore Kostake-Negel, precum şi pe fiii ei, despre care vom vorbi în volumul viitor.

Viaţa ce-a dus-o mai departe, nund mai este cunoscută. Când, trei ani mai târziu, în 1730, Vodă Mihai căpătă domnia Munteniei, în care rămase numai un an, doamna, care avea acum vreo 50 de ani, se va fi dus cu soţul ei la Bucureşti. Însă de sigur că la a doua domnie a lui Racoviţă în Muntenia (1741 – 44) – era acum pentru a cincea oară domn – Ana Doamna nu mai trăia, căci altfel ar fi pomenit-o cronicarii, ei cari s-au priceput să spună de ea acele lucruri frumoase şi duioase, pe care le-am arătat mai sus, şi cu care se mai întinereşte puţin posomorâtul trecut al Istoriei!

Cu aceasta, închei primul volum al scrierii de faţă. În cel ce va urma, vom vorbi despre Doamnele şi Domniţele

din epoca fanariotă – aproape toate streine de neamul nostru – apoi de acele din epoca renaşterei, femeile şi fetele Domnilor pământeni, şi vom încheia cu viaţa celei dintâi Doamne a Moldovei şi Munteniei unite sub un singur sceptru, Doamna României, Elena Cuza.

* * *

CUPRINSUL

Prefaţă de D. Prof. N. Iorga 9
Cap. I Lupta pentru catolicism 11
Cap. II Primele Doamne ale Munteniei şi ale Moldovei.
Doamna Clara a lui Alexandru Basarab 17
Cap. III Muşata şi nevestele lui Alexandru cel Bun... 25
Cap. IV Doamna Marinca a lui Ilie Vodă 31
Cap. V Familia lui Ştefan cel Mare 39
Cap. VI Doamnele muntene din veacul al XV-a Doamna
Ruxanda a lui Bogdan Vodă 49
Cap. VII Doamna şi Domniţele lui Neagoi Basarab... 57
Cap. VIII Doamna Elena a lui Petru Rareş 67
Cap. IX Doamna Ruxandra a lui Lupuşneanu 77
Cap. X Doamna Kiajna a lui Mircea Ciobanul 85
Cap, XI Doamna Ecaterina a lui Alexandru Voievod... 99
Cap. XII Doamnele Maria şi Irina ale lui Petre Şchiopul. 115
Cap, XIII Ultimele Doamne din veacul al XVI-a. Doamna
Maria lui Iancu Sasu şi Idila din Veneţia... 123
Cap. XIV Familia lui Mihai Viteazul 137
Cap. XV Doamna Elizabeta Movilă 153
Cap. XVI Domniţele Movileştilor (Principesa Catrina Coreki.
Contesa Maria Potocki, Ducesa Regina Wisznowiecki, Contesa Ana Potocki) 183
Cap. XVII Doamnele şi Domniţele lui Radu Vodă

Şerban... 201
Cap. XVIII Familia Voievodului Radu Mihnea 215
Cap. XLX Doamnele Elena a lui Matei Basarab 232
Cap. XX Doamnele Tudosca şi Ecaterina ale lui Vasile Lupu 248
Cap. XXI Domniţele lui Vasile Lupu (Domniţa fără nume.
Principesa Maria Radziwiłł, Domniţa Ruxanda). 273
Cap. XXII Doamna Safta a lui Gheorghe Ştefan şi Principesa
Mihailowa 305
Cap. XXIII Doamna Maria Ghica 31T
Cap. XXIV Doamna Dafina Dabija 353
Cap. XXV Doamna Anastasia Duca 361
Cap. XXVI Doamna Maria Cantacuzino şi soacra ei Uânca. 387
Cap. XXVII Doamne Moldovene la sfârşitul veacului al 17-lea 403
Cap. XXVIII Tragedia Brâncovenilor 417
Cap. XXIX Doamna Păuna Cantacuzino şi fiii ei 447
Cap. XXX Familia lui Dimitrie Cantemir 468
Cap. XXXI Doamna Ana Racoviţă 499.
* * *
LISTA DOMNILOR ŞI A DOAMNELOR
ŢÂREI ROMANEŞTI ŞI ŢÂREI MOLDOVEI
— Seneslau 1247. Tugomir 1290 – 1310. Basarab I c. 1310 – 1340. Marghita. Alexandru I, 1340 – 1364. Maria, Clara.
Vladislav 1, 1364 – 1374. fata lui Ştefan, regele Bosniei.
Radul I, între 1374 şi 1385. Ana, Calinichia.
Dan I, 1385 – 1386. Miliţa, fiica regelui Serbiei. Mircea cel Bătrân, 1386 – 1418. Mara.
Mihail I, 1418 – 1421.
Vlad Pleşuvul, 1421 – 22. Dan II, 1422 – 1424. Vlad Pleşuvul, a doua oară, 1424 – 1427.
Dan II, a doua oară, 1427 – 1431. Alexandru II, (Aldea), 1431 – 1433. Vlad I Dracul, 1433 – 1446. Maria.

Dan III (Danciul), 1446 – 1448. Maria.
Basarab II, (Cel Bun), între 1448 şi 1451.
Vladislav II (ot Cosova), 1451 – 1456.
Bogdan I, 1359 – 1365. Maria.
Latsco, 1365 – 1373. Ana.
Iurg Koriatovici II, (?) 1373 – 1375. Anfistfisifl Petru I Muşat, 1375 – 1391.
Roman I, 1391 – 1394. Anastasia. Ştefan I, 1394 – 1400. Iuga, 1400.
Alexandru I cel Bun, 1400 – 1433. Ana (Neacşa), Ringala, Marina.
Ilie (Iliaş) I, 1433. Marinca. Ştefan II, 1433 – 1435. Maria. Ilie I, 1435 – 1443. Ştefan II, singur, 1443 – 1447. Roman II, 1447 – 1448. Bogdan II, 1449 – 1451. Maria Oltea. Alexandru II (Alexandrei), 1499 şi 1452 – 55. neînsurat.
Petru III Aron, 1451 – 1452. Sora lui
Ion Corvin de Huniadi. Alexandru II, a doua oară, 1452
1455.
Petru III Aron, a doua oară, 1454 – 1457.
Vlad II Ţepeş, 1456 – 1462. Elena Corvin.
Radul III cel Frumos, 1462 – 1474.
Maria Despina. Basarab III Laiotă, 1474 – 1476. Fata lui Sinadin Capitonov. Vlad II Ţepeş, a doua oară, 1476. Basarab III Laiotă, a doua oară.
1476 – 1477. Basarab IV cel Tânăr (Ţepeluş), 1477 — 1481.
Vlad III Călugărul, 1481 – 1496. Maria, Rada.
Radul IV (zis «cel Mare»), 1496 – 1508. Cătălina.
Mihnea I cel Rău, 1508 – 1510. Smaranda, Voica.
Vlad IV cel Tânăr (Vlădut). 1510 – 1512. Anca.
Basarab V Neagoe, 1512 – 1521. Milita Despina.
Teodosie, 1521 – 1522. Neînsurat.
Radul V de la Afumaţi, 1522 – 1529. Ruxanda.
Moise, 1529 – 1530. Ruxanda.
Vlad V (Înecatul), 1530 – 1532. Ana.
Vlad VI Vintilă 1532 – 1535. Rada.

Radul VI Paisie, 1535 – 1545. Ruxanda (?)
Mircea II Ciobanul, 1545 – 1553. Kiajna.
Petru I (Petraşcu) cel Bun, 1554
1558. Voica. Mircea II, Ciobanul, a doua oară.
1558 – 1559. Petru II, (Cel Tânăr) 1559 – 1568.
Elena Kerepovici.
Alexandru III, 1568 – 1577. Ecaterina Salvaresi.
Mihnea II Turcitul, 1577 – 1583. Neaga.
Ştefan III cel Mare, 1457 – 1504. Mă-ruşca (?), Evdochia din Kiev, Maria din Mangop, Maria-Voichiţa.
Bogdan III cel Orb, 1504 – 1517. Ruxanda.
Ştefan IV cel Tânăr (Ştefăniţă), 1517 – 1527. Stana.
Petru IV Rareş, 1527 – 1538. Elena.
Ştefan V Lăcustă, 1538 – 1540. Neînsurat.
Alexandru III Cornea, 1540 – 1541. Petru IV Rareş, a doua oară, 1541 – 1546.
Ilie (Iliaş) II, 1546 – 1551. Neînsurat. Ştefan VI Rareş, 1551 – 1552. Alexandru IV Lăpuşneanu, 1552 – 1561. Ruxanda.
Ioan Despot, 1561 – 1563. Neînsurat. *).
Ştefan Tomşa 1, 1563 – 1564. Axintia. Alexandru IV Lăpuşneanu, a doua oară, 1564 – 1568. Bogdan IV, 1568 – 1572. Neînsurat.
Ion I cel Cumplit, 1572 – 1574. Maria Rostovska, Maria Huru.
Petru V Şchiopul, 1574 – 1579. Maria Amirali, Irina Botezată.
Ionii (Iancu) Sasul, 1579 – 1582. Maria Paleologul.
Petru III Cercel, 1583 – 1685 Stana.
Mihnea II Turcitul, a doua oară, 1585 – 1591.
Ştefan I Surdul (Muşatin), 1591 – 1592. Fata lui Andronic Cantacuzino.
Alexandru IV cel Rău (Muşatin).
1592 – 1593. Mihail II (Mihai) Viteazul, 1593
1601. Stanca.
Petru V Şchiopul, a doua oară, 1582 – 1591.
Aron Tiranul, 1591 – 1592. Fata lui
Andronic Cantacuzino. Petru Cazacul, 1592. Aron

Tiranul, a doua oară, 1692
1595.
Ştefan VII Răsvan, 1595. Neînsurat. Ieremie Movila, 1595 – 1600. Elizabeta din Lozna.
Mihai Viteazul, Domn al ţărilor unite, 1600.
Simion Movila, 1600 – 1602. Marghita.
Radul VII Şerban, 1602 – 1611. Elena din Mărgineni.
Radul VIII Mihnea, 1611 – 1616. Arghira.
Alexandru V Iliaş (Muşatin), 1616
— 1618. Elena. Gavril Movila, 1618 – 1620. Elizabeta Zalyoni.
Radul VIII Mihnea, a doua oară, 1620 – 1623.
Alexandru VI (Coconul), 1623 – 1627.
Ruxanda. Alexandru V Iliaş, a doua oară, 1627
— 1629.
Leon Tomşa, 1629 – 1632.
Matei Basarab, 1632 – 1654. Elena Năsturel Herescu.
Constantin I Şerban, 1654 – 1658. Elena, Bălaşa, Nedelca (Domnica). Mihnea III Radul, 1658 – 1659.
Ieremie Movila, a doua oară, 1600 – 1606.
Simion Movila, 1606 – 1607. Marghita.
Mihai Movila, 1607. Neînsurat. Constantin Movila, 1607 – 1611. Neînsurat.
Ştefan Tomşa II (fiul lui Ştefan Tomşa 1), 1611 – 1615.
Alexandru Movila, 1615 – 1616. Neînsurat.
Radul (VIII) Mihnea, 1616 – 1619. Arghira.
Gaspar Graţiani, 1619 – 1620. Neînsurat.
Alexandru V Iliaş, 1620 – 1621. Elena.
Ştefan Tomşa II, a doua oară, 1621
— 1623. Ginevre, Elena. Radul (VIU) Mihnea, a doua oară.
1623 – 1626. Miron Barnovschi, 1626 – 1629.
Artemia Vartic, Fata castelanului de Oamenitz (?), Fata lui Radu
Mihnea Vodă (?). Alexandru VI Radul (Coconul), 1629
— 1630. Ruxanda. Moise Movila, 1630 – 1631. Alexandru V Iliaş, a doua oară.

1631 – 1633. Miron Barnovschi, a doua oară.
1633.
Moise Moghilă, a doua oară, 1633 – 1634.
Vasile Lupul, 1634 – 1653. Tudora, Bucioc, Ecaterina Circazian.
Gheorghe Ştefan, 1653 – 1658. Safta Boul.
Gheorghe Ghica, 1658 – 1669. Caterina.
Constantin (I) Şerban, 1659 şi 1661 (vezi Muntenia).
Gheorghe Ghica, 1659 – 1660. Caterina.
Grigore Gheorghe Ghica, 1660
1664. Maria Sturza. Radul Leon, 1664 – 1669. Victoria.
Antonie din Popeşti, 1669 – 1672. Ilinca Mavrodin, Dancea, Ana.
Grigore Gheorghe Ghica, a doua oară, 1672 – 1674.
Gheorghe Duca, 1674 – 1678. Anastasia Buhuş.
Şerban Cantacuzino, 1678 – 1688. Maria Golescu Leordeanu, Maria Gheţea.
Constantin Brâncoveanu, 1688 – 1714 Maria.
Ştefan II Cantacuzino, 1714 – 1716. Păuna Grecianu.
Nicolae Mavrocordat, 1716. (Vezi Moldova).
Ion Mavrocordat, 1716 – 1719. Zamfira Guliano.
Ştefan Lupul, 1659 – 1661. Netnsurat.
Eustraţie Dabija, 1661 – 1665. Dafina Jora.
Gheorghe Duca, 1665 – 1666. Ana
stasia Buhuş. Iliaş III Alexandru, 1666 – 1668. O
Cantacuzino. Gheorghe Duca, a doua oară, 1668
1672.
Ştefan Petriceicu, 1672 – 1674. Maria Catargi.
Dumitrie (Dumitraşcu) Cantacuzino.
1674 – 1675. Ruxanda. Antonie Ruset, 1675 – 1678. Zoe. Gheorghe Duca, a treia oară, 1678
— 1683.
Ştefan Petriceicu, a doua oară, 1683 – 1684.
Dimitrie Cantacuzino, a doua oară.
1684 – 1685. Constantin Cantemir, 1685 – 1693.
Anastasia, nepoată Ghicăi Vodă.
Ruxanda Gane, Ana Bantăş. Dimitrie Cantemir, 1693.

(Vezi mai jos).

Constantin Duca, 1693 – 1695. Maria Brâncovanu. Antioh Cantemir, 1695

— 1700. Catrina Ceaurul. Constantin Duca, a doua oară, 1700

— 1703.

Mihail Racoviţă, 1703 – 1705. Safta Cantemir, Ana Dediu Codreanu.

Antioh Cantemir, a doua oară, 1705 – 1707.

Mihail Racoviţă, a doua oară, 1707 – 1709.

Nicolae Mavrocordat, 1709 – 1710. Casandra Cantacuzino, Pulcheria Ciuki, Smaranda Sta-vropoleos.

Dimitrie Cantemir, a doua oară.

1710 – 1711. Casandra Cantacuzino Anastasia Trubetzkoi.

Nicolae Mavrocordat, a doua oară.

1711 – 1715.

Mihail Racoviţă, a treia oară. 1715 – 1726.

INDICELE ALFABETIC

A

ABAZĂ Ilie... p. 507.

ABAZA Paşa din Silistra... p. 241, 243, 245, 259, 266.

ADERSBACH... p. 306.

ADORNO Fabrizio, soţul Mărioarei Vallarga... p. 104.

ADORNO Mărioara, sora Doamnei Ecaterina... p. 104, 106, 109, 110, 112, 116.

AHMED Bey din Tighina p. 163.

AHMED Kiemani... p. 490.

AHMED Paşa... p. 387.

ACHMED I Sultanul, fiul lui Mohamed III (1603 – 1617). p. 139.

ACHMED III, fiul lui Mohamed IV (1703 – 1730) ... p. 496.

ALEP Paul însoţitorul Patriarhului Macarie în ţările noastre prin 1650. Autorul unor descrieri a Principatelor... p. 244, 249, 272, 27 o-76, 282, 283, 369.

ALEXANDRA, fiica lui Mircea Ciobanul şi a Doamnei Kiajna, măritată cu Gheorghe Cămăraşul... p. 101.

ALEXANDRU din Vidin, Ţarul Bulgariei, ginerele lui Basarab cel Mare... p. 16.

ALEXANDRU I (1501 – 1506) regele Poloniei... p. 55.

ALEXANDRU Domnul Moldovei 1449; 1452 – 55; fiul lui Ilie Vodă şi al Marincăi Oligman-dovici. Neînsurat... p. 33.34.

ALEXANDRU, Domnul Munteniei (1568 – 77 i, fiu lui Mircea, nepot lui Mihnea cel Rău, însurat cu *Ecaterina Salvarezi*... p. 88, 103 – 108.

ALEXANDRU, fiul lui Iancu Sasu şi al Doamnei Maria... p. 133.

ALEXANDRU nepotul lui Vasile Lupu, omorât de Gheorghe Ştefan... p. 279, 305.

ALEXANDRU CEL BUN Domnul Moldovei 1400 – 1433, fiul lui Roman v. v. şi al Anastasiei, însurat 1 cu *Neacşa* (Ana), (contestat) 2. cu *Ringala*, vara regelui Vladislav al Poloniei, prima soţie a Ducelui de Mazonias; 3. cu *Marina*, *fata* lui Marin, p. 22 – 29, 70.

ALEXANDRU Coconul, Domnul Munteniei, 1623 – 27, fiul lui Radu Mihnea şi al Doamnei Arghira, însurat cu *Ruxanda* fiica lui Scarlatos (Scarlat Beglizzi, zis Saigiul) din Constantinopol, p. 228, 230 – 36.

ALEXANDRU COMNEN din Mangup... p. 42.

ALEXANDRU Cornea v. v. Domnul Moldovei 1540 – 41, fiul lui Bogdan Orbul, şi a nevestei lui Cornea... p. 56.

ALEXANDRU Ilieş, fiul natural al lui Ilieş Vodă Turcitul, Domnul Munteniei (1616 – 1618 şi 1627 – 29), Domnul Moldovei (1620 – 22 şi 1631 – 33) însurat cu *Elena* p. 183, 230 – 31, 237, 258 – 59.

ALEXANDRU Lăpuşneanu Domnul Moldovei 1552 – 61 şi 156468, fiul lui Bogdan Vodă Orbul şi al Anastasiei din Lăpuşna. Însurat cu Domniţa *Ruxanda*, fata lui Petru Rareş şi a Doamnei Elena... p. 55, 76, 8285, 127.

ALEXANDRU-NICOLAE Basarab

Domnul Ţării Româneşti 133064, fiul lui Basarabă cel Mare şi al Marghitei, însurat 1 cu *Maria* 2. cu *Clara*, contesă Dobocka p. 16, 17, 18, 19.

ALEXANDRU (Săndrel) fiul lui Ştefan cel Mare şi al

Maruscăi t la Constantinopol 1496. p. 38.
45, 69 – 70.
ALI PAŞA... p. 379, 450 – 51, 462, 468, 471.
AMIRALI MARTA (perotă) Doamna lui Petru Vodă Şchiopul, p. 103, 119 – 126.
ANA Doamna lui Radu cel Mare (zis Radu Negru), prima soţie p. 16.
ANA nevasta lui Straşimir, ţarul Bulgariei, fata lui Alexandru-Nico-lae v. v. şi a Doamnei Clara p. 18, 19.
ANA Doamna lui Basarab cel Tânăr v. v... p. 53.
ANA vezi Neacşa.
ANA a treia nevastă a lui Constantin Vodă Cantemir. Vezi Bantaş.
ANA împărăteasa Rusiei, p. 483.
ANASTASIA tiica lui Laţco Voievod, soţia lui Iuga Coriatovici. p. 21, 22.
ANASTASIA Doamna lui Roman Muşat v. v., fiica Anastasiei şi a lui Iuga Coriatovici, mama lui Alexandru cel Bun... p. 22.
ANASTASIA din Lăpuşna, ibovnica lui Bogdan Vodă Orbul, mama lui Alexandru Lăpuşneanu... p. 82.
ANASTASIE Episcop sub P. Rareş p. 72.
ANASTASIE vistiernicul lui Duca Vodă... p. 401.
ANCA nevasta lui Uroş, regele Sârbiei, fiica lui Alexandru Nicolae v. v... p. 19.
ANCA din Coeni, bunica lui Radu Vodă Şerban... p. 208.
ANCA fiica lui Mircea Ciobanul şi a Doamnei Kiajna, măritată cu banul Neagoe... p. 93.
ANCA Doamna lui Anton Vodă din Popeşti... p. 406.
ANCUŢA Domnita, fiica lui Radu Şerban şi a Doamnei Elena, măritată cu Nicolae Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul... p. 152, 172, 205, 208.220, 248. ANDREI, hatman în Moldova p, 123 124.
ANDREI Voievodul Ardealului 1342 p. 13.
ANDREI Oligmandovici vezi Olig-mandovici.
ANGHEL comisul... p. 216.
ANGEL1, profesor de muzică a lui Dumitru

Cantemir… p. 490.
ANGLEBERT Dm, iubita lui Antioh D. Cantemir… p. 50.
ANGOULEME ducele d-… p. 190.
ANTOHI, cămăraş şi soţia sa Ecaterina… p. 508 – 509, 517.
ANTON DIN POPEŞTI Domnul Munteniei 1669 – 1672 fiul lui Mihai ot Târşor. Însurat 1. cu *Ilinca Mavrodin* din Măneşti, 2. cu *Dancea* şi 3. cu *Anca*. Numai aceasta din urmă a fost Doamnă… p. 360 – 62, 406, 436, 436.
ANTONIE, ieromonah… p. 323.
APARFI Principele Ardealului… p. 342, 351 – 54, 396.
APRAXIN Generalul lui Petru cel Mare… p. 514.
ARBORE LUCA portarul Sucevei, vei hatman, epitropul lui Ştefăniţă, Domnul Moldovei, tăiat de el în anul 1524… p. 63, 65.
ARBORE Nichitn fiul lui Luca Arbore f 1524… p. 65.
ARBORE Toader fiul lui Luca Arbore t 1524… p. 65.
ARGHIRA Doamna lui Radu Vodă Mihnea… p. 226, 228, 229335.
ARHIPOAIA ANIŢA iubita lui Du-mitraşcu Vodă Cantacuzino. p. 422 – 23.
ARISTIDE IORDACHI vei uşier p. 507.
ARON Vodă, Domnul Moldovei (1591 – 92), însurat cu tata lui Andronic Cantacuzino. p. 130.
ASSAN Ion I (Ioniţă, sau Kaloian), Împăratul Româno – Bulgarilor 1197 – 1207… p. 9.
ASSAN Ion N-a, fiul precedentului „împăratul Româno – Bulgarilor 1218 – 1241… p. 10.
ATANASIE, Egumen de Galata, p. 123.
AVRAM, boier moldovean, p. 94. AZARIE, cronicar moldovean p. 120. AXINTIA (vezi Ştefan Tamja I).
B
BADEN Prinţul de (General) Ministrul lui Leopold I împăratul Germaniei… p. 410 – 11.
BĂJESCU Ileana, fiica lui Mareş Băjescu, măritată cu Pârvu Cantacuzino… p. 346.
BĂJESCU Mareş… p. 346.

BALABAN Alexie, negustor în Moldova şi în Polonia, prietenul lui Duca Vodă (albanez), p. 400, 402.
BĂLĂCEANU Badea, zis Uşurelul p. 409.
BĂLĂCEANU Aga Const. fiul lui Badea zis Uşurelul, însurat cu Maria Cantacuzino... p. 409 – 11.
BĂLĂCEANU Maria, vezi Maria Cantacuzino.
BĂLAŞA Doamna, soţia lui Constantin Şerban Voievod, Domnul Munteniei... p. 332.
BALASACHE, boer grec... p. 359 – 60.
BĂLEANU Gheorghe, vornic... p. 343, 361, 365, 382, 408, 467.
BĂLEANU Grigore, însurat cu Smaranda Cantacuzino... p. 408409, 444.
BĂLEANU Maria, fiica lui Nicolae Brâncoveanu... p. 465.
BALICĂ Isac, boer moldavean. p. 160, 177.
BALICĂ Melentie, hatman... p. 160, 165, 177.
BALŞ Aniţa, nevasta lui Constantin Brâncoveanu... p. 443, 465.
BALŞ Gheorghe, pârcălab de Hotin p. 177.
BALŞ Ioniţii, marele vornic din Moldova, tatăl Aniţei Brâncoveanu... p. 443.
BALŞ Todiriţă, vei logofăt al Moldovei, baş boer, s. XIX-a p.
BALTAZI Mehmed, marele vizir (1711) ... p. 449.
BANAR Ion, căpitan. Refugiat în Rusia împreuua cudumitruvodă Cantemir în anul 1711... p. 507.
BANDINI, preot italian, călător, autorul unei descrieri a ţărilor noastre... p. 26.
BANTĂŞ Ana, a treia nevastă a lui Constantin Cantemir, voievod, mama lui Dumitru şi a lui Antioh Vodă. (Vezi Cantemir).
BANTAŞ Niculae... p. 506.
BANTĂŞ-Kamenski, vezi Kamenski.
BĂRBAT, fratele lui Lytuon, voievodul Olteniei... p. 12.
BĂRCAN Stolnicul... p. 216, 227.
BĂRCĂNEASA Enea... p. 439.

BARBOVSKI Teodosie, duhovnicul lui Petru Şchiopul... p 124.
BARCSAI Acaţiu, Principele Transilvaniei... p. 288 – 89.
BARET, membru în Parlamentul din Paris. În 1620 publică la Paris memoriile lui Charles de Joppecourt, relative la luptele Movileştilor... p. 190.
BARNOWSKI DUMITRU, tatăl lui Miron Vodă... p. 205.
BARNOWSKI Elena, mama lui Miron Vodă Barnowski... p. 205
BARNOWSKI Miron Vodă, Domnul Moldovei (1626 – 29) însurat cu 1) *Artemia Vartic*, 2) o polonă, 3) fata lui Radu-Mihnea v. v... p. 170, 205, 235, 236, 259 – 60, 265.
BĂRBOI, vornicul, boer moldovean p. 177.
BARSI Niccolò da Lucca, călugăr italian care publică amintirile sale din Crimeea. p. 269 – 272.
BARSONY Gheorghe, Episcopul de Oradeea Mare... p. 355.
BASARAB Anghelina, fata lui Neagoe Basarab v. v. şi a Doamnei Despina. Moartă copilă, p. 62.
BASARAB Caterina, fiica mijlocie a lui Radu Vodă şi a Doamnei Arghira, măritată cu Moise Movilă, (vezi Movilă Catrina).
BASARABĂ cel Mare, Domnul Ţării Româneşti, 1301 – 1330, urmaşul (poate fiul) lui Tucomir v v., însurat cu *Marghita*. p. 12, 15, 16.
BASARAB cel Bătrân (Laiotă), Domnul Munteniei 1474 – 76; 14761477... p. 53.
BASARAB cel Tânăr sau Ţepeluş Vodă, Domnul Munteniei 14771482, însurat cu *Ana*... p. 53, 60.
BASARAB Constantin Şerban, Domnul Munteniei 1654 – 1658, fiu natural al lui Radu Vodă Şerban însurat cu *Bălaşa*... p. 221, 249, 250, 252 – 53, 279, 280, 329 – 32 336.
BASARAB Ion, fiul lui Neagoe Basarab, v. v. şi al Doamnei Despina. Mort copil... p, 62.
BASARAB Laiotă, vezi Basarab cel Bătrân.

— BASARAB Mihnea (alias Mehmed Bey) fiul lui Alexandru v. v. şi al Doamnei Ecaterinei, Domnul Ţării Româneşti 1577 – 83; 1585 – 91, însurat cu *Neaga*, turcit... p. 108 – 118.

— BASARAB Neagoe v. v. vezi Neagoe Basarab.

BASARAB Petre fiul lui Neagoe Basarab v. v. şi al Doamnei Despinei. Mort copil... p. 62

BASARAB Radu-Milinea fiul lui Mihnea Vodă şi al ibovnicei sale Voica. Domnul Munteniei şi al Moldovei. Căsătorit cu Arghira. Mort în 1626. p. 223 – 34.

BASARAB Theodosie v. v. Domnul Munteniei 1521 – 22, fiul lui Neagoe Basarab v. v. şi al Doamnei Despinei. Neînsurat, p. 63.

BASSI Cassap Aga Osman. p. 477.

BASTA Generalul... p. 148, 209, 212, 217.

BATHORY Andrei, cardinalul, p. 162.

BATHORY Gavril nepotul de fiu al lui Ştefan, fostul rege al Poloniei. Principele Ardealului, p. 213 214 215 226.

BATHORY ion, Voievodul Ardealului... p. 107.

BATHORY Sigismund. Principele Ardealului... p. 130, 147, 153, 165, 209.

BATHORY Ştefan Regele Poloniei... p 132, 213, 299. BAUER general rus... p. 504

BAYREUTH Wilhelmine Mark-grafă, sora lui Frederic cel mare p. 502, 504.

BECTEŞ-Paşa (1603) ... p. 210.

BEGLIZZI Scarlat, zis Saigiul, (Scarlatos) grec, furnizorul curţii Imperiale, tatăl Ruxandrei Mavrocordat... p. 230 – 32.

BEG-Mârza... p. 490.

BELA IV-lea, regele Ungariei, p. 10.

BERHOLTZ Ducele... p. 513. BETHLEN Christiana... p. 247. BIBESCU Gheorghe Vodă. p. 230. BELDIMAN, boer moldovean, p. 178.

BLAISEL Marchizul de Soţul uneia din fetele lui Radu Cantacuzino... p. 483.

BOCSKAY Ştefan... p. 212.

BOER Ştefan, pisarul ungur al lui Eremia Movilă... p.

173.
BOGDAN Vodă Voievod de Maramureş, conte de Ugoci, apoi Domnul Moldovei 1359 – 65, fiul lui Ştefan. Însurat cu *Maria* pag. 11, 13, 14, 20, 21.23, 24.
BOGDAN II Muşat, Domnul Moldovei 1449 – 51, fiul lui Alexandru cel Bun şi tatăl lui Ştefan cel Mare... p. 33, 34, 37 – 38, 44.
BOGDAN fiul lui Ştefan cel Mare şi al Evdochiei f 1479... p. 45, 54 – 58.
BOGDAN Vodă (Orbul), Domnul Moldovei 1504 – 1517, fiul lui Ştefan cel Mare şi al Doamnei Voichiţei, însurat cu *Ruxanda* Basarab, fata lui Mihnea Vodă cel Rău, Domnul Munteniei şi a Doamnei Smaranda... p. 45, 46, 54 – 58, 59, 63, 67, 500.
BOGDAN Vodă Lăpuşneanu Domnul Moldovei 1568 – 1572. p. 55, 80, 84 – 86.
BOGDAN, fiul lui Iancu Sasul şi al Doamnei Maria, turcit... p. 132 – 139.
BOGDAN Gheorghijă jignicerul.
p. 388, 425. BOGDAN Lupu, fiul lui Gheorghe
Bogdan, ginerele lui Const. Vodă
Cantemir... pag. 425, 427.
431 – 32, 492, 524.
BOGDAN Ruxandra, fata lui Constantin Cantemir şi a Ruxandrei Gane, nevasta lui Lupu Bogdan, pag 425.
BOLDORFER Toma, din Bistriţa, pag. 72, 74.
BOLEA Petre, ghiduşul lui Petre Şchiopul... p. 124, 217.
BORISIO Marc-Antonio, dragomanul Veneţiei la Stambul. p. 206.
BOROŞ Ion... p. 298.
BOU ŞTEFAN, fratele Doamnei Safia, ginerele lui Ştefan Tomşa II Vodă... p. 318.
BOU DRAGOŞ, vornicul lui Ştefan cel Mare... p. 318.
BOU Toader, vistiernic, tatăl Doamnei Safta a lui Gheorghe Ştefan v. v... p. 178, 318 323.
BOZIENI Calotă ot, primul soţ a Calei Brâncoveanu.
BRĂESCU Dumitra, boer Moldovean... p. 205.

BRĂESCU Gavril id... 205.
BRĂESCU Gaâiţa, fiica lui Eremia Vodă Movilă... p. 205.
BRĂESCU Ştefan... p. 205, 393.
BRAHĂ Constantin, căpitan de Darabani... p. 507.
BRĂILOI Barbu, boer muntean, p. 410.
BRĂNCOVEANU Ancuta, fiică lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, soţia lui Niculai Rosetti, (1704) ... p. 444, 459, 461.
BRÂNCOVEANU Bălaşa fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, soţia lui Manolachi Lambrino (1708). p. 444, 451, 458 – 59, 461, 465.
BRÂNCOVEANU Barbn fratele lui Matei Basarab.
BRÂNCOVEANU Calea soră cu Matei Basarab. Măritată cu Calotă ot Bozieni şi pe urmă cu Gorgan Golescu.
BRÂNCOVEANU Constantin Domnul Munteniei 1688 – 1714, fiul lui Preda Brâncoveanu, însurat cu Maria, nepoată de fiu a lui Anton Vodă din Popeşti, pag. 60, 384, 387, 409 – 12, 428 – 29, 431, 435 – 65, 468 – 69, 472.
BRÂNCOVEANU Constantin fiul lui Const. Vodă Brâncoveanu şi al Doamnei Maria. Însurat cu Aniţa Balş ţ 1714... p. 443, 458 – 60.
BRÂNCOVEANU Constantin fiul lui Constantin Brâncoveanu şi al Aniţei Balş. Însurat cu Maria Coslogeanu... p. 461, 463 – 65.
BRÂNCOVEANU Elenca fiica lui Const. Voda Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, soţia lui Scarlat Mavrocordat... p. 444, 465.
BRÂNCOVEANU Grigori fiul lui Niculae Brâncoveanu, însurat cu Elizabeta Balş 1833. Ultimul Brâncoveanu. El adoptează pe Zoe Mavrocordat, nepoată de soră a nevestei lui. Aceasta Zoe devine Doamna lui Gheorghe Bibescu Voda, iar fiul lor Grigore (1827 – 1836) ia numele de Brâncoveanu... p. 465.
BRÂNCOVEANU Manoil fiul lui Constantin Brâncoveanu şi al Mariei Coslogeanu, însurat cu Zoiţa Sturdza... p. 465.

BRÂNCOVEANU Maria, Doamna lui Const. Brâncoveanu v. v., nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti. p. 428 – 29, 436 – 65.

BRÂNCOVEANU Maria fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, Doamna lui Constantin Duca Voievod... p. 427 – 30, 444.

BRÂNCOVEANU Matei fiul lui Const. Vodă Brâncoveanu jl714. p. 443, 458 – 61.

BRÂNCOVEANU Nicolae fiul lui Const. Brâncoveanu şi al Mariei Coslogeanu, însurat de 3 ori; 1. Maria Văcărescu 2. Elena Moruzi şi 3. fiica lui Radu Făl-coianu... p. 465.

BRÂNCOVANU Papa (Matei) tatăl lui Constantin Vodă Brâncoveanu, omorât de Mihnea Radu. p. 436, 453.

BRÂNCOVEANU Preda, bunicul lui Const. Vodă Brâncoveanu, p. 332, 453.

BRÂNCOVEANU Radu fiul lui

Const. Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, logodnicul fiicei lui Antioh Cantemir fl714. p. 443, 458 – 60.

BRÂNCOVEANU Smaranda fiica lui Const. Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, soţia lui Băleanu (1712) ... p. 444.

BRÂNCOVEANU Safta fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria soţia lui Radu Creţulescu (1700). p. 444.

BRÂNCOVEANU Stanca fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, soţia lui Radu Beizade. fiul lui Ilieş Vodă Alexandru... p. 413, 451.

BRÂNCOVEANU Stanca, mama lui Const. v. v. Brâncoveanu, fata postelnicului Const. Cantacuzino... p. 436, 446 – 47.

BRÂNCOVEANU Ştefan fiul lui Const. Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria, soţul Bălaşei Cantacuzino f 1714... p. 443, 458 – 60.

BRANCOVICI Despina (vezi Despina-Miliţa Doamna). BRANCOVICI Elena (vezi Elena

Doamna). BRANCOVICI Maria, fiica lui Ion

Brancovici şi a Elenei Iaxici, măritată cu Ferd. Frangipani.
p. 61
BRANCOVICI Gheorghe I Despotul Sârbilor... p. 59, 61.
BRANCOVICI Gheorghe N-a nepot de fiu al precedentului. Mitropolit în Ţara Românească sub numele de Maxim... p. 59, 61, 63, 65.
BRANCOVICI ion regele Sârbilor, tatăl Doamnei Elena a lui Petru Rareş, Domnul Moldovei, şi al Doamnei Miliţa-Despina a lui Neagoi Basarab, Domnul Munteniei... p. 60, 61, 160.
BRANCOVICI Lazăr despotul Sârbilor.
BRANCOVICI Milita, fiica lui Lazăr al III-lea, nevasta lui Leo-tiard al III-lea de Tocco. p. 61.
BRANCOVICI Ştefan, fiul lui Gh. Despotul, tatăl Mitropolitului Maxim... p. 61.
BRANCOVICI Vuc regele Sârbiei, socrul lui Dan I v. v... p. 16
BRANDENBURG Friedrich-Wil-helm, Elector de... p. 324 – 28.
BUCIOC Alexandrina, fata lui Costea Bucioc şi a Candachiei Şoldan, măritată cu vei comisul Mălai, sora Doamnei Tudosca. p. 256.
BUCIOC Catrina, fata lui Costea Bucioc şi a Candachiei Şoldan, măritată cu Iordachi Cantacuzino, sora Doamnei Tudosca. p. 256, 521.
BUCIOC Costea vei. vornic, tatăl precedentelor şi al Doamnei Tu-doscăi a lui Vasile Lupu... p. 175, 186, 256, 257 – 58.
BUCIOC Ileana vara Doamnei Tudosca lui Vasile Lupu, nevasta cea dintâi a lui Dumitru Buhuş. p. 369.
BUCIOC Tudosca Doamna lui Vasile Lupu, fata vornicului Costea Bucioc şi a Candachiei Şoldan t 1639... p. 256 – 268, 283, 291.
BUCIUM jupăneasa... p. 393. BUHUŞ boer Moldovean... p. 507.
BUHUŞ Alexandru, hatman, fiul lui Dumitru Buhuş şi

al Ilenei Bucioc, cumnatul lui Gh. Duca Vodă, însurat cu Alexandra Ureche... p. 369, 372, 37 – 9, 388 396 – 97, 399, 424.

BUHUŞ Constantin însurat cu Maria Sturza, fiul lui Dumitru Buhuş şi al Ilienei Bucioc. p. 372.

BUHUŞ Dumitru însurat dintâi cu Ileana Bucioc cu care avu mai mulţi copii, apoi cu Dafina Jora cu care avu pe Anastasia, Doamna lui Gheorghe Duca v. v... p. 173, 369.

BUHUŞ Ion paharnic... p. 415, 492.

BUHUŞ Irina fiica lui Dumitru Buhuş şi al Ilenei Bucioc, măritată cu Manolache Ceaurul... p. 372.

BUHUŞ Lupaşcu fiul lui Dumitru Buhuş şi ai Hienei Bucioc, însurat cu Safta Cantacuzino. p. 372, 379.

BUHUŞ Nicolae fiul lui Dumitru Buhuş şi al Hienei Bucioc, însurat cu Anita Furtună... p. 305, 372, 415.

BUHUŞ Safta nevasta lui Constantin Cantacuzino, (al 3-lea fiu al marelui postelnic din Ţara Românească), mama lui Ştefan Vodă Cantacuzino.

BUICESCU Ion, tatăl lui Ducul p. 248.

BUICESCU Ducul, mare serdar (1650), însurat cu Dumitrana p. 248 – 50, 253, 288.329 – 30.

BUICESCU Mara, mama precedentului... p. 248.

BUICESCU Papa, fiiul lui Ducul Buicescu şi al Dumitranei... p. 249, 253.

BUICESCU Preda, fiul lui Ducu Buicescu şi al Dumitranei

BUZESCU Preda, ban. p. 152, 157.

BUZEASCA Preda, soţia lui Radu clucer... p. 149.

BUZEASCA Sima, Stolniceasa p. 152 – 158.

BUZESCU Radu, clucer... p. 149, 152 – 157.

BUZESCU Stroe, stolnic... p. 152157, 209.

C

CACAVELLA Ierernia, profesorul lui Dumitru Cantemir... p. 490, 492.

CALINICHIA Doamna lui Radu I cel Mare, a doua soţie... p. 16.

CALOMFIRESCU Radu, boer muntean... p. 153, 243.

CĂLŢUNA, mama lui Mircea, fiul lui Vlad Dracul v. v... p. 53.
CALVIN... p. 239.
CANANO Constantin, (Postelnic, zis Ciobanul) ... p. 394, 390 – 400.
CANANO Safta, fiica lui Constantin Ciobanu postelnicul, soţia lui Nicolae Buhuş... p. 394.
CANTACUZINO Alexandru, fiul lui Constantin Cantacuzino şi al Anei Şeremetev, t 1772... p. 483 – 85.
CANTACUZINO Andronic, fiul lui Mihai Şaitanoglu... p. 96, 97, 130, 330.
CANTACUZINO Avram, fiul lui Constantin Cantacuzino şi al Anei Şeremetev, f 1781... p. 483 – 85.
CANTACUZINO Bălaşa, fiica lui Şerban Vodă Cantacuzino şi a Doamnei Maria, soţia lui Grigore Vlasto... p. 412.
CANTACUZINO Bălaşa, nevasta lui Ştefan Brâncoveanu... p. 433.
CANTACUZINO Bella fiica lui Mihai Şaitanoglu, nevasta lui Las-caris Rosseto.
CANTACUZINO Casandra, fata Dumitraşcului Vodă şi a Doamnei Ruxanda, soţia lui Nicolae Mavrocordat.
CANTACUZINO Casandra, fiica lui Şerban Voda Cantacuzino şi a Doamnei Maria, soţia lui Dumitru Cantemir Voda, Domnul Moldovei 11713... p.412, 431 – 32, 493 – 510.
CANTACUZINO Constantin, postelnic. Favoritul lui Matei Basarab, însurat cu Domniţa Elena a lui Radu Vodă Şerban. Omorât la Snagov 1663. (Era tatăl lui Şerban Vodă Cantacuzino), p. 219, 279, 330 – 31, 332 – 333, 338 – 50.
CANTACUZINO Constantin stolnicul, al 3-a fiu al postelnicului însurat cu Safta Buhuş. Mort spânzurat la Stambul 1716. (Era tatăl lui Ştefan Vodă Cantacuzino)... p. 345, 256, 365 – 67, 381 – 84, 409, 415 – 16, 436, 437, 450, 456 – 57, 468, 470 – 75.
CANTACUZINO Constantin, fiul lui Ştefan Vodă Cantacuzino şi al Doamnei Păuna, însurat cu Ana Şeremetev. p. 474 – 85, 511.

CANTACUZINO-Deleanu Iordachi, însurat cu sora lui Mihai Vodă Racoviţă... p. 526.
CANTACUZINO Drăghici fiul mai mare al postelnicului Constantin, însurat cu fata lut Ducul Buicescul... p. 330, 338, 340, 345, 346 – 50, 413 – 14, 416.
CANTACUZINO Dumitraşcu fiul lui Mihai Cantacuzino, Domn al Moldovei în 1674 – 1675 şi în 1684 – 1685. p. 342, 368, 387, 422.
CANTACUZINO Dumitra, tatăl lui Mihai Şaitanoglu şi al lui Ion p. 96.
CANTACUZINO Dumitru, fiul lui
Andronic. CANTACUZINO Elena, fata lui
Dumitraşcu Vodă şi a Doamnei
Ruxanda, nevasta Doctorului
Duchi... p. 423. CANTACUZINO Gheorghe, fiul postelnicului Constantin... p.
362, 365, 381, 386, 415, 436.
44, 472.
CANTACUZINO Gheorghe, fiul lui Şerban Vodă Cantacuzino şi al Doamnei Maria, însurat cu Ruxanda Rosetti... p. 409 – 412, 476 – 77.
CANTACUZINO Gheorghe, vezi Cantacuzino Iordachi.
CANTACUZINO Gheorghe, (Iordachi), fiul lui Iordachi, nepot de fiu lui Andronic... p.214.
CANTACUZINO Uânca, fiica lui Vodă Radu-şerban, nevasta lui Constantin Cantacuzino postelnicul. (Mama lui Şerban Vodă Cantacuzino) ... p. 215, 218, 219, 340 – 31, 338, 350, 361, 36667, 381, 386, 413 – 14.
CANTACUZINO Uânca, fiica lui Şerban Vodă Cantacuzino şi a Doamnei Maria, soţia lui Istrati Urdăreanu... p. 412.
CANTACUZINO Iordachi, fiul lui Andronic, soţul Catrinei Bucioc... p. 256, 274 – 75, 287, 319 – 20, 330, 338.524.
CANTACUZINO Maria, Doamna lui Şerban Cantacuzino, fata lui Ghencea Rustea... p. 381, 405 – 413, 477, 505.

CANTACUZINO Maria, prima nevastă a lui Şerban Vodă Cantacuzino, fata lui Stroe Leordeanu… p. 344, 406.

CANTACUZINO Maria, fiica lui Şerban Vodă Cantacuzino şi a Doamnei Maria, soţia Agăi Constantin Bălăceanu… p. 409, 412.

CANTACUZINO Mihai, fiul postelnicului Constantin… p. 362, 382, 384, 409, 415 – 17, 437, 472.

CANTACUZINO Mihai Şaitanoglu, tatăl lui Andronic… p. 96, 97, 119, 142, 330.

CANTACUZINO Mihai, fiul lui Andronic Şaitanoglu. Tatăl lui Dumitraşcu… p. 96, 330.

CANTACUZINO Mihaiu Banul, autorul „Genealogiei Cantacuzinilor”… p. 347, 484 – 85.

CANTACUZINO Matei, fiul lui Constantin postelnicul… p. 362, 381, 386, 415.

CANTACUZINO Pârvu, fiul lui Drăghici Cantacuzino, însurat cu Ileana Băjescu… p. 346, 381, 383.

CANTACUZINO Păuna, Doamna, vezi Grecianu, (Păuna Doamna), p. 467 – 80.

CANTACUZINO Radu, fiul lui Ştefan Vodă Cantacuzino şi al Doamnei Păuna, însurat cu Elizabeta d-Estival… p. 474 – 83.

CANTACUZINO Ruxanda, nevata lui Dumitraşcu Vodă Cantacuzino… p. 422 – 23.

CANTACUZINO Safta, soţia lui Buhuş Lupaşcu, fiica lui Toma Cantacuzino… p. 379.

CANTACUZINO Şerban Vodă, Domnul Munteniei în 1673 – 88. Fiul postelnicului Constantin Cantacuzino şi al Ilincei, însurat 1. cu *Maria* Leordeanu 2. cu *Maria* Ghencea Rustea… p. 344, 345, 361 – 61, 366 – 67, 379403, 405 – 409, 413 – 419, 437, 496.

CANTACUZINO Smaranda. fiica lui Şerban Vodă Cantacuzino, soţia lui Grigore Băleanu… D. 408 – 409.

CANTACUZINO Stan ca, (vezi Brâncoveanu Stanca)

CANTACUZINO Ştefan Domnul Munteniei 1714 – 16, însurat cu *Păuna* Grecianu… p. 45657, 462, 467 – 75.

CANTACUZINO Vasile, vei spătar… p. 428.

CANTACUZINO Toma, fiul lui Andronic… p. 274 – 75,

279, 287, 288, 320, 330, 338, 374.

CANTACUZINO Toma spătarul, fiul lui Matei Cantacuzino... p. 448 – 49, 478, 603, 611.

CANTACUZINO – Paşcanii Elena, fiica lui Nicolae Brâncoveunu.

CANT ARINI... p. 230.

CANTEMIR Ana, (vezi Paladi).

CANTEMIR Ana, nevasta lui Cantemir Const. v. v., mama lui Dumitru şi Antioh. v. v. născută Bantaş... p. 425 – 26.

CANTEMIR Anastasia, vezi Trubeţcaia Anastasia.

CANTEMIR Antioh, Domnul Moldovei în 1695 – 1700 şi 1705 – 1707, fiul lui Constantin Cantemir şi al Anei Bantăş, Logodit cu Domnifa Maria Duca, sora lui Constantin Vodă, însurat cu *Catrina* Ceaurul... p. 426.

430 – 33, 490 – 94, 522.

CANTEMIR Antioh, fiul lui Dumitraşcu Vodă şi al Doamnei Casandra. Ambasador la Londra şi la Paris, scriitor rus t 1744, p. 487 – 89, 505, 510 – 11, 518 – 19.

CANTEMIR Casandra Doamna, (vezi Cantacuzino).

CANTEMIR Catrina Doamna, fata vel-logofătului Dumitraşcu Ceaurul, soţia lui Antioh Cantemir p... 431 – 33.

CANTEMIR Constantin, Domnul Moldovei în 1685 – 1693, tatăl lui Dumitru şi al lui Antioh Cantemir. Însurat 1) cu *Anastasia*, nepoata lui Grigore Vodă Ghica, 2) *Ruxanda* Gane, 3) *Ana* Bantăş... p. 314, 42426, 489.

CANTEMIR Constantin, fiul lui Antioh Vodă Cantemir... p. 433, 519 – 20.

CANTEMIR Constantin, fiul lui Dumitraşcu Vodă Cantemir şi ai Doamnei Casandra, însurat cu fiica prinţului Dumitru Galitzin... p. 506, 510, 516, 518 – 19.

CANTEMIR Dumitru Vodă, Domn al Moldovei 1710 – 1711, fiul lui Constantin Vodă Cantemir şi al Anei Bantăş. Însurat 1 cu *Casandra* Cantacuzino, a 2-a oară cu principesa *Anastasia* Trubetcaia... p. 426 – 27.

43132, 448, 487 – 520, 522 – 24.

CANTEMIR Dumitru, fiul lui An tioh Vodă Cantemir...

p. 433, 519 – 20.

CANTEMIR Elizabeta. fata lui Constantin Cantemir şi a Anei Bantăş, soţia dintâi a lui Mihai Vodă Racoviţă… p. 425.

CANTEMIR Ion, fiul lui Constantin Cantemir, nepot lui Antioh Vodă… p. 520.

CANTEMIR Maria Domnita, fiica cea mai mare a lui Dumitraşcu Vodă Constantin şi a Doamnei Casandra. Iubita lui Petru Cel Mare… p. 505, 511 – 20.

CANTEMIR Maria, nevasta lui Toader, mazil din Silisteni, mama lui Constantin Vodă… p. 424, 289.

CANTEMIR Maria (vezi Dudescu).

CANTEMIR Matei, fiul lui Dumitraşcu Vodă Cantemir şi al Doamnei Casandra… p. 506, 510, 5*O.

CANTEMIR Nistor, bunicul lui Constantin Vodă Cantemir p. 489.

CANTEMIR Ruxanda, a doua soţie a lui Constantin Vodă, născută Gane, f 1650… p. 424.

CANTEMIR Safta, fiica lui Constantin v. v. Cantemir, prima nevastă a lui Mihai Racoviţă v. v… p. 431, 522.

CANTEMIR Şerban, fiul lui Dumitru Vodă Cantemir şi al Doamnei Casandra… p. 506, 510 – 11, 519 – 20.

CANTEMIR Smaragda, fiica lui Dumitru Vodă Cantemir şi a Doamnei Casandra… p. 506, 510, 512 – 13.

CANTEMIR Smaragda (Caterina), fata lui Dumitru Vodă Cantemir şi a Anastasiei Trubetzkoi, măritată cu prinţul D.H. Galitzin, 1761… p. 516 – 17.

CANTEMIR Toader, tatăl lui Constantin Vodă Cantemir… p. 424, 489.

CANTEMIR Vasile, răzbunicul lui Constantin Vodă Cantemir. p. 489.

CAPELLO, Baiul Veneţiei la Stambul… p. 138.

CARAZZA Gabriel. Baiul Veneţiei la Stambul… p. 100.

CARAMAN Aga, vizir… p. 172. CARAGIANI Nicolae… p.476 CARAIMAN… p. 507. CÂRCĂ VORNICUL, boer ucis de

Radu Mihnea… p. 216. COREA Antonio, medic

Levantin
Ia Stambul... p. 451 – 52. CARIDI Gh. Hrizea, zis Hrizea of
Popeşti, grec. Fiul lui Gh. Carida, căsătorit cu fiica lui Gh.
Băleanu. Tatăl cronicarului Radu
Popescu... p. 361, 382, 384
385 – 86, 408, 467. CARIDA Gheorghe, vistiernic sub
Matei Basarab, tatăl lui Hrizea.
p. 408.
CAROL Robert d-Anjou, regele Ungariei... p. 12.
CAROL al VI-lea, împăratul. Germania... p. 463 – 64, 476, 480
CAROL al Xn-lea, regele Suediei.
p. 448, 487, 497 – 98. CARP, sulgerul, boer moldovean.
p. 507.
CÂRPITĂ Hasca, ruda lui Timuş Hmielnicki... p. 309.
CÂRSTEA vătavul lui Duca Vodă p. 396 – 97, 401 – 402.
CÂRŢAN Istrati... p. 507
CASTRIOTUL Gheorghe, comisul, p. 503.
CASANOVA... p 356
CATACALO, ginerele lui Iancu Sasu... p. 134.
CĂTĂLINA (Ecaterina) Doamna lui Radu cel Mare, Domnul Munteniei... p. 53.
CATARGI Enachi, vei postelnic în Moldova... p. 266, 269 – 72 288
CATARGI Ilie, vei vornic în Moldova... p. 404.
CATARGI Maria Doamna, nevasta lui Ştefan Petriceicu, Domnul Moldovei... p. 422.
CATARGI Maria, fata lui Iordachi Rosetti, nepoata Doamnei Dabija Soţia lui Ilie Catargi... p. 404.
CATERINA Jupâneasa, judiceasa din Braşov... p. 246.
CATUM Caise, fiica lui Radu-Mihnea V. V... p. 118, 224, 226.
CATUM Ihume, fiica lui Radu-Mihnea V. V... p. 118, 224, 226.

CAVRIOLO Camillo, conte… p. 211 – 12.
CAZAN portar (f 1602) fiul lui Vrăjoghie… p, 244.
CAZIMIR Ion II, regele Poloniei. (1648 – 68) … p. 203, 276, 305, 321.
CAZIMIR IV, regele Poloniei. 144492… p. 32, 33, 47.
CEAURUL Aniţa, fiica lui Dumitraşcu Ceaurul, soţia lui Gh. Aslan.
CEAURUL Catrina, Doamna (vezi Cantemir Antioh)
CEAURUL Dumitraşcu, vel-logo-fătul din Valea Seacă, fiul lui Ştefan, tatăl lui Gheorghe Vodă Ştefan… p. 317, 431.
CEAURUL Grigore, fratele lui Gh, Ştefan Vodă… p. 317.
CEAURUL Manolache… p. 372.
CEAURUL Ştefan, bunicul lui Gh. Ştefan Vodă… p. 317
CEAURUL Vasile (zis Mogâlde), fratele lui Gheorghe Ştefan Vodă p. 317, 322.
CECILIA-Renata, Regina Poloniei, Arhiducesa Austriacă, prima soţie a lui Ladislas IV-lea, regele Poloniei… p. 203.
CELIBI Curt… p. 245, 266.
CELEBI Leoni, directorul bibliotecii imperială a Sultanului p 495.
CERCEL (vezi Petre Cercel). CERCEL Ştefan, fiul lui Petre p. 155 CERCHEZ Mehmed Paşa. p. 496. CERCHEZ Ştefan, comis. p. 492. CERCHEZ Ştefan, paharnic p. 398. CHEREPOVICI Niculae, căpitan din Ardeal, socru lui Petru Vodă
Cel Tânăr… p. 89. CHEREPOVICI Elena, nevasta lui
Petru Vodă cel Tânăr… p.
95 – 96.
CHIARO Del, preot Italian, autorul volumului „Revoluţiile Valachiei”. (vezi Del Chiaro)
CHINAN Paşa… p. 332.
CHINETTI Batista… p. 477.
CHMIELNISCHI (vezi Hmielniski
CHODEZ (vezi Stanislas de) CHODKIEVIECZ Ion,

căpitanul Samogiţei... p. 127. CHOFETOWSKI... p. 460 – 461 CHRISAFINA, fiica Doamnei Maria a lui Iancu Sasu... p. 133. CIAPLINSKI, polonez... p. 290
305.
CIAVATELLI, vezi Iusuf Bey. p. 137.
CICIOR Ion, căpitan de Cracovia, p. 31.
CIGOGNA italian, logodnicul Mariei Gritti... p. 70.
CIOBANU Constantin (Canano), postelnic în Moldova (vezi Canano).
CIOCÂRLAN Nicolae, vornic de târg la curtea lui Duca Vodă în Moldova... p. 392.
CIOGOLEA Miron, boer Moldovean.
CIOGOLEA Costea, spătarul lui Vasile Lupu... p. 303, 31920, 370.
CIOGOLEA PĂTRAŞCU, însurat cu Aniţa Boul... p. 173, 318, 370.
CIOPOR, general ungur, coasociat la domnie, în 1454, cu Alexandru voievodul Moldovei. (Zis Ciubăr Vodă) ... p. 33.
CIUDIN Gheorghiţă, Stolnic, omul de încredere al lui Duca Vodă. p. 397.
CIULEA Niculai... p. 507.
CIUBĂR Vodă, vezi Ciopor.
CLARA Doamna, Contesă de Do-bocka, a doua soţie a lui Alex-Nicolae v. v. Domnul Ţării Româneşti, fiica lui Ianoş, conte de Dobocka... p. 15, 16, 17, 18, 19.
CLARCKE, călător englez, p. 18.
COCI, numele de familie al lui Vasile Lupu... p. 256.
CODREANU-DEDIUL Ana, Doamna lui Mihai Vodă Racoviţă, tica Serdarului Dediu Codreanu... p. 521 – 30.
CODREANU-DEDIU Serdar, din Galaţi, tatăl Doamnei Ana Racoviţă... p. 399, 520 – 23.
CODREANU Simion... p. 507.
COLETTI Radu... p. 517.
COLYER Contele, ambasadorul Olandei la Stambul în 1716... p. 475 – 77.
COLYER Caterina Contesa, nevasta ambasadorului Olandei p. 475 – 77.

COMAN Spătar, sub Alexandru cel Bun… p. 27.
COMNEN Alexandru, vărul Doamnei Maria a lui Ştefan cel Mare p. 41.
COMNEN David, ultimul împărat bizantin de Trapezunt ţ 1461 p. 39.
COMNEN Isac, fratele Doamnei Maria a lui Ştefan cel Mare p. 40 – 41.
COMNEN Maria, vezi Maria.
COMNEN Olobei din Mangup, tatăl Doamnei Maria a lui Ştefan cel Mare… p 39 – 40.
COMŞA Caterina, soţia lui Ştefan Comşa
COMŞA Ştefan, boer moldovean.
CONDE, Prinţul de general Francez sub Ludovic al XIV-a… p. 203 – 204.
CONSTANTIN Şerban v. v. (vezi Basarab).
CONSTANTIN, fiul lui Petru Rareş… p. 68, 89.
CONSTANTIN, fiul lui Al. Lăpuşneanu… p. 86.
CONDOIDE Anastase, dascăl grec pe lângă copiii lui Dumitraşcu Vodă Cantemir… 609, 517.
CORBEANU, banu'… p. 384.
CORBEANU Maria, fata vornicului Vintilă Corbeanu, nevasta lui Udrişte Herescu… p. 247.
CORBEANU Vintilă Vornicul, tatăl precedentei… p. 247.
COREA Antonio, medic leventin p. 451 – 52.
CORECKI Ana, fata lui Samuel şi a Domniţei Ecaterina-Marga-reta Movila, măritată cu Andrei Leszcynski, voievod de Belz.
CORECKI Corybut, Carol Principele, fratele lui Samuel Corecki p. 194.
CORECKI Samuel, Principe polon, însurat cu Domniţa Ecaterina-Margareta, fiica lui Eremia Vodă
Movilă şi a Doamnei Elizabeta p. 177, 179 – 197. COSLOGEANU Maria, nevasta lui
Constantin Brâncoveanu, (fiul lui Constantin şi al Aniţei Balş). CORIATOVICI, duce de Lituania.
p. 22.
CORIATOVICI Iuga. fiul acestuia, soţul Anastasiei,

fata lui Latsco v. v... p. 22.
CORYBUT (Wisnowieckhi) familie princiară poloneză, vezi Wisnowiecki.
CORNARO, ambasadorul Veneţiei pe lângă împăratul Leopold al Germaniei... p. 354 – 55.
CORNĂŢEANU Marula, fata lui Mihai Viteazul şi a Tudorei din Târşor... p. 146.
CORNĂŢEANU Socol, clucer, soţul precedentei... p. 146.
CORNEA, bărbatul mamei lui Alexandru voievod fiul lui Bogdan Vodă Orbul... p. 56, 74.
CORNEA Alexandru Domnul Moldovei 1540 – 41... p. 56, 74.
CORONA, mama Ruxandei Mavrocordat, soţia lui Scarlat Beglizzi.
CORVIN de Hunyade Doamna, sora lui Ion Corvin, soţia lui Petru Aron v. v., Domnul Moldovei p. 32.
CORVIN de Hunyade Elena Doamna lui Vlad Ţepeş, catolică, ruda lui Matei Corvin, regele Ungariei... p. 52, 103, 121.
CORVIN de Huniade Ion... p. 32 33 34.
CORVIN de Hunyade Matei, regele Ungariei... p. 52, 121.
COSTEA, după unii istorici bărbatul Muşatei... p. 24.
COSTIN Ion, fiul lui Miron... p. 415, 424.
COSTIN Miron, vei logofăt, cronicar t 1692... p. 75, 170, 171, 176, 229, 257, 267, 281, 396, 398 – 400.
COSTIN Elena, soţia lui Miron Costin, cronicarul... p. 205.
COSTIN Nicolae, fiul lui Miron Costin cronicar... p. 74, 393, 424, 427, 503, 505.
COTNARISKI, pisarul leşesc al lui Vasile Lupu. p. 274, 308, 309.
CRASNEŞ, boer moldovan f 1541-ţi. 75.
CREŢULESCU Pârvu. p. 384, 387.
CREŢULESCU Radu, Logofăt, însurat cu Maria Cantacuzino, sora lui Şerban Vodă... p. 366 – 67.
CREŢULESCU Radu, ginerele lui Constantin Vodă

Brâncoveanu, însurat cu Domniţa Safta... p. 361, 381, 386 – 87, 444

CREŢULESCU Safta, soţia lui Radu Creţulescu, fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu... p, 444.

CRIMCA Atanasie, Mitropolitul ţării Moldovei... p. 215.

CRISTEA, vătaful de aprozi, nepot de vară primară a lui Duca Vodă... p. 396 – 97, 401 – 402.

CZOMORTANY Toma, nemeş ungur... p. 160 – 161.

CRITOPOL IOACHIM, Mitropolitul Ungro-Vlahilor... p. 16.

CULOGLU, grec... p. 374.

CZERNOWSKI Szediwoy Ioan Kneazul, al 2-lea bărbat al Anei Movilă, fiica lui Eremia Vodă. p. 202.

D

DABIJA Dafina-Ecaterina Doamna, fiica lui Ionaşcu Jora, măritată cu Dumitru Buhuş cu care avu pe Anastasia, Doamna lui Gheorghe Duca v. v., apoi cu Serdarul Ştefan (fără copii), şi în urmă cu Istrati Vodă Dabija, cu care avu pe Maria. (Rosetti), p. 325, 369 – 75, 384, 394.

DABIJA Eremia, vei căminar, însurat cu Ana Gheuca, tatăl lui Enache vei clucer, bunicul lui Ilie Ţifescu (Frigevacă) p. 370.

DABIJA Enache, vei clucer, fiul precedentului... p. 370.

DABIJA Istrati, Domnul Moldovei. 1661 – 1665 Fiul lui Cârste Dabija. Însurat cu *Dafina Ecaterina* Jora p. 324, 342, 369 – 74.

DABIJA Maria, fiica lui Istrati Vodă Dabija şi a Doamnei Dafina-Ecaterina, măritată cu Iordachi Ruset p. 324 – 325, 372, 376, 383.

DABIJA Sava Cârste, popă ot Cruce. Tatăl lui Istrati Vodă Dabija, p. 370.

DALTABAN Mustafa Paşa p. 494.

DAN I Domnul Ţării Româneşti 1385 – 86, fiul lui Radu I Cel Mare, însurat cu fiica lui Vuc Brancovici, regele Serbiei p. 16.

DANCEA. a 2-a nevastă a lui Antonie Vodă din

Popeşti, Domnul Munteniei... p. 406.
DANCIU Vornicul, tatăl lui Matei Basarab... p. 240.
DANOVICI Dan, logofăt... p. 167
DEDIUL Serdarul, (vezi Codreanu).
DEDJINSKI Gh. paharnic de Halicz al 2-lea soţ al Hienei Mauroti, logofeteasa... p. 199.
DEL Chiaro... p. 365, 377, 386, 408, 447, 453 – 54, 457.
DEMIDETZKI, căpitan polon p...398.
DESALLEURS ambasadorul lui Ludovic al XIV al Franţei, la Stambul... p. 449.
DESPINA (Calea), mama Doamnei Elena, nevasta lui Matei Basarab.
DESPINA-Miliţa Doamna lui Neagoe Basarab Vodă, fata Despotului sârb Ion Brancovici, călugăriţă la Sibiu sub numele de maica Platonida, f 1554, de ciumă... p. 60 – 66.
DESPOT-Vodă (vezi Iacob Era clide).
DICHITI Constantin vătavul p. 475.
DIMA, başbulucbaşa... 507.
DIRLING ambasadorul Germaniei la Stambul în 1620.
DOBOCKA Clara, vezi Clara Doamna... p. 17.
DOBOKA Dumitru conte, unchiul Doamnei Clara... p. 17.
DOBOKA conte (Ion) ban catolic de Severin, tatăl Doamnei Clara a lui Alexandru Nicolae v. v. tiul lui Ştefan Mikud Kükenus, ban de Severin... p, 17.
DOBOKA Niculai (conte) unchiul Doamnei Clara... p. 17.
DOBOKA Petru (conte) unchiul Doamnei Clara... p. 17.
DOBOKA Ştefan (vezi Ştefan Mikud Kükenus) ... p. 17.
DOBRA, fiica lui Mircea Ciobanul şi a Doamnei Kiajna... p. 93, 94, 96, 98, 100.
DOBROMTR, mare ban p. 145, 152.
DOLGORUCOV Grigorovici Ioan principele... 513.
DOLGORUKI, general rus... p. 503

DOMNICA Circaziană, a doua nevastă a lui Constantin Vodă Şerban... p. 334.
DONICI Niculae, logofăt p. 492.
D OROTHEA-Sofia regina, nevasta lui Frideric-Wilhelm, regele Prusiei (vezi Sofia).
DOSOFTEI patriarh al Ierusalimului şi Palestinei p. 256, 417.
DRAG voievod, fiul lui Sas voievod 1359... p. 14.
DRĂGHICI postelnicul, boer muntean ucis de Radu Mihnea p. 216.
DRAGOMIR logofătul din Muntenia, primul bărbat ai Domniţei Ruxandei, fata lui Mihnea Cel Rău... p. 67.
DRAGOMIR paharnicul, boer muntean ucis de Radu Mihnea p. 216.
DRAGOŞ Vodă din Badeu, nobil din Maramureş, apoi voievod al Moldovei 1345 – 50 p. 13, 14, 20.
DRAGOTĂ Postelnicul, boer muntean ucis de Radu Mihnea p. 216.
DRAGUL logofătul, boer muntean ucis de Radu Mihnea... p. 216.
DROSU boer muntean ucis de Şerban Vodă Cantacuzino p. 408.
DUBAŞ... p. 507.
DUBĂU Tudosie, spătarul, (cronicar moldovean) ... p. 392 – 93.
DUCA Anastasia Doamna, fiica lui Dumitru Buhuş şi a Dafinei Jora, nevasta lui Gheorghe Duca Voievod p. 369, 377 – 404, 428, 430.
DUCA Constantin Domnul Moldovei în 1693 – 95 şi în 1700 – 1703, fiul lui Gheorghe Vodă Duca şi al Doamnei Anastasia, însurat cu Domniţa *Maria* Brâncoveanu p. 388, 400, 404, 427 – 30, 444.
DUCA Ecaterina Domniţa, fiica lui Gheorghe Duca Vodă şi a Doamnei Anastasiei, nevasta lui Ştefan Tomşa beizade p. 389 – 92, 394, 400.
DUCA Gheorghe Domnul Moldovei în 1665 – 1666 şi în 1668 – 1672 iar al Munteniei în 1674 – 1678, însurat cu Anastasia Buhuş. p. 364 – 65, 368, 374 – 75, 377 – 403.

DUCA Ileana, fiica lui Gheorghe Vodă Duca şi a Doamnei Anastasia, măritată cu hatmanul Nicolae Costin… p. 400, 427.

DUCA Maria Doamna lui Const. Duca Vodă. fiica lui Const. Vodă Brâncoveanu şi a Doamnei Maria… p. 404, 427 – 30, 446.

DUCA Maria Domnit/a, sora lui Constantin Vodă Duca, fiica lui Gheorghe Vodă Duca şi a Doamnei Anastasia p. 400, 430.

DUCA Matei, fiul lui Gheorghe Duca Vodă şi a Doamnei Anastasia… p. 388, 400.

DUCHI Doctorul, grec, bărbatul Domniţei Elena Cantacuzino, fiica lui Dumitraşcu Vodă p. 423.

DUDESCU Const… p. 433.

DUDESCU Maria, soţia precedentului, fata lui Antioh. v. v. Cantemir… p. 433.

DUDESCU Radu vei spătar, cumnatul lui Ştefan Vodă Cantacuzino, ginerele lui Gheorghe Băleanu… p. 383, 469, 471.

DULGORUKI prinţ rus din escorta Ţarului Petru cel Mare, când se afla la Iaşi (vezi Dolgoruki).

DUMBRAVĂ, vornicul… p. 107.

DUMITRAŞCU Mitre, vornic în Moldova… p. 492.

DUMITRU (ţarevici), fiul lui Ioan Vasilievici III-a şi al Elenei, fata lui Ştefan Cel Mare f 1504.

DUMITRU Aga… p. 607.

DUMITRU, fratele adoptiv al lui Despot Vodă… p. 94.

DURAC serdar în Moldova, conducător al răscoalei contra lui Duca Vodă… p. 379.

E

ECATERINA, Doamna lui Moise Vodă Movilă, fiica lui Radu Vodă Mihnea… p. 205.

ECATERINA Doamna (vezi Cătălina).

ECATERINA, Doamna lui Alexandru v. v. (vezi Salvarezi)

ECATERINA Doamna circaziană, a 2-a nevastă a lui Vasile Lupu p. 268 – 81, 283, 287, 288, 294 – 96, 302, 303, 307, 309 – 10, 312, 321.

ECATERBVA-Margareta Domniţa, nevasta lui Samuel Corecki principe polon fiica lui Eremia Movilă şi a Doamnei Elizabeta. (vezi Movilă Ecaterina).

ECATERINA I Ţarina nevasta Ţarului Petru cel Mare... p. 485, 501, 504 – 506, 513 – 14.

EFFENDI Fiez muftiul... p. 438

EFENDI Saedi, profesorul lui Dumitru Cantemir de limba turcească... p 490.

ELEK, căpitan Ungur... p. 214.

ELENA Doamna lui Petru Rareş, fata lui Ion Brancovici din Despoţii Sârbiei... p. 61, 67 – 77.

ELENA Doamna lui Vlad Ţepeş v. v., catolică, din familia Corvin de Huniyadi... p. 52.

ELENA, Doamna lui Ştefan Tomşa II... p. 206.

ELENA Doamna, soţia lui Matei Basarab, fata postelnicului Radu Năsturel ot Fereşti şi a Despinei (Calea) ... p. 239 – 53.

ELENA Doamna lui Radu Şerban Voievod, fiica lui Udrijte, postelnicul din Mărgineni p.208 – 221.

ELENA, ibovnica lui Radu Vodă Şerban, mama lui Constantin Vodă Şerban... p. 221, 249.

ELENA Domniţa, a doua fiică a lui Radu Vodă Şerban, (vezi Cantacuzino Uânca), mama lui Şerban Cantacuzino v. v.

ELENA, Doamna lui Alexandru Ilieş Vodă... p237.

ELENA Domniţa, fata lui Ştefan cel Mare şi a Doamnei Evdochia, soţia lui Ion cel Tânăr, fiul Ţarului Ivan al III-a al Moscovei, t 150*... p. 45 – 49.

ELENA Zâne, fiica lui Iancu Sasu şi a Doamnei Maria, măritată cu veneţianul Giovanni Zâne p. 133 – 137.

ELENA, logodnica lui Bogdan, fiul lui Iancu Sasu... p. 136 – 138.

ELIZABETA sora regelui A exandru al Poloniei, logodită cu Bogdan Vodă, Domnul Moldovei... p. 55 – 66, 58.

ELIZABETA fata lui Alexandru-Ni-colae v. v., măritată cu Ladislau palatinul Ungariei, f 1370 p. 19.

ELIZABETA din Lozna, Doamna lui Eremia Movila...

p. 214.
ELIZABETA împărăteasa Rusiei, p. 484, 517.
ENACHE, nepotul lui Vasile Lupu omorât de Gheorghe Ştefan.
p. 279, 305. ENGHIEN ducele d –, fiul marelui
Condé... p. 203. EPRAXIA monaha (vezi Maria
Doamna lui Vlad Călugărul). ESTIVAL Elizabeta d\
Sofia lui
Radu beizade Cantacuzino p. 478. ETOLIANUL Gheorghe, autorul unei poeme, ralitină la Doamna
Kiajna... p. 98 – 66. ETISTAŢIU preotul din Schei
(Braşov), duhovnicul Doamnei
Păuna... p. 479. EVDOCHIA din Kiew, a doua soţie a lui Ştefan cel Mare, fiica principelui Olelco din Kiew (1467)
p. 38 – 39.
F
FĂLCOIANU Radu, socru lui Niculae Brâncoveanu... p. 4 (o5.
FARCAŞ Martin, căpitan ungur p.94.
FERRIOL de ambasadorul lui Ludovic XIV la Stambul p. 494, 497.
FETERA, General cazac... p. 306.
FETFAŢ, meghistanul porţii... p. 385, 387.
FILIP, fiul Doamnei Maria a lut Iancu Sasu... p. 133.
FERHAT. vizir... p. 134.
FILIPESCU Dumitra, fata spăta ului Pană Filipescu, nevasta lui Ducu Buicescu... p. 248 – 49.
FILIPESCU Pană, spătarul, tatăl Dumitrei Buicescu... p. 248 – 49.
FIRARI Hassan Paşa... p. 497.
FIRLEY Maria Domniţa lui Ierernia Vodă Movilă şi a Doamnei feli-sabeta, măritată 1. contele Ştefan Potocki, 2. cu Nicolae Firley (vezi Movilă Maria).
FIRLEY Nicolae, voievod de San-domir, al 2-lea soţ al Mariei Movilă... p. 200.
FLORICA, fata lui Mihai Viteazul şi a Doamnei Stanca, măritată cu Preda din Greci... p. 147, 151, 165,

217.
FORNAC, baron, ginerele lui Radu Cantacuzino... p. 483.
FRANGOPllLO Constantin, grec p. 104.
FRANKEL Iacob, cămătar p. 323.
FRANGIPANI Ferdinand, însurat cu Maria Iaxici... p. 61, 323.
FRANGIPANI Iulio Torquato, însurat cu Paraschiva Boul p. 318, 322, 323.
FRANGIPANI Cicio... p. 323.
FREDKRIC II regele Prusiei. p. 481 – 82, 501, 502.
FREDERIC Wilhelm I, regele Prusiei... p. 601 – 502.
FRIEDERIC Wilhelm, electron de Brandenburg p.290, 324, 326 – 28.
FURTUNA Aniţa, nevasta lui Niculae Buhuş... p. 372.
G
GAFENCU Miron... p. 507.
GALITZIN Dimitri Prinţul, socrul lui Constantin Cantemir fiul lui Dumitraşcu Vodă p. 516 – 17, 520.
GALITZIN M.D. Prinţul, soţul Smaragdei Cantemir, ambasador rus la Londra şi Paris p. 516.
GALITZIN General în escorta Ţarului Petru cel Mare p. 603.
GANE Costea pârcălab de Neamţ t 1524... p. 65.
GANE Cozma postelnic f 1541, fratele precedentului (zis Cozma Şarpe) ... p. 75.
GANE Nastasia, fiica precedentului, măritată cu Ion Prăjescu... p. 318, 323.
GANE Lupu, fiul lui Ştefan Pârcălab... p. 75.
GANE Ruxanda, a doua soţie a lui Constantin Vodă Cantemirtl650 p. 424.
GANE Ştefan, pârcălab... p. 75. GARBLEANOVICI, regele Sârbiei p. 16.
GANSCA Grapina, nevasta lui Gavril Vartic... p. 206.
GAVRIL, fiul lui Niculae Pătraşcu, t 1622... p. 218.
GAVRIL fratele lui Vasile Lupu p. 266, 266, 305.
GENGA Fabio, bărbatul Velicăi. p. 146 – 147.
GEREAU şeful bucătării lui Constantin

Brâncoveanu… p. 441.
GHEDEON, episcop de Rădăuţi p. 123.
GERLACH… p. 103. GHENCEA Ana, nevasta lui Eremia
Ciogolea. GHENCEA Vasile, mare vistiernic. GHEORGHE Cumărasul, însurat cu Alexandra fata Kiajnei… p.
101.
GHEORGHE din Corbi, logofăt p. 145.
GHEORGHE Ştefan Vodă Domnul Moldovei 1G53 – 1658, însurat cu Safta Bou… p. 274 – 75, 276, 278 – 79, 280, 305, 310, 31728, 332, 337, 355.
GHEORGHE fratele lui Vasile Lupu… p. 256, 265, 318.
GHEORMA banul… p. 346.
GHEORMA Alexandru, fiul precedentului… p. 346.
GHERAI Mehmed, hanul tătarilor p. 334, 378.
GHERALKARI Liberiu (Liberaki) al doilea soţ al Doamnei Anastasia Duca… p. 403 – 404, 428.
GHERASIM, botr moljovean’s. XV-lea… p. 47.
GHEREI Islam, Hanul Tătarilor din Crimea… p. 279, 301.
GHERGHEL, boer din Ardeal p.289.
GHEŢEA, generalul lui Mihai Viteazul… p. 174.
GIIENEA Ana, nevasta lui Eremia Dabija… p. 370.
GHEUCA Vasile, vei vistiernic în Moldova… p. S88.
GHEUCA, jupăneasa lui Vasile p.393.
GHICA Anastasia, prima nevastă a lui Constantin Vodă Cantemir. Moarta de ciumă 1646. p. 424.
GHICAC – atrina, doamna lui Gheorghe Vodă Ghica, greacă, poate din neamul Vlasto… p, 336.
GHICA Cristina fiica, lui Grigore Vodă Ghica I şi a Doamnei Maria, măritată cu Gh. Rosetti p. 366, 368.
GHICA Gheorghe Vodă, Domnul Moldovei 1658 – 1659 şi Domnul Munteniei 1659 – 1660, însurat cu *Catrina* p. 280, 321, 334 – 41.
GHICA Grigore Vodă, fiul precedentului, Domnul Munteniei 1660 – 1664 şi 1672 – 1674. Însurat cu *Maria*

Sturdza p, 327 – 28, 329 – 68, 381. GHICA Ion, fiul lui Grigore Vodă-Ghica şi al Doamnei Maria. p. 350 – 51.

GHICA Maria. Doamna precedentului, fiica lui Mateiaş Sturdza din Moldova, nepoată înfiată de Gheorghe-Ştefan, Domnul Moldovei... p. 329 – 68.

GHICA Scarlat voievod (1758 – 61; 1765 – 66) însurat cu Domniţa *Ecaterina* Racoviţă... p. 529

GHICA Maria fiica lui Grigore Vodă Ghica şi a Doamnei Mariei măritată cu Dumitraşcu Sturza p. 355.

GHICA Matei fiul lui Grigore Vodă Ghica şi al Doamnei Maria însurat cu Ruxanda Macrocordat p. 351, 367 – 68.

GHINEA Vistiernicul lui Matei Basarab... p, 252.

GHIŢĂ, Popă din Piatra-Nearaţ (sub Lăpuşneanu) ... p. 70.

GINEVRA (vezi Ştefan Tomşa II).

GIREAU, şef bucătar al lui Brâncoveanu... p. 441.

GLOKESBERG, General... p.444.

GNINSKI, sol polon... p. 424.

GOIA, boer moldovan, omorâtorul lui Vodă Graţiani... p. 258.

GOLIA Eremia, boer moldovean, p. 107, 129.

GOLESCU Elena, fata lui Nicolae Pătraşcu, (fiul lui Mihai Viteazul) şi a Domniţei Ancuţa a lui Radu Vodă Şerban, măritată cu Eustaţiu Golescu. p. 218, 344.

GOLESCU Eustaţie, soţul precedentei, fiul vestitului Stroe Leor-deanul şi a Vişei din Goleşti p. 220, 248, 344.

GOLESCU Maria fata lui Stroe Leordeanu şi a Vişei din Goleşti, măritată cu Şerban Vodă Cantacuzino (prima soţie înainte de domnie) ... p. 220 – 21.

GOLOVCHIN cancelarul Ţarului Petru cel Mare... p. 507.

GOLSKI Ana, nevasta lui Stanislas p. 198.

GOLSKI Ion, nobil polon. p. 199.

GOLSKY Stanislas, nobil polon, fratele precedentului p. 198, 199.

GONZAGUE Marie-Louise de regina Poloniei, a 2-a nevastă a lui Ladislaus IV-lea, regele Poloniei. După

moartea acestuia (1648) se mărită cu cumnatul ei regele Ion Casimir... p. 203.
GOSCIECKI, preot Iezuit... p. 460.
GRADENIGO, Baiul Veneţiei la Stambul... p. 138.
GRANDCHAMP, ambasadorul Franţei la Stambul... p. 100
GRĂDIŞTEANU Nică, vei armaş în Muntenia... p. 383.
GRAVEN, diplom. german (s. XVIII) p. 444.
GRAZZIANI Gaspar, Domnul Moldovei 1619 – 1620 (originar din Gratz) ... p. 206, 229, 256, 257 – 58.
GRECIANU Floiica, fata lui Mihai Viteazul, nevasta lui Preda din Greci zis Floricoiul... p. 151.
GRECIANU Păuna, Doamna, soţia lui Ştefan Vodă Cantacuzino (vezi Cantacuzino).
GRECIANU Preda, zis Floricoiul, bărbatul Domniţei Florica a lui Mihai Viteazul... p. 151.
GRECIANU Radu, cronicar p. 446.
GRECIANU Şerban... p. 410.
GREDINOVICI Eni, grec, locţiitorul lui Gheorghe Duca Vodă în Ucraina... p. 393.
GRILLO Ambrosio, fiul lui Antonio Grillo, ginerile lui Vasile Lupu p. 284 – 86.
GRILLO Angelo. călugăr benedictin, fondatorul Academiei Umoriştilor din Roma (ca 1600). p. 284.
GRILLO Antonio, dragomanul, baiului veneţian laconstantinopol, tatăl lui Ambrosio. p. 284 – 286.
GRITTI Alois, tatăl Mariei, logodnica lui Ştefan Voda Lăcustă, (candidat la tronul Ardealului) p. 66
GRITTI Maria (vezi Maria Gritti), fata precedentului, logodnica lui Stefjn Lăcustă, Domnul Moldovei.
GRUMEAZĂ armaşul din Lozna, soţul Alexandrei Jora. sora Doamnei Dafina Dabija p. 369, 427.
H
HĂBĂŞESCU Safta, fata lui Mă-teieş Sturdza, sora Doamnei Maria Grigore Ghica. p. 337.
HAYE de la ambasadorul Franţei la Stambul... p. 326 – 27.

HADAMBUL (vezi Iani).
HANCU Mihalcea, capul răscoalei contra lui Gheorghe Duca p. 379.
HARMAN, Pârcălabul lui Ştefan cel Mare... p. 75.
HARMAN Draga, fiica precedentului, măritată cu Cosma Gane p. 75.
HEPPELIUS Everh, solul Palatinului de Brandenburg, descrie nunta Domniţei Maria a lui Vasile Lupu cu Prinţul Ion Rad-ziwil (în Historia Modernă a Eropei 1692) ... p. 290.
HARSANY Iacob... p. 323.
HAZAKI, sultană... p. 117.
HENRIC al II-lea, regele Franţei (1547 – 49)... p. 111.
HENRIC al III-lea, regele Franţei (1574 – 89) ... p. 95, 129.
HEISSLER general austriac... p. 410 – 11.
HERESCU Năsturel la/.an, fiul lui Radu Năsturel şi al Despinei p. 244.
HERESCU-Năsturel Despa, a 2-a nevastă a lui Udrişte Năsturel Herescu... p. 244.
HERESCU-Năsturel Despina, soţia lui Radu N.H., mama Doamnei Elena a lui Matei Basarab p. 243 – 244.
HERESCU Năsturel Mateiaş, fiul lui Udrişte şi al Mariei Herescu, adoptat după moartea mamei sale de Matei Basar-ib şi de Doamna Elena. Moare la 17 ani (1643) ... p. 244.
HERESCU-Năsturel Maria, fata lui Corbeanu, nevasta dintă ia lui Udrişte N.H., mama lui Mateieş... p. 244.
HERESCU-Năsturel Radu (Năsturel ot Fereşti), însurat cu Despina, tatăl Doamnei Elena a lui Matei Basarab v. v... p. 243, 244, 382.
HERESCU Radu-Toma fiul lui
Udrişte Herescu şi al Despei p. 248.
HERESCU Năsturel Şerban, fiul lui Radu Năsturel şi al Despinei p. 244.
HERESCU Năsturel Udrişte, (Udrişte = Urii – Oreste) fiul lui Radu Năsturel şi al Despinei, însurat cu Maria

Corbeanu (fiul lor Matei fu înfiat de Matei Basarab). Însurat a doua oară cu Despa... p. 244, 245 – 47, 248.

HESSA Prinţul de (Ludwig Iohann Wilhelm Landgraf zu Hessen), al 2-lea soţ al Anastasiei Trubeţcaia şi general Feldzeugmei-ster în armata rusă... p. 616.

HTDI Gaspar... p. 322.

HIOTU Safta, prima nevasta lui Enache Dabija... p. 370.

HMIELNISKI Bogdan, Hatmanul Cazacilor... p. 203.276, 279, 293.299 – 311.

HMIELNISKI Jurie, fiul lui Bogdan Hmielnicki şi al Anei Zolota-renko, hatman al Zaporogilor după moartea tatălui său, 1657 p. 312 – 13.

HMIELNISKI Ruxanda. fiica cea mai mică a lui Vasile Lupu şi a Tudoscăi Bucioc, măritată cu Timuş Hmielniski, fiul lui Bogdan, t 1687... p. 256, 272, 273, 283, 285, 293 – 316.

HMIELNISKI Timuş, fiul lui Bogdan, ginerele lui Vasile Lupu, soţul Domniţei Ruxanda... p. 250, 273, 276 – 78, 298 – 316, 320.

HOMONNAY... p. 250.

HONORINA, maică... p. 136, 137.

HORWAT Gheorghe... p. 298.

HRISAVIDI Ion, grec, omul Cantemireştilor... p. T09.

HRISESCU Gheorghe, vei paharnic p. 507.

HRISOVERGHI Alexandra, fata lui Mircea Ciobanul şi a Doamnei Kiajna... p. 93.

HRISOVERGHI Gheorghe, cămăraş, soţul precedentei p. 93, 123.

HUNYADI vezi (Corvin).

HURU Lupea, pârcălab în Moldova, însurat cu Armanca, tatăl Doamnei Maria a lui Ion Vodă cel Cumplit... p. 128, 129.

HURU Armanca, soţia precedentului, mama Doamnei Maria a a lui Ion Vodă cel Cumplit. p.

128, 129.

HURU Lazăr, fiul lui Lupea p. 129.

HURU Maria, Doamna lui Ion Vodă cel Cumplit... p.

128, 129.
HURU Ştefan, fiul lui Lupea p. 129.
HUSSEIN, comandantul armatei turceşti... p. 174, 367.
I
IABLONOWSKI Stanislas, Principesă Maria (fiica Anei Kaza-nowski) ... p. 201.
IACOB, bărbierul din Făgăraş... p. 250.
IACOB Era clide Despotul Domnul
Moldovei 1560 – 1562... p.
83, 86, 93, 94, 100, 127. IACOMI... p. 320. LACOMI, profesorul lui Dumitru
Cantemir pentru literatură elenă şi gramatică... p. 490. IACOV, Patriarhul... 417.431. IAGELON Vladislav II-lea, regele
Poloniei... p. 26, 27, 29, 30. IAGELON Vladislav III-lea, regele
Poloniei... p. 30, 31. IAIA Pt» şa, de la Belgrad p. 483 – 84. IANE, b – nul Craiovei, fratele mamei lui Mihai Viteazul. p. 142 – 144. IANE Hadâmbul, boer moldovean p. 393.
IANCU Vodă Sasu, Domnul Moldovei (1579 – 82) însurat cu *Maria* Paleologa... p. 100, 101.
129, 130 – 133.
IANI Surdul, cămătar grec din Constantinopol... p. 332.
IASLOWIESKI George, principe polonez... p. 86.
IASLOWECKI, nobil polon p. 129.
IAXICI Ana, fiica lui Ştefan, nevasta lui Vasile Glinsky... p. 61.
IAXICI Dumitru, fiul lui Gheorghe Iaxici, Despot, frate cu Ştetan (stabiliţi în Ardeal) ... p. 61.
IAXICI Dumitru, fiul lui Ştefan, frate cu Elena Brancovici (vezi mai jos), omorâtorul lui Mihnea Vodă cel Rău (Sibiu, 1508). p. 57.60, 61.
IAXICI Elena, fata lui Ştefan, nevasta lui Ioan Brancovici, Despot, mama Doamnelor Miliţa a lui Neagoe Basarab şi Elena a lui Petru Rareş... p. 61.

IAXICI Irena, fiica lui Ştefan, nevasta lui Miclos Balsic. p. 61.
IAXICI Ştefan, fiul Despotului Gheorghe Iaxici, tatăl lui Dumitru şi al Elenei Brancovici p. 61.
IBRAHIM, vizir... p. 135, 184.
IBRAHIM, fiul lui Mihnea Vodă (Turcitul) musulman p. 118, 224.
IANCU Sasul, Domnul Moldovei 1577 – 1582, fiul lui Petru Rareş şi al Ecaterinei Weiss, însurat cu *Maria* Paleologa... p. 130 – 133.
IANCU, fiul precedentului şi al Doamnei Mana... p.132 – 133. IEREMIA Comisul (Muntenia). p.
363.
IEREMIA Movilă Voievod (vezi Movilă).
ILIE voievod, Domnul Moldoveil433, împreună cu Ştefan N-a 1435 – 44, fiul lui Alexandru Cel Bun, însurat cu *Marinca*, fiica Ducelui Lituaniei Andrei Oligmandovici, sora reginei Sofia a Poloniei p. 27, 29 – 35.
ILIE, fiul lui Ştefan cel Mare şi al Maruşcăi, mort tânăr. u. 45.
ILIE Rareş Domnul Moldovei (vezi Ilie Vodă Turcitul).
ILIEŞ Vodă Turcitul, fiul lui Petru Rareş, Domnul Moldovei în 1544 – 1546... p. 68, 75 – 76, 79, 80, 223.
ILIEŞ – Domnul Moldovei 1666 – 1668, fiul lui Alexandru Ilieş, nepotul lui Ilieş Vodă Turcitul. Însurat cu o Cantacuzino... p. 237, 378 – 79, 421 – 22.
ILIINSCHI Ioan, profesor de limba rusească pe lângă copiii lui Dumitru Vodă Cantemir şi secretarul lui Vodă... p. 509.515.
ION VIII-a Împăr. Bizanţului p. 27.
ION Assan (vezi Assan).
ION de Cicior (vez. Cicior).
ION din Piteşti, Logofăt, bărbatul Stanei, fiica lui Mircea Ciobanul... p. 93.146.
ION Cel Tânăr, fiul ţarului Ioan Wasilievieci III-lea, t 1490, bărbatul Domniţei Elena, fata lui Ştefan cel Mare şi a Doamnei Evdochia din Kiew... p. 45 – 47.
ION III-lea Ţarul Moscovei, tatăl lui Ion cel Tânăr...

p. 45 – 49.
ION Corvin de Hunyade (vezi Corvin).
ION (Iani) se spunea fiul lui Ştefan cel Mare (prin 1521) ... p.46.
ION, fiul lui Lăpuşneanu... p 86.
ION Vodă cel Cumplit, Domnul Moldovei 1572 – 74, fiul lui Ştefăniţă Vodă, însurat cu 1. *Maria* Rostovska, 2. cu *Maria* Huru, p. 86.107, 119, 128, 129.
ION fiul lui Vasile Lupu şi a Tu-doscăi Bucioc... p. 256, 265 – 268, 283.
IORGA postelnic, unchiul lui Vasile Lupu... p. 256.
IOSIF, Patriarh, (vezi Paleologu).
IOSIF, egumen... p. 319 – 20.
IOSIF Mitropolitul Moldovei, vărul lui Alexandru Cel Bun, p. 29.
IRINA, a doua soţie a lui Petru Vodă Şchiopul... p. 122 – 125.
IRINA, mama lui Vasile Lupu. p. 256, 2 f0.
ISAR, vistiernic în Moldova, p. 392.
ISAIA, episcop de Rădăuţi, p. 128.
ISLOZIANU, pârcălab (vezi Lozon-ski).
ISTVÁN Apoi, vameşul de la Bistriţa... p. 402.
IUCA, vistiernic în Moldova... p. 500
IUGA (vezi Coriatovici). IUGA Vodă Domnul Moldovei 1400 p 22.
IVAN Groaznicul, Ţarul Moscovei p. 61, 128.
IUSUF Bey, renegat... p. 137, 138.
IVAN Wasilievici III-a Ţarul Moscovei, cuscrul lui Ştefan Cel Mare, (vezi Ion III-lea).
IVANOVICI Gavril, rus din escorta Ţarului Petru cel Mare la Iaşi... p. 503.
IVANOVICI spătarul, trimis în Polonia de Vasile Lupu cu ocazia logodnei Mariei, fiica sa, cu Radziwiłł... p. 288.
IVAŞCU Logofătul lui Ştefăniţă, Domnul Moldovei, f 1524. p, 65.
IVIREANU Antim Mitropolit, predicator... p. 449.
J
JOKAI Mauriciu, romancier ungur p. 329, 350.

JOLDEA v. v. boer moldovean, o-morâtorul lui Ştefan Voievod, fiul lui Petru Rareş, logodnicul Domniţei Ruxanda, Domnul Moldovei în 1652 timp de trei zile p. 76, 80 – 82.
JOPPECOURT Charles de gentil-homme din Lorena, autorul unei cărţi despre Movileşti... p. 176, 178, 190 – 96.
JORA Alexandra, sora Doamnei Dafina Dabija, nevasta armaşului Grumează... p. 369.
JORA Antioh, hatmanul... p. 429, 524.
JORA Gavril, fratele Doamnei Dafina Dabija... p. 369.
JORA Ionaşen boer moldovean, tatăl Doamnei Dafina Dabija. p. 369.
IULIA, fata polonezei Ludovica. p. 196.
K
KALINOVSKI generalul polon. p.
304 – 305. KAMENSKI-Bantaş Dumitru, fiul lui Niculae Bantaş, biograful lui Dumitru Vodă Cantemir.
p. 506.
KARA-Mustafa caimacamii... p.
366, 381, 385, 395. KARA-Mustafa vizirul, învingătorul
Cehrinului. KATAROTOS Gheorghe... p.
160 – 61.
KAZANOWSKI Ana, fiica lui Ştefan Potocki şi a Mariei, fata lui Ierernia Movilă... p. 200, 201.
KAZANOWSKI Dominic, soţul Anei. Potocki... p. 200
KEMENY Ianoş, Principele Ardealului, cronicar ungur... p. 276, 288 – 90, 295 – 98, 342.
KIAJNA Doamna lui Mircea Vodă Ciobanul, fiica lui Petru Rareş şi a Mariei, t P68, 69, 79, 87 – 101, 131.
KIAJNA, fiica lui Al. Lăpuşneanu p. 86, 119.
KIAJNA, fiica lui Iancu Sasu şi a Doamnei Maria... p. 133.
KIMONI Antioh, om de încredere a lui Dumitraşcu Vodă Cantemir, grec din Constantinopol p, 517
KIOSEM Sultana mamă (Valide), p. 294, 332.
KISLAR Aga... p 259.
KISSEL, trimisul regelui Poloniei la Bogdan Hmielniski... p. 301

KIUPRULIU Vizir... p. 280, 335 – 36, 339, 341.
KIUPRULIU Achmed, vizir, fiul precedentului... p. 378
KONIESPOLCKI, nobil polonez, al 2-lea bărbat al fiicei mai mare lui Vasile Lupu... p. 286, 288.
KOSTAKI Gavril, vornic în Moldova... p. 396 – 97, 429.
KOSTAKI Lupu... p. 524
KOSTAKI Constantin... p. 529.
KOSTAKI Vasile, vornic în Moldova, însurat cu Catrina Cantacuzino... p. 427 – 29, 492.
KOSTAKI-NEGEL Grigore, însurat cu Domnita Ruxanda Racoviţă... p. 629.
KOSTOMAROFF, istoric rus. p.301.
KRASINSKI, solul polon.
KRISESCU Gheorghe marele paharnic la curtea lui Dumitraşcu Vodă Cantemir... p. 500.
KRUPENSKI Andronic Cămaraşul, p. 313.
KRUPENSKI Sandu... p. 313. KRUPENSKI Vasile, postelnic. p. 313 – 16.
KRUPSKI castelan de Bels... p. 58. KUEHLBACH Ferdinand von p. 124.
L
LĂCUSTA vezi Ştefan, (Domnul Moldovei).
LADISLAU Palatinul Ungariei, însurat cu Elizabeta Basarab, fata lui Alexandru Nicolae v, v. p. 19.
LADISLAU, regele Ungariei p.11, 12.
LADISTAS VII-lea, Regele Poloniei (1632 – 48) fiul lui Sigismund Wasa, însurat 1. cu arhiducesa austriacă Cecilia Renata. *2*. cu Marie Luise de Conzague p. 203.
LAIOT Vodă (Basarab) Domnul Munteniei 1476 – 78 (Domnia întreruptă câteva luni de revenirea lui Vlad Ţepeş în scaun) însurat cu fata lui Sinadin Ca-pitanov, vezi tabela No 1.
LAMBRINO Andronic tatăl lui Manolachi Lambrino. p. 445.
LAMBRINO Balaşa, fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu, soţia lui Manolachi Lambrino. (Vezi

Brâncoveanu).
LAMBRINO Manolachi, fiul lui Andronic, soţul Domniţei Bălaşa Brâncoveanu… p. 444 – 45, 451, 458, 461, 465.
LĂPUŞNEANU Alexandru, (vezi Alexandru Lăpuşneanu).
LĂPUŞNEANU Bogdan, (vezi Bogdan Lăpuşneanu).
LASCU boer moldovan, s. al XV-lea p. 47.
LAŢCO Vodă Domnul Moldovei 1365 – 73, fiul lui Bogdan Vodă, însurat cu *Ana*… p. 20, 21, 22, 23, 24.
LAZĂR Despotul sârbilor, (vezi Brâncovici).
LECCA, spătar în Muntenia p. 180.
LEON Tomşa Domnul Munteniei 1629 – 1632, fiul lui Ştefan Tomşa Ila, nepotul lui Ştefan Tomşa I, însurat cu *Victoria*, p. 206, 241.
LEOPOLD împăratul Germaniei p. 356, 410 – 411.
LEURDEANU Stroe vistiernic, însurat cu Vişa din Goleşti, tatăl lui Eustaţie Golescu… p. 221, 342 – 64, 382 – 84, 422, 467.
LEORDEANU Vişa din Goleşti, soţia lui Stroe Leurdeanu p. 343.
LESZCZINSKI Ana, mama regelui Stanislas Leszczíński… p. 197, 201.
LESZCZINSKI Andrei, v. v. de Belz p. 197.
LESZCZINSKI Maria, nevasta lui Ludovic XV-lea, regele Franţei, fata regelui Stanislas al Poloniei, p. 201.
LESZCZINSKI Raphael, solul regelui Poloniei în Moldova la 1700… p. 432.491 – 93.
LESZEZYNSKI Stanislas, Regele Poloniei… p. 201.
LITUON (Litavoi) voievodul Olteniei, 1279… p. 10, 11, 12, 16.
LORENA Ducele, soţul Mariei-Teresa, împărăteasa Austriei. p. 480 – 82
LOBKOWITZ von Wenzel. p. 323.
LOSONTZ, (vezi Margareta)
LOZONSKI (Loziński). p. 160 – 61.
LUBOMIRSKI, conducătorul şlehtei în războiul civil „Conclean” în Polonia… p. 204.

LUBOMIRSKI, contele... p. 354.
LUCREŢIA, sora Ecaterinei... p. 104 – 116.
LUDESCU Stoica, cronicar secolul al XVII-lea... p. 87, 347.
LUDOVIC d-Anjou, regeleungariei. p. 13, 14.
LUDOVIC II, cel din urmă rege al Ungariei, mort la bătălia de la Monaci, 1526... p. 64.
LUDOVIC al XIV-lea, regele Franţei, (1643 – 1715) ... p. 326 – 27 355 501.
LUDOVIC XV-lea regele Franţei.
p. 201, 501. LUDOVICA, o Poloneză. p. 196. LUPU sulgerul... p. 388. LUTHER... p. 239.
M
MACARIE Patriarhul... p. 244, 272, 275 – 76.
MAHOMED alIV-lea, sultanul Turciei (1648 – 93) ... p. 389.
MAILAT, voievodul Ardealului p. 75... MAINTENON Madame de favorita şi nevasta morganatică a lui Ludovic al XIV-lea al Franţei, p. 501.
MĂLAI vei comisul, soţul Alexandrinei Bucioc, cumnatul lui Vasile Lupu... p. 256.
MÂNU Apostol, omul de afaceri a lui Constantin Vodă Brâncoveanu... p. 459, 464, 470.
MALZA (vezi Moden)
MARA, Doamna lui Mircea Cel Bătrân v. v... p. 16.
MARCEA, unchiul Mariei din Coeni p. 209.
MARCU logofătul, boer ucis de
Radu Mihnea... p. 216. MARCEA vei postelnic în Ţara-Românească... p. 240. MARGA, fata lui Pârvu Craiovescu, străbunica lui Matei Basarab.
p. 240.
MARGA, sora lui Vasile Lupu. p.
256
MARGARETA, vezi Maria mama Muşatei... p. 24.
MARGARETA de Losontz, prima se ţie a lui Alexandru Cel Bun, (contestată) ... p. 25, 26.
MARGHITA Doamna, soţia lui Ba-sarabă Cel Mare, Domnul Ţării Româneşti... p. 16.

MARGHITA Doamna, văduva lui Simion Movilă (polonă, contesă Zolkiewska, sau unguroaică) p. 171 – 173, 177.212.

MĂRIA din Brâncoveni... p. 435.

MĂRIA din Bucov, fata postelnicului Stoica ot Bucov, nevasta paharnicului Mavrodin, mama Ilâncăi a lui Antonie v. v. din Popeşti... p. 406

MĂRIA Comnen din Mangop fata lui Olobei Comnen, a treia soţie a lui Ştefan Cel Mare f 1467. p. 39 – 42

MĂRIA din Coeni, nevasta lui Nică Armaşul, mama lui Radu Şerban Voievod. p. 208, 209, 214, 218.

MĂRIA Doamna întâia nevastă a lui Alexandru Nicolae v. v., Domnul Ţării Rom... p. 16.

MĂRIA Doamna (vezi Brâncoveanu)

MĂRIA, fata lui Petru Vodă Şchiopul şi a Doamnei Maria (vezi Maria Tzigara).

MĂRIA Doamna lui Bogdan I Vodă, Domnul Moldovei. (Oescălicătorul) ... p. 20, 21, 24.

MĂRIA Doamna lui Radu Cel Frumos, voievodul Ţării Româneşti, soacra lui Ştefan Cel Mare f 1490... p. 41, 42, 43, 52.

MĂRIA Doamna, prima soţie a lui P. Rareş... p. 67, 68.

MĂRIA Doamna lui Vlad Călugărul Domnul Munteniei... p. 52.

MĂRIA, Doamna lui Basarab cel Tânăr (după I.C. Filitti) p. 53.

MĂRIA, Doamna lui Petru Vodă Şchiopul (vezi Amirali).

MĂRIA Domnita, fiica lui Vodă Dumitru Cantemir şi a Doamnei Casandrei. (Vezi Cantemir).

MĂRIA, nevasta lui Mircea Vodă, fiul lui Mihnea cel Hău p. 119.

MĂRIA Domnita fiica lui Eremia Vodă, măritată cu contele Ştefan Potocki (vezi Potocki).

MĂRIA Gritti fiica lui Alois Gritti, logodnica lui Ştefan Vodă Lăcustă (vezi Gritti).

MĂRIA, fiica lui Pătraşcu cel Bun, soţia Logof. Radu

din Drăgoeşti... p. 142.
MĂRIA Kneajina, fata lui Ştefan Cel Mare şi a Mariei-Voichitei (moartă 1518) ... p. 45, 46.
MĂRIA Doamna lui Vlad Dracul Domnul Munteniei... p. 52.
MARIA-Oltea, soţia lui Bogdan voievod, mama lui Ştefan Cel Mare D. 44.
MĂRIA Rareş din Hârlău, mama lui Petru Rareş... p 44, 67.
MARIA-Tereza, împărăteasa Austriei... p. 480 – 82, 484.
MĂRIA-Cliristina, nevasta lui Sigismund Báthory... p. 153, 165.
MARIA-Voichita fata lui Radu Cel Frumos şi a Doamnei Maria, a patra nevastă a lui Ştefan Cel Mare f 1511... p. 41 – 43, 52.
MARICA, fiica lui Al. Lăpuşneanu p. 86.
MĂRICUŢA, sora lui Vasile Lupu p. 256.
MARIAŞ Ştefan... p. 288.
MARIN, tatăl Doamnei Marina p. 27.
MARIN, servitor lui Ştefan Vodă Cantacuzino. p. 474.
MARINA Doamna, a patra nevastă a lui Alexandru cel Bun, fata lui Marin... p. 27, 28, 37.
MARINA, fiica lui Mircea Ciobanul şi Doamnei Kiajna... p. 93, 96, 98.
MARINCA Doamna lui Ilie voievod (fiul lui Alexandru Cel Bun), fata lui Andrei Oligmandovici, duce de Lituania p. 27, 29 – 35.
MARINO Poli Giovani de soţul Esterei Xenos... p. 104, 116.
MARTA (vezi Ecaterina Ţarina).
MARTINA, fiica lui Al. Lăpuşneanu p. 86.
MARZA, generalul lui Mihai Viteazul... p. 174.
MARZA-Beg (vezi Beg Mârza).
MARUŞCA, prima nevastă a lui Ştefan Cel Mare... p. 38, 45.
MATEI Basarab Domnul Munteniei 1632 – 1654, din Brâncoveni, fiul lui Danciu vornicul şi al Stancăi, însurat cu

Elena Năsturel Heiescu... p. 60, 219, 239 – 53, 259, 261.265 – 68, 272 – 76, 296, 329.

MATEI Corvin de Hunyade (vezi Corvin).

MATEI împăratul Germaniei, urmaşul lui Rudolf 11... p. 218.

MATEIAŞ, fiul lui Matei Basarab şi al Doamnei Elena (înfiat) p. 247.

MATHEI un neamţ, capul sufragiilor lui Cantemir Brâncoveanu. p. 441.

MAUROTI, Ileana logofetească, sora lui Vodă Eremia Movilă... p. 173, 199.

MAVROCORDAT Alexandru, fiul lui Nicolo Mavrocordat şi al Ruxandei, zis Exaporitul, marele dragoman al Porţi –, diplomat, tatăl lui Nicolae Vodă, bunicul lui Constantin Vodă. p. 441.

MAVROCORDAT Ileana, Domniţa, fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu, măritată cuscarlat Mavrocordat, fiul Exaporitului. p. 444.

MAVROCORDAT Ion dragomanul Domnul Munteniei 1716 – 1719 p. 462 – 63, 464 – 65, 472.

MAVROCORDAT Nicolae, fiul Exaporitului, Domnul Moldovei în 1709 – 1710 şi în 1711 – 1715, al Munteniei în 1716 şi în 1719 – 1730, însurat cu 1. *Casandra* Cantacuz>no, 2. *Pulcheria* Ciuki, 3. *Smaranda* Stavropoleos p. 233, 423, 449, 462, 464, 472, 474, 498, 528, 529.

MAVROCORDAT Nicolo din insula Chios, însurat cu Ruxanda, fata lui Scarlat Beiglitzi, tatăl lui Alexandru M. Exaporitul p 235.

MAVROCORDAT Ruxanda, fiica lui Scarlat Beiglitzi, nevasta lui Alexandru Vodă Cuconul, apoi a lui Nicolo Mavrocordat, mama lui AUxandru M. Exaporitul p 231 – 33.

MAVROCORDAT Scarlat fiul Exaporitului (1698) înaurat cu Elenca Brâncoveanu... p. 444.

MAVRODIN Ilânen, fata paharnicului din Măneşti, nevasta l-a a lui Antonie Vodă din Popeşti p. 406, 436.

MAVRODIN, paharnic din Măneşti p. 406.

MAZONIAS duce, primul soţ al Ringalei, Poamna lui Alexandru Cel Bun... p. 26.
MAXIM, Mitropolitul Ţării Româneşti (vezi Gheorghe Brancovici).
MEIIAMED, numele turcit al lui Ilie Voda Rareş... p.
MEDICIS Catrina de nevasta Regelui Enric al II-lea al Franţei p. Hi.
MELETIE Arhiepiscopul, profesor de filosofie lui Dumitru Cantemir... p. 490.
MENZIKOFF... p. 504.
MERESCUI –lie polcovnic... p. 507.
MERIŞAN Bărcan Stolnic (Muntenia) ... p
MEŞNIC Gheorghe Stolnic p. 507.
MICHEL Angelo... p. 224.
MIELESKI Nicolae, principe polonez... p. 86.
MIERZINSKY nobil polonez p. 287.
MIHAI Cămaraşul, boer moldovean p. 216.
MIHAI, tiul lui Niculae Pătraşcu şi al Domniţei Ancuţa... p. 218, 219, 220, 248, 311 – 12.
MIHAI ot Târşor, fratele Tudorei, tatăl lui Antonie Vodă din Popeşti... p. 260, 406.
MIHĂILESCU Cristea, uricar p.176.
MIHĂILESCU Isac, fratele precedentului... p. 176.
MIHĂILESCU, comis (probabil Vasile) ... p. 176.
MIHAI Viteazul Domnul Munteniei 1593 – 1601, fiul lui Pătraşcu Vodă Cel Bun şi al Tudorei (din călugărie Teofana). Însurat cu *Stanca*... p. 130, 134, 14158, 165.
MIHAILOVA Ştefana, principesa p. 323 – 28. MIHAIL, Ţarul Bulgariei... p. 16. MIHAILĂ, fiul lui Al. Lăpuşneanu p. 86.
MIHNEA Cel Rău Domnul Munteniei 1508 – 1510, fiul lui Vlad Ţepeş şi al Doamnei Elena, însurat 1 cu *Smaranda* şi 2 cu *Voica*... p. 54, 57, 58, 60, 103.
MIHNEA-Radu Domnul Munteniei 1658 – 69, fiul lui Radu Vodă Mihnea... p. 332 – 34, 339, 406.
MUIUL Hatman, boer moldovean t 1541... p. 75.
MIHNEA Turcitul, Domnul Munteniei (1577 – 83; 1585 – 91), fiul lui Alexandru Voievod şi al Doamnei

Ecaterina, însurat cu *Neaga*... p. 88, 108 – 118, 223.
MIKUD (vezi Ştefan Mikud Kukenus).
MILESCU NICOLAE, spătar în Moldova, cronicar, geograf, (s. XVII-a), preceptorul ţarului Petru Cel Mare... p. 326.
MILIŢA-Despina Doamna (vezi Despina-Mili (a).
MILOŞ, fratele lui Petre Şchiopul şi al lui Alex. v. v. p. 101, 103, 108, 121.
MILUTIN regele Sârbilor, căsătorit cu fata lui Lytuan voievod (ca 1370) ... p. 16.
MINETTI Bartholomeu... p.
236.
MIRCEA, fiul lui Mihnea Vodă Cel Rău şi al Doamnei Smaranda, tatăl voievozilor Alexandru al Munteniei şi Petre Şchiopul al Moldovei... p. 57, 58, 103, 119.
MIRCEA, fiul natural al lui Vlad Dracul şi al Călpjnei... p. 53.
MIRCEA I Cel Bătrân Domnul Ţării Româneşti 1386 – 1418, fiul lui Radu I Cel Mare, însurat cu *Mara*... p. 14, 16, 52.
MIRCEA Ciobannt, Domnul Munteniei (1545 – 53); (1658 – 59), fiul lui Radu cel Mare şi al Cătălinei, însurat cu *Kiajna*, fata lui Petru Rareş... p. 87 – 92, 119, 143.
MIRCEA, tiul precedenţilor p. 96.
98, 99, 100. MIRSKY, nobil polonez... p. 287. MODEN Contele de soţul uneia din fiicele lui Radu Cantacuzino, fiul lui Ştefan Vodă... p. 483. MOGÂLDE, boer moldovean... p.
507.
MOGÂLDE Zinica, mama lui Gheorghe Ştefan Vodă p. 317.
MONARET Antonie Constantin, boer din Ţarigrad... p. 97.
MONTESPIN, căpitan francez în serviciul Movileştilor. p. 179, 180.
MORUZI Elena, a 2-a nevastă lui Nicolae Brâncoveanu... p.
MOŢOC boer moldovean. p. 607.

MOŢOC Ilie, boer moldovean p. 393.
MOŢOC vornic, boer moldovean p. 81, 82.94. MOVILĂ Eremia, Domnul Moldovei 1595 – 1600; 1600 – 1606, însurat cu Elizabeta din Lozna. p. 125, 160 – 170. MOVILĂ Alexandru, fiul lui Eremia Vodă şi a Doamnei *Elizabeta*, Domnul Moldovei 1615 – 16, neînsurat... p, 176 – 187, 205. MOVILĂ Ana, fata lui Eremia Voievod şi a Doamnei Elizabeta, avu 4 bărbaţi, anume: Maximilian Pszerebski, voievod de Lencici, Kneazul Ion Szedziwoy Czer-nowski, pe Vlad Mykowski, voievod al Cracoviei şi pe contele Stanislas Potocki... p. 202 – 206.
MOVILĂ Bogdan fiul mai mic al lui Erem. a Vodă şi a Doamnei Elizabeta, căpitan-paşă al flotei otomane (turcit, apoi desturcit) p. 170, 203, 205.
MOVILĂ Catrina, fata lui Eremia Vodă, măritată cu prinţul Samuel Korecki p. 177, 179 – 197.
MOVILĂ Catrina, fata lui Radu Vodă Mihnea, Doamna lui Moise Vodă... p. 234, 236.
MOVILĂ Constantin, fiul cel mai mare al lui Eremia Movilă, Domnul Moldovei 1607 – 11, neînsurat... p. 164, 165, 167, 171 – 176, 198, 205.
MOVILĂ Elizabeta, Doamna lui Eremia Vodă, fata lui Gheorghe din Lozna, pârcălab... p. 159 – 188.
MOVILA Elizabeta, nevasta lui Gavril v. v... p. 205.
MOVILĂ Gătită, fata lui Eremia Movilă, măritată cu Ştefan Brăescu... p. 205.
MOVILĂ Gavril. Domnul Munteniei (1618 – 20) fiul lui Simion Vodă... p. 171, 205.
MOVILĂ Gheorghe, fratele Domnului Eremia, Mitropolitul Moldovei... p. 160, 165 urm. 201.
MOVILĂ Ion, însurat cu *Maria* tatăl voievozilor movileşti p. 160.
MOVILĂ Ion. fiul lui Simion Vodă p. 171, 172.
MOVILĂ Kiajna (Regina), fata lui Eremia Vodă, măritată în 1603 cu ducele Mihai Wisznowiescki (vezi Wisznowieski).
MOVILĂ Maria, soţia lui Ion Movilă, mama lui Eremia şi Simion voievozi... p. 160, 167, 202.

MOVILĂ Maria, tata lui Eremia Vodă, măritată cu contele Ştefan Potocki... p. 198 – 201.
MOVILĂ Mihăilaş, fiul lui Simion Vodă şi al Doamnei Marghita, logodnicul Ancuţei, fiica lui Radu Vodă Şerban... p. 171 – 173, 205, 212, 217.
MOVILĂ Moise, fiul lui Simion Vodă şi al Doamnei Marghita, Domnul Moldovei 1630 – 33. p. 171, 172, 20 î, 236, 260.
MOVILĂ Simion, Domnul Moldovei (160 b-1607), însurat *cumar-ghita* Zolkiewski... p. 125, 154, 155, 160, 165 – 171.207, 212.
MOVILĂ ŞCHEUCA „p. 160, 165.
MOVILĂ Petre fiul lui Simion Voda, Mitropolitul Kiewului... p. 171, 172, 205, 287, 289 – 90.
MSTISTAWKI Teodor, kneazul p. 129.
MURAD, Sultanul Turcilor (1574 – 1595) ... p. 100, 131.
MUSELIM Iordachi, grec, din neamul Ramadan-Paleologilor. p. 390.
MUSTAFA I, sultan (1617; 1622 – 23) p. 188.
MUSTAFA Aga, capugiu... p.
453 – 54, 458. MUSTAFA Bey, fiul lui Mihnea
Vodă Turcitul... p. 118.
224.226.
MUSTAFA Paşa din Silistra... p.
280, 340.
MUŞATA (Margareta) probabil fata lui Bogdan I şi al Mariei, soţia lui Ştefan, voievodul Şepeniţului, mama lui Petru, Roman şi Ştefan, Domnii Moldovei, bunica lui Alexandru Cel Bun p. 23, 24, 2!
MUTU Ion... p. 507.
MYKOWSKI Vlad. voievod al Cracoviei, al 3-lea soţ al Anei Movilă, fiica lui Eremia Vodă p. 802.
M
NACU, boer moldovean... p. 507.
NACU Aniţa, a 2-a nevasta a lui Enache Dabija... p. 370
NACU Constantin (Colonelul Nacolowitz) ... p. 322,

326.
NASTASIA din Lăpuşna, mama lui Alexandru Lăpuşneanu, ibovnica lui Bogdan Vodă Orbul.
NASTASIA, fiica lui Al. Lăpuşneanu… p. 86.
NĂSTUREL (vezi Heresru).
NEACŞA ot Bucşani, soţia lui Neagoe Postelnicul, mama Doamnei Maria Brâncoveanu p. 436.
NEACŞA (Ana), a doua soţie a lui Alexandiu cel Bun.
NEACŞA, mama Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul… p. 152.
NEAGA, soţia Banului Pârvu Cra-iovescu… p. 53, 60.
NEAGA, Doamna lui Mihnea Vodă, Domnul Munteniei (Turcitul), fata clucerului Vlaicu ot Buda (Buzău) şi a jupânesei Anca p. 110 – 118, 223.
NEAGOE Basarab, Domnul Munteniei 1512 – 21, fiul vei vornicului Pârvu Craiovescu şi al jupă nesei Neaga, (însă probabil fiu natural al acesteia din urmă cu Basarab cel Tânăr. Însurat cu *Miliţa-Despina*, fata despotului sârb Ion Brancovici… p. 53, 57, 59 – 66, 103.
NEAGOE Craiovescul, ban al Olteniei… p. 60, 203.
NEAGOESCU Pană, fratele Doamnei Maria Brâncoveanu… p. 436.439.
NEAGOE logofătul din Târgovişte p. 249, 332.
NEAGOE postelnicul din Vai-ds-ei, fiul lui Antonie Vodă, tatăl Doamnei Maria Biâncoveanu p. 406, 43R, 439.
NECULCE Ion, cronicar moldovean… p. 44, 232, 234, 255, e? 8, *03, 507 – 508, 524.
NEDELCA (Natalia) cercheza, nevasta lui Constantin Şerban Vodă Domnul Munteniei… p. 334, 406.
NEPOS Cornelius… p. 517.
NEGOESCUL Pană, fratele Doamnei Maria lui Constantin Vodă Brâncoveanu… p. 439.
NEGOIŢĂ Ioan, boer muntean. p. 247.
NENIUL Gavril, boer moldovean p. 393
NICĂ Armaşul, tatăl lui Radu Şerban Voievod, căsătorit cu Maria din Coeni şi frate cu mama Buzeştilor… p. 208.
NICODIM Sfântul din Tismana p. 19, 208.

NICOLA, grec, om de încredere al Doamnei Ecaterina... p. 114.
NICOLAE, fiul lui Mihai Viteazul (vezi Pătraşcu). NICOLAE tatăl lui Vasile Lupu p. 255.
NICOLAE voievod de Maramureş, conte de Ugoci... p. 13.
NICULAI armaşul... p. 507.
NICUSIOS Panaiotachi mare dragoman al Porţii din secolul al 17-lea... p. 342, 354.
NURBANI, evreică, cadână... p. 93.
NUREDDIN Sultanul, Hanul Tătarilor... p. 304.
O
O-DONNEL Enric, Contele, soţul fiicei lui Radu Cantacuzino. p. 483.
OLELCO, principe de Kiew, tatăl Doamnei Evdochia a lui Ştefan cel Mare... p. 38.
OLIGMANDOVICI Andrei, duce de Lituania, tatăl Doamnei Mărincai a lui Ilie voievod, Domnul Moldovei... p. 27, 29.
OLIGMANDOVICI Marinca (vezi Marinca Doamna).
OLIMPIADA, maica de la mănăstirea dintr-un Scaun... p. 470.
OLLINGEN Contele, ambasadorul Germaniei la Stambul. p. 432.
OLTEA (Maria) vezi Maria-Oltea.
OMER Aga, şeful seraiului... p. 137, 1, *8.
ORDOG căpitan Ungur în arma a lui Báthory... p. 214.
OSSON Ducele de vice regele Nea-polului... p. 197.
OSTROG Constantin de p. 127.
OSTROG, fiica precedentului p. 127.
P
PAGET Lordul, ambasadorul Marii Britanii la Stambul... p. 441.
PAHONIE călugăr (Alexandru Vodă Lăpuşneanu).
PAISIE călugărul (Radu Paisie voievod).
PALADI Ana, fiica lui Antioh v. v.

Cantemir... p. 433. PALADI Ion, spătar... p. 522.
527, 529.
PALADI Nastasia, soţia lui Ion p. 522.
PALADI Sanda, fata lui Mateiaş
Sturza, sora Doamnei Mariei
Ghica... p. 337. PALADI Toader vei vornicul de ţara de sus (Moldova)... p.
392 397.
PALEOLOG Calinichia (vezi Calinichia Doamna).
PALEOLOG Constantin, împăratul Bizanţului (1448 – 53) ... p. 96.
PALEOLOG Constantin, fiul lui Muselim, însurat cu fata lui Antonie Monoret... p. 97.
PALEOLOG Chiriţă... p. 173, 177.
PALEOLOG Iosif, patriarh p.96 – 99.
PALEOLOG Dioiiisie, Mitropolit al Moldovei... p. 216.
PALEOLOG Ion, împărat al Bizanţului (1311 – 1376). p. 16, 461.
PALEOLOG Muselim, însurat cu sora lui Mihai Cantacuzino Şaitanoglu... p. 97.
PALEOLOG Staiuate, nepotul patriarhului, soţul Domniţei Marina, tata Kiajnei... p. 98.
PALEOLOG Maria, Doamna lui Iancu Voda Sasu p. 131 – 139.
PALEOLOG Măricuţa, sora Doamnei Elizabeta Movila, nevasta lui (hiriţă... p, 173.
PALEOLOG Sofia (vezi Sofia, ţarina Moscovei).
PALMA Vecchio... p. 224.
P A N A I O T Nicusias dragomanul porţii... p. 352 – 54, 461.
PANIEWSKY Gaspar, nobil polon, soţul fetei lui Alexandru Lăpuşneanu şi a Doamnei Ruxanda p. 85.
PANTAZI-Câmpineanu, soţul Mariei Cantemir, fiica lui Const. Cantemir, nepoata lui Antioh Vodă. p. 520.
PAPA vistiernic... p. 228.
PÂRVU, clucer, bărbatul Benettei Xenos... p. 104.
PÂRVUI, vei vornic, fiul lui Neagoe Craiovescul; însurat cu Neaga p. 53, 60, 240.

PÂRVU II ban, fiul lui Pârvu I fratele lui Neagoe Basarab v. v. Epitrop al nepotului sau Theodosie voievod... p. 63.

PARISIEN Martin, secretar la ambasada Franţei din Stambulp, 196 – 97.

PASCAL, căpitan... p. 507.

PASCAL gramaticul... p. 361.

PĂTRAŞCU cel Bun, Domnul Munteniei, (1554 – 58) – vezi tabela No. 1; însurat cu Voica. Tatăl lui Mihaiu Viteazul... p. 90 – 91, 142 – 44.

PĂTRAŞCU Nicolae, feciorul lui. Mihai Viteazul, însurat cu Ancuţa, fiica lui Radu Voda Şerban p. 147, 150, 151, 217 – 218.

PAVĂL Postelnicul, boer ucis de Radu Mihnea... p. 216.

PETRE de la Argeş, vezi Radu Paisie v. v.

PETRE Spătarul, bărbatul Păunei Xenos... p. 104.

PETRE Stolnic, (vezi Alexandru Lăpuşneanu).

PETRICEICU Ştefan, Domnul Moldovei 1672 74 şi 1683 – 1684, însurat cu *Maria* Catargi p. 387, 397 – 98, 421 – 22.

PETRU fiul lui Ştefan cel Mare şi al Evdochiei f 1479... p. 45.

PETRU-Aron Domnul Moldovei 1451 – 52, 1454 – 57, fiul lui Alexandru cel Bun şi al Marinei Doamna, însurat cu sora regelui Ion Corvin de fiunyadi... p. 29: 2 – 35, 37 – 38.

PETRU Cercel, Domnul Munteniei. 1583 – 1585, fiul lui Pătraşcu cel Bun, fratele lui Mihai Viteazul... p. 111, 114, 116, 117, 135, 142.

PETRU Muşat, Domnul Moldovei 1375 – 91, fiul Muşatei şi al lui Ştefan voievodul Şepeniţului p. 23, 24.

PETRE, pârcălabul... p. 177.

PETRU-Rareş, Domnul Moldovei 1527 – 38, 1541 – 46, fiul lui Ştefan cel Mare şi al Mariei Rareş, însurat 1. cu *Maria 2*. cu *Elena* Brancovici, fiica lui Ion Brancovici, Despotul Sârbilor, p. 44, 46, 67 – 77, 130, 131.

PETRU cel Tânăr, al II-lea Domnul Munteniei (1559 – 68) fiul lui Mircea Cobanul şi al Doamnei Kiajna, însurat cu

Elena Cherepovici… p. 92 – 99.
PETRU, fiul Al. Lăpuşneanu p. 86.
PETRE, fiul lui Ion din Piteşti p. 140.
PETRU Vodă Şchiopul, Domnul Moldovei în 1574 – 1579 şi a 2 oară în 1582 – 1591. Însurat cu *Maria* Amirali… p. 88, 103, 106, 118 – 126, 217.
PETRU cel Mare, Ţarul Rusiei p. 448, 498 – 516.
PETRU de Sprova, Palatinul Lwo-wului… 31, 201.
PFALTZ-Ncuburg, Carol Elector de p. 201.
PLASECKI, cronicar pojon. p. 176. PISOSKI Tudosca… p. 521. PLATONIDA monaha, (vezi Despina-Miliţa Doamna). PLEŞTEV Mihai, solul Ţarului Ivan al III-lea… p. 46. POLO Minio, patrician veneţian, al doilea soţ al Mariei Tzigara, fiica lui Petre Şchiopul p. 126.
135.
PONIATOWSKI Contele, ginerele lui Iancu Sasu… p. 134, 449.
PONICI vornic de târg (în Iaşi) p. 392.
POPESCU Hrizea vistiernic. Ginerele lui Gheorghe Băleanu (vezi Carida).
POPESCU Radu cronicar. Fiul precedentului… p. 87, 467, 472.
POTCOAVĂ Alexandru, fratele lui Ion Vodă cel cumplit… p. 119.
POTCOAVĂ Constantin, idem. p, 114.
POTCOAVĂ Ion, idem… p. 119.
POTOCKI Ana, (vezi Movilă Ana).
POTOCKI Ana, fiica Mariei Movilă şi a lui Ştefan Potocki, măritată cu Dominic Kazanowski… p. 201.
POTOCKI Andrei, fratele lui Ştefan… p. 198.
POTOCKI Caterina, fata lui Ştefan Potocki şi a Mariei Movilă, măritată cu Ianus Randiziwill palatinul Lituaniei în 1643… p. 200, 287.
POTOCKI Contele, pretendent la mâna Domniţei Ruxandrei p.298.
POTOCKI Gheorghe, nepotul Domniţei Maria Movilă… p. 184.
POTOCKI Ion şi Pavăl, fii Mariei Movilă şi ai lui

Ştefan Potocki p. 200.
POTOCKI Stanislas al 4-lea soţ al Anei Movilă... p. 202, 204.
POTOCKI Ştefan Contele, soţul Domniţei Maria Movilă, fratele lui Ion, cunoscutul războinic p. 163, 174, 198 – 201, 298.
PRĂJESCU Agafia, nevasta lui Toader Boul, mama Doamnei Safta p. 318, 323.
PRĂJESCU Ion, tatăl Agafei... p. 305, 318, 323.
PRĂJESCU Maria, fata lui Theodor... p. 160.
PRĂJESCU Theodor, Vei Vistiernic p. 61, 160.323.
PRĂJESCU Nicoară, vistiernic în Moldova... p. 173.
PRĂJESCU Nastasia, nevasta lui Ion, fiica lui Cozma Gane (Şarpe) ... p. 318.
PRĂJESCU Toma şi Ani ta. p. 521.
PREDA fiul lui David postelnicul şi a Mariei din Brâncoveni, vară primară cu Matei Basarab, însurat cu Păuna Greceanu... p. 435.
PREDA din Greci, ginerele lui Mihai Viteazul... p. 151.
PROCA portarul, boer ucis de Radu Mihnea... p. 216.
PSZEREBSKI Maximilian voievod de Lencici, primul bărbat al Anei Movilă... p. 202.
PURICE, aprodul lui Ştefan Cel Mare... p. Ir9.
PURICE Vasile, vornic la curtea lui Antioh Vodă Cantemir p. 493
R
RACLIŞ Kiimie... p. 507.
RACOVIŢĂ Ana, Doamna lui Mihai Racoviţă Vodă (vezi Codreanu).
RACOVIŢĂ Anastasia, nevasta lui Ion Racoviţă. mama lui Mihai v. v „fata lui Toma Cantacuzino p. 521 – 22.
RACOVIŢĂ Ecaterina, (vezi Ghica Scarlat) ... p. 529.
RACOVIŢĂ Ion, tatăl lui Mihai Vodă... p. 397, 521 – 22.
RACOVIŢĂ Mihai Domnul Moldovei în 1703 – 1705 în 1707 – 1709 şi în 1715 – 1726. Al Munteniei în 1730 – 31 şi în 1741 – 44, fiul lui Ion Racovi (a, însurat 1 cu *Elizabeta*

Cantemir, şi 2 cu *Anm* Dediu-Codreanu... p. 449, 456 492 52) – 530.

RACOVIŢă-Mihai Spătar, fratele precedentului (fiul lui Ion R) p. 61.

RACOVIŢĂ Nicolae, marele logofăt... p. 397. RACOVIŢĂ Safta, (vezi Cantemir).

RACOVIŢĂ Ruxandra (vezi Kos-taki-Negel).

BACZ, bărbatul Zamfirei., p. 146.

RADA Doamna lui Vlad Călugărul Domnul Munteniei (a doua soţie), din călugărie Samonida p. 52.

RADA Doamna lui Vlad Vintilă v. v. p. 66.

RADA preoteasa popei Ghiţă, ibovnica lui Ştefan Vodă Lăcustă p. 70 – 71.

RADU I zis Ra –, u-Negru, Domnul Ţării Româneşti 1374-S5, însurat 1. cu *Ana* şi 2, cu *Calinichia*... p, 16.

RADU cel Frumos Domnul Munteniei 1462 – 74, fiul lui Vlad Dracul, însurat cu *Maria-Despina*... p. 41, 52, 53.

RADU-Ilieş... p, 90.

RADU (cel Mare), al IV-a, Domnul Munteniei 1496 – 1508 însurat cu *Cătălina* (Ecaterina). p. 53, 59, 89.

RADU de la Afumaţi Domnul Munteniei 1522 – 23 şi 1525 – 29, tiul lui Radu cel Mare. Însurat cu Domniţa *Ruxanda* a lui Neagoe Basarab v. v. şi a Doamnei Despina-Miliţă... p. 63, 64-li6.

RADU Beizade... p. 443, 452.

RADU Călugărul, Domnul Munteniei (1521 – 22) ... p. 52.

RADU, fiul lui Mircea Ciobanul şi al Doamnei Kiajna p. 96, «8 – 100.

RADU, fiul lui Mihnea Vodă şi al Doamnei Neaga... p. 110.

RADU Mihnea, Domnul Munteniei (1611 – 16; 1620 – 23), Domnul Moldovei (1616 – 19; 1623 – 26) p. 215 – 16, 223 – 35, 110 – 112, 118, 178 – 84, 186, 207, 209, 215.

RADU Paisie, Domnul Munteniei 1535 – 45. Însurat cu văduva fratelui său, Domniţa *Ruxanda* a lui Neagoe Basarab şi a Doamnei Despma-Miliţa. (contestat), p.06, 90, 142.

RADU Şerban voievod, Domnul Munteniei 1602 – 1611, fiul vei armaşului Nică şi al Mariei din Coeni, însurat cu *Elena* din Mărgineni... p. 60, 151, 155 169, 173, 207 – 221.
RADU Leon v. v. (vezi Tomşa).
RADU Logofătul din Drăgoeşti p. 142, 145.
RADU Bidiviul, probabil fiul precedentului... p, 142.
RADU mare logofăt, fiul lui Cazan p. 288.
RADU Armaşul... p, 208 – 252.
RADZIWILL Ecaterina, a 2-a fata a lui Ştefan Potocki şi a Domniţei Mariei Movilă, prima nevastă a lui Ianus Radziwiłł p, 200 – 201.
RADZIWIL Maria Domnita, fiica lui Vasile Lupu şi a Tudoscăi Bucioc, măritata cu prinţul Ianus Radziwil. (1661). p. 256, 272, 273, 28), 286 – 93.
RADIZIWILL Ianuş, Palatinul Lituaniei, însurat 1. cu Catrina Potocki (fata Domniţei Maria Movila) şi 2 cu Domniţa Maria, fata lui Vasile Lupu v, v, p. 273, 285 – 93, 304.
RAFAIL monahul, (vezi Popescu Radu).
RÁKÓCZI Gheorghe I, craiul Ardealului... p, 241, 244, 248, 2 j9, 273, 275, 288, 292, 294 – 97.
RAKOCZY Gheorghe II fiul precedentului, voievodul Ardealului p. 295 – 97, 321 – 22, 330 – 31, 332, 342.
RAKOCZY Sigismund, al 2-lea fiul voievodului Gheorghe Rakoczy I... p. 295 – 98.
RALE Bălaşa (vezi Balaşa Doamna)
RALE Niculache, stolnic, tatăl precedentei... p. 332.
RAREŞ Constantin, fiul lui Petru Rareş şi al Doamnei Elena t tânăr... p. 68.
RAREŞ Ilie (vezi Ilie Rareş).
RAREŞ (Maria vezi Maria).
RAREŞ (Petru vezi P. Rareş).
RAREŞ Ştefan (vezi Ştefan Rareş).
RAŢ Gheorghe căpitanul lui Mihai Viteazul... p. 174, 210.
RĂZVAN Vodă, Domnul Moldovei (Ştefan) 159 o, neînsurat... p. 130, 163.

RENNI Generalul rus din escorta Ţarului Petru cel Mare. p. 503.

R I G O secretarul ambasadorului Olandei la Stambul... p. 477.

RIGAUD Căpitan francez în solda Movileştilor şi Polonilor, p. 197. RINGALA Doamna, a treia soţie a lui Alexandru cel Bun, vara regelui Vladislav al Poloniei, prima soţie a Ducelui de Mazonia p. 26, 27, 55. ROMAN I Muşat Domnul Moldovei 1391 – 94, fiul Muşatei, însurat cu *Anastasia*... p. 24. ROMAN II Muşat Domnul Moldovei 1447 – 48, fiul lui Ilie voievod şi a Doamnei Marinca... p. 30, 31, 32, 68. ROSENBERG Grigore din Hârlău, secretarul lui P. Rareş... p. 72. ROSETTI Alexandru, beizade, fiul lui Anton Vodă şi a Doamnei Zoe... p. 423. ROSSETI, (Rosetto, Ruset) Anton Domnul Moldovei în 1675 – 1678, fiul lui Lascaris Rosseto şi a Bellei Cantacuzino, poreclit „Chiriţă Dracu'", însurat cu *Zoe* p. 325, 3 1, 388, 423 – 24. ROSETTI Constantin (Cuparul), fiul lui Lascaris Rosetto şi al Belei Cantacuzino, fratele lui Anton Vodă... p. 371, 374, 382, 423, 427. ROSETTI Gheorghe, fiul lui Anton Vodă şi al Doamnei Zoe, soţul Christinei Ghica (fata lui Grigore Vodă Ghica 1) ... p. 366, 368, 423. ROSETTI Iordachi, vistiernic în Moldova, fiul lui Constantin Cuparul, însurat cu Domniţa Maria Dabija... p. 324 – 25, 372, 375, 381, 401, 431, 432, 492, 494, 524. ROSSETO Lascaris logofăt al Patriarhatului din Fanar, însurat cu Bella Cantacuzino (sora lui Şaitanoglu) ... p. 371. ROSETTI Lupaşcu, fiul lui Iordachi Ruset şi al Mariei Dabija p. 372. ROSETTI Manolache, vei postelnic în Moldova... p. 492. ROSETTI Niculai fiul lui Iordache Rosetti, soiul Ancuţei Brâncoveanu... 444. ROSETTI Ruxanda, fiica lui Iordachi Rosetti, nevasta lui Gheorghe Cantacuzino... p. 412.

ROSETTI Scarlataki... p. 526.

ROSETTI Victoria, soţia precedentului... p. 526 – 27.

ROSETTI Zoe, Doamna lui Antonie Rosetti v. v... p. 424.

ROSSI, medic italian la Stambul. p. 107.

ROSTOWSKA Maria, prima nevastă a lui Ion Vodă cel Cumplit... p. 128.
ROSTOWSKAIA Lobanow Agro-fena, Principesă, soţia lui Matei Cantemir, fiul lui Dumitraşcu Vodă... p. 520.
ROTHAL, conte în Moravia p. 323.
ROTHAL Ion, căpitan de Satul Mare... p. 32, 354.
RUGINĂ Pavel... p. 507.
RUDOLF II-lea împăratul Germaniei... p. 124, 148, >09, 215.
RUSTEA Ghence, boer din Muntenia (Bulgar) socrul lui Şerban Vodă Cantacuzino p. 344.
RUXANDRA, fiica lui Basarabă cel Mare, măritată cu Ştefan Uroş III-lea, regele Serbiei p. 16.
RUXANDA Doamna lui Bogdan Vodă (Orbul), Domnul Moldovei fiica lui Mihnea cel Rău, Domnul Munteniei, şi a Doamnei Smaranda, (măritată întâi cu Dragomir Logofătul) ... p. 54 – 50.
RUXANDA, Domniţa (vezi Hmielniski)
RUXANDA Doamna lui 1. Radu de x la Afumaţi v. v. 2. Radu Paisie v. v. (această din urmă căsătorie e contestată), fiica lui Neagoe Basarab şi a Doamnei Miliţa. p. 63 – 64.
RUXANDA Doamna lui Alexandru Lăpuşneanu, fiica lui Petru Rareş şi a Doamnei Elena, toasta logodnică a lui Joldea 1569 p. 68, 79 – 86, 160.
RUXANDA (vezi Cantemir).
RUXANDA fiica lui Scarlat Beglizzi, (vezi Mavrocordat).
s
SAFIGI, veneţiană, cadâna. p. 93. SAFTA Doamna lui Gheorghe Ştefan voievodul Moldovei, fiica lui
Toader Bou, Vistiernic şi a Aga-fiei Prăjescu... p. 317 – 25, 337.
SAINT-Simon... p. 501 – 502 – 5U3.
ŞAINTANOGLU Andronie (vezi Cantacuzino).
ŞAINTANOGLU Mihai (vezi Cantacuzino), tatăl precedentului.
SALVAREZI, familie genoveza din Pera

(Constantinopol). p. 103.
SALVAREZI Ecaterina Doamna lui Alexandru, voievodul Munteniei, mama lui Mihnea v.v. p. 103 – 1 ÎS.
SAMBUSZKO nobil polon, ginerele lui Ştefan Cel Mare... p. 46.
SAMONIDA monaha (vezi Rada Doamna).
SANCY DE, ambasadorul Franţei la Stambul... p. 193, 107.
SĂNDREL (vezi Alexandru, fiul lui Ştefan Cel Mare).
SINGER boer moldovean, s. XV-a p. 47.
SANSOVINO architect italian din secolul al XVI-lea... p. 224.
SAPIEHA Leon, cancelarul Lituaniei... 175.
ŞARPE Cozma postelnic (vezi Gane Cozma).
SAS voievod, fiul lui Dragoş Vodă, ca 1350... p. 13, 14, 20.
ZBIEREA, frate cu Varlam logofătul, boer moldovean. p. 393.
ZBOROWSKY Christofor, nobil polon, logodnicul fetei lui Al. Lăpuşneanu... p. 85, 86.
ZBOROWKY Christiana, fata lui Martin, logodnica lui Despot-Vodă... p. 85, 127.
ZBOROWKY Martin, tatăl precedentei... p. 85, 127.
SCHENDER Pasa... p. 180 – 86, 228, 258.
SCHERLET Enache... p. 507.
SCULI, vătaf de aprozi... p 320.
SCOCARDI italian, nepotul medicului lui Vasile Lupu. p. 284.
SEBEŞ Nicolae... p. 298.
SZEKELY Moise, voievodul Ardealului... p.209, 210, 214, 215.
SZEKELY, magnat ungur. p. 289.
SENESLAU voievod în Ţara Românească ca 1270... p. 11.
ŞEPTELICI boer moldovean, o-morâtorul lui Gaspar Vodă Graţiani... p. 258.
ŞERBAN. fratele Mariei din Coeni p. 208.
ŞERBAN Iordachi soţul Aniţei Ceaurul.

ŞERBEGA, armean, soţul mamei lui Ion Vodă cel Cumplit p. 128.
SEREMETEW Ana, soţia lui Constantin Cantacuzino, fiul lui Ştefan Voda... p. 478, 483 – 85.
SEREMETEW mareşal rus... p. 4 n9, 504.
SFORZA Giovanelli, din familia ducală milaneză... p. 137.
SEWAST medicul lui Dumitru Vodă Cantemir în Rusia p. 509 – 10, 517.
SIFTLA, ofiţer polon... p. 214.
SIGISMUND I, regele Poloniei (1506 – 1548) ... p. c6, 58.
SIMA vistier sub Ştefăniţă, Domnul Moldovei f 1524... p. 65.
SIMION principe de Kiew, fratele Doamnei Evdochia a lui Ştefan Cel Mare... p. 38.
SINAN Paşa... p. IU, 114, 134, 227.
ŞINCAI Gheorghe Cronicar... p. «7.471.
ŞIPOTEANU Andrei, vornic de poartă în Moldova... p. 392.
SLUcZK Ion Simion, duce... p. 162, 165.
SLUcZK Alexandru, fratele precedentului... p. 162.
SMARANDA Doamna lui Mihnea Vodă cel Rău, întâia soţie. p. 54, 57.
SMARANDA, fata lui Dumitru Voda
Cantemir... p. 512 – 513. SMUCILĂ, ban în Moldova p. 507. SOBIESKI Ion, regele Poloniei.
(1674 – 96) ... p.314, 367, 380
382, 395, 397, 426. SOFIA regina Poloniei, nevasta lui
Vladislav Iagellon. SOFIA Dorothea, regina Prusiei.
p. 502.
SOFIA Paleologa ţarina Moscovei, soţia lui Ioan Vasilievieci III-lea. p. 47 – 49.
SOFIALĂUL Necula, boer grec în Muntenia... p, 3, „) 9 – 60.361.
SOFRONIA monaha (vezi Stana Doamna).
ŞOLDAN Candachia nevasta lui Costea Bucioc, mama

Doamnei Tudosca a lui Vasile Lupu.
p. 256.521. ŞOLDAN Tofana... p. 521. SOLIM AN I. Sultan. (1520 – 1566)
p. 69, 73, 75, 93. SOLOMON Tedeschi, vezi Aron Vodă.
SPANDONI, omul de încredere a lui Duca Vodă... p. 401
SPROVA Petru, palatin de Lwów. P-STAMATIE Hadâmbul, ruda lui Vasile Lupu... p 256.
STAMATI Sandu comisul, (în Moldova*... p. 393.
STAMATI jupăneasa lui Sandu Comis, vara Doamnei Anastasia Duca... p. 393.
STAN ot Fereşti... p. 244.
STANA, mama lui Petru Cercel, p. 142.
STANA, ibovnica lui Bogdan Vodă Orbul, mama lui Ştetan Vodă, Domnul Moldovei... p. 56.
STANA prima soţie a lui Radu Vodă Paisie... p. 142.
STANA, fiica lui Mircea Ciobanul măritata cu Logofătul Ion din Piteşti... p. 93, 14G.
STANA Doamna lui Ştefăniţă, Domnul Moldovei, fiica lui Neagoe Basarab voievod şi a Doamnei Despina-Milita, din călugărie Sofronia f 1530... p. 63 – 66
STANCA, mama lui Matei Basarab. p. 240.
STANCA Doamna lui Mihai Viteazul... p. 144, 145.152, 217.
STANCIU paharnicul, boer ucis de Radu Mihnea... p. 216.
STANISLAS de Chodez, căpitan de Lwów... p. 58.
STÂRCEA Angelina... p. 521.
ŞTEFAN Voievod de Maramureş, conte de Ugoci, fiul lui S-icolae, tatăl lui Bogdan Vodă, Domnul Moldovei (Descalecătorul). p. 13.
ŞTEFAN voievod de Şepenit, bărbatul Muşatei... p. 24.
ŞTEFAN I Muşat Domnul Moldovei 1394 – 1401 fiul Muşatei... p. 24.
ŞTEFAN II Muşat, fiul lui Alexandru Cel Bun, Domnul Moldovei singur 1433 – 35, împreună cu

Ilie 1435 – 14; din nou singur 1444 – 47... p. 29 – 32.
ŞTEFAN Cel Mare (III-a Muşat) Domnul Moldovei 1454 – 1504, fiul lui Bogdan v. v. şi al Măriei-Oltea, însurat cu 1. *Marinca*, *2*. *Evdocliia* din Kiew, fata prinţului Olelco (f 1467).
3. *Maria* Comnen din Mangop, fata lui Olobei Comnen (ţl474).
4. *Maria-Voichifa*, fata lui Radu Cel Frumos, Domnul Munteniei şi a Doamnei Maria (f 1511). p. 37 – 49.
ŞTEFAN Vodă Cel Tânăr 1517 – 1537, fiul lui Bogdan Vodă Orbul şi al Stanei (fiu natural) însurat cu *Stana*, fiica lui Neagoe Basarab Voievod... p. 56, 57.63 – 65, 67.
ŞTEFAN Lăcustă v. v. Domnul Moldovei 1540 – 1541 fiul lui Ştefan Cel Mare (sau al fiului său Sândrel). p. 46.69, 70, 74.
ŞTEFAN Rareş Domnul Moldovei, 1551 – 52, fiul lui Petru Rareş şi al Doamnei Elena... p. 68, 76, 79, 80, 82.
ŞTEFAN Vodă, fiul lui Vasile Lupu din a 2-a căsătorie, Domnul Moldovei 1659 – 61... p. 272, 274, 276 – 81, 288, 307, 312, 324, 339.
ŞTEFAN, nepotul lui Vasile Lupu omorât de Gheorghe Ştefan, p. 274, 279, 305.
ŞTEFAN Tomşa I Domnul Moldovei 1563 – 1564, omorâtorul lui Despot Voda, însurat cu *Axintea*... p. 94, 127, 206.
ŞTEFAN Tomşa II fiul lui Ştefan Tomşa I, Domnul Moldovei 1611 – 1615, însurat cu *Ginevra 2* cu *Elena*... p. 173, 174, 175, 176.177-S3.206, 241.
ŞTEFAN Surdul, Domnul Munteniei (15.91 – 92), însurat cu fata lui Andronie Cantacuzino. p. 130, 152.
ŞTEFAN Mitropolitul Munteniei.
p. 288, 350. ŞTEFAN Ieromonahul, duhovnicul
Doamnei Uânca Cantacuzino. p.
418 – 19.
ŞTEFAN Mikud Kükenus Conte de
Doboka, ban de Severin, bunicul Doamnei Clara (vezi Doboka).
ŞTEFAN Cel Sfânt regele Ungariei, p. 9.

ŞTEFĂNIŢĂ, fiul lui Petru Vodă Şchiopul şi al Doamnei Maria p. 123 – 126.
ŞTEFAN, serdarul, al 2-lea bărbat al Doamnei Dafina Dabija p. 320.340.
ŞTEFANA, ivezi Mihailova).
ŞTEFĂNIŢĂ Vodă vezi (Ştefan Cel Tânăr)
STRAŞIMIR, Ţarul Bulgariei, însurat cu *Ana* Basarab, fiica lui Alexandru Nicolae v. v... p. 18, 19.
STICĂ pivnicierul, văr primar cu Vasile Lupu prin mamă-sa p. 256.
ŞTIRBEI Constantin, vărul Doamnei Păuna Cantacuzino... p. 469.
STRATMANN conte, ministrul Împăratului Leopold I... p. 411.
STROICI Lumea, boer moldovean.
p. 124.125, 165.169.173. STROICI Simion, boer moldovean.
p. 72, 173.175. STROICI Vasile, paharnic... p.
123, 177.
STURZA, boer moldovean, p. 178.
STURZA Chiriac, biv vei spătar, (fiul lui Mateiaş) fratele Doamnei Maria Ghica... p. 392, 421 – 22.
STURZA Dumitraşcu, soţul Mariei
Ghica, fiica lui Grigoraş Vodă şi a Doamnei Maria. STURZA Dumitru mare vistier, tatăl lui Mateiaş Sturza. p. 337 STURZA Ilie, fiul lui Mateiaş, fratele
Doamnei Maria Ghica, (cel care refuză domnia Moldovei)... p.
337, 387. STURZA Mateiaş vistiernic, fiu! lui
Dumitru Sturza, tatăl Doamnei
Maria Grigore Ghica. p. 337 STURZA Toader, fiul lui Mateiaş, frate cu Doamna Maria Ghica.
p. 337.358, 364. STURZA Zoe, nevasta lui Manoil
Brâncoveanu... p. 465.
T
TALABA agentul lui Rákóczi. p. 44.1
TARASIE Episcop de Roman sub Ştefan cel Mare... p. 39.

TARLON, nobil polon din Lemberg, (şi-a logodit fata cu Bogdan Vodă Lăpuşneanu). p. 85, 86.
TĂTĂRANU Vlaieu, clucer, tatăl Doamnei Neaga a lui Mihinea Turcitul... p. 110.
TARŞOR Mihai ot, tatăl lui Anton Vodă din Popeşti... p. 350.
TĂUTU familie boiereasca din Moldova... p. 84.
TELEKI Contesa... 479.
TELEKI MIHAI, cancelarul Ardealului... p. 352.
TEOCTIST Mitropolitul Moldovei sub Ştefan cel Mare... p. 39.
TEODORA, nevasta lui Ion Movilă, fata lui Ene Postelnicul p. 205.
TEODORA ţarina Bulgariei, fata lui Basarabă cel Mare, Domnul Ţării Rom... p. 16.
TEODORA, fata lui Petru cel Tânăr... p. 96
TEOFANA, fiica lui Alex. Lăpuşneanu... p. 8<!
TEOFANA, numele din călugărie al Domniţei Teodora, a lui Basarab Cel Mare... p. lb.
TEOFANA, călugăriţă (vezi Tudora, mama lui Mihai Viteazul.
ŢEPELUŞ Voievod (vezi Basarab cel Tânăr).
THEODOSIE Mitropolitul Ţarii
Româneşti... p. 288. THEODOSIE voievod (vezi Basarab
Theodosie). THEOLEPT Patriarhul Constantinopolului (sub Neagoe Basarab)
p. 62.
ŢIFESCU Ilie, vei spătar în Moldova (Dabija) ... p. 492, 522.
TITZIAN... p. 224.
TYSZKIEWIEZ, voievod de Trock. p. 183, 185, 186, 200.
T04DER grec, omul familiei lui Petru Rareş... p. 74.
TOADER Brănişteriul, boer moldovean... p. 258.
TOADER Ioidachi, vistiernic în Moldova... p... – 397.
TOLSTOI, ambasadorul rus la Poarta... p. 509, 514.
TOMA Boldorfer (vezi Boldorfer Toma.

TOMŞA Radu-Leon (zis Stridia), Domnul Munteniei (1664 – 69), fiul lui Leon Tomşa Vodă, însurat cu *Victoria*... p. 358.60, 406.

TOMŞA Leon (vezi Leon Tomşa).

TOMŞA Ştefan, fiul lui Radu-Leon Vodă, însurat cu Domniţa Ecaterina Duca... p. 359, 389 – 92, 394, 406.

TRAPEZUNTUL Gheorghe. p. 464.

TREVISANIO Baiul Veneţiei la Stambul... p. 283.

TROTUŞAN Logofătul, boer moldovan, mort în 1541 p. 76.

TRUBEŢCAIA Anastasia, a 2-a nevastă a lui Dumitraşcu Vodă Cantemir, fiica lui Ioan Iurevici Trubeţcoi. Măritată a 2-a oară cu Prinţul de Hessa. E mama Smarandei-Ecaterina, principesă Galitzin... p. 512 – 13, 516.

TRUBEŢCOI Iurevici Ion Prinţul, tatăl Anastasieitrubeţcaia p.512

TUCOMIR Voievod Domnul Ţării Româneşti, urmaşul (poate fiul) lui Lytuon, Ia 1290 – 1301. p. 12.

TUDORA, mama lui M hai Viteazul p. 142 – 144, 150 – 51.

TUDORA din Târşor, ibovnica lui Minai Viteazul... p. 146.

TUDORA, fiica lui Alex. Lăpuşneanu... p. 86.

TUDOSCA Doamna lui Vasile Lupu, (vezi Tudo-ca).

TURCULEŢ, căpitan... p. 424.

TZIGARA Maria fiica lui Petre Şchiopul v. v. şi a Doamnei Maria... p. 120 – 122.124, 126.

TZIGARA Zotu, bărbatul precedentei... p. 122, 124, 126.

u

UDRIŞTE postelnicul din Mărgineni... p. 208.

UNGNAD, omul lui Basta, p. 217.

URBAN V-a papa... p. 19.

URECHE Alexandra, nevasta lui Alexandru Buhuş, tiica lui Nicu-lae şi a Elizabetei Ureche p. 399.

URECHE Elizabeta nevasta lui Niculae Ureche. mama precedentel. r. 399.

URECHE Grigore vornicul, cronicar p. 59, 71, 84, 120, 372.
URECHE Niculae, fiul lui Vasile Ureche... p. 372.
URECHE Nistor, tatăl lui Grigore cronicarul... p. 173, 175, 177.
URECHE Vasile tatăl lui Niculae Ureche şi frate cu Grigore Ureche... p. 372.
URDĂREANU Istrati, însurat cu Ilinca Cantacuzino... p. 412.
UROŞ regele Serbiei, însurat cu Anca, fiica lui Alexandru Nicolae v. v... p. 19.
URSACHE mare vâsliernic în Moldova... p. 392, 400.
URSULIŢĂ Iordachi... p. 507.
V
VĂCĂRESCU Enache, decapitat la Stambul. 1714... p. 460.
VĂCĂRESCU Maria, prima nevastă a lui Nicolae Brâncoveanu. p. 465.
VENIER Sebastián, baiul Veneţiei la Stambul... p. 235 – 36.
VALLARGA Mărioara, sora Doamnei Ecaterina... p. 104.
VALLARGA Nicola, grec p. 104
VARLAM armaşul... p. 398.
VARLAM logofătul, boer moldovean... p. 393.
VARTIC Artemia, fata lui Gavril, măritată cu Mircea Vodă B n-nowski... p. 205.
VARTIC GAVRIL, tatăl precedentei p. 205.
VĂRZARUL Constantin, boer muntean, fiul armaşului Radu de sub Matei Basarab... p. 343.
VASILE, fiul Ţarului Ivan Vasilievici 111-a şi al Sofiei Paleologul. p. 47 – 48.
VASILE Lupu Domnul Moldovei, 1634 – 1653, fiul lui Nicolae (Coci) din Arvanitachori şi alrinei. Însurat 1. cu *Tudosca* Bucioc şi 2. cu *Catrina* Circaziană... p. 250, 251, 255 – 81, 284 – 314, 320 – 21.
VELELI Batişte, boer grec... p. 258 – 59.
VELICA, fata logofătului Ioan din Piteşti şi a Domniţei

Stana (a lui Mircea Ciobanul) nevasta lui Fabricio Genga, ibovnica lui Mihai Viteazul... p. 146 – 148.
VERANCIU istoric ungur's, XVI p. 72.
VERONESE... p. 224.
VICTORIA, Doamna lui Leon Tomşa-Vodă... p. 206.
VTLLELONGUE Robert Joseph de fost ofiţer în armata lui Carol al XII... p. 489.
VIŞA din Goleşti nevasta lui Stroe Leurdeanul... p. 344.
VIŞA (Voica), ibovnica lui Mihnea-Vodă, mama lui Radu Mihnea p. 111, 118.
VITOLD, fratele Doamnei Ringala a lui Alex. cel Bun... p. 26
VLAD, fiul lui Miloş... p. 101, 116, 117, 121.
VLAD, fiul lui Mihnea Turcitul 1585... p. 118.
VLAD Călugărul Domnul Munteniei 1482 – 96, fiul lui Vlad Dracul, însurat 1. cu *Maria*, din călugărie Epraxia, 2. cu *Rada* din călugărie Samonida... p. 52.
VLAD I Dracul Domnul Ţării Româneşti 1431 – 46, fiul lui Mircea cel Bătrân, însurat cu *Maria*, p. 29, 52, 53.
VLAD Ţepeş Domnul Munteniei 1456 – 62, şi 1476, fiul lui Vlad Dracul, însurat cu *Elena* Corvin de Huniady... p. 37 – 38, 51, 52, 57, 1 (13, 119.
VLAD Vintilă v. v. Domnul Munteniei 1532 – 55, fiul lui Radu cel Mare. Însurat cu/? arftf. p. 66.
VLAD Vodă Înecatul, Domnul Munteniei 1530 – 32, însurat cu *Ana*... p. 68, 89.
VLADIMIRESCU Tudor. p. 125.
VLĂDESCU Pârvu, boer muntean p 343, 345.
VLADISLAV I zis Vlaicu-Vodă, Domnul Ţării Româneşti 1364 – 74 fiul lui Alexandru-Nicolae v. v „însurat cu fata regelui Ştefan al Bosniei... p. 18, 19.
VLADISLAV n Iagello regele Poloniei... p. 26, 29, 30.
VLAICU-Vodă (vezi Vladislav I). VLĂSAN, bunicul lui Matei Basarab p. 240.
VLASTO Grigore, boer grec, însurat cu Domniţa Bălaşa Cantacuzino, fiica lui Şerban Vodă p. 412.
VOICA Doamna lui Mihnea Vodă cel Rău, a doua

soţie... p. 54, 57, 58.
VOLAIRE... p. 487 – 89, 498. VOICA, fiica lui Iancu Sasu şi a
Doamnei Maria... p. 133.139. VOICA, Doamna lui Pătraşcu cel
Bun... p. 142. VOICA, ibovnica lui Mihnea Vodă
Turcitul, mama lui Radu Vodă
Mihnea... p. 223 – 24. VRĂJOGHIE logotăt (f 1570), fiul lui Stan ot Fereşti, tatăl lui
Cazan, portar fi 1602... p.
244.
w
WASA Sigismund Regele Poloniei (U 87 – 1632) ... p. 203.
WASILIEVICI vezi Ioan III-a.
WEISS Jorg, cizmar în Braşov. p. 130, 131, 133.
WEISS Ecaterina, soţia precedentului, ibovnica lui Petru Rareş, mama lui Iancu Sasul voievodul Moldovei. p. 130, 131, 132, 1 *i3*.
WEISS Mihail, primarul Braşovului, prietenul lui Radu Vodă Şerban p. 213.
WYCHOWSKI general cazac. p. 213, 306.
WISZNOWIECKI principe polon, ginerele lui Ştefan cel Mare... p. 46, 93, 201.
WISZNOWIECKI Eremia fiul Domniţei Regina, fata lui Eremia Vodă Movilă şi a Ducelui Mihai Wisznowieski, tatăl lui Mihai Corybut Wisznowski, rege al Poloniei... p. 202, 298.
WISZNOWIECKI Mihai. (Corybut) regele Poloniei (1669 – 1673). p. 46, 202.
WISZNOWIECKI Dumitru, Prinţ
E
olon, care ceru în căsătorie pe lomniţa Ruxanda a lui Vasile Lupu... p. 276 – 77, 298, 310 – 11.
WISZNOWIESKI Kiajna – Regina, fata lui Eremia Vodă Movilă, măritată cu Mihai Wisnowieski p. 168, 201 – 202.
WISZNOWIESKI Mihai Ducele, soţul Domniţei

Kiajna-Regina, fata lui Eremia Vodă Movilă, p. 164.

z

ZALYONI Elizabeta de Albes, (vezi Movilă Elizabeta).

ZAMFIRA, fata lui Ion din Piteşti, nevasta lui Petre Racz. p. 146, 168, 171, 177, 178 – 183, 201 – 202.

ZAMOISK1, hatman, cancelarul Poloniei... p. 163.

ZAMIEKOVA Sofia, nevasta lui Ion Golski, nobil polon... p. 199.

ZAPOLYA Ion, voievodul Ardealului, apoi rege al Ungariei. p. 64, 71, 72, 79.

ZANETTO, fratele Doamnei Ecaterina... p. 104.

ZÂNE Giovanni, soţul Domniţei Elena a lui Iancu Sasu p. 134 – 137.

ZÂNE Elena, (vezi Elena Zâne) p. 134.

ZÂNE Martio... p. 138. ZĂRUL fraţii... p. 507. SMUCILĂ Savu, Banul... p. 507. ZOLKIEWSKI Stanislas, castelan de Lemberg... p. 163, 165.

1*7, 174.

ZOLOTARENKO Ana, a 2 a nevastă a lui Bogdan Hmielnicki p. 306, 312.

XENOS, grec... p. 104.

XENOS Estera, fiica precedentului p. 104, 116.

XENOS Benetta, idem... p. 104.

XENOS Păuna, idem... p. 104.

* * *

ERATA

Citiţi la pagina

55, rândul 3 de jos *spun* în loc de spune.

5 „*uita* în loc de iuita. 148, „1 şi 14 de sus *Stanca* în loc de Stana. 221, rândul 5 de jos *Elena* în loc de Maria.

241, „7 „*Radu Vodă* în loc de Radu Vodă, fiul lui Alexandru Ilieş.

304, „2 de sus *Radziwiłł* în loc de Wisznowiecki.

332, „3 „jos *Preda Brăncoveanul*, *bunicul*, în loc de Preda

Brâncoveanul, tatăl.

469, „1 „sus *Radu Dudescu* în loc de Iancu Dudescu.

490, „6 „jos *Meletie* în loc de Meletiu.

497… 1 din notă *Hassan* în loc de Nassan.

PRESCURTĂRI LA LEGENDELE PLANŞELOR

A. A. R.

— Anale Academiei Române.

Buletinul C.M. I.

— Buletinul Comisiunei Monumentelor Istorice. N. Iorga: Portrete D. R.

— Portretele Domnilor Români.

* * *

DE ACELAŞI AUTOI:

AMINTIRILE UNUI FOST HOLERIC. Premiate de Academia Româna *Ediţia I „Minerva" 1914. Ediţia II „Flacăra" 1916*.

PRIN VIROAGE ŞI COCLAURI. *Editura „Cultura Naţională" 1922*

PE ARIPA VREMII. *Tip. „Steaua" 1923*

ÎNTÂMPLAREA CEA MARE. *Editura „Cartea Românească" 1926*

FARMECE. (Viaţa lui Despot Vodă)

Editura „Universul" 1933

ÎN PREPARAŢIE: VIAŢA LUI P.P. CARP.

TABELA I

BASARABII

ntocmită după Ştefan Grecianu u îndreptări după Istoriografia al nouă. Cronologia de la 1446 Încoace după D. Onciul.

Voievozii Litovoi şi Bărbat în Oltenia 1247

Voievodul Seneslau (în Argeş) 1247

Tugomir v. v. (zis Negru Vodă după Şt. Grecianu) 1290 – 1310

Basarab cel Mare v. v, (zis Negru Voda după I.G. Filitti)

la 1310 – 1340 = Marghita din prima căsătorie

Teodora

Ţarina Bulgariei

Alexandru-Nicolae

1340 – 1364 = Maria = Clara, contesă de Doboca din a doua căsătorie

Anca regina Sârbiei ipotetic
Vladislav v. v. 1364 – 74 Radu cel Mare v. v. 1374 – 85
(Vlaicu Vodă) (zis Radu Negru)
= fata lui Ştefan Regele Bosniei = Ana
= Calinichia (Paleologa din Bizanţ
sau Gârbleanovici din Sârbia).
I
Ana
= Straşimir, ţarul Bulgariei (Vidin)
Elizabeta f 1370 = Ladislau, palatinul Ungariei
Mara
Mircea cel Bătrân v. v. 1386 – 1418 Vladislav v. v. 1396
Dan I v. v. 1385 – 86
= Milita (fiica regelui Sârbiei
Vuc Brancovici sau Lazăr Gârbleanovici)
Mihai v. v.
1418 – 21
Vlad Pleşuvul
1421 – 22; 1424
V. v.
— *21*
Dan v. v.
1422 – 24 1427 – 31
Vlad Dracul v. v.
1433 – 46 = Maria Musat?!
Alexadru-Aldea
1431 – 33
V. v.
Dan v. v. (Danciu) 1446 – = Maria
— 48
Vlad Călugărul v. v.
1481 – 96 = Maria (Epraxia) = Rada (Samonida)
Mircea v. v.
1481 fiul Călţunei

Vlad Ţepes v. v. 1456 – 62; 1476 = Elena Corvin i

Radu cel Frumos v.
1462 – 74 = Maria-Despina
1451 – 56 Vlad v. v. 1474 – 76 (Laiotă) 1476 – 77 = fata lui Sinadin Căpitanov
Basarab v. v. 1448 – (Cel Bun)
51
Vlad-Vintilă v. v.
1532 – 35 Rada
Rada Paisie v. v.
I53S-45
(St Grece nu Hui lui Radu
Maria Marca
Radu logofăt
C nil Du pl «ÎI e I u Rect! Mare lard *v** ilii hui lui SUntru Cubul
Vlad Petru Cercel v. v.
1583 – 85 Stana
Radu Călugărul v. v.
1521 – 22
Pătraşcu cel Bun v. v.
1554 – 58 (idem după Greceanu; după Onciul e fiul lui Paisie).
= Voica
(a avut cu Stana pe Cercel şi cu Tudora pe Mihai)
Mihai Viteazul v. v.
1593 – 1601 = Stanca (a trăit cu Velica şi cu Tudora din Târşor, mama Marulei).
Radu cel Mare v. v.
1496 – 1508 = Cătălina
Radu Mircea Bădiţă Ciobanul
1545 – 53; 1558 – 59 = Kiajna fata lui Petru Rareş v. v.
Radu-Mircea turciţi
Petre v. v.
1559 – 68 = Elena Kerepovică
I
alţi cinci copii
Vlad cel Tânăr v. v.

1510 – 12 = Anca
I
Vlad v. v. Negoslava
1530 – 32 = Barbu
= Ana Rareş Craiovescu (se mărită la 13 Febr. 1530 Şt. Grecianu)
Marina
= Ion Cantacuzino = Stamate Paleologlu
Anca
= Staico Bengescu
Vlad Vodă Ţepeluş 1477 – 81 (Basarab cei Tânăr)
I
Neagoe Basarab v. v. se zicea fiul lui Vlad Ţepeluş (vezi tabela II).
Manila
Socol Cornăţeanu
Nicolae Pătraşcu
= Anca lui Radu Şerban v. v.
I
Velica
= Fabrio Genga (a fost iubita lui Mihai Viteazul)
Zamfira
= Petre Racz fată măritată cu
Vlad Elena Mihnea v. v.
= Golescu Turcitul
1577 – 83; 85 – 91
= Neaga Tătăranu
Maria
= Zotu Ţigara
Ştefan
Mihai
(cere în căsătorie pe Domniţa Ruxanda a lui Vasile Lupu)
Ilinca
= Eustaţie Golescu fiul lui Stroe Leurdeanul cu
Neaga iar cu Voica pe turcoaicele
Alexandra t copil
Raxând?

Irina
Vlad t 1587
Radu Mihnea v. v. 1611 – 16; 1620 – 23 = Arghira
Ibraim
Bey
Mustafa
Bey
Ihume
Catum
Caise Catum
Alexandra Cuconul v. v.
1623 – 27 = Ruxandra Scarlat Begliţi (măritată apoi cu Nicola Mavrocordat)
Ecaterina
= Moise Movilă voievod fată ţ = Miron Barnovski voievod (după N. Iorga)
Radu Mihnea v. v.
1658 – 59 = Domnica (Nedelca)
TABELA II
tai Cralovestl – Brantoyent – maineai
Neagoe de la Craiova
O
m la d 4 IC Flllul Banatul
m «n. °receanu Genealo d umentate. O G Lecca-Oe a e 100 de că e etc)
Barba vei ban 1492 t 1525 Negoslava Basarab fata lui Vlad Vodă cel Tânăr (vezi tabela I)
Pârvu I
vei vornic 1482 t 1512 îngropat la Snagov Neaga
Danciu vei comis 1489 vei armaş 1503 Hrusana
Rada postelnic ţ 1507 Velica Florescu
Neagoe Basarab Voievod
1512 – 1521 probabil fiu natural al lui Basarab Vodj cel Tânăr cu Neaga Miiita-Despina fata Despotului Ion Brancovici
Preda vei ban
Pârvu II vei ban + 1529
Vlădaia

Vlăsan vei vistier 1528 vei logofăt 1530
Marga
— Mareea vei postelnic 1510
Maria
Drăgbiei
= Stana
Tevdosie >oevod
Stana
! >tefam (4 domnu’ Mol lo\ei
I
Ruxanda
Radu Voda de la Afumaţi
Barba III
vei ban 1534
Drăghici postelnic 1530
Barbu II
vei ban 1530 sora lui Moise v. v.
Datco postelnic vei armaş Calea din Brâncoveni 157S. Adoptă pe fii lui Vlăsan
Vlăsan t 1568 Maria
Matei ban t 1559 – Stanca
Mareea din Şitoaia postelnic
(Anca din Coeni = Neagoe vei ban 1560 – 63
Udrişte vei vister – Anca, fiica lui Radu Vodă de la Afumaţi
Danciu din Brâncoveni vei armaş vei vornic t 1596 Stanca
Datco t ca 1575
I
Radu din Brâncoveni postelnic = Neaga din Goleşti
Şerban postelnic din Coiani 1573
Maria
Radu, postelnic – Nică, vei armaş t 1590
Udrişte postelnic din Mărgineni = Oprişa
Matei Basarab Voievod
1633 – 1654 – Elena Năsturel Herescu f 1653
Barbu postelnic 1607 t tânăr
Calea

Calotă din Bozieni vei ban Stanciu vei postelnic
Maria din Brâncoveni = David, postelnic 1596, 1603
Însurat cu
Şerban zis
Radu-şerban Voievod
1602 – 1611 (a trăit cu Elena, soţia logofătului Neagoe din Târgovişte, fata popii Constantin din Bucureşti *f* 1642).
Elena din Mărgineni
Stanea f 1645 Fota, vei postenic Gorgan, vei vornic
Preda Brâncoveanu t 1658 = Păuna Grecianu
Constantin zis
Const. Şerban Voievod
Balaşa Rale, fata stolnicul. Niculae Rale
Elena
C. Cantacuzino v. postelnic
Anenţa – Niculae Pătraşcu fiul lui Mihai Viteazu
Vişa din Goleşti = Stroe Leurdeanu
Eustraţie
Leurdeanu (Golescu) vei logotat
Ilinca, fiica lui Nicolae Pătraşcu
Stanca
Papa postelnic t 1655
Constantin Brâncoveanu Voievod
1689 – 1714 Maria fiica lui Neagoe Postelnic (care era fiul lui Antonie Voda)
Şerban Vodă Cantacuzino 1678 – 89 Maria Golescu Maria Ghencea-Rustea (pentru fraţii şi surorile lor vezi tabela Cantacuzino)
Iluica
Eustraţie Golescu vei logofăt
Constantin
Anica Balş
Ştefan
Balaşa Cantacuzino
Rada
I
Matei

Stanca
Radu Beizadea
I
Maria
Constantin Duca Voievod
Ilinca
— Scarlat Mavrocordat Şerban Greceanu
I
Safta
Kreţulescu
Ancuţa
N. Rosetti
Bălaşa
M. Lambrino
Smaranda
= Băleanu
Constantin
Mana Coslogeanu
1
Manoil
Zoe sturdza
Nicolae
Maria Văcărescu Falcoianu Elena Moruzi
Elena
Cantacuzino-Paşcani i
Grigore ţ 1833 Elizabeta Balş
Maria
— Gr. Băleanu
Zoe Mavrocordat
(nepoată de soră a Elizabetei Balş, adoptată de Grigore Brâncoveanu în 1820) Gheorghe Bibescu Voievod
Grigore Brâncoveanu 11886
Constantin
— Antoniades Colette Cesianu
Ana
— Conte Matei de Noailles
Caterina
= Principe Caraman-Chimav

TABELA III

MU5ATINII

Manricia voievod de Maramureş 1280 – 1300

Nicolae v. v. de Maramureş, conte de Ugoci, 1300 – 1326

Ştefan v. v. de Maramureş 1326 – 1340 conte de Ugoci

Bogdan voievod de Maramureş 1340 – 49 voievod al Moldovei 1349 – 65 = Maria

Inga v. v. de Maramureş 1349

Petro I

l MI J 1 41

Costea (sau Ştefan) Voievod de Şepenit Pe la 1350

Roman I

Domn al Moldovei 1391 – 95 Anastasia însurat cu

Ştefan I

poate uzurpator Domn al Moldovei 1394 – 1399

Mărgărita Latscu Voievod

(Muşata) al Moldovei

1365 – 73 = Ana

I

Anastasia

1

= Iurg Koriatovici 1 Voev. al Mold 1373 – 7 ol

coatestat

Ştefan

Roman

Ion (Ivaţcu) re endent un fiu Mătuşiţa, fata dariei, nepoata lui Neagoi Gănescu

Alexandru I cel tun

Domn al Moldovei 1400 – 1433

1 Margareta de Losontz (contestat)

2 = Ana

3 = Ringala de Polonia

4 = Marina

Anastasia

= Roman I v. v.

I

I

Ilie \oer. (din An») Domn Mold 14 Jj 43 Marin a sora Reginei Sofia o iernând ti i-a Poloniei)

1

Alexandru II

Domn 1449; 14 i.2 55

Ştefan II (din Stana, ţiitoare) Domn 1433 – 1447 = Maria

I

Bogdan II (dintr-o ţiitoare) Domn Mold. 1449 – 51 = Maria Oltea (1464)

Ştefan cel Mare

Domn al Moldovei 1457 – 1504 Maruşca

Evdochia de la Kiev, f 1467

Maria Comnen de la Mangup f 1477

Maria fiica lui Radu Voievod f 1511

Alţi copii

I

Alexandra

Petra zis Aron (din Marina) Domn 1451 – 1452, 54 – 57 sora lui Ion Corvin din Hunyade I

Ilie t 1501 în Polonia

Alexandra

(din 1 a) 14%

Ilie

(din 1 a) t copil

Bogdan, Petre f 1480 (din 2-a)

Elena (din 2-a) f 1505 = fon cel tânăr, fiul Ţarului Ion al Moscovei

Bogdan III (din a 4-a) Domn Mold. 1504 – 1517 = Roxânda fiica lui Mihnea v. v.

O fată

Prinţul Wisznoviecki

Maria (din a 4-a) f 1518

Petru Rareş Voev.

(din Mana Rareş, ţiitoare) Domn al Mold. 1527 – 1538; 41 – 46 – Maria t 1529

Elena I. Brancovici din Despoţii Serbiei Ştefan

Lăcusta Dom» 1518 40
Petre
1526
Ştefan cel tânăr (din Stana, ţiitoare) Domn 1517 – 27 = Stana a lui Neagoe Basarab Ioan
Alexandra V.
Cornea Domn 1541 (fiu natural)
Alexandru Lăpuşneanu (din Anastasia, ţiitoare) Domn Mold. 1552 – 61 şi 1564 – 68
Roxânda
(din 2-a)
I
Ilie II (din 2-a) Domn 1546 – 51 Turcitul
Ştefan VI (din 2-a) Domn 1551 – 52
Constantin
(din a 2-a)
Kiajna
Despina (din l-a) – Mircea Voda Ciobanul
Bogdan Iancu Sasul
(din l-a) din Caterina Weiss (ţiitoare) Domn 1579 – 82 Maria Paleolog
Constantin
Bogdan pretendent Eugenia Nagwvatv
Ion cel cumplit
(bast.) Domn 1572 – 74 – Maria Rostowska Maria Huru
Bogdan IV
Domn 1568 – 72
O «a a 3 3 ai a
3 1
a e
3 a.
h «e – s
* §.8 s
06 *et* cârt
B S e e
Alexandru Iliaş
Domn în Ţara Rom. 1616-ÎS, 1627 – 29 în Moldova

1620 – 22 Elena i I

Bogdan Alexandru t 1612, Sandjac *f* 1583

de Brussa

Voica

Giovani Zanne din Veneţia «–

S *

Wolfgang pretendent

1

Petru

Ştefan surdul

Voievod 1585

Alexandru Bogdan cel rău Domn Ţării-Rom. 1592

1*

! I Casandra Iliaş-Alexandru

= Hrisoscoleo Domn 1666 – 68 = o Cantacuzino

Sultana H.

— Al. Mavrocordat Exaporitul

TABELA IV

MOVILA-BARNOVSKI-COS rin

Cozma Movilă Marina ca 1500 Dragotă – Saponia

Maxim Urechi Sofronie Barbovski Dumitra portar de Suceava 1528

I I I I I I I

Costin Daniil Drăgan Văscan Ion Ana Eudochia Theodora

Greaca fata poştei. lani Maria fata lui T. Prăjescu I şi a fetei lui Ioan l Brancovici, Despot

1 Isac Balica I

Nestor Ureche Mitrofana

Ierernia Barbovski

Şcheuca Theodor – Isac Melentie Balica II Cârnul (vezi dreapta. Şcheuca era fata lui Ion Movilă cu Greaca, iar Isac, fiul Mariei Movilă [Prăjescu] cu Isac Balica. Deci nu era între ei nicio rudenie).

I I Maria Greaca

Chiriţă Paleologul

Anastasia călugăriţa

Eremia V. V.
— Elizabeta din Lozna
Simion V. V.
= Marghita Zolkiewski
Gheorghe
Mitropolit
Ileana Isac Melentie Balica II
— Vasile Şcheuca Movilă Stroici (?)
Isac Balica III
Safta
Al. Co tin
*

Elisafta-D. Barnovski Şchenca – Luca Stroici Constantin Alexandru Bogdan Regina Maria Ecaterina Ana Zamfira Gafiţa Mihai Gavril Petre Pavăl
— Ştefan Brăescu
Miron Barnovski V. V.
= Artemia Vartic – tata lui Radu-Mihnea v. v. (?)
Irina = Ştefan Margareta 1. Max.
Mihai Potocki = Samoil Pszerebski
Koribut = Nic. Korecki 2. Ion Sz.
Wiszno-Firley Czernowski vieski 3. Vlad Mikowski 4. Stanislas Potocki
I I I

Şcheuca Elisafta Lsac Balica III – Luca = D. Bar- Anastasia Stroici novski Nestoi Ureche (vezi stânga)
Miron Costin cronicar Elena Mo\ilă (\e/i dreapta)
Alexandra

Iordachi Cantacuzino, care a avut ca primă soţie pe Catrina Bucioc, sora Doamnei Tudosca a lui Vasile Lupu v.v.
I

Nicolae Costin, cronicar – Elena Duca (fiica lui Const. Duca voievod)

Nicolae Costin cronicar Elena Duca Iordache Cantacuzino T» d-fed, lelacantacuzin? (care au moştenit Delenii de la Domniţa Ruxandra a lui Vasile Lupu v. v.)

TABELA V

BOUL-CEAUR-ASLAN PRĂJESCU-FRANGIPANI
Dragoş Boul vornicul lui Ştetan cel Mare
Ion Brancovici Despotul Serbiei
Dumitra Ceaurul Marga
Ştefan Ceaurul
Toader Prăjescu vei vistiernic
Ion Prăjescu
= Anastasia Gane (fata lui Cozma Şarpe postelnic)
— O fată
I I Maria Elena
Frangipani = Petru baron Rareş Vodă
X
Miliţa
Neagoe Basarab Voda
Dumitraşcu Ştefan Z n-a Mogal le
Toader Boul vei vistiernic = Agafia Prăjescu
X
(rif ore
asile h man
Gheorghe Ştefan voievod
1653 – 58
Safta
Doamna
Ştefan Clucer = fata lui Ştefan Vodă Tomşa
I
Aniţa
= Pătraşcu Ciogolea
Maria
Niculachi Siachie stolnic
I
Paraschiva
Alexandru Iuliu Torquato
Frangipani, baron
aii el caurul f I pe
Dumitraşcu
Catrina
Anii h Cinten în V e\o I
Aniţa

Iordachi Aslan
Maria Sturza (nepoată înfiată) = Grigore I. Ghica v. v.
I
Matei Ghica = Ruxanda Mavrocordat
Gheorghe Ceaur-Aslan
Grigore II-lea Ghica v. t.
= Zoe Mano din care se coboară familia Ceaur-Aslan de astăzi
TABELA VI UHECHE-PRAJESCU-BALICA
Stanciu Fărcălab
Magdalena Banilowschi I
Toader Prăjescu fata lui Ion Brancovici
Crăeiua postelnic
Maxim Ureche
Dumitra
Niator Urecha Mitrofana
Maria
— Isac Balica – Ion Movilă I
I – Isac Balica II
Şcheuca Movilă
Agafia
Toader Bou
Dumitru Neagoi – Maria
I
Voruntar Prăjescu Salomea Neagoi
Mana l o rul
Nastasia lac Balica III
Vasile fata lui Andrei Hatman şi al Tudorei
I I Grigore – Lupa Prăjescu
Aniţa Toma Cantacuzino
Antima = Lupu Bucium
Nastasia = Savu vistiernic
VUtor Batiţte
Nicolae Ureche
Alexandra Ureche = Alexandru Buhuş vei hatman
Vasile Ureche
= Aniţa D. Drăguţescu

Catrina
Velcico Costin vei hatman
TABELA VII
CANTACUZINO
Mihai Cantacuzino (Şaitanogh.) din împăraţii Bizanţului
Wmlirie ion
Logodnicul Domniţei Marina a Doamnei Chiajna
Andronic
Irina Ralli
Bela
Lascaris Rosetti fată
Oh. Cantacuzino Monoret
!
fată
= Ralli în Creta
M hai
Comtantin Uanca, fiica lui K du Şerban v. \.
Dumitru în Crimeea
— Nev Toma Iordache tttimie Miron Ciolpan = Catrina Bucioc, sora Doamnei Tudosca Ana Voruntar Prăjescu = Alexandra, fiica vom. Oavrilaş Mateiaş
I
Hmara
A
I>umlir-ca r. r.
Drăghici Şerbani.f.
Păuna Maria i uicesiu Leurdeanu Mana (ihencea
Mihai
Maria Băleanu Maria Mogoşescu (a avut 5 fete)
Constantin
Safta Buhiis
Matei Iordachi Uânca Ancuţa
= Bălaşa = Maria = Vintilă = Stoian
Drugă-Farcă-Corbeanu Florescunescu şanu
I I
Stanca Maria
— Papa – Radu

Brâncovan Cretu
(fiul lor fu lescu
Const. Vodă = Radu
Brâncovan) Filipescu
4
Bălasa Ştefan Catrina Nastasia
— Velcico = Ion Costin Racoviţă
Ecaterina
= Ion Neculcea
I I I
Iordachi Toma (Toader) Safta
= Ileana = Safta nepoata = Lupaşcu
Catargi lui Ştefan Tomsa Buhuş voie\od
Maria
= Q. Ursachi din a doua căsătorie r mă
Casandra
Gheorghe Casandra Maria Bălaşa Uânca
— Ruxandra = Dumitru = Const. = Qr.
— Urda-Rosetti Cantemirv.v. Bălăceanu Vlasto reanu
Smaranda
= Grigore Băleanu
I I I
Maria Radu Ştefan v. v.
— Radu – Stanca = Păuna
Dudescu Bre7 oianu Grecianu
Toma
— Ueneral în Rusia
Iordachi
Cantacuzino-Paşcanu = Ecaterina
Catrina
= Vasile Kostaki Hatman
Ilie
= Maria Miron Costin
Vasile
= fata lui Vasile Cearul
Ion
= Maria Canano fata Postelnicului C. Ciobanul onil
Piuoa

B rhu
Panru II
Păuna Tig\canu Victoria Rosetti din care ramura
Nababul
Matei
Păuna Belizane ramura Matei Cantacuzino din Moldova
I
Toma
= Maria Brezoianu din care ramura Şerban – Vodă
Matei Iordachi
= Zoiţa Dudescu
I I
Maria Elena
= Toma = Asan
Brăiloi Fălcoianu
Radu
— Elizabeta d-Esthal
Leopoldina Cecilia Elizabeta Maria
= Contele = Contele = Baron = Baron
Henri Malza de Fatnac de Blaizel
O-Donnel Moden
I
Constantin
= Ana Scheremetev
Alexandru Avram
Constantin
— Maria Vlasto din care ramura Paşcanu
Iordachi
— Ecaterina Racoviţă din care ramura Deleanu
TABELA VIII
— CANTEMIR
Vasile Cantemir
I
Nistor Cantemir boer în Moldova
Teodor Cantemir
= Maria
I

Constantin Vodă Cantemir n. 1627

Domnul Moldovei 1684 – 1693 = Anastasia nepoata lui Grigore Ghica v. v. = Ruxanda Gane – Ana Bantaş

Antioh t. t.

t 1736 Domn al Moldovei Canina D. Ceaurul

(din a III-a)

Dimitrie

(1675 1723) Domn al Moldovei, 1711 Principe al Imper. şi al Rusiei = Casandra Cantacuzino = Anastasia Trubetzkoi

Elizabeta

= Mihail Racoviţă v. v.

din a II-a Roxânda

Lupu Bogdan vei Hatman

I

Carutanun t 1770 Geatral autor la Rttaia Maria Bal» Natatla Colovui Sofia Paack

Dimitrie Secuad-major 11758

Maria

Comite Const. Dudescu i

Ana Matei

Hatmanul (1704*1771)

Palladi = Agripina

Lobanow-Rostowski

I

Constantin

Căpitan al gărzii f 1747 = Anastasia Galitzin

Serban

Sergiu Brigadier f 1780

Antioh Maria Smaranda

(1708 – 1744) f 175Î (1703 – 1719) Ambasador al Rusiei

I

(din a 2-a) Caterina-Smaranda = Pr. Dimitrie Galitzin

I

I

Marla

Paatad

1
Damitra
Cokwel rut 1174°-1820) Elttabeta Hruscev
TABELA IX
JORA-DABIJA-BUHUŞ-DUCA
Damitracv Jora vei vornic lei 7 I
Dabija
Gheorfhe luger fi pârcălab *WH* lo30
— Maria
Ionascu Jora vei vornic 1630 Simina Arapu (?)
Sava Cârste Dabija popă ot cruce
Eremia Dabija
Căminar = Ana Gheuca (părinţii lui Enachi vei clucer, bunicii vestitului Ilie Enachi Ţifescu zis Frige Vacă = Tofana Racoviţă, sora lui Mihai voievod)
Christea Buhuş
= Nastasia Prăjescu
I
Gavril sluger 1655 – Tudosica
Costaki
I
I
fată «Toma Cantacuzino
Istrati Vodă Dabija
Maria Dabija
= Iordache Rosetti
Dafina măritată întâi cu Dumitru Buhuş, al doilea cu Ştefan Serdarul (fără copii) şi al treilea cu Istrate Vodă Dabija.
Nicolae vei logofăt = Ana
Dumitru Buhuş, vei vistier
Alexandru vei hatman Alexandra Ureche
I
Ion logofăt Mana Sturza
I I
Lupaşcu Nastasia vei spătar = Gh. Duca fata lui Iordachi Cantacuzino voievod t
Alexandra

= Gh. Arapu setrar
Mihai „Marja
„Ilie Catargi.
Irina Ion
M. Rosetti Hatman
I
Maria fosta logodnică a lui Antioh Cantemir
I i Catrina = Ştefan Tomşa
Ileana
„Ţ Nicolae Costin
Constantin
«= Maria Brâncoveanu
Matei
Sanda
Safta
1
Anastasia
Joreştii
Buhuşeştii (se sting la 1859)
TABELA X
RACOVITĂ-CEHAN
l ««Ui după d Gh Ghibineacu
Cehan bătrânul» Maruşca Mărgilat
Cehan
= * Lazea Horjă
Cehan vătavul 1595
Toader
Bălan
Pătraşcu
= Ileana
Ionaşeu vei vornic
I I o fată 4 fii
Racoviţă Cehan t 1664
Tofana P. Şoldan (vei logof.
Apostol Cehan fata lui Bolea vornic
Nicolae Racoviţă vei logofăt = Maria Balş
Ion Racoviţă-Cehan
— Vei vornic Anastasia T. Cantacuzino

Safta
= Alexandru Cehanii paharnic
Dumitraşcu ţi728 Hatman
— Uânca M. Cantacuzino
Teofana
= Enachi Ilie Dabija v. Spătar (zis Frige-Vacă)
Mihai Racoviţă v. v.
fost Domn de 5 ori în Moldova şi în Muntenia între anii 1704 şi 1744
= Safta Cantemir = Anadediuicodreanu I
Nastasia = Ion Palladi Spătar
Maria
Constantin
Stolnic o fată
Iordachi Cantacuzino Deleanu
I
Rada vei vornic Maria Buhuş
I
Dumitraşcu vei vornic Despa Paladă
Ioniţă clucer Elena Razu
2 fete
= Ion Bogdan
Iordachi Kostaki
1
Constantin v. v. f 17°3 = Sultana Sulgearoglu f 1751
Ştefan v. v.
Theodor C. Ipsilanti
Mihalachi
Dragoman = Anastasia Soutzo fata spătarului M. Raeoviţă
Ecaterina
Scarlat Ghica voievod
Ruxandra
Ghv Kostaki-Negel – comis
Mihai vei logofăt în Muntenia ramura din Muntenia ramurile din Moldova
R amuri I e te g t I H g
TABELA XI

ROSETTI
lascaris Mare logofăt al Patriarhiei «Beta Cantacuzino
1
Antonie voievod – Zoe
Constantin (Cuparul)
Ion Elena Mavrocordat
I
Gheorghe – Christina Ghica fiica lui Grigore Chica Voda
Elena
*° Rangabe
Zamfira
= Caradja
Iordachi
= Maria Dabija tata lui Istrati voievod şi a Doamnei Dafina
Mihalachă
Lascarachi
I
Scarlatachi
= Victoria
Manolachi = Irina Buhuş
Nicolat
Cartofilax – Maria
Nicolae – Aniţa Brâncoveanu fiica lui Const. Br. voievod – = L. Caruga
I
Ion
= Păuna Filipescu
I
Iordachi
Constantin
I
Ştefan
Catrina
Ilie Catargi
Gheorghe

= Safta Jora
Ştefan D. Arsaki fiică
Kostaki
PREŢUL LEI 180.